

biblioteca
BM
muzeologică

IV 904
ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
MUZEUL DE ISTORIE
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

IV
904

Vol. II.

CERCETĂRI ARHEOLOGICE

1976

4

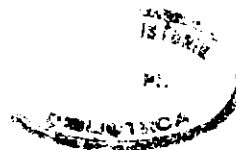
ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
MUZEUL DE ISTORIE
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

CERCETĂRI ARHEOLOGICE

II

Redactori coordonatori:

Prof.dr. FLORIAN GEORGESCU, VALERIU LEAHU

București

1976

Coperta: ELENA BECHEȘ

**Desene și planșe: EUTHERPIA PETRACHE, ELENA BECHEȘ,
DOINA REDNIC**

**Materialele arheologice publicate în acest volum au fost restaurate în
laboratoarele Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România.**

INTRODUCERE

Editarea unei noi culegeri de "Cercetări arheologice" la mai puțin de un an de la apariția primului volum din această serie, reflectă nefîndoelnic ritmul alert pe care colectivul de specialiști ai Muzeului Național de istorie al Republicii Socialiste România și l-a impus în acțiunea de valorificare a descoperirilor arheologice efectuate prin săpături, a tuturor cercetărilor întreprinse pe teren. Dobîndim astfel nu numai conștiința datoriei împlinite, dar, mai mult decît atît, nutrim convingerea că răspundem, după măsura forțelor de care dispunem, comandamentelor cercetării istorice românești actuale. Nu este mult de cînd, de la tribuna Congresului educației politice și al culturii socialiste - înalt for de dezbateră a destinului ideologiei, științei și culturii noastre noi - tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului, președintele țării, atrăgea atenția asupra necesității dezvoltării istoriografiei românești, a elaborării de noi sinteze sau lucrări speciale "în lumina celor mai noi descoperiri arheologice, a izvoarelor și mărturiilor naționale și universale, interpretate în spiritul principiilor științifice ale materialismului dialectic și istoric, ale adevărului obiectiv". De aici rezultă, de o parte, rolul de prim ordin ce îl deține documentația arheologică în opera de reconstituire riguros științifică a trecutului îndepărtat al patriei noastre; de altă parte, datorită ce revine tuturor celor ce activează pe tărîmul cercetării antichității, de a asigura valorificării mărturiilor legate de etapele cele mai vechi ale trecutului țării, un ritm mai viu, mai dinamic, mai angajat.

În ce-l privește, colectivul Muzeului Național de istorie al R.S.R. s-a străduit - și nu va precupeți și de aici înainte nici un efort - pentru a da cercetărilor arheologice toată atenția și a beneficia de tot ceea ce aportul lor poate oferi. Căci, așa cum subliniam cu alt prilej, pentru instituțiile muzeale nu există sursă documentară mai rodnică, în stare să asigure istoriei noastre antice argumentele cele mai obiective și mai de neclintit, decît investigarea mărturiilor de civilizație materială și spirituală păstrate în pămînt. Considerînd adevărul acesta - îndelung verificat de practica muzeologică - drept principiu în dirijarea, planificarea și desfășurarea activității științifice a Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România, cei doi ani - 1976 și 1976 - ce au trecut de la elaborarea sumarului primului volum de "Cercetări arheologice", au constituit de aceea o etapă de noi realizări pe frontul arheologic obținute de instituția noastră.

Astfel, am continuat explorarea marelui complex de vestigii romane de la Veșel (județul Hunedoara), acolo unde stau îngropate sub

brazde un important castru și o întinsă așezare civilă - pagus Micien-sis - cu necropola sa. Tot în acești doi ani, specialiștii din secția de istorie medie a Muzeului au inițiat investigarea altui obiectiv amplu - al cărui proces de cercetare va dura neîndoiește multă vreme, dar care încă de pe acum se dovedește a fi o sursă documentară de prim ordin, iar pe alocuri chiar spectaculoasă: așezarea de la Piua Pietrii (județul Ialomița), ce are toate șansele să fie identificată cu vestitul "Tîrg de Floci", locul de naștere al lui Mihai Viteazul. La Cîrlomănești (în județul Buzău) în aria triburilor care au creat cultura de tip Monteoru, Muzeul Național de istorie al Republicii Socialiste România, alături de specialiști de la Institutul de arheologie din București și de lucrători ai muzeului din Buzău, concură la cunoașterea civilizației trace carpato-dunărene din epoca bronzului. Iar pe insula Ghergălău Mare din valea râului Mostiștea, în perimetrul comunei Vlădiceasca (județul Ilfov), la Optășani (în județul Vîlcea) și Ardeu (județul Hunedoara) am întreprins - și intenționăm să continuăm - cercetarea unor așezări cu caracter rustic ale geto-dacilor, în timp ce la Popești, pe Argeș, sprijinim reluarea săpăturilor în ceea ce se presupune, cu îndreptățite temeiuri, a fi fost prima capitala a statului geto-dac unificat, creat de Burebista. Alături de așezări continuăm explorarea unor necropole, pe deplin conștienți că fără studiul lor imaginea unei civilizații de mult dispărute nu va fi niciodată întregită, dar, în același timp, și conșvinși de bogăția de materiale - susceptibile de un proces rapid de valorificare muzeistică - pe care o oferă atare complexe arheologice. Sînt temeiuri care ne-au călăuzit în deschiderea, în 1975, a unor lucrări de explorare a necropolei de tip Basarabi de la Ostrovul Mare (județul Mehedinți), iar în 1976, la inaugurarea cercetărilor de la Pietroasa Mică (județul Buzău) - unde este dezvelită o necropolă de înhumăție a purtătorilor culturii Monteoru - și la investigarea unor tumuli situați în perimetrul comunei Purani (din județul Teleorman), cu înmormîntări ale unor populații nomade din perioada de trecere la epoca bronzului și din vremea feudalismului timpuriu.

Astfel de cercetări în teren materializează obiective ale unui program de săpături arheologice, care, în concepția noastră, trebuie să situeze Muzeul Național de istorie al Republicii Socialiste România cît mai aproape de problemele majore ale istoriografiei românești contemporane. Tematica cercetărilor arheologice întreprinse de noi include de aceea, ca un prim obiectiv de căpetenie și stăruitor urmărit, aprofundarea întregului proces de constituire și afirmare, în planul civilizației și al istoriei străvechi, a tracilor - fondul original, de bază de la care a plecat apoi evoluția etnosului românesc, mai întîi prin geto-daci, pe urmă prin daco-romani și romanici. Sînt, de acum, șase ani de cînd specialiștii muzeului nostru cercetează așezări și necropole ale tracilor din epoca bronzului, aducînd la lumină vestigii de tip Gîlna-Schneckenberg, cum sînt cele de la Branet (județul Olt), sau de tip Tei, ca acelea provenite de la Izvoarele și Surlari (județul Ilfov); sau antichități proprii culturii Sighișoara - Wietenberg, ce au rezultat din sondajul întreprins la Cornești-Adămuș (județul Mureș) ori resturi de locuire

Monteoru de tipul celor dezvelite prin săpăturile de la Cărlomănești (județul Buzău). Și nu ne ascundem satisfacția că toate aceste cercetări au constituit - fiecare în felul său, într-o măsură mai mare ori mai redusă - tot atâtea contribuții în cunoașterea multiplelor ipostaze ale civilizației epocii bronzului tracic, carpato-danubian. Cunoașterea din ce în ce mai adâncită a epocii și culturii Latene geto-dace este apoi cea de a doua temă prioritară în programul nostru de cercetări arheologice. I-am consacrat până acum câteva săpături, bogate în rezultate, abordând atât perioada de formare a culturii strămoșilor noștri, din veacurile V-IV î.e.n., cum s-a procedat la Canlia (județul Constanța), precum și epoca de înflorire a acestei civilizații, din secolele III-I î.e.n., preocupare atestată prin săpăturile practicate la Chirnogi și Vlădiceasca (județul Ilfov), Optășani (județul Vâlcea) și Ardeu (județul Hunedoara). Civilizația Daciei romane constituie deopotrivă domeniu de cunoaștere pentru specialiștii Muzeului Național de istorie al R.S. România, fiind cea de a treia temă majoră în programul săpăturilor arheologice al instituției noastre. Mai puțin desfășurată sub aspect extensiv - căci cercetările s-au concentrat cu deosebire în două stațiuni: necropola tumulară birituală de la Romula (satul Reșca, comuna Dobrosloveni, județul Olt) și complexul militar și civil de la Micia-Vețel - activitatea arheologică referitoare la epoca romană a dobândit în schimb caracterul meritoriu al unor energice acțiuni de salvare a monumentelor antice menționate, nefiind firește lipsită nici de roade științifice și muzeistice consistente. Este motivul pentru care, și în anii ce vor urma, Muzeul Național de istorie va proceda la explorarea celor două obiective. Programul săpăturilor arheologice întreprinse de Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România are ca o a patra temă principală de lucru desfășurarea unor cercetări referitoare la perioada formării poporului român. Colaborarea noastră în continuarea săpăturilor din stațiunea Tîrgșor (județul Prahova), unde au fost aduse la lumină vestigii de tip Dridu; apoi cercetarea unor antiochități proprii aceleiași culturi vechi românești, apărute în săpăturile efectuate la Chirnogi (județul Ilfov) materializează - e drept, poate că nu în suficientă măsură, până acum - preocupările noastre și pe această direcție de investigare arheologică. În sfârșit, în programul cercetărilor arheologice pe care l-am schișat aici, alăturarea mărturiilor de cultură materială scoase din pământ, bogăției de informație scrisă referitoare la epoca medievală constituie un ultim obiectiv permanent. Convinși de valoarea surselor arheologice necesare pentru cunoașterea mai ales a vieții economice din epoca feudală, dar și a altor domenii de existență istorică, mai puțin elucidate de izvoare scrise, am inițiat sau am colaborat la cercetarea unor obiective medievale de maximă importanță științifică. Rezultatele remarcabile obținute pe șantierul de la Suceava - capitală a Moldovei lui Petru Mușat, Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare; descoperirile efectuate la Cetățeni (județul Argeș), aruncând lumină asupra primelor începuturi ale precesului de cristalizare a unor formațiuni statale românești, în veacurile XII-XIII; ori, roadele foarte recente înregistrate și încă inedite de la Piuș Pietrii (județul Ialomița),

jalonează deocamdată și această direcție de activitate arheologică a Muzeului Național.

Cititorii volumului de față vor putea ușor constata cum programul de investigații arheologice al instituției își găsește reflectare și în cele mai multe dintre rapoartele de săpături și studiile pe care le publicăm acum. În același timp, lectura volumului va putea oferi și măsura contribuției pe care colectivul de autori s-a străduit să o educe într-unul sau altul din domeniile de explorare și valorificare arheologică. Tocmai asupra unor asemenea aspecte încercăm să avizăm, în cele ce urmează, pe toți cei ce se vor pleca cu interes și răbdare asupra paginilor de față.

În raportul asupra săpăturilor efectuate pe teritoriul comunei Vânătorii Mici (județul Ilfov) autorii, George Trohani și Alexandru Oancea publică materiale eneolitice, din epoca bronzului și a fierului și din perioada de formare a poporului român. Valoarea comunicărilor este dată de faptul că descoperirile provin din sectorul nord-vestic al județului Ilfov, zonă puțin cercetată și cunoscută sub raport arheologic. Realizarea unui repertoriu arheologic al județului menționat, întreprindere la care Muzeul Național, cooperând și cu alte muzee, va purcede în curând, sîntem convinși că va beneficia din plin de identificările de materiale de la Vânători.

Raportul asupra săpăturilor pe care Augustin Ulanici le-a efectuat la Branș în anii 1973-1975 va interesa pe specialiști îndeosebi prin argumentele pe care le oferă pentru o definire cât mai pregnantă a fazei vechi a culturii de tip Coțofeni, precum și prin datele menite să îngăduie în viitor elaborarea unei periodizări a evoluției culturii de tip Glina, de la începutul epocii bronzului. În afară de acestea, credem că nu va scăpa nimănui faptul introducerii în circuitul de specialitate a unor materiale care să permită - pentru înția oară - și o mai amplă și mai detaliată cunoaștere a culturii Glina-Schneckenberg din dreapta Olului.

Sondajul arheologic efectuat la Surlari, publicînd rezultate modeste, aduce totuși în lumină materiale referitoare la o cultură din epoca bronzului încă puțin cunoscută și studiată; eultura de tip Coslogeni. Astfel, partea de contribuție a raportului publicat credem că nu va întîrzia să-și afirme utilitatea.

Date noi și contribuții evidente sînt aduse în volumul de față la cunoașterea culturii Latène geto-dace. Raportul asupra săpăturilor de la Vlădiceasca (județul Ilfov), întocmit de George Trohani, va permite definirea mai clară a tipului de așezare rustică a strămoșilor noștri, studiul mai detaliat al tipurilor de locuințe construite de geto-dacii din Cîmpia Română. În același timp, raportul "Date cu privire la materialul faunistic din așezarea geto-dacă de la Vlădiceasca, județul Ilfov", semnat de Valeria Edith Ionescu se numără printre primele lucrări de acest gen care vor îngădui studiul unei forme de economie cu o pondere, se pare, însemnată la geți: creșterea animalelor. Cu totul remarcabile sînt însă rezultatele comunicate de Lucian Chișescu în raportul asupra cercetărilor de la Cetățeni, județul Argeș. În fapt, este vorba de des-

coperirea și semnalarea unui nou punct fortificat (o atestă surprinderea unui turn de pază, din piatră) geto-dac, în zona extra-carpatică, străjuind una din trecătorile spre Transilvania. Cu siguranță că descoperirea, coroborată cu altele, va aduce către noi concluzii privitoare la societatea geto-dacă din Muntenia veacurilor II-I î.e.n. Dar, raportul asupra săpăturilor de la Cetățeni, prin omologarea unei cetăți, considerată de descoperitor în virtutea unor argumente pe deplin convingătoare, "o fortificație voievodală anterioară creării statului feudal independent", constituie o contribuție importantă și pentru cunoașterea începuturilor feudalismului românesc.

Sensibil mai bogat, mai dezvoltat și mai cuprinzător decât în volumul I "Cercetări arheologice", capitolul "Studii" din volumul de față oferă specialiștilor câteva contribuții, care, nu ne îndoim, vor suscita, și ele, tot interesul.

În lucrarea "Unele observații cu privire la fazele finale ale culturii Monteoru, în lumina cercetărilor de la Cîrlomănești, județul Buzău", Alexandru Oancea stăruie asupra uneia dintre cele mai reprezentative culturi create în epoca bronzului de tracii nord-dunăreni. Se știe că meritul de a fi adus în lumină această cultură și de a-i fi reliefat semnificațiile revine lui Ion Nestor. Dar se cunoaște, de asemenea, că regretatul savant, antrenat în studiul complex al formării poporului român, a lăsat, cu bună știință și cu pilduitoare etică științifică, în seama altor cercetători să adâncească și să clarifice problemele ridicate de cultura Monteoru. Alexandru Oancea merge pe acest drum și credem că opiniile sale, demonstrația cu privire la etapa Monteoru II vor fi receptate de știința arheologiei printre bunurile definitiv dobândite.

Plină de aport, apare și lucrarea lui Constantin Buzdugan: "Pumnale hallstattiene tîrzii pe teritoriul României". Este mai întîi, primul studiu care se ocupă de repertoriizarea și interpretarea în ansamblu a acestui grup de antichități. Valoarea lucrării este însă dată de observațiile și concluziile riguroase sprijinite pe fapte și mai ales de concluzia finală - cea a propunerii de integrare în tezaurul culturii materiale geto-dace a unei categorii de antichități reprezentative și cu o sporită valoare documentară.

Restrîns ca întindere, dar de o evidentă densitate a ideilor, studiul lui Emil Moscalu, "O așezare getică în Muntenia" abordează una dintre problemele majore ale arheologiei epocii Latene geto-dace: cronologia acestei perioade, definirea cât mai argumentată a criteriilor de apreciere, ordonarea acestora. "Revizuirea cronologiei Latenului geto-dacic", pentru care pledează, și soluțiile de clasificare a acestei epoci în două etape, marchează neîndoiește puncte de vedere menite să conducă spre noi cercetări în teren, către noi luări de poziție, care însă, sîntem siguri, nu vor putea omite contribuția inseriată de Emil Moscalu în volumul de față.

În sfîrșit, studiul lui Constantin Petolescu: "Relieful votiv în Oltenia romană", o contribuție la cunoașterea artei provinciale romane din Dacia Malvensis, bazată pe analiza riguroasă a cîtorva mărturii

descoperite la Romula, Drobeta, Cioroiu Nou, și lucrarea semnată de Anca Păunescu: "Căldări de lut cu torți interioare descoperite la Tîrgșor, județul Prahova", în care se aduc date menite să îmbogățească inventarul culturii românești de tip Dridu închie capitolul "Studii", atestînd deopotrivă preocupări arheologice dintre cele mai variate, dar și mai oportune ale specialiștilor Muzeului Național.

Semnănd cititorilor elementele de maxim interes cuprinse în cel de al doilea volum "Cercetări arheologice", dorim lucrării succes deplin, drum deschis către toate bibliotecile și cabinetele de specialitate, pentru mersul înainte al arheologiei românești, al istoriografiei din patria noastră.

prof.dr. FLORIAN GEORGESCU

directorul Muzeului de istorie al
Republicii Socialiste România

INTRODUCTION

La publication d'un nouveau recueil de "Recherches archéologiques" à moins d'une année depuis l'apparition du premier volume de cette série reflète, sans doute, le rythme alerte que le collectif de spécialistes du Musée National d'histoire de la République Socialiste de Roumanie s'est imposé dans l'action de valorisation des découvertes archéologiques détenues par les fouilles, de toutes les recherches de terrain. Ainsi, nous avons non seulement la conscience du devoir accompli mais, encore plus, nous avons la conviction que nous répondons, selon les forces dont nous disposons, aux commandements de la recherche historique roumaine actuelle. Il n'y a pas longtemps depuis que le camarade Nicolae Ceaușescu, secrétaire général du Parti, Président du pays, attirait l'attention, de la tribune du Congrès de l'éducation politique et de la culture socialiste - haut forum pour les débats sur la destinée de notre nouvelle idéologie, science et culture, sur la nécessité du développement de l'historiographie roumaine, de l'élaboration de nouvelles synthèses ou de travaux spéciaux "à la lumière des plus nouvelles découvertes archéologiques, des sources et des preuves nationales et universelles, interprétées dans l'esprit des principes scientifiques du matérialisme dialectique et historique, de la vérité objective". Il en résulte d'une part, le rôle de premier ordre que détiennent la documentation archéologique dans l'œuvre de reconstitution rigoureusement scientifique du passé lointain de notre patrie, d'une autre, le devoir qu'incombe à tous ceux qui agissent sur le terrain de l'investigation de l'antiquité, d'assurer à la valorisation des preuves liées aux étapes les plus anciennes du passé du pays, un rythme encore plus vivace, plus dynamique, plus engagé.

En ce qui concerne le collectif du Musée National d'histoire de la République Socialiste de Roumanie, il s'est efforcé - et ni dorénavant il ne s'épargnera aucun effort - à donner aux recherches archéologique toute l'attention et à bénéficier de tout ce que leur apport peut offrir. Car, ainsi que je le soulignait à une autre occasion, pour les musées il n'existe pas d'autre source documentaire plus fructueuse capable d'assurer à notre histoire antique les arguments les plus objectifs et les plus fermes, que l'investigation des preuves de civilisation matérielle et spirituelle gardées par la terre. Considérant cette vérité - longtemps vérifiée par la pratique de musée - comme principe dans la direction, la planification et le déroulement de l'activité scientifique du Musée National d'histoire de la République Socialiste de

Roumanie les deux années - 1975 et 1976 - qui se sont déroulées depuis l'élaboration du sommaire du premier volume de "Recherches archéologiques" ont constitué pour cela une étape de nouvelles réalisations obtenues par notre institution sur le front archéologique.

Ainsi, nous avons continué l'exploration du grand complexe de vestiges romaines de Vețel (le département de Hunedoara), là où restent enterrés un important camp fortifié romain et un grand habitat civil - pagus Miciensis - avec sa nécropole. Toujours pendant ces deux années, les spécialistes de la section d'histoire moyenâgeuse du Musée ont initié la recherche d'un autre objectif ample - dont le processus d'investigation va se dérouler sans doute sur plusieurs années, mais qui dès maintenant même s'avère être une source documentaire de premier ordre, par ailleurs même spectaculaire: l'habitat de Piuș Pietrii (département de Ialomița) qui a toutes les chances d'être identifié au fameux "Țîrg de Floci", lieu de naissance de Michel le Brave. A Cîrlomănești (département de Buzău) dans l'aire des tribus qui ont créé la culture de type Monteoru, le Musée National d'histoire de la République Socialiste de Roumanie, avec les spécialistes de l'Institut d'archéologie de Bucarest et les travailleurs du musée de Buzău, concurent à faire connaître la civilisation thrace carpato-danubienne de l'époque du bronze. Et dans l'île Ghergălăul de la vallée de la rivière Mostiștea, dans le périmètre de la commune Vlădiceasca (département d'Ilfov), à Optășani (département de Vîlcea) et à Ardeu (département de Hunedoara) nous avons entrepris - dans l'intention de continuer - l'investigation de certains habitats à caractère rustique des géto-daces pendant que à Popești, sur la rivière d'Argeș, nous soutenons la reprise des fouilles là où l'on suppose, à maintes raisons, avoir été la première capitale de Burebista, le créateur de l'Etat géto-dace unifié. Parallèlement aux habitats nous continuons l'exploration d'une série de nécropoles, totalement conscients que sans leur étude d'image d'une civilisation depuis longtemps disparue ne sera jamais complète, mais, en même temps, convaincus aussi de la richesse des matériaux - susceptibles d'un rapide processus de valorisation au profit des musées - qu'offrent de tels complexes archéologiques. Elles représentent des raisons qui nous ont guidé à ouvrir, en 1975, des travaux d'exploration de la nécropole de type Basarabi de Ostrovul Mare (département de Mehedinți) et en 1976, à inaugurer les investigations de Pietroasa Mioă (département de Buzău) - où vient d'être découverte une nécropole d'inhumation appartenant aux porteurs de la culture Monteoru - et à investiguer certains tumulus situés dans le périmètre de la commune Purani (département de Teleorman) contenant des enterrements d'une population nomade de la première période de passage à l'époque du bronze et de la période du premier féodalisme.

De telles recherches de terrain matérialisent les objectifs d'un programme de fouilles archéologiques lequel, dans notre conception, doit mettre le Musée National d'histoire de la République Socialiste de Roumanie dans une situation aussi proche que possible des problèmes majeurs de l'historiographie roumaine contemporaine. La thématique

des recherches archéologiques entreprises par nous inclue, pour ces raisons, comme un premier objectif principal, et poursuivi avec insistance, l'approfondissement de tout le processus de constitution et d'affirmation, dans le plan de la civilisation et de l'histoire très anciennes, des thraces - le fond originaire, de base, d'où est partie l'évolution de l'ethnie roumaine, premièrement par les gëto-daces, puis par les daco-romains et les romaniques. Il y a déjà six années depuis que les spécialistes de notre musée investiguent habitats et nécropoles des thraces de l'époque du bronze, mettant en lumière les vestiges de type Glina-Schneckenberg, comme ceux de Branëţ (département d'Olt), ou de type Tei, comme ceux provenus de Izvoarele et Surlari (département d'Ilfov); ou des antiquités propres à la culture de Sighişoara-Wietenberg, résultées du sondage entrepris à Corneşti-Adămuş (département de Mureş) ou des restes d'habitat Monteoru du type des ceux découverts par les fouilles de Cîrlomăneşti (département de Buzău). Et nous ne cachons pas notre satisfaction que toutes ces investigations ont constitué - chacune à sa manière, dans une mesure plus ou moins grande - autant de contributions à la connaissance des multiples hypostases de la civilisation de l'époque du bronze thracique, carpato-danubien. La connaissance de plus en plus profonde de l'époque et de la culture La Tène gëto-dace constitue après le second thème prioritaire de notre programme de recherches archéologiques. Nous lui avons consacré jusqu'à maintenant quelques fouilles, riches en résultats, abordant tant la période de formation de la culture de nos ancêtres, des siècles V-IV a.n.è., ainsi que l'on a procédé à Canlia (département de Constanţa) que l'époque d'épanouissement de notre civilisation, des siècles III-I a.n.è., préoccupation attestée par les fouilles entreprises à Chirnogi et Vlădiceasca (département d'Ilfov), Optăşani (département de Vîlcea) et Ardeu (département de Hunedoara). La civilisation de la Dacie romaine, constitue de même un domaine de recherche pour les spécialistes du Musée d'histoire de la République Socialiste de Roumanie, constituant le troisième thème majeur du programme de fouilles archéologiques de notre institution. Moins développée sous l'aspect extensif - car les investigations se sont concentrées avec prépondérance sur deux stations - la nécropole tumulaire bi-rituelle de Romula (le village Reşca, la commune Dobrosloveni, département d'Olt) et le complexe militaire et civil de Micia-Veşel) - l'activité archéologique concernant l'époque romaine a acquis en échange le caractère méritoire d'une énergique action pour sauver les monuments antiques mentionnés n'étant évidemment pas privée des fruits scientifiques, pièces de musée, consistantes. C'est le motif pour lequel, dans les années qui suivront, le Musée National va procéder à l'exploration des deux objectifs. Le programme des fouilles archéologiques entreprises par le Musée d'histoire de la République Socialiste de Roumanie a comme quatrième thème principal de travail les recherches concernant la période de la formation du peuple roumain. Notre apport à la continuation des fouilles de la station Tîrgşor (département de Prahova) où des vestiges de type Dridu ont été mis au jour, puis l'investigation de certaines antiquités pro-

pres à la même culture anciennes roumaines, apparues dans les fouilles effectuées à Chirnogi (département d'Ilfov) matérialisent - peut être, il est vrai, jusqu'à maintenant pas dans une mesure satisfaisante - nos préoccupations aussi sur cette direction d'investigation archéologique. Enfin, dans le programme des recherches archéologiques que nous avons esquissé ici, la mise ensemble des preuves de culture matérielles découvertes dans la terre même, de la richesse d'informations écrites concernant l'époque médiévale, constitue un dernier objectif permanent. Convaincus de la valeur des sources archéologiques nécessaires à la connaissance surtout de la vie économique de l'époque féodale mais aussi de plusieurs autres domaines d'existence historique moins élucidée par les sources écrites, nous avons initié ou collaboré à l'investigation de certains objectifs moyenâgeux de haute importance scientifique, les résultats remarquables obtenus sur la chantier de Suceava - capitale de la Moldavie sous Petru Mușat, Alexandre le Bon et Ștefan le Grand; les découvertes effectuées à Cetățeni (département d'Argeș), mettant en lumière les premiers débuts du processus de civilisation d'une formation d'Etat roumaine aux siècles XII-XIII; ou les résultats tout récemment enregistrés et encore inédits de Piuș Pietrii (département de Ialomița) jalonnent pour le moment aussi cette direction d'activité archéologique du Musée National.

Les lecteurs du présent volume pourront aisément constater comment le programme de recherches archéologiques de l'Institution trouve son reflet aussi dans la plupart des rapports sur les fouilles et dans les études que nous venons de publier. En même temps, la lecture du volume pourra aussi offrir la mesure de la contribution que le collectif d'auteurs s'est efforcé à apporter dans un ou l'autre des domaines d'exploration et de valorisation archéologique. C'est sur de tels aspects que nous essayons d'aviser, dans ce qui suit, tous ceux qui se pencheront avec intérêt sur les présentes pages.

Dans le rapport sur les fouilles effectuées sur le territoire de la commune Vîlnăterii Mici (département d'Ilfov) les auteurs, George Trohani et Alexandru Oancea, publient des matériaux néolithiques, de l'époque du bronze et du fer et de la période de formation du peuple roumain. La valeur des communications est donnée par le fait que les découvertes proviennent du secteur nord-ouest du département d'Ilfov, zone peu investiguée et connue sous aspect archéologique. La réalisation d'un répertoire archéologique du département mentionné, entreprise à laquelle le Musée National, coopérant aussi avec d'autres musées, va procéder bientôt, va bénéficier, nous en sommes convaincus, des identifications des matériaux de Vîlnători.

Le rapport sur les fouilles que Augustin Ulanici a effectuées à Braneș en 1973-1975 va intéresser les spécialistes surtout par les arguments qu'il offre pour définir d'une manière plus prégnante la phase ancienne de la culture de type Coțofeni ainsi que par les données destinées à permettre à l'avenir l'élaboration d'une périodisation de l'évolution de la culture de type Glina, du commencement de l'époque du bronze. A part cela, nous croyons que le fait d'avoir introduit dans le

circuit de spécialité de certains matériaux permettant - pour la première fois - une plus ample et plus détaillée connaissance de la culture Glina-Schneckenberg située sur la rive droite de la rivière de l'Olt n'échappera à personne.

Le sondage archéologique effectué à Surlari, publiant des résultats modestes, met pourtant en lumière les matériaux relatifs à une culture de l'époque du bronze encore peu connue et étudiée: la culture de type Coslogeni. Ainsi, la part de contribution du rapport publié ne tardera pas, nous l'espérons, à affirmer son utilité.

De nouvelles données et des contributions évidentes sont apportées dans le présent volume pour la connaissance de la culture La Tène géto-dace. Le rapport sur les fouilles de Vlădiceasca (département d'Ilfov) établi par George Trăhani, permettra la définition plus claire du type d'habitat rustique de nos ancêtres, l'étude plus détaillée des types d'habitations construites par les géto-daces de la Plaine Roumaine. En même temps, le rapport "Données relatives au matériel faunistique de l'habitat géto-dace de Vlădiceasca, département d'Ilfov", signé par Valeria Edith Ionescu se trouve parmi les premiers travaux de ce genre qui vont permettre l'étude d'une forme d'économie ayant, il semble, un poids important chez les gètes: l'élevage des animaux. D'une remarquable importance sont les résultats communiqués par Lucian Chițescu dans le rapport sur les investigations de Cetățeni, département d'Argeș. En fait, il s'agit de la découverte et de la mention d'un nouveau point fortifié (attesté par le fait d'avoir surpris une tour de dard en pierre) géto-dace dans la zone extra-carpatique, veillant sur un des défilés vers la Transylvanie. Sans doute la découverte, corroborée avec d'autres, va conduire à de nouvelles conclusions concernant la société géto-dace de la Valachie des siècles II-I an.è. Mais le rapport sur les fouilles de Cetățeni, par le fait d'avoir omologué une nouvelle forteresse, considérée par son découvreur en vertu de certains arguments totalement convainquants "une fortification voevedale antérieure à la création de l'Etat féodal indépendant", constitue une contribution importante aussi pour la connaissance des débuts du féodalisme roumain.

Sensiblement plus riche, plus développé et plus compréhensif que dans le premier volume des "Recherches archéologiques", le chapitre "Etudes" du présent volume offre aux spécialistes quelques contributions qui, nous n'en doutons point, vont susciter, elles aussi, tout l'intérêt.

Dans le travail "Quelques observations relatives aux phases finales de la cultura Monteoru, à la lumière des recherches de Cîrlomănești, département de Buzău", Alexandru Oancea insiste sur une des plus représentatives cultures créées dans l'époque du bronze par les thraces de la zone nord-danubienne. L'on sait que le mérite d'avoir mis en lumière cette culture et de lui avoir mis en relief les significations revient à Ion Nestor. Mais l'on sait aussi que le regretté savant, entraîné dans l'étude complexe de la formation du peuple roumain à légé, sciemment et avec un exemplaire éthique scientifique, aux autres chercheurs la tâche d'approfondir et de clarifier les problèmes soule-

vés par la culture Monteoru. Alexandru Oancea suit ce chemin et nous croyons que ses opinions, la démonstration relative à l'étape Monteoru II seront réceptées par la science de l'Archéologie, parmi les biens définitivement acquis.

Un apport consistant aussi le travail de Constantin Buzdugan "Poignards hallstattiens tardifs sur le territoire de la Roumanie". Il est d'abord, la première étude qui s'occupe de la répertorisation et l'interprétation dans son ensemble de ce groupe d'antiquités. La valeur du travail est donnée pourtant par les observations et les conclusions rigoureusement appuyées sur les faits et surtout par la conclusion finale - proposant l'intégration dans le trésor de la culture matérielle géto-dace d'une catégorie d'antiquités représentatives et ayant une plus grande valeur documentaire.

De proportions plus réduites mais d'une évidente densité d'idées l'étude de Emil Moscalu, "Un habitat gétique en Valachie" aborde un des problèmes majeurs de l'archéologie de l'époque La Tène géto-dace: la chronologie de cette période, la définition autant argumentée que possible des critères d'appréciation, la mise en ordre de ces critères. "La révision de la chronologie du La Tène géto-dace" pour laquelle il plaide et les solutions de classification de cette époque en deux étapes, marquent sans doute des points de vue destinés à conduire vers de nouvelles investigations de terrain, vers de nouvelles prises de position que pourtant, nous en somme sûrs, ne pourront pas omettre la contribution de Emil Moscalu dans le présent volume.

Enfin, l'étude de Constantin Petolescu "Le relief votif dans l'Oltenie romaine", contribution à la connaissance de l'art de la province romaine de Dacia Malvensis, basée sur l'analyse rigoureuse de quelques preuves découvertes à Romula, Drobeta, Cioroiul Nou et le travail signé par Anca Păunescu "Chaudrons d'argile à anses intérieures découverts à Tîrgșor, département de Prahova", où l'on apporte des données destinées à enrichir l'inventaire de la culture roumaine de type Dridu finit la chapitre "Etudes" attestant en même temps les préoccupations archéologiques des plus variées mais aussi des plus opportunes des spécialistes du Musée National.

Signalant aux lecteurs les éléments de haut intérêt insérés dans le second volume de "Recherches archéologiques" nous souhaitons à l'ouvrage un succès complet, une voie ouverte vers toutes les bibliothèques et les cabinets de spécialité pour l'avancement de l'archéologie roumaine, de l'historiographie de notre patrie.

Prof.dr. Florian Georgescu

Directeur du Musée d'histoire de la
République Socialiste de Roumanie

RAPOARTE DE SĂPĂTURI

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE PE TERITORIUL
COMUNEI VÎNĂTORII MICI, JUDEȚUL ILFOV

de GEORGE ȚROHANI
ALEXANDRU OANCEA

În anii 1972-1973 au fost efectuate de către Muzeul de Istorie al R.S.România, în colaborare cu Muzeul de istorie Giurgiu, cercetări de suprafață și sondaje restrânse în mai multe puncte situate pe teritoriul comunei Vînătorii Mici, pe cursul mijlociu al Neajlovului¹.

În raportul de față prezentăm, pe epoci, descoperirile înregistrate prin cercetările menționate.

I. Neolitic. Pe teritoriul comunei sînt semnalate două telluri gumelnițene. Primul (fig.1/1), necercetat încă prin săpături sistematice, se găsește la marginea de vest a satului Izvoru, în lunca Neajlovului, la sud de spital și de biserica veche din lemn (monument istoric). Tellul are o înălțime de circa 2,50 m față de luncă și un diametru de aproape 60 m.

Al doilea tell gumelnițean este situat pe malul drept al Neajlovului, între satele Vînătorii Mici și Corbeanca (fig.1/2). În partea superioară prezintă o platformă netedă, cu pantele ușor înclinate. De formă aproape rotundă, are diametrul de circa 40 m și o înălțime medie de 2,50 m.

La ieșirea nord-vestică din satul Corbeanca, la sud-est de via și drumul ce duce spre satul Vînătorii Mari s-a descoperit un atelier de prelucrat silexul (fig.1/4), în arătură fiind identificate numeroase fragmente mici de așchii din silex, microlite, neînsoțite de alte materiale arheologice. Este posibil ca descoperirea să aparțină unei locuiri epipaleolitice (mezolitice).

Deoarece pe tellul aflat între Vînătorii Mici și Corbeanca elevii de la școala din comună începuseră săpături nesistematice, s-a intervenit prin trasarea unei secțiuni de control pe axul lung al tellului². Timpul avut la dispoziție nu ne-a permis să secționăm tellul și să ajungem la pămîntul viu și nici să stabilim dacă tellul era fortificat artificial. S-au constatat însă mai multe faze de locuire, iar în urma săpăturilor efectuate au fost identificate șapte locuințe de suprafață avînd o formă rectangulară (3,50 x 4,00 m). Una din ele (nr.2) avea o vatră rotundă cu diametrul de 0,50 m.

Inventarul descoperit în timpul cercetării este alcătuit din lame și răzuitoare de silex, unelte din oase și coarne de animale (între altele o săpăligă), dălți de piatră (fig.2/4) și una de cupru (fig. 2/1), o greutate de lut ars etc.

Ceramica constituie elementul principal al inventarului. După as-

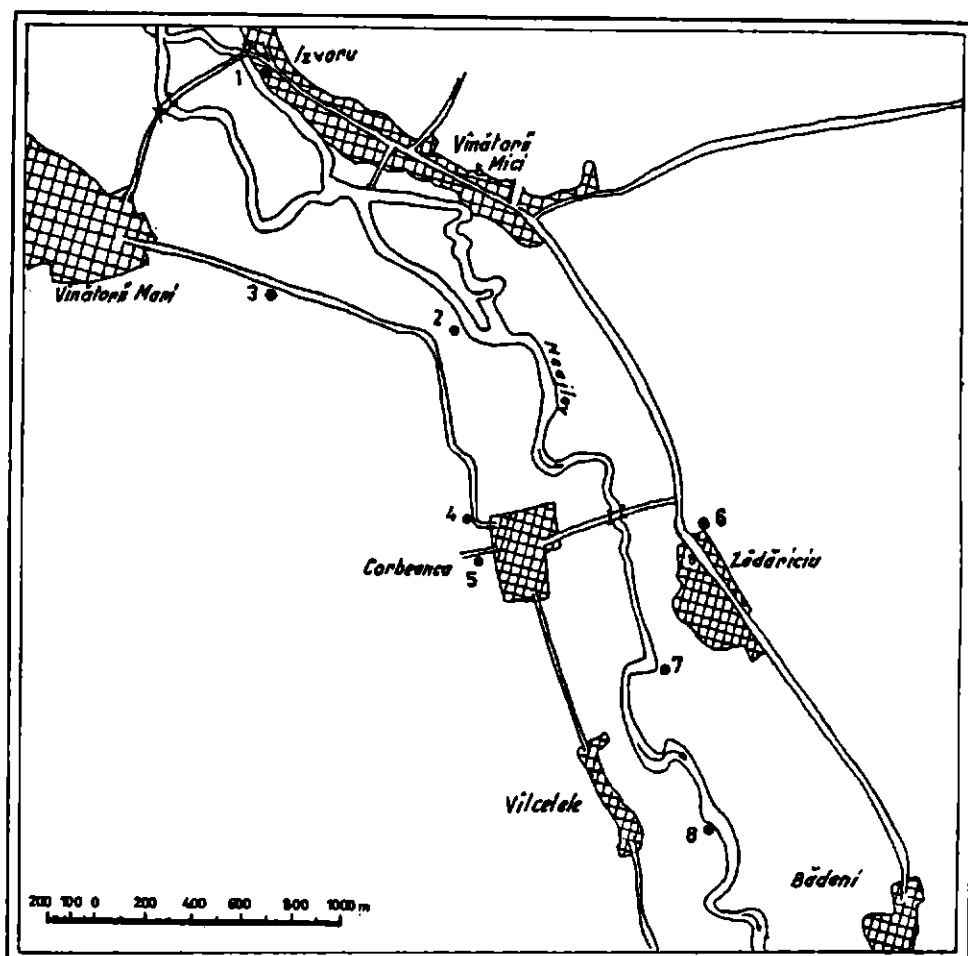

Fig.1.- Descoperirile arheologice de pe teritoriul
comunei Vânătorii Mici

pectul pastei, pot fi deosebite vase lucrate din pastă fină, bună și grosieră, arse în cea mai mare parte secundar.

a. Din pastă fină de culoare cărămizie sînt lucrate străchini și castroane, în general de mici dimensiuni. Străchinile, în majoritate din locuința nr.1, au buza îndoită spre interior, corpul tronconic. Suprafața exterioară este decorată cu grafit - grupe de linii paralele (fig.2/3; 4/2), romburi etc. Prin formă și decor ele se aseamănă cu străchinile de acest tip specifice fazei Gumelnița I (A1)³. Castroanele au marginea înaltă și dreaptă, cu un prag la umărul carenat și cu corpul tronconic (fig.3/3).

b. Din pastă bună, de culoare cărămizie, sînt lucrate străchini cu corpul tronconic. Decorul constă în caneluri circulare sub buză, în rețea, pe partea exterioară (fig.3/9) și circulare pe partea interioară. Este înfîlnit decorul cu grafit - linii drepte și curbe, elipse (fig.4/3) - specifice fazei Gumelnița I (A1)⁴. Din aceeași pastă este lucrată o strachină mică, conică și un vas piriform cu marginea scundă și jumătatea superioară a corpului decorată cu caneluri oblice și verticale (fig.3/10), întretăiate, specifice fazei Gumelnița II (A2)⁵. Acestei faze îi aparține un vas cu umăr lat (locuința nr.2), decorat cu motive circulare, cruțate prin benzi de dungi incizate și cu scrijelări, iar pe corp cu benzi de linii în relief oblice⁶. Motivul decorativ, atît de pe umăr, cît și de pe corp, se întinde pe jumătate din vas, pentru ca pe cealaltă jumătate el să se repete. Forma și decorul vasului sînt specifice fazei Gumelnița II (A2)⁷ (fig.7).

Tot în locuința nr.2 a fost descoperit un fragment de strachină pictată crud la exterior, cu benzi late, alternînd cu benzi negre și roșii-brune.

Dintr-o pastă de bună calitate, dar de culoare cenușie și neagră-cenușie, sînt lucrate străchini fără decor (fig.3/7) sau cu decorul scrijelat și incizat, specifice fazei Gumelnița II (A2), precum și unele vase mici, cu corpul bombat și decorat cu brfuri alveolare.

c. Din pastă grosieră, de culoare cărămizie, sînt lucrate vase de dimensiuni mijlocii și mari, de provizii. Suprafața lor exterioară este acoperită cu barbotină. Ca forme înfîlnim castronul cu buza rotunjită și arcuită spre interior, iar corpul cu pereții arcuiți; capacul cu o bandă spiralică în relief, alveolată (fig.3/1); chiupuri de mari dimensiuni, decorate cu dungi de barbotină, brfuri alveolare, specifice fazei Gumelnița II (A2)⁸.

În locuința nr.2 au fost descoperite fragmente dintr-un vas de provizii, cu umărul lat, iar pe corp decorat cu linii incizate în formă de triunghiuri, linii oblice și cercuri, totul într-un motiv decorativ bine precizat, care se întinde pe jumătate din diametrul vasului, pentru ca pe cealaltă jumătate el să se repete (fig.8).

Un alt motiv decorativ îl formează spirala, dintr-o bandă lată, obținută prin lustruire sau încrustare. Spirala din bandă încrustată este înfîlnită pe fața exterioară a unor străchini (fig.4/1).

Din pastă grosieră mai sînt lucrate castroane cu corpul bombat și vase cu profil bitronconic, decorate cu brfuri oblice, alveolate, spe-

cifice fazei Gumelnița II (A2)⁹ (fig. 3/5, 6, 8).

Un alt element de inventar îl constituie figurinele din lut reprezentând două torsuri umane - decorate cu linii oblice-arcuite, incizate (fig.2/2, 5) -, partea inferioară a unui idol zoomorf și o apucătoare-buton pe un vas ceramic, înfățișând, stilizat, un cap de om (fig.3/2).

Tot din lut ars a fost lucrat un obiect de forma unei plăci plate (fig.2/6), rotunde, cu patru orificii oblice transversale și un tambur cilindric pe fața superioară, identic cu unele piese descoperite în Bulgaria, la Ruse¹⁰ și Zavet (Burgas)¹¹.

II. Epoca bronzului. Urme de locuire din această perioadă, aparținând probabil culturii Glina, au fost descoperite, prin cercetări de suprafață, la vest de satul Corbeanca, pe deal, la sud-vestul drumului spre Dovlecești-Cartoiani (fig.1/5), precum și pe dealul aflat la nord-vest de tellul gumelnițean dintre satele Corbeanca și Vânătorii Mici (fig.1/3).

Într-un mic sondaj efectuat la sud-est de satul Vlcelele¹², în lunca Neajlovului (fig.1/8), au fost identificate urmele unei așezări aparținând culturii Tei. Materialul arheologic recoltat din mai multe gropi menajere - puțin adânci, cu gurn rotundă și profil albiat - ne-au permis observații asupra inventarului și cronologiei acestei așezări. Puținele nete descoperite sînt reprezentate printr-un vîrf de silex vinețiu, atipic (fig.6/3) și o fusaiolă din lut ars, bitronconică, cu partea inferioară mai dezvoltată (fig.6/4). De asemenea este de menționat un fragment de cuțit de bronz (fig.6/5) de dimensiuni mici (6,7 cm). Lama cuțitului este îngustă, avînd spinarea toșită și arcuindu-se ușor spre vîrf. Paralel cu muchia a fost trasată pe ambele fețe o linie incizată.

Inventarul ceramic este relativ sărac și fragmentar, în puține cazuri putînd fi precizate formele.

După conținutul pastei deosebim două categorii ceramice: vase lucrate dintr-o pastă bine frămîntată, avînd ca degresant cioburi pisate și pietriș măruat; vase cu pastă grosieră, folosind ca degresant cioburi pisate și pietriș în proporție mare.

Primei categorii îi aparțin fragmente de cești cu gît scurt, buza dreaptă sau ușor răsfrîntă spre exterior, pîntecele arcuit simplu; fragmente de fructieră cu picior tronconic, gol în interior; pahare mici cu pereții ușor arcuiți. Caracteristice acestei categorii ceramice fi sînt torțile cu secțiunea triunghiulară. Decorul constă în adîncituri și impresiuni variate, ornamente canelate, motive solare sub formă de cercuri, triunghiuri excizate cu interiorul brăzdat de linii incizate (fig. 5/1-6). A doua categorie ceramică este reprezentată de vase cu pereții ușor arcuiți, gît scund și buza dreaptă, toșită ori ușor trasă spre exterior, fără torți. Ca ornament sînt folosite brfurile alveolare sau crestate și șirul de impresiuni alveolare (fig.5/7, 8; 6/1, 9).

Caracteristicile materialului ceramic îngăduie datarea așezării în faza Tei V, încadrare care apare întărită și prin descoperirea fragmentului de cuțit aparținînd ultimei perioade a epocii bronzului. O piesă similară a fost găsită într-o așezare din faza a doua a culturii Coslogeni¹³, o nouă dovadă a evoluției paralele a fazelor Tei V-Coslogeni II.

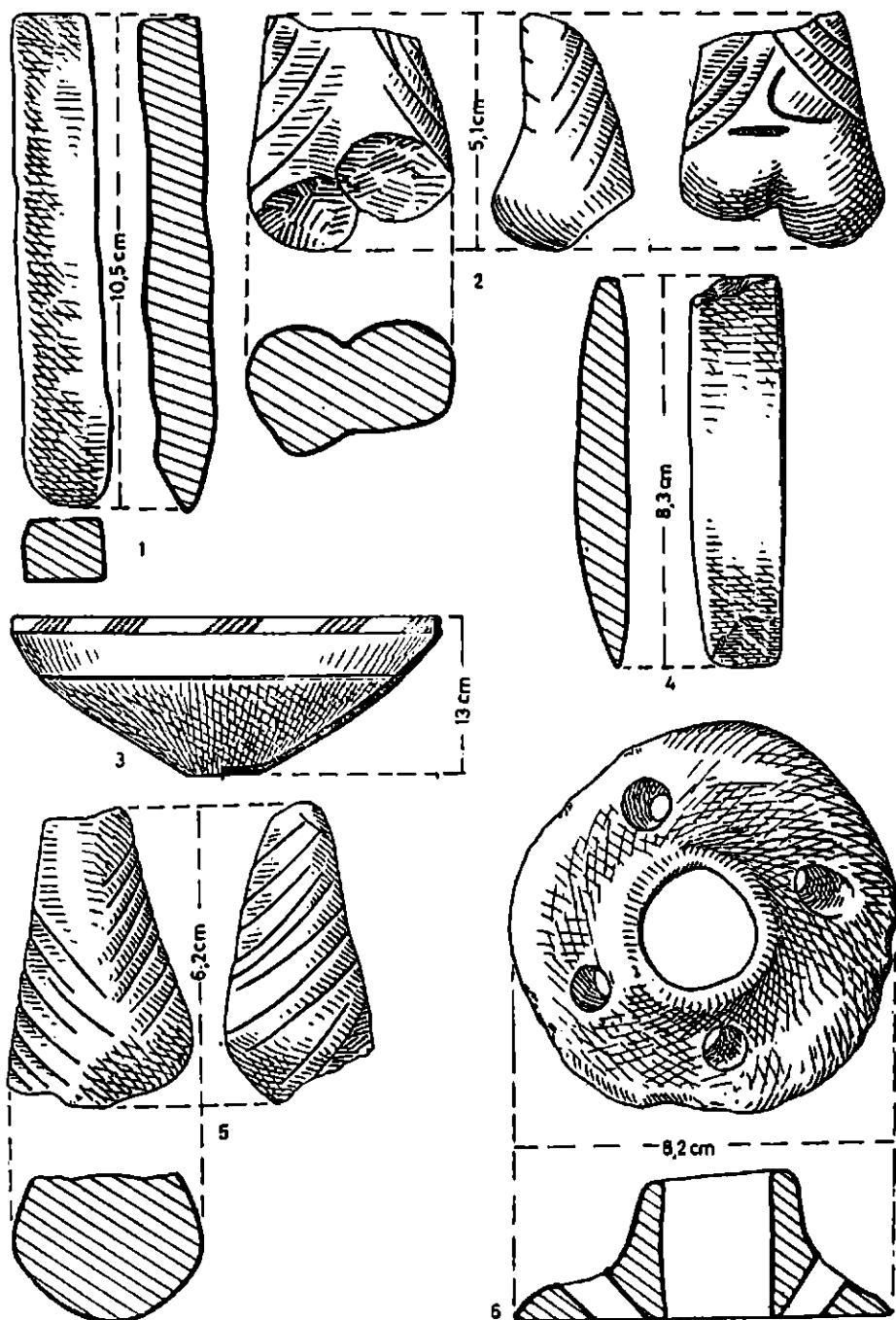

Fig.2.- Obiecte aparținând culturii Gumelnița descoperite pe tell-ul din Vânătorii Mici: daldă din cupru (1), figurine din lut ars (2,5), strachină (3), daltă din piatră (4), obiect din lut ars (6)

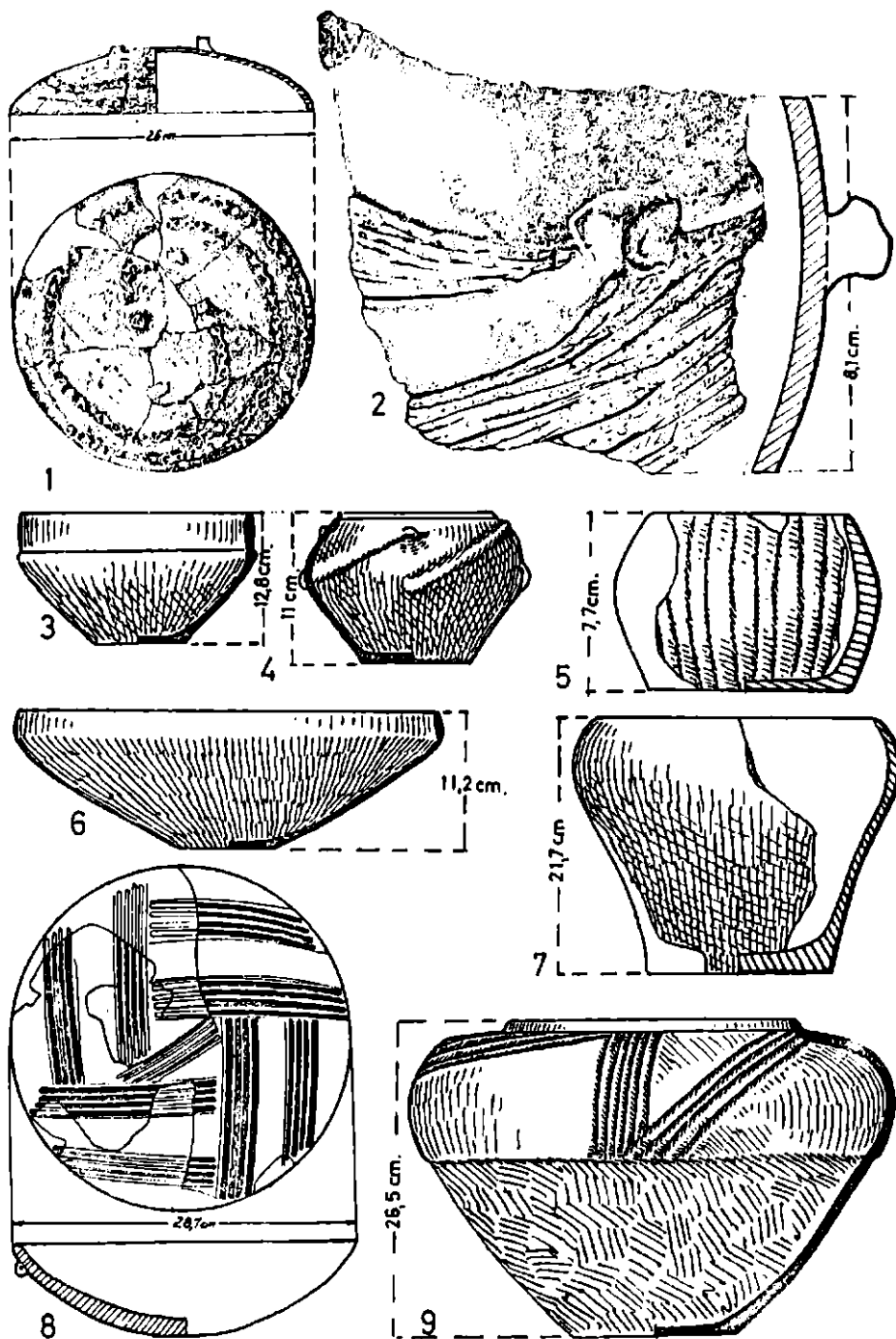

Fig.3.- Vase aparținând culturii Gumelnița descoperite pe tell-ul din Vânătorii Mici

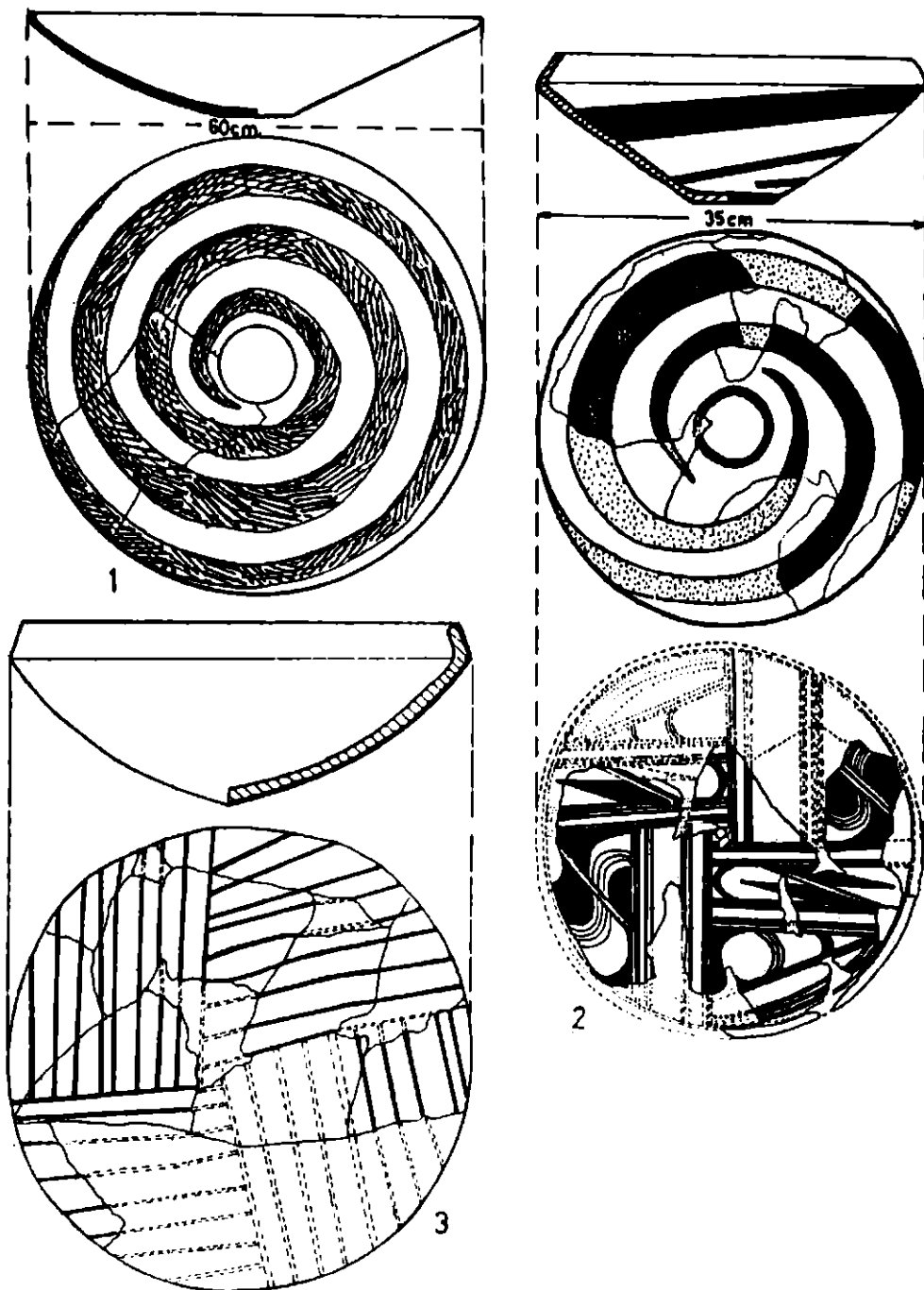

Fig.4.- Străchini aparținând culturii Gumelnița, descoperite pe tell-ul din Vânătorii Mici, decorate cu incizii (1) și grafit (2, 3)

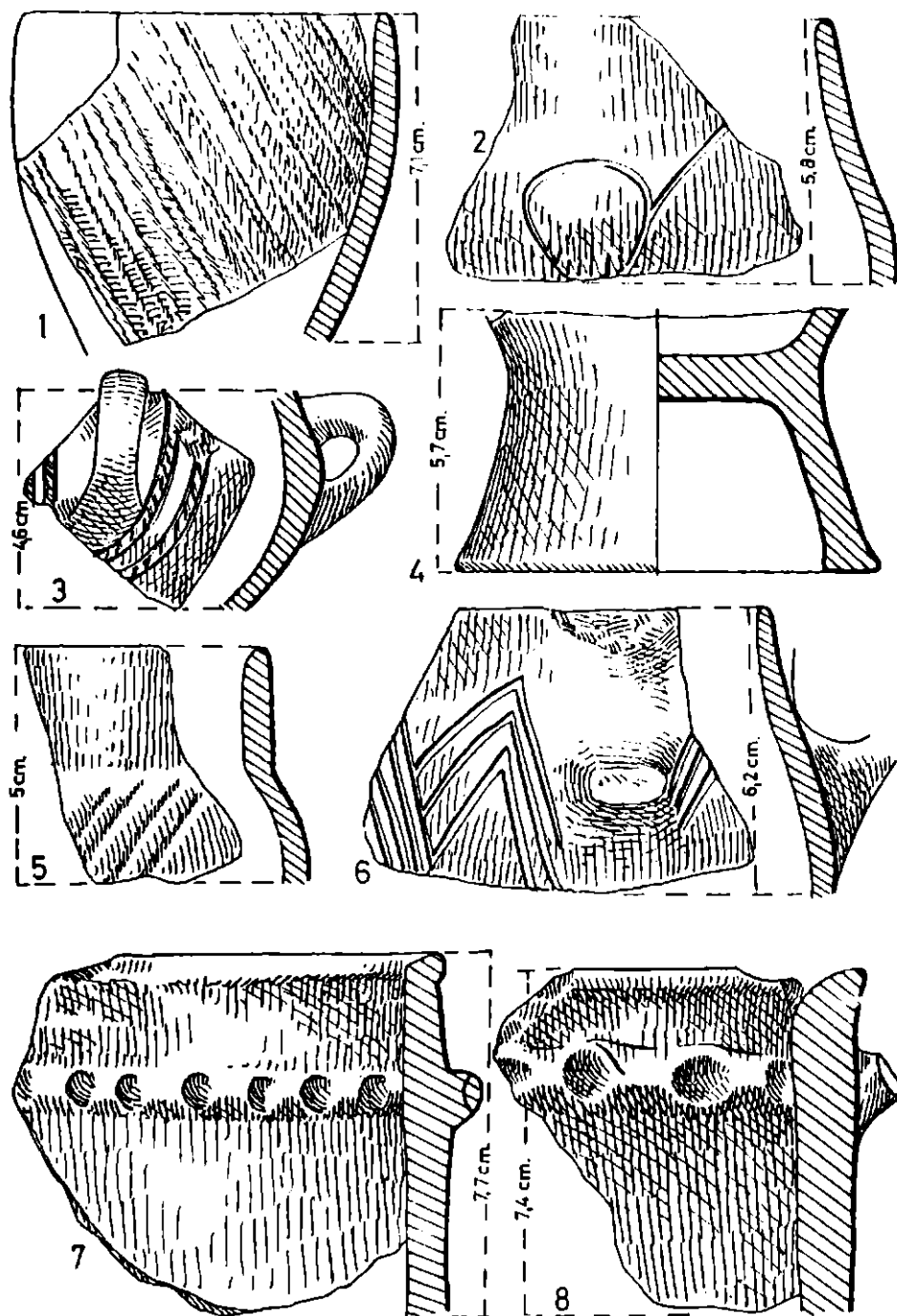

Fig.5.- Vase aparținând culturii Tei descoperite la Vlcelele

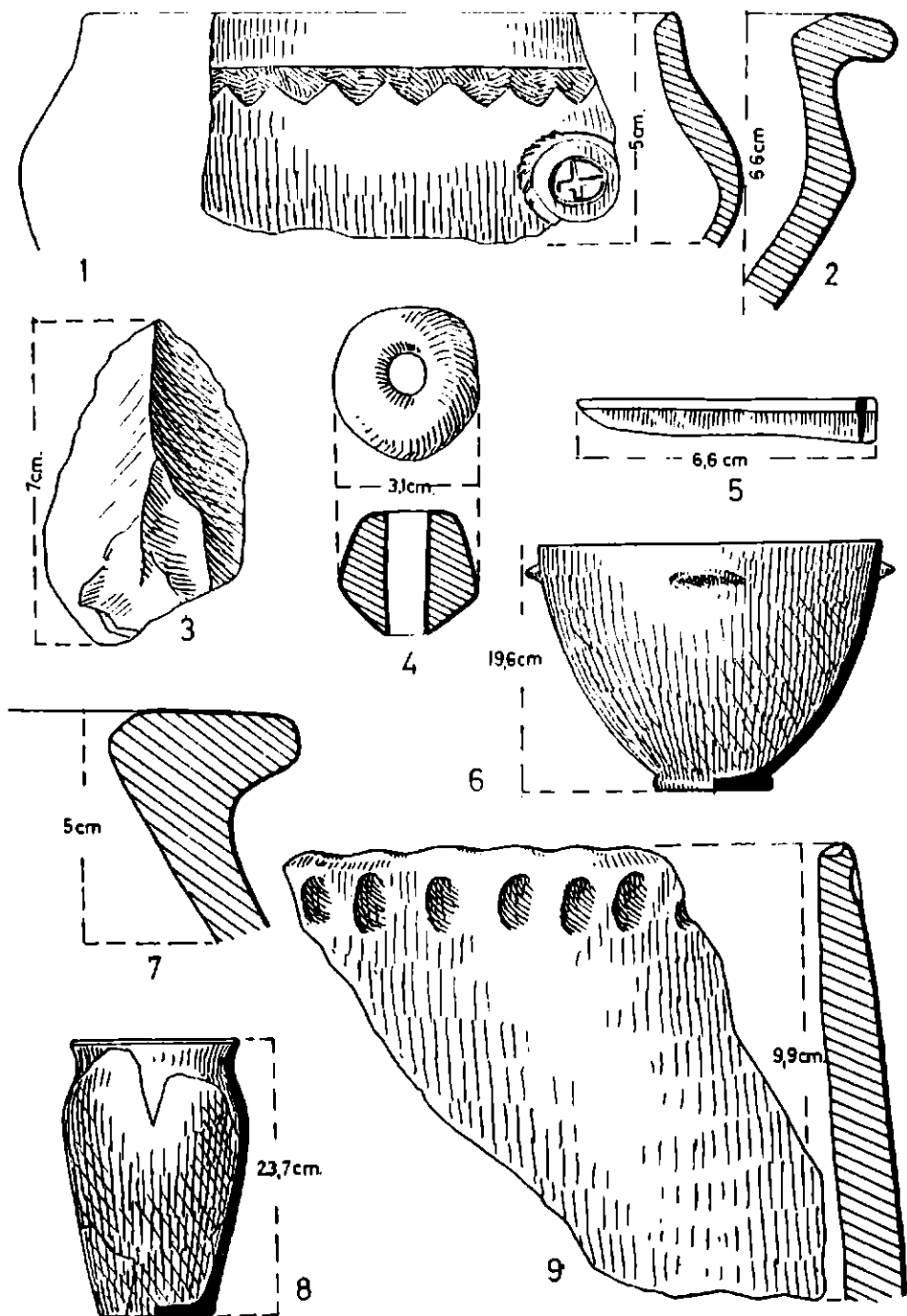

Fig.6. - Obiecte și vase descoperite la Vlăcelele.

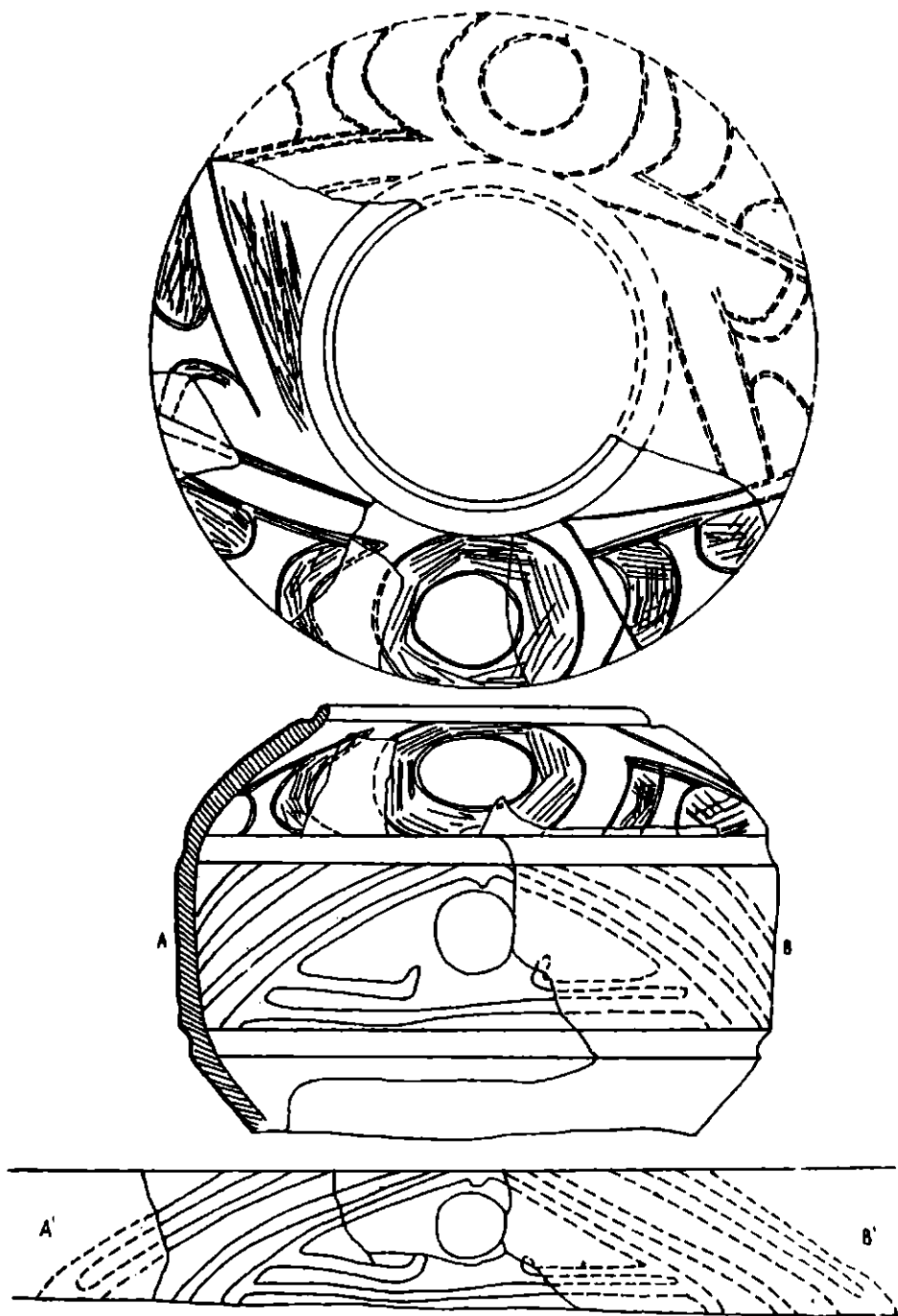

Fig.7.- Vas cu umăr lat descoperit pe tell-ul din Vfnătorii Mici

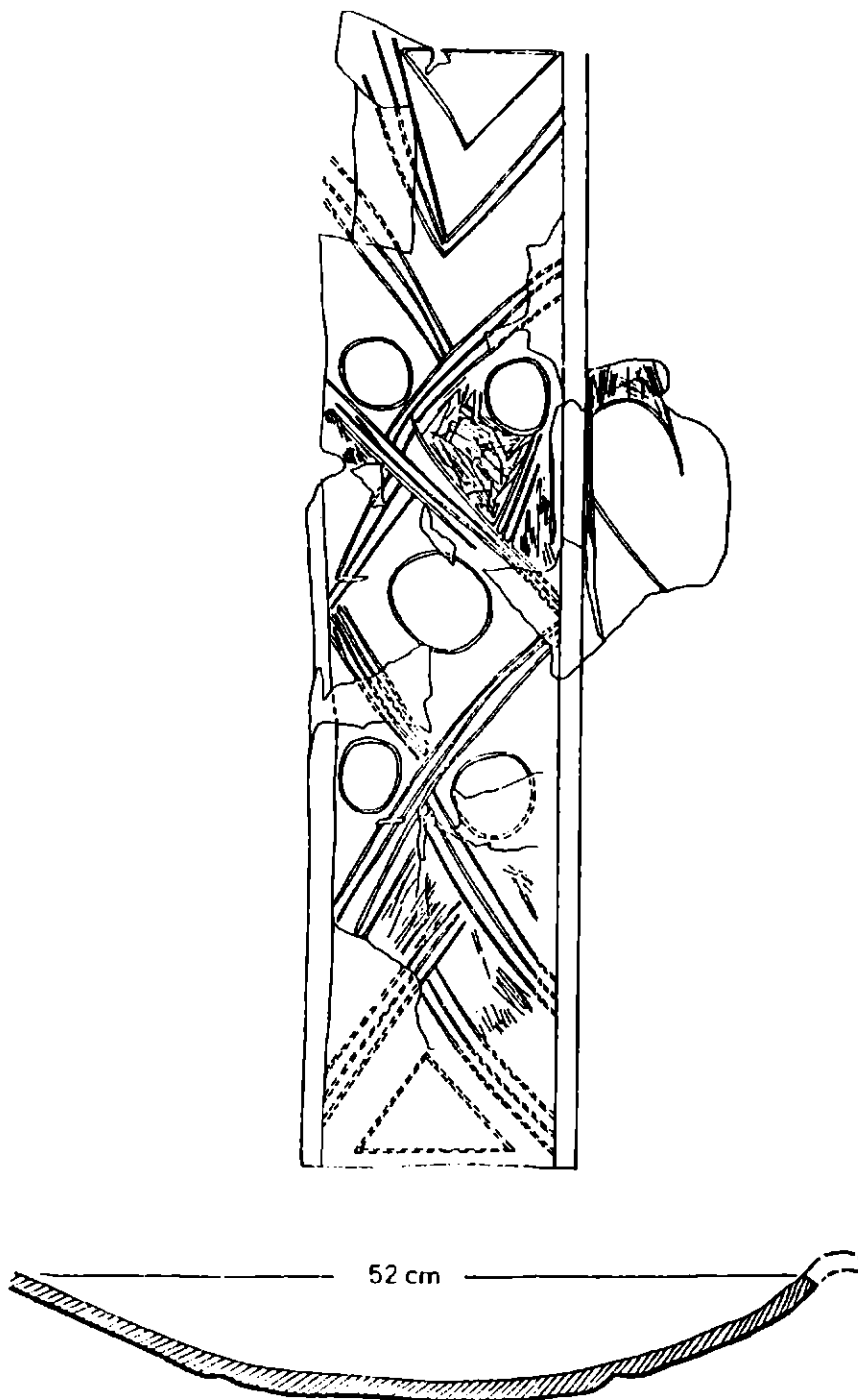

Fig.8.- Vas cu umăr lat descoperit pe tell-ul din Vînătorii Mici.

III. Cultura geto-dacică. În sondajul efectuat la sud-est de satul Vlcelele a fost identificat un complex - groapă - care conținea urmele unei vetre și aproximativ jumătate dintr-un vas "clopot" (fig.6/6), lucrat cu mîna, cu corpul tronconic, pînțele ușor arcuite, fundul profilat, drept. Sub buză sînt plasate două proeminente-apucători, în formă de șea. Pasta bine frămîntată are ca degresant cioburi pisate și pietricele sfărîmate. Complexul poate fi datat, pe baza analogiilor, în secolele IV-III î.e.n.¹⁴.

Cîteva fragmente ceramice, sporadice, aparținînd unei locuiri geto-dacice din secolele II-I î.e.n. au fost de asemenea găsite în săpătură. Materialul ceramic, mult sfărîmat, aparține unei depuneri izolate, ale cărei complexe, dată fiind mărimea săpăturii, nu au putut fi surprinse. Din aceeași perioadă au fost descoperite așezări pe dealul de la nord-vest de tellul gumelnițean dintre satele Corbeanca și Vîlnătorii Mici, suprapunînd locuirea din epoca bronzului, precum și în partea nordică a satului Zădăriciu (fig.1/6).

IV. Secolul IV î.e.n. Urme din această perioadă (fig.6/2,7) au fost identificate în partea nordică a satului Zădăriciu, precum și la sud-vest de acest sat, între drumul ce duce la Vlcelele și Neajlov, în punctul numit "La cazan". În acest din urmă loc poate fi presupusă existența unei necropole¹⁵, dat fiind numărul mare de fragmente osteologice umane recoltate la suprafața solului (fig.1/7).

V. Secolele VI-VII î.e.n. Aparținînd culturii Ipotești-Cîndești, a fost descoperit în sondajul efectuat la sud-est de satul Vlcelele un semibordei de formă rectangulară (2,70 x 3,35 m), avînd colțurile rotunjite. Într-unul din colțuri a fost surprinsă o groapă de par. În afara locuinței se afla un cuptor în formă de potcoavă, ridicat pe un prag de lut amestecat cu nisip și cioburi. Cuptorul a fost construit din lut avînd în pereți vîlătuci.

Singurul inventar al locuinței îl constituie ceramica. Ea se împarte în două categorii: lucrată cu roata și cu mîna.

Fragmentele ceramice lucrate cu roata sînt într-o proporție mult inferioară celor lucrate cu mîna. Ele conțin o pastă nisipoasă amestecată cu pietriș. La obținerea acestor vase s-a utilizat roata rapidă.

În categoria ceramicii lucrate cu mîna pot fi identificate două grupe: vase care au în pastă nisip și pietriș și altele în pasta cărora apar ca degresanți cioburi pisate și pleavă. Arderea vaselor este incompletă.

Forma generală pentru această din urmă categorie este vasul-borcan¹⁶, care apare în două variante: unul, mai înalt (fig.6/8), cu pînțele puțin reliefat și umerii puțin arcuiți, avînd buza răsfrîntă în afară; și a doua variantă, cu o curbura a pansei mai accentuată, vasul fiind mai scund și avînd buza teșită și evazată în exterior.

*

* *

Prin toate aceste descoperiri efectuate pe raza comunei Vîlnătorii Mici s-au identificat noi urme, străvechi și vechi, de viață ome-

nească pe cursul mijlociu al Neajlovului. Cercetarea unora dintre ele se impune ca un obiectiv arheologic de viitor.

NOTE

- 1 Mulțumim și pe această cale prof. Ion Cărunțu de la Școala generală de 10 ani din satul Zădăriciu, comuna Vânătorii Mici, pentru indicarea unora din punctele arheologice.
- 2 Săpăturile au fost efectuate de Vlad Protopopescu (1972) și George Trohani (1972-1973).
- 3 D.BERCIU, Contribuții la problemele neoliticului din România în lumina noilor cercetări, București, 1961, p.439-440.
- 4 Idem, op.cit., p.433.
- 5 M.PETRESCU-DÎMBOVIȚA și S.SANIE, în ArhMold, 6, 1969, p. 46, fig.5/2.
- 6 Idem, op.cit., p.46, fig.4/7.
- 7 Idem, op.cit., p.44, pt. decor fig.4/2, 10, 12.
- 8 D.BERCIU, op.cit., p.449, 465, fig.236/2.
- 9 M.PETRESCU-DÎMBOVIȚA și S.SANIE, op.cit., p.46, fig.5/6.
- 10 GH.GHEORGHIEV și N.ANGHELOV, Izvestia-Sofia, 21, 1957, p. 89-90.
- 11 V.MIKOV, Izvestia-Sofia, 24, 1961, p.285.
- 12 La sondaj a participat și Constantin Isăcescu.
- 13 Informație SEBASTIAN MORINTZ.
- 14 C.BUZDUGAN, Carpica, 1, 1968, p.86, fig.2/1, 3/1, 4/1,3.
- 15 În acest loc a efectuat un mic sondaj Constantin Isăcescu.
- 16 V.LEAHU, în CAB, 1962, p.34-43, fig.27; V.ZIRRA și GH.CAZLIR, în CAB, 1962, p.50 și urm., fig.15.

DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES SUR LE TERRITOIRE DE LA COMMUNE VÎNĂTORII MICI, DÉP.D'ILFOV

- Résumé -

Les auteurs présentent, par époques, les découvertes archéologiques effectuées sur le territoire de la commune Vânătorii Mici.

I. Neolithique - sont présentés deux tells appartenant à la civilisation Gumelnița, l'un situé dans le village Izvoru, l'autre entre les villages Vânătorii Mici et Corbeanca, les deux se trouvant dans la plaine du Neajlov.

A la sortie nord-ouest de Corbeanca il paraît qu'il existait un atelier pour produire des outils en silex.

Sont présentés ensuite les résultats des fouilles effectuées sur le tell de Vîlnătorii Mici.

II. L'époque du bronze - des restes de la civilisation Glina ont été découverts à Corbeanca et sur une colline située au nord-ouest du tell de Vîlnătorii Mici.

Au sud-est du village Vîlcelele on a découvert trois fosses appartenant à la dernière phase de la civilisation Tei.

III. La civilisation géto-dace - à Vîlcelele on a découvert une fosse du IVe-IIIe siècle av.n.è. Au même endroit, ainsi qu'au nord du village Zădăriciu et sur la colline de nord-ouest du tell de Vîlnătorii Mici on a découvert des fragments céramiques du IIe-Ier siècle av.n.è.

IV. Le IVe siècle de n.è. - de cette époque ont été découvertes des traces au nord et au sud-ouest du village Zădăriciu.

V. Du VIe-VIIe siècle de n.è. on a découvert une demihutte à Vîlcelele.

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1. - Découvertes archéologiques sur le territoire de la commune Vîlnătorii Mici.

Fig.2. - Objets appartenant à la civilisation Gumelnița découverts sur le tell de Vîlnătorii Mici: ciseau en cuivre (1), figurines en terre cuite (2, 5), écuelle (3), ciseau en pierre (4), objet en terre cuite (6).

Fig.3. - Vases appartenant à la civilisation Gumelnița découverts sur le tell de Vîlnătorii Mici.

Fig.4. - Écuelles appartenant à la civilisation Gumelnița, découverts sur le tell de Vîlnătorii Mici, décorées avec des incisions (1) et au graphite (2, 3).

Fig.5. - Vases appartenant à la civilisation Tei découverts à Vîlcelele.

Fig.6. - Objets et vases découverts à Vîlcelele: vase (1), pointe en silex (3), fusaiole (4), couteau en bronze (5), bord de vase (9) (la civilisation Tei); vase-cloche du IVe-IIIe siècle av.n.è. (6); profils de vases du IVe siècle n.è. (2, 7); vase du VIe-VIIe siècles n.è. (8).

Fig.7. - Vase découvert sur le tell de Vîlnătorii Mici (civ.Gumelnița).

Fig.8. - Vase découvert sur le tell de Vîlnătorii Mici (civ.Gumelnița).

de AUGUSTIN ULANICI

Între anii 1973-1975¹ au fost continuate săpăturile arheologice de la Braneț, jud. Olt, cercetările avînd drept scop să aducă date noi cu privire la întinderea și succesiunile stratigrafice ale așezărilor de tip Coțofeni, din perioada de tranziție la epoca bronzului, și Glina III-Schneckenberg, din perioada timpurie a epocii bronzului.

Săpăturile au căpătat și un caracter de salvare, dată fiind starea de degradare și surpare treptată a malurilor promontoriului, provocînd distrugerea resturilor de locuire străvechi.

În cele trei campanii au fost deschise patru secțiuni: în anul 1973, șanțul II AB (20 x 1 m) și suprafața I A (9 x 4 m); în 1974, șanțul III (10 x 1 m), cu casetele adiacente (9 x 1,50 m); în 1975, șanțul IV (10 x 1 m), cu două casete adiacente (9 x 1 m), continuîndu-se și cercetarea suprafeței I A prin extinderea acesteia cu încă 6 x 4 m. Suprafețele săpate însumează 140 m² (fig.1).

Observarea profilurilor secțiunilor a adus noi precizări privind stratigrafia din stațiune, confirmîndu-se succesiunea depunerilor stabilită în primul an de cercetări². De asemenea, săpăturile au permis într-o oarecare măsură să putem delimita ariile așezărilor respective. Astfel, cea de tip Coțofeni s-a desfășurat în vechi mai mult în zona de NE și centrală a promontoriului, locuințele aglomerîndu-se spre laturile lungi ale acestuia. La rîndul ei, așezarea Glina III-Schneckenberg depășește spre NV aria așezării anterioare. Totodată s-a putut stabili că spre NV (adică spre botul dealului) stratul culturii din epoca bronzului se subțiază, dispărînd cele două niveluri inferioare, remarcîndu-se numai ultimul, care se află suprapus pe solul steril din punct de vedere arheologic (pămînt galben-lutos)-stratul Coțofeni nemaipunîndu-se în evidență (fig.4).

În suprafața I AB (fig.2) și secțiunile II AB și III (fig.3)³ s-a observat următoarea succesiune stratigrafică:

Peste un pămînt galben-lutos (depozit loessoid), steril arheologic, se suprapune un strat de pămînt cenușiu-roșcat, cu o grosime ce atinge în unele sectoare 0,40 m (suprafața I AB și șanțul II AB). Această depunere aparține culturii Coțofeni și în cuprinsul ei s-a pus în evidență, din nou, cel de al doilea nivel dovedit și prin două locuințe de suprafață, fiecare cu cîte o vatră. Primul nivel, remarcat atît coloristic, cît și printr-un semibordei în anul 1972, se distinge și în șanțul II AB, săpat în anul 1973, restrîngîndu-se însă spre SV promontoriului, după cum s-a putut constata în suprafața I AB. Suprapus solu-

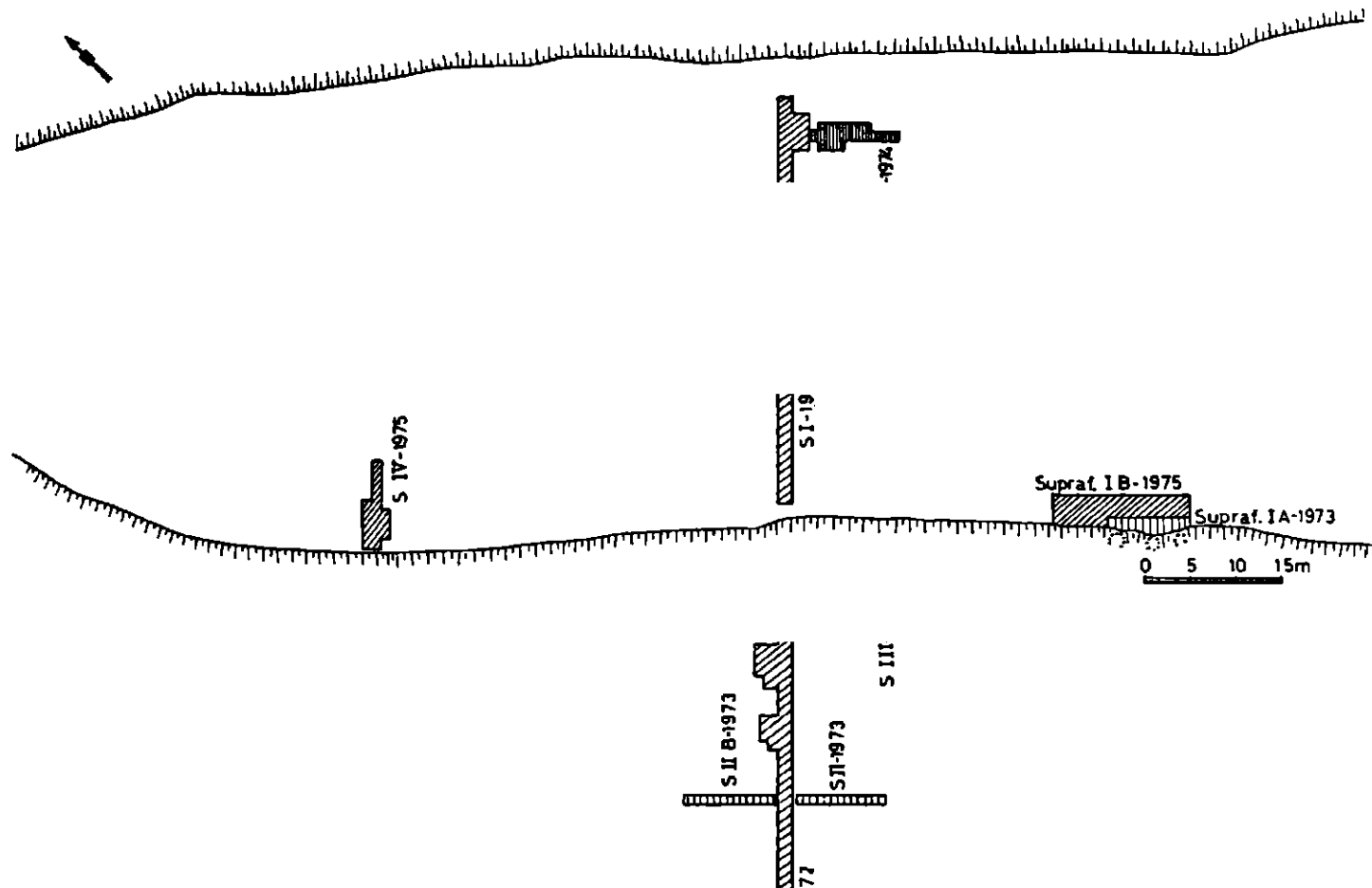

Fig.1. - Planul săpăturilor arheologice de la Branet efectuate
în perioada 1972-1975. www.mnir.ro

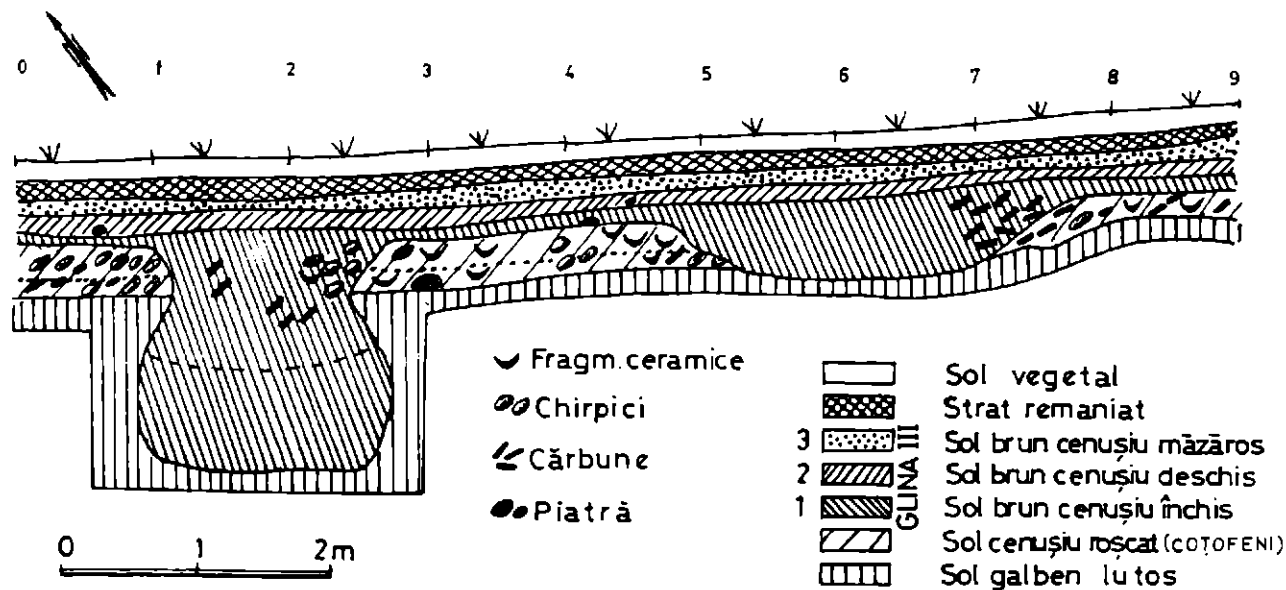
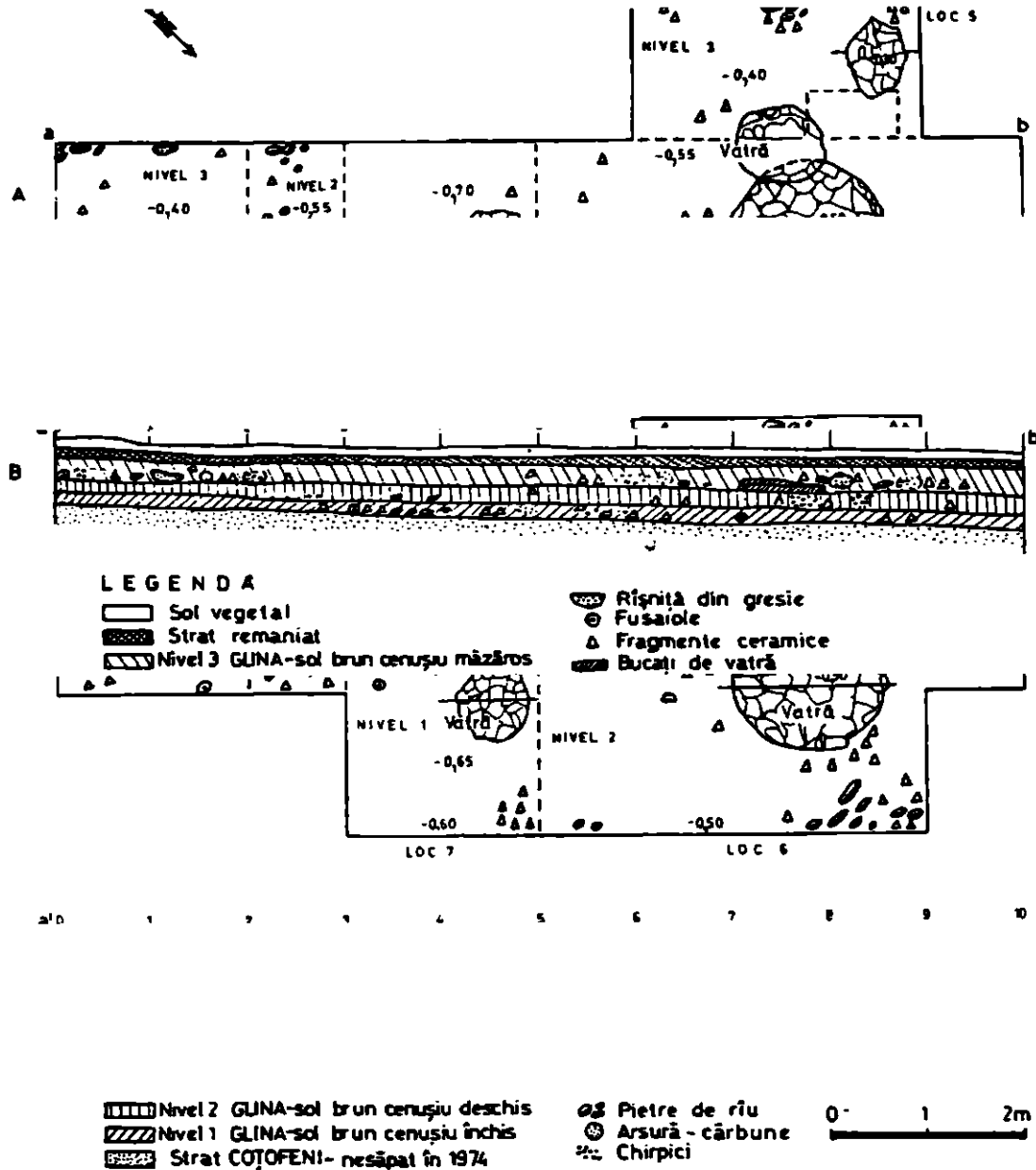

Fig. 2. - Profilul peretelui N-E al suprafeței I AB. Branș 1973 și 1975.

lui cenușiu-roșcat se află un pământ brun-cenușiu humos, a cărui grosime variază între 0,15 m (șanțul IV) (fig.4) și 0,50 (șanțul II AB și șanțul III) (fig.3), cuprinzând materiale arheologice de tip Glina III-Schneckenberg din perioada timpurie a epocii bronzului. În cuprinsul acestui strat au putut fi surprinse din nou trei niveluri de locuire, puse în evidență atât coloristic, cât și prin șase locuințe de suprafață. Depunerile sînt bine diferențiate mai ales în șanțul III (fig.3), unde fiecare nivel de căleare este delimitat de celălalt prin câte o locuință de suprafață, fiecare cu câte o vatră. Totodată, complexe de fragmente ceramice, precum și câteva pietre de rîu de mărime mijlocie demarceau limitele nivelurilor respective. Solului brun-cenușiu humos îi succede o depunere remaniată, care la rîndul ei este suprapusă de solul actual, gros de circa 0,10 m.

La sud de șanțul I 1972, pe latura sud-vestică a dealului, în cadrul suprafeței I AB au fost descoperite șase gropi, trei dintre ele (nr.1, 3 și 4) fiind surprinse prin taluzarea marginii abrupte a promontoriului. Din volumul acestora s-au păstrat porțiuni mici (la fiecare aproximativ câte 1/4 din capacitatea totală). Celelalte gropi (2, 5 și 6) au putut fi cercetate în întregime. Complexele, de dimensiuni variate, aveau forme de clopot și porneau a se adînci din ultimul nivel Glina III, deranjînd locuințele Glina III ale nivelurilor de jos și Coțofeni; adîncimile lor variază între 1,10 m și 2,45 m. Nu s-au constatat urme de ardere a pereților acestora. Frecvența materialului arheologic era slabă, o oarecare excepție făcînd gropile nr.1 și nr.6. Prima, cu o înălțime păstrată de 1,55 m, avea diametrul la fund de 1,30 m, iar cel maxim de 1,50 m. Pămîntul de umplură cuprindea câteva fragmente ceramice tipice culturilor Glina III-Schneckenberg și Coțofeni, acestea fiind masate spre mijlocul gropii împreună cu bucăți mari de chirpici provenite din locuințele Coțofeni (C) și Glina III (loc. nr. 4), străpunse și amputate parțial de complexul în discuție. Groapa nr.6, cercetată tot în suprafața I AB⁴, se află aproximativ la 6 m de cea precedentă. Avea fundul drept cu un diametru de 2 m și se adîncea la nivelul solului actual cu 2,10 m; diametrul maxim 2,25 m. Și acest complex amputase parțial o locuință Glina III (nr.9) și una Coțofeni (D), antrenînd în pămîntul de umplură atât fragmentele ceramice, cât și bucăți de chirpici și de vatră, acestea din urmă provenind din locuința nr.9. Alte elemente nu au putut fi constatate.

Locuințele (C și D) dezvelite în suprafața I AB sînt proprii celui de al doilea nivel din stratul de cultură Coțofeni.

Locuința C, a cărei suprafață și contur nu au putut fi determinate, s-a putut remarca mai ales prin vatra de mari dimensiuni, cât și prin materialele specifice culturii Coțofeni aflate în situ. Ceea ce s-a păstrat este probabil capătul NE al locuinței. Aici se afla pe un plan orizontal, la adîncimea de 0,90-0,95 m, o masă de chirpici, resturi din suprastructura locuinței, care avusese pereții constituiți din pari și nuiile (cu diametre de 2 și 3 cm), toate acoperite cu lut în așa fel, în-cît grosimea unui perete atingea și 10 cm. Nivelul de călcare al adăpostului se afla la 0,90-0,95 m de la suprafața solului actual. Vatra,

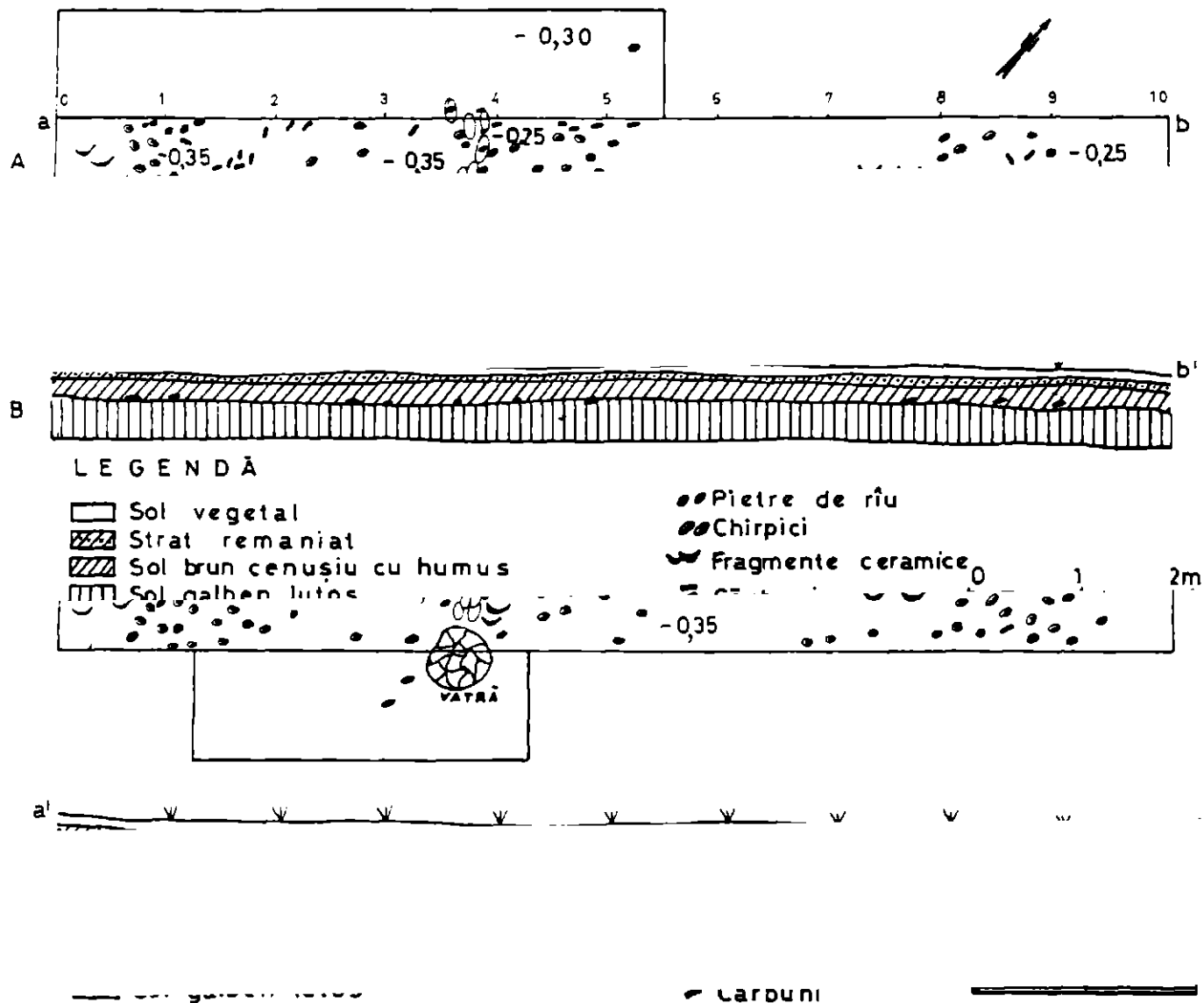

Fig.4. - A. Planul șanțului IV; B. Profilul peretelui N-V al șanțului IV. Braneț 1975.

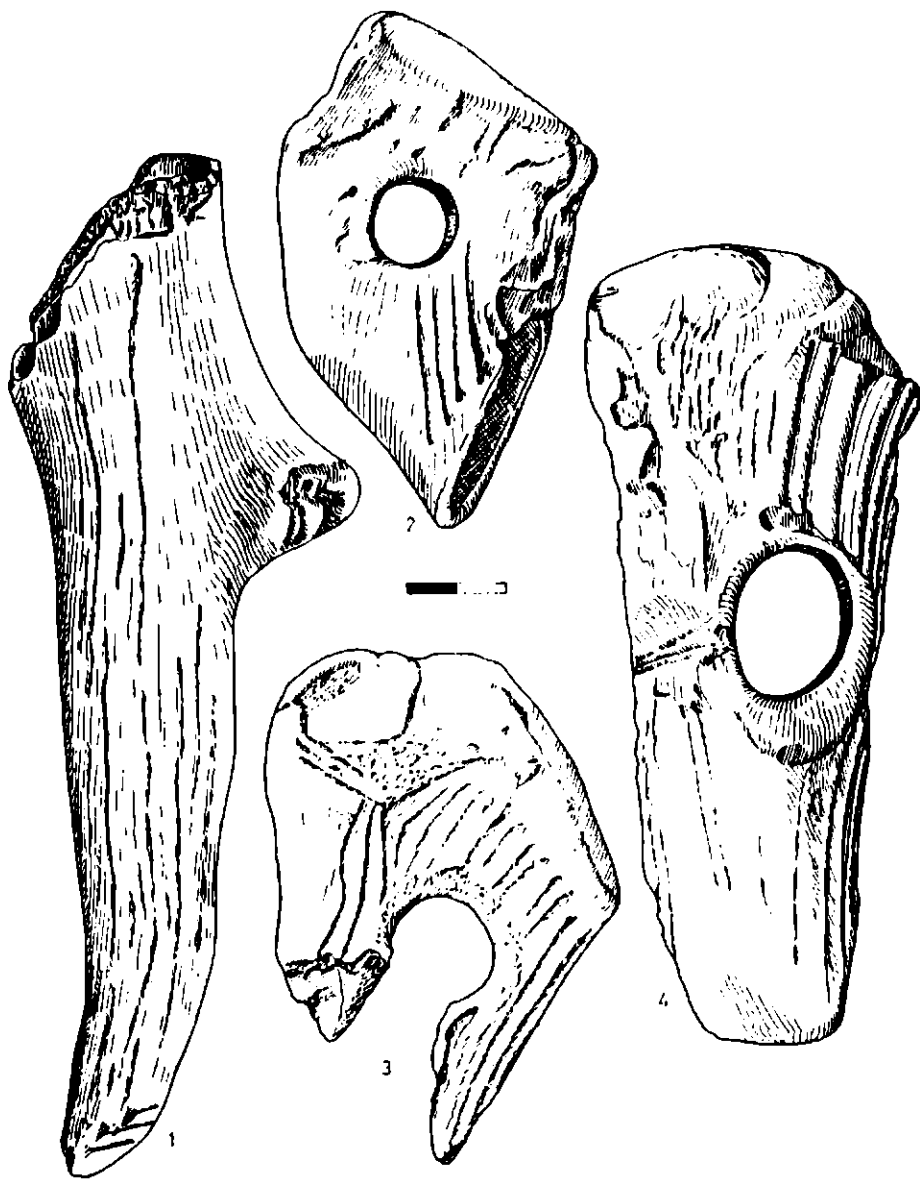

Fig.5. - Branet, jud. Olt 1-4; unelte din corn de cerb descoperite în locuințe și strat Coțofeni.

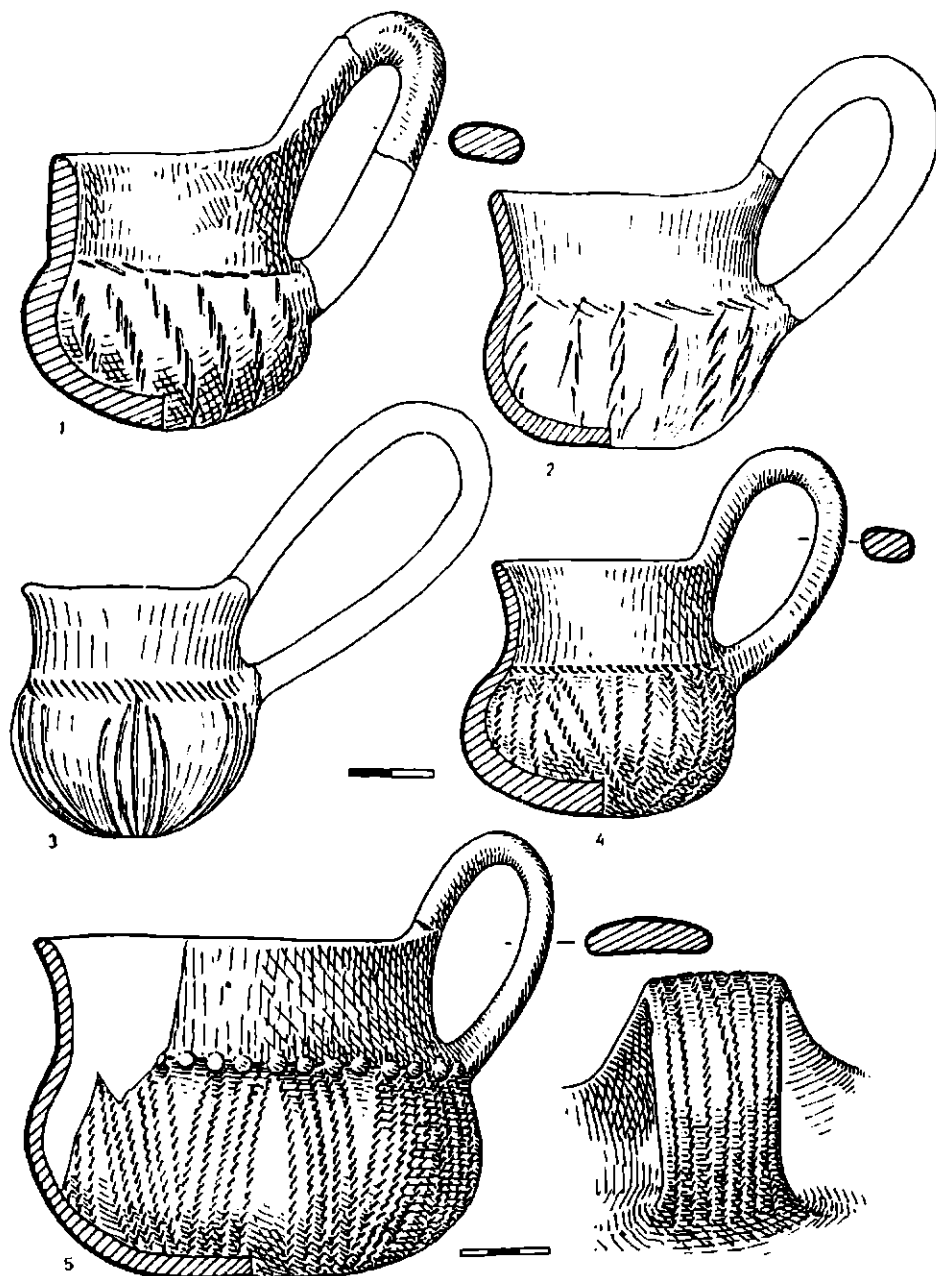

Fig. 6. - Branet, jud. Olt, 1-5: vase descoperite în locuințele C și D.
Cultura Coțofeni.

amenajată direct pe nivelul antic de călcare, pe o zonă mai ridicată, prezenta un strat de lipitură de lut netezită cu grijă și măsura un diametru de 0,90 m și o grosime medie de 0,07 m. Sub vatră pământul fusese ars până la adâncimea de 0,100 m, iar suprafața acesteia, de culoare alburie, avea partea centrală deteriorată din cauza unei folosiri mai îndelungate. Nu s-au observat urme de refaceare.

În pământul de umplură al locuinței C, pe lângă numeroase fragmente ceramice, chirpici, particule de cărbune și cenușă (mai ales în jurul vetrei), se găseau oase de animale domestice (ovicaprine, porcine), de cerb, cât și oase de păsări. Tot aici au mai fost descoperite: trei silexuri atipice de culoare cafenie-deschisă, o rîșniță fragmentară din gresie și un frecător de mari dimensiuni, din rocă calcaroasă. O fusaiolă din lut ars, de formă rotundă aplatizată, avea un diametru de 0,075 m. În masa de chirpici, pe lângă fragmente ceramice, se aflau în situ trei cănițe-căuș cu torți supraînălțate, păstrate întregi (fig.6/1, 3, 4); tot de aici provine o cană tipică cu unele analogii în cultura Kostolac (fig.6/5). Se mai remarcă fragmentele a câtorva vase de provizii, unul dintre acestea avînd diametrul gurii de 0,800 m. Multe dintre fragmente păstrează ornamente obținute cu șnurul răsucit. Numeroase fragmente ceramice sînt arse secundar pînă la zgurificare, datorită unui incendiu puternic care a mistuit așezarea.

Aproximativ la 4 m NV de locuința C s-a aflat un alt adăpost (D) al cărui perimetru păstrat reprezintă circa 1/5 din suprafața sa inițială. Urmele locuinței au putut fi bine puse în evidență, atît datorită vetrei, cât și fragmentelor ceramice sau vaselor descoperite în situ pe nivelul de călcare. Acesta din urmă se afla la 0,90-0,95 m de la suprafața solului actual și delimita cel de al doilea nivel de locuire. O vatră rotundă, din lut bine frământat, deteriorată în mare măsură, fusese amenajată pe o suprafață mai ridicată de pământ. Diametrul păstrat măsura 1,20 m și grosimea 0,110 m. Suprafața vetrei, de culoare alburie, dovedea urme de folosire îndelungată.

În zona locuinței, pe lângă chirpiciul și particulele de cărbune mult diseminate, s-au descoperit patru silexuri atipice, un "ciocan" din corn de cerb cu gaură de înmănușare (fig.5/3), o săpăligă din corn de bovid (bos taurus) și o rîșniță fragmentară din gresie. Oasele de animale domestice aflate aici aparținuseră unor bovidee și porcine.

Din fragmentele ceramice, destul de numeroase, au putut fi întregite cîteva vase de mărime mijlocie cu corp tronconic, umăr bombat și gura arcuită trompetiform, cu colțurile trase din buză (fig.7/3-4).

În jurul vetrei se aflau în situ: două vase întregi, un mic pahar (fig.7/1) și o ceșcuță (fig.6/2); două fusaiole din lut ars cu forme rotunde-aplatizate și o brățară din același material - lustruită și incizată fin (fig.8/6).

Obiectelor descoperite în resturile de locuințe li se adaugă altele, din depunerea aparținînd culturii Coșofeni. Materialul litic este constituit din 8 silexuri atipice de culoare cafenie, din două rîșnițe fragmentare din gresie, un frecător din gresie cuarțoasă și un percutor din rocă dură.

Din corn de cerb au fost lucrate 3 ciocane (fig.5/2-4), două dintre acestea (fig.5/2-3) putând fi asemănaute cu așa-zisele "ciocane-măciuci" din cadrul culturii Sălcuța⁵, cît și pentru epoca bronzului - cu cele din aria culturii Verbicioara⁶, unde sînt socotite ca elemente de legătură cu cultura Monteoru⁷. Seria uneltelor din oase de animale o completează două săpăligi, din care una din corn de cerb (fig.5/1) și alta din corn de bovidu.

Cele trei fusaiole din lut ars, descoperite în locuințele de suprafață, au forme discoidale aplatizate.

Referitor la ceramică, cele constatate și menționate în raportul de săpătură pe anul 1972 rămîn valabile și pentru cercetările din perioada anilor 1973-1975. Este drept, cu ocazia ultimelor săpături au fost remarcate și unele elemente noi.

Ceramica, după tehnica de lucru a pastei, este împărțită în două mari categorii: una care cuprinde vase lucrate dintr-un lut amestecat cu nisip, rare pietricele și cioburi pisate alături de paiete de mica și calcar, cealaltă categorie însumînd recipiente lucrate dintr-o pastă aproape lipsită de impurități. Se manifestă în general o grijă deosebită pentru omogenizarea pastei, cît și pentru obținerea unei arderi cît mai uniforme. Suprafețele exterioare sînt acoperite, în multe cazuri, cu un slip constituit din lut fără impurități. După ardere, pereții vaselor au căpătat o culoare portocalie-cărămizie sau brună-cenușie în diferite nuanțe, slipul diferentiindu-se coloristic (de cele mai multe ori) de restul peretelui recipientului.

Formele, cele întregi, cît și cele parțial sau integral reconstituite sînt următoarele: cănițe-căuș cu toarta supraînălțată (fig. 6/1-4); pahare cu pereți tronconici (fig.7/1); castroane de diferite dimensiuni din care unele au un corp arcuit și gura largă mai mult sau mai puțin evazată spre exterior (fig.8/1); altele, reprezentînd un tip diferit, se remarcă prin buzele îngroșate mult și teșite oblic spre interior (fig. 8/2; 9/1-2).

Din categoria recipientelor de mărime mijlocie fac parte și vasele-borcan cu corp ușor arcuit prelung, gît scurt și gura înclinată înafară, cu celțuri alăturate două cîte două, trase din buză (fig. 7/3-4), pe care, uneori, apar proeminențe alungite, două cîte două, dispuse vertical (fig.7/2). Tot în categoria vaselor mijlocii includem castroanele-cupe (fig. 8/4) cu gîtul scurt și gura răsfrîntă înafară, precum și cana cu toartă din bandă lată, supraînălțată (fig.6/5). Mai multe recipiente lucrate dintr-o pastă de bună calitate, de culoare portocalie, au corpul puternic bombat și gîtul înalt, pe linia nămurului fiind aplicate apucători verticale sau orizontale (fig.9/5-6).

Frecvente sînt amforele cu gîtul aproape cilindric și gura trompetiformă (fig.8/3, 5), lucrate dintr-o pastă de bună calitate.

Vasele mari, cum sînt cele de provizii, au corpul ușor arcuit, gîtul scurt și gura ușor aplecată înafară. În locuința C, un astfel de recipient avusese diametrul gurii de 0,800 m.

Torțile bandate supraînălțate, cît și cele ovale în secțiune dezvoltate din marginea vasului se remarcă des (fig.6/2, 3). Apucătorile

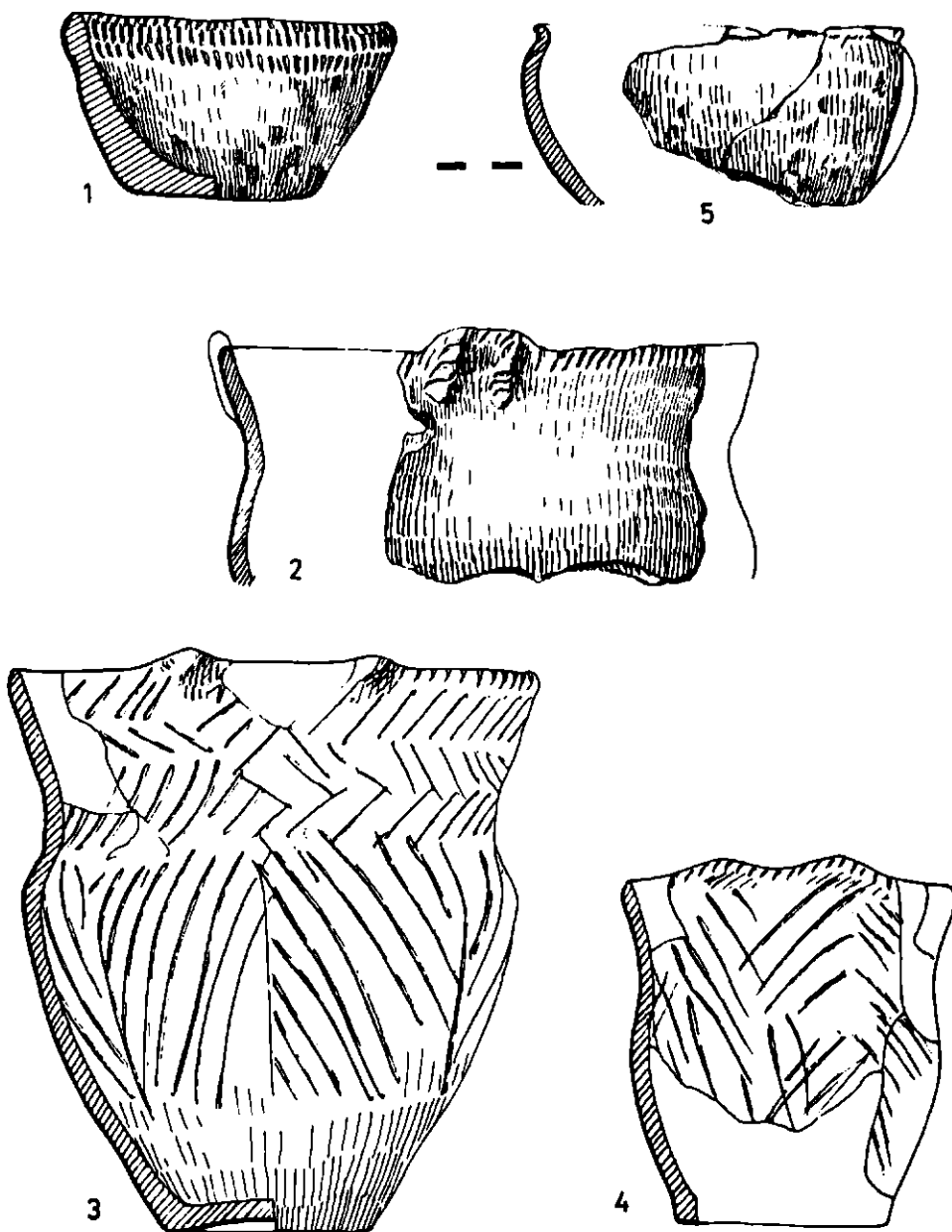

Fig.7. - Branet, jud.Olt, 1, 3-4: ceramică descoperită în locuința D; 2, 5: fragmente ceramice din stratul de cultură Coțofeni.

de diferite forme, vertical sau orizontal alungite, se evidențiază mai ales pe recipientele de mari dimensiuni. Abundă colțurile trase din buză (fig.7/2-4), acestea prezentându-se în variate ipostaze, de la colțul simplu până la cel în formă de ureche umană sau a colțurilor dublate în exterior cu creste, oblice și drepte (fig.7/2). După cum s-a subliniat anterior, aceste elemente reprezintă una din caracteristicile ceramicii de tip Coțofeni de la Braneț⁸.

Fundurile vaselor sînt în marea lor majoritate drepte, remarcîndu-se însă și cîteva rotunjite. Fundul inelar apare pe un fragment care făcuse parte dintr-un castron modelat dintr-o pastă fină omogenă și arsă la negru-cenușiu.

Tehnicile cît și motivele decorative sînt multiple și sînt specifice acestei culturi. Predomină ornamentele incizate (fig.7/3, 4; 6/2, 3). Aplicațiile în relief, "boabele de linte", sînt evidențiate pe umerii vaselor mari și mici, fiind ordonate într-un singur șir (fig.6/5; 9/5, 6). Tehnica imprimării cu șnurul "răsucit" apare pe recipiente de toate categoriile (fig.6/4, 5). Procedul pictării cu alb a suprafețelor exterioare ale vaselor poate fi dovedit deocamdată numai pentru două recipiente de mari dimensiuni, după cum o sugerează cîteva fragmente ceramice. Încrustația cu o pastă albă apare numai acolo unde este imprimat un decor cu șnurul "răsucit".

Motivele decorative acoperă - într-un procent ridicat - întreaga suprafață exterioară a vaselor, remarcîndu-se din nou frecvența impresiunilor sau creștăturilor, unele adînci și late, dispuse în benzi circulare, etajate. Alteori suprafețele exterioare prezintă un decor metopic obținut din incizii prelungi, verticale, unite între ele două cîte două prin hașuri oblice (fig.7/3). Din incizii prelungi, oarecum neordonate, a rezultat un motiv evasiunghiular pe toată suprafața exterioară a unui mic vas de culoare cărămizie (fig.7/4). Striurile, ordonate în benzi obținute cu "măturica" (Besenstrich), se remarcă de asemenea în primul nivel de locuire (fig.9/4). Acest procedeu nu lipsește din aria culturilor Gîlna III, Tei⁹, Monteoru și Otomani¹⁰.

Pe o cîniță cu corpul emisferic ornamentul este compus dintr-un șir de scurte impresiuni oblice pe linia umărului - de sub care pornesc în jos șase registre a cîte patru sau șase linii incizate (fig.6/3). O astfel de manieră de lucru o vom întîlni și în ceramica culturii Verbicioara¹¹.

Formele, aplicațiile plastice, cît și motivele decorative însumate în largul repertoriu ceramic de la Braneț le putem găsi - prin analogie - în numeroase așezări din Oltenia și Transilvania. Astfel, unele vase, cum sînt cele de tip "borcan" (fig.7/2), fși găsesc bune corespondențe tipologice la "Poiana în Pisc" - Cașolt, jud.Sibiu¹², sau la Boarta, din același județ. Paharul cu pereții căzînd-oblic pe marginea fundului drept (fig.7/1) îl întîlnim tot în așezarea mai sus amintită¹³.

Cîteva fragmente ceramice care sugerează castroane adînci (fig.8/2; 9/1-2), lucrate dintr-o pastă neagră-cenușie, în spărtură și portocaliu-cărămizie pe suprafețele exterioare, prezintă un interes mai deosebit. Acestea, atît prin tehnica de preparare a pastei, prin for-

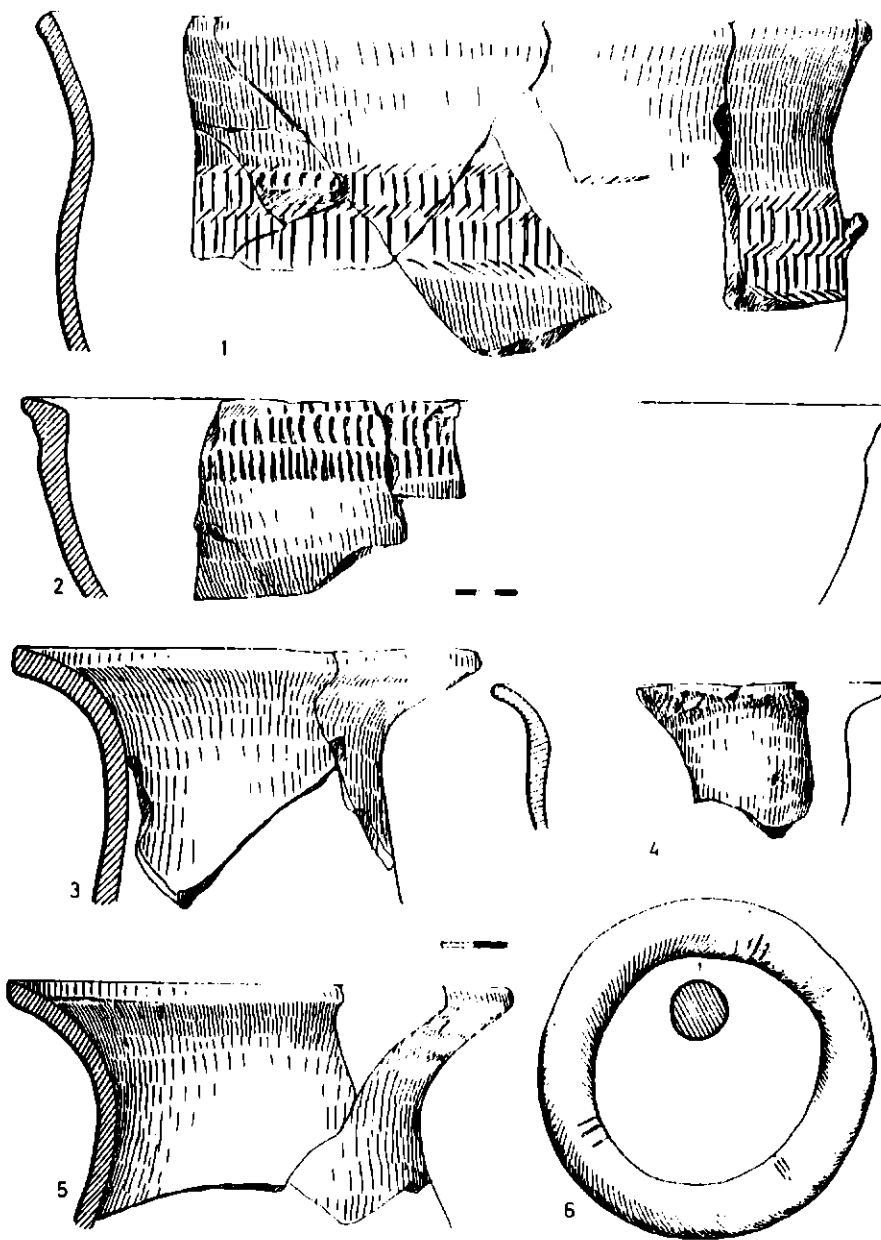

Fig.8. - Braneț, jud.Olt, 1-2: castroane reconstituite; 3-5: fragmente ceramice din locuința D; 6: brățară din lut ars descoperită tot în locuința D.

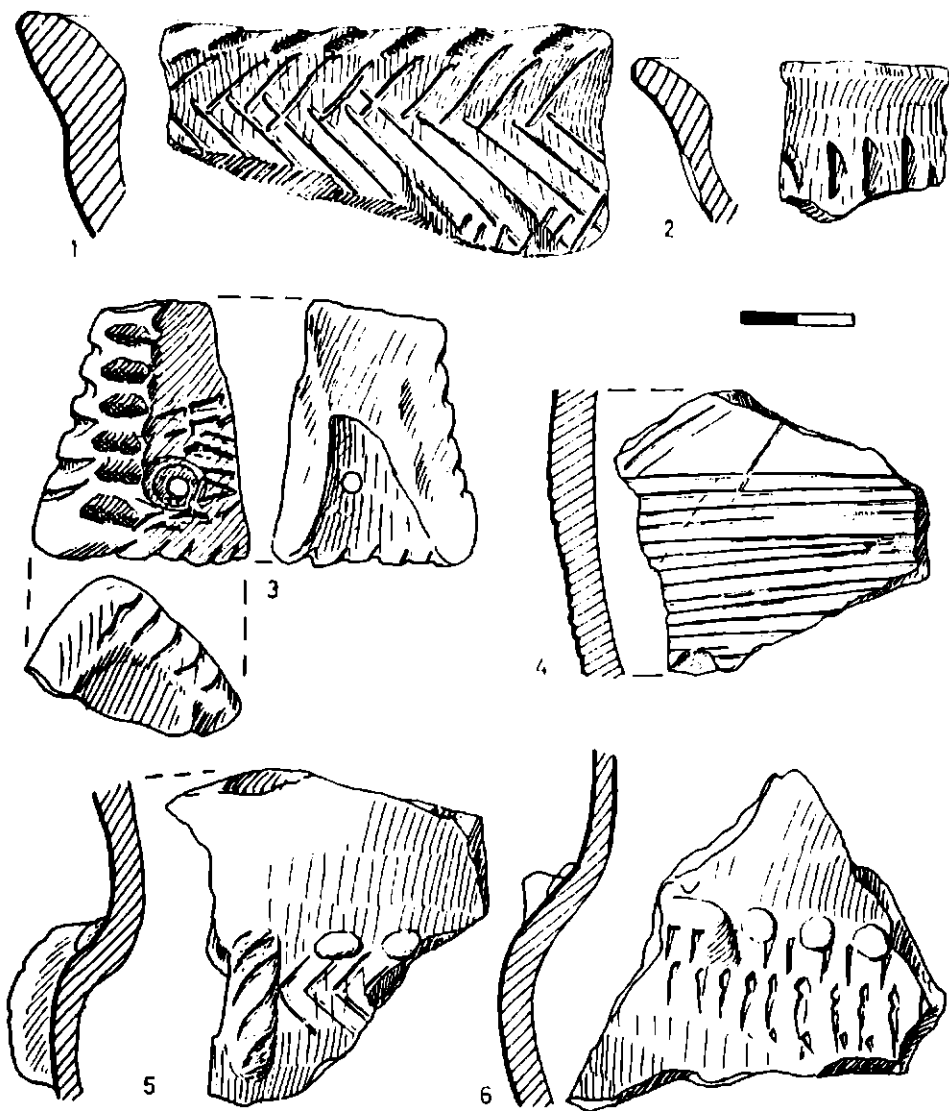

Fig.9. - Branet, jud.Olt, 1-2, 4-6: fragmente ceramice de tip Coțofeni; 3: fragment de idol descoperit în locuința D.

mele și elementele decorative, cât și prin dimensiunile lor, oferă cele mai bune similitudini în materialele descoperite pe "Grindul Braniste" lângă Cîrna¹⁴. La acestea se adaugă și alte elemente, cum ar fi asemănările dintre cele două vaso-askos, cel de la Cîrna¹⁵ și cel de la Branet¹⁶, găsit într-un bordei Coțofeni. Față de cele de mai sus, apartenența la cultura Coțofeni a mormîntului de la Cîrna nu mai poate fi pusă la îndoială¹⁷.

În masa de chirpici a resturilor locuinței C se afla spartă în situ o cană cu corp emisferic, gît scurt, gura evazată spre exterior, al cărei fund era drept, iar tonrta din bandă lată pornea din gura vasului și se prindea pe umăr (fig.6/5); pereții, în toată grosimea lor, sînt de culoare portocaliu-cărămizie; decorul, obținut prin imprimare cu șnurul răsucit, este alcătuit din benzi a cîte cinci linii oblice, paralele, astfel ordonate încît a rezultat un motiv unghiular; deasupra acestuia, pe linia umărului, sînt aplicate în șir circular "boabe de linte". Cele mai buna analogii - în acest caz - se pot remarca la Cuina Turcului¹⁸. Aici, în stratul de cultură Coțofeni s-au remarcat și fragmente ceramice de tip Kostolac, care, pe baza tipologiei formelor și motivelor decorative, reprezintă două etape evolutive: Kostolac-Pivnița, mai timpurie, și Kostolac-Baden, mai tîrzie¹⁹. Fragmentul ceramic de la Cuina Turcului, care are analogii cu cana de la Branet (fig.6/5), a fost încadrat în cea de a doua etapă (Kostolac-Baden)²⁰. Similitudinile dintre cele două recipiente le găsim atît în forme cît și în motivele ornamentale de pe acestea. Un element deosebitor (care constituie de fapt un raport de anterioritate) îl vom găsi în procedeele tehnice diferite folosite la obținerea decorului de pe cele două vase. Astfel, pe fragmentul de la Cuina Turcului s-a utilizat tehnica împunsăturilor succesive²¹, iar la Branet - imprimarea cu șnurul răsucit alături de aplicațiunile plastice ("boabe de linte"). Aceste elemente deosebitoare pot să reprezinte - în cazul de față - un raport cronologic, după care vasul de la Branet se datează anterior celui de la Cuina Turcului.

Pentru a elucida, trebuie să amintim - în linii generale - periodizarea culturii Coțofeni propusă de Petre Roman. Astfel, primei faze a culturii respective îi sînt caracteristice printre altele: aplicațiunile plastice sub forma "boabe de linte", impresiunile cu șnurul și benzile de șanțulețe late dispuse circular și etajat pe toată suprafața exterioară a recipientelor. Tot în această fază se fac remarcate și colțurile trase din buză²². În faza a doua, ca un procedeu superior de reținere a pastei fși face apariția, pe lângă alte elemente, tehnica împunsăturilor succesive²³, în cea de a treia, odată cu elementele înnoitoare, procedeul imprimării cu șnurul devine rar²⁴. În contextul celor de mai sus, vasul de la Branet, prin caracteristicile lui, poate fi încadrat în faza a I-a a culturii Coțofeni, anterioară aceleia pe care o reprezintă ceramica de tip Kostolac-Baden de la Cuina Turcului și din care face parte și fragmentul citat. Mai mult decît atît, ceramica de tip Coțofeni din așezarea noastră prezintă, mai ales în primul nivel, suficiente elemente care să permită încadrarea sa în prima fază a culturii respective. Aceste elemente ar fi: castroanele cu buza îngroșată spre inte-

rior, ceștile cu fundul drept, colțurile trase din buză, ornamentarea întregii suprafețe exterioare a vaselor, prezența în procent ridicat a "boabelor de linte", cât și a impresiunilor cu șnurul răsucit²⁵.

În această situație, legat și de analogiile dintre cele două vase mai sus-citate, se poate vorbi de o influență culturală - în timp - de tip Coțofeni într-un mediu Kostolac-Baden.

În totalitate, ceramica de la Branet își găsește cele mai bune corespondențe în așezările de la Buletea-Chiciurle²⁶ și Ocnele Mari-Casota, jud. Vâlcea²⁷, Bod, jud. Brașov²⁸, Morești²⁹ și Cipău, jud. Mureș³⁰, Cașolț, jud. Sibiu³¹ și Feldioara-Dealul Cetății, jud. Brașov³².

Tot din categoria ceramicii face parte și o brăjară intactă (diam. 0,110 m) găsită in situ în locuința D (fig.8/6). Suprafața exterioară de culoare galbenă-cenușie a fost lustruită și decorată cu striuri fin incizate. Cele mai bune asemănări le aflăm în nivelul II de la Brăilița printre materiale de tip Gumelnița A2 târziu - B1 timpuriu³³. Un exemplar asemănător a fost pus în evidență tot într-un mediu gumelnițean (târziu) la Plovdiv³⁴. Piese similare, însă de dimensiuni mai mici, s-au remarcat și în cadrul culturii Vinča, la Liubcova, jud. Caraș-Severin³⁵, acestea din urmă fiind lucrate din rocă cenușie. Astfel de obiecte s-au aflat și în mediul culturii Boian, în stațiunea eponimă³⁶, cât și în nivelul neolitic de la Poiana³⁷. Pe exemplarul din urmă se remarcă un decor asemănător celui de la Branet.

Două cataramae din os, comparabile cu piesele mai sus-citate, au fost descoperite în așezarea Monteoru de la Bogdănești³⁸.

Un fragment de idol(?) feminin (fig.9/3), aflat în locuința D, fusese lucrat dintr-o pastă fină, care, după ardere, a căpătat o culoare gălbuie-cafenie; decorul constă din incizii ordonate mai ales pe muchiile lungi ale figurinei. În partea centrală a acesteia, inciziile fuseseră grupate în așa fel încât trebuie să fi format o bandă mai lată, frântă la mijloc într-un unghi cu o deschidere largă. Spre bază, lateral, se află o gaură care comunică cu interiorul concav al bazei figurinei. Probabil, conform unei simetrii, trebuie să mai fi existat încă o perforație - la cealaltă margine a respectivului obiect. Decorul indică o fază veche a culturii Coțofeni. Cele mai bune analogii ni le oferă fragmentul de idol feminin de la Mugeni, jud. Harghita, încadrat într-o fază târzie de tip Ariușd³⁹. Legat de aceasta merită a se sublinia faptul că la Mugeni în unele locuințe materialul de tip Ariușd se afla împreună cu ceramica Coțofeni⁴⁰, ceea ce, după părerea unor cercetători, dovedește contemporaneitatea lor cel puțin parțială⁴¹. Această afirmație capătă o oarecare pondere prin prezența fragmentului de la Branet.

În orice caz, influențele culturale locale asupra culturii Coțofeni, cum sînt și cele de tip Ariușd-târziu, se fac simțite pe arii destul de întinse.

În concluzie, cele constatate cu ocazia primei săpături de la Branet rămîn valabile și în urma cercetărilor din perioada 1973-1975. Statutul de cultură Coțofeni gros de circa 0,40 m cuprinde două niveluri, fiecare cu unele caracteristici proprii, reprezentînd însă o unitate organică. Multe dintre caracteristicile primului nivel le vom regăsi în cel

de al doilea, amplificate sau diminuate, alături de alte elemente înnoi-toare. Ceramicii primului nivel fi sînt specifice: inciziile verticale, mai mult sau mai puțin late, dispuse în benzi circulare etajate pe suprafe-țele exterioare ale recipientelor, fără spații cruțate între ele: impre-siunile cu șnurul răsucit; aplicațiunile plastice sub forma "boabelor de lînte"; colțurile trase din buză în diferite ipostaze, precum și prezența unor castroane cu buza mult îngreșată și teștită oblic spre inte-rior.

Multe dintre elementele proprii primului nivel le vom regăsi și în cea de a doua depunere arheologică, adăugîndu-se însă noi tehnici de ornamentare, cum este cea a împunsăturilor sau cea a "picturii" albe aplicate pe toată suprafața exterioară a vasului. Toate acestea din ur-mă sînt puse în evidență cu totul sporadic.

Conform celor de mai sus, acest material arheologic - aflat pe baza tipologiei formelor, a tehnicilor de lucru, cît și a motivelor decora-tive - reprezintă o fază timpurie a culturii Coțofeni. În conținutul ace-s-teia primează înrîfuririle de factură autohtonă - sălcută-gumelnițeană - alături de influențele culturale de tip Ariușd-tîrziu. În unele forme, cît și în tehnicile de ornamentare se face simțită și prezența aspectului Cernavoda III-Celei.

Așezarea de tip Coțofeni de la Branș dovedește prin materialul său ceramic că s-a dezvoltat în contextul general al respectivei culturi, pe baza fondului local, cu participarea unor factori sudici și sud-ves-tici.

*

Cultura Glina III-Schneckenberg succede fără cezură culturii Co-țofeni, cu o depunere arheologică groasă de circa 0,50 m. În ultimele campanii fiecare dintre cele trei niveluri de călcare au putut fi puse în evidență prin cîte două locuințe de suprafață, ale căror forme nu au putut fi însă determinate decît cu aproximație. Din cîte s-a putut de-duce, ele avuseseră un contur rectangular, cu pereți din nuiel, po-mostiți cu lut; în interiorul fiecărei amenajări s-a constatat și cîte o vatră, unele dintre acestea prezentînd și urma de refacere.

Nivelul de călcare al locuințelor a fost dovedit și prin inventarul arheologic (unelte, ceramică), curent constatat in situ alături de pie-trele de rîu - toate marcînd pe orizontală nivelul respectiv.

Locuințele nr.7 (șanț III) și nr.9 (suprafața I AB) au nivelul de călcare la adîncimea de 0,70-0,75 m și delimitează nivelul I. Vatra pri-meii locuințe are diametrul de 0,75 m și grosimea de 0,045 m, reprezen-tînd urme de refacere. Sub ea se găseau fragmente ceramice de tip Co-țofeni. Vatra locuinței nr.9, distrusă parțial de groapa nr.6, a fost a-menajată la un nivel superior celui de călcare. Forma sa rotundă, cu un diametru de 1 m, s-a păstrat destul de bine. Peste prima lipitură, groasă de 4 cm, s-a suprapus alta de 10 cm. Sub vatră se află de ase-menea fragmente ceramice de tip Coțofeni, oase de animale domestice, precum și un corn de cerb.

Locuințele nr.4 (supraf. I AB) și nr.6 (șanț III) aparțin nivelului II, aflîndu-se la adîncimea de 0,50-0,55 m de la suprafața solului actual.

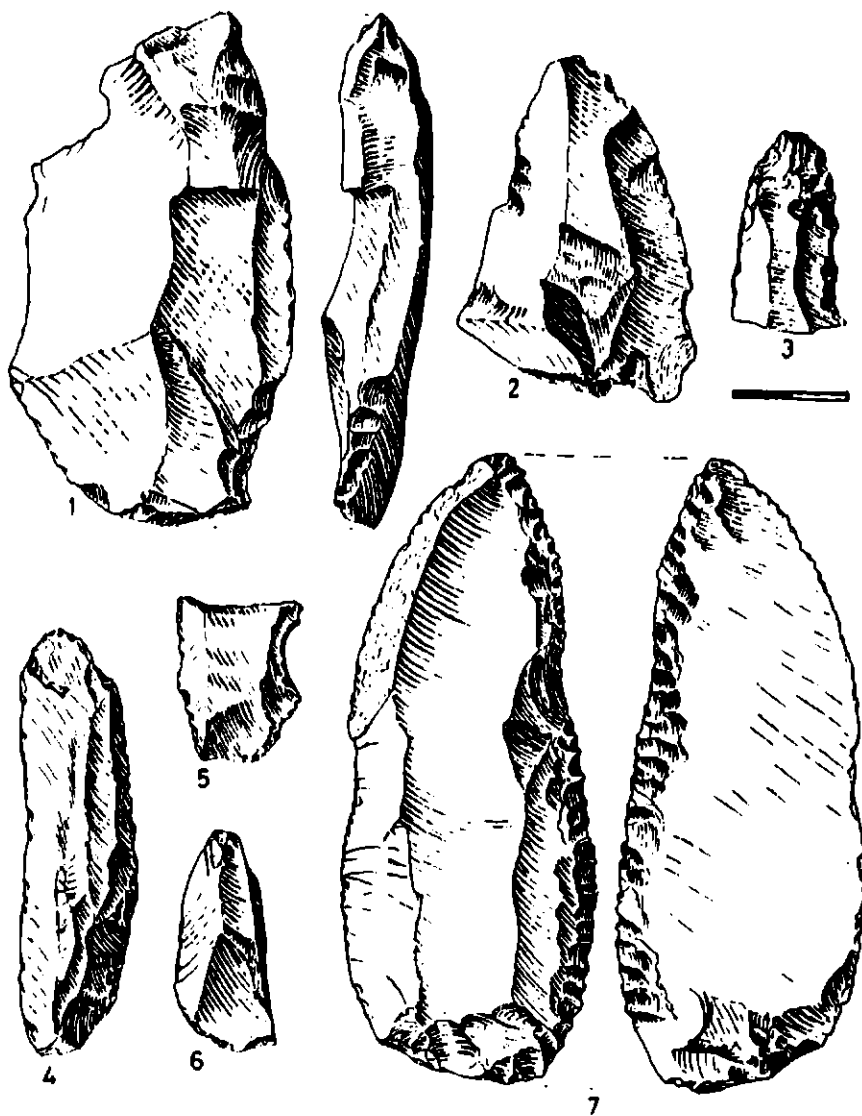

Fig.10. - Branet, jud.Olt, 1-9, unelte din silix. Cultura
Glina III-Schneckenberg.

Vatra primei locuințe, de formă rotundă, are un diametru de 1 m. A avut inițial o grosime de circa 7 cm, adăugându-i-se ulterior, prin refacere, un strat gros de 8 cm. Primul fusese ușor curbat concav. Amenajarea de același fel din locuința nr.6 avea o formă rotundă cu un diametru de 1,50 m și prezenta urmele unei refaceri groase de 4 cm. Fățuiala aproape compactă, de culoare albicioasă, era bine netezită. Sub ambele vetre se masau fragmente ceramice de tip Glină III.

Locuințele nr.5 (șanț III) și nr.8 (șanț IV) reprezintă cel de al III-lea nivel de cultură. Vetrele de formă rotundă nu depășeau 1 m în diametru, iar grosimea acestora măsura în medie 10 cm. Nu prezentau urme de refacere. Nivelurile de călcare ale acestor adăposturi se aflau la adâncimea de 0,30-0,40 m de la suprafața solului actual. Locuința nr.8, dezvelită în secțiunea a IV-a, reprezintă de fapt stratul de cultură Glină III-Schneckenberg, fără diferențierea lui în trei niveluri, ca în celelalte secțiuni. Această situație marchează spre nord-vestul promontoriului scăderea intensității de locuire, remarcându-se aici numai ultimul nivel.

Inventarul celor șase adăposturi cuprinde unelte din oase de animale, din piatră și din lut ars, alături de fragmente ceramice, din care s-au întregit câteva vase.

Dintre cele 36 piese din silex descoperite - de culoare cafenie în diferite nuanțe - 16 sînt tipice. Trei dintre acestea sînt piese de tip fierăstrău (fig.10/7; 11/8, 9). Prima, de mari dimensiuni, este puternic denticulată și păstrează urme din cortex⁴². Celelalte silexuri sînt reprezentate de două gratoare (fig.10/6); 11/2), patru răzuitoare pe așchii (fig.10/1, 2; 11/3, 6) și șapte răzuitoare pe lame de mărimi diferite (fig.10/3-5; 11/1, 4, 5, 7). Un percutor din silex cafeniu închis, așchiile, precum și câteva resturi nucleiforme mult epuizate de vedesc obținerea uneltelor în așezare.

În locuința nr.5 s-a găsit un obiect aplatizat din piatră, păstrat fragmentar (fig.12/1), care avusese o formă rotundă. Mijlocul fiecărei fețe prezintă câte o concavitate. Unele similitudini le găsim în aspectul Schneckenberg A din sud-estul Transilvaniei, unde astfel de piese sînt numite de Prox "Rillenhämmer"⁴³. În locuințele nr.4, 6 și 7 s-a aflat trei rîșnițe, păstrate fragmentar și două frecătoare, toate din gresie calcaroasă.

Din oase de animale au fost prelucrate o serie de împungătoare de diferite dimensiuni.

Seria uneltelor se continuă cu două fusaiole din lut ars, rotunde și aplatizate (fig.12/7-8), descoperindu-se și una de alt tip, cu "butuc" bine reliefat (fig.12/9). O strecurătoare (fig.12/6) are de asemenea similitudini în faza A a aspectului Schneckenberg⁴⁴. Din inventarul locuinței nr.4 a făcut parte și o greutate din lut ars pentru plasa de pescuit (fig.12/2), păstrată fragmentar. Notăm și o "lingură-căuș" fragmentară (fig.12/4), cu analogii atît în cadrul culturii Sălcuța⁴⁵ cît și în așezarea de la Schneckenberg⁴⁶, nelipsind din așezările de tip Glină III de la Crivăț⁴⁷ sau de la Văcărești, jud. Dîmbovița⁴⁸.

Un fragment ceramic sugerează forma schematizată a unui pi-

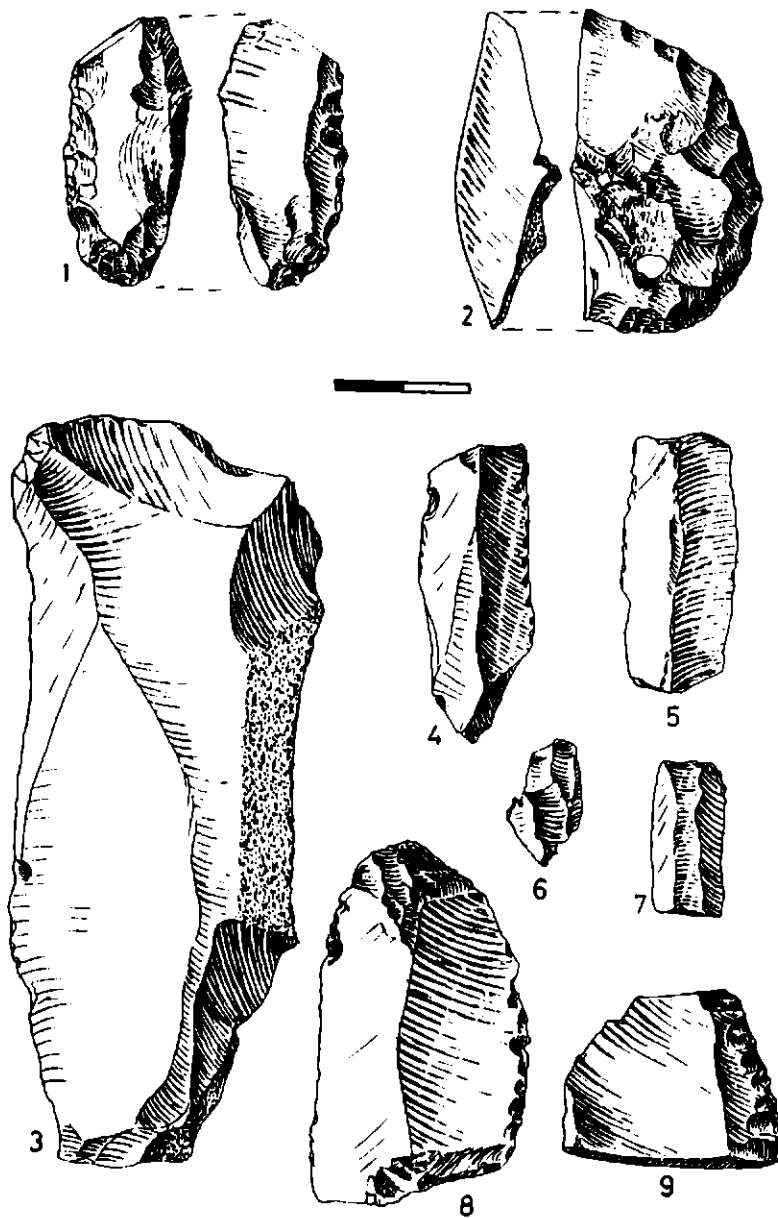

Fig.11. - Branet, jud.Olt, 1-9: unelte din silex. Cultura Glină III-Schneckenberg.

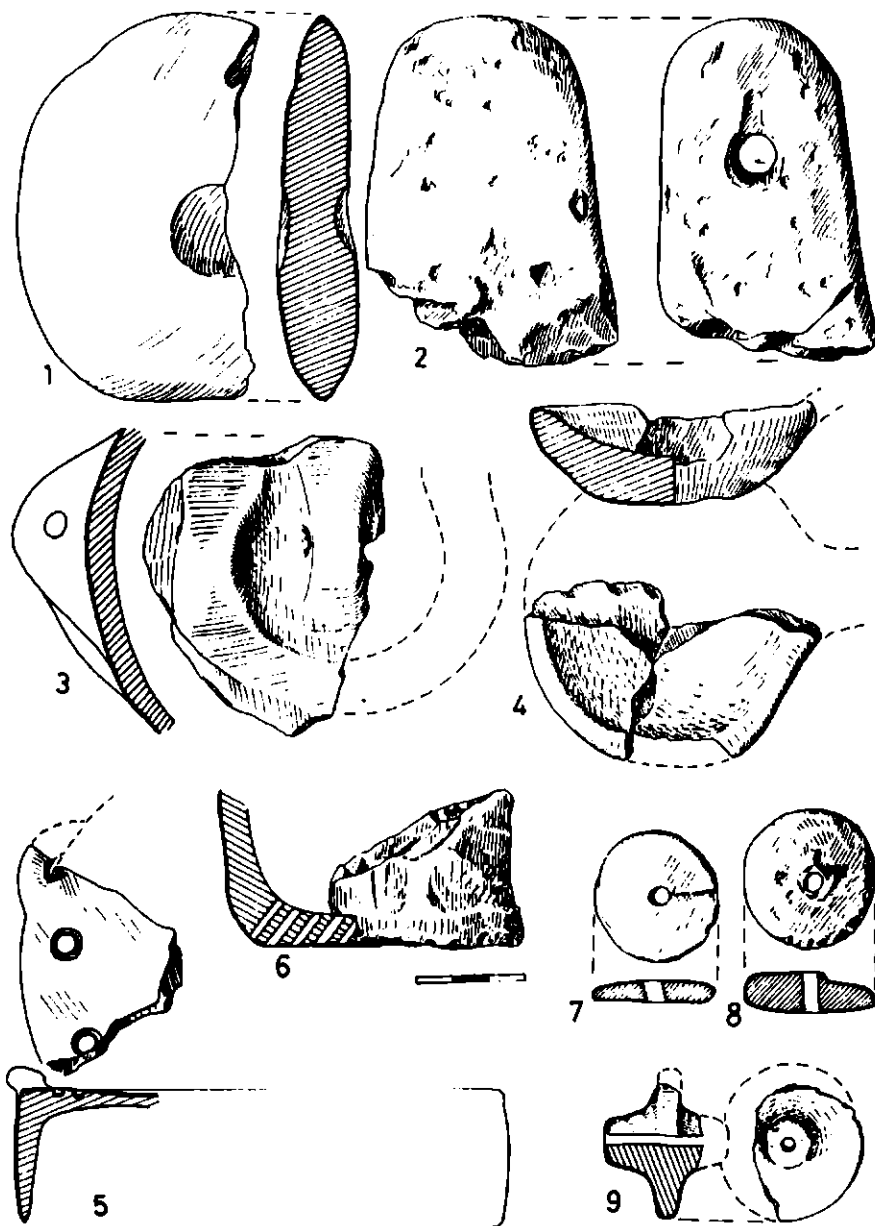

Fig.12. - Braneț, jud.Olt, 1: obiect din piatră; 2: greutate din lut ars; 3-5: capace din lut ars; 6: lingură căuș; 7-9: fusaiole. Cultura Glina III-Schneckenberg.

cior uman (fig.18/1), amintind stilul și maniera de lucru sălcuțeană.

În secțiunea II A, la adâncimea de 0,45 m s-a descoperit un mic pumnal votiv din aramă, realizat prin ciocănire, de formă triunghiulară, cu baza lată arcuită și cu patru găuri pentru prinderea niturilor; lama este mult aplatizată și fără nervură mediană (lung: 0,040 m, lățimea maximă: 0,016 m) (fig.18/3). Astfel de piese își au originea în sudul egeic, în Ciclade⁴⁹, fiind răspândite în Helladicul vechi. Pe teritoriul României, același tip, din cupru, însă de dimensiuni mai mari îl găsim într-o fază târzie a culturii Cucuteni⁵⁰. La Crivăț, jud. Ilfov⁵¹, cât și la Homorociu, jud. Prahova⁵² au fost descoperite două pumnale din bronz cu forme mult evolute, fiecare cu nervura mediană bine reliefată, făcând parte tot din tipul descris mai sus. Alte analogii oferă și exemplarul de la Căzănești, jud. Vâlcea⁵³ lucrat din aramă. O serie de corespondențe se remarcă în pumnalul descoperit la Belotić - Šumar în Iugoslavia⁵⁴.

Tipologic, în categoria de care ne ocupăm, sînt incluse și pumnale mici, triunghiulare din grupul Periam. În R.S.F. Iugoslavia, în necropola de la Mokrin s-au aflat astfel de piese, datate ca și precedenta în perioada Reinecke A1⁵⁵.

Inventarul locuirii de tip Glina III-Schneckenberg cuprinde, pe lîngă uneltele amintite, cîteva vase mici întregi și numeroase fragmente ceramice, din care unele au putut fi întregite.

După cum s-a mai arătat⁵⁶, tehnica diferită de prelucrare a pastei îngăduie distingerea a două mari categorii de vase. Prima include ceramica grosolană, a cărei pastă conține nisip cu pietricele, cioburi pisate mărunt, boabe de calcar și mica. Arderea s-a făcut la negru-cenușiu sau cărămiziu (în spărtură) și cărămiziu sau cenușiu în mai multe nuanțe, pe suprafețele exterioare. De cele mai multe ori, acestea sînt acoperite cu slip. Categoria respectivă predomină în nivelurile superioare. Ceramica de bună calitate este lucrată dintr-o pastă în a cărei compoziție intră ca degresanți nisipul fin, paietele de mica și mici granule de calcar. Amestecul este omogen și dens; în urma arderii a rezultat o culoare cărămizie sau brun-cenușie; uneori, suprafețele exterioare sînt acoperite cu slip fin, cu nuanțe mai deschise decît culoarea restului peretelui vasului. În cadrul acestei categorii se remarcă o specie a cărei pastă este deosebit de omogenă și arsă uniform la negru-cenușiu. De obicei acestea din urmă au suprafețele bine netezite, fiind lustruite - mai ales - suprafețele interioare. Procentual, ceramica de bună calitate apare într-o cantitate mai mare în primul nivel de locuire.

Alături de formele constatate în primul an de săpături se adaugă altele, noi, care completează considerabil repertoriul ceramicii de la Braneț. În categoria recipientelor de mari dimensiuni se includ cele de provizii, unele dintre acestea cu gura largă, cu diametre ce variază între 0,380 m și 0,420 m.

O serie de fragmente ceramice sugerează vase cu corpul rotunjit, gura ușor evazată (fig.17/9); altele, au pereții înalți, gîtul drept și buza teșită orizontal (fig.17/1); alături de acestea, amforele cu corpul mult rotunjit, cu gîtul înalt și gura evazată (fig.17/10), se remarcă în cel de al doilea nivel de cultură.

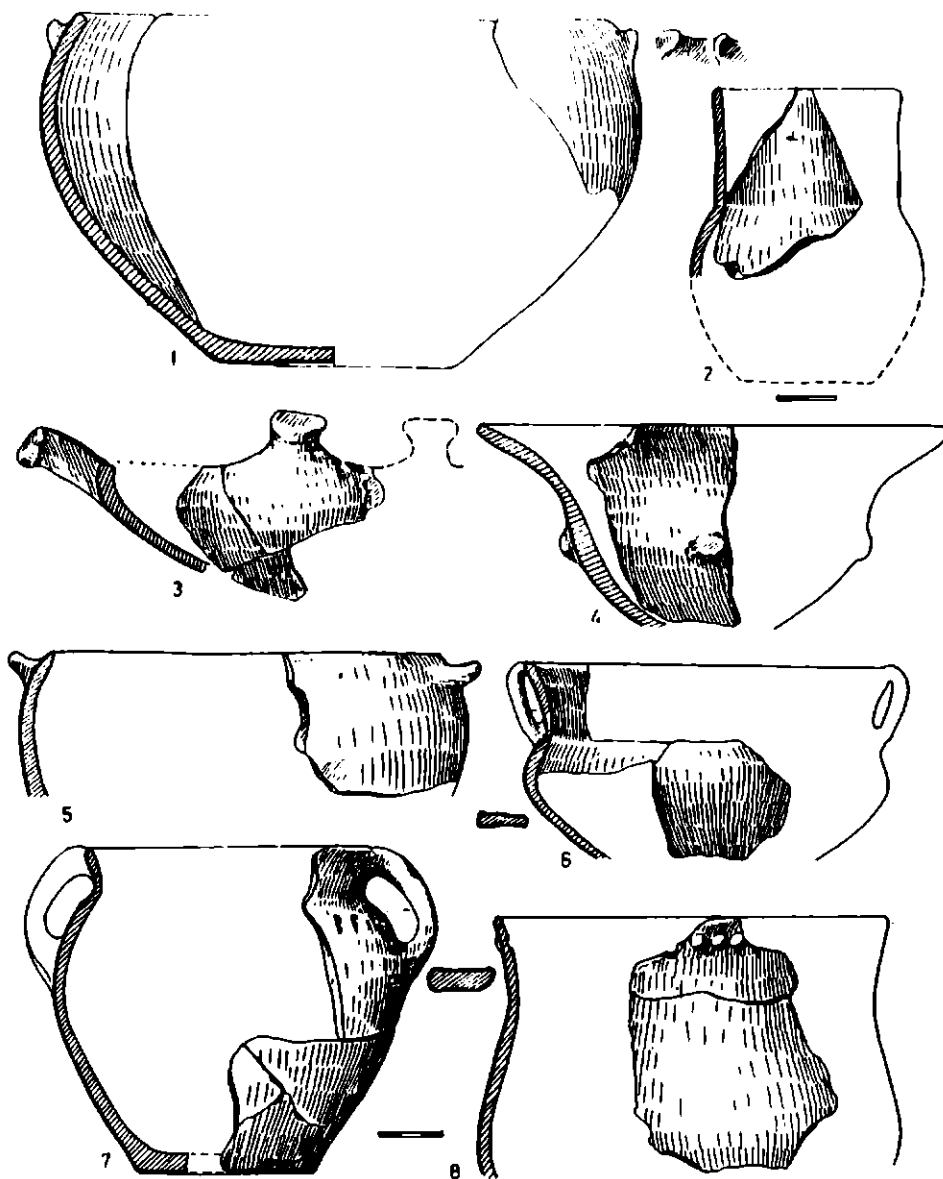

Fig.13. - Branet, jud.Olt, 1-8: vase reconstituite de tip Glina III-Schneckenberg.

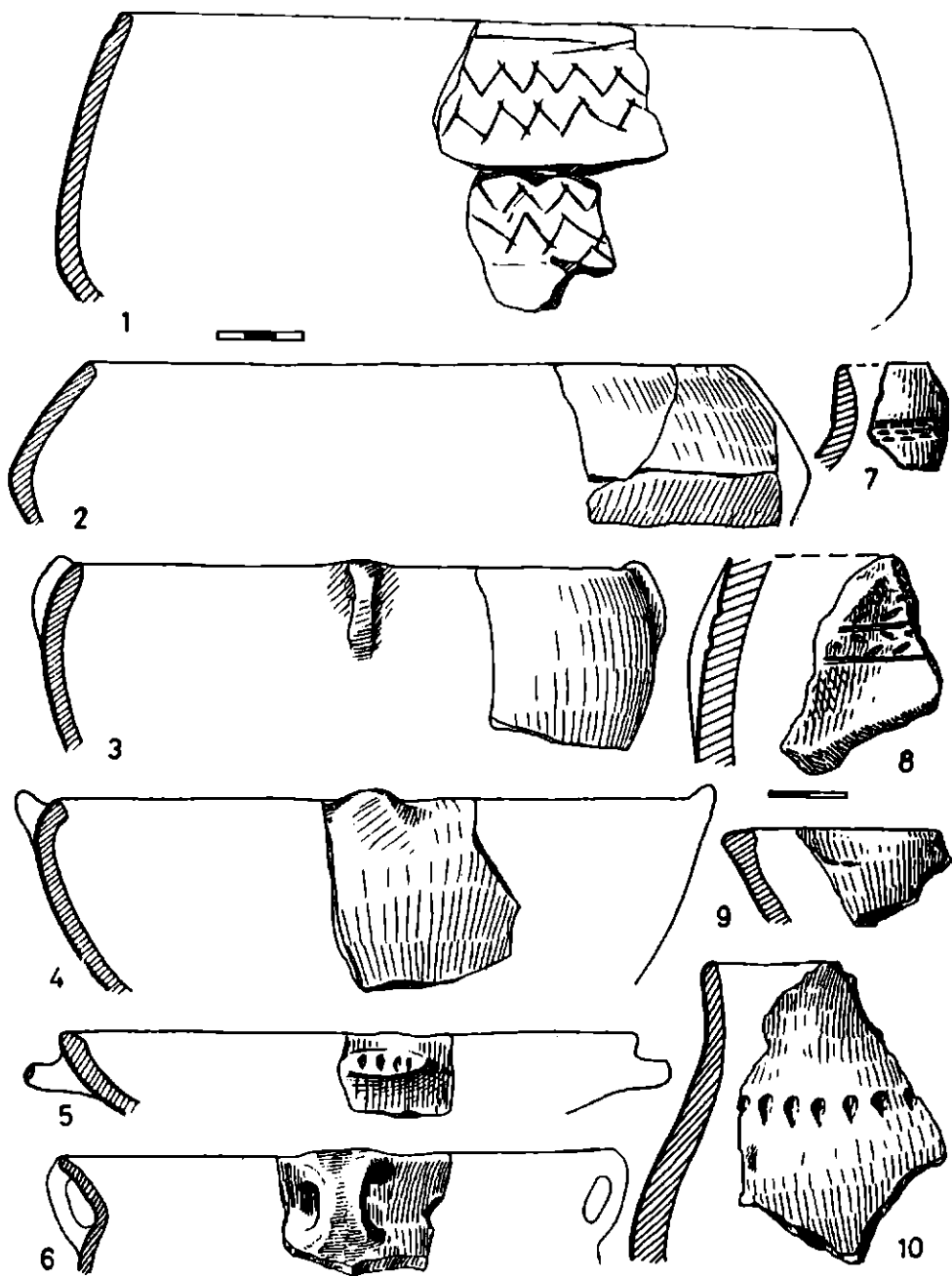

Fig.14. - Branet, jud.Olt, 1-6: vase reconstituite și 7-10: fragmente ceramice de tip Glina III-Schneckenberg.

Alte forme, care au putut fi parțial sau integral întregite, reprezintă o gamă largă de vase mici și mijlocii, cum sînt: castroanele mai mult sau mai puțin adînci, cu corpul bombat și gura arcuită spre interior, cu buza teșită sau subțiată (fig.13/1, 5; 17/5). Din această specie face parte un exemplar a cărui buză este rotunjită în exterior și demarcată de corp printr-un șanțuleț circular. Suprafața exterioară este decorată cu un "pieptene", rezultînd grupaje de liniuțe paralele (fig.16/2). Castroanele cu corpul aproape tronconic, cu umerii rotunjiți și gura largă-trompetiformă (fig.13/4; 15/1; 16/1) sînt întîlnite frecvent. Cîteva dintre acestea avuseseră cîte patru torți dispuse simetric, care porneau din buză și se prindeau pe umărul vasului (fig. 13/6; 14/6)⁵⁷. În primul nivel de cultură se fac remarcate des recipientele cu gura trompetiformă. Acest lucru a fost constatat atît la Mihai Vodă - București cît și la Ciurel-București, forme similare evidențindu-se și la Cuciulata în nivelul inferior⁵⁸. Dintr-o pastă grosolană s-au realizat castroane cu corpul tronconic și gura aproape cilindrică (fig.15/7), acestea remarcîndu-se mai des în nivelul II. Străchinile se disting prin varietatea lor. Un astfel de recipient, lucrat dintr-o pastă fină de culoare cărămizie-portocalie cu pete cenușii, are corpul bitronconic rotunjit, cu etajul superior mai dezvoltat; gîtul drept se termină cu o gură rotunjită, demarcată în exterior de restul vasului printr-un șanțuleț circular (fig.14/1). Din aceeași serie face parte un recipient la care etajul superior este puternic înclinat spre interior (fig.14/2). Prin tehnica de lucru, forme, cît și prin ornamentare, cele mai multe similitudini sînt puse în evidență în aspectul cultural Cernavoda I de la Căscioarele⁵⁹. Largul repertoriu al străchinilor include cîteva care au corpul ușor rotunjit, gura dreaptă sau arcuită mai mult sau mai puțin spre interior. Buzele acestora sînt rotunjite sau teșite oblic. Majoritatea acestor recipiente au fost înzestrate cu proeminențe de diferite forme verticale-alungite sau orizontale (fig.14/3-5, 5; 15/4). Un fragment ceramic, cu pasta de bună calitate arsă la cenușiu, sugerează o formă mai deosebită. Corpul, ușor rotunjit spre fund, se termină cu o gură înclinată imperceptibil către interior. După cum reiese din ruptura fragmentului, vasul avusese două apucători prelungi (din care s-a păstrat numai una), paralele și cu capetele teșite oblic (fig. 13/3). Analogia cea mai bună o găsim la Syros, în Ciclade, unde piesa respectivă a fost încadrată (cronologic) în Cicladicul Vechi II (2800-2200 f.e.n.)⁶⁰. Din categoria vaselor mici și mijlocii fac parte și cele cu pîntecele sferic, gîtul scurt și gura evazată. Torțile, în număr de două, sînt lucrate din bandă lată, pornind din buză și prinzîndu-se pe diametrul maxim al recipientului (fig.13/7). O serie de vase de uz comun, cu corpul alungit și gura trompetiformă (fig.15/6) sau cu corpul bombat și cu gîtul înalt-cilindric (fig.13/2; 14/10), sînt întîlnite mai ales în primul nivel de cultură. Altele, din categoria celor de mai sus, au marginea "îndoită" spre exterior, formînd un "tiv" circular pe gura recipientului (fig.17/7-8), acest element nelipsind din stațiunea Glina III de la Văcărești, jud.Dîmbovița⁶¹. Tot nivelului inferior îi sînt proprii cîteva farfurii (fig.15/5) și un bol lucrat în manieră gumelnițeană

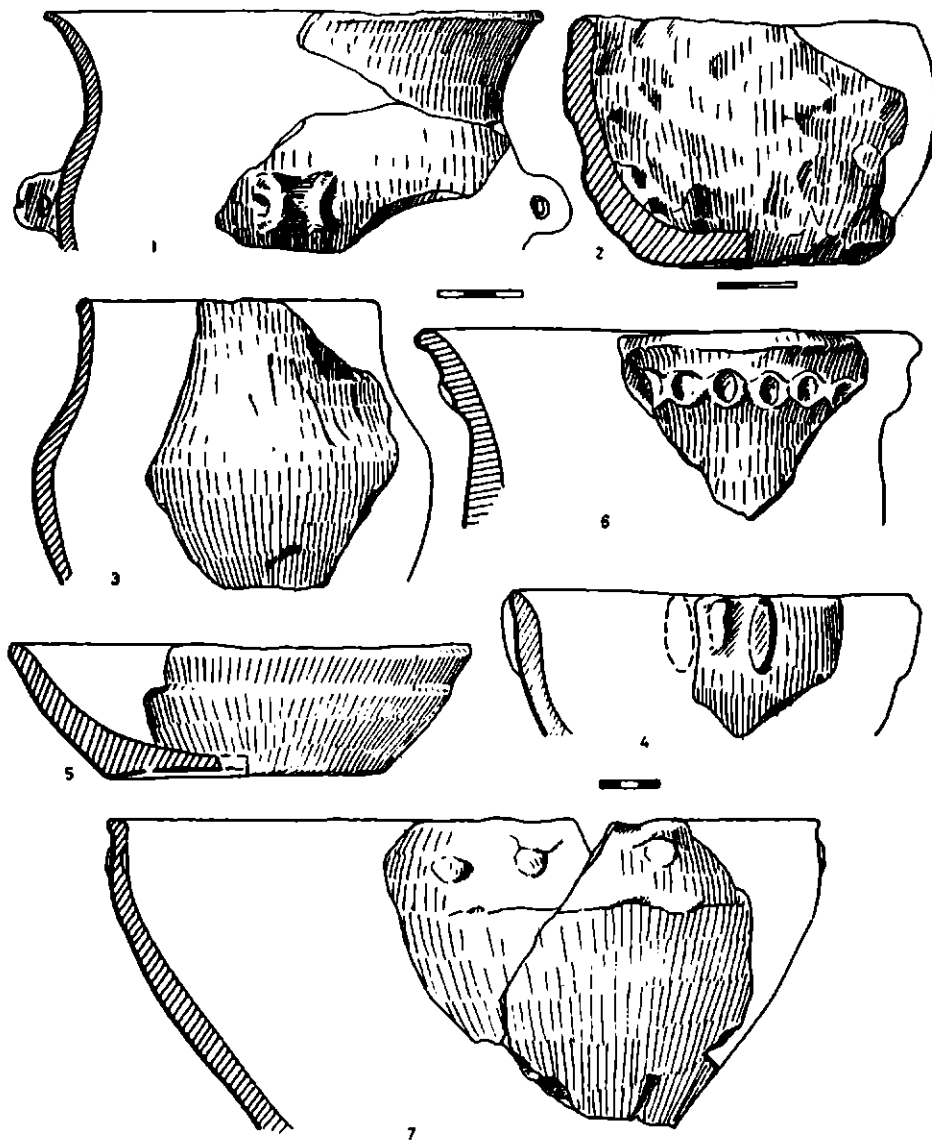

Fig.15. - Branet, jud.Olt, 1-7; ceramică tip Glina III-Schneckenberg.

(fig.15/2). După cum o sugerează un fragment, un recipient cu corpul rotunjit avusese motivul decorativ compus din două șiruri circulare de mici impresiuni oblice, delimitate în două registre etajate de către trei linii incizate circular (fig.14/8). Motivul respectiv sugerează o manieră de ornamentare folosită și în cadrul culturii Tei - faza Cățelu-Nou⁶². În nivelul superior s-au făcut remarcate două păhărele (fig. 18/5-6) lucrate din pastă grosolană, ale căror analogii sînt des întîlnite în ariile culturilor Gumelnița⁶³ și Sălcuța⁶⁴, cît și în așezarea eponimă a culturii Glina III, sau la Roșu, jud. Ilfov⁶⁵.

Din cuprinsul calni de al treilea nivel de cultură nu lipsește o serie de vase mici, din care menționăm pe cele de tip "borcan" (fig. 13/8) sau pe cele în formă de "cupă" cu corpul ușor arcuit și gîtul înalt-cilindric (fig.15/3), lucrate dintr-o pastă de bună calitate. Farfuriile proprii ultimului nivel reprezintă un alt tip decît cele precedente, acestea fiind tronconice (pereții drepecîi căzînd oblic pe marginea unui fund plat de mici dimensiuni) (fig.18/4, 7), găsindu-se analogii în mediul culturii Otomani⁶⁶. În locuința nr.8 s-a remarcat un vâscior cu patru piciorușe (fig.18/2) ale cărui similitudini îndepărtate le aflăm în aria culturii Criș la Peșternă Spurcată⁶⁷, apoi în cadrul culturii Sălcuța. Unele corespondențe se întîlnesc și la Cernavoda⁶⁸.

În afară de materialele descrise pînă acum au fost identificate și două capace păstrate fragmentar. Primul (fig.12/3) fusese lucrat dintr-o pastă grosolană într-o vădită manieră gumelnițeană; celălalt (fig. 12/5), de un tip deosebit, are pereții cilindrici și fundul drept. Marginea acestuia din urmă, decorată cu cerculețe inprimate cu trestia, fusese prevăzută cu tortițe laterale obținute prin ridicarea pastei. Tipul de capac cilindric îl întîlnim încă din faza II a culturii Sălcuța sub o formă miniaturală⁶⁹. Cele mai bune corespondențe tipologice ale fragmentului nostru se remarcă în faza B a aspectului Schneckenberg din așezarea eponimă⁷⁰. Același tip, avînd însă marginile mai debordate, s-a găsit în nivelul II de la Pleșița Pietroasă⁷¹. Un capac cilindric, asemănător celor de mai sus, a fost descoperit și la Răcăciuni-Bacău, fiind atribuit fazei I C2 a culturii Monteoru⁷².

Fundurile recipientelor sînt în marea lor majoritate plate și cîteva rotunjite.

Tortițele, începînd cu cele tubulare, cît și cele din bandă lată, pornind direct din buză, sînt cele mai numeroase. Frecvente sînt de asemenea tortițele "false", "mosor", și apucătorile orizontale sau verticale. Acestea din urmă sînt de multe ori grupate cîte două sau cîte trei pe marginea gurii recipientului (fig.15/4).

Tehnicile de ornamentare, cît și motivele decorative constatate pe materialul provenit în urma primei săpături se remarcă aproape în totalitate și pe materialul rezultat în 1973-1975. Dintre elementele noi care s-au evidențiat acum enumerăm:

- un fragment, pe care apar împunsături succesive, dispuse circular pe trei șiruri pe umărul unui mic recipient (fig.14/7). Această manieră de ornamentare o remarcăm într-o oarecare măsură și pe ceramica primei faze - Cățelu-Nou - a culturii Tei. Împunsăturile res-

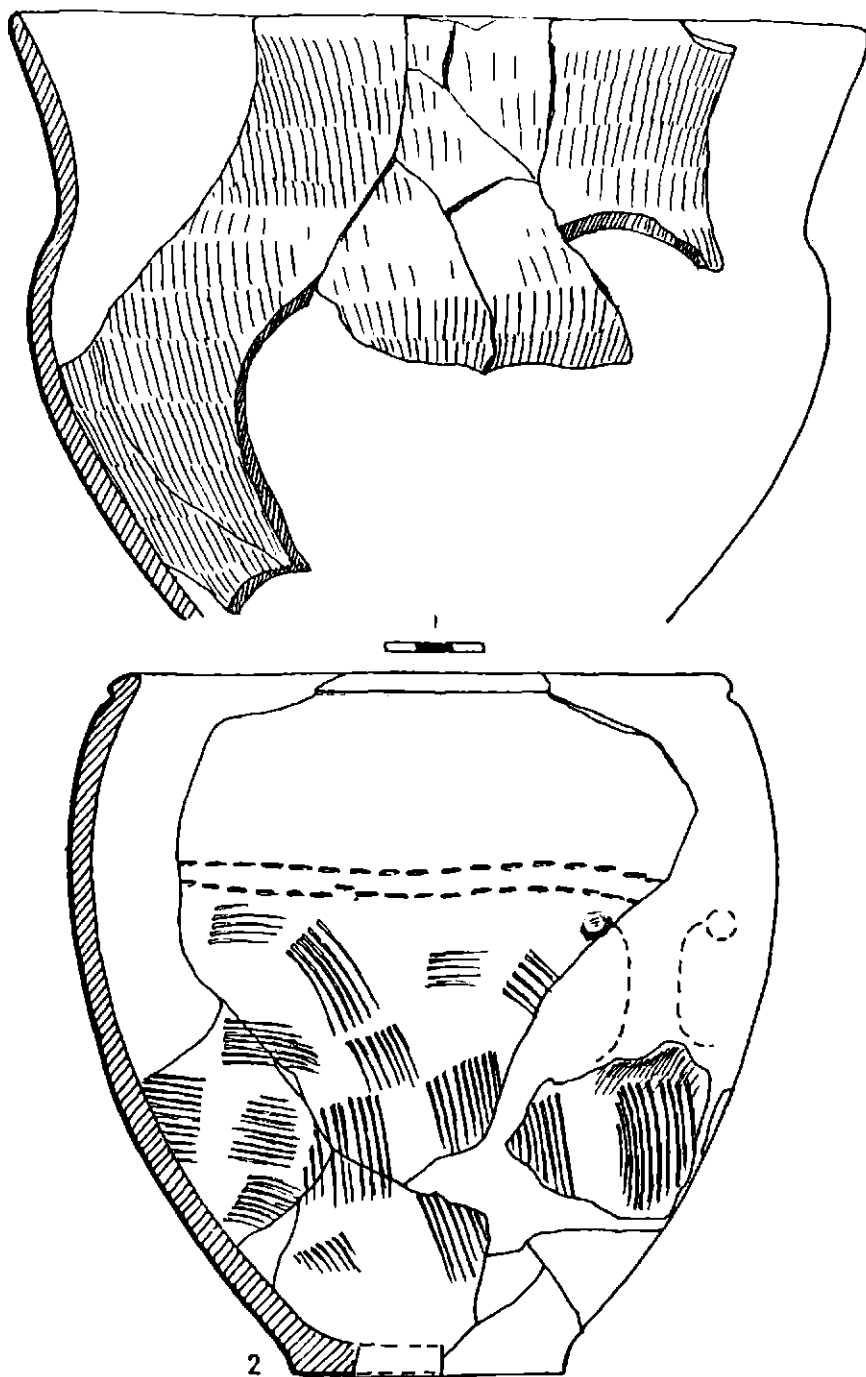

Fig.16. - Branet, jud.Olt, 1: vas propriu primului nivel de cultură; 2: vas descoperit în nivelul II. Cultura Glina III-Schneckenberg.

pective apar dispuse în succesiune, dar distanțate mai mult sau mai puțin unele de altele⁷³.

- alt fragment, propriu ultimului nivel al culturii, prezintă un decor obținut din segmente de liniuțe paralele incizate pe umărul vasului și încrustate cu pastă albă (fig.17/6). Acest mod de ornamentare își găsește corespondențe în aria culturii Cernavoda⁷⁴ și bune analogii în materialul ceramic aparținând culturii Tei, faza Cățelu-Nou - din așezarea eponimă⁷⁵ -, fiind întâlnit însă și pe ceramica culturii Gârla Mare⁷⁶.

Un vas reconstituit este decorat pe cvasitotalitatea suprafeței sale exterioare cu grupaje de liniuțe paralele obținute cu un pieptene (fig.16/2); pe linia umărului bombat, dispuse circular în două șiruri paralele, au fost imprimate cu un obiect ascuțit segmente de linii orizontale. Grupaje de liniuțe incizate au fost constatate și pe un fragment de tip Petrești de la Ocna Sibiului⁷⁷, cît și pe fragmente încăstrate în faza I-a a culturii Wietenberg de la Derșida⁷⁸.

Toate elementele mai sus-amintite, proprii ultimelor două niveluri de cultură de la Braneț, pot să reflecte aportul culturii Glina III-Schneckenberg la formarea culturilor Tei și Wietenberg.

Tehnicile, cît și motivele decorative întâlnite în așezare prezintă caracteristici diferite de la un nivel la altul, păstrîndu-se însă unitatea organică a stratului de cultură.

În primul nivel nu se constată prezența decorului cu găuri-butoni. Frecvente sînt brîsurile alveolate dispuse la mică distanță sub buză (fig.15/6), apoi șirurile de gropițe-alveole de pe umărul recipientelor (fig.13/7; 14/10; 17/5, 9) obținute prin incizie scurtă sau prin imprimare cu degetul. Prin imprimare cu un vîrf ascuțit s-au realizat două șiruri de mici liniuțe oblice delimitate în două registre prin trei linii incizate circular (fig.14/8). Un alt motiv incizat constă din zigzaguri etajate în două registre, cel superior fiind compus din două șiruri, iar cel inferior din trei (fig.14/1)⁷⁹. În categoria elementelor decorative intră și unele tortițe false, dispuse imediat sub buza recipientului (fig.13/1) și care denotă unele influențe anatoliene. Ceramicii celui de al doilea, cît și celui de al treilea nivel îi sînt proprii șirurile de găuri-butoni executați în tehnica "au repoussé" (fig.13/8; 15/7; 17/1). Cerculețele de diferite dimensiuni, imprimate cu trestia și încrustate cu pastă albă, sînt frecvent constatate (fig.17/2, 3, 11)⁸⁰. În unele cazuri, acestea sînt asociate cu șir de găuri perfect rotunde (dispuse pe un rînd sau două), obținute prin imprimare cu un obiect bont și încrustate de asemenea cu o substanță albă (fig.17/10, 11)⁸¹.

În cel de al doilea nivel s-au remarcat pînă acum mai multe elemente de tip Schneckenberg B. Astfel, pe un fragment, ce sugerează un vas de provizii, decorul constă dintr-un șir de alveole ordonate circular la o mică distanță sub buză și din proeminente alungite, verticale și alveolate, aplicate pe gîtul respectivului recipient (fig.17/9). Toate aceste caracteristici le constatăm și pe cîteva fragmente descoperite la Schneckenberg, jud. Brașov⁸².

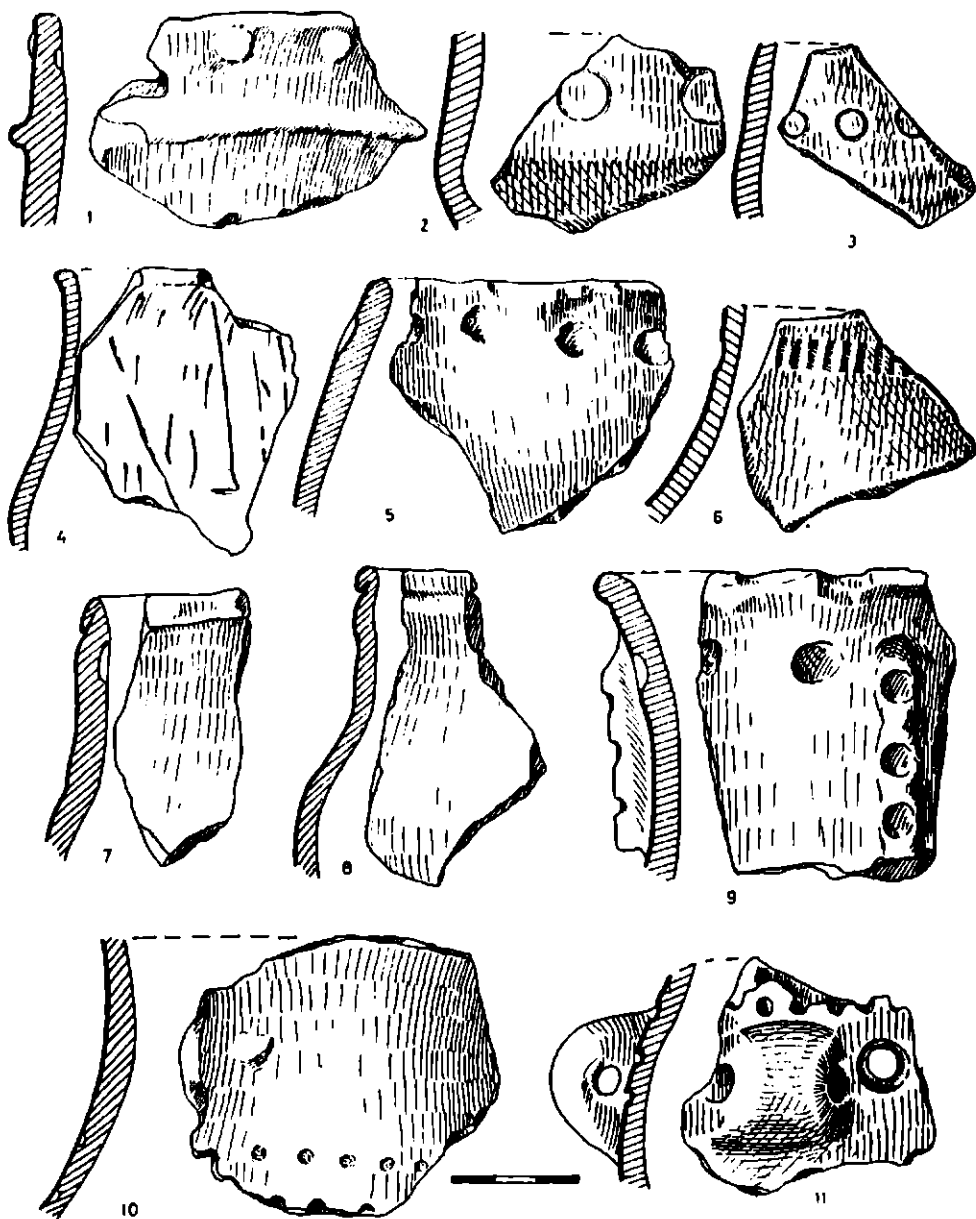

Fig.17. - Branet, jud.Olt, 1-11: fragmente ceramice proprii nivelului II și III. Cultura Glina III-Schneckenberg.

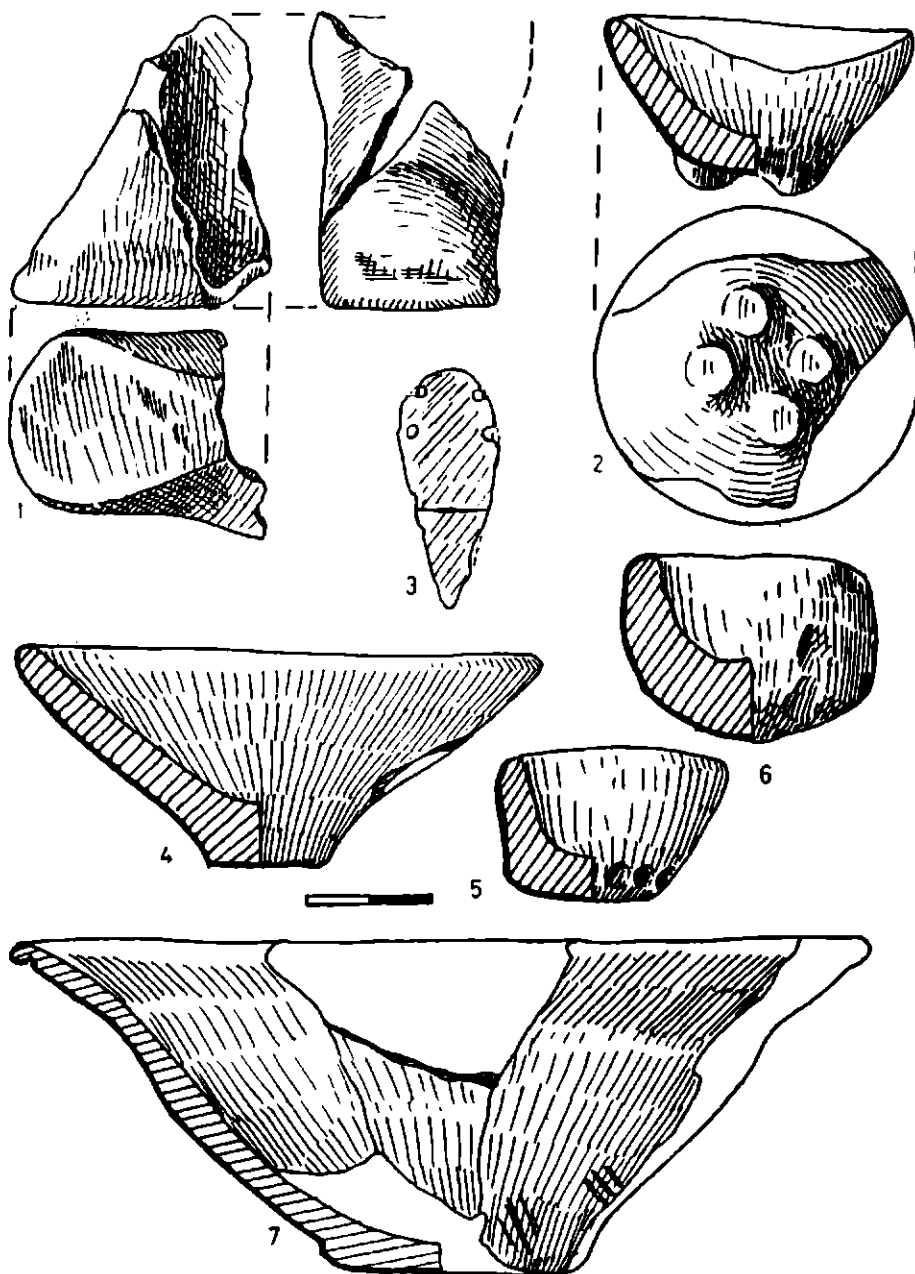

Fig.18. - Branet, jud.Olt, 1: fragment de idol antropomorf; 3: pumnal votiv de aramă; 2, 4-7: ceramică proprie nivelurilor II și III. Cultura Glina III-Schneckenberg.

Pe un alt fragment apare combinația găurilor-butoni cu brful simplu tras din pastă (fig.17/1)⁸³.

Prin continuarea cercetărilor de la Braneț, în anii 1973-1975, materialul arheologic nou recoltat a permis o analiză mai amplă a tuturor elementelor caracteristice acestuia. Totodată au putut fi dovedite din nou cele trei niveluri de cultură unite organic într-o depunere groasă de circa 0,50 m.

Atât pe baza tipologiei formelor și a decorului, cât și pe baza similitudinilor și sincronismelor constatate până acum putem să afirmăm că ceramica de la Braneț reprezintă două faze de evoluție culturală de tip Glina III-Schneckenberg.

Prima, care este mult mai timpurie decât ne-am fi închipuit, o putem sincroniza pe baza materialului arheologic cu faza A a aspectului Schneckenberg, după periodizarea lui A. Prox⁸⁴. Pe lângă alte elemente, torțile tubulare, cât și o serie de forme ca cele legate de cultura de tip "Trichterbecher" descoperite în sud-estul Transilvaniei, la Mihai Vodă-București ori la Ciurel⁸⁵ sunt remarcate și în așezarea de tip Glina III de la Braneț.

Alte sincronisme au fost stabilite pe baza punnalului votiv de a-ramă. Astfel, cultura Glina III-Schneckenberg este sincronizată cu grupurile culturale Belotič-Bela Crkva și Bubanj-Hum III⁸⁶. În sistemul cronologic al lui P.Reinecke, grupul Bubanj-Hum III aparține perioadei A1 a epocii bronzului⁸⁷.

Cea de a doua fază, căreia îi corespund nivelul al doilea și al treilea, se evidențiază printr-un material ceramic cu numeroase similitudini în aria aspectului Schneckenberg B. Pe baza tipologiei formelor și elementelor decorative s-au putut stabili multiple și bune analogii și în Muntenia, unde o serie de așezări ca cele de la Glina⁸⁸, Ciurel-București⁸⁹, Roșu⁹⁰, Crivăț⁹¹, Greci, jud.Ifov⁹² și Văcărești, jud.Dâmbovița⁹³, prezintă un material nu de puține ori similar celui de la Braneț. Astfel, pe baza analogiilor și sincronismelor se documentează mai clar aspectul de tip Schneckenberg B.

În ce privește geneza culturii, se constată din nou rolul primar al fondului local, alături de influențele sudice transmise prin intermediul culturii Cernavoda I.

Pe baza celor de mai sus putem conchide că prima fază constatată la Braneț conturează o perioadă timpurie a culturii Glina III-Schneckenberg, iar cea de a doua, una mijlocie, în care se întrezăresc și acele elemente care vor participa la geneza culturilor Verbicioara, Tei, Monteoru și Wietenberg⁹⁴ din perioada mijlocie a epocii bronzului din România.

- 1 Săpăturile s-au desfășurat în timp astfel: 7-21 sept. 1973; 8-20 oct. 1974, 18-31 oct. 1975. La cercetările din anul 1973 a participat și Petre Roman de la Institutul de Arheologie București.
- 2 AUGUSTIN ULANICI, în MN, II, 1975, p.243-255; idem, CA, I, p. 47-77.
- 3 Șanțul III a fost săpat în anul 1974, fiind adâncit până la primul nivel Glina III-Schneckenberg, inclusiv.
- 4 Suprafața I A săpată în anul 1973 a fost extinsă în anul 1975, fiind numită convențional suprafața I AB.
- 5 D.BERCIU, Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări, Edit. Acad.R.P.R., București, 1961, fig. 63/3.
- 6 D.BERCIU, SEB.MORINTZ și I.MAXIMILIAN, în Materiale, III, 1957, fig.5.
- 7 Ibidem, p.183.
- 8 AUGUSTIN ULANICI, op.cit., p.50 și 54. Pentru vasele de la fig. 7/3-4, cu colțurile apropiate două câte două, trase din buză, bune analogii găsim pe o strachină de tip Wietenberg, descoperită la Obreja, jud.Alba, cf. TUDOR SOROCEANU, în AMN, X, 1973, p.496 și nota nr.24, pl.VII/2.
- 9 VALERIU LEAHU, Cultura Tei, București, f.a., p.89.
- 10 DORIN POPESCU, în Materiale, II, 1956, p.120, fig.7 și 9.
- 11 D.BERCIU, în Recueil du Musée National, tom. IV, Belgrad, 1964, fig.4.
- 12 IULIU PAUL, în Materiale, VII, 1961, p.107, fig.7/3.
- 13 S.DUMITRASCU, G.TOGAN, în AMN, VIII, 1971, p.423 și pl.IV/7, 12.
- 14 GH.BICHIR, în Materiale, V, 1959, p.277, fig.5/2, fig.6; vezi de asemenea și D.BERCIU, în Arheologia preistorică a Olteniei, 1939, p.77, fig.89/9, 11.
- 15 GH.BICHIR, op.cit., fig.5/1.
- 16 A.ULANICI, op.cit., p.48, 58, pl.1/1.
- 17 GH.BICHIR, în op.cit., p.276-278, descriind materialul de la Cârna, remarcă analogiile acestuia (tehnică, forme, ornament) cu ceramica culturii Coțofeni și socotește că "unele morminte cu ocru, în tumuli, din Oltenia, pot fi contemporane cu cultura Coțofeni"; în acest sens vezi și C.I.NICOLĂESCU-PLOȘOR, V.DUMITRASCU, N.GOSTAR, S.BARTA, ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, în SCIV, II, 1, 1951, p.277; PETRE ROMAN, în "Revista muzeelor", I, 4, 1964, p. 324, atribuia mormântul de la Cârna culturii Coțofeni.
- 18 V.BORONEANȚ, în SCIV, 17, 2, 1966, p.349-352, fig.4.
- 19 Ibidem, p.345 și fig.1-4; p.350.
- 20 Ibidem, p.351 și fig.4.
- 21 Ibidem, p.349.
- 22 P.ROMAN, Cultura Coțofeni în România, comunicare prezentată la

Institutul de Arheologie, București, 7 martie 1975.

- 23 Ibidem.
- 24 Ibidem.
- 25 După periodizarea lui Petre Roman, în loc.cit.; vezi și A.ULANICI, în op.cit., passim.
- 26 GH.I.PETRE, în SCIV, 18, 4, 1967, p.645-647, fig.4/2-3; 5/1, 6-8.
- 27 Ibidem, p.652, fig.5/2; 6/9, 11.
- 28 H.SCHROLLER, Die Stein- und Kupferzeit Siebenbürgens, Berlin, 1933, pl.31.
- 29 KURT HOREDT și colaboratori, în SCIV, IV, 1-2, 1953, p.275, fig.13/9-10.
- 30 D.PROTASE și N.VLASSA, în Materiale, VI, 1959, p.440, fig. 5/8-9.
- 31 IULIU PAUL, op.cit., p.107, fig.7/3-5.
- 32 EUGEN COMȘA, în "Cumidava", IV, 1970, fig.2/1-6; 3/1-4.
- 33 N.HARTUCHE și I.T.DRAGOMIR, în Materiale, III, 1957, p.135, fig.10/7.
- 34 PETER DETEV, în Godišnik, III, Plovdiv, 1959, p.18, fig.22/v. Acest exemplar are diam. de 0,120 m.
- 35 EUGEN COMȘA, în "Dacia", N.S., XIII, 1969, p.11, fig.12/1.
- 36 V.CHRISTESCU, în "Dacia", II, 1925, p.274-275, pl.XXII/13.
- 37 RADU et ECATERINA VULPE, în "Dacia", III-IV, 1927-1932, p. 316, fig.99/20; 100/33.
- 38 MARILENA FLORESCU și CONSTANTIN BUZDUGAN, în ArhMold, VII, 1972, p.177, fig.47.
- 39 GEZA FERENCZI și ȘTEFAN FERENCZI, în Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie, decembrie 1964, vol.I, București, 1971, p.113, fig.2/9.
- 40 Ibidem, p.105.
- 41 Ibidem, p.106.
- 42 Este o piesă specifică culturii Glina III-Schneckenberg și prezintă așa-zisa retușă denticulată prin retușe normale-inverse obținute atât ventro-dorsal, cât și dorso-ventral, cf. A.PĂUNESCU, Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României, Edit.Acad.R.S.R., București, 1970, p.203-204.
- 43 A.PROX, Die Schneckenbergkultur, Kronstadt, 1941, p.27, fig.12.
- 44 Ibidem, p.46, fig.29.
- 45 D.BERCIU, op.cit., p.294, fig.121/5.
- 46 A.PROX, op.cit., fig.XXV/5.
- 47 D.BERCIU, în SCIV, 17, 3, 1966, p.533, fig.3/3.
- 48 ERSILIA TUDOR, în Scripta Valachica, 1972, p.105, fig.8/1; o piesă similară este amintită și de S.MORINTZ și D.V.ROSETTI, în Bucureștii de odinioară, București, 1959, p.21, fig. 5/1.
- 49 D.BERCIU, op.cit., p.534.
- 50 H.SCHMIDT, Cucuteni in der oberen Moldau, Rumänien, Berlin-Leipzig, 1932, p.60, pl.30/1.

- 51 D.BERCIU, op.cit., loc.cit., fig.1/2.
- 52 Tradiții de luptă și înfăptuiri socialiste, Ploiești, 1974, p.13, fig.a.
- 53 GH.I.PETRE, în SCIV, 21, 3, 1970, p.482-486, fig.2/2.
- 54 M.GARAȘANIN, Praistorija Srbje, I, Beograd, 1973, fig.8/2.
- 55 M.GARAȘANIN, în 39 Ber.RGK, 1958, p.92 și 94, fig.11/4; idem, Epoque prehistorique et protohistorique en Jougoslavie, Belgrad, 1973, p.307.
- 56 A.ULANICI, op.cit., p.62.
- 57 Unele analogii la Cuciulata, vezi: GH.BICHER, în "Dacia", N.S., VI, 1962, p.100, fig.9/9.
- 58 Ibidem, p.97, fig.7/5. În legătură cu aceste forme vezi și SEBASTIAN MORINTZ și GH.CANTACUZINO, în Materiale, V, 1959, p.634-635.
- 59 S.MORINTZ und P.ROMAN, în "Dacia", N.S., XII, 1968, p. 71, fig.21/4-5.
- 60 EFI SAPOUNA-SAKELLARAKIS, La civilisation Cycladique et la collection Cycladique du Musée National d'Athenes, 1972, p. 4 și urm., fig.6.
- 61 ERSILIA TUDOR, op.cit., p.103, fig.3/5.
- 62 VALERIU LEAHU, op.cit., fig.18/7.
- 63 DORIN POPESCU, în "Dacia", V-VI, 1935-1936, p.116, fig. 8/3 și 7.
- 64 D.BERCIU, Arheologia preistorică ..., p.64, fig.68/2.
- 65 ION NESTOR, în "Dacia", III-IV, 1927-1932, p.240, fig.8/3; vezi și M.CONSTANTINIU și PANAIT I.PANAIT, în CAB, I, 1963, pl. I/1; de asemenea, astfel de păhărele s-au descoperit și la Mîndrișca, cf. GH.BICHER și EUG.COMȘA, în Materiale, VIII, 1961, p.295, fig.7/3 și 5.
- 66 T.BADER și S.DUMITRAȘCU, în Materiale, IX, 1970, p.134, fig. 7/6.
- 67 C.S.NICOLĂESCU-PLOPȘOR și colaboratori, în Materiale, III, 1957, p.36, fig.8/1-2.
- 68 A.LANGSDORFF și I.NESTOR, în PZ, XX, 1929, p.214, fig.6 și notele 8-9.
- 69 D.BERCIU, Contribuții ..., p.326, fig.149/2.
- 70 A.PROX, op.cit., p.42, fig.28.
- 71 GH.BICHER, op.cit., p.104, fig.12/2.
- 72 ALEX.VULPE, în ArhMold, I, 1961, p.77, fig.7/1.
- 73 VALERIU LEAHU, în SCIV, 2, XIV, 1963, p.316-319.
- 74 S.MORINTZ și P.ROMAN, op.cit., fig.20/5.
- 75 VALERIU LEAHU, op.cit., loc.cit.
- 76 VL.DUMITRESCU, în "Dacia", II, 1925, p.226, cf. V. LEAHU, op.cit., loc.cit.
- 77 IULIU PAUL, în Materiale, VIII, 1962, p.193, fig.9/2.
- 78 NICOLAE CHIDIOȘAN, în "Dacia", N.S., XII, 1968, p.161-162, fig. 6/7-8.
- 79 Unele similitudini privind motivul în zigzag în ceramica de tip Cernavoda I de la Căscioarele, cf. S.MORINTZ și P.ROMAN, op.cit., fig.21/5 și 20/7.

- 80 Întâlnite în aria Horodiștea-Foltești, cf. D.BERCIU, Contribuții..., p.313, fig.142/2; vezi și HORTENSIA DUMITRESCU, în "Dacia", IX-X, 1941-1944, p.142-153.
- 81 Frecvente și în aria culturii Cernavoda I, cf. S.MORINTZ și P.ROMAN, op.cit., fig.20/12 și 21/15.
- 82 A.PROX, op.cit., pl.XIV/10.
- 83 Și această combinație o întâlnim pe ceramica de la Schneckenberg, cf. A.PROX, op.cit., pl.XIV/2.
- 84 Ibidem, p.78 și urm.
- 85 S.MORINTZ și GH.CANTACUZINO, op.cit., loc.cit., p.634-635.
- 86 Vezi supranotele 54-55.
- 87 D.GARAȘANIN, op.cit., p.307.
- 88 ION NESTOR, op.cit., loc.cit.
- 89 S.MORINTZ și GH.CANTACUZINO, op.cit., loc.cit.
- 90 M.CONSTANTINIU și PANAIT I.PANAIT, op.cit., pl.1/1; II/1-6; III/1-4; V/6; VI/3; VII/2, 5-6.
- 91 D.BERCIU, în SCIV, 17, 3, 1966, p.531-534, fig.2/1-2; 3/3.
- 92 A.ULANICI și GH.TROHANI, în CA, I, 1975, p.77 și urm.
- 93 ERSILIA TUDOR, op.cit., fig.1/7-8; 2/1-6; 3/1, 5; 6/1-3, 7.
- 94 Vezi, D.BERCIU, Zorile istoriei ... București, 1966, p.164.

NOUVELLES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À BRANEȚ

- Résumé -

Durant les années 1973-1975 ont été continuées les fouilles archéologiques de Braneț, dép. d'Olt.

Les trois campagnes ont confirmé les observations stratigraphiques constatées dans la première année de recherches (1972). Ainsi on a pu remarquer deux couches de culture archéologique, la première avec des matériaux du type Coțofeni, de l'époque de transition à l'époque du bronze, et la deuxième avec un matériel spécifique pour la civilisation Glina III-Schneckenberg de l'époque du bronze.

Dans la couche qui appartient à la civilisation Coțofeni, avec deux niveaux d'habitats, on a découvert deux habitations de surface, chacune avec un foyer. L'inventaire matériel provenant des habitations et du reste de la déposition comprend une série d'outils en pierre et os, des vases et des nombreux fragments céramiques.

Du répertoire des outils en bois de cerfs on remarque deux (fig. 5/2-3) qui peuvent être comparés avec les "marteaux-massue" trouvés dans le cadre des civilisations Sălcuța et Verbicioara.

Les formes céramiques découvertes sont les suivantes: tasses avec l'anse surélevé (fig.6/1-4); verres avec le corp tronconique (fig. 7/1); cruches (brocs) avec l'anse bandée surélevée (fig.6/5); chaudrons de grandes dimensions représentés par deux types: a) le corps

arché et l'embouchure largement évasée en dehors (fig.8/1, b) le corps légèrement bombé et le bord beaucoup épais et biseauté obliquement vers l'intérieur (fig.8/2; 9/1-2). D'autres récipients sont inclus dans la catégorie des "vases-bocal" avec le corps allongé, le coup court et l'embouchure évasée avec des coins tirés du rebord (fig.7/3-4).

Fréquentes sont les amphores avec le coup à peu près cylindrique et l'embouchure trompetteforme (fig.8/3, 5), travaillées d'une pâte de bonne qualité.

Les fragments céramiques qui suggèrent des profonds chaudrons, d'une pâte noire-cendrée, présentent un intérêt à part (fig.8/2, 9/1-2). Ceux-ci, autant par la technique du travail que par les formes et les éléments décoratifs, offrent les meilleures similitudes avec les matériaux découverts à Cîrna. A tout cela on doit joindre d'autres éléments comme sont les ressemblances entre les deux vases-askos de Cîrna et Branet, le second découvert in situ dans une hutte Coțofeni en 1972. Comme suite de ce qui vient d'être dit l'appartenance à la civilisation Coțofeni de la sépulture à ocre de Cîrna ne peut plus être douteuse.

Dans une des habitations on a découvert, in situ, une cruche (broc) avec le corps hémisphérique, le coup court et le bord évasé; l'anse, d'une bande élargie commence du bord et elle finit sur l'épaule du vase (fig.6/5). Le décor angulaire est obtenu par l'impression avec un cordon tordu et par une rangée circulaire d'applications plastiques "Linsenkeramik" sur la ligne de l'épaule. Des bonnes analogies peuvent être faites à l'aide d'un fragment céramique découvert à Cuina Turcului et attribué à la phase Kostolac-Baden. Du point de vue typologique ces deux vases (de Branet et Cuina Turcului) se rapprochent, mais ils diffèrent par la technique de l'ornementation. À Cuina Turcului on a utilisé la technique des piqûres successives, tandis qu'à Branet la technique mentionnée un peu plus haut.

Selon une périodisation de la civilisation Coțofeni faite par P. Roman, la cruche (broc) de Branet, par ses caractéristiques, doit être encadrée dans la première phase de cette civilisation. Le fragment de Cuina Turcului, à base de la même périodisation, représente une phase postérieure à celle de Branet.

En terre cuite est également un bracelet (fig.8/6) découvert dans l'habitation D. Les meilleures analogies se trouvent à Brăilița, dans le niveau II qui possède des matériaux du type Gumelnița A 2 récent - B1 ancien. Un exemplaire semblable a été découvert à Plovdiv dans un milieu Gumelnița récent.

Pour le fragment d'idole, découvert aussi dans l'habitation D, on a trouvé des analogies à Mugeni dans une étape Ariușd récente.

Les constatations faites après les premières fouilles de Branet (1972) restent valables comme suite des celles plus récentes des années 1973-1975.

La couche Coțofeni, grosse d'environ 0,40 m, comprend deux niveaux. Pour la céramique du premier niveau sont caractéristiques: les incisions verticales, plus ou moins larges, disposées en bandes

circulaires étagées sur les surfaces extérieures des vases, sans espaces évités entre elles; les impressions avec le cordon tordu; les applications plastiques "Linsengeramik"; les coins tirés du bord, en différentes hypostases.

Dans ce premier niveau on rencontre également des chaudrons avec le bord très épais et biseauté obliquement vers l'intérieur.

Dans le deuxième niveau, à côté de quelques éléments propres au premier niveau on remarque des nouvelles techniques d'ornementation comme celle des piqûres successives ou de la "peinture" blanche appliquée sur toute la surface extérieure du vase. Mais les deux dernières techniques sont mises en évidence sporadiquement.

Le matériel archéologique de Branș, sur la base de la typologie des formes, des techniques de travail et des motifs décoratifs, représente une phase ancienne de la civilisation Coțofeni. Dans le contenu de cette civilisation au premier plan se situent les influences de facture autochtone - Sălcuța et Gumelnița - à côté des influences culturelles du type Ariușd récent. Dans quelques formes et techniques d'ornementation on remarque aussi des influences venues du sud et du sud-ouest.

*

Du point de vue stratigraphique, sans césure, suit la couche Glina III-Schneckenberg, grosse d'environ 0,50 m, contenant trois niveaux d'habitats. Chaque niveau contient deux habitations de surface, chacune avec un foyer.

Le matériel archéologique provenant des six habitations et de la couche comprend des outils en os, pierre, terre cuite, métal et céramique.

En premier lieu on doit remarquer le poignard votif en cuivre, d'une forme triangulaire avec la base large courbée et avec quatre trous pour les rivets (fig.18/3).

En Roumanie, les meilleures analogies se retrouvent dans l'exemplaire en cuivre de Cucuteni et encadré de H.Schmidt dans une phase récente de la civilisation Cucuteni. Deux poignards en bronze, d'une forme évoluée et nervure médiane, ont été découverts à Crișău et Homorâciu. Un poignard semblable avec les deux derniers, mais en cuivre, a été trouvé à Căzănești.

Beaucoup de ressemblance est remarquée dans le groupe Belotić-Bela Crkva, contemporain avec le groupe Bujanj-Hum et qui est synchronique à son tour avec la civilisation Glina III-Schneckenberg. Au groupe Belotić-Bela Crkva appartient la sépulture X de la nécropole de Belotici-Șumar dans la quelle on a découvert une lame similaire avec celles mentionnées plus haut.

Dans le système chronologique de P.Reinecke le groupe Bujanj-Hum III appartient à la période A1 de l'époque du bronze touchant les limites chronologiques finales de la période en discussion. Toujours à ce type sont liés et les petits poignard triangulaires du groupe Periam. En Voyvodine, dans la nécropole de Makrin on a découvert de tels poignards, tous datant de la période Reinecke A1.

Du large répertoire de la céramique on remarque quelques vases au corps arrondi et l'embouchure évasée (fig.17/9). D'autres ont le corps légèrement arqué et le coup droit, le bord biseauté horizontalement (fig.17/1). Quelques fragments suggèrent des amphores à col haut (fig.17/10).

Un vase a le corps fortement courbé, le bord arrondi à l'extérieur et se séparant du corps par un petit fossé circulaire; la surface extérieure a été décorée avec un peigne résultant des groupages de petites lignes parallèles (fig.16/2).

Les chaudrons avec l'embouchure large trompetteforme (Trichterbecher) se trouvent le plus souvent dans le premier niveau (fig.13/4; 15/1; 16/1).

Une série de vases (fig.14/1-2) trouvent des bonnes analogies dans la céramique de la civilisation Cernavoda I de Căscioarele.

Sur un fragment céramique on remarque un motif décoratif qui suggère une manière d'ornementation utilisée et dans la phase Cățelu Nou de la civilisation Tei (fig.14/8).

Un couvercle cylindrique (fig.12/5) représente un type rencontré depuis la phase IIb de la civilisation Sălcuța. Mais les meilleures ressemblances se trouvent dans le matériel céramique de la phase Schneckenberg B. À Răcăciuni on a découvert un couvercle cylindrique dans un milieu culturel Monteoru I C2.

Sur la base de la typologie des formes et du décor, suivant les similitudes et synchronismes constatés jusqu'à présent on peut affirmer que la céramique de Branș reprezintă deux phases d'évolution culturelle du type Glina III-Schneckenberg. La première, plus ancienne, peut être synchronisée à base du matériel archéologique avec la phase A de l'aspect Schneckenberg d'après la périodisation d'A. Prox. D'autres formes et éléments, comme les anses tubulaires, découvertes dans le sud-est de la Transylvanie, à Bucarest-Mihai Vodă et Ciurel sont remarqués aussi dans l'établissement du type Glina III de Branș.

On a établi des synchronismes aussi à base du poignard votif en cuivre. Ainsi la civilisation Glina III-Schneckenberg est synchronique avec le groupe Bubanj-Hum III encadré dans la période A de l'époque du bronze d'après la chronologie de P. Reinecke.

La deuxième phase, qui contient les deux derniers niveaux, se remarque par un matériel céramique avec des nombreuses similitudes dans l'aire de l'aspect Schneckenberg B du sud-est de la Transylvanie.

En ce qui concerne la genèse de cette civilisation on constate de nouveau le rôle principal du fond local à côté des influences venues du sud.

En conclusion, on peut dire que la première phase constatée à Branș désigne une période ancienne de la civilisation Glina III-Schneckenberg, tandis que la deuxième phase une étape moyenne dans laquelle on entrevoit aussi des éléments qui participeront à la genèse des civilisations Verbicioara, Tei, Monteoru et Wietenberg de la période moyenne de l'époque du bronze de Roumanie.

LEGENDE DES FIGURES

- Fig.1. - Le plan des fouilles archéologiques effectuées a Branet pendant les années 1972-1975.
- Fig.2. - Le profil du mur du nord-est de la surface I AB. Branet, 1973 et 1975.
- Fig.3. - A. Le plan de la section III; B. Le profil du mur du nord-ouest de la section III. Branet 1974.
- Fig.4. - A. Le plan de la section IV; B. Le profil du mur du nord-ouest de la section IV. Branet 1975.
- Fig.5. - 1-4. Outils en bois de ceif découverts dans les habitations et la couche Coțofeni.
- Fig.6. - 1-5. Vases découverts dans les habitations Cet D. La civilisation Coțofeni.
- Fig.7. - 1, 3, 4. Céramique découverte dans l'habitation D; 2,5. Fragments céramiques de la couche Coțofeni.
- Fig.8. - 1-2. Chaudrons; 3-5. Fragments céramiques de l'habitation D; 6. Bracelet en terre cuite découvert dans l'habitation D.
- Fig.9. - 1-2, 4-6. Fragments céramiques du type Coțofeni; 3. Fragment d'idole découvert dans l'habitation D.
- Fig.10. - 1-7. Outils en silex. La civilisation Glina III-Schneckenberg.
- Fig.11. - 1-9. Outils en silex. La civilisation Glina III-Schneckenberg.
- Fig.12. - 1. Objet en pierre; 2. Poids en terre Cuite; 3,5. Couverts en terre cuite; 4. Cuillère - coupe; 7-9. Fusaioles. La civilisation Glina III-Schneckenberg.
- Fig.13. - 1-8. Vases Glina III-Schneckenberg.
- Fig.14. - 1-6. Vases; 7-10. Fragments céramiques du type Glina III-Schneckenberg.
- Fig.15. - 1-7. Céramique. Glina III-Schneckenberg.
- Fig.16. - 1. Vase du premier niveau; 2. Vase découvert dans le deuxième niveau. Glina III-Schneckenberg.
- Fig.17. - 1-11. Fragments céramiques des niveaux II et III. Glina III-Schneckenberg.
- Fig.18. - 1. Fragment d'idole anthropomorphe; 3. Poignard votif en cuivre; 2, 4-7. Céramique des niveaux II et III. La civilisation Glina III-Schneckenberg.

de VALERIU LEAHU
GEORGE TROHANI

Cercetări perieghetice efectuate în primăvara anului 1974 pe cursul superior și mijlociu al râului Mostiștea¹ au identificat în vatra satului Surlari (comuna Petrăchioaia, jud. Ilfov) o stațiune arheologică în care s-au putut surprinde, la suprafață, asociate, fragmente ceramice de tip Tei I și de tip Coslogeni. Această asociere, laolaltă cu prezența culturii Tei în zona de extremitate estică a ariei sale de răspândire încă în faza veche, apoi stadiul nu îndeajuns de avansat în care se află cunoașterea culturii Coslogeni au constituit tot atâtea elemente de interes arheologic, încât să susțină necesitatea efectuării unei săpături de sondaj la Surlari. Cercetarea a fost practică între 20 octombrie și 2 noiembrie 1975, de Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România.

Stațiunea este situată la periferia nordică a satului menționat, pe malul drept al Mostiștei - o terasă ridicată cu circa 8 m față de nivelul apei formând în acest loc un pînten relativ înalt și cu pante bine înclinate pe margini, străjuite pe laturile vestică și nordică de cursul râului.

Pe suprafața-platou a botului de terasă distribuția fragmentelor ceramice de tip Tei I, Coslogeni și Latène geto-dace - într-o frecvență nu prea mare - a fost de natură să sugereze următoarea amplasare a așezărilor străvechi: locuirile Tei I și Coslogeni - în zona mai de interior a platoului, cu o ușoară deplasare în jumătatea nordică a acestuia; așezarea Latène - pe întreaga întindere a zonei dinspre vîrf a pîntenului de terasă.

Cele patru secțiuni deschise, urmărind cu deosebire explorarea așezărilor din epoca bronzului, au fost situate pe mijlocul laturii nordice a platoului - o atare dispunere fiind determinată de plantațiile de vii care ocupă o mare parte a botului de terasă. Toate secțiunile, paralele, orientate perpendicular pe firul apei râului Mostiștea au avut lățimea de 1,50 m, adîncimea maximă de 1,20 m, iar lungimile - I: 8,40 m; II: 18,25 m; III și IV: 29,40 m.

Pe pereții secțiunilor s-a observat următoarea stratigrafie (confirmată prin consemnarea adîncimii tuturor fragmentelor ceramice și a celorlalte materiale descoperite):

Sub stratul vegetal, avînd în zona de interior a platoului o grosime medie de 0,12 m - subîindu-se însă treptat, pe măsura apropierii de pantă -, s-a aflat o depunere de humus antic cenușiu-negru, cu grosimea maximă de 0,20 m. Limita sa interioară s-a dovedit a fi consti-

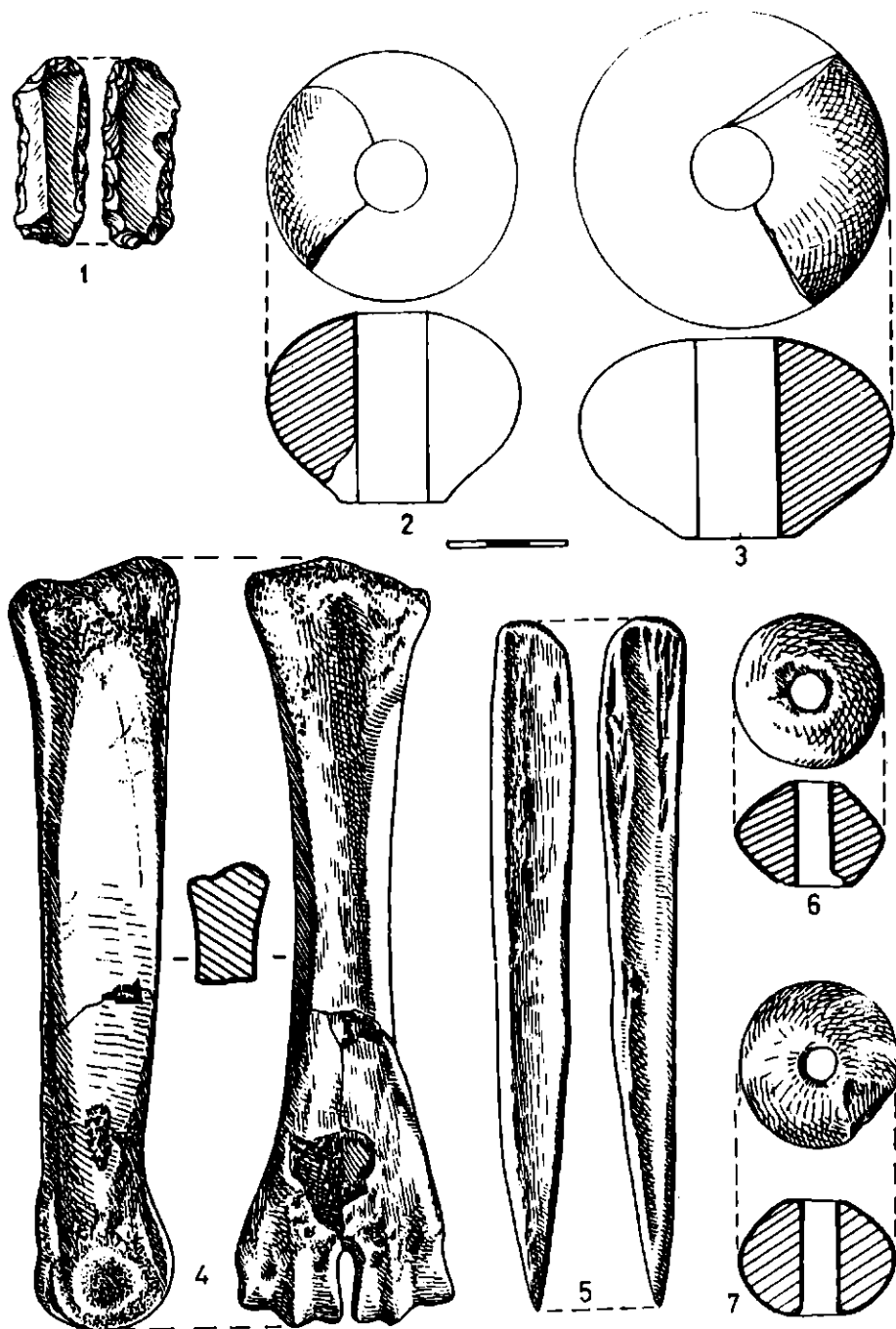

Fig.1. - Piesă de silex (1), fragmente de măciuci din piatră (2-3) și fusaiole de lut ars (6-7), cultura Tei; șlefuitor și împungătoare de os (4-5), locuirea Coslogeni I.

tuit nivel de locuire geto-dacă, dată fiind prezența aici a majorității fragmentelor ceramice Latène descoperite în săpături. Dedesubt a urmat un strat de pământ măzăros, cu grosimea medie de 0,22 m, în a cărui structură s-au distins coloristic două depuneri: una, superioară, cenușie-cafenie, a cărei limită inferioară a corespuns din punct de vedere arheologic cu orizontul de zăcere al materialelor de tip Coslogeni, și apoi o depunere de culoare cenușie-gălbuie, la a cărei bază se aflau fragmentele ceramice, alte materiale proprii fazei Tei I. Sub stratul de pământ măzăros a urmat un altul, de pământ galben-lutos, steril din punct de vedere arheologic.

Din această situație de ordin stratigrafic rezultă că, la Surlari, locuirea Coslogeni a urmat în timp așezării datînd din faza veche a culturii Tei - dar nu imediat, neraijlocit, caz în care ambele s-ar fi situat "în atingere", ci, după cum s-ar părea, între ele interpunîndu-se un oarecare interval de timp. A rezultat de asemenea că în secțiunile deschise nu a fost descoperit nici un complex propriu-zis de locuire (vatră, groapă menajeră sau de bordei, resturi de colibă etc.), materialele arheologice recoltate provenind numai "din strat", din depunerile succesive de pământ. Dispunerea pe orizontală discontinuu și lipsită de consistență a fragmentelor ceramice, a celorlalte obiecte descoperite a constituit o caracteristică comună tuturor nivelurilor de locuire (Tei, Coslogeni, Latène).

*
*   *

În pământul măzăros cenușiu-gălbui, propriu locuirii Tei I au fost constatate, împreună cu fragmentele de vase din lut ars, un fragment dintr-o lamă de silex, de culoare gălbuie-nisipoasă, cu o singură nervură dorsală și secțiune triunghiulară (fig.1/1), două fusaiole din lut ars - una cu corp bitronconic, cealaltă cu corpul sferoidal aplatizat, ambele fiind străpunse de orificiu circular central (fig.1/6, 7) și o măciucă fragmentară (fig.1/3) lucrată deosebit de îngrijit din rocă dură verzuie, avînd corpul sferoidal aplatizat la ambii poli, cu ușoară contracție spre bază, de asemenea străpuns de un canal circular central (un alt fragment de măciucă - fig.1/2 - cu corp asemenea, pe care îi atribuim tot locuirii Tei I, a fost descoperit la suprafață, în vecinătatea secțiunii II).

În ceramică s-au diferențiat categoriile îndeobște cunoscute - pastă cu mult nisip și pietriș sfărîmat, cu calcar și cioburi pisate; pastă conținînd aceiași degresanți, dar în proporții mult diminuate; pastă fină, aproape lipsită de degresanți. Starea foarte fragmentată a ceramicii îngăduie reconstituirea sau întrezărirea doar a câtorva forme, acestea apărînd însă pe deplin caracteristice fazei Tei I: vase de dimensiuni relativ mari și mijlocii, cu corpul bombat (globular), cu gît cilindric sau evazat tronconic, cu marginea trasă ușor arcuit în exterior, și castroane cu corp arcuit simplu - în prima categorie; castroane cu mărime mijlocie, cu gura larg deschisă, avînd corpul arcuit simplu (cu umerii rotunjiți, cu partea inferioară dezvoltată) și margine relativ înaltă trasă arcuit în exterior - în a doua categorie ceramică;

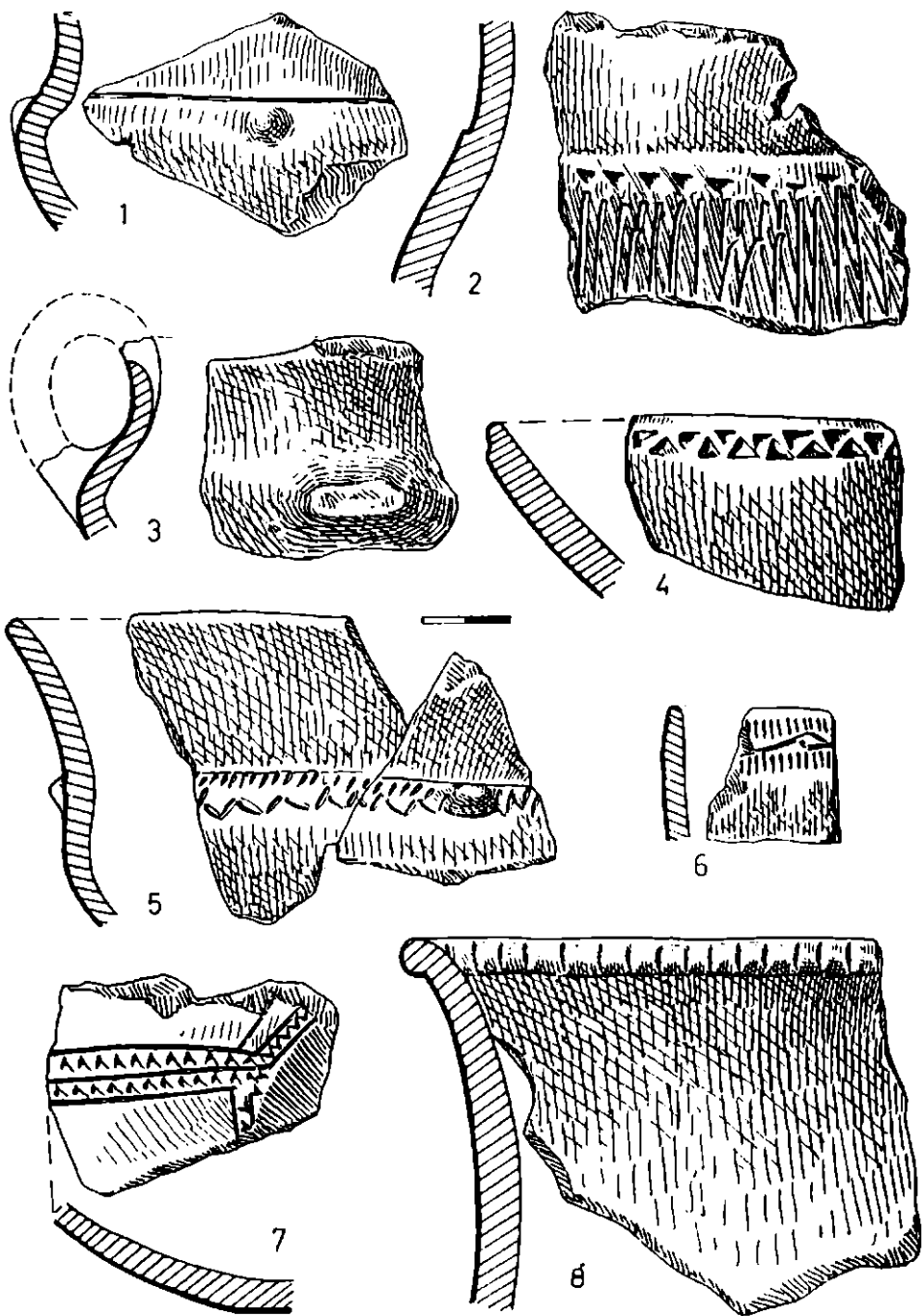

Fig.2. - Ceramică Tei I descoperită la Surlari.

cești cu o toartă și o tăviță cu margine oblică, din pastă fină.

Mai multe fragmente ceramice poartă pe ele ornamente - tipice și acestea fazei vechi a culturii Tei; creștături verticale, oval-alungite, ascuțite la capete (fig.2/8); impresiuni ovale, triunghiulare (fig.2/2,4), rotunde, dispuse, toate, în șir orizontal, pe buze sau imediat sub acestea, ori pe umerii recipientelor din prima categorie; decorul cu măturica, prezent de asemenea pe vasele din prima categorie ceramică (fig.2/2); linia incizată orizontală, demarcând la unele căstroane mici zona de unire a marginii cu corpul (fig.2/1); ornamente mai complexe, obținute prin asociere sau combinarea liniilor incizate orizontale drepte, cu altele, în zigzag ori cu șiruri de frânturi de linii (fig. 2/5); altele, realizate la fel, dar combinând linii orizontale și verticale paralele, închizând între ele șiruri de unghiuri minuscule, produse prin imprimarea unui obiect ascuțit (fig.2/7).

Materialul ceramic redus cantitativ, laolaltă cu împrejurarea că elementele tipice Tei I surprinse la Surlari nu se deosebesc de acelea de la Cățelu Nou ori din alte stațiuni, în fine, cadrul limitat al acestui raport preliminar de săpătură - toate - împiedică acum o discuție mai largă în legătură cu faza veche a culturii Tei, ce se cere însă purtată, date fiind concluziile nefondate, unele puncte de vedere confuze introduse recent în literatura de specialitate².

*
*   *

În depunerea de pământ năzăros cenușiu-cafeniu au fost deacoperite, împreună cu resturile ceramice de tip Coslogeni, două obiecte din oase de animale. Primul este o împungătoare lucrată din așchie de os lung, cu vîrf bine ascuțit și lustruit puternic prin întrebuintare (fig. 1/5). A doua piesă este un metatarsian de bour³ prezentînd două fețe opuse albiate (pieziș, oblic) prin șlefuire (fig.1/4). Analogiile cele mai bune - mergînd pînă aproape de identitatea - se regăsesc în așa-numitele "șlefuitoare de os", din seria cărora au fost publicate cîteva exemplare și în literatura arheologică românească⁴. Dincolo de atare apropieri intervin însă dificultăți. Întîi - în privința precizării funcționalității unor asemenea obiecte, fiind greu de știut dacă ele serveau la ascuțirea unor unelte de os, cum crede J. Banner și J. Neustupný, sau la lustruirea vaselor de lut, cum a afirmat S.A. Semenov, Radu Vulpe și J. Dombay⁵. În al doilea rînd, deși piesa a fost neîndoiește surprinsă în depunerea proprie locuirii de tip Coslogeni, încadrarea sa cronologică și culturală e tulburată de un fapt: pînă acum, șlefuitoarele de os au fost aflate numai într-o serie de culturi neolitice, un singur exemplar fiind atribuit și unei perioade anterioare: tardenoisianul⁶. Oricum, în ce privește epoca bronzului, o primă constatare o constituie faptul că piese de tipul șlefuitoarelor de os nu au fost descoperite pînă în prezent în nici una dintre așezările Coslogeni cercetate în România⁷, exemplarul de la Surlari constituind o primă și singură apariție. În același timp, controlînd literatura de specialitate referitoare la aspectele culturale (Sabatinovka și Noua) înrudite cu cultura

Coslogeni, absența șlefuitoarelor de os și din aceste medii s-a dovedit o certitudine. În atare situație, prezența piesei aduse în discuție în nivelul de locuire Coslogeni de la Surlari poate avea doar explicația - convingătoare, de altfel, concordantă cu cele consemnate mai înainte - că șlefuitorul, datînd din neolitic, a fost "recoltat" de oameni din epoca bronzului și reutilizat de ei. În sprijinul acestei concluzii stă observația antropologului Alexandra Bolomei, după care unealta fiind - prin patină și aspect general - mai veche decît epoca bronzului, vădește - din vechi - un proces incipient de fosilizare⁸.

Materialele ceramice se grupează în două categorii, diferențiate după calitatea lutului și cantitatea degresanților, ca și prin modul de tratare a exteriorului recipientelor. Dar cum s-a remarcat încă de la publicarea culturii Coslogeni, adeseori cele două categorii nu se delimitează exact, multe fragmente ceramice atestînd și o specie tranzitorie⁹. Într-o primă categorie se includ vase cu pereții relativ groși, lucrate mai grosolan din lut amestecat cu multe cioburi pisate, pietriș foarte mărunț sfărîmat și nisip, cu suprafețele exterioare zgrunțuroase sau foarte slab netezite. În categoria a doua - procentual, la Surlari, mai puțin reprezentată - se grupează fragmente de vase lucrate din lut amestecat doar cu nisip și cu suprafețele exterioare bine netezite, uneori chiar lustruite. Indiferent de categorie, recipientele au căpătat prin ardere culoarea cenușie sau cenușie-cărămizie, cu nuanțe mai tari sau mai puțin închise.

Repertoriul formelor pare să fi fost foarte restrîns - redus doar la cîteva tipuri, transpuse însă în mărimi și variante diverse. Au fost descoperite fragmente de: a) vase de provizii, mari, cu corpul bombat, gît scurt, cilindric, cu buza trasă în exterior (fig.3/5); b) recipiente relativ mari sau mijlocii, cu corp bitronconic, prevăzute pe linia diametrului maxim cu cîte două torți verticale, masive (fig.3/6); c) vase "în formă de sac", cîteodată cu pereții drepți, alteori ușor arcuiți convex (fig.3/1, 3); d) castroane adînci, cu corpul tronconic sau arcuit simplu (fig.3/2, 4). Din repertoriul formelor, se remarcă la Surlari absența ceștilor cu corpul mai mult ori mai puțin bombat, prevăzute cu două torți verticale supraînălțate, identificate în așezările Coslogeni de la Andolina, Dorobanțu, Ulmu, Ceacu¹⁰, Radovanu¹¹ etc.

Ornamentarea recipientelor este săracă. Prin prezența repetată se dovedesc caracteristice: banda în relief, cu secțiune triunghiulară, plasată, cel mai adesea, cu circa doi centimetri mai jos de buza vaselor sau pe linia de unire a gîtului cu umerii recipientelor (fig.3/5, 8); brîfurile alveolate (fig.3/3), șirurile de linii crestate verticale (neregulate) sau oblice (fig.3/2, 7); șirurile de impresiuni ovale, produse prin apăsarea degetului (fig.3/1). Pe cîteva fragmente de vase apare barbotina (fig.3/3). Nu lipsesc nici segmentele de bandă în relief, dispuse în formă de potcoavă (fig.3/4). În chip deosebit semnalăm un fragment din marginea unui vas, prevăzut - de asemenea cu circa doi centimetri sub buză - cu o perforație circulară completă (fig.3/6). În 1970 se nota că acest element decorativ, specific "multor vase din cultura Noua", este inexistent în așezările de tip Coslogeni și "pare să nu fie

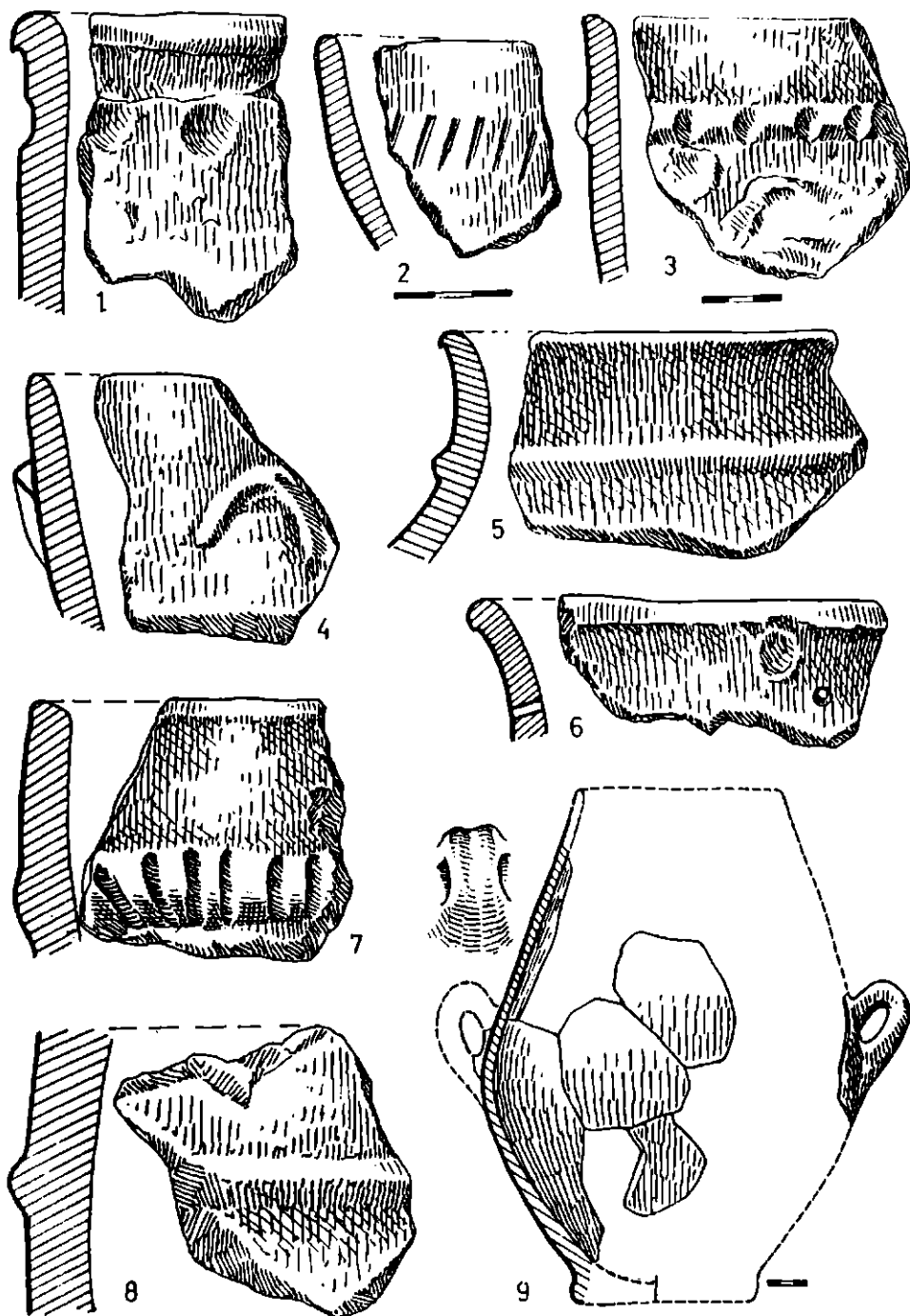

Fig.3. - Ceramică de tip Coslogeni I. Surlari, 1975.

propriu nici așezărilor Sabatinovka din stepele nord-vest pontice¹². Prezența sa - acum, pentru prima dată într-un context Coslogeni - poate fi pusă pe seama raporturilor culturii din urmă cu populațiile Noua din Moldova.

Puțin consistentă locuirea Coslogeni prezentată în raportul de față oferă totuși studiului câteva elemente interesante, ce se cer discutate, fie chiar succint.

Atrage astfel, în primul rând, atenția că la Surlari nimic nu a indicat o așezare de tip "cenușar" (zolnik), apărută sub "aspectul unor movile aplatizate cu diametrul între 30-50 m"¹³, bine documentată în aria Coslogeni din Muntenia¹⁴. Frapantă a apărut, de asemenea, absența unei cantități cît de cît crescute, însemnate de oase de animale domestice. De fapt, acestea (resturi osteologice de bovine și ovicaprine) au fost descoperite într-un procent de maximum 10% prin raport cu cantitatea fragmentelor ceramice. Deocamdată doar consemnăm astfel de realități, nefiind exclus ca prin cercetări viitoare ele să se repete, impunînd atunci concluziile corespunzătoare. De pe acum însă, se pare că populațiile de tip Sabatinovka, ajunse în zona de la nordul Dunării de jos, au fost integrate destul de repede într-un proces de evoluție în sensul cultural și economic-social al epocii bronzului carpato-danubian.

De altă parte, problema încadrării așezării de la Surlari în schema evoluției culturii Coslogeni prezintă, și ea, aspecte interesante. După cum se cunoaște, Sebastian Morintz a deosebit, în dezvoltarea culturii acesteia, două etape. Absența în așezarea cercetată de noi a unor forme cum sînt ceștile cu corp bombat și torți supraînălțate, de tradiție sau caracter Zimnicea-Plovdiv; cămile cu gura oblică, cu analogii în același mediu; sau vasele duble, de origină Gîrla Mare; absența, apoi, a unor fragmente ceramice cu decor de influență Monteoru sau Tei - elemente care, după opinia lui Sebastian Morintz, caracterizează etapa evoluată a culturii Coslogeni¹⁵ și care au putut fi pînă acum bine surprinse îndeosebi la Radovanu (jud. Ilfov)¹⁶, dar și în alte stațiuni - toate - dovedesc că așezarea de la Surlari trebuie încadrată în faza Coslogeni I.

În același timp, se cere subliniat faptul că în această așezare s-a constatat o frecvență mare a vaselor bitronconice, cu torți verticale masive pe diametrul maxim, despre care Sebastian Morintz și Niță Anghelescu au arătat că nu reprezintă un tip "propriu culturii Noua, prea puțin culturii Sabatinovka, avînd cele mai bune analogii la Razkopenița, fără însă să se identifice cu aceasta"¹⁷. Dacă pe baza considerentelor din urmă se poate admite că forma în discuție a fost preluată de populațiile Sabatinovka în spațiul carpato-dunărean (nefiind exclusă o adoptare chiar în mediul local, de pildă, Monteoru)¹⁸, producerea sa a implicat însă o durată de timp mai îndelungată, pe parcursul căreia rezultă că așezarea de la Surlari trebuie situată într-un moment nu tocmai timpuriu. În sprijinul aserțiunii noastre s-ar putea lua în considerare următoarea constatare: la Dorobanțu, ceramica din etapa vecine a culturii Coslogeni a apărut asociată cu un fragment de vas Tei,

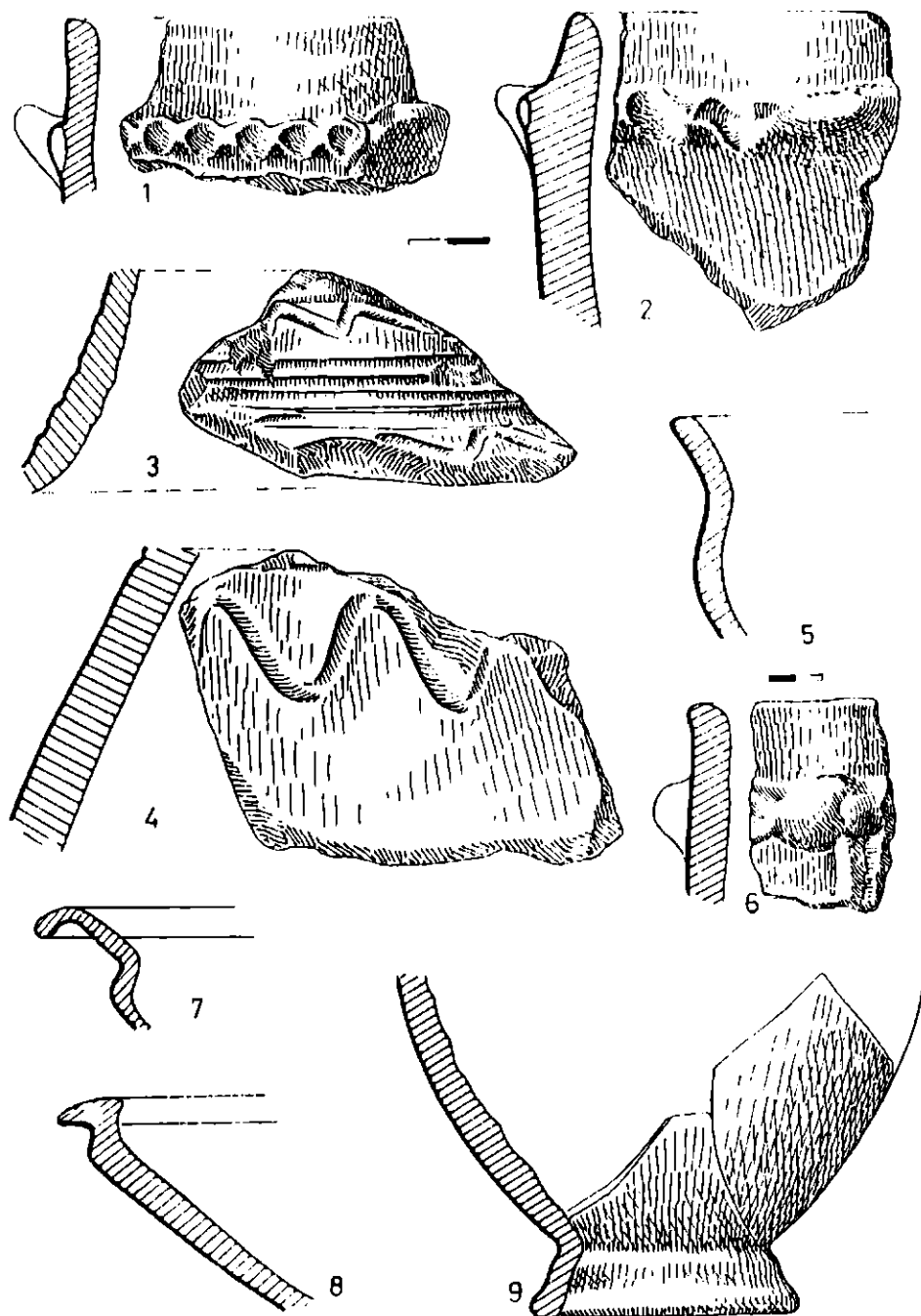

Fig.4. - Fragmente ceramice Latène geto-dace.

care se poate încadra cel mai târziu la începutul fazei a II-a a acestei culturi¹⁹. Asocierii acesteia - sugerînd că nu trebuie exclusă cu totul ipoteza după care contactele dintre populațiile Coslogeni și realitățile de la Dunărea de jos se vor fi putut petrece la un nivel corespunzător sfîrșitului fazei Tei I-începutul fazei Tei II - nu i se poate opune situația stratigrafică din stațiunea pe care o prezentăm. Căci depunerea de pămînt, groasă de circa cinci centimetri, sterilă, interpusă la Surlari între nivelurile Tei I și Coslogeni I nu poate fi în chip exclusiv interpretată - numai ca dovadă a unui timp scurs între o locuire și cealaltă - dacă va putea apare și proba că triburile Coslogenilor au venit în contact cu populațiile epocii bronzului din Muntenia destul de timpuriu, poate chiar în perioada imediat următoare sfîrșitului fazei înția a culturii Tei. Or, situația citată de la Dorobanțu și ceramica din faza veche Coslogeni, de la Surlari, unde apare frecvent vasul bitronconic, specific "prea puțin culturii Sabatinovka", par a sugera tocmai o asemenea ipoteză²⁰.

*
*   *

La baza humucului antic, cenușiu-negru, în amestec cu materialele Latene au apărut, sporadice, izolate, puține fragmente de vase din prima epocă a fierului. Cîteva aparțin unei categorii ceramice mai grosolane (lut nu prea bine frămîntat, amestecat cu cioburi pisate și pietricele sfărîmate) din seria cărora nu se poate preciza nici o formă. Altele aparțin unei categorii cu o pastă mai bine frămîntată, mai omogenă și mai compactă, lutul fiind amestecat cu puțin nisip și cu cioburi și bucăți de calcar foarte mărunt pisate, în proporții de asemenea reduse. Unele fragmente au suprafețele de culoare cenușie-neagră, fiind bine lustruite (mai puternic păstrîndu-se luciul fețelor interioare). Dintre aceste din urmă materiale ceramice se remarcă două fragmente: unul, dintr-un vas-căuș cu toartă supraînălțată (fig.5/2), altul dintr-un recipient cu corp scund arcuit bitronconic (partea superioară fiind mai scundă, cu buza dreaptă, cea inferioară - mai dezvoltată și cu pereți trași pronunțat oblic spre fund), cu toartă (torți) supraînălțată, prinsă pe buză și pe diametrul maxim (fig.5/1). Astfel de tipuri de vase s-au mai întîlnit în complexe de locuire proprii Hallstattului timpuriu. Teritorial, cele mai apropiate analogii se regăsesc la Cățelu Nou, la periferia estioă a Bucureștilor, în locuințe atribuite Hallstattului B, "fără a exclude și unele eventuale legături în timp cu orizontul Hallstatt A"²¹. Alte similitudini se constată în ceramica culturii Babadag din Dobrogea²². Prin astfel de apropieri rezultă că în centrul Cîmpiei Române începe a fi mai bine documentat complexul hallstattian cu ceramică imprimată, rămînd însă ca un obiectiv de viitor să se precizeze și căreia din componentele acestui mare complex pot să îi aparțină manifestări de tipul celor de la Surlari și Cățelu Nou.

Ceramica Latene surprinsă în secțiunile deschise în 1975, fără să i se fi asociat și complexe propriu-zise de locuire, reprezintă neîndoielnic răspîndirile unei așezări geto-dace aflate în imediata apro-

piere. Toate patru categoriile ceramice, constatate în fiecare stațiune getică din veacurile III-II f.e.n., sînt bine reprezentate și la Surlari: vase lucrate cu mîna din pastă "poroasă"; altele, lucrate tot cu mîna, dintr-o pastă mai bună, avînd prin ardere culoare vineție-neagră și suprafețele exterioare bine lustruite; vase lucrate la roată, de factură locală; ceramică de import. Dintre formele care au putut fi întrezărite sau chiar precizate menționăm: vase cu corp tronconic sau cu pereții arcuiți, decorate cu brîuri alveolate și cu apucători (fig.4/1-2,6), castroane întinse cu marginea ușor evazată (fig.4/5), în prima categorie;

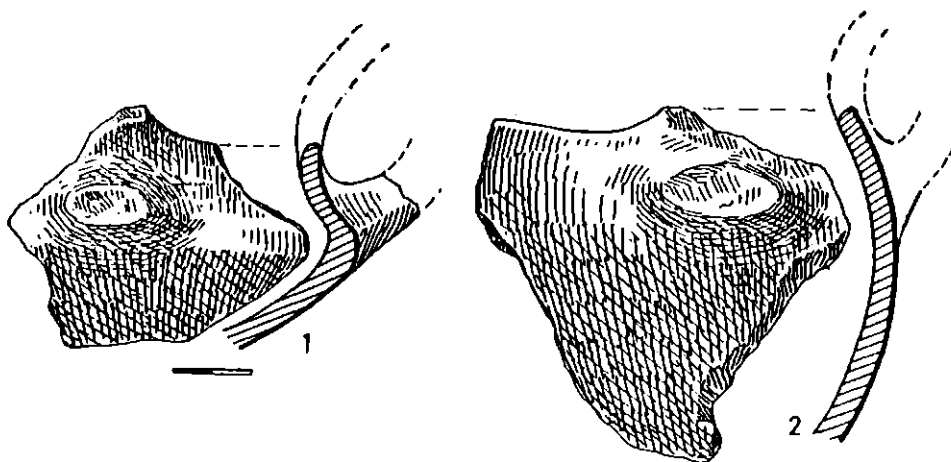

Fig.5. - Fragmente de vase hallstattiene.

căni bitronconice cu toartă, în categoria de a doua; fructiere cu margini răsfrite în exterior și căni mari cu toarte (fig.4/7-9) lucrate la roată de producție locală; amfore de import.

O eventuală reluare a cercetărilor arheologice la Surlari ar putea duce la descoperirea și a unor locuințe sau alte complexe geto-dace, prilejuind nu numai îmbogățirea repertoriului formelor și ornamentelor ceramicii din așezarea Latène, dar și obținerea unor criterii certe de încadrare cronologică.

NOTE

- 1 DONE ȘERBĂNESCU și G.TROHANI, Cercetări arheologice pe Valea Mostiștei, comunicare susținută la Sesiunea științifică a Muzeului județean Ilfov, Giurgiu, la 6 decembrie 1975 (ms.).

- 2 Cf. ION CHICIDEANU, în *Chronica Valachica*, 5, 1973, p. 27 și urm.; idem, Date noi privind începutul culturii Tei (Săpăturile de la Brătești-Bungetu), comunicare prezentată la Sesiunea științifică a Muzeului de Istorie al R.S. România, 13-14 decembrie 1974 (ms.).
- 3 Determinare ALEXANDRA BOLOMEI.
- 4 A.D.ALEXANDRESCU, în *SCIV*, XII, 2, 1961, p.339 și urm.
- 5 Op.cit., cu bibliografie.
- 6 Op.cit., p.343, cu n.7.
- 7 Informație SEBASTIAN MORINTZ.
- 8 Comunicare verbală.
- 9 SEBASTIAN MORINTZ și NIȚĂ ANGHELESCU, în *SCIV*, 21, 3, 1970, p.405.
- 10 Ibidem, p.381 și urm., cu fig.12/7; 17/2; 12/1-2; 26/1, 3.
- 11 Informație SEBASTIAN MORINTZ.
- 12 S.MORINTZ și N.ANGHELESCU, p.406.
- 13 Ibidem, p.404.
- 14 Ibidem, p.377, 386, 388-389, 389, 403.
- 15 SEBASTIAN MORINTZ, în *Revista de istorie*, 27, 6, 1974, p.900; Idem.Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii (în pregătire, ms.).
- 16 Informații SEBASTIAN MORINTZ.
- 17 SEBASTIAN MORINTZ și NIȚĂ ANGHELESCU, op.cit., p.406.
- 18 Cf. în volumul de față, p.210, fig.15/1.
- 19 SEBASTIAN MORINTZ și NIȚĂ ANGHELESCU, op.cit., p.409.
- 20 În 1970, Sebastian Morintz era de părere că populațiile Coslogeni-Sabatinovka vin în contact cu triburile din centrul Munteniei "foarte probabil în faza Tei II" (op.cit., p.410).
- 21 Cf. *CAB*, 2, 1975, p.52-53, fig.33/2-3.
- 22 SEBASTIAN MORINTZ, în "*Dacia*", N.S., VIII, 1964, p.106 și urm., fig.4/2,4; 5/1-2.

LE SONDAGE ARCHÉOLOGIQUE DE SURLARI

- Résumé -

Des recherches archéologiques de surface effectuées en 1974 sur les bords de la rivière Mostiștea ont identifié à Surlari (la com.Petrăchioaia, dép. d'Ilfov) une station archéologique complexe. Un sondage effectué en octobre 1975 a déterminé en succession stratigraphique un niveau d'habitat Tei I, un autre avec du matériel propre pour la civilisation Coslogeni et, en fin, un niveau d'habitat Latène géto-dace.

Les fragments céramiques Tei I présentent des similitudes avec les matériaux découverts à Cățelu Nou. L'habitat Coslogeni date de la phase ancienne de cette civilisation. Intéressant apparaît le fait qu'à Surlari l'établissement Coslogeni n'est pas du type "zolniki" mais du type des établissements "dispersés", repandu sur les terrasses des

eaux, type souvent constaté dans les aires des civilisation de l'époque carpato-danubienne du bronze.

Les matériaux gèto-daces (des complexes d'habitat proprement dit n'on pas été découverts, l'établissement étant situé tout près de l'endroit où on a fait les fouilles) datent des IIIe-IIe siècle av.n.è.

À la base du humus antique, mélangé avec la céramique Latène, on a découvert quelque fragments de vases caractéristiques pour le Hallstatt ancien, documentant - à ce qu'il parait - la présence, au centre de la Plaine Valache, du complexe hallstattien avec de la ceramique imprimée.

LEGENDE DES FIGURES

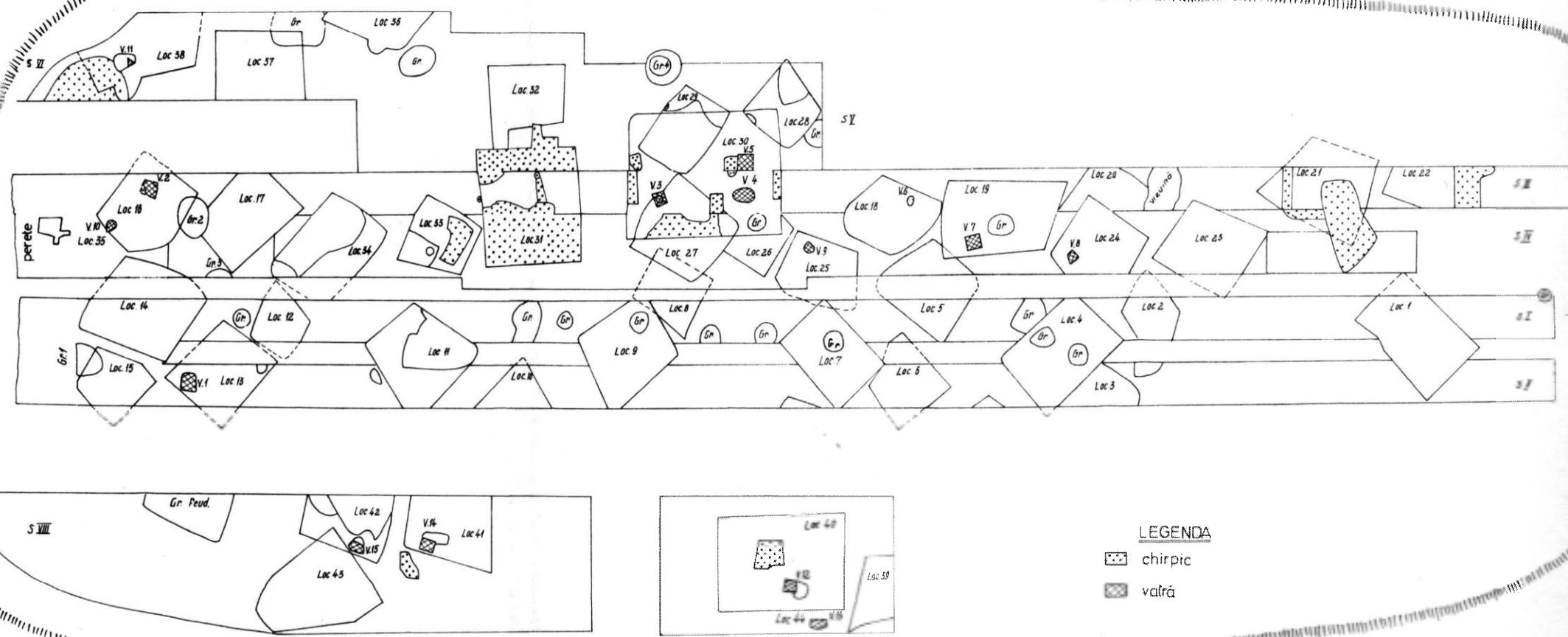
Fig.1. - Piece en silex (1), fragments de massues en pierre (2-3) et fusaiöles en terre cuite (6-7), la civilisation Tei; polis-seure (?) et poinçone en os (4-5), l'habitat Coslogeni I.

Fig.2. - Céramique Tei découverte à Surlari.

Fig.3. - Céramique du type Coslogeni I. Surlari 1975.

Fig.4. - Tessons céramiques La Tène gèto-dace.

Fig.5. - Fragments de vases hallstattiens.

LEGENDA

- chirpic
- vatră

SĂPĂTURILE DIN AȘEZAREA GETO-DACĂ DE LA VLĂDICEASCA

de GEORGE TROHANI

În vara anului 1975, după o întrerupere de un an, s-au reluat în cadrul Șantierului arheologic Valea Mostiștei¹ săpăturile din așezarea geto-dacă de pe Ghergălăul Mare din satul Vlădiceasca, com. Valea Argovei, jud. Ilfov².

Cercetarea arheologică a urmărit cunoașterea mai detaliată a așezării, stabilirea diferitelor faze de evoluție a locuirii de aici. În acest scop s-au deschis patru noi secțiuni și s-au adâncit, în parte, cele efectuate anterior. Drept urmare s-a putut stabili, în partea de nord și de vest a așezării, existența a încă unui nivel de locuire geto-dacă, gros de 0,25-0,40 m, aflat sub cel identificat anterior și suprapunând la rîndul lui locuirea neolitică (fig.2/1).

În secțiunile trasate au fost cercetate 22 de noi locuințe, ceea ce ridică totalul celor descoperite pînă în momentul de față la 44. De asemenea, au fost cercetate și unele locuințe doar parțial studiate anterior (fig.1).

Așa cum s-a observat și în campania precedentă, locuințele sînt de suprafață și au în general o formă dreptunghiulară. Orientarea majorității lor este nord-est - sud-vest, uneori nord-vest - sud-est. Săpăturile din 1975 au dus însă și la descoperirea unora orientate nord-sud.

S-a putut stabili - în privința sistemului de construcție, a suprastructurii lor în special la locuințele de dimensiuni mai mari - existența unor pereți de chirpic. Podeaua netedă, alcătuită din pămînt bine bătătorit, este uneori suprapusă de un rînd de chirpic. Acoperișul trebuie să fi fost în două ape și făcut din stuf. N-ar fi exclus ca unele locuințe să fi fost acoperite, cel puțin în parte, cu olane, așa cum ar putea-o proba existența unui fragment dintr-un astfel de olan (fig.6/9).

În interiorul unor locuințe s-au descoperit, ca și anterior, gropi de provizii de dimensiuni mici și mijlocii, ce fac parte din locuința respectivă. Astfel de gropi, uneori însă și de dimensiuni mari, se află și în afara locuințelor (fig.3/5).

În cele ce urmează prezentăm locuințele recent descoperite și cercetate în întregime în campania din 1975.

Locuința nr.5 este situată în s.I și s.IV, parțial dezvelită anterior, orientată nord-est - sud-vest și are formă trapezoidală (2,80-4,25 x 3,50 m). Podeaua se află la 0,50 m sub solul actual. Latura de sud-est este tăiată de colțul de nord-vest al locuinței 19.

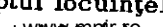

Fig.2.- Profilul peretelui de vest al s.IV în dreptul locuințelor 34,14,35 și gropii 3 (1); planul și profilul locuinței 19 (2); planul locuinței 30 (3).

Locuința nr.8 este situată de asemenea în s.I și s.IV, orientată nord-est - sud-vest și are o formă dreptunghiulară (3,00-3,15 x 2,55-3,20 m). Podeaua se află la 0,60 m sub solul actual. Colțul de nord este tăiat de locuința nr.9, iar latura de sud-est este suprapusă de locuința 27.

Locuința nr.13. Cercetându-se din nou zona cuprinsă între locuințele 12-14 și respectiv 11-15, din s.I și s.II, s-a stabilit că vatra nr.1 din s.II se află situată în interiorul și nu în exteriorul locuinței nr.13³. Prin urmare, această locuință situată în s. I-II, orientată nord-vest - sud-est, are o formă dreptunghiulară (3,20 x 4,00 m). Podeaua se află la 0,50 m sub solul actual.

Locuința nr.14 a fost dezvelită în mare parte anterior⁴. În 1975 i s-a descoperit și colțul de est. Noile cercetări au stabilit că lățimea ei reală este de 3,75-4,00 m.

Locuința nr.16 - situată în s.III-IV, parțial dezvelită anterior, ca de altfel toate locuințele din s.III, și conținând vatra nr.2, este orientată nord-vest - sud-est. Are o formă dreptunghiulară (3,50 x 4,50 m), cu colțurile rotunjite. Podeaua se află la 0,48 m sub solul actual.

Locuința nr.17 este situată în s.III-IV, orientată nord-vest - sud-est și are o formă dreptunghiulară (3,15 x 4,50 m). Podeaua se află la 0,70 m sub solul actual, iar în apropierea colțului de vest se află o adâncitură de 0,10-0,15 m, de formă ovală (1,00-1,60 m).

Locuința nr.18 este situată în s.III-IV, orientată nord-vest - sud-est și are o formă rombică (3,50 x 3,50 m), cu laturile arcuite. Podeaua se află la 0,60 m sub solul actual. În dreptul mijlocului laturii de sud-est se află vatra nr.6.

Locuința nr.19 (fig.2/2) este situată în s.III-IV, orientată nord-sud și are o formă dreptunghiulară (3,65 x 5,50 m). Podeaua se află la 0,65 m sub solul actual. La 1,00 m sud de colțul de nord-vest se află vatra nr.7, iar aproape de centrul locuinței o groapă de provizii în formă de clopot. Fundul acestei gropi, bine arse, se află la 0,83 m sub nivelul podelei locuinței.

Locuința nr.23 este situată în s.IV, orientată nord-est - sud-vest și are o formă dreptunghiulară (3,40 x 4,00 m). Podeaua se află la 0,55 m sub solul actual.

Locuința nr.24, situată în s.IV, orientată nord-est - sud-vest, are o formă trapezoidală (3,75-4,25 x 3,70-4,50 m). Podeaua se află la 0,55 m sub solul actual. În dreptul laturii de nord-vest se află vatra nr.8. Partea de est a locuinței este suprapusă de o vizuină de animal ce a distrus jumătatea de vest a locuinței 20, locuință ce o suprapune și pe cea cu nr.24.

Locuința nr.25, situată în s.IV, orientată nord-est - sud-vest, are o formă trapezoidală (2,70 x 3,00-4,00 m). Podeaua se află la 0,50 m sub solul actual. În apropierea colțului de est se află vatra nr.9.

Locuința nr.26, situată în s.IV și orientată nord-est - sud-vest, s-a păstrat doar fragmentar, fiind distrusă de locuințele 27 și 30. Forma ei trebuie să fi fost dreptunghiulară, păstrându-i-se în întregime doar o lățime (2,80 m). Podeaua se află la 0,45 m sub solul actual.

Locuința nr.27 este situată în s.III-IV, orientată nord-est - sud-vest, și de formă trapezoidală (3,60-4,35 x 4,15 m). Podeaua se află la 0,50 m sub solul actual. Jumătatea de est este suprapusă de locuința 30.

Locuința nr.28 este situată în s.V, orientată nord-est - sud-vest, și are o formă dreptunghiular-trapezoidală (2,50-3,00 x 2,85 m). Podeaua se află la 0,50 m sub solul actual, iar în colțul de est prezintă o adâncitură de 0,10 m, de formă semiovală (1,40 x 2,00 m). Colțul de nord al locuinței este suprapus de colțul de sud-est al locuinței 30.

Locuința nr.29, situată în s.V, orientată sud-est - nord-vest, are o formă dreptunghiulară (2,70 x 3,80 m). Podeaua se află la 0,35 m sub solul actual, iar în jumătatea de sud-est se află o adâncitură, cu laturile neregulate, al cărei fund este situat la 0,70 m sub solul actual. În dreptul mijlocului laturii de nord-est se află o mică vatră-țest. Colțul de vest al locuinței este suprapus de locuința 30.

Locuința nr.30 (fig.2/3), situată în s.III-V, orientată nord-sud, are o formă dreptunghiulară (5,80 x 7,35 m). Existența acestei locuințe de mari dimensiuni fusese presupusă încă din timpul campaniei anterioare prin prezența unor fragmente de pereți, din chirpic, prăbușiți, cît și a două vetre (nr.3 și 4) descoperite în s.III⁵. Săpăturile recente au confirmat existența pereților din chirpic și au dus la descoperirea unei a treia vetre (vatra nr.5) și a unei mici adâncituri rotunde în colțul de sud-vest.

În privința acoperișului locuinței este greu de precizat forma lui. Probabil că era în două ape, sprijinindu-se pe doi stâlpi, ale căror urme însă n-au putut fi identificate. Podeaua locuinței, netedă, se află la adâncimea de 0,40-0,50 m față de solul actual.

Toate aceste elemente de arhitectură, cît și prezența celor trei vetre, dintre care una decorată, conferă locuinței nr.30 rolul unui lăcaș de cult pentru comunitatea geto-dacă de la Vlădiceasca, eventual și pentru cele situate în împrejurimi.

Locuința nr.31, descoperită în s.III-V, orientată est-vest, are o formă dreptunghiulară (4,85 x 5,45 m). Intrarea era situată pe latura de est și se făcea printr-un mic gîrlici. Pereții erau din chirpic. Podeaua aflată la 0,45 m sub solul actual era alcătuită dintr-un strat gros de 0,15 m de pămînt amestecat cu paie și apoi bine ars.

Locuința nr. 32, situată în s.V, este orientată nord-sud și are o formă dreptunghiulară (2,50 x 3,75 m). Podeaua se află la 0,40 m sub solul actual. În colțul de nord-vest se găsește intrarea prevăzută cu un gîrlici. Latura de vest este suprapusă în partea de locuința 31.

Locuința nr.33, aflată în s.III-IV, orientată nord-est - sud-vest, are o formă dreptunghiular-trapezoidală (2,60-3,40 x 3,25 m). Pereții sînt din chirpic. Podeaua se află la 0,40 m sub solul actual, iar în colțul de nord-vest se află două adâncituri de 0,10-0,25 m.

Locuința nr.34, aflată în s.IV, orientată nord-vest - sud-est, are o formă dreptunghiulară (3,70 x 4,80 m). Podeaua se află la 0,63 m sub solul actual, pentru ca în jumătatea de nord-est a locuinței să coboare, printr-o treaptă, la adâncimea de 0.80 m.

Locuința nr.35 este situată în s.III-IV, la marginea nordică a așezării, în primul nivel de locuire, și era orientată probabil est-vest. Conturul ei nu a putut fi stabilit cu precizie deoarece locuințele 14 și 16, ce o suprapun, precum și unele ganguri de rozătoare și vizuini de vulpi au distrus-o în majoritate. Pereții erau din chirpic, iar dărmăturile lor au fost împrăștiate pe o mare suprafață pentru nivelarea locului. Din peretele nordic s-a păstrat un fragment prăbușit în exteriorul locuinței cu fața interioară, bine fățuită, în sus. Tot acestei locuințe îi aparține vatra nr.10.

Locuința nr.36, situată în s.VI, orientată nord-est - sud-vest, de formă dreptunghiulară (lungimea 4,00 m), cu una din laturi neregulată, a fost parțial dezvelită. Podeaua se află la 0,65 m sub solul actual.

Locuința nr.37, situată în s.VI, orientată nord-sud, de formă dreptunghiulară (lungimea 4,30 m), cu excepția laturii de vest, a fost dezvelită aproape în întregime. Podeaua se află la 0,35 m sub solul actual.

Locuința nr.38, situată în s.VI, orientată nord-vest - sud-est, de formă dreptunghiulară (lungimea 5,25 m), a fost parțial dezvelită. Latura de vest conține o mică absidă de formă semiovală (1,00 x 1,25 m). Locuința, aflată în colțul de nord-est al așezării, conține vatra nr. 11. Podeaua se află la 1,00 m sub solul actual și suprapune dărmăturile împrăștiate ale pereților locuinței 35.

Locuința nr.39, situată în s.VIII, orientată nord-sud, de formă dreptunghiulară (lungimea 3,10 m), a fost parțial dezvelită.

Locuința nr.40, situată în s.VIII, orientată nord-sud, are o formă dreptunghiulară (4,55 x 6,10 m). Podeaua se află la 0,90 m sub solul actual. În centrul locuinței se află o masă de chirpic de formă pătrată (1,10 x 1,30 m), iar aproape de mijlocul laturii de vest, vatra nr. 12.

Locuința nr.41, situată în s.VIII, parțial dezvelită, era probabil orientată est-vest. Forma sa este trapezoidală (lungimea 4,35 m). Podeaua se află la 0,85 m sub solul actual, iar în apropierea colțului de nord-vest se află vatra nr.14.

Locuința nr.42 este situată în s.VIII, parțial dezvelită, și are o orientare nord-vest - sud-est și o formă dreptunghiulară (lungimea 4,00 m). În apropierea colțului de sud-vest se află vatra nr.15. Podeaua este situată la 0,50 m sub solul actual, iar în partea de est prezintă două adâncituri, în scară, al căror fund se află la 0,65 respectiv 0,75 m de sol.

Locuința nr.43 este situată în s.VIII, orientată nord-vest - sud-est și are o formă dreptunghiulară cu laturile neregulate (3,40-4,25 x x 5,40 m). Podeaua se află la 0,35 m sub solul actual.

Locuința nr.44, situată în s.VIII, sub locuința 40, conține vatra nr.13. Forma și orientarea ei urmează a fi stabilite în viitor.

În ceea ce privește vetrelo descoperite în timpul ultimei campanii de săpături ele se prezintă astfel:

Vatra nr.5 este situată în locuința 30, este de formă pătrată (0,75

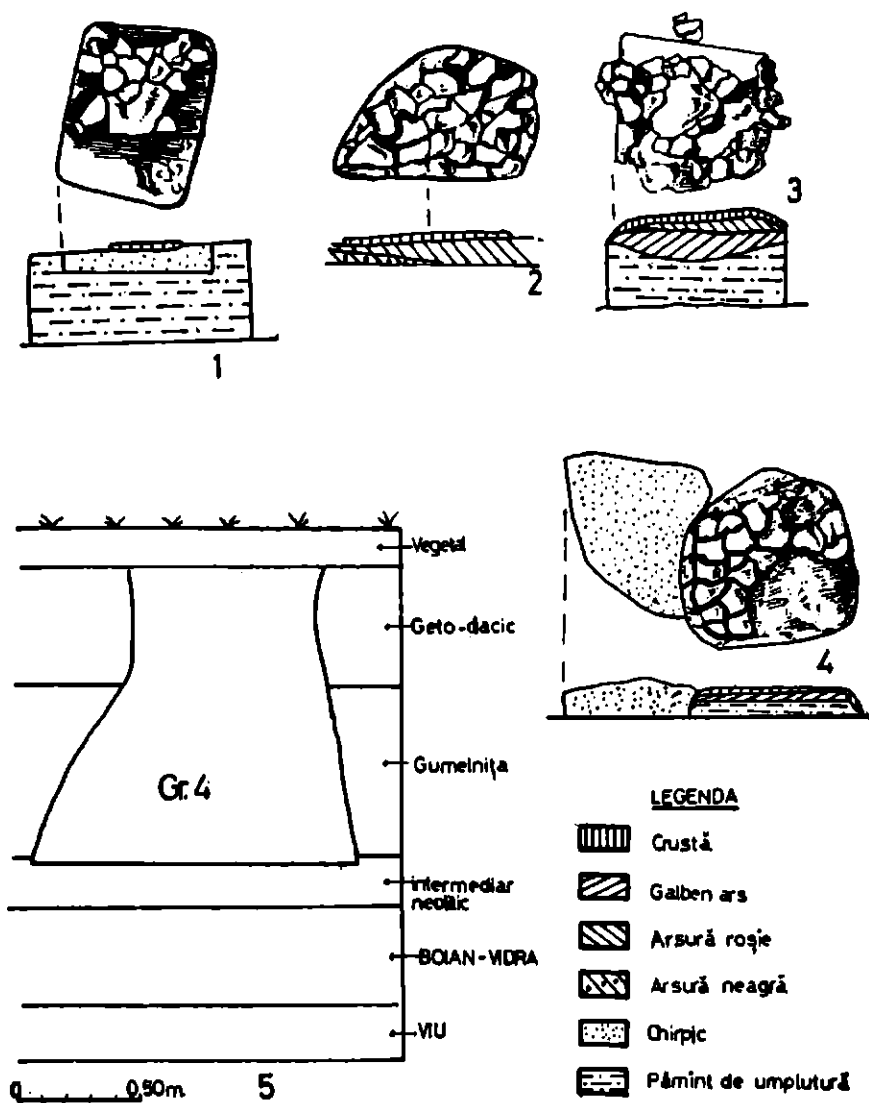

Fig.3.- Planul și profilul vetrelor 8,10,7 și 5 (1-4); profilul gropii nr.4 (5).

x0,75 m) și are marginile oblice în jos. Este alcătuită dintr-o crustă tare, groasă de 0,03 m, din pământ bine ars, sub care se află un strat de pământ galben ars și el (fig.3/4).

Vatra nr.6, situată în locuința 18, păstrată fragmentar (0,25 x 0,47 m), avea o formă pătrată. Alcătuită dintr-o crustă tare, groasă de 0,03 m, din pământ bine ars, sub care se află un strat de pământ, gros de 0,09 m, de culoare galbenă cu urme de arsură, iar apoi un strat de pământ de umplură. Vatra propriu-zisă se află la 0,27-0,29 m deasupra podelei locuinței.

Vatra nr.7, situată în locuința 19, este de formă pătrată (0,60 x 0,60 m), cu marginile oblice în jos, are partea superioară la 0,30-0,40 m deasupra podelei. Alcătuită dintr-o crustă tare, groasă de 0,03 m, sub care se află cîte un strat de arsură, pământ galben și pământ de umplură (fig.3/3).

Vatra nr.8 este situată în locuința 24, păstrată fragmentar, de formă rombică (0,48 x 0,50 m) și are suprafața la 0,40 m deasupra podelei. Crusta, tare, groasă de 0,02-0,03 m, se află așezată pe un pat de chirpic, gros de 0,10 m, sub care se găsește un pământ de umplură ce formează piciorul vetrei (fig.3/1).

Vatra nr.9 este situată în locuința 25, păstrată fragmentar (fragmente izolate din crustă), de formă rombică (0,65 x 0,65) și are partea superioară la 0,19-0,22 m deasupra podelei. Crusta se află chiar deasupra pământului de umplură ce formează piciorul vetrei.

Vatra nr.10, situată în locuința 35, păstrată fragmentar, are o formă rombică (0,72 x 0,70 m). Partea superioară este la 0,12 m deasupra podelei. Alcătuită dintr-o crustă tare, bine arsă, groasă de 0,03 m, ce suprapune un strat de arsură, gros de 0,10 m, de culoare roșie și neagră (fig.3/2).

Vatra nr.11, situată în locuința 38, păstrată fragmentar, are o formă pătrată (0,42 x 0,46 m). Partea superioară se află la 0,35-0,36 m deasupra podelei. Este alcătuită dintr-o crustă tare, bine arsă, groasă de 0,02 m, sub care se află cîte un strat de pământ galben, ars, pământ galben și o arsură neagră, toate acestea pe un picior de pământ de umplură.

Vatra nr.12 este situată în locuința 40, păstrată fragmentar, de formă rombică (0,66 x 0,66 m). Partea superioară se află la 0,14 m deasupra podelei. Alcătuită dintr-o crustă tare, bine arsă, groasă de 0,02 m, sub care se află un strat de arsură galbenă și unul de pământ gălbui.

Vatra nr.13, situată în locuința 44, de formă pătrată (0,75 x 0,80 m), are partea superioară alcătuită dintr-o crustă tare, bine arsă, groasă de 0,02 m. Sub crustă se află un strat de arsură gălbuie, gros de 0,02-0,03 m, ce suprapune la rîndul său un picior de pământ de umplură înalt de 0,10-0,14 m.

Vatra nr.14, situată în locuința 41, păstrată fragmentar, are o formă aproape pătrată (0,84 x 0,93 m) cu marginile puțin înclinate. Partea superioară se află la 0,16 m deasupra podelei. Este alcătuită dintr-o crustă tare, bine arsă, groasă de 0,02-0,03 m, sub care se află

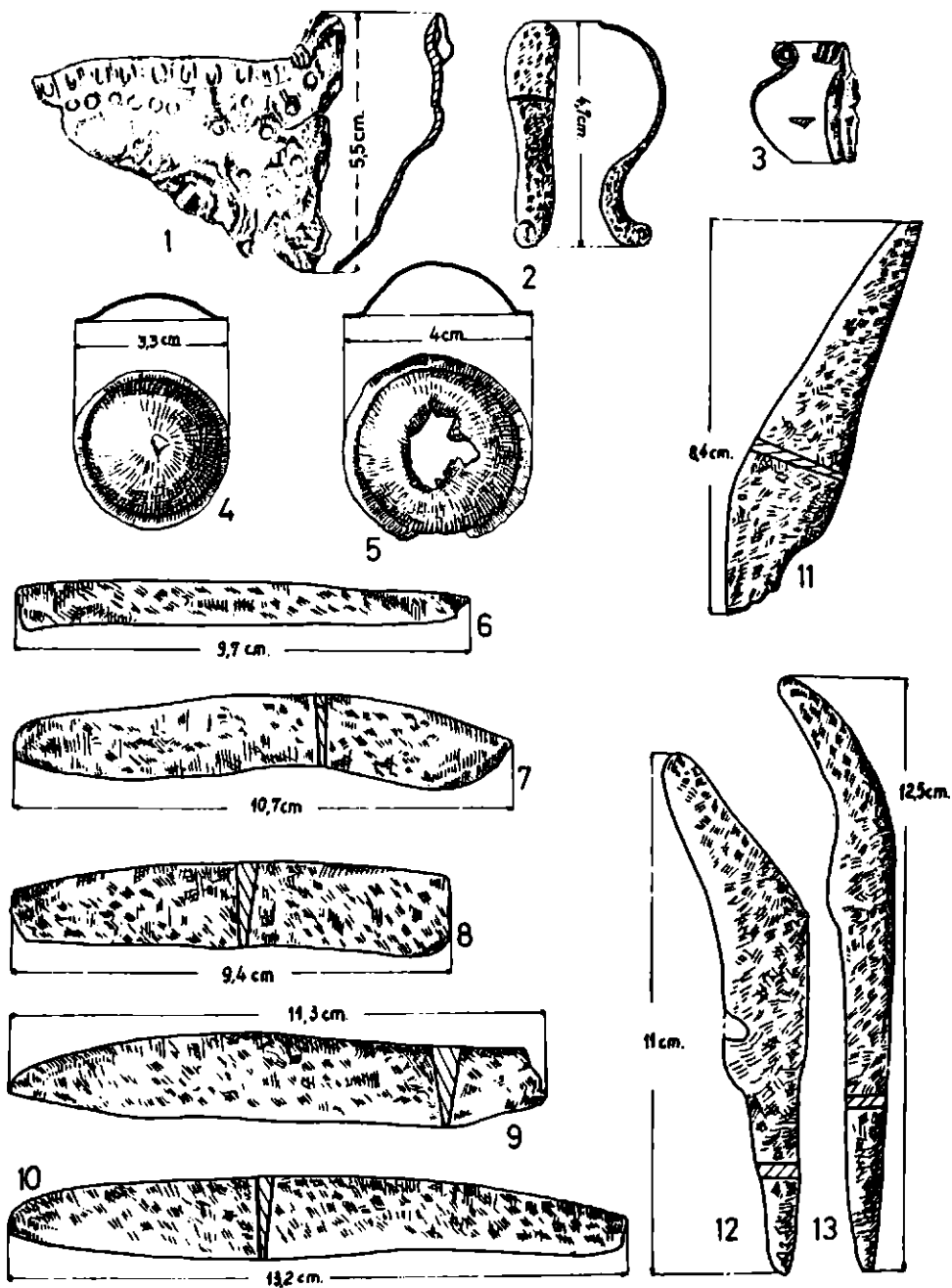

Fig.4.- Vas (1), obiecte de podoabă (2-5) și unelte (6-13) din argint (1,3), bronz (4,5) și fier (2,6-13).

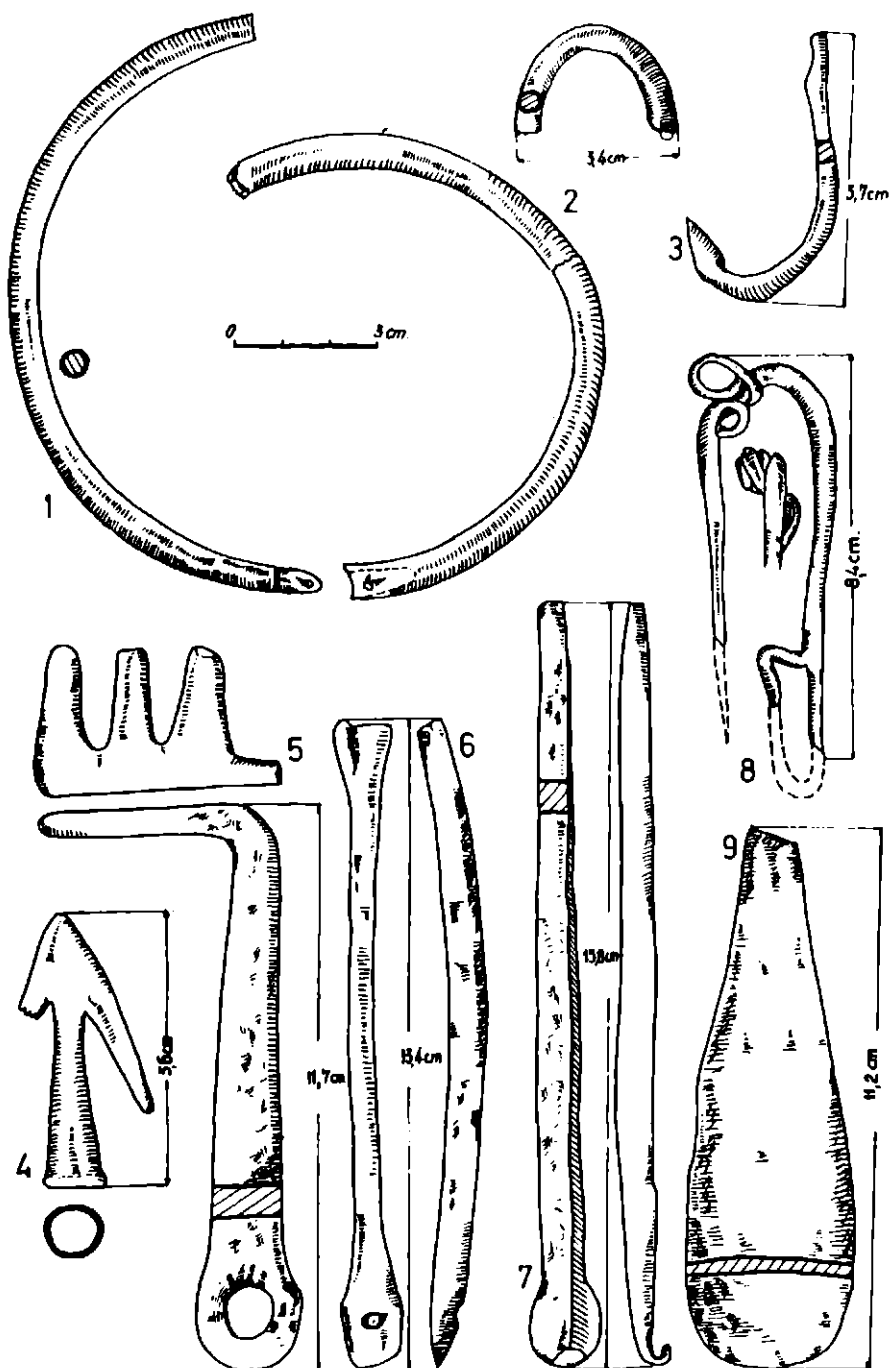

Fig.5.- Obiecte de podoabă (1,2,8) și de uz comun (3-7,9) din bronz (1,2) și fier (3-9).

cîte un strat de arsură gălbuie și de pămînt galben, gros fiecare de 0,06-0,07 m.

Vatra nr.15 este situată în locuința 42, păstrată fragmentar, de formă dreptunghiulară neregulată (0,60x0,78 m). Alcătuită dintr-o crustă tare, bine arsă, groasă de 0,02 m, sub care se află un strat de arsură galbenă și un picior de pămînt de umplutură. Partea superioară este situată la 0,20-0,22 m deasupra podelei.

Inventarul așezării geto-dace de la Vlădiceasca se compune din obiecte de metal, os, silex, piatră, sticlă, lut ars și ceramică.

Din metal s-au descoperit mai multe obiecte decît în campania anterioară. Astfel, din argint, în afara unui fragment de fibulă cu resort bilateral și arcul triunghiular în secțiune (s.V, c.18) (fig.4/3) a apărut și un fragment dintr-un vas cu toartă (loc.30) (fig.4/1). Buza vasului, dreaptă, este decorată la exterior cu un șir de semiove duble, incizate, sub care se află o linie orizontală, circulară. Corpul vasului este decorat cu mici cercuri, incizate și ele, așezate într-un șir paralel cu semiovele, dar și dezordonat pe restul corpului vasului.

Din bronz sînt doi butoni semisferici (loc.23 și 42) (fig.4/4, 5), cu marginea lătită ca o gardină, precum și un fragment de verigă eu secțiunea rotundă (loc.37) (fig.5/2). În campania anterioară, printre alte obiecte de bronz, fusese descoperită și o brățară cu șarnieră⁶ (loc.15), al cărei desen îl publicăm acum (fig.5/1). Deși fără decor, ea se aseamănă cu brățările de tip celtic, cum este printre altele cea de la Cîrlomănești⁷, și datate în genere în sec. al II-lea f.e.n.

Obiectele din fier sînt reprezentate printr-un cîrlig de undiță (loc.17) (fig.5/3), vîrf de săgeată (loc.41) (fig.5/4), cuțite (loc.31,34,40,42) (fig.4/9, 6, 7-8, 10), cosoare (loc.23,31, strat) (fig.4/11-13), fragmente de tablă (loc.34,36), o cheie (loc.17) (fig.5/5) asemănătoare cu cele de la Popești⁸, Ardeu⁹ etc., un fragment de toartă de vas (strat) (fig.5/6), precum și alte trei unelte al căror rost n-a fost încă stabilit (loc.17,38,40) (fig.5/7, 9). Tot din fier este și o fibulă (s.III,c.23) (fig.5/8), cu portagrafa în formă de cadru, arcul curbat, resortul scurt (4 spire) și coardă interioară. Prin prezența corzii în interior, acest tip de fibulă se înscrie între cel cu coarda în exterior, datat în prima jumătate a sec. I f.e.n., și cel cu coarda în interior, dar cu arcul puternic recurbat în sus, uneori cu o nodozitate sau un disc, și care se datează în a doua jumătate a sec.I f.e.n.¹⁰. De aceea acest tip de fibulă îl datăm în deceniile ce premerg și urmează mijlocul sec.I f.e.n., în timp ce fibula descoperită anterior¹¹, atribuită loc.15, provine de la începutul sec.I f.e.n.

O altă fibulă (s.VIII c.21) (fig.4/2), fragmentară, are arcul lat, puternic arcuit, în formă de S, iar piciorul se termină cu o mică proeminență cenică. Prin formă sa apropie de fibulele de tip roman din a doua jumătate a sec.I f.e.n. - sec.I e.n.

De asemenea redăm în desen și pumnalul (loc.9) (fig.6/1) descoperit anterior¹².

Din os, ca și în campania anterioară, aproape în fiecare locuință s-au descoperit cîte una-două falange sau astragale, folosite în scopuri

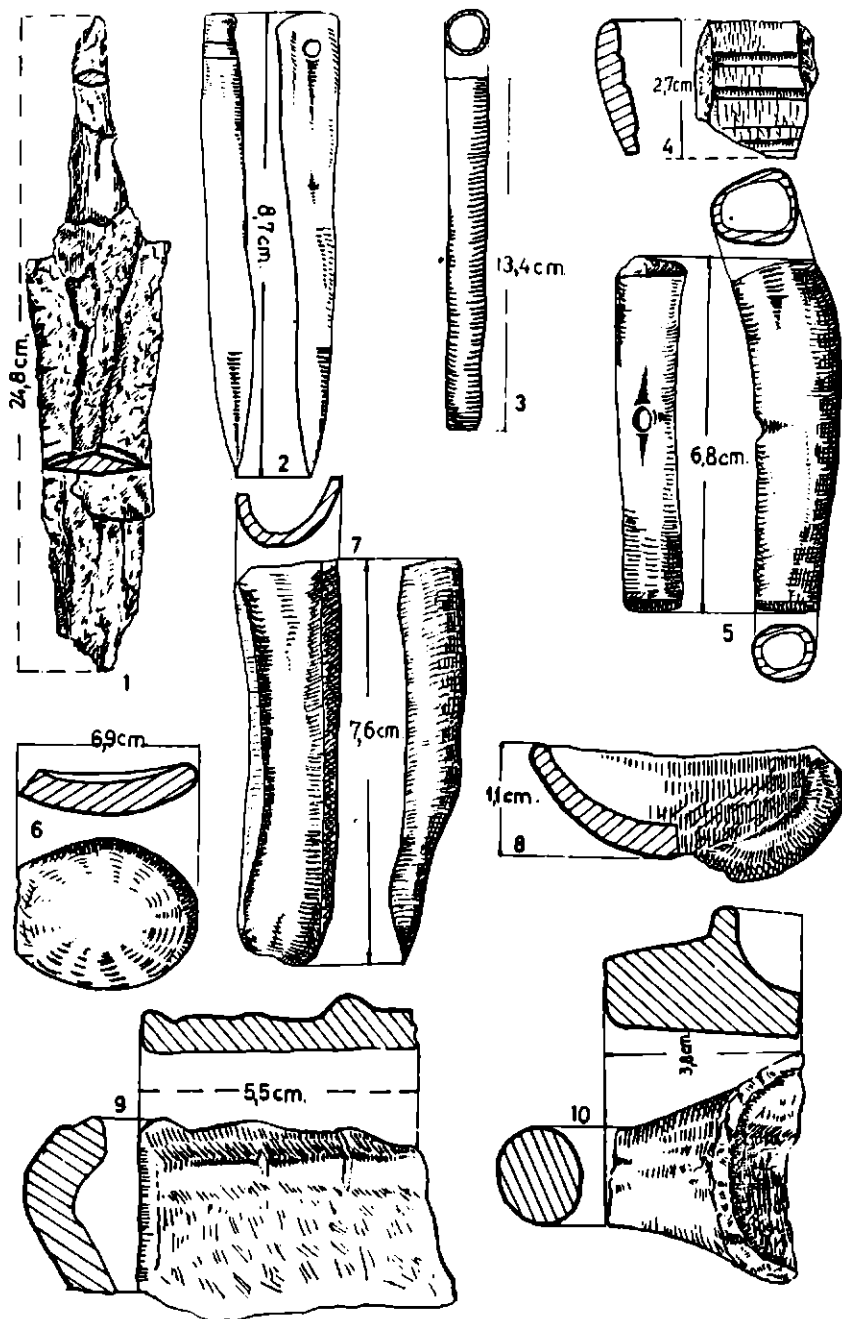

Fig.6.- Pumnal de fier (1); ac (2), tub (3), fluier (5) și daltă (7) din os; vas din sticlă (4); lingură (6,10), căuș (8) și olan (9) din lut ars.

magice. Pe lângă acestea în unele locuințe au ieșit la iveală și câteva obiecte: tuburi (loc.19 și 39) dintr-un femur de pasăre retezat la capete (fig.6/3), fluier dintr-un humerus de carnivor (loc.18) (fig.6/5), spatulă dintr-o coastă (loc.13), mîner din corn de cerb (loc.24), ac dintr-un metapodiu de rumegător mic (loc.19) (fig.6/2), două străpungătoare din metatarsian de bovid (loc.42 și s.VIII c.22), iar alte două din oase neprecizate (loc.31 și 41), trei dălți (loc.18,19 și s. VIII c.31) (fig.6/7) și un brăzdar din corn de cerb (loc.43).

Unele din aceste obiecte pot fi, la origine, neolitice, însă în mod cert ele au fost refolosite de către geto-daci, așa cum s-a întîmplat și cu numeroasele lame și răzuitoare din silex, de culoare cafenie, maron sau roz, descoperite într-un număr mare în locuințe.

Din piatră - gresie, calcar, gresie calcaroasă (calcare eolice), gresie marnoasă - s-au descoperit fragmente, mai mari sau mai mici, de rîșnițe în formă albiată (loc.27, 30, 31, 34, 37-40 și 43).

Din sticlă este doar un mic fragment din buza unui vas (loc. 18) (fig.6/4) - probabil bol - de culoare gălbuie, decorat pe partea interioară cu trei caneluri orizontale, circulare. Sticla este obținută prin metoda presării, ceea ce o datează în sec.I î.e.n.¹³.

Obiecte din lut ars s-au descoperit într-un număr mai diversificat decît anterior. Astfel pe lângă două fragmente de linguri (loc.16 și 40) (fig.5/10, 6) și un mic căuș (loc.37) (fig.6/8) au mai apărut patru lustruitoare (loc.20,29,31 și 40) (fig.7/2, 4, 3, 1), greutăți pentru plasa de pescuit (loc.26, 30, 34 și 38) (fig.7/5, 6) în forma unui trunchi de piramidă și mici sfere-cocoloașe (loc.5 și 18).

Dar numărul cel mai mare al obiectelor din lut ars îl formează fusaiiolele, majoritatea fiind bitronconice (fig.8,9). Una din ele, plată, are marginile decorate cu mici creștături oblice.

O piesă izolată pînă în prezent, dar care ar putea aduce unele lămuriri asupra modalității de acoperire a caselor îl prezintă fragmentul de olan deja menționat (loc.9) (fig.6/9).

Tot din lut ars sînt făcute două plăci (tipsii) de formă rotundă. Prima (loc.39) (fig.10/4) de culoare cenușie deschis, groasă de 2 cm și cu diametrul de 26,5 cm, prezintă pe una din fețe urme de ardere. Cea de a doua (loc.40) (fig.10/1) de culoare cărămizie, goasă de 1,2 cm și cu diametrul de 13,2 cm, este prevăzută pe margine cu 7 orificii transversale și seamănă întrucîtva cu cea de la Vărșand, dar care datează din epoca bronzului¹⁴. Tot o placă din lut ars, dar perforată cu 18 orificii, a fost descoperită într-o așezare din sec.III-II î.e.n. la Ciumești¹⁵. Rostul acestor plăci n-a fost încă precizat, însă bazîndu-ne pe forma lor rotund-discoidală trebuie să fi avut un rol în cult, eventual în cultul soarelui¹⁶, deși n-ar fi exclusă, în unele cazuri, și o utilizare a lor drept vetre portative, cum este cea de la Popești¹⁷, sau de tăvi, cînd au marginile puțin îngroșate, cum sînt cele de la Băiceni¹⁸.

Ceramica constituie însă elementul principal de inventar, ea fiind reprezentată prin aproape toate formele și categoriile ce se întîlnesc în așezările geto-dace din sec.III-I î.e.n. Ea este lucrată cu mîna sau

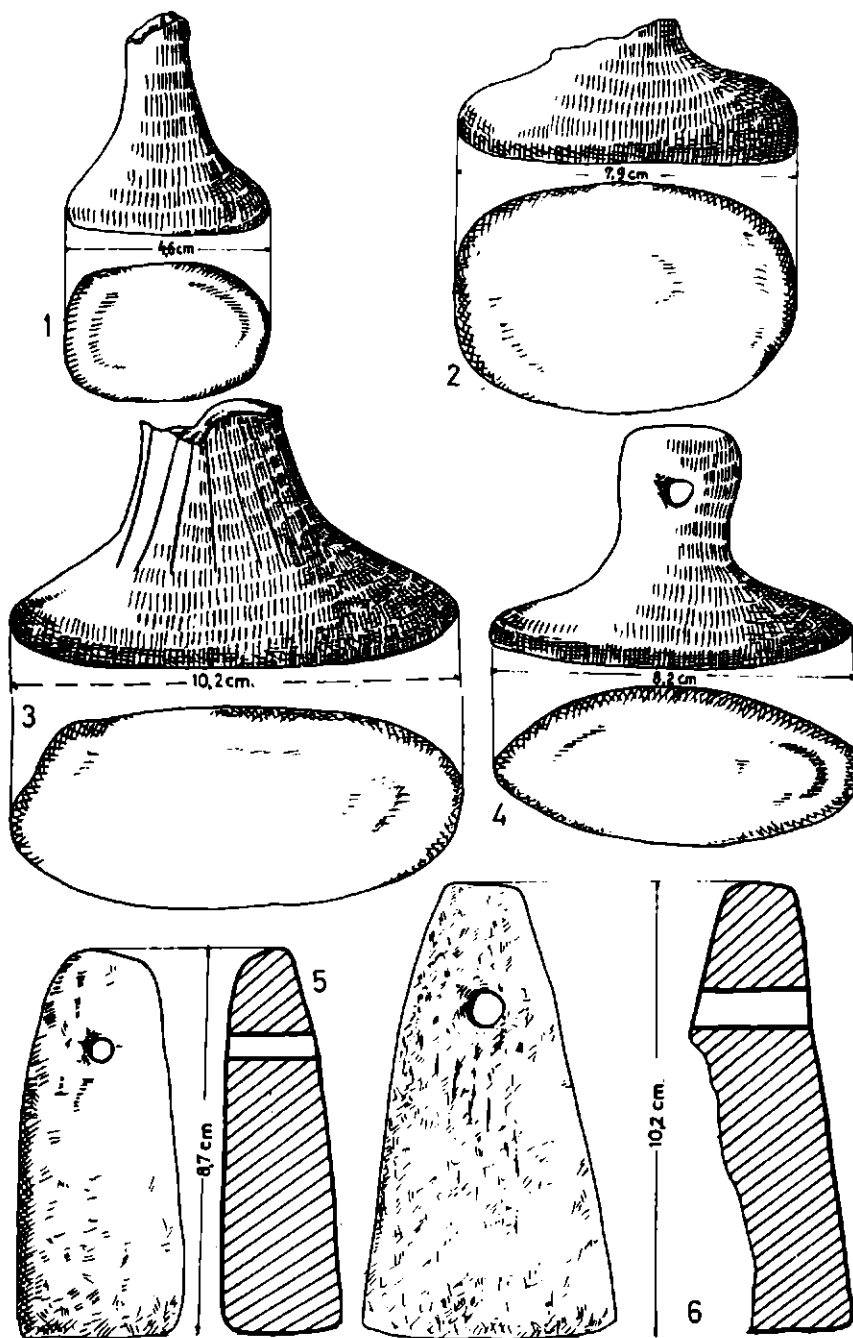

Fig.7 - Obiecte din lut ars: lustruitoare (1-4) și greutate (5-6).

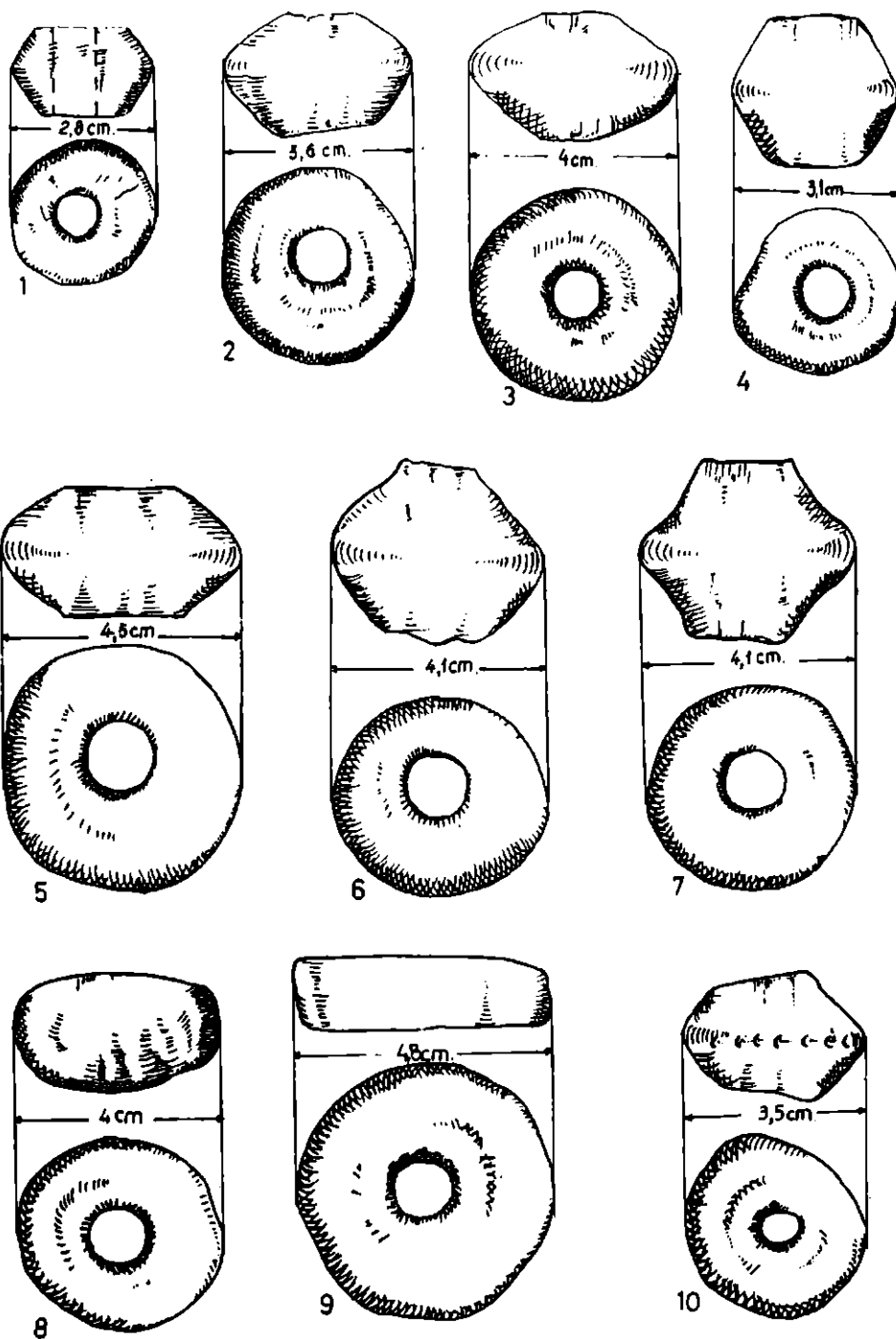

Fig.8.- Fusaiole din lut ars.

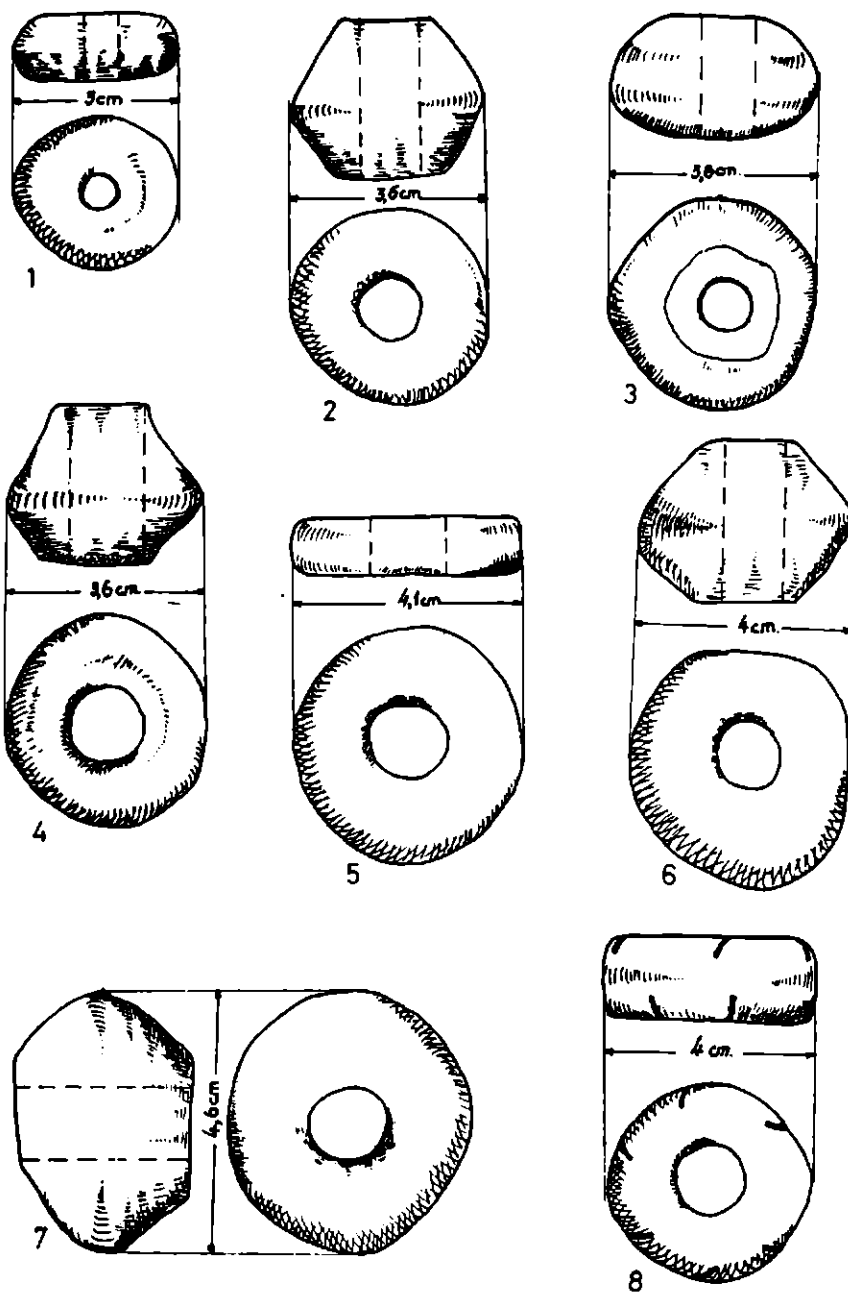

Fig.9.- Fusaiole din lut ars.

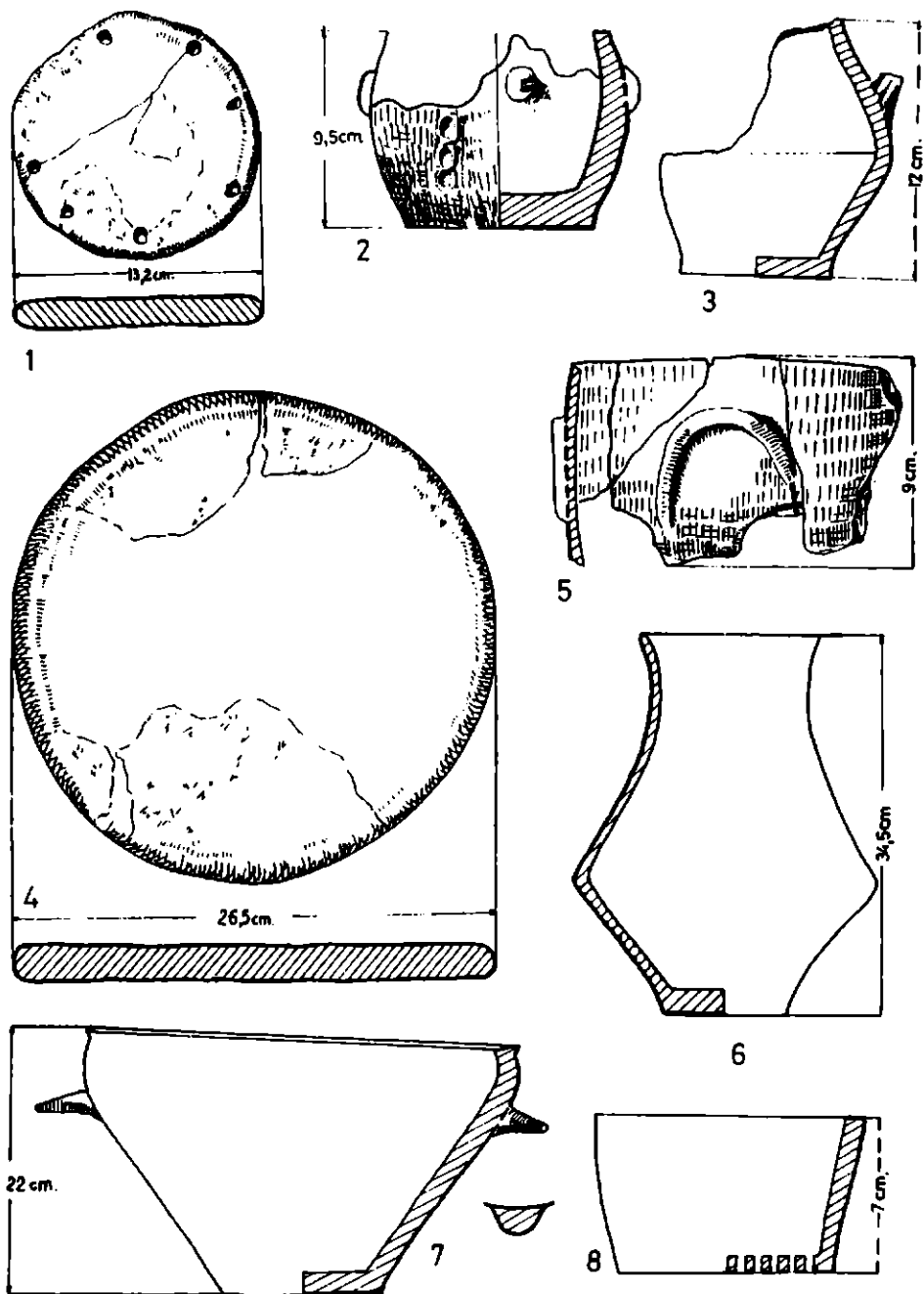

Fig.10.- Plăci (tipsii) din lut ars (1,4) și vase lucrate cu mîna din prima jumătate a sec. II î.e.n. (2,3,5-7).

la roată, are o culoare cărămie și cenușie. O categorie aparte o formează ceramica de import, în special amforele.

Analizând ceramica din fiecare locuință în parte, coroborând-o cu celelalte obiecte de inventar și cu situația stratigrafică a locuinței respective, am căutat să stabilim cronologia diferitelor tipuri ceramice și implicit a complexelor (locuințe și gropi) ce le adăpostesc.

Astfel în locuința 35 se întâlnesc vase mici tronconice (fig.11/2, 5, 6), cana bitronconică cu toarta supraînălțată (fig.11/1), vase cu profil aproape drept decorate cu butoni și brfuri alveolate (fig.11/8), toate lucrate cu mîna dintr-o pastă destul de grosolană și de culoare cărămie sau cenușie deschis. Lucrat de asemenea cu mîna, dar de culoare cenușie închis, este un fragment dintr-un vas mare bitronconic - jumătatea superioară a corpului -, decorat cu benzi late, în relief, în formă de potcoavă, cu concavitatea oblică în sus (fig.11/10).

Aceste forme de vase se datează, în mare, în sec.III-II f.e.n., fiind specifice fazei II (I.H.Crișan) a ceramicii geto-dacice. Cana bitronconică cu toarta supraînălțată face parte din tipul I al cănilor de acest fel¹⁹, dar prin faptul că are gura relativ îngustă aparține fazei II2 (sfîrșitul sec. al III-lea - sec. al II-lea f.e.n.), în timp ce vasul cu profil aproape drept este specific fazei III (sec. al III-lea f.e.n.), cum se întîmplă la Murighiol²⁰, dar întîlnindu-se și la începutul fazei II2 la Piscul Crășani²¹, în nivelul cel mai vechi, și la Brăhășești, jud.Galați²².

Din sec.III f.e.n. datează o toartă șampilată de amforă de Sinope²³. Ștampila, aproape pătrată, conține doar monograma (probabil ⓪{v) (fig.12/7).

Pe baza acestor date și a faptului că locuința 35 face parte din nivelul cel mai vechi de locuire, această ceramică, împreună cu locuința ce o adăpostește, se datează în a doua jumătate a sec.III f.e.n.

Tot acestei perioade îi aparține groapa nr.3, situată în primul nivel de locuire și conținînd doar fragmente din scheletul unui cal, precum și locuința 44. În interiorul acesteia din urmă a fost descoperit un vas de dimensiune mijlocie, cu profilul aproape drept și decorat cu un brfuri alveolate întrerupt de patru butoni (fig.11/7) foarte asemănător cu cel din locuința 35.

În locuințele 26, 38, 40, 41, 42 și în groapa 1, din categoria ceramicii lucrate cu mîna fac parte vase cu pereții alouți și buza verticală, uneori țesită în interior, decorate cu brfuri alveolate (loc. 40) (fig.10/2), vase bitronconice (loc. 40) (fig.10/6), unele cu apucători plate, cățui, fructiere, castroane ce au uneori tortile orizontale în torsadă (imitații de lebes) sau au apucători plate, oblice (loc. 40) (fig. 18/5) ori orizontale, căni bitronconice (loc.40) (fig.10/3).

De un tip aparte este o strecurătoare (loc.38) (fig.10/8) cu corpul cilindric, buza dreaptă, verticală, iar orificiile pentru scurgere fiind doar pe buza.

Tot lucrate cu mîna sînt unele fragmente de vase decorate cu linii incizate (loc.40), cu pieptănul (loc.42), cu mici cercuri în relief (loc.40), partea superioară a unui vas mare bitronconic cu buza dreaptă

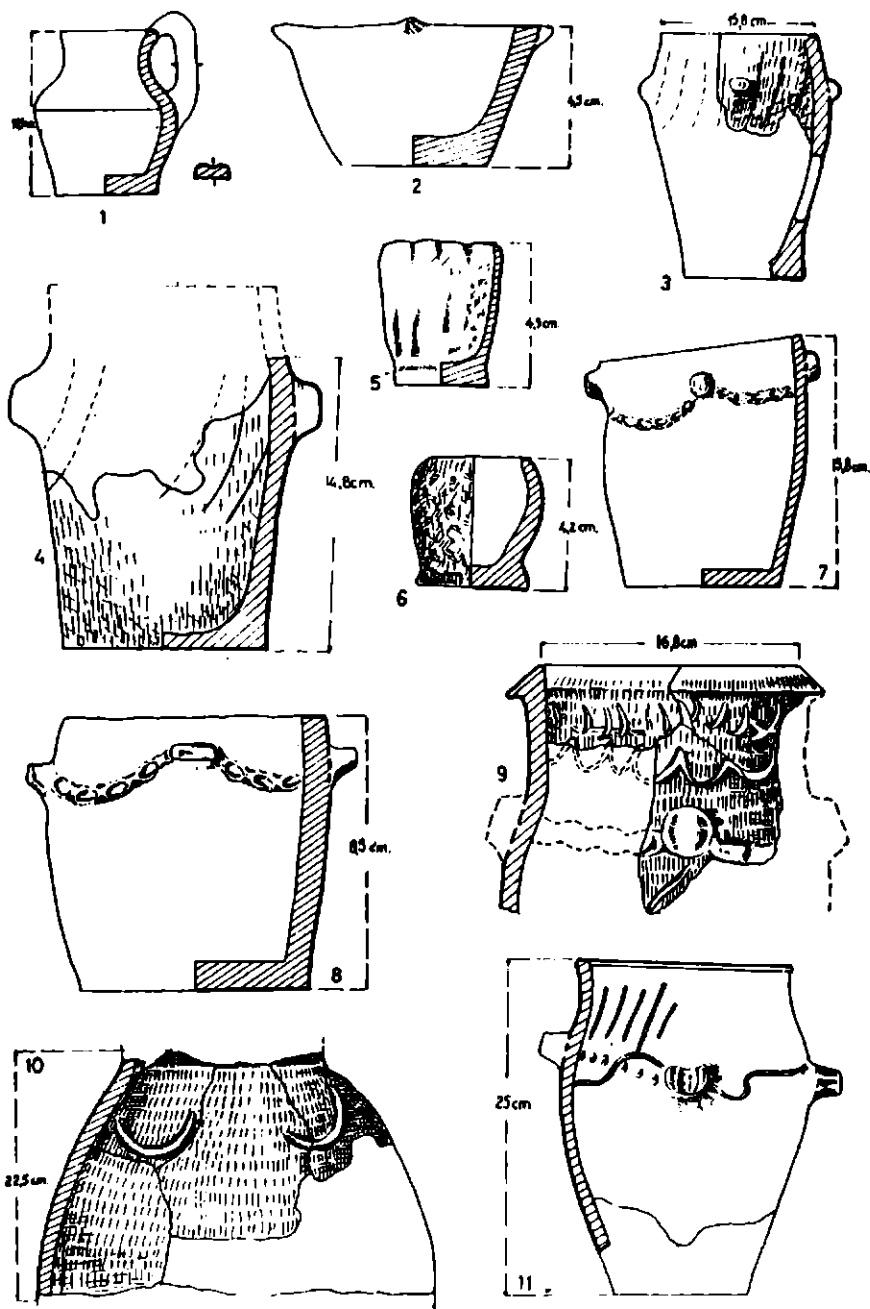

Fig.11.- Vase din a doua jumătate a sec.III î.e.n. (1,2,5-8,10) și vase decorate cu linii incizate din sec.II-I î.e.n. (3,4,9,11).

și decorat cu o bandă lată în relief, în formă de potcoavă cu concavitatea în jos, decor specific sec.IV-III î.e.n. (loc.41) (fig.10/5), precum și diferite torți de câni bitronconice cu partea exterioară torsionată în gemul celor de la Popești²⁴, datate în sec.III-II î.e.n., și Zimnicea²⁵, datată în sec.II î.e.n. (s.VIII c.36) (fig.24/10).

Lucrate la roată sînt fragmente de câni bitronconice (gr.1) (fig. 17/8) decorate cu caneluri circulare iar într-un caz cu linii orizontale și în val, incizate (loc.40), strecurători, chiupuri, fructiere, castroane (loc.40) (fig.18/7) și imitații locale de amfore (loc.40) (fig.12/4).

Din import provin unele fragmente de amfore tasiene reprezentate, printre altele, de patru torți șampilate. Dacă la două din ele nu li s-a păstrat decît una din marginile șampilii (loc.38) sau numai primele trei litere din numele propriu ΠΥΟ[ω V] (gr.1)²⁶ (fig.12/5), celelalte două (loc.40 și 42) sînt bine conservate și au aceeași inscripție -ΘΑΞΙΩΝ (sau ΘΑΞΙΩΝ)ΠΥΟΙΩΝ- ce se întîlnește pe amforele tasiene emise între mijlocul sec. al III-lea și începutul sec. al II-lea î.e.n.²⁷. Una din aceste ultime două torți (loc.40) (fig.12/2) în afara etniconului și a numelui propriu conține lîngă simbol - un fragment de ancoră sau un tirs(?) - monograma ΠΡ, iar o a doua (loc.42) (fig.12/3) are drept simbol o pasăre (vultur?). Ele își găsesc unele asemănări la Histria²⁸ și Tasos²⁹. De aceea loc.38, 42 și gr.1 datează din perioada cuprinsă între sfîrșitul sec.III și mijlocul sec.II î.e.n. fiind contemporane cu loc.26 și 41 ce conțin o ceramică asemănătoare. La datarea loc.26 trebuie ținut seama și de suprapunerea ei de către loc.27 și 30. În ceea ce privește loc.40 prezența unor fragmente dintr-o imitație de bol delian (fig.22/1,2) o datează spre sfîrșitul primei jumătăți a sec. al II-lea î.e.n. În celelalte locuințe tipurile ceramice sînt în mare parte comune, iar prin caracteristicile lor sînt specifice sec.II-I î.e.n.

Din categoria ceramicii lucrate cu mîna, de culoare cărămizie sau cenușie, se întîlnesc următoarele forme: cana bitronconică (fig.13), vasul bitronconic cu sau fără apucători plate, cățuia (fig.14/9-12), vasul cu pereții arcuiți și decorat cu patru butoni rotunzi și brîu alveolat (fig.16/1,3,5,7), fructiera cu piciorul uneori ferestruit, triunghiular, castronul, strecurătoarea, cupa (fig.14/1,2,5), ulciorul (fig.19/5), așa-zisul opaiș sau sfeșnic, oala bitronconică cu două torți (fig.16/4), vasul mic etc.

Decorul constă, în afara brîurilor alveolate și a butonilor amintiți mai sus (fig.26), din linii incizate verticale, oblice sau curbe, linii trase cu pieptenul, impresiuni, barbotină. Torțile unor câni, precum și numeroase apucători de castroane sînt torsionate (fig.24, 26/7).

Dacă în cadrul ceramicii lucrate cu mîna nu s-a făcut nici o diferențiere după aspectul pastei, deoarece formele sînt în genere aceleași, în cazul ceramicii lucrate la roată, cel puțin pentru unele forme, ea trebuie făcută - anume vase dintr-o pastă fină de culoare cenușie și altele dintr-una fină sau grosolană de culoare cărămizie. S-au descoperit însă și cîteva fragmente de vase (castron, cupă) lucrate dintr-o pastă de culoare albicioasă-cenușie, conținînd caolin.

Dar pentru a simplifica lucrurile, precum și datorită faptului că unele forme sînt comune, vom prezenta cele două categorii laolaltă,

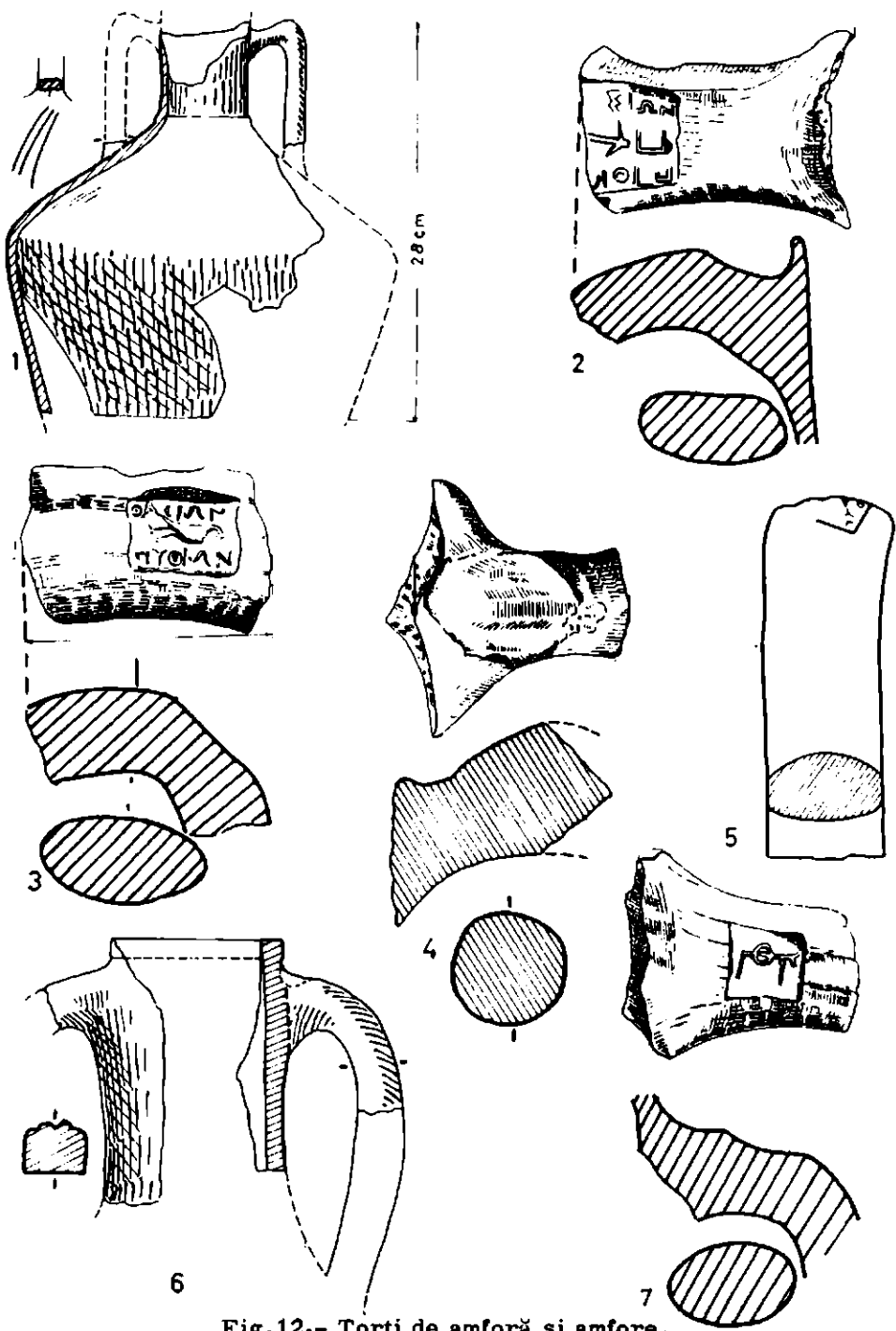

Fig.12.- Torți de amforă și amfore.

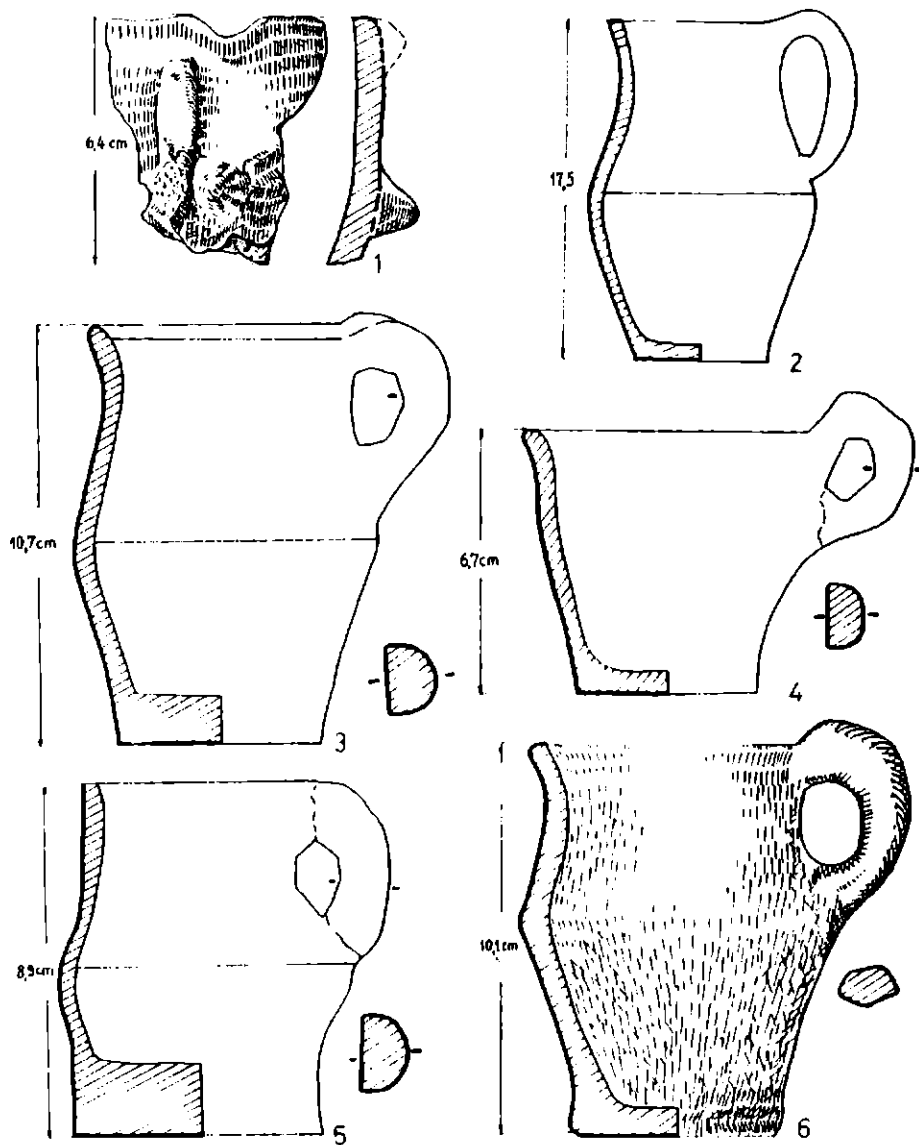

Fig.13.- Căni lucrate cu mîna.

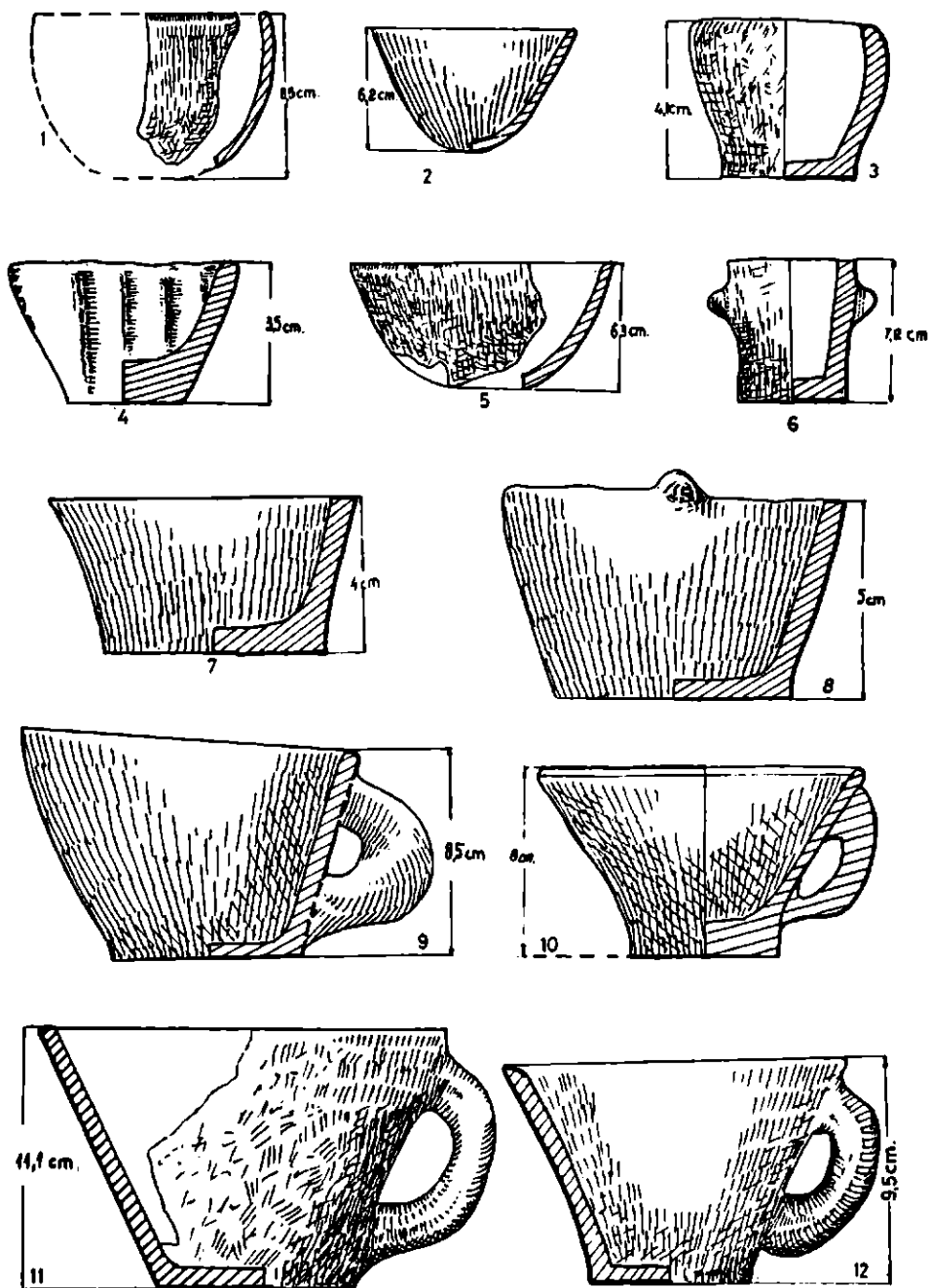

Fig.14.- Cupe (1,2,5), vase mici (3,4,6-8) și cățui (9,12) lucrate cu mîna.

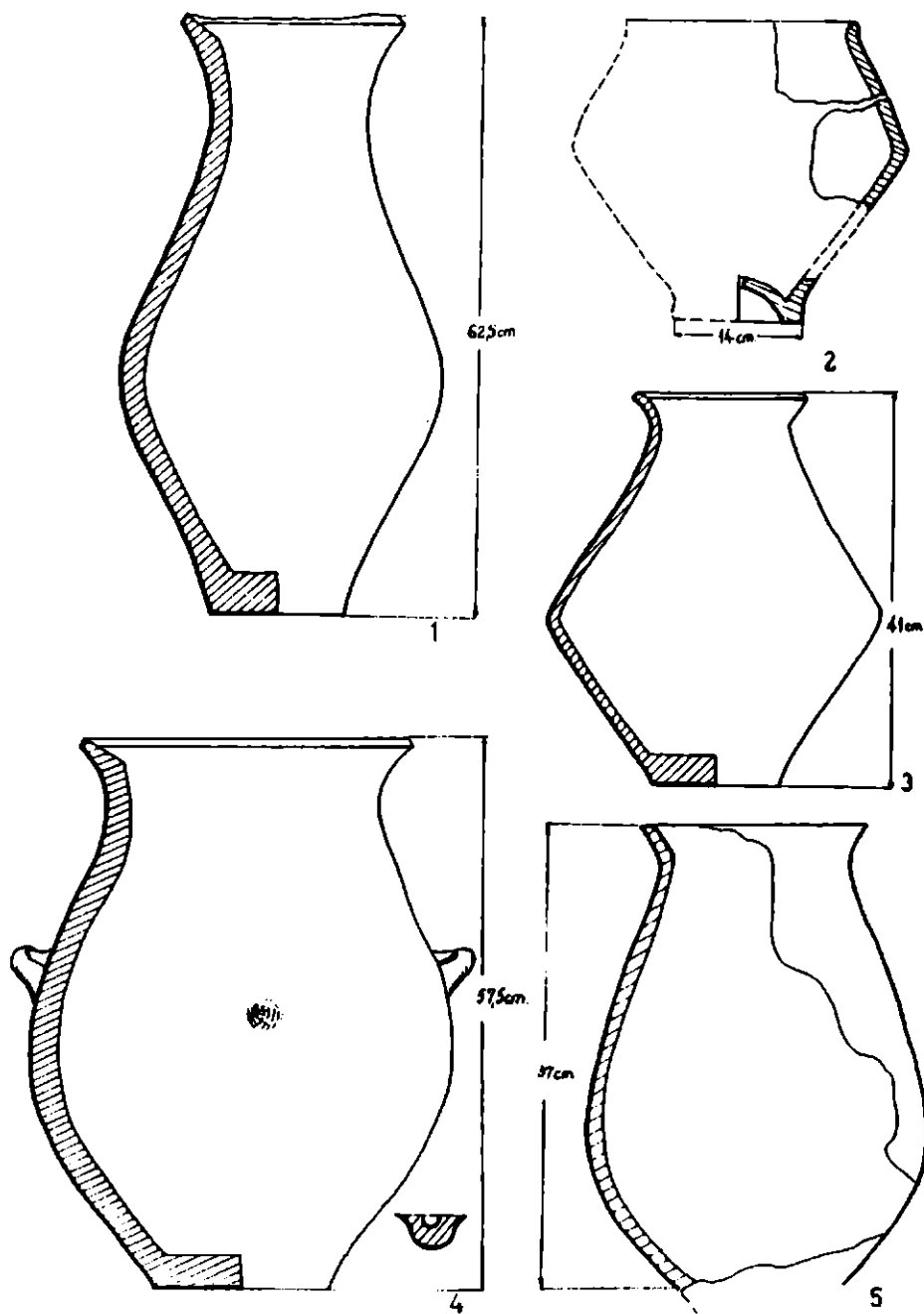

Fig.15.- Vase mari de provizii lucrate cu măna.

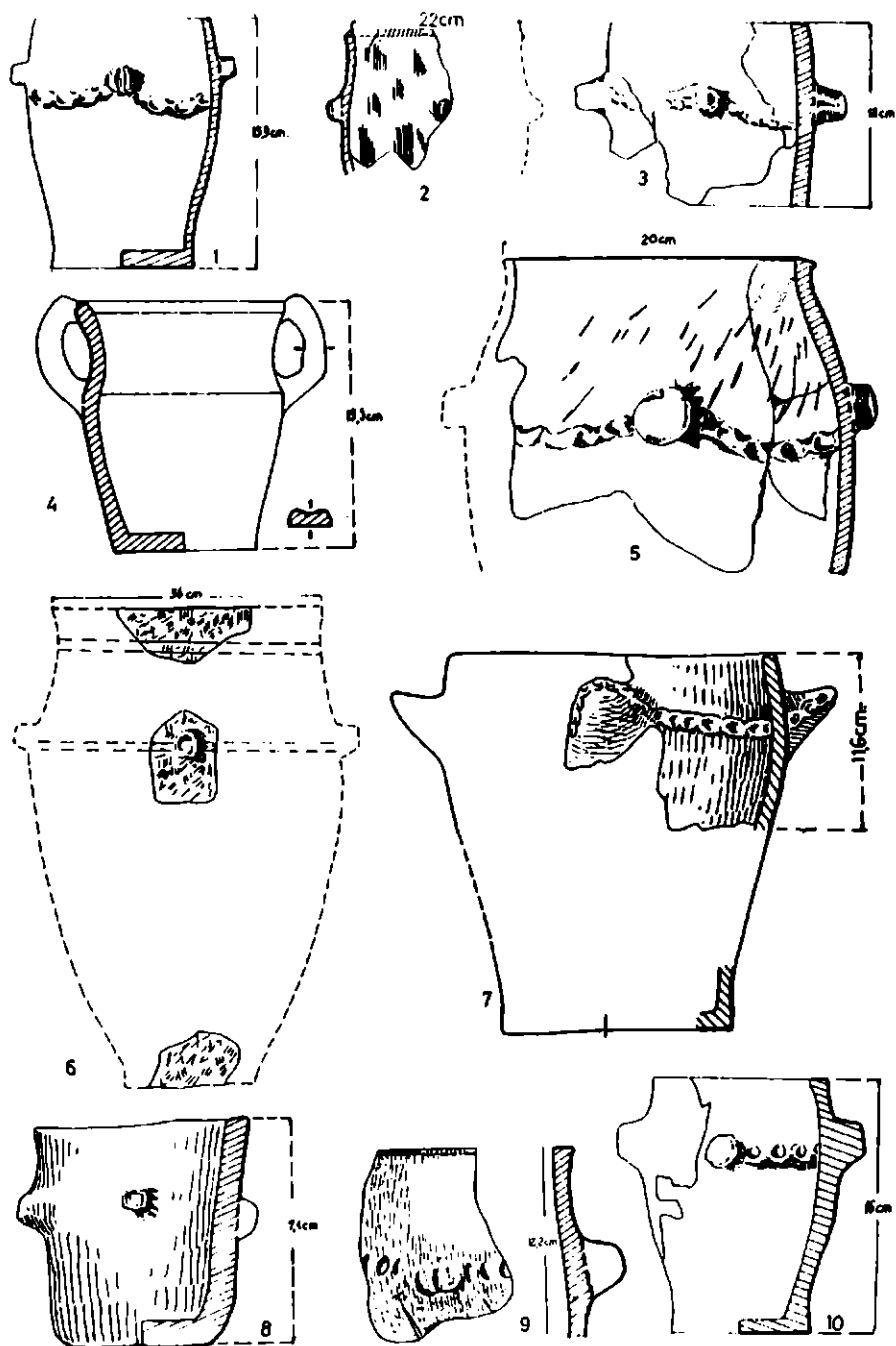

Fig.16.- Vase lucrate cu mîna.

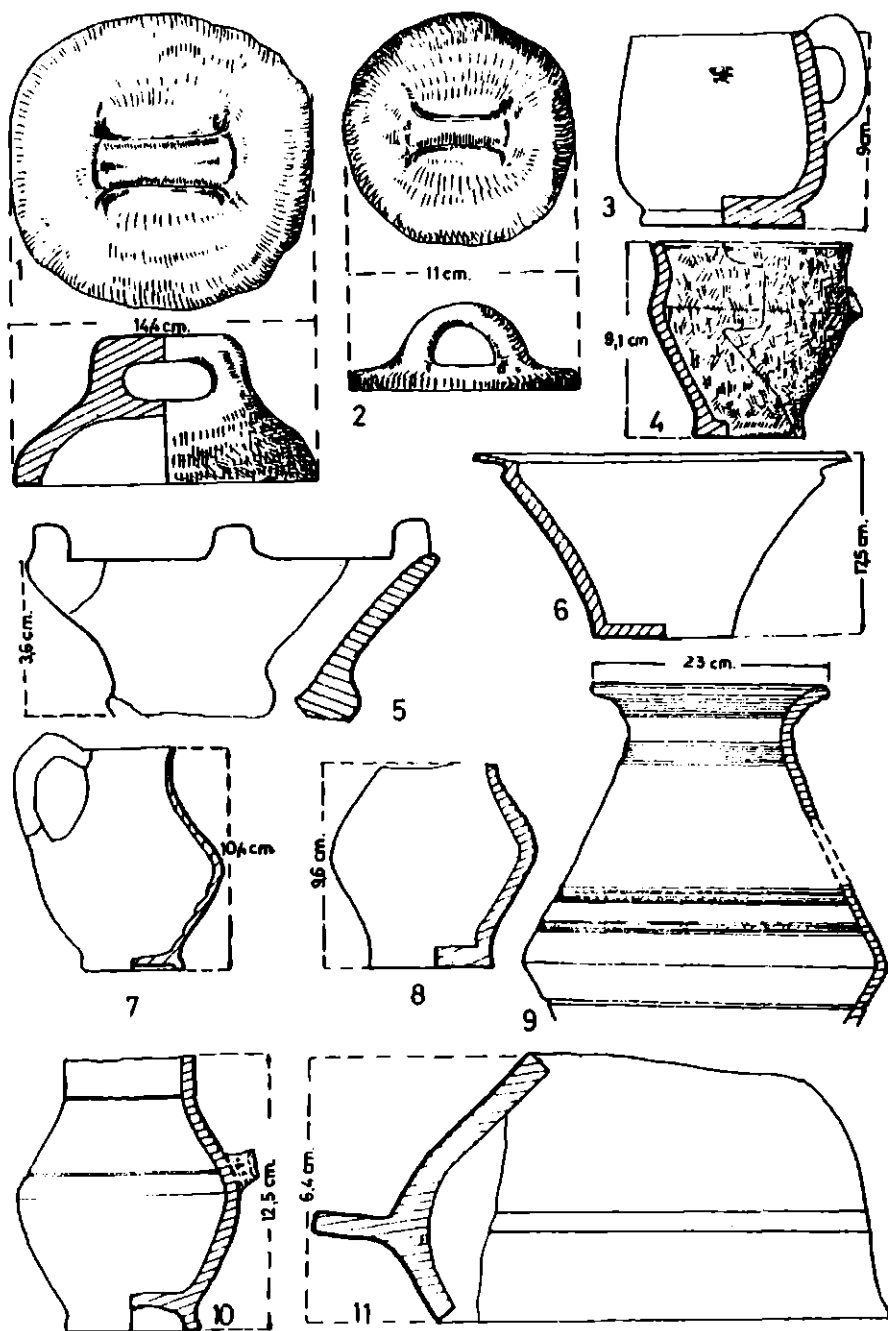

Fig.17.- Capace (1,2,11), căni (3,6-10), stecurătoare (4) și opaiț (5) lucrate cu mîna (1-6) și la roată (7-11).

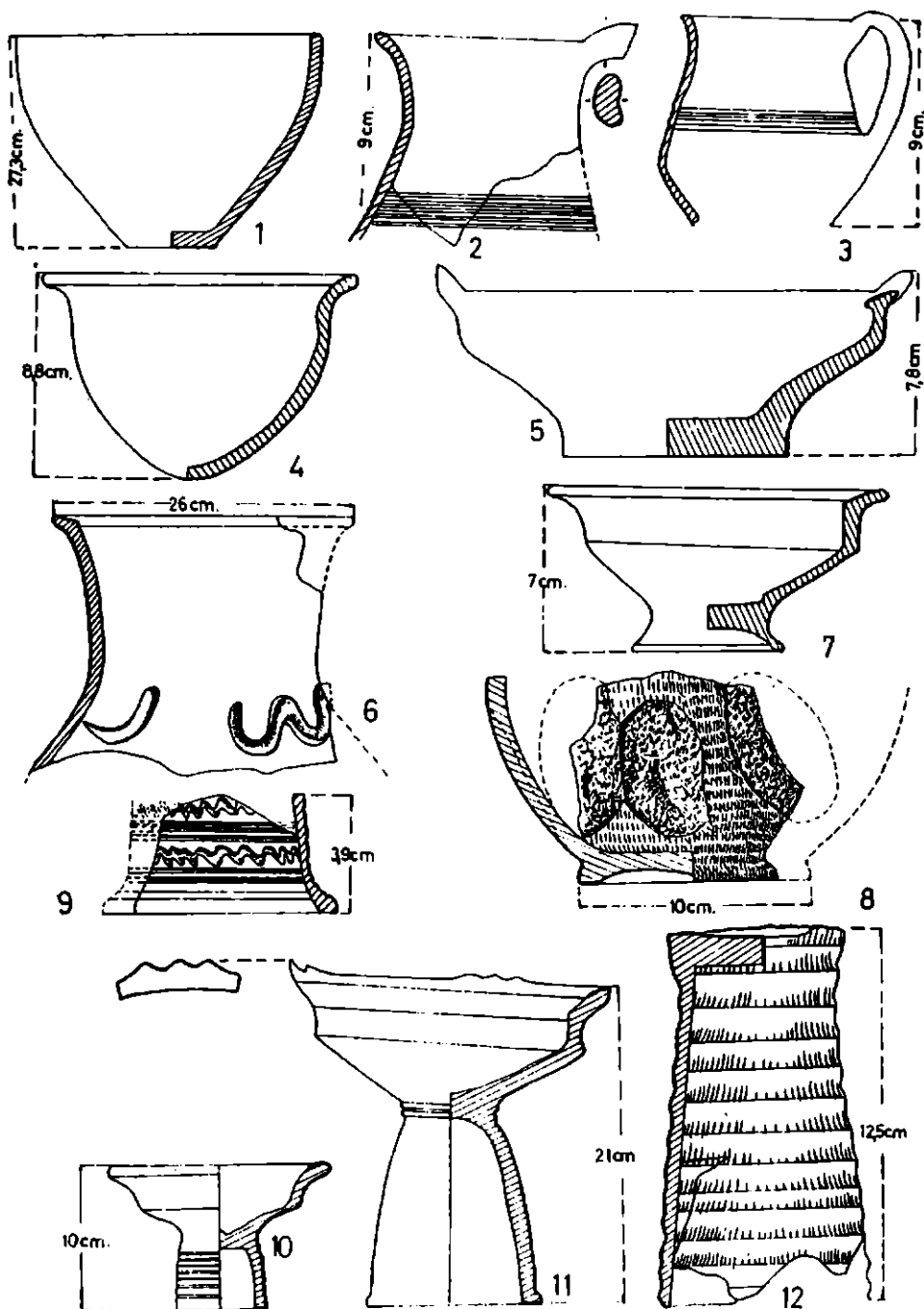

Fig.18.- Castroane (1,5,7,8), căni (2,3,6), cupă (4) și fructiere (9 12) lucrate cu mîna (1,5,6,10,11) și la roată (2-4,7-9,12).

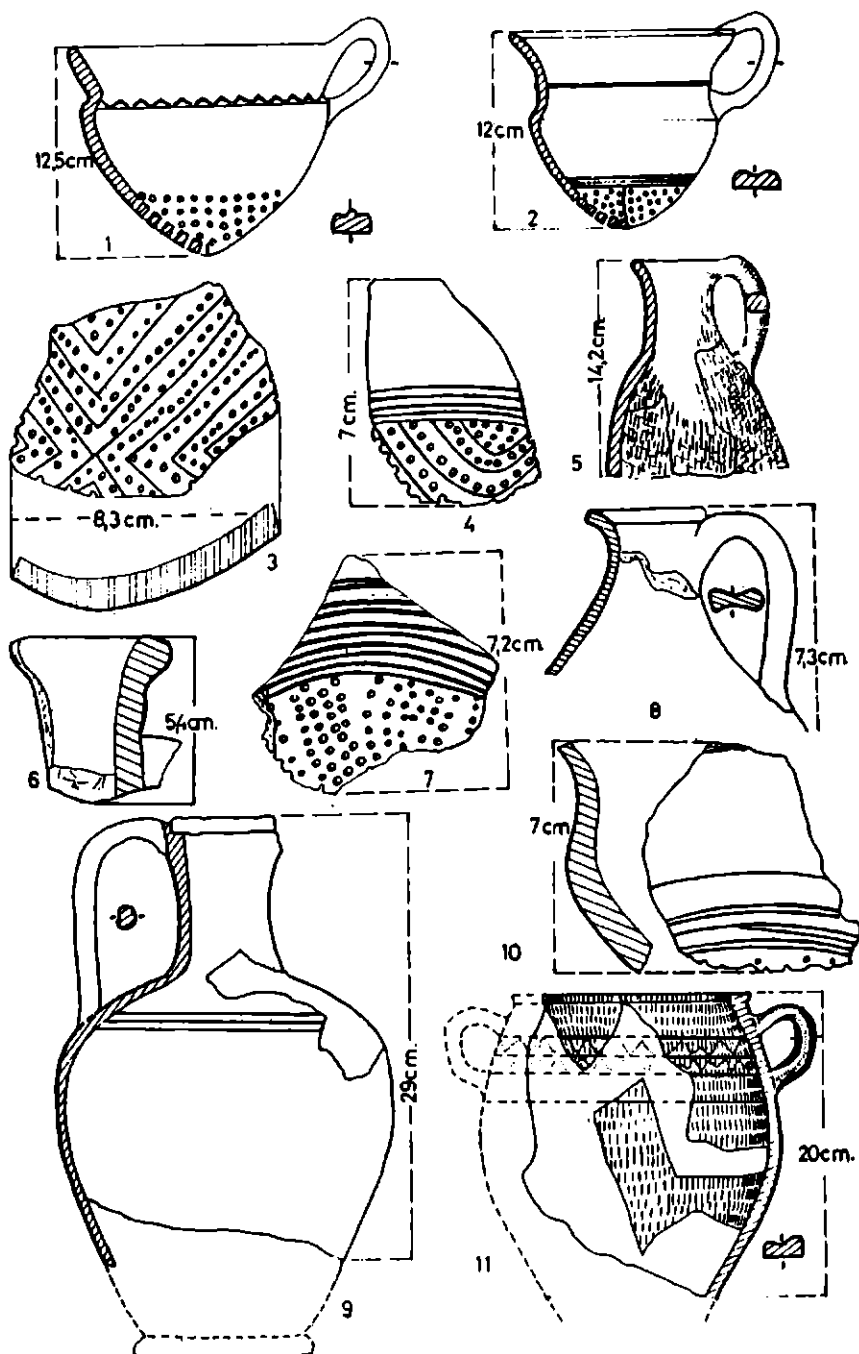

Fig.19.- Strecurători (1-4,7,10), ulcioare (5,6,8,9) și vas cu două torți (11) lucrate cu mîna (3,5,11) și la roată (1, 2,4,5-10).

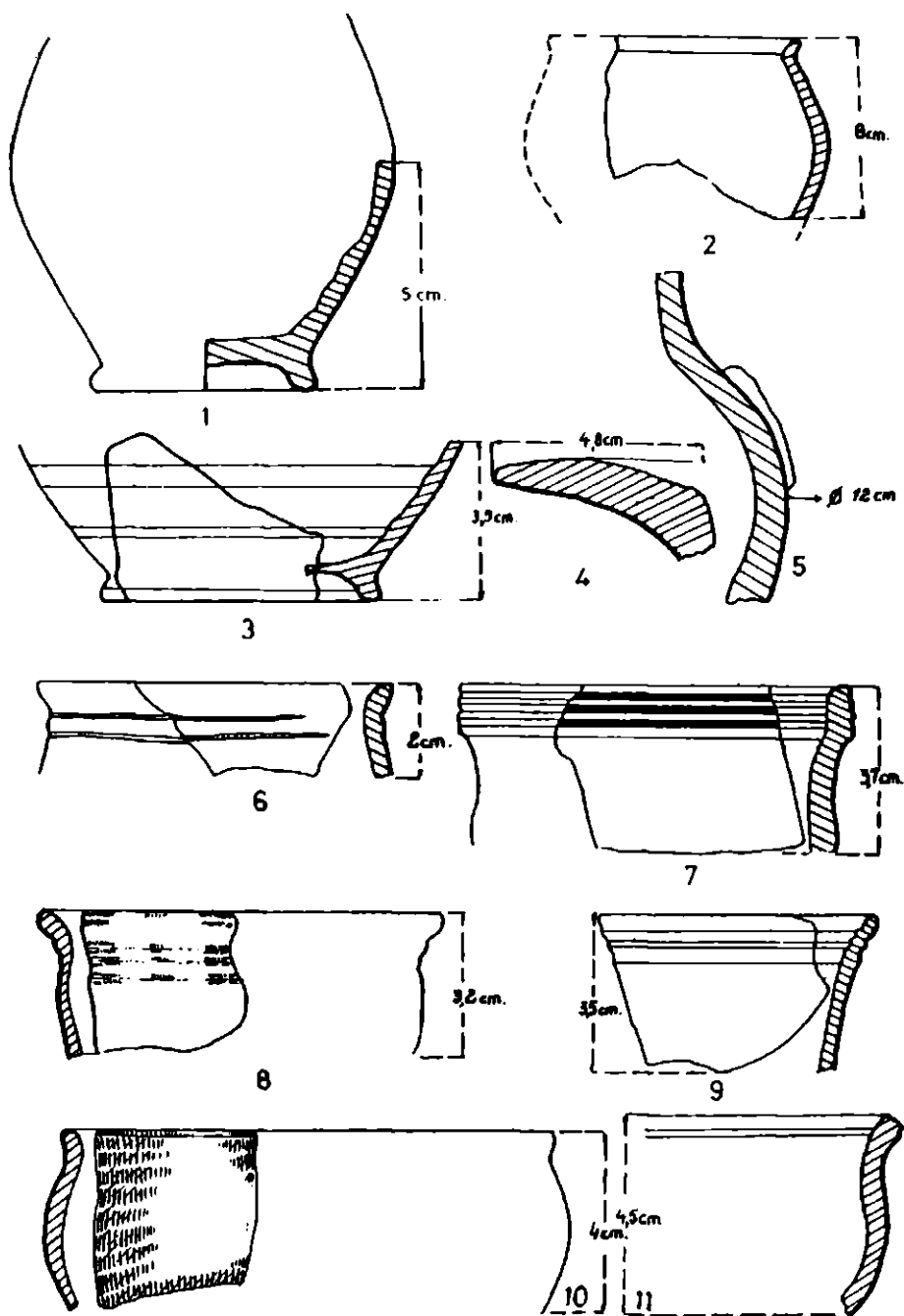

Fig.20.- Vase geto-dace, lucrate la roată, de culoare cărămizie (1,8,11), roșiatică (4,5), cenușie (2,7,9,10) și vase de import (3,6).

făcînd însă precizarea aspectului pastei și a culorii ei acolo unde este nevoie.

Astfel dintr-o pastă bine aleasă, fină, întîlnim următoarele forme de vase: cana bitronconică (fig.17/7-10) cu toartă decorată adeseori cu caneluri incizate orizontale (cenușie și cărămizie), fructiera (cenușie și într-un singur caz cărămizie), avînd uneori piciorul ferestruit triunghiular, castronul (cenușiu și într-un singur exemplar cărămiziu), strecurătoarea (cenușie, odată cărămizie), vasul mare (cana) bitronconic (doar cenușiu), cupa (cenușie), ulciorul (cenușiu) (fig. 19/6,8,9), vasul de tip celtic cu două torți (fig.19/11), chiupul (cărămiziu, dar dintr-o pastă mai grosolană) (fig.27).

Unele dintre aceste vase sînt decorate cu caneluri incizate, orizontale, asociate uneori cu linia în val sau cu rozete obținute prin stampilare (fig.21/1-3, 7).

O formă aparte o constituie imitațiile locale după bolurile deliene decorate cu motive vegetale, zoomorfe sau geometrice (fig.22, 23).

Tot din categoria ceramicii lucrate la roată fac parte imitațiile după amfore grecești (fig.12/4, 6), precum și unele fragmente de vase dintr-o pastă foarte bună, fină, de culoare cărămizie și pictate cu decor geometric, de culoare brun-roșcat, așternut uneori peste un strat de vopsea alb-gălbui (fig.21/4,8,10).

Din import provin numeroase fragmente de amfore de culoare cărămizie, cenușie sau albicioasă, descoperite în majoritatea locuințelor (fig.25/1-11), precum și unele fragmente de vase elenistice (fig. 20/3,6; 21/9).

În cele ce urmează vom căuta să stabilim o încadrare cronologică a locuințelor pe baza comparării unor vase sau obiecte cu piese de același tip descoperite în alte așezări geto-dace, fără a pierde însă din vedere și observațiile stratigrafice.

Astfel pentru locuința 1 vasul decorat cu impresiuni³⁰ este aproape identic cu cel de la Chirnogi³¹, datat în a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n., tip de vas întîlnit și în locuința 40, datată după cum s-a văzut la sfîrșitul primei jumătăți a sec. al II-lea f.e.n.

Tot din a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n., pe baza analogiilor de la Histria³², Popești³³ și Chirnogi³⁴, datează și vasul decorat cu linii incizate, oblice și curbe, precum și celelalte vase mari de provizii³⁵, care prin forma lor se încadrează în tipul IV al vaselor mari derivate din cele bitronconice protodacice³⁶. De aceea datăm această locuință în a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n.

Din aceeași perioadă datează locuințele 2, 3, 6, 10, 16, 21, 22, 25, 27, 28, 33, 34, 37 și 43 ce conțin: vase decorate cu linii relativ late, incizate (loc.2)³⁷, vase decorate cu pieptănul (loc. 6, 10, 28, 37), fructiere cu piciorul ferestruit triunghiular (loc.6) tip de vas ce datează în genere din sec. al II-lea f.e.n.³⁸, vase decorate cu brfuri de impresiuni (loc.16, 34) sau cu linii incizate (loc.2, 6, 10, 16, 25, 27, 28, 29, 33, 34 și 43) (fig.11/4), uneori în combinație (loc.29) (fig.16/9), vase cu apucători plate și orizontale (loc.25, 27, 28, 29, 34, 37 și 43) ce întrerup uneori un brfu de impresiuni (loc.16), vase decorate cu

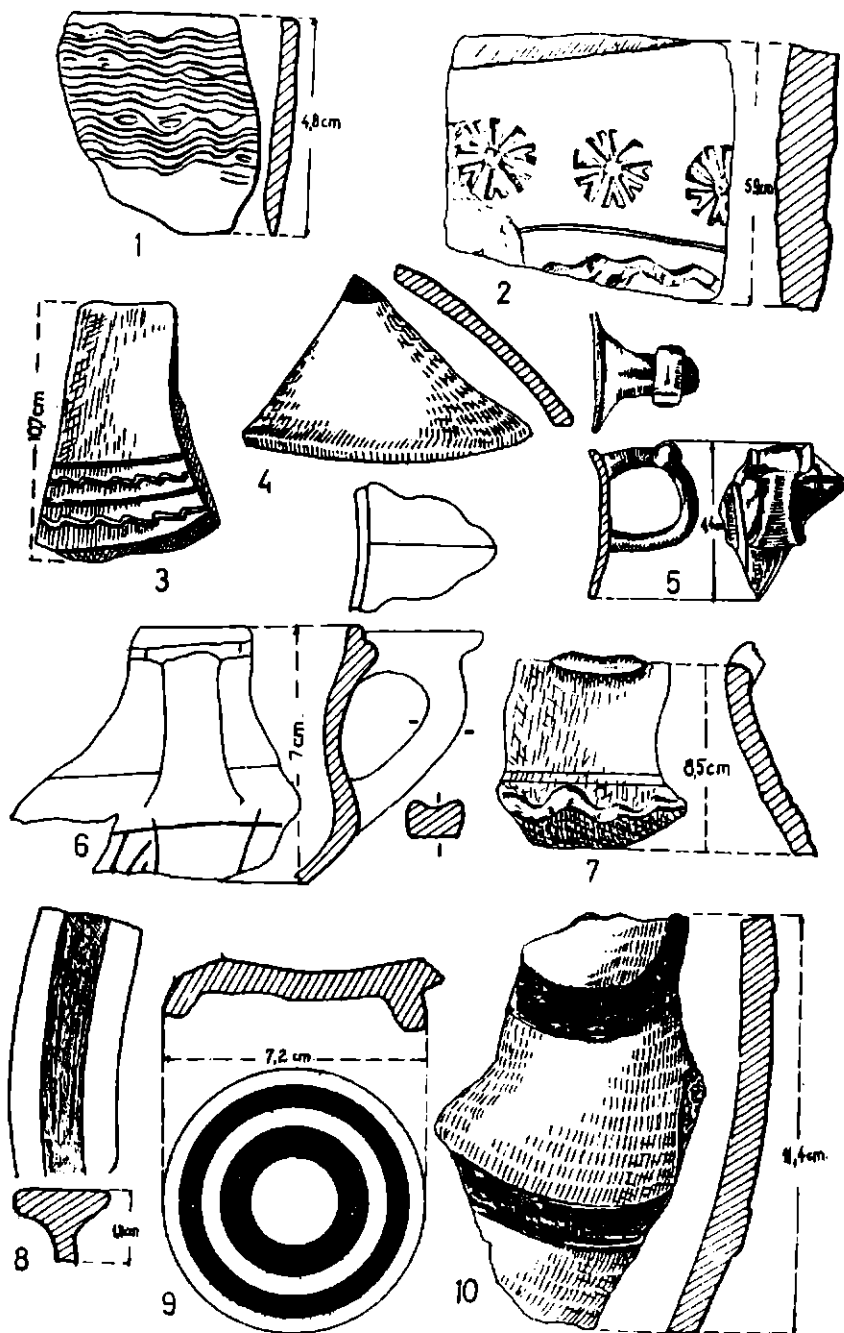

Fig.21.- Ceramică geto-dacă, lucrată la roată, decorată cu linii incizate (1,3,6,7), rozete șampilate (2) și cu pictură (4,8,10); ceramică grecească (5,9).

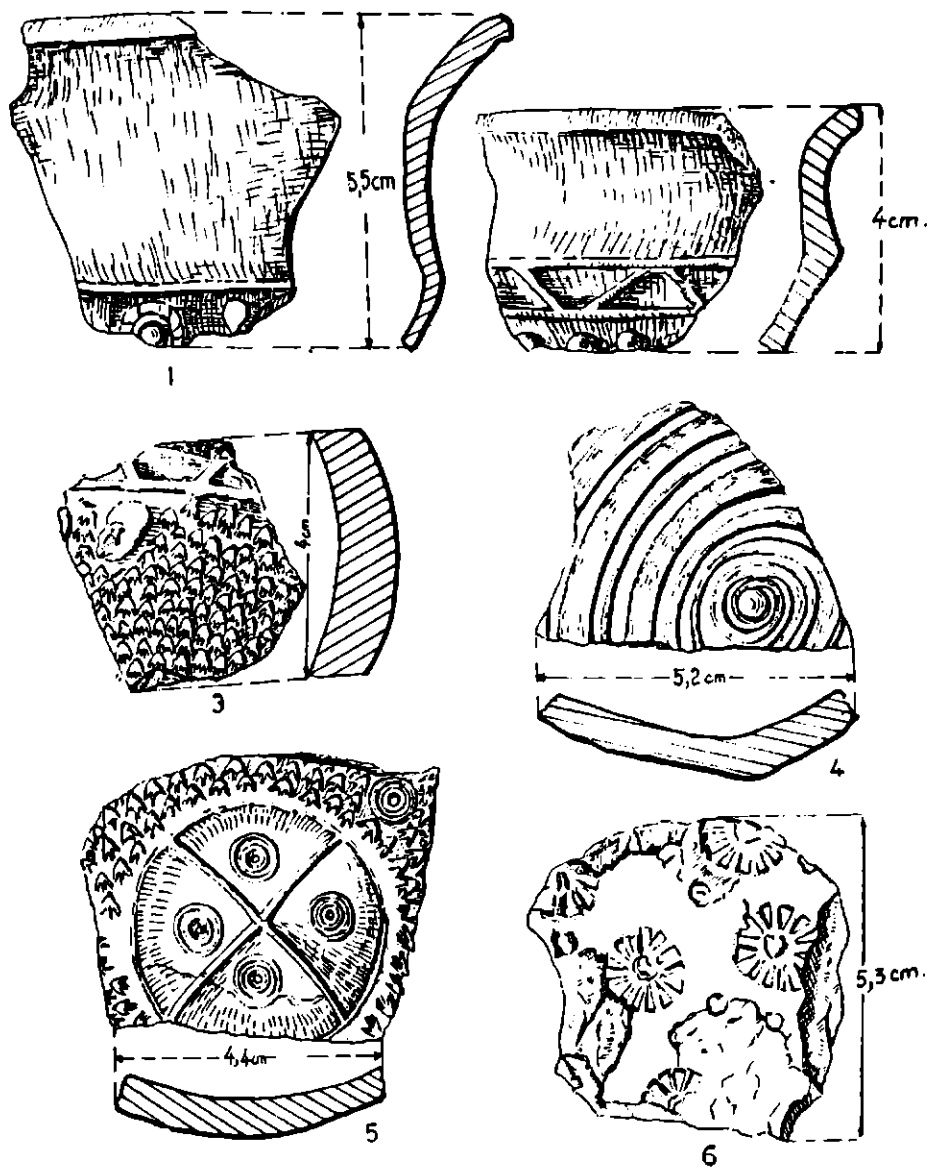

Fig.22.- Imitații de boluri deliene.

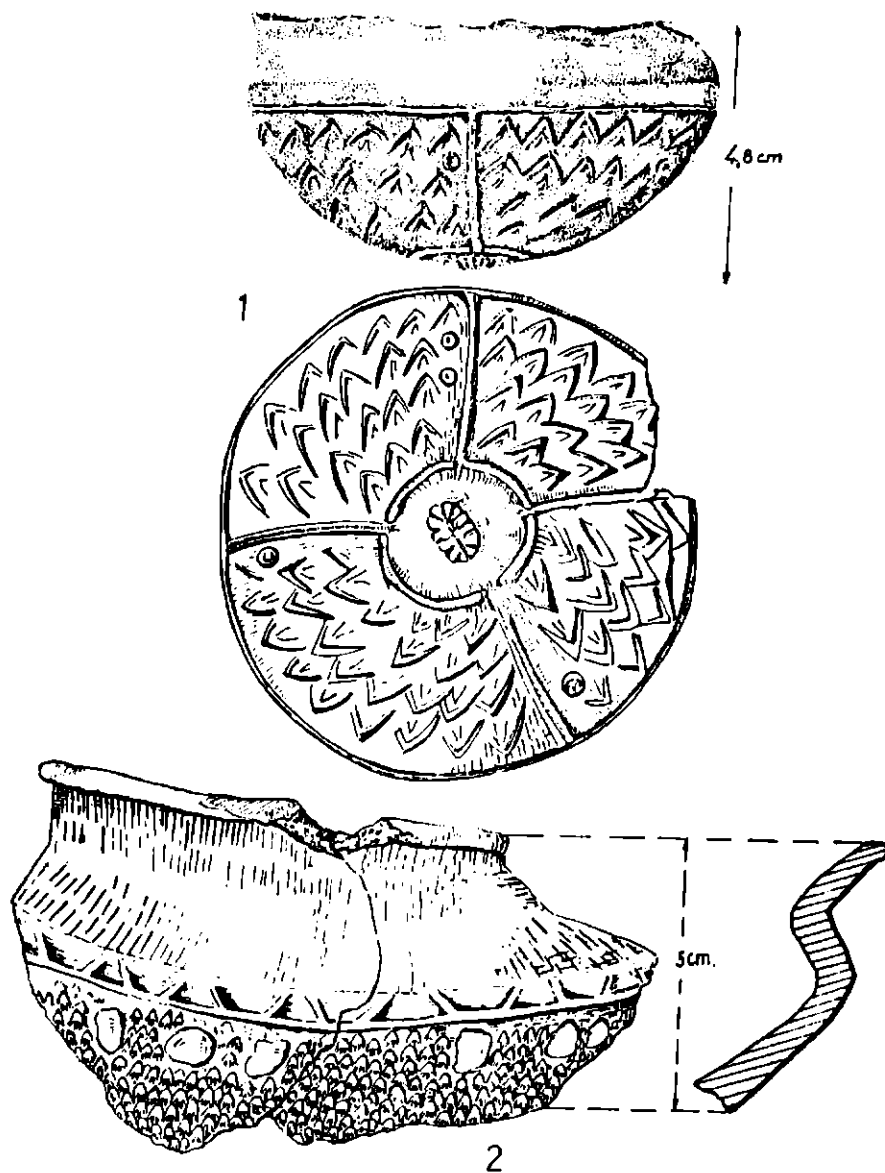

Fig.23. - Imitații de boluri deliene.

brfuri alveolate (loc.29, 43 și altele) (fig.16/7, 5), vase bitronconice (loc.16, 28, 34), vasul mare, cu pereții mult arcuiți și cu patru butoni, în genul celor derivate din vasul bitronconic protodacic (loc.43) (fig.15/4, 5), torți de căni puțin supraînălțate și cu un spin conic, în genul cănilor din faza a II-a a ceramicii geto-dace³⁹ (loc.16, 28, 33, 34, 37 și 43) (fig.17/4; 13/5), ulciorul, apropiat ca formă de cănilor de tip III din faza a II-a⁴⁰ (loc.37) (fig.19/5), strachina cărămizie cu buza răsfrântă în exterior și fațetată (loc.37) (fig.17/6) specifică tipului III din faza II2⁴¹, vasul mic pahar (loc.43) (fig.14/3) sau tronconic (loc.28) (fig.14/7), capacul (loc.43) (fig.17/2), strecurătoarea (loc.28) (fig.19/3) - toate aceste forme de vase fiind lucrate cu mîna.

Din categoria ceramicii lucrate la roată reținem vasele decorate cu caneluri și linii în val (loc.29, 34, 43) (fig.21/3, 7), vasul cu două torți de tip celtic⁴² (loc.43) (fig.19/11), imitații locale de boluri de liene⁴³ (loc.6, 10, 34, 43) (fig.22/5), cana bitronconică (loc. 10, 16, 25, 27, 28, 29, 34, 37, și 43), vasul decorat cu rozete obținute prin stampilare (loc. 29 - de culoare cărămizie) (fig.21/2).

Dintre obiectele cu datare mai sigură trebuie să menționăm inelul sigilar de bronz⁴⁴ (loc.6), cu reprezentarea lui Heracles, ce datează din sec. al III-lea f.e.n. și care a avut o perioadă mai îndelungată de utilizare⁴⁵.

Pe lângă toate acestea, la datarea locuințelor enumerate mai sus trebuie avută în vedere și situația lor stratigrafică: loc.3 suprapusă de loc.4 ce datează de la sfîrșitul sec. al II-lea - începutul sec. I f.e.n., loc. 6 suprapusă de loc.7, loc.21 și 22 suprapuse de o locuință necercetată încă, loc.27 se suprapune loc.26 din prima jumătate a sec. al II-lea f.e.n. și este suprapusă la rîndul ei, alături de loc.28 și 29, de către loc.30 de la sfîrșitul sec. al II-lea - prima jumătate a sec. I f.e.n., iar loc.43 ce suprapune loc.42 de la sfîrșitul sec. al III-lea - începutul sec. al II-lea f.e.n.

În privința locuinței 8, ce conține un castron mare tronconic (fig. 18/1) și vase cu apucători plate orizontale, și a locuinței 9, în care s-au descoperit următoarele forme de vase: vas mare decorat cu linii oblice incizate⁴⁶, cană bitronconică cu gît înalt și toartă⁴⁷, ce se încadrează în tipul III al cănilor cu toartă⁴⁸, datat în faza a II2-a și în special în a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n. prin exemplarele de la Ciolănești⁴⁹, vas mare cu buza verticală și teșită oblic în interior, iar corpul decorat cu un brf alveolat, fructiera cu piciorul ferestruit triunghiular, vas mare cu pereții arcuiți, decorat cu un brf alveolat situat imediat sub buză, iar pe umăr cu patru butoni rotunzi⁵⁰, toate lucrate cu mîna, iar la roată cana bitronconică (fig.18/3) și castronul (fig.20/10) - ele se datează tot în a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n. Dar prin faptul că loc.8 este suprapusă de loc.9 și 27 ea datează din prima jumătate a sec. II f.e.n., iar loc.9 de la sfîrșitul aceluiași secol.

Situația este întrucîtva asemănătoare în cazul loc.32 - vase decorate cu linii oblice incizate - suprapusă de loc.31. Aceasta din urmă conține: un vas mic decorat cu butoni și brf de impresiuni (fig.16/10),

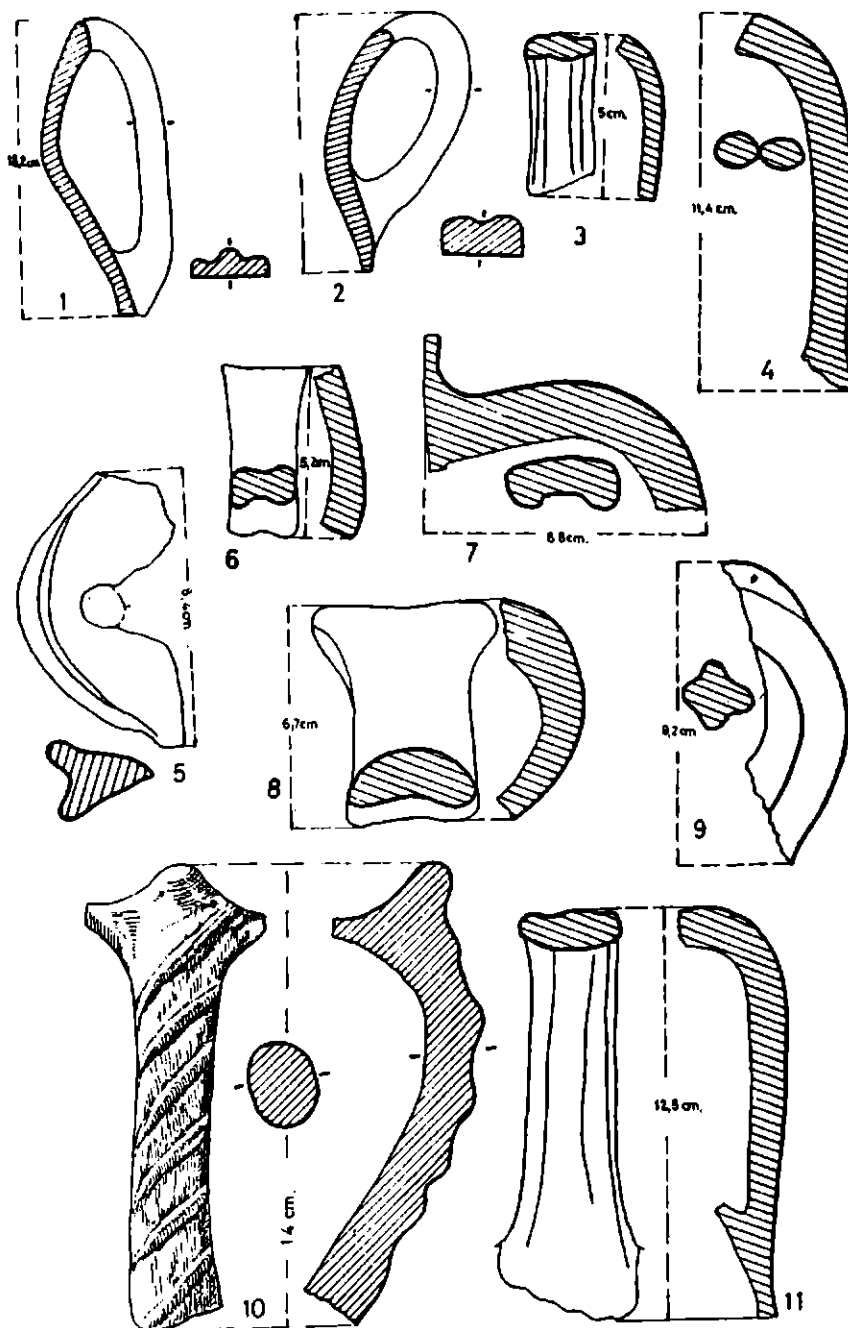

Fig.24.- Torți de câni lucrate cu mîna (1,7,10) și la roată (2-6, 8,9,11) (1 = loc.41; 2 = loc.28; 3,8 = loc.11; 4-6,9, 10 = strat; 7 = loc.30; 11 = loc.10).

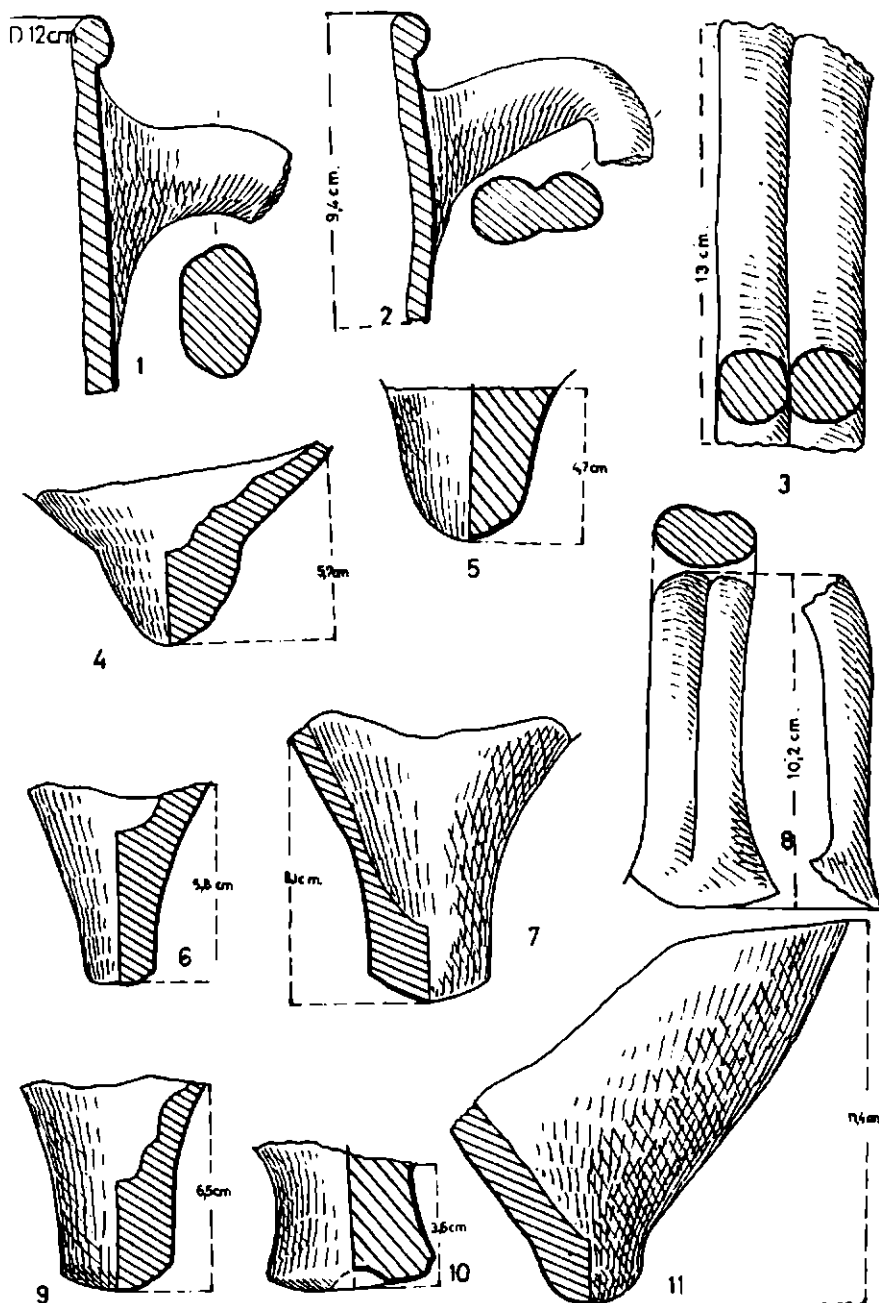

Fig.25.- Fragmente de amfore (1,6,7 = loc.11; 2,3,5 = loc.19;
4,9 = loc.4; 8 = loc.9; 10 = loc.39; 11 = strat).

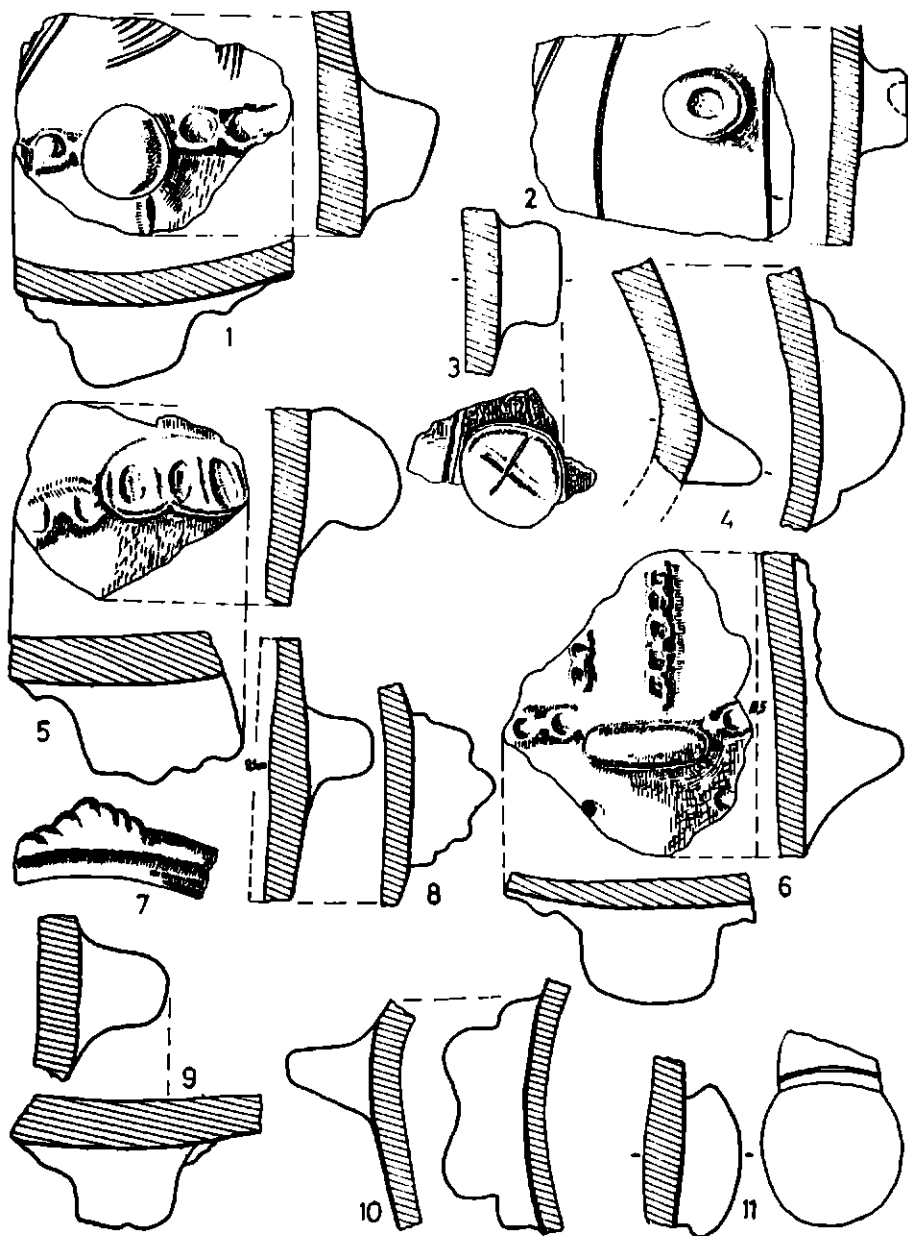

Fig.26.- Butoni-apucătoare de la vase lucrate cu mîna (1 = loc.15; 2 = loc.10; 3,9-11 = loc.19; 4 = loc.9; 5 = loc.11; 6 = strat; 7 = loc.29; 8 = loc.26).

un vas bitronconic cu două torți (fig.16/4) aparținând tipului I din faza II2 a ceramicii geto-dace⁵¹ (sec. al II-lea f.e.n.), asemănător prin formă, dar nu și prin culoare (cărămizie) cu cele de la Ciolănești⁵² din a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n., o cătuie (fig.14/12), căni bitronconice cu toartă (fig.13/3,6) și o buză de cană sau oală prevăzută cu o proeminență alveolată pentru turnat (fig.13/1), identică cu cea de la Bălteni din sec.III-II f.e.n.⁵³ lucrate cu mîna, iar lucrate la roată o strecurătoare (fig.19/2) și o imitație de bol delian (fig.23/2).

Din caracteristicile obiectelor de inventar descoperite în loc. 31 rezultă că ea datează din a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n., fiind prin urmare o reconstituire, în parte prin suprapunere, a loc.32 ce se datează la începutul celei de a doua jumătăți a sec.al II-lea f.e.n.

Tot sec. al II-lea f.e.n., dar fără a putea preciza cărei perioade din cuprinsul lui, îi aparțin unele vase și fragmente ceramice descoperite în afara vreunei locuințe sau în condiții stratigrafice neprecizate⁵⁴, reprezentate prin căni bitronconice ce au la baza torții două linii late, în relief, în formă de mustață, asemănătoare cu unele căni de la Zimnicea și datate în sec. al II-lea f.e.n.⁵⁵.

De asemenea acestui secol îi aparține un fragment dintr-un vas mare bitronconic, cu gît înalt cilindric și buza răsfrîntă în afară, decorat pe umăr cu linii late, în relief, arcuite și ondulate (fig.18/6), o cană bitronconică cu toartă (fig.13/2), unele vase mici tronconice (fig. 14/4,8), vase decorate cu linii incizate (fig.11/9,11), un vas cu profilul aproape drept, asemănător cu cele din loc.35 și 44, dar mai îngrijit lucrat, decorat cu un brîu alveolat întrerupt de patru butoni rotunzi alveolați (fig.16/1).

Un alt grup de locuințe, cu obiecte asemănătoare între ele, îi formează cele numerotate 4, 11, 15, 24, 36 și 39.

În categoria ceramicii lucrate cu mîna înțîlnim: vasul decorat cu linii incizate (loc.4, 15, 36), cu pieptănul (loc.15) sau cu barbotină (loc.11) (fig.16/6), vasul decorat cu linii incizate în meandre⁵⁶ (loc. 15), fructiera cu piciorul ferestruit triunghiular (loc.11) asemănătoare cu cea din prima jumătate a sec.I f.e.n. de la Popești⁵⁷, fructiera cu trei apucători plate în trei colțuri (loc.39) (fig.18/11), cupa cu umbo în interior⁵⁸, vasul bitronconic (loc.36) (fig.15/2), cătuia (loc.4) (fig. 14/11), cana (loc.39) (fig.17/3), vasul mic (loc.36) (fig.14/6).

Lucrate la roată sînt imitațiile de boluri deliene (loc.45⁹ și 24) (fig.22/6), fragmente de vase decorate prin ștampilare cu rozete (loc. 4⁶⁰, 11⁶¹ și 39), chiupul (loc.39) (fig. 27) decorat cu linii incizate orizontale și în val, cupa (loc.39) (fig.18/4) în genul celei de la Geoagiu⁶² aparținînd fazei a II-a, fragment de kantharos local (loc.39) (fig. 21/6) a cărui toartă, în partea superioară, este frunziformă și se aseamănă cu torțile cupelor de argint de la Sîncrăieni din sec.I f.e.n.⁶³, toartă de kantharos elenistic (loc.24) (fig.21/5) asemănător cu cele de la sfîrșitul sec.II - începutul sec. I f.e.n. descoperite la Popești⁶⁴, capac de vas pictat⁶⁵, cană mare cu decor de linii late incizate în val⁶⁶, strecurătoare cu fundul conic (loc.36) (fig.19/1), buză de vas dintr-o pastă roșiatică (loc.24) (fig.20/4), fragment de castron cărămiziu (loc.

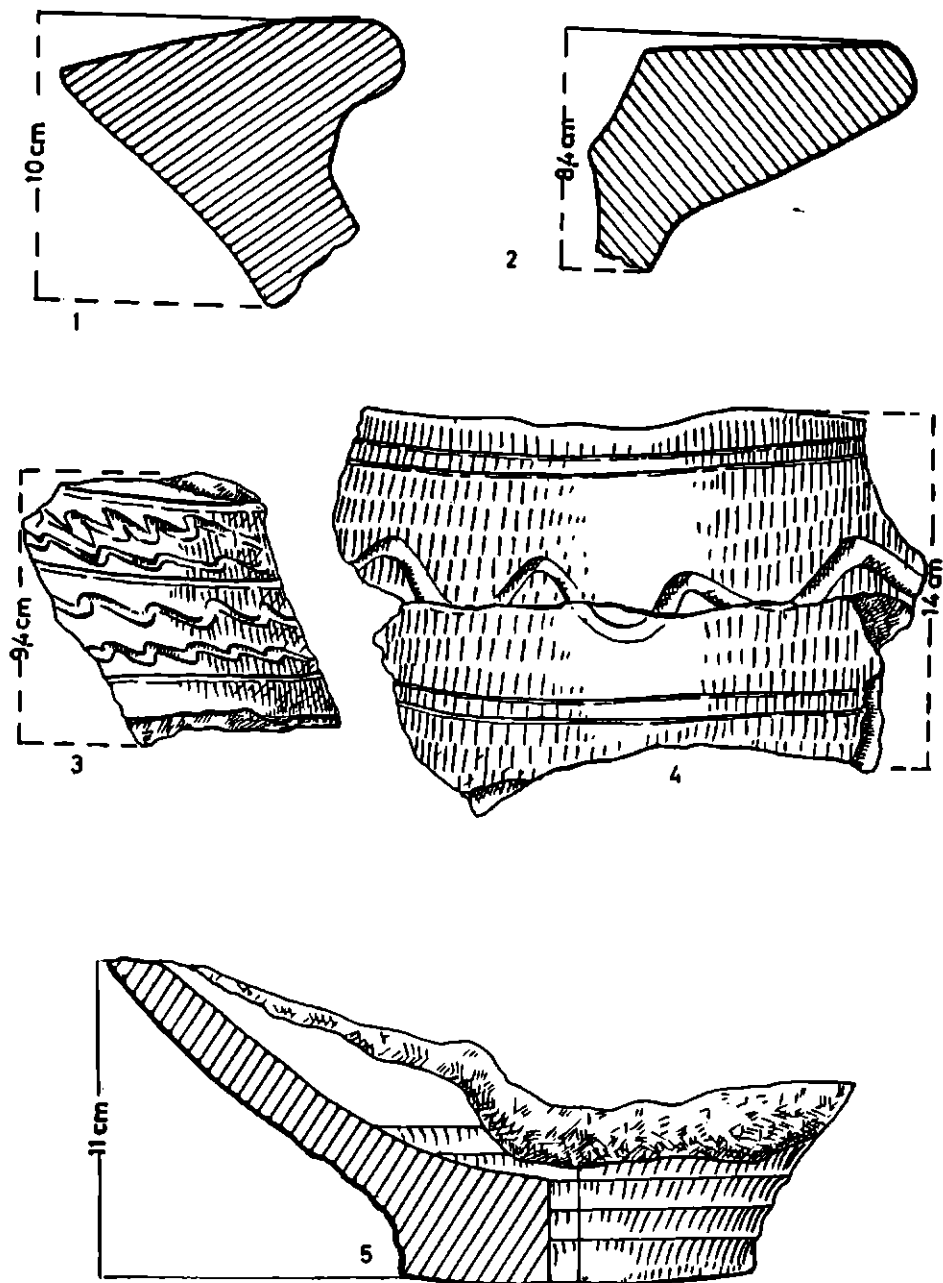

Fig.27.- Fragmente de chiupuri.

11) (fig.20/8), buză de vas, răsfrintă mult în afară, îngroșată, decorată cu caneluri umplute cu vopsea neagră (loc.11) (fig.20/7).

Dintre obiectele de metal ce contribuie la o mai bună datare reamintim brățara cu șarnieră (loc.15), înflinită cu precădere în sec. al II-lea f.e.n., fibule de fier cu piciorul întors în formă de cadru (loc.15)⁶⁷, ce se datează în prima jumătate a sec.I f.e.n., precum și toarta de vas, din bronz, reprezentând un cap de lebedă, datând de asemenea din prima jumătate a sec. I f.e.n.⁶⁸.

Din toate acestea se poate observa că locuințele în discuție, prin anumite elemente, aparțin sec. al II-lea f.e.n., iar prin altele sec. I f.e.n. De aceea ele se datează la sfârșitul sec.II-începutul sec.I f.e.n.

Tot acestui interval de timp ar trebui să-i aparțină locuințele 5 - vas decorat cu pieptănul, placă de eentură⁶⁹ - și 19, ce conțin un picior de fructieră ferestruit triunghiular, un vas decorat cu pieptănul, cupe (fig. 14/1, 5), un vas sac (fig.15/1), lucrate cu mîna precum și un vas bitronconic decorat cu caneluri⁷⁰, o cană bitronconică (fig.18/2) și un picior de fructieră, vălurit (fig.18/12), lucrate la roată. Dar întrucît loc.19 suprapune loc.5 ea datează din prima jumătate a sec. I f.e.n., iar loc.5 la sfârșitul sec. al II-lea f.e.n.

Dintre piesele ce aparțin tot acestei perioade, dar care au fost descoperite în afara vreunui complex, fac parte cîteva ulcioare de culoare cenușia, lucrate la roată (fig.19/8,9), asemănătoare cu cea de la Pecica⁷¹, un fragment dintr-o cană cu corpul bombat, din pastă roșiatică, lucrată la roată (fig.20/5), un fragment din partea inferioară a unui castron decorat prin ciocănire cu adîncituri ovale, lucrat la roată dintr-o pastă de culoare cenușie (fig.18/8), iar lucrate cu mîna o cătușie (fig.14/9) și o fructieră de culoare cărămizie, dintr-o pastă bine aleasă, avînd piciorul decorat cu caneluri late circulare (fig.18/10).

O altă grupare de locuințe, tot pe baza asemănărilor de inventar, o formează locuințele 7, 17 și 18.

Ceramica lucrată cu mîna este reprezentată prin vasul bitronconic (loc.7, 17) asemănător cu cele de la Chirnogi⁷², din prima jumătate a sec.I f.e.n. și Ciolănești⁷³, din a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n., vasul mare cu pereții arcuiți și decorat cu un brîu alveolar în ghirlandă (loc.7) sau cu barbotină (loc.17), vasul decorat cu linii incizate (loc.18) sau trase cu pieptenul (loc.18), fragmentul de "opaiț" a cărui suprafață este dată cu o vopsea albă (loc.18) (fig.17/5).

Lucrate la roată sînt următoarele forme de vase: cana bitronconică decorată cu caneluri (loc.17) (fig.17/9), cana mare decorată cu linii late și în val, incizate, asemănătoare cu vasul de la Pantelimon⁷⁴, fructiera cu piciorul decorat cu linii în val (fig.18/9), imitația de bol delian cu decor spiralic (loc.18) (fig.22/4), fundul de vas din import (loc.17) (fig.20/3), castronul (loc.18) (fig.20/9).

Din rîndul obiectelor de altă natură reamintim fragmentul de vas din sticlă (loc.18) datat în sec.I f.e.n.

Pe baza acestora, cît și a faptului că loc.7 suprapune loc.6, aceste locuințe datează din prima jumătate a sec.I f.e.n.

În schimb loc.30 conține un vas decorat cu linii oblice incizate

Tabelul I

Ceramică lucrată cu mîna, descoperită în locuințe

Nr. crt.	Denumirea obiectului	A doua jumătate sec. I e.n.		Sfârșitul sec. II - mijlocul sec. I e.n.		Începutul sec. I e.n.		A doua jumătate a sec. I e.n.															Sfârșitul sec. II - începutul sec. I e.n.		Sfârșitul sec. II - începutul sec. I e.n.		Prima jumătate sec. I e.n.		Mijlocul sec. I e.n.		Sfârșitul sec. I e.n.															
		35	44	25	36	40	44	42	32	1	2	3	6	10	16	21	22	25	27	28	29	31	33	34	37	43	9	5	4	8	15	24	34	39	30	7	17	18	19	25	12	13	14	20		
1	Vas cu impresiuni																																													
2	Vas cu linii incizate																																													
3	Vas decorat cu pieptene																																													
4	Vas cu brio și bețoni																																													
5	Vas bitranconic																																													
6	Vas cu apucături plate																																													
7	Cană bitranconică P.I																																													
8	Fructieră																																													
9	Fructieră cu piciorul Parat																																													
10	Căluș																																													
11	Strecurătoare																																													
12	Coșon																																													
13	Uciar																																													
14	Strachină în P.I.																																													
15	Vas decorat bitranconic protoduc																																													
16	Cupă																																													
17	Opaiț																																													
18	Oală cu două toți																																													

Tabelul II

Ceramică lucrată la roată, descoperită în locuințe

Nr. crt.	Denumirea obiectului	A doua jumătate sec. II î.e.n.	Sfârșitul sec. II - începutul sec. I î.e.n.		Începutul sec. I î.e.n.		A doua jumătate a sec. I î.e.n.																				Sfârșitul sec. I î.e.n.	Sfârșitul sec. I începutul sec. I î.e.n.		Începutul sec. I î.e.n.		Primele jumătate sec. I î.e.n.		Începutul sec. I î.e.n.		Nr. crt.																
		35-44	25	38	40	41	43	48	32	1	2	3	6	10	16	21	22	25	27	28	29	31	33	34	37	43	9	5	6	11	15	24	36	49	30		7	17	18	19	23	12	13	14	20							
Ceramică cenușie																																																				
1	Imitație bol de lăn	•				•																																														
2	Cană bitruncică					•		•																																												
3	Fructieră							•																																												
4	Fructieră cu picior ferestru																																																			
5	Castron			•				•		•	•																																									
6	Ștercurătoare																																																			
7	Rozetă																																																			
8	Cupă																																																			
Ceramică cărămizie																																																				
1	Chiup					•		•																																												
2	Fructieră																																																			
3	Ștercurătoare																																																			
4	Vas bitruncic																																																			
5	Rozetă																																																			
6	Castron																																																			

(fig.11/3), vas decorat cu pieptănul (fig.16/2), picior de fructieră restructurat triunghiular, cană tronconică cu toarta supraînălțată (fig.13/4), toate acestea lucrate cu mîna sînt vase decorate la roată imitații de boluri deliene⁷⁵ (fig.22/3; 23/1), fragment de vas - probabil capac⁷⁶ (fig.17/11) - datat în sec.I f.e.n., strecurătoare⁷⁷ (fig.19/10, 4, 7), un vas mare cărămiziu-cenușiu⁷⁸ nedecorat, dar în genul celui descoperit la Zimnicea și decorat cu rozete și călăreți⁷⁹, gură de uleier (fig.19/5), fragment de cupă decorată cu linii incizate dispuse în val (fig.21/1), fund de cană cărămizie (fig.20/1), un castron din pastă cărămizie fină (fig.20/11) și jumătatea unei anfore cu toartă dublă (Ccs?) (fig.12/1), precum și un fragment de vas din argint. Ea suprapune loc.26-29, iar prin faptul că a avut un rol în cult a ființat o perioadă mai îndelungată de timp de la sfîrșitul sec. al II-lea pînă spre mijlocul sec.I f.e.n.

Ultima categorie de locuințe o formează cele numerotate 12, 13, 14, 20 și 23. Lucrate cu mîna sînt vase decorate cu butoni și brîuri alveolare (loc.13, 23), vas mare bitronconic (loc.23) (fig.15/3), cătușă (loc.14) (fig.14/10), picior de fructieră vălurit și cu ferestre triunghiulare (loc.20), două fragmente de "opaițe" databile în sec. I f.e.n.⁸⁰ (loc.20).

Lucrate la roată sînt două fragmente din vase elenistice (loc.20) (fig.20/6), un vas roșiatic decorat cu linii în relief (loc.12), chiupuri (loc.13, 14), o fructieră și căni (loc.13, 23) (fig.17/7).

Ținînd seama și de suprapunerea loc.24 de către loc.20, locuințele din această ultimă categorie se datează la mijlocul sec. I f.e.n., loc.23 începînd a ființa încă din prima jumătate a sec.I f.e.n.

Urme de locuințe din a doua jumătate a sec.I f.e.n. și începutul sec.I e.n. nu au fost sesizate, probabil datorită faptului că erau foarte aproape de suprafața solului. Din această perioadă datează însă groapa nr.2, ce suprapune loc.16 și 17, și conține așa-numitele "opaițe" sau "sfeșnice"⁸¹ datate în sec.I f.e.n.⁸², o cupă (fig.14/2) și un vas mic cu patru butoni (fig.16/8).

Tot acestei epoci îi aparțin diferitele fragmente ceramice pic-tate cu decor geometric, datate în sec.I f.e.n. - I e.n.⁸³, provenind de la două castroane (fig.21/8,10), o cană (fig.21/4), precum și un alt fragment de "opaiț" (strat), fibula de argint (fig.4/3) și fibula de fier (fig.5/8).

Pentru mai bună înțelegere a situației de la Vlădiceasca s-au întocmit tabelele I și II, în care, pe orizontală, sînt puse locuințele în ordine cronologică, iar pe verticală tipurile de vase și de decor.

Deși pînă în prezent n-a fost cercetată decît circa o treime din așezare se poate observa că după o perioadă de locuire mai restrînsă, cuprinsă între mijlocul sec. al III-lea și mijlocul sec.al II-lea f.e.n., urmează o epocă de maximă viețuire ce cuprinde a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n. și prima jumătate a sec. I f.e.n. După mijlocul sec. I f.e.n. intensitatea locuirii scade, pentru ca la sfîrșitul sec.I f.e.n., eventual începutul sec. I e.n., ea să înceteze. Sfîrșitul așezării trebuie să se fi datorat evenimentelor politice ce au avut loc în această perioadă.

În privința obiectelor de inventar, în majoritatea cazurilor, se observă o continuitate a formelor și decorurilor, însă fiecare dintre ele cunoaște o perioadă de vîrf.

Astfel din rîndul ceramicii lucrate cu mîna, vasele cu pereții arcuiți, decorate cu brîuri de impresiuni, linii incizate sau trase cu pieptănul, predomină în a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n., în schimb vasul bitronconic cu corpul zvelt la sfîrșitul sec. II - prima jumătate a sec. I f.e.n. Tot în a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n. se întîlnesc în număr mai mare vasele cu apucători plate, cămile bitronconice, iar în sec. I f.e.n. așa-zisele opaițe sau sfeșnice.

În același timp anumite vase cum sînt cele decorate cu brîuri alveolate, fructierele și căștile au o continuă utilizare.

O diferențiere oronologică a ceramicii lucrate la roată este însă mai dificilă întrucît evoluția formelor este mai înceată și se observă o prezență continuă a acestei categorii în aproape toate locuințele. Forma cea mai răspîdită este cana bitronconică. Rozeta cîștinută prin ștampilare și imitațiile locale după boluri deliene sînt mai răspîndite în perioada cuprinsă între mijlocul sec. al II-lea și mijlocul sec. I f.e.n., iar ceramica pictată în stil geometric în special în cea de a doua jumătate a sec. I f.e.n.

Pe baza tuturor acestor considerente se poate stabili rolul relativ important al așezării de la Vlădiceasca, care a servit drept centru tribal unei comunități geto-dace de pe cursul mijlociu al Mostiștei.

Viitoarele cercetări, în măsura în care vor mai fi posibile, sperăm să aducă noi dovezi la o cunoaștere mai aprofundată a culturii geto-dace din această regiune.

NOTE

- 1 Săpăturile s-au efectuat cu fonduri puse la dispoziție de către Muzeul Județean Ilfov.
- 2 Pentru săpăturile anterioare, campania din 1973, vezi G.TROHANI, în CA, I, 1975, p.151-173. În unele din notele ce se referă la acest articol apar mici modificări datorate noilor cercetări și interpretări.
- 3 Ibidem, p.157-158.
- 4 Ibidem, p.157.
- 5 Ibidem, p.157-158.
- 6 Ibidem, p.159.
- 7 M.BABEȘ, în "Dacia", N.S., XIX, 1975, p.128-129, fig.2/5, cu bibliografia.
- 8 R.VULPE, în Materiale, V, 1959, p.345, fig.11/8.
- 9 L.NEMOLIANU și I.ANDRIȚOIU, CA, I, 1975, p.182, fig.1/2.
- 10 M.BABEȘ, op.cit., p.123, fig.2/2, p.133-134.
- 11 G.TROHANI, op.cit., p.154, fig.4/3 și p.159.
- 12 Ibidem, p.159.

- 13 I.GLODARIU, Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană, Cluj, 1974, p.78-79.
- 14 D.POPESCU, în Materiale, II, 1956, p.115, fig.75/5.
- 15 I.H.CRIȘAN, Ceramica daco-getică, București, 1969, p.XLI/19, p.141.
- 16 Vezi în acest sens și cele două plăci de la Budureasca - informație V. TEODORESCU, pentru care fi mulțumim.
- 17 R.VULPE, în Materiale, VIII, 1962, p.332, fig.9/5.
- 18 ATTILA LASZLO, în ArhMold, VI, 1969, p.78 și 84, fig.18/5-6.
- 19 I.H.CRISAN, op.cit., p.118-119, fig.45 și pl.XXXVIII.
- 20 EXP.BUJOR, în Materiale, V, 1959, p.376, pl.1/2.
- 21 I.H.CRISAN, op.cit., p.107-109, fig.38.
- 22 M.BRUDIŪ și P.PĂLTĂNEA. în ArhMold, VII, 1972, p.231, fig.3/1.
- 23 Identificarea torților de amforă a fost făcută de către VICTORIA ANDRONESCU, pentru care fi mulțumim. Vezi și E.M.PRIDIK, Inventarnfi catalog kleim na amfornfh..., Petrograd, 1917, p. 105, nr.33-38, pl.XVI/17; B.N.GRAKOV, Drevne-greceskie keramieskie kleima..., Moscova, 1929, p.222, pl.14/3.
- 24 I.H.CRIȘAN, op.cit., p.121, fig.47 și p.122, fig.48/1.
- 25 A.D.ALEXANDRESCU, în "Crisia", 1972, p.24, pl.IV/7.
- 26 G.TROHANI, op.cit., p.171.
- 27 V.CANARACHE, Importul amforelor ștampilate la Istria, București, 1956, p.39; A-M. și A.BON, Timbres amphoriques de Thasos, Paris, 1957, p.365, nr.1477 și p.367, nr.1486; J.G.VINOGRADOV, Numismatica i epigrafica, X, Moscova, 1972, p.54-55, tabel 1, nr. 21, grupa 5b și nr.25, 1 aceeași grupă.
- 28 V.CANARACHE, op.cit., p. 64, nr.75 (unealtă neprecizată).
- 29 A-M. și A.BON, op.cit., nr.561 și 1000 (ancoră cu aripioarele mnerului drepte și nu oblice), p.360, nr.1450 (pasăre dată drept cască), p.367, nr.1483(?) (tirs).
- 30 G.TROHANI, op.cit., p.158, fig.8/1.
- 31 Idem, Chirnogi, p.137 și 139, fig.12/4.
- 32 E.CONDURACHI, în Materiale, IV, 1957, p.46, fig.30.
- 33 R.VULPE, în SCIV, 1-2, 1955, p.250, fig.12/1.
- 34 G.TROHANI, op.cit., p.136-137, fig.4/5.
- 35 Idem, Vlădiceasca, p.156-157, fig.6/2 și 7/1.
- 36 I.H.CRIȘAN, op.cit., p.111-113.
- 37 G.TROHANI, op.cit., p.155, fig.5/3-4.
- 38 I.H.CRIȘAN, op.cit., p.128-131.
- 39 Ibidem, p.117-122.
- 40 Ibidem, p.122-124 și p.141.
- 41 Ibidem, p.116, fig.42/11.
- 42 Ibidem, p.140 și 178, fig.93.
- 43 G.TROHANI, op.cit., p.168, fig.19/2 și 20.
- 44 Ibidem, p.160.
- 45 Idem, "Buletinul Societății Numismatice Române", nr.124, 1976 (sub tipar).
- 46 Idem, CA, 1, 1975, p.158, fig.8/2.

- 47 Ibidem, p.157, fig.7/2.
- 48 I.H.CRISAN, op.cit., p.122-124.
- 49 M.PETRESCU-DIMBOVITA, In Memoriam Constantini Daicoviciu, Cluj, 1974, p.289, fig.2/1-4 și p.292-293.
- 50 G.TROHANI, op.cit., p.156, fig.6/1.
- 51 I.H.CRISAN, op.cit., p.132-133, pl.LV/1,3-4.
- 52 M.PETRESCU-DIMBOVITA, op.cit., p.293-294, fig.2/6-7.
- 53 I.T.DRAGOMIR, în Materiale, VIII, 1962, p.17, fig.6/1.
- 54 Unele din aceste vase au fost descoperite în sondajele efectuate de B.Ionescu; vezi și G.TROHANI, op.cit., p.160, fig.10 și p.161, fig.11/1.
- 55 A.D.ALEXANDRESCU, în "Crisia", 1972, p.22, pl.II/1,5.
- 56 G.TROHANI, op.cit., p.155, fig.5/2.
- 57 R.VULPE, în Materiale, VII, 1961, p.328, fig.5/3.
- 58 G.TROHANI, op.cit., p.162-163, fig.13/1 (loc.11 și nu loc.10 - greșit tipărit).
- 59 Ibidem, p.163 și 168, fig.19/1.
- 60 Ibidem, p.162 și 167, fig.18/1.
- 61 Ibidem, p.167, fig.18/2 (loc.11 și nu 10 - greș. tip.).
- 62 I.H.CRISAN, op.cit., p.137, pl.LXV/2.
- 63 D.POPESCU, în "Dacia", N.S., II, 1958, p.158-206.
- 64 M.BUCOVALĂ, Necropole elenistice la Tomis, 1967, p.108,b; I. GLODARIU, op.cit., p.217, pl.XXIV/C35/31-32.
- 65 G.TROHANI, op.cit., p.163 și 171, fig.23.
- 66 Ibidem, p.162 și 166, fig.17.
- 67 Ibidem, p.154, fig.4/3 și p.159.
- 68 Ibidem, p.153, fig.3/3 și p.159-160.
- 69 Ibidem, p.154, fig.4/2 și p.159.
- 70 Ibidem, p.163 și 169, fig.21/1.
- 71 I.H.CRISAN, op.cit., p.172, pl.CLVIII/6-7.
- 72 G.TROHANI, vol.cit., Chirnogi, p.137-138, fig.11/1.
- 73 M.PETRESCU-DIMBOVITA, op.cit., p.188, fig.1/1 și p.290.
- 74 GH.BICHIR, în Materiale, VI, 1959, p.817-820, fig.2.
- 75 G.TROHANI, vol.cit., Vlădiceasca, p.162 și 164, fig.15/2.
- 76 I.H.CRISAN, op.cit., p.182-184, fig.97 și 98 pl.LXXXIII.
- 77 G.TROHANI, op.cit., p.164, fig.15/1.
- 78 Ibidem, p.163 și 169, fig.21/2.
- 79 I.H.CRISAN, op.cit., p.209, fig.115.
- 80 Ibidem, p.166, fig.79/1,2,4,5.
- 81 G.TROHANI, op.cit., p.161-162, fig.12.
- 82 Vezi nota 80. Astfel de "opaițe" s-au descoperit la: a. Poiana - R. și EC.VULPE, în "Dacia", III-IV, 1927-1932, p.293, fig.43/11-16; R.VULPE și colab., în SCIV, II, 1951, 1, p.196, fig. 18/1; b. Popești - R.VULPE, în Materiale, III, 1957, p.235, fig.10 și Materiale, VI, 1959, p.317, fig.11, și Materiale, VIII, 1962, p. 459, fig.1/2; I.H.CRISAN, Ceramica daco-getică, 1968, fig.50; Idem, Ceramica daco-getică..., 1969, p.166, fig.79/3; c. Radovanu - G.TROHANI și D.ȘERBĂNESCU, MN, II, 1975, p.281-282,

fig.7/3; d. Tei-Fundeni - D.V.ROSETTI, *Civilizația de tip București*, 1936, p.10, pl.X/53 (atribuit culturii Tei-București); e. Răcățau - V.CAPITANU și V.URSACHI, în "*Carpica*", II, 1969, p. 106, fig.11; f. Dumbrava - S.S.SANIE, în *Cercetări - Iași*, 1973, 4, p.70, fig.10/6; g. Buhalnița - M.PETRESCU-DÎMBOVIȚA, E. ZAHARIA și N. ZAHARIA, *Așezări din Moldova...*, București, 1970, p.173, pl.XIII/10; h. Muntenia - M.TURCU, în "*București*", 7, 1969, p.167; i. Tinosul - informație V.TEODORESCU; j. Asenograd (R.P. Bulgaria) - R.MOREVA și P.ANGHELOVA, "*Arheologija*", Sofia, 3, 1968, p.30, fig.4.

83 I.H.CRIȘAN, op.cit., p.197-201.

LES FOUILLES DE L'ÉTABLISSEMENT GÉTO-DACE DE VLĂDICEASCA

- Résumé -

En été 1975 étant reprises les fouilles archéologiques à Vlădiceasca on a identifié et étudié 22 nouvelles habitations ce qui relève le nombre de celles découvertes jusqu'à présent à 44.

Les habitations sont de surface, ont généralement une forme rectangulaire et elles sont construites de murs en briques non cuites. Quelques unes contiennent des fosses pour les provisions, en forme de cloche, et ont les murs et le fond bien brûlés.

En même temps 13 habitations contiennent dans leurs intérieurs des foyers d'une forme rectangulaire.

L'une des habitations, la no.30, par ses dimensions (5,50x7,35 m) et par la présence de 3 foyers, parmi lesquels un avec décor, a dû avoir un rôle dans le culte.

L'inventaire se compose de pièces en métal, os, silex, pierre, verre, terre cuite et céramique.

En métal retiennent l'attention: un fragment du bord d'une vase en argent, des fibules en argent et fer, cauteaux et faucillons en fer.

En verre, un petit fragment du bord d'un vase, peut-être bol, tandis que de terre cuite sont des fusaiôles, poids, cuillers, tuille, petite coupe, lustroirs et deux plaques (plateaux) rondes qui ont eu un rôle dans le culte, probablement dans le culte solaire.

La céramique constitue l'inventaire caractéristique étant représentée par presque toutes les formes et les catégories de vases qu'on trouve dans les établissements géto-daces du IIIe-Ier siècles av.n.è.

En analysant la céramique de chaque habitation à part, la corroborant avec les autres objets d'inventaire et avec la situation stratigraphique de l'habitation respective on a pu établir la chronologie des différents types céramiques et implicitement des complexes où ils se trouvent.

Pour mieux comprendre la situation de Vlădiceasca on a rédigé les tableaux I et II dans lesquels on a groupé sur l'horizontale les ha-

bitations en ordre chronologique, et sur la verticale les objets d'inventaire (céramique).

Quoique la troisième partie de l'établissement a été examinée seulement jusqu'à présent on peut constater qu'après une période relative timide de commencement, comprise entre le milieu du IIIe et IIe siècle av.n.è., suit une époque de maximum d'habitat qui contient la deuxième moitié du IIe siècle et la première moitié du Ier siècle av.n.è. Après le milieu du Ier siècle av.n.è. l'intensité de l'habitat décroît et vers la fin du Ier siècle av.n.è., éventuellement au commencement du Ier siècle n.è. elle cesse.

En ce qui concerne les objets d'inventaire (les vases) il résulte une continuité des formes et des décorations, atteignant chacune d'elles sa période d'apogée.

En conclusion, on peut considérer l'établissement géto-dace de Vlădiceasca comme étant un centre tribal pour les communautés situées sur le cours moyen de la Mostiștea.

LEGENDE DES FIGURES

- Fig. 1.- Le plan général des fouilles effectuées sur l'île Ghergălăul Mare de Vlădiceasca.
- Fig. 2.- Le profil du mur d'Ouest de la s.IV à l'endroit des habitations 34, 14, 35 et de la fosse no.3 (1); le plan et le profil de l'habitation 19 (2); le plan de l'habitation 30 (3).
- Fig. 3.- Le plan et le profil des foyers 8, 10, 7 et 5 (1-4); le profil de la fosse no.4 (5).
- Fig. 4.- Vase (1), objets de parure (2-5) et outils (6-13) en argent (1, 3), bronze (4, 5) et fer (2, 6-13).
- Fig. 5.- Objets de parure (1, 2, 8) et d'usage commun (3-7, 9) en bronze (1, 2) et fer (3-9).
- Fig. 6.- Poignard en fer (1); aiguille (2), tube (3), flûte (5) et ciseau (7) en os; vase en verre (4); cuillers (6, 10), petite coupe (8) et tuile (9) en terre cuite.
- Fig. 7.- Objets en terre cuite: lustroirs (1-4) et poids (5-6).
- Fig. 8.- Fusaiöles en terre cuite.
- Fig. 9.- Fusaiöles en terre cuite.
- Fig. 10.- Plaques (plateaux) en terre cuite (1, 4) et vases travaillés à la main de la première moitié du IIe siècle av.n.è. (2, 3, 5-7).
- Fig. 11.- Vases de la seconde moitié du IIIe siècle av.n.è. (1, 2, 5-8, 10) et vases décorés avec des lignes incisées du IIe-I siècles av. n.è. (3, 4, 9, 11).
- Fig. 12.- Anses d'amphore et amphores.
- Fig. 13.- Cruches (brocs) travaillées à la main.
- Fig. 14.- Coupes (1, 2, 5), petits vases (3, 4, 6-8) et tasses daciques (9-12) travaillés à la main.
- Fig. 15.- Grands vases de provisions travaillés à la main.
- Fig. 16.- Vases travaillés à la main.

- Fig.17.- Couvertres (1,2,11), cruches (brocs) (3,6-10), passoire (4) et lumignon (5) travaillés à la main (1-6) et à la roue (7-11).
- Fig.18.- Chaudrons (1,5,7,8), cruches (brocs) (2,3,6), coupe (4) et fruitières (9-12) travaillés à la main (1,5,6,10,11) et à la roue (2-4, 7-9,12).
- Fig.19.- Passoires (1-4,7,10), cruches (5,6,8,9) et vase à deux anses (11) travaillés à la main (3,5,11) et à la roue (1,2,4,6-10).
- Fig.20.- Vases géto-daces, travaillés à la roue, de couleurs brique (1,8,11), rouge (4,5) et grise (2,7,9,10); vases importés (3, 6).
- Fig.21.- Céramique géto-dace, travaillée à la roue, décorée avec des lignes incisées (1,3,6,7), des rosettes estampillées (2) et vases peints (4,8,10); céramique greque (5,9).
- Fig.22.- Imitations de bols déliens.
- Fig.23.- Imitations de bols déliens.
- Fig.24.- Anses de cruches (brocs) travaillées à la main (1,7,10) et à la roue (2-6,8,9,11).
- Fig.25.- Fragments d'amphores.
- Fig.26.- Boutons de vasea travaillés à la main.
- Fig.27.- Fragments de jarres.

DATE CU PRIVIRE LA MATERIALUL FAUNISTIC DIN
AȘEZAREA GETO-DACĂ DE LA VLĂDICEASCA, JUD. ILFOV*

de VALERIA EDITH IONESCU

Așezarea geto-dacă de la Vlădiceasca cuprinde 43 locuințe, diferențiate cronologic în două etape: o primă etapă în sec. III-II î.e.n. și o a II-a etapă în sec. II-I î.e.n.¹

Resturi faunistice au fost găsite în 32 locuințe din ambele etape și în strat, între locuințe și reprezintă în majoritate resturi menajere². Materialul faunistic cuprinde 700 piese, dintre care 46 aparțin melcilor, 4 peștilor și 654 mamiferelor (7 specii sălbatice și 7 specii domestice)³. Repartiția sa în locuințe este neuniformă (vezi tabelele 1 și 2)⁴: în unele locuințe (40, 19 și 39) este abundent, atât ca număr de fragmente, cât și ca specii reprezentate, în altele (38 și 5) la un număr relativ mic de piese, corespunde un număr mare de specii, iar în locuințele 6, 7, 20, 23 și 25 nu au fost găsite decât câte o singură piesă. În strat (tabel 3) au fost găsite 122 piese.

Melcii (Gasteropoda). Au fost găsite 46 cochilii întregi, iar în locuințele 5, 16, 18, 19, 24 și numeroase spărturi. Cochiliile provin de la două specii, Helix pomatia și Cepaea vindobonensis, cu predominarea primei specii (36 piese față de 10).

Peștii (Pisces). Au fost găsite 4 piese, ce au fost atribuite la 3 indivizi de știucă (Esox lucius L), pe baza a 3 dentare de dimensiuni diferite.

Mamiferele (Mammalia). Sînt reprezentate prin 654 fragmente, dintre care au putut fi determinate 584, ce provin de la 7 specii sălbatice (mistreț, cerb, elan?, căprior, vulpe, urs, bursuc) și de la 7 specii domestice (porc, bou, oaie, capră, cal, măgar, cîine) (vezi tabel 4).

Analiza speciilor. Porcul (sus domesticus L) și mistrețul (Sus scrofa L). Din totalul de 75 fragmente osoase, au putut fi determinate ca fiind de mistreț 9, dintre care 2 în etapa I-a (o tibie și o mandibulă dreaptă), 6 în etapa a II-a (un radius, o ulnă, un coxal, un astragal și două mandibule drepte (1 ?) și un fragment în strat (un maxilar). Numărul minim de indivizi stabilit pe mandibule și maxilare este de 26, dintre care 4 mistreți.

Dentiția ne evidențiază o variabilitate destul de mare a vârstei de sacrificare (tabel 5). Talia, calculată pe astragale, la porcul domestic este de 69,8-75,1 cm (n = 4) și de 96,6 cm la mistreț (n = 1), valori ce corespund unor talii medii.

Boul (Bos taurus L) (fig. 1/1-2). Ca număr de fragmente, 305, domină în material (52,23%), în timp ce ca număr minim de indivizi

Tabel 1

Repartiția materialului faunistic în locuințele etapei I-a

Locuința	Bos sp.	Bos taurus	Ovis caprine	Cervus elaphus	Equus caballus	Canis familiaris	Ursus arctos	Helix pomatia
26	3	6	1					
35	1	3		1				1
38	1	3	1	1	4	1		
40	5	23	3	7	2		1	1
41	3	13				2		
42		2				1		1

Tabel 2

Repartiția materialului faunistic în locuințele etapei a II-a

Locuința	Sus. sp.	Bos taurus	Ovis caprine	Cervus elaphus	Capreolus capreolus	Equus caballus	Equus asinus	Canis familiaris	Vulpes vulpes	Meles meles	Pisces	Helix pomatia	Cervus mandchuricus
5	1	5	1	1	1		1	1	1		1	2	1
6	1												
7								1					
9	5	10	6	2		3		1					
10		11	2	4	1	1		1	1				
11	6	13	3	4		3		1	1				
16		11	1			3					1	1	
17	3	18	3	1		1					1		
18		7	3		1	2				1		1	2
19	5	19	2	4	1	9		1			1	21	7
20	1												
23		1											
24		2										2	
25		1											
27	1	1	1										
28	4	21	3	2		3							
29		11	1	2									
30	1	4						1					
31	5	9	5	2	1					1		2	
32		8	1	3		3		1				1	
33	1	4		1				1					
34	2	7	2	2		1		1				1	
36	2	4	1			2							
37		6	3			1				1			
39	9	19	1	2	2	8		1					
43		7	1	1		2		1					

Tabel 3
Repartiția materialei faunistice în strat

Sus sp.	Bos taurus	Ovi caprinae	Cervus elaphus	Alces alces	Capreolus capreolus	Equus caballus	Canis familiaris	Meles meles
15	65	7	16	1	2	9	5	2

Tabel 4
Repartiția speciilor pe număr de piese și număr minim de indivizi

Specia sau grupa	Etapa I				Etapa II				Strat				Total			
	Nr. piese	%	N.M.J	γ	Nr. piese	%	N.M.J	%	Nr. piese	%	N.M.J	%	Nr. piese	%	N.M.J	%
<i>Sus domesticus</i>	11	12,64	6	50,00	41	10,80	13	22,81	14	11,67	3	15,79	66	11,30	22	22,92
<i>Bos taurus</i>	49	56,32	5	25,00	191	50,66	11	19,30	65	54,17	5	26,32	308	52,03	21	21,80
<i>Ovi caprinae</i>	5	5,75	2	10,00	40	10,61	9	15,79	7	5,83	2	10,53	52	8,98	13	13,24
<i>Equus caballus</i>	6	6,90	1	5,00	42	11,14	4	7,02	9	7,50	2	10,53	57	9,75	7	7,29
<i>Equus c. asinus</i>					1	0,27	1	1,75					1	0,17	1	1,04
<i>Canis familiaris</i>	4	4,60	3	15,00	12	3,18	6	10,53	5	4,17	2	10,53	21	3,60	11	11,45
<i>Sus scrofa</i>	2	2,30	1	5,00	8	1,59	2	3,51	1	0,83	1	5,26	9	1,54	4	4,17
<i>Cervus elaphus</i>	9	10,34	1	5,00	31	8,22	4	7,02	18	15,33	2	10,53	58	9,99	7	7,29
<i>Alces alces?</i>									1	0,83	1	5,26	1	0,17	1	1,04
<i>Capreolus capreolus</i>					7	1,86	3	5,26	2	1,67	1	5,26	8	1,34	4	4,17
<i>Vulpes vulpes</i>					3	0,80	2	3,51					5	0,81	2	2,08
<i>Ursus arctos</i>	1	1,15	1	5,00									1	0,17	1	1,04
<i>Meles meles</i>					3	0,80	2	3,51					3	0,51	2	2,08

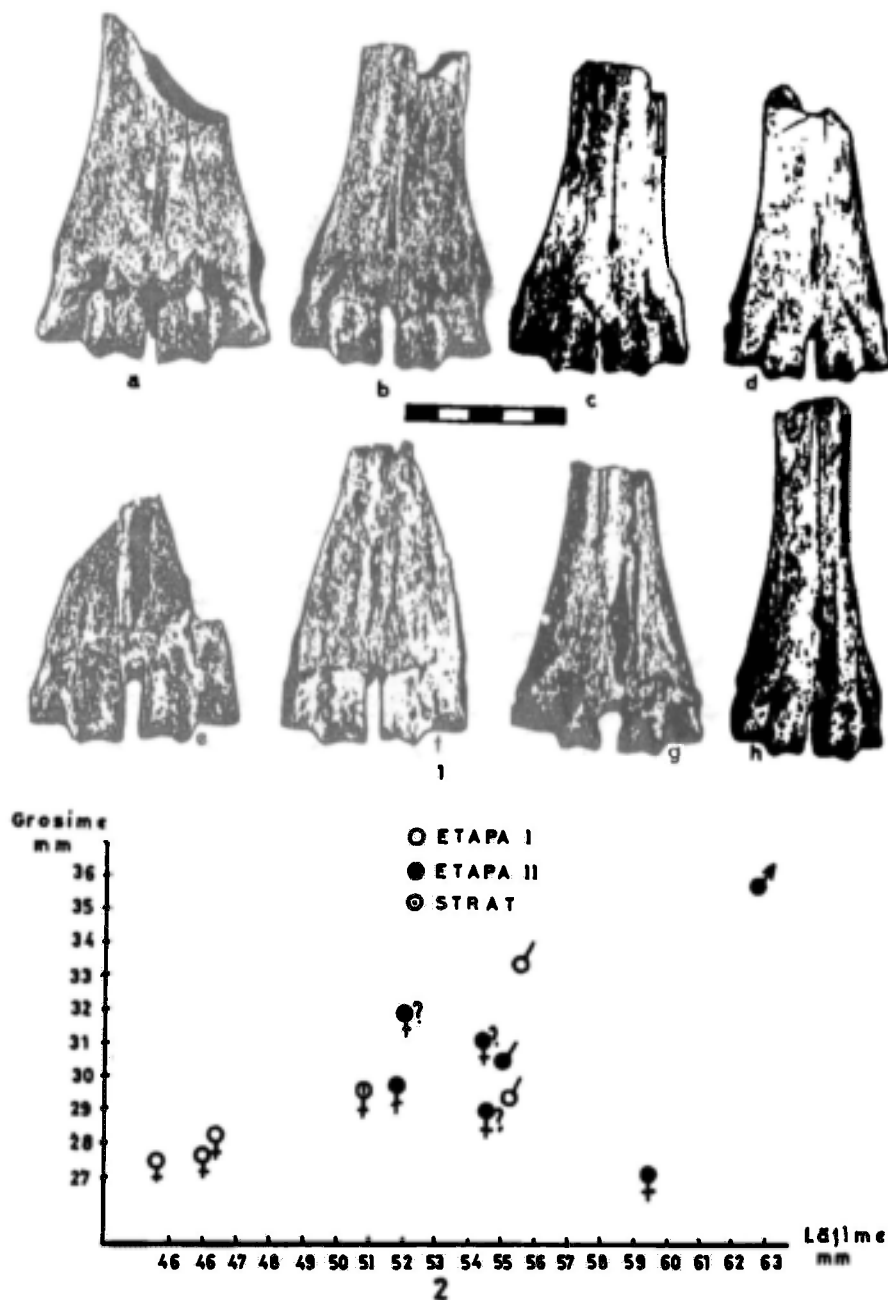

Fig.1. - Bos taurus: a-d, metacarpiene; o-h, metatarsiene (1); corelaţie între dimensiunile distale ale metatarsienelor (2).

(21,88%) este întrecut de porc. Numărul minim de indivizi a fost stabilit la 21, determinările fiind făcute pentru etapa I-a pe metapodii, pentru etapa a II-a pe mandibule și maxilare și pe astragale pentru materialul din strat. Pe dentiție s-a putut stabili vârsta de sacrificare pentru 19 indivizi (tabel 6).

Tabel 5.

Repartiția pe vârste de sacrificare la Sus sp.:

Proveniența	NMI	Vârsta	Piesa pe care s-a determinat	Observații
Etapa I-a	2	1-2 luni	2 mandibule stîngi	mistreț
	1	7-8 luni	1 mandibulă dreaptă	
	1♂	1 an	1 mandibulă dreaptă	
	1♀	1 an	1 mandibulă dreaptă	
	1+	2 ani	1 mandibulă stîngă	
	1♂	adult	1 mandibulă dreaptă	
Etapa a II-a	2	4-6 săptămîni	2 mandibule stîngi	mistreț
	1	4-5 luni	1 mandibulă dreaptă	
	1	7-8 luni	1 mandibulă dreaptă	
	1	11-12 luni	1 mandibulă stîngă	
	1	14-15 luni	1 mandibulă dreaptă	
	1	16-17 luni	1 mandibulă dreaptă	
	1	17-19 luni	1 mandibulă dreaptă	
	1♂	19-21 luni	1 mandibulă dreaptă	
	2	21-23 luni	2 mandibule stîngi	
	1	25-27 luni	1 maxilar superior stîng	
	2	adult	2 mandibule drepte	
	1♀	adult	1 mandibulă dreaptă	mistreț?
Strat	1	11-12 luni	1 mandibulă dreaptă	mistreț
	1	25-27 luni	1 mandibulă dreaptă	
	1	27-29 luni	1 maxilar superior stîng	
	1	adult	1 mandibulă dreaptă	

Observațiile efectuate asupra metapodiilor și coarnelor ne evidențiază prezența probabilă a 9 femele (3 ?), 3 masculi și 3 castrați (tabel 7).

Înălțimea la greabăn a bovinelor de la Vlădiceasca (tabel 8) este medie, înscriindu-se pe linia diminuării taliei la animalele din epoca fierului față de cele din epoca bronzului⁵. Valori medii prezintă și extremitățile distale ale metatarsienelor (fig.1/2).

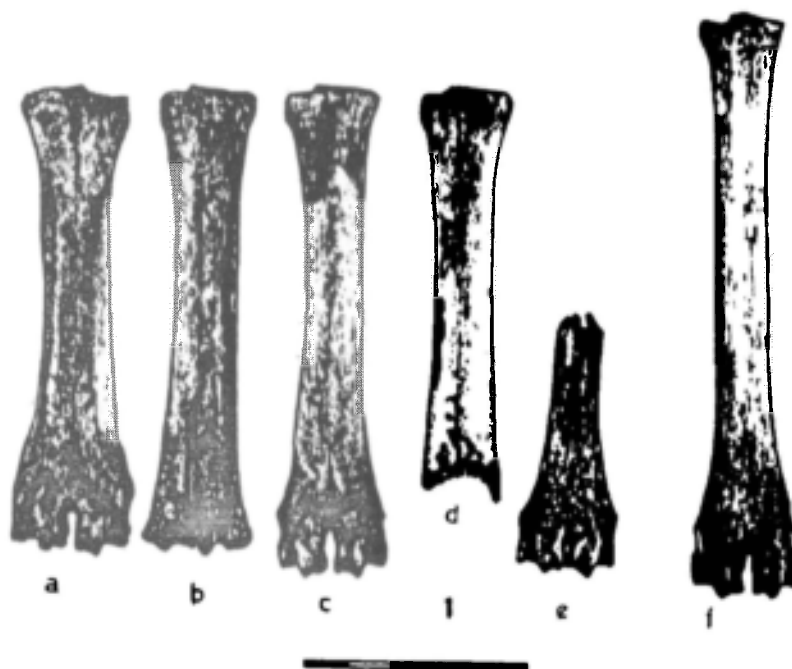

Fig.2. - a Capra; metacarpian; b-e Ovis; metacarpiane; f Ovis; metatarsian (1); Capra; fragment craniu (2).

Tabel 6.

Repartiția pe vârste de sacrificare la Bos taurus:

Proveniență	NMI	Vârsta	Piesa pe care s-a determinat
Etapa I-a	1	8-13 luni	1 mandibulă stîngă
	2	38 luni	2 mandibule drepte
	1	> 50 luni	1 mandibulă dreaptă
Etapa a II-a	1	6-13 luni	1 mandibulă stîngă
	1	24 luni	1 maxilar superior drept
	1	30-31 luni	1 mandibulă dreaptă
	1	33-36 luni	1 mandibulă stîngă
	1	40 luni	1 mandibulă stîngă
	1	40-50 luni	1 mandibulă dreaptă
	4	50 luni	4 mandibule drepte
	1	> 50 luni	1 mandibulă dreaptă
Strat	1	8-13 luni	1 mandibulă dreaptă
	1	18-24 luni	1 maxilar superior drept
	1	40-50 luni	1 maxilar superior drept
	1	50 luni	1 mandibulă stîngă

Tabel 7.

Repartiția pe sexe la Bos taurus:

Proveniență	NMI	♀	♂	♂	?
Etapa I-	5	2	1	2	
Etapa a II-a	11	6(3 ?)	1	1	3
Strat	5	1	1		3
Total	21	9(3 ?)	3	3	6

Tabel 8.

Calcularea taliei la Bos taurus:

Piesa	Lungimea	Înălțimea la greabăn	
		După Boessneck	După Talkin
metatars ♀	190 mm	105,9 cm	101,4 cm
metatars ♂	197,5 mm	112,7 cm	108,4 cm

Oaia (Ovis aries L) și capra (Capra hircus L) (fig. 2/1-2),
Din totalul de 52 fragmente numai 17 prezintă caractere morfologice care au făcut posibilă atribuirea lor genului Ovis (12 fragmente) și genului Capra (5 fragmente). Numărul minim de indivizi, pe întreaga populație, este 13, dintre care Ovis = 4 și Capra = 3 (tabel 9).

Dentiția ne evidențiază prezența unor indivizi, în majoritate adulți. Talia ovinelor (calculată după Talkin și Haak) este de 67,1-73,8 cm și depășește media dată de S.Haimovici pentru a II-a epocă a fierului⁶.

Tabel 9.

Stabilirea numărului minim de indivizi la Ovi-caprinae:

Proveniența	Fragmente	NR	Gen	NMI
Etapa I-a	corn	1	O	1
	mandibulă dreaptă	1		
	vertebră	1		
	tibie	1		
	metacarp	1	C	1
Etapa a II-a	neurocraniu	1	C	
	corn drept	2	C	
	mandibulă dreaptă	9		9
	mandibulă stângă	7		
	vertebră	3		
	scapulă	2		
	humerus drept	2	O	
	humerus stîng	2	O	
	metacarp	1	O	
	coxal	1		
	tibie	1		
	metatars	2	O	
	astragal	2		
	calcaneu	1		
	falanga 1	3		
	falanga 2	1	C	
Strat	mandibulă dreaptă	2		2
	humerus	1	O	
	metacarp	2	O	
	coxal	1		
	femur	1	O	

Cerbul (Cervus elaphus L). Cele 56 fragmente au fost considerate ca provenind de la 7 indivizi (tabel 10).

Tabel 10.

Stabilirea numărului minim de indivizi la Cervus elaphus:

Proveniența	NMI	Vârsta	Piesa pe care s-a determinat	Observații ⁷
Etapa I-a	1 ♂	adult	frontal	
Etapa a II-a	1 ♂	adult	scapulă dreaptă corn	vînat în iunie-iulie
	1	adult	scapulă dreaptă	
	1	subadult	scapulă dreaptă metatars neepifizat	
„	1	6-11 luni	mandibulă dreaptă	vînat în nov.-apr.
Strat	2	aduți	2 astragale drepte	

Elanul ? (Alces alces L.). Una din piesele găsite în strat, între locuințe, o falangă 2 (posteroară) depășește, din punct de vedere dimensional, limitele cunoscute pentru cerb (comparație cu cerbul de la Vlădiceasca - tabel 11).

Acest fapt, ca și unele diferențe morfologice ce se constată pun în discuție proveniența piesei de la un elan⁸.

Tabel 11.

Comparație între dimensiunile falangei 2 la Alces alces ? și Cervus elaphus (Vlădiceasca):

	Alces alces?	Cervus elaphus (Vlădiceasca)	
		M	n
Lungimea maximă	59,1 mm	41-48,6 mm	44,9 4
Lățimea minimă a diafizei	20,2 mm	14,8-17,5 mm	16,1 4

Căpriorul (Capreolus capreolus L.). Este reprezentat prin 9 fragmente, provenite din locuințele etapei a II-a și din strat, numărul minim de indivizi fiind stabilit la 4, dintre care 3 în etapa a II-a (tabel 12).

Calul (Equus caballus L.) (fig. 3). Îi aparțin în materialul nostru 57 fragmente, care pot fi considerate ca provenind de la 7 indivizi. Cele 6 fragmente găsite în locuințele etapei I-a au fost atribuite unui singur individ.

Pe cele 42 piese osoase din etapa a II-a s-a stabilit la 4 numărul minim de indivizi (doi pe baza prezenței a doi premolari 1 superiori stîngi izolați, unul pe baza unui maxilar superior stîng cu premolarul 1 prezent, iar al patrulea prin prezența unei falange 1 de făt).

În strat au fost determinați doi indivizi: unul pe baza unui fragment de craniu cu seria completă de molari și celălalt prin prezența în material a unor molari superiori izolați. Fragmentul de craniu, ce a fost atribuit unei femele de vîrstă 3-4 ani, a fost găsit în groapa 3 la un nivel care corespunde primei etape de locuire (sec. III-II f.e.n.). Rezultatele măsurărilor efectuate sînt prezentate în tabelul 13.

Talia, calculată pe metapodii (după Kiesewalter), se află cuprinsă între 138,3 și 140,2 cm. Lungimea totală a metapodiilor se situează în grupa cailor de înălțime medie⁹, fiind în același timp cai destul de înalți pentru epoca a II-a a fierului.

Tabel 12

Stabilirea numărului minim de indivizi la
Capreolus capreolus, etapa a II-a:

NMI	Vîrsta	Piesa pe care s-a determinat
1	2-2 1/2 ani	1 mandibulă stîngă
1	3 ani	1 mandibulă dreaptă
1	4 ani	1 mandibulă dreaptă

Tabel 13

Măsurători efectuate pe craniu de Equus caballus:

- Lățimea minimă a feței la nivelul foramen supraorbitale	85,0 mm
- Lungimea diastemei	85,5 mm
- Lățimea minimă a diastemei pe fața bazilară	44,0 mm
- Lățimea I ³ -I ³	70,8 mm
- Lățimea minimă a palatului la nivelul P ⁴ /M ¹ - P ⁴ /M ¹	131 mm
- P ² -P ⁴	96,7 mm
- M ¹ -M ³	78,5 mm
- P ² -M ³	173 mm

Măgarul (Equus cf. asinus). În materialul provenit din locuințele etapei a II-a a fost găsit un astragal drept, care aparține după starea de compactitate a osului unui animal adult. Se deosebește de astragalele de cal din materialul nostru mai ales prin dimensiuni, dar și prin unele trăsături morfologice.

Comparînd dimensiunile astragalului, considerat de noi a fi de măgar, cu cele de cal de la Vlădiceasca și cu cele de măgar de la Histria¹⁰ (tabel 14), observăm o apropiere mai mare de acestea din urmă, cu singura deosebire că, la cazul nostru, înălțimea trohleei laterale depășește pe cea a trohleei mediale.

Dintre deosebirile morfologice notăm următoarele:

- la piesa noastră trohleea medială se unește lin cu suprafața articulară pentru scafoid, spre deosebire de cal, unde trohleea se pre-

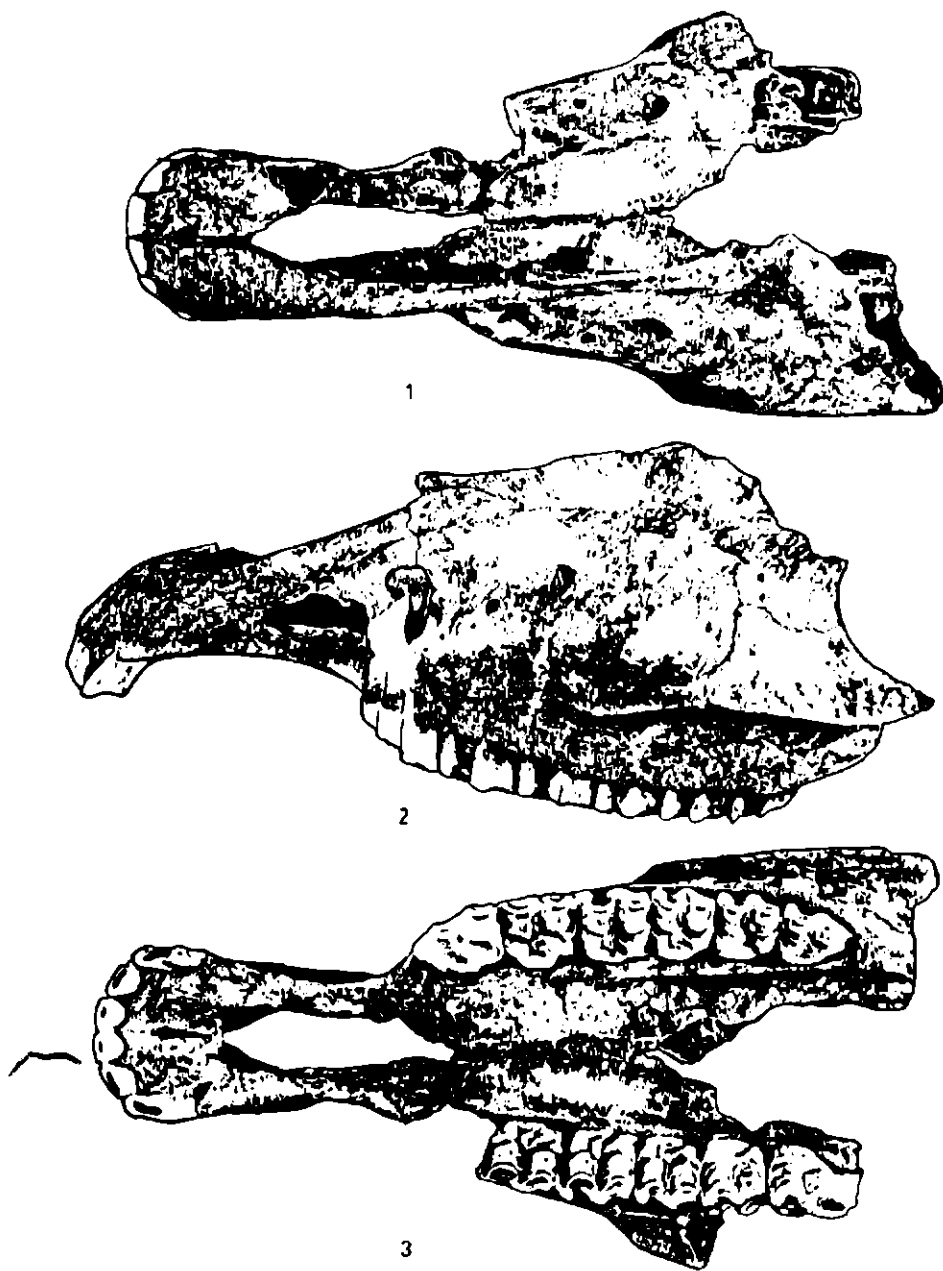

Fig.3. - *Equus caballus* - fragment craniu; normă dorsală (1);
normă laterală (2); normă bazală (3).

lungeste în jos, puțin peste nivelul suprafeței articulare (fig.4/1);

- cele două regiuni ale fațetei articulare pentru calcaneu se unesc la cal sub un unghi aproximativ de 90°, în timp ce la piesa în discuție, unghiul de întîlnire a celor două fațete este obtuz, de aproximativ 120° (fig. 4/2);

- în normă cranială, la baza trohleei mediale, astragalul presupus a fi de măgar prezintă o fațetă cu mult mai adîncă decît se observă obișnuit la cal.

Avînd în vedere faptul că în material nu a fost găsită decît o singură piesă, nu se poate preciza dacă este vorba de caractere de specie sau caractere individuale.

Tabel 14

Comparația între dimensiunile astragalului de măgar și cal:

	Equus cf.asinus Vlădiceasca n = 1	Equus asinus Histria n = 6	Equus caballus Vlădiceasca M n = 2	M
Diametrul trasversal al suprafeței articulare	32,3 mm	33-41 mm	35,87	48,8-50,9 mm 49,85
Diametrul antero-posterior al suprafeței articulare	23,4 mm	22-26 mm	24	34,5-35,5 mm 35
Înălțimea trohleei mediale	39,2 mm	40-47 mm	43,28	56-62 mm 59
Înălțimea trohleei laterale	40,5 mm	35-40 mm	38	55-58,5 mm 56,7

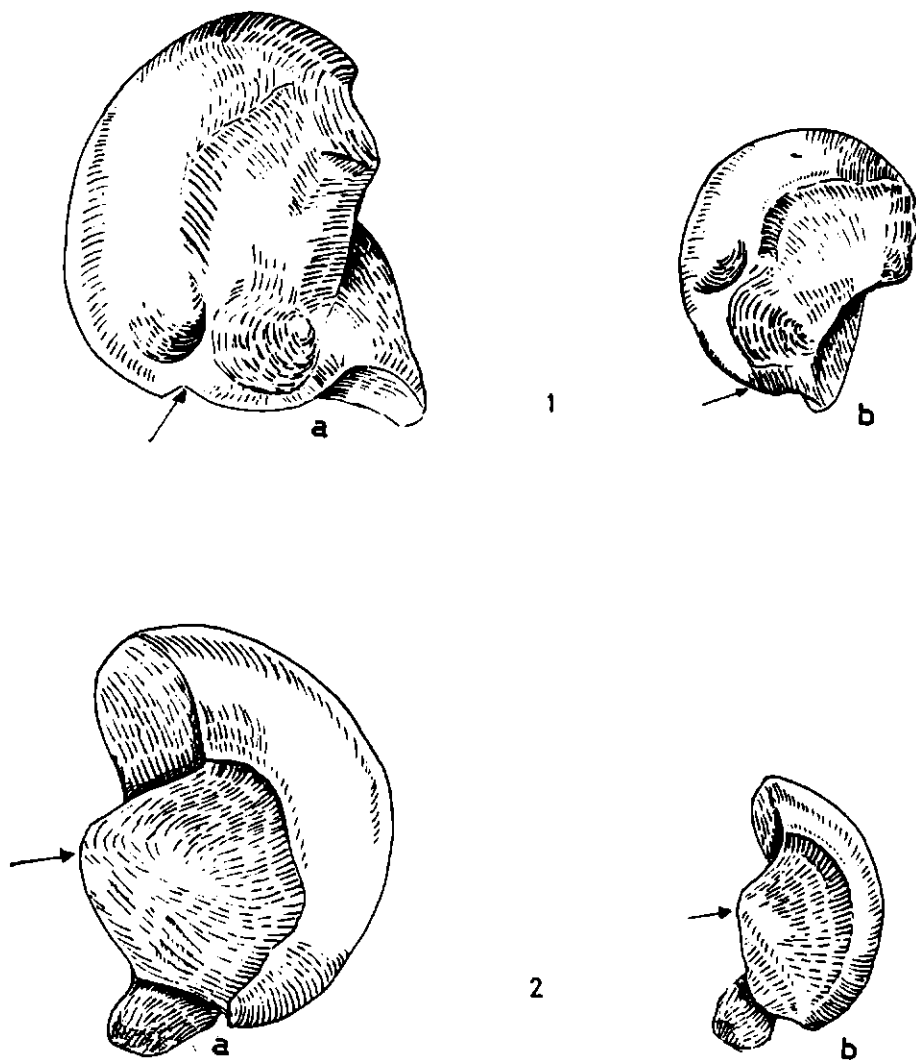
Cîinele (Canis familiaris L). Pe un total de 21 fragmente osoase a fost calculat un număr minim de 11 indivizi, de vîrstă adultă.

Din resturile osteologice provenite din I-a etapă de locuire a așezării (4 mandibule - două drepte și două stîngi) s-au apreciat 3 indivizi: două dintre mandibule, una dreaptă și una stîngă, prezentînd corespondență ca dimensiuni și grad de uzură al dentiției, pot fi atribuite unui același individ, celelalte două, fiind complet diferite între ele, permit atribuirea lor la doi indivizi diferiți.

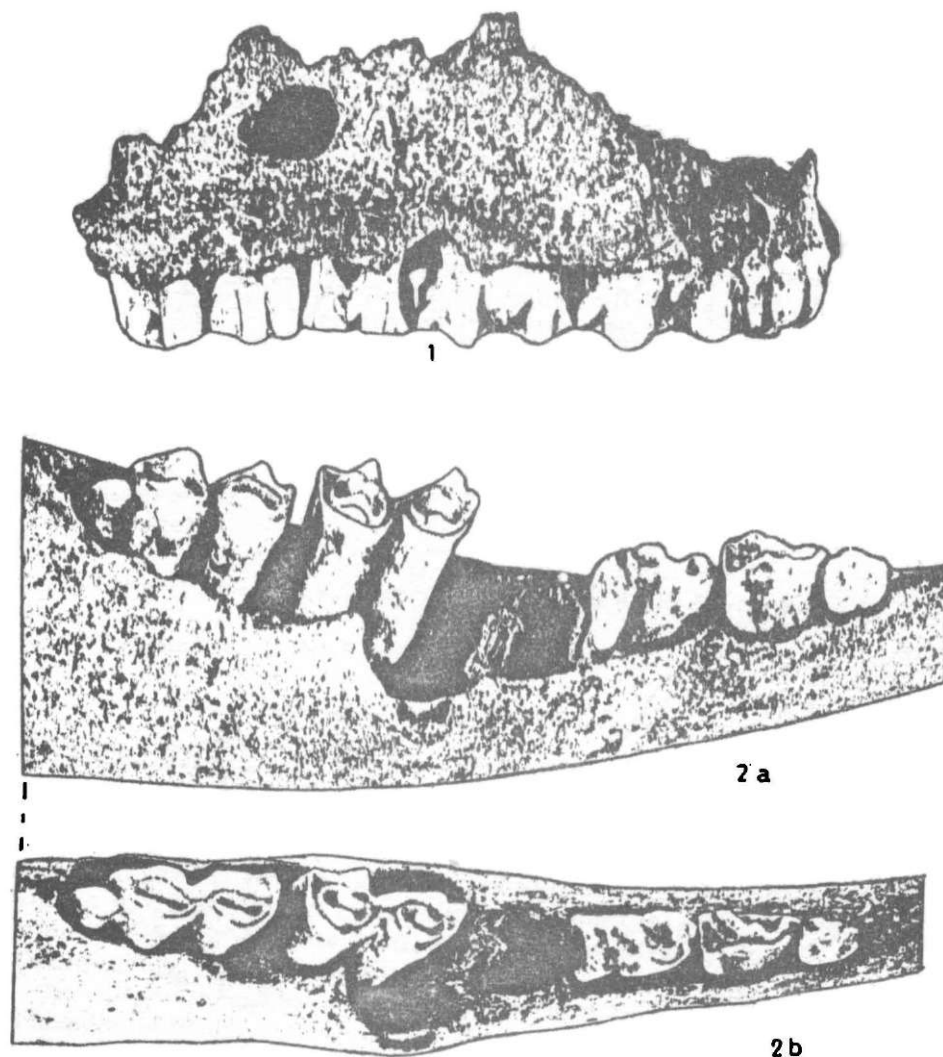
Din materialul etapei a II-a (12 fragmente) s-au stabilit 6 indivizi (6 mandibule stîngi).

În strat (5 piese) prin prezența a două fragmente de neurocraniu, aproximativ egale, numărul minim de indivizi a fost stabilit la 2.

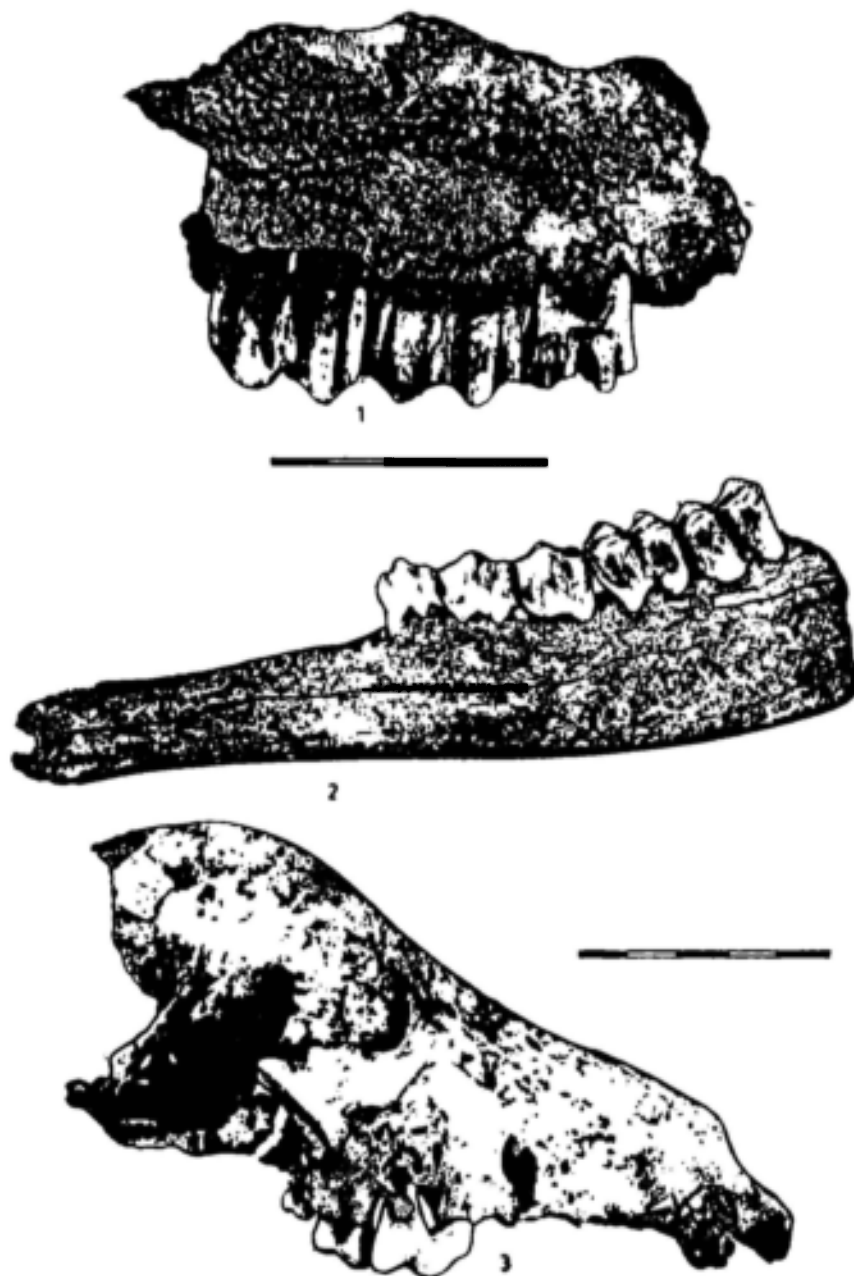
Făcînd observații asupra celor 14 mandibule de cîine (din întreaga așezare) reținem că, în timp ce primele 13 se caracterizează prin dimensiuni medii spre mari, dentiție normal implantată și spații interdentare prezente, ultima mandibulă se diferențiază de celelalte prin lipsa spațiilor interdentare, culisarea alveolelor și dimensiuni mici, caractere ce o încadrează în tipul "palustris", mai frecvent întîlnit în mediul neolitic.

Fig.4. - Equus caballus (a) și Equus asinus (b) - astragal: fața medială (1); fața laterală (2).

Fig.5. - Piese cu patologie osoasă: Sus scrofa - maxilar superior (1); Bos taurus - mandibulă.

Fig.6. - Piese cu patologie osoasă: Bos taurus - maxilar superior (1); Cervus - mandibulă (2); Canis familiaris - maxilar superior (3).

Vulpea (*Vulpes vulpes* L). Au fost găsite 3 piese (în locuințele etapei a II-a), care provin de la 2 indivizi (2 mandibule drepte).

Ursul (*Ursus arctos* L). Este reprezentat printr-un fragment de radius distal, neepifizat, găsit în locuința 40 (etapa I-a).

Bursucul (*Meles meles* L). Au fost găsite 3 piese osoase în locuințele etapei a II-a, considerate ca provenind de la doi adulți.

Aspecte patologice ale unor piese osoase

Din materialul osteologic examinat, 6 fragmente (3 maxilare, 3 mandibule) prezintă aspecte patologice¹¹.

Sus scrofa L.

1. Fragment de maxilar superior (fig. 5/1): liza rebordului alveolar, la nivelul M^1-M^2 , pe fața vestibulară, cu osteoporoză pe porțiunea P^4-M^2 , mai accentuată în dreptul lizei.

Bos taurus L.

2. Fragment de mandibulă dreaptă (fig. 5/2a-2b): deformare pe fața vestibulară, la nivelul P^4-M^1 , ca urmare a unui proces inflamator supurat; se poate presupune existența unei osteomielite produsă de *Actinomyces bovis* și în acest caz infecția s-a produs prin înțeparea gingiei cu un pai purtător de agent patogen, în timpul hrănirii animalului.

3. Fragment de maxilar superior drept (fig. 6/1): liza rebordului alveolar la nivelul P^4 .

Cervus elaphus L.

4. Fragment de mandibulă stângă (fig. 6/2): liza rebordului alveolar la nivelul M^1 , leziune incipientă pe rădăcina anterioară.

Canis familiaris L.

5. Fragment de mandibulă stângă: oligodontie alveolară M^3 .

6. Fragment de maxilar superior drept (fig. 6/3): edentație parțială I^1 , liza rebordului alveolar pe fața vestibulară la nivelul M^1 , cu descoperirea parțială a rădăcinii posterioare.

*

*   *

Discuții

Din datele prezentate rezultă că în economia alimentară a locuitorilor așezării Vlădiceasca, în ambele faze cronologice, speciile domestice au avut o pondere mai mare decât cele sălbatice. Numărul mic de piese și de indivizi al speciilor sălbatice (mistreț, cerb, căprior) sugerează că vânătoarea reprezenta o activitate secundară, având numai rolul de a suplimenta alimentația carnată.

Resturile faunistice de la Vlădiceasca înlesnesc constatarea că în secolele III-I f.e.n. aria de răspândire a cerbului cuprindea încă regiunile sudice ale Câmpiei Române.

Rol de suplimentare în alimentație îl avea și adunatul melcilor, în timp ce, în mod surprinzător, dată fiind apropierea așezării de apă, din material na rezultă ca pescuitul să fi constituit o preocupare pentru locuitorii așezării.

Luînd în discuție numai speciile de mamifere domestice folosite în alimentație (porc, bou, oaie, capră) și ținînd seama de faptul că așezarea a fost locuită mai mult de două secole, numărul minim de indivizi apreciat apare neașteptat de mic. Este drept că materialul osteologic a fost recuperat din locuințe și din spațiul dintre ele, locuri în care fragmentele trebuie considerate ca piese rătăcite sau întîmplător cărate (de cîini, circulație umană etc.) și nu din gropi de deșeuri. Cu toate acestea credem că locuitorii de la Vlădiceasca nu trebuie considerați crescători de vite specializați.

Din punct de vedere al numărului minim de indivizi sacrificați se constată un ușor decalaj în raportul porcine/bovine în favoarea primelor, faptul fiind fără îndoială legat de prolificitatea mai mare a porcinelor. În ceea ce privește vârsta de sacrificare a porcinelor, raportul subadult (pînă la 24 luni)/adult a fost în ambele etape de aproximativ 2/1 (4/2 în etapa I-a și 10/4 în etapa a II-a). Această constatare, corelată cu observația că dentiția "adultă" nu prezintă niciodată o uzură excesivă, sugerează pe de o parte o preocupare în vederea menținerii lotului de animale cu o componentă optimă a grupelor de vîrstă, a capacității de reproducție și a randamentului economic și, pe de altă parte, o exploatare pentru necesitățile gospodăriei proprii.

Referitor la ovi-caprinae, faptul că procentul numărului minim de indivizi apreciat crește simțitor în etapa a II-a, în comparație cu etapa I-a, îndreptățește ipoteza intensificării creșterii ovi-caprinelor în a II-a etapă de locuire. De altfel, talia ovinelor - de aproximativ 67-74 cm, destul de mare pentru a II-a epocă a fierului - demonstrează o bună întreținere a animalelor. Sacrificarea redusă la vîrste sub-adulte constituie un indiciu al creșterii ovinelor mai cu seamă pentru producția de lînă (posibil și lapte), aceasta fiind în concordanță cu numărul mare de fusaiole descoperite în majoritatea locuințelor.

Din totalul de material rezultă că raportul oaie/capră era aproape 1/1 (4/3), cu alte cuvinte o turmă mixtă, așa cum nu arareori s-a întîlnit pînă recent în gospodăriile agrare patriarhale.

În legătură cu caii, nu există dovezi care să ateste folosirea lor în alimentație; majoritatea oaselor sînt întregi. Mai mult decît atît, fragmentul de craniu, din care nu s-a recuperat decît masivul facial, s-a găsit singur, într-o groapă izolată, ceea ce ar putea sugera o grijă mai deosebită față de acest animal.

Subliniem încă odată talia relativ înaltă a cailor pentru perioada analizată, indiciu posibil al unei preocupări față de această specie.

NOTE

- * Aducem pe această cale mulțumiri tovarășei Alexandra Bolomey, cu sprijinul și îndrumarea căreia a fost realizată lucrarea.
- 1 Vezi articolul referitor la săpăturile din acest loc al lui George Trohani din prezentul volum, p.87 și urm.
- 2 Materialul ne-a fost pus la dispoziție de către George Trohani, căruia îi mulțumim.

- 3 În articolul de față reluăm observațiile asupra materialului din 1973, căruia i se adaugă cel din 1975. Prelucrarea preliminară a materialului din campania din 1973 a fost prezentată de E. IONESCU în articolul Studiul materialului faunistic provenit din unele locuințe geto-dacice de la Vlădiceasca, în CA, I, p.177-180.
- 4 În aceste tabele, ca și în tabelul 3, *Sus scrofa* și *Sus domesticus* sînt trecute împreună sub denumirea "*Sus sp.*", iar *Ovis aries* și *Capra hircus* sînt cuprinse în grupa "*Ovi-caprinae*".
- 5 S.HAIMOVICI, Unele caracteristici morfologice ale taurinelor din așezările traco-getice, în ASUI, 13, 1967, p.2.
- 6 S.HAIMOVICI, L'élevage et la chasse chez les geto-daces, în vol. Domestikationsforschung und Geschichte der Haustiere, Akademiai Kiadó, Budapest, 1973.
- 7 Perioadele de vîinare ale cerbului au fost determinate după AGVPS Vînat și vînaătoare, București, 1964.
- 8 Elanul a mai fost semnalat pentru epoca a II-a a fierului la Bradu de către S.HAIMOVICI în op.cit.
- 9 V.O.VITT, Losadi pazyrykskich kurganov, SA, 16, 1952, p.163-205.
- 10 Informație ALEXANDRA BOLOMEY, materialul fiind încă inedit.
- 11 O.VLADUTIU, Patologia chirurgicală a animalelor domestice, II, Edit. Academiei R.S.R., București, 1966.

DATES CONCERNANT LE MATÉRIEL FAUNIQUE DE L'ÉTABLISSEMENT GÉTO-DACE DE VLADICEASCA, DÉP. ILFOV

- Résumé -

On présente le matériel faunique découvert dans 32 habitations, appartenant à deux étapes chronologiques (IIIe-IIe siècle av.n.è.), et de la couche d'entre les habitations (tableaux 1, 2, 3).

Pour les mammifères la répartition des espèces par nombre de pièces et nombre minimum d'individus est présentée dans le tableau 4. Pour chaque espèce on spécifie les pièces sur lesquelles on a établi le nombre minimum d'individus et l'âge de sacrifice.

On signale aussi des aspects pathologiques de quelques maxillaires.

Des dates présentées il résulte que dans l'économie alimentaire des habitants de l'établissement de Vlădiceasca les espèces domestiques ont eu une prépondérance en rapport aux sauvages. La chasse représentait une activité secondaire, ayant seulement le rôle de supplé-
menter l'alimentation carnée (comme d'ailleurs aussi le rassemblement d'escargots).

Les restes fauniques de Vlădiceasca facilitent la constatation qu'aux IIIe-Ier siècle av.n.è. l'aire de diffusion du cerf comprenait encore les régions du sud de la Plaine Roumaine.

Du point de vue du nombre minimum des individus sacrifiés on constate un léger décalage dans le rapport porcines/bovidés en faveur des premiers.

En ce qui concerne l'âge de sacrifice des porcines, le rapport sousadulte/adulte a été pendant les deux étapes d'environ 2:1. Cette constatation jointe à l'observation que la dentition "adulte" ne présente jamais une usure excessive, suggère d'une part une préoccupation pour le maintien d'une composition optimale des groupes d'âge, de la capacité de reproduction et de rendement économique et d'autre part une exploitation pour les nécessités du foyer propre.

En ce qui concerne les caprovins la taille des ovines d'à peu près 67-74 cm, assez grande pour la deuxième époque du fer, démontre un bon entretien des animaux. Le sacrifice réduit à des âges sousadultes constitue un indice de l'élevage des ovines surtout pour la production de la laine (peut-être aussi pour le lait), celle-ci étant en concordance avec le grand nombre des fusaiôles découvertes dans la majorité des habitations. Le rapport moutons/chèvres était à peu près 1:1, autrement dit un troupeau mixte, comme on en rencontrait dans les ménages agraires patriarcaux.

Au sujet des chevaux il n'existe pas de preuves de leur utilisation pour l'alimentation. On doit souligner la taille relativement haute des chevaux pour la période analysée, indice probable d'une préoccupation envers l'élevage de ces animaux.

L'auteure est d'avis que les habitants de Vlădiceasva ne doivent pas être considérés comme éleveurs spécialisés de larges troupeaux d'animaux, se contentant simplement d'un élevage pour des fins domestiques.

LEGENDE DES FIGURES

- Fig.1 - 1. Bos taurus métapodes, extrémités distales: a,b,c,d - métacarpes; e,f,g,h - métatarses; 2. Diagramme de corrélation entre les dimensions des extrémités distales des métatarses de Bos taurus.
- Fig.2 - 1. Caprovins - métapodes: a. Capra hircus - métacarpe; b, c, d, e - Ovis aries - métacarpes; f. Ovis aries - métatarse; 2. Capra hircus - fragment de crâne.
- Fig.3 - Equus caballus - fragment de crâne: 1. norme dorsale; 2. norme latérale; 3. norme basale.
- Fig.4 - Equus caballus (a) et Equus cf. asinus (b) - astragale: 1. face médiale; 2. face latérale.
- Fig.5. - Pièces à pathologie osseuse: 1. Sus scrofa - fragment de maxillaire supérieur; 2. Bos taurus - fragment de mandibule.
- Fig.6. - Pièces à pathologie osseuse: 1. Bos taurus - fragment de maxillaire supérieur; 2. Cervus elaphus - fragment de mandibule; 3. Canis familiaris - fragment de crâne avec maxillaire supérieur.

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA CETĂŢENI, JUDEŢUL ARGEŞ

de dr. LUCIAN CHIŢESCU

Săpăturile arheologice întreprinse timp de patru campanii¹ la Cetăţeni, jud. Argeş, de un colectiv al Muzeului de Istorie al R.S. România în colaborare cu Dinu V. Rosetti, descoperitorul staţiunii şi autorul cercetărilor efectuate aici pînă în 1969, au avut ca principale obiective cercetarea platoului din vrful monticolului stîncos "Cetăţuia", numit şi "Schitul cetăţuia lui Negru Vodă" şi mica suprafaţă de teren de la piciorul monticolului numită "Poiana Tîrgului", ce se întinde pe un mic şi îngust platou între Valea lui Coman la vest şi stîncile cu cărarea de acces spre schit la est, respectiv între piciorul înălţimii la nord şi malul rîului Dîmboviţa la sud (fig.1).

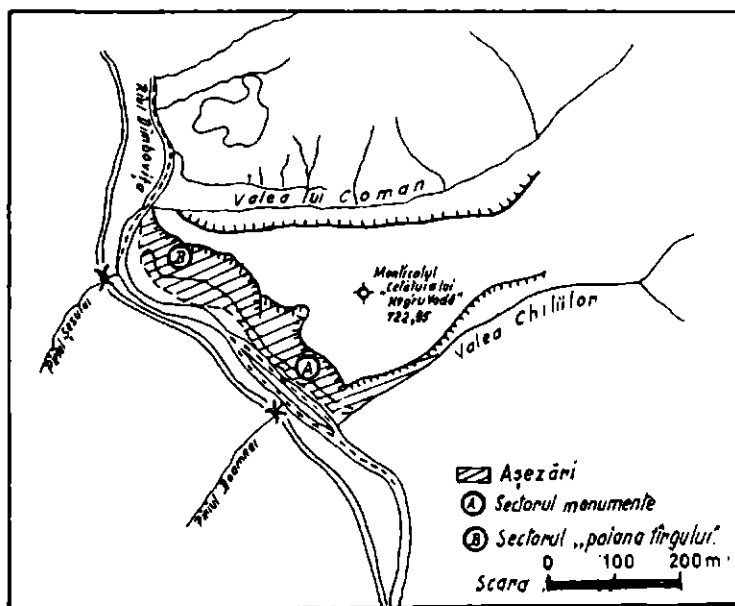

Fig.1. - Plan de situație a cetăților și așezărilor dacice și feudale de la Cetățeni.

Unele sondaje efectuate anterior în punctele menționate, și în special cele din 1958 din vrful "Cetăţuia", semnalaseră unele complexe arheologice a căror cercetare atentă se impunea². Aceasta pe de o parte.

Pe de altă parte, importanța așezării de aici și citarea ei insistentă în literatura de specialitate cereau unele precizări mai concrete ale situației de acolo³.

Vom încerca, în cele ce urmează, o prezentare a rezultatelor principale ale acestor cercetări și, pe cât ne va fi posibil, o coroborare a acestora cu descoperirile mai vechi, în măsura în care acestea ne-au fost accesibile.

1. Cetatea geto-dacică din piatră. La marginea de vest a comunei Cetățenii din Vale. În partea stîngă a rîului Dîmbovița, pe platoul

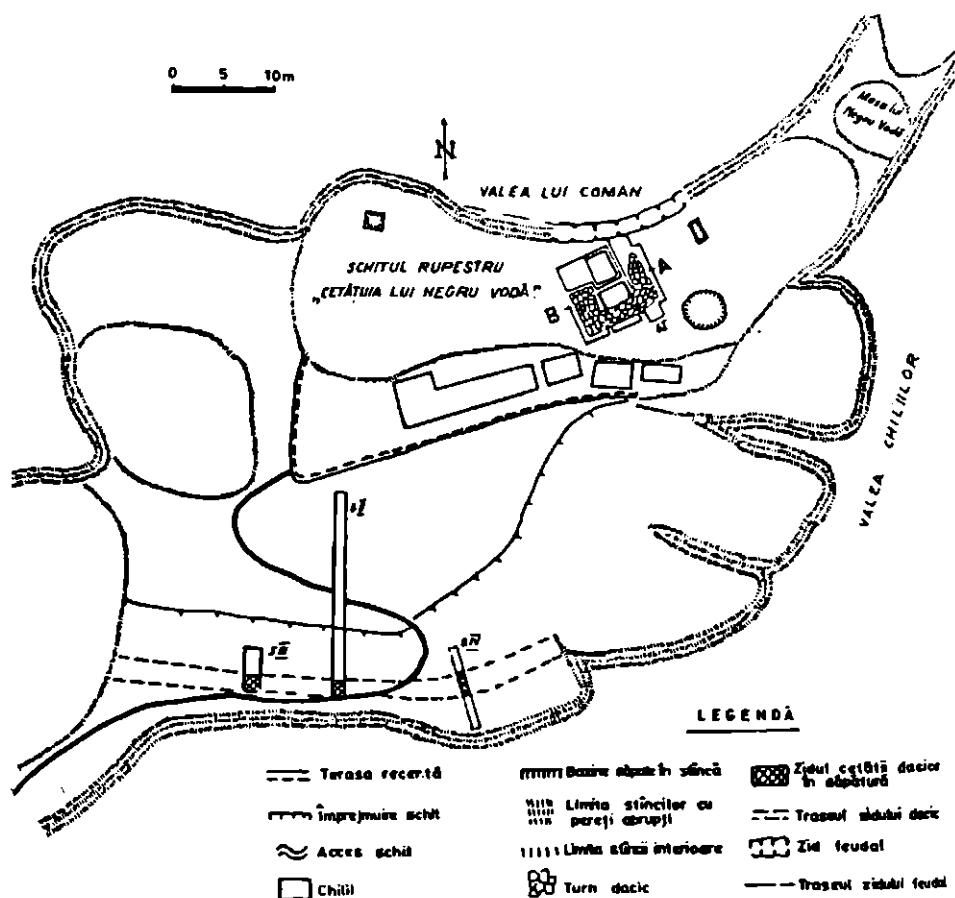

Fig. 2.- Plan schematic al fortificațiilor dacice și feudale din vârful monticolului "Cetățuia lui Negru Vodă" de la Cetățeni.

îngust din vârful monticolului "Cetățuia lui Negru Vodă", în incinta actualului schit cu același nume, ținând seama de locul extrem de stîncos și de limitat ca suprafață datorită și marelui număr de chilii actuale, săpăturile noastre au interceptat parțial sondajele efectuate anterior aici, în 1958, cînd se semnalaseră resturile unei fortificații medievale⁴. Cu ajutorul unor secțiuni și suprafețe adiacente a fost cercetată întreaga construcție rectangulară semnalată în mijlocul platoului, cereetarea ei prilejuind constatări dintre cele mai interesante.

Dacă în și sub actualul sol vegetal, într-o depunere de pămînt extrem de frămîntată datorită deselor intervenții recente, groasă de 0,20-0,50 m, s-au găsit și unele materiale feudale databile în sec. XIII-XIV, iar în micile porțiuni în care stratul a scăpat nederanjat s-au descoperit în exclusivitate materiale feudale, în schimb, pe zidurile construcției de piatră din mijlocul platoului și în interiorul ei a apărut un nivel de arsură, gros pe alocuri de 0,50 m, în cuprinsul căruia s-au găsit în exclusivitate fragmente ceramice geto-dace. Prin eurățirea și cercetarea atentă a complexului de zidărie s-a constatat că este vorba de o construcție pătrat-rectangulară⁵, cu zidul gros de 2 m și cu latura păstrată de 9 m la exterior și 5 m la interior. Resturile încă păstrate ale construcției sînt făcute din piatră de rfu de diferite forme și mărimi și din bucăți de gresie nisipioasă, locală, neprelucrată și fără nici un fel de indiciu de folosire a mortarului. Împrejurarea că la zidărie s-a folosit în bună măsură gresia nisipoasă din zonă care se sfărîmă și se nisipește la intemperii poate crea, la o cercetare mai puțin atentă, impresia, desigur falsă, că ar putea fi vorba de mortar tocmai datorită nisipului mărunt ce a pătruns și a rămas între pietre. La rîndul său pămîntul nisipos din zonă ce a fost folosit ca liant la construcția zidului a lăsat printre pietroarele construcției o altă cantitate de nisip.

S-a constatat, de asemenea, că pe stîncă naturală înclinată pe care a fost amenajată construcția din piatră a fost depus pentru orizontalizare și rezistență un strat de pămînt. Astfel, în vreme ce zidăria de pe latura de est, și probabil și pe cea de nord a construcției a fost așezată direct pe stîncă naturală, celelalte două laturi au fost așezate pe un strat de pămînt cu materiale geto-dace⁶. Absența mortarului în zidărie și mai cu seamă existența celor două straturi cu materiale geto-dace, unul la baza construcției și altul peste ruina acesteia, nu mai lasă nici o urmă de îndoială că ne aflăm în fața unei construcții dacice, foarte probabil o locuință-turn databilă, pe baza materialelor ceramice, în cursul sec. II-I f.e.n. Fiindcă materialul ceramic din cele două nivele menționate este extrem de unitar. În cadrul lui predomină ceramica cenușie sau roșie lucrată cu mîna din pastă poroasă fără decor sau cu decor alveolar (fig. 5/1, 2, 4; 6/1, 3, 4; 7; 8). Nu lipsesc însă nici unele fragmente lucrate la roată, din pastă fină, fără decor sau motivul decorativ reprezentat de linia în val încadrată de rețele de linii orizontale (fig. 5/3).

La toate acestea se adaugă împrejurarea că în nivelul de arsură de deasupra resturilor construcției și din interiorul lor, direct pe stîncă

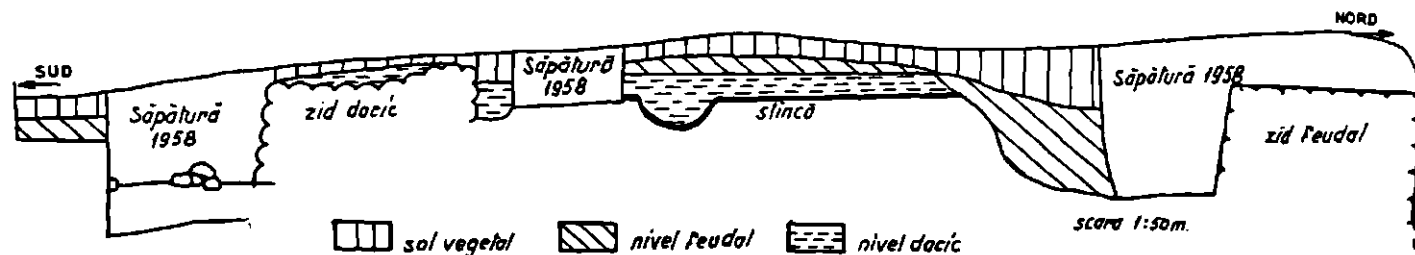
naturală din interiorul construcției, arsură provenind probabil de la incendierea suprastructurii din lemn a edificiului, a fost descoperită in situ o monedă romană republicană din argint, puternic arsă și ea, emisă în anul 88 f.a.n.⁷.

Descoperirea monedei în condiții stratigrafice extrem de limpezi aduce dovada indubitabilă a distrugerii prin incendiu a construcției dacice din mijlocul platoului în primele decenii ale sec. I f.e.n. Constatarea aceasta a contribuit în mod hotărâtor la încercarea de stabilire a cauzelor și a momentului distrugerii prin incendiu violent a acestei fortificații. Fiindcă desooperirea și cercetarea locuinței-turn a constituit în chip necesar punctul de plecare a unor minuțioase investigații pentru identificarea resturilor doveditoare a existenței cetății geto-dace și în mod special a zidului de incintă al acesteia. Pornind de la constatarea că zidul de piatră din capătul de nord al primei noastre secțiuni (fig.2) este fără îndoială o amenajare din epoca feudală la care a fost folosit ca liant mortarul cu bucăți de cărămidă și cărbune, realizat în sec. XIII-XIV pentru a astupa golul dinspre Valea lui Coman dintre stâncile "Masa lui Negru Vodă" și stâncă în care a fost amenajat schitul cu numele aceluiași Negru Vodă, atenția ne-a fost concentrată în mod necesar spre limita sudică a platoului, unde distanța mai mare dintre ultimele stânci - prin care se face acum accesul la schit - lăsa să se întrevadă oarecare posibilități de depistare a urmelor vechiului zid dacic.

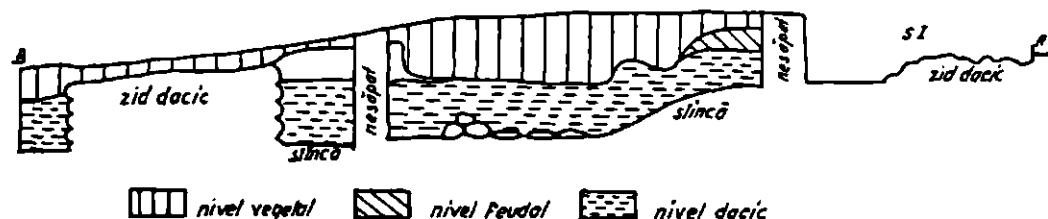
Într-adevăr, cu ajutorul a trei secțiuni (S II-S IV), pe latura sudică a platoului, la marginea abruptă ca peretele a acestuia, chiar lângă și sub ultima porțiune a actualei cărări de acces spre schit, au fost interceptate și cercetate resturile unui zid de piatră gros de 2 m în unele sectoare și 2,50 m în altele, cu parament exterior și interior făcute din gresie locală nisipoasă sumar cioplită și ordonat așezată, cu emplecton din diferite fragmente de gresie sau din pietre de rfu și fără nici un indiciu de folosire a mortarului. Chiar dacă resturile acestui zid (fig.2) nu se mai păstrează decât pe înălțimea de 0,30-0,40 m, structura și modul de realizare a paramentelor și emplectonului sînt evidente.

Și mai importantă este constatarea că lângă paramentul interior al zidului, direct pe stîncă naturală cu panta înclinată aici numai la 45° au fost găsite fragmente ceramice geto-dace similare cu cele descoperite pe resturile locuinței-turn din interior, fapt ce demonstrează, împreună cu tehnica de construcție, că ne aflăm, într-adevăr, în fața resturilor zidului de incintă al cetății geto-dace. Zidul, avînd lungimea de circa 56 m, unea pe direcția est-vest stîncile mari ce străjuiau platoul spre Valea Chiliilor și Valea Dîmboviței și a lui Coman.

Întrucît pe latura de nord a platoului nu vom putea ști niciodată dacă pe locul actualului zid feudal a existat mai înainte unul dacic, rămînem cu constatarea că singurul zid păstrat al iacintei dacice⁸ este cel care închidea ultimul spațiu liber spre sud la partea superioară a unor stînci naturale cu pereții drepecți pînă la verticală. Stăruim în a sublinia că zidul menționat închidea spre sud numai ultima parte a stîncilor, fiindcă la numai cîțiva metri în afara liniei lui și pe această latură perețele stîncilor este la fel de abrupt ca pe celelalte laturi.

Profilul peretelui de vest al secțiunii din vârful monticolului „Cetățuia lui Negru Vodă” de la Cetățeni.

Profil pe axul A-B al săpăturilor din vârful „Cetățuia lui Negru Vodă” de la Cetățeni

Fig.3. - Profile ale săpăturilor de pe monticolul „Cetățuia lui Negru Vodă” de la Cetățeni.

La Cetățeni este vorba, așadar, de o cetate naturală extrem de greu vulnerabilă, întărită doar parțial cu zid și care se înscrie perfect în categoria fortificațiilor geto-dace prezentate de Dio Casius drept adevărați "munți întăriți"⁹.

În afara locuinței-turn, în interiorul cetății, pe spațiul extrem de redus rămas neocupat de chilii, au fost identificate trei bazine de forme și dimensiuni diferite dăltuite în stîncă, toate reprezentînd în mod evident rezervoare de apă. Astfel, la 3,50 m sud-est de locuința-turn se află o cisternă, cu diam. de 3,50 m, cu peretele vertical cioplit în stîncă pînă la adîncimea de 3,50 m. Tot așa, la circa 11 m est de același turn se află un alt bazin, de asemenea cioplit în stîncă, de formă rectangulară și cu dimensiunile de 1,80 x 0,80 x 0,70 m. În fine, deasupra schitului se găsește un alt rezervor de formă pătrată dăltuit în stîncă pînă la adîncimea de 2,50 m. Din nefericire, toate aceste rezervoare au fost golite de înaintași astfel că în timpul cercetărilor noastre nu s-au găsit în interiorul lor decît pămîntul răvășit și materiale amestecate. În atare situație, chiar dacă nu se pot face în mod obiectiv precizări ferme, bănuim că primele două rezervoare, situate la piciorul celei mai înalte părți a monticolului și avînd rolul evident de captare și păstrare a apei pot fi atribuite cu probabilitate epocii geto-dace. Evident că prin aceasta nu excludem posibilitatea ca toate trei rezervoarele să fi fost lucrate și folosite în perioada geto-dacică și refolosite și poate chiar reamenajate în perioada feudală. Și aceasta cu atît mai mult cu cît este exclus ca încăperile în care a fost amenajat mai tîrziu schitul rupestru, se pare în sec. al XVI-lea¹⁰, și care la origine au fost peșteri naturale, să nu fi fost folosite și de geto-daci, poate ca locaș de cult. Afirmatia este întărită atît de absența altor complexe de locuit în interiorul cetății, în afara locuinței-turn mai sus menționate, cît și de faptul că pe peretele exterior, nordic, al stîncii în care a fost amenajat schitul rupestru se păstrează încă, destul de slab, săpată o reprezentare a călărețului în mers spre dreapta foarte asemănătoare cu cea de pe monedele geto-dace. Reprezentarea aceasta de pe peretele natural al cetății geto-dace de la Cetățeni¹¹ este singura care poate fi atribuită perioadei în discuție dintr-o suită de alte semne și gravuri rupestre diferite ce se găsesc săpate pe stîncile de la piciorul monticolului¹².

Aceste considerații se bazează și pe faptul că în vreme ce fortificația geto-dacă a avut o structură trainică, cea medievală, probată numai de zidul de piatră dinspre Valea lui Coman¹³ și de materialul arheologic în care, așa cum vom vedea în continuare, predomină piesele de armament și echipament, pare a fi avut o structură mai puțin consistentă. La aceasta duce în chip logic constatarea că dacă pe latura nordică a platoului feudului au realizat acel zid, care poate că înlocuia unul mai vechi dacic, pe latura sudică, oricum mai vulnerabilă, ei n-au zidit nimic, folosind, probabil, zidul încă păstrat și poate parțial refăcut al fortificației antice¹⁴. Situația nu este fără precedent știut fiind că fortăreața Cernigrad de la Stara Planina (R.P. Bulgaria), realizată într-o manieră identică perioadei La Tène și care face parte din

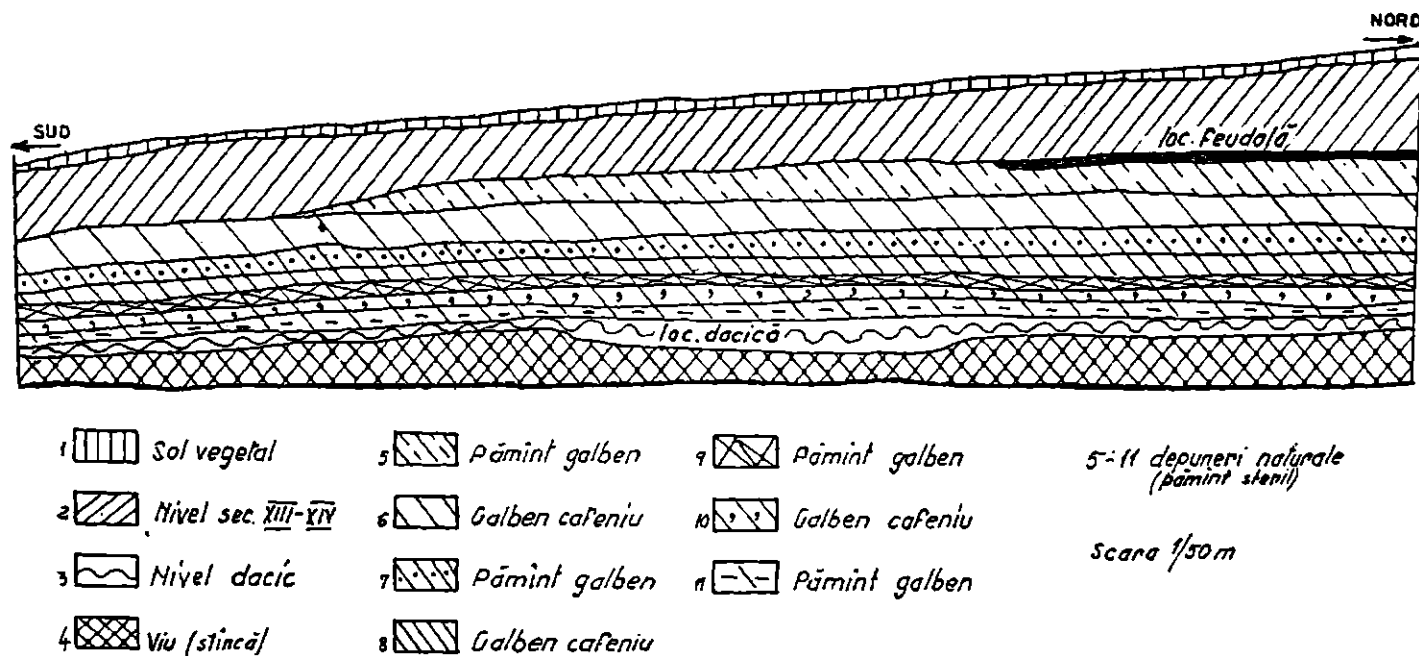

Fig.4. - Fragment din profilul peretelui de vest al secțiunii III din sectorul "Poiana Tîrgului" de la Cetățeni-Argeș.

primele fortificații de piatră ale tracilor, a dăinuit pînă în perioada migrațiilor¹⁵. Altminteri nu se poate explica faptul că în vreme ce resturile zidului dacic se mai păstrează încă pe latura sudică, mai vulnerabilă a platoului, cele feudale, care trebuiau să fie, oricum, mai rezistente, lipsesc cu desăvîrșire.

Din cele pînă acum prezentate a reieșit, credem, cu suficientă claritate că din punctul de vedere al tehnicii de construcție cetatea dacică de la Cetățeni prezintă deosebiri notabile față de cetățile dacice clasice din Munții Orăștiei. Aici nu întîlnim blocuri mari de piatră fasonată în paramente și nici "babele" pentru fixarea bîrnelor din lemn. Folosirea pietrelor mici și a bucăților de gresie nisipoasă găsite pretutindeni în zonă și cioplite sumar pentru realizarea paramentelor cetății, sau lipsa totală a paramentelor și a pietrelor prelucrate din zidul turnului-locuință din interior sugerează cu certitudine faptul că la Cetățeni ne găsim într-o fază mai timpurie a procesului de realizare a fortificațiilor geto-dace. Așa cum încercăm deja să sugerăm, această fază mai timpurie își găsește corespondentul perfect în fortificația asemănătoare "ridică" pe o înălțime stîncoasă cu pereții abrupti pe trei laturi, accesibilă numai dinspre sud-vest. Aceasta este singurul loc în care s-a ridicat un zid de incintă. Acesta urmează panta naturală a terenului...¹⁶. Am reprodus numai parțial cetatea din Balceni care ridică multe și interesante probleme în legătură cu începutul fortificațiilor de piatră din munți ale tracilor¹⁷. Faza aceasta de început a fortificațiilor din piatră geto-dace pare a fi susținută, în afara cetății de la Cetățeni, de alte fortificații similare din rîndul cărora nu pot lipsi cea de la Breaza-Făgăraș¹⁸, sau cele de la Polovragi¹⁹ sau Cîmpuri-Surduc²⁰ cu care cetatea de la Cetățeni are paralele comune nu numai în privința tehnicii constructive ci și, judecînd după materialul arheologic cu suficient coeficient de siguranță²¹, în ceea ce privește data de funcționare și în mod aproape sigur a aceleia privind încetarea existenței.

În acest context, avînd în vedere semnificația generală a fortificațiilor geto-dace, îndeosebi a celor de piatră a căror realizare presupune și reclamă existența unei forțe politice, socotim că fortificația de la Cetățeni era reședința unui conducător de triburi geto-dace a cărui forță economică era dată de intensă așezare de la poalele cetății. Pornind de la materialul ceramic descoperit în interiorul cetății de piatră de la Cetățeni, dar mai ales de la nivelul de distrugere prin incendiu a locuinței-turn din interior, nivel datat cu ajutorul monedei menționate în primele decenii ale sec. I f.e.n., socotim că distrugerea cetății de aici s-a produs în vremea arătată în urma unui brusc și violent atac. Incendierea și distrugerea aproape totală a locuinței-turn din interiorul cetății pare a sugera că atacatorul urmărea în principal lichidarea forței politice de aici și a sediului acesteia. Și aceasta cu atît mai mult cu cît, așa cum vom vedea în continuare, se pare că așezarea de la piciorul cetății n-a cunoscut acest incendiu, ea supraviețuind cel puțin pînă spre sfîrșitul secolului I f.e.n.

Judecînd după materialele arheologice cele mai elocvente, chiar dacă ele n-au fost găsite în condiții atît de limpezi ca la Cetățeni, so-

cotim că în același timp și cu același scop au fost atacate și distruse și alte așezări și fortificații geto-dace din rîndul cărora nu credem că pot fi excluse cetățile similare, deja menționate, de la Breaza, Polovragi sau Cîmpuri-Surduc, în ultimele, ca și la Cetățeni, nefiind sesizat nici un indiciu că atacul care a pus capăt existenței lor s-ar fi produs din afara lumii geto-dace. Mai mult decît atîta, împrejurarea că atît la Polovragi²² cît și la Cîmpuri²³ materialul numismatic din ultimele nivele este tot de la începutul sec. I f.e.n., ne determină o dată în plus să socotim că toate și-au încheiat existența în mod violent în același timp și cu același prilej. Pornind de la aceste date și ținînd seama de argumentarea recentă că în jurul anilor 70 ai sec. I f.e.n. se petrece unificarea adeseori prin forță a triburilor getice de la sud de Carpați de către getul Burebista și pătrunderea acestuia în Transilvania cu aceleași scopuri unificatoare²⁴ a neamului geto-dac, a atribui acestui important moment politic distrugerea cetății de piatră de la Cetățeni, a celorlalte mai sus menționate, precum și a altor fortificații și așezări distruse în acești ani se pare a fi, cel puțin în stadiul actual al cercetărilor, concluzia cea mai apropiată de adevăr. Astfel pusă problema, se lărgeste documentarea asupra momentului și a căilor prin care, în urma acțiunii energice a lui Burebista, centrul puterii politice a geto-dacilor s-a deplasat, într-adevăr, de la sud de Carpați în Transilvania, respectiv "dela geți la daci"²⁵.

2. Așezarea geto-dacică. La piciorul monticolului "Cetățuia lui Negru Vodă" valea Dîmboviței se strîmtează foarte mult, cursul rîului nelăsînd pe malurile sale decît terase înguste întrerupte de pîrîiașele ce se varsă în Dîmbovița. Pe aceste terase, în special pe cea din stînga rîului, la poalele cetății, au fost descoperite resturile așezării geto-dace care au făcut cunoscută stațiunea arheologică de aici. Cercetările noastre s-au localizat în extremitatea vestică a întinsei așezări care depășește lungimea de 1 km de-a lungul Dîmboviței, la vest de cărarea de acces spre schit, pe locul numit "Poiana Tîrgului".

Din capul locului trebuie spus că în zonele menționate așezarea geto-dacică nu este nici pe departe atît de bogată și de întinsă ca în zona de răsărit, ceea ce ne face să credem că în "Poiana Tîrgului" se afla limita vestică a ei. Într-adevăr, nivelul de locuire geto-dacic, deși se întîlnește peste tot, nu este nici atît de consistent și de intens cum se pare că este în restul așezării și cu atît mai puțin prevăzut cu complexe de locuit demne de reținut. Pe toată suprafața cercetată în perioada la care ne referim au fost depistate două locuințe dacice și o vatră în aer liber. Este vorba de o locuință de suprafață, așezată direct pe stîncă naturală bine orizontalizată prin cioplire. Locuința are dimensiunile de 4,10 x 3,60 m, suprafața ei fiind delimitată de gropi de stîlpi la colțuri și pe mijlocul laturilor. În interiorul ei au fost găsite resturi de lemn cu urme de prelucrare, ceea ce denotă că poate fi vorba de locuința unui meșteșugar în lemn. Cea de a doua locuință este de formă pătrată cu latura de 3 m și are podeaua adîncită cu numai 0,25 m față de nivelul de locuire corespunzător (fig.4). În privința situației stratigrafice problema este simplă și clară, în sensul că pe toată supra-

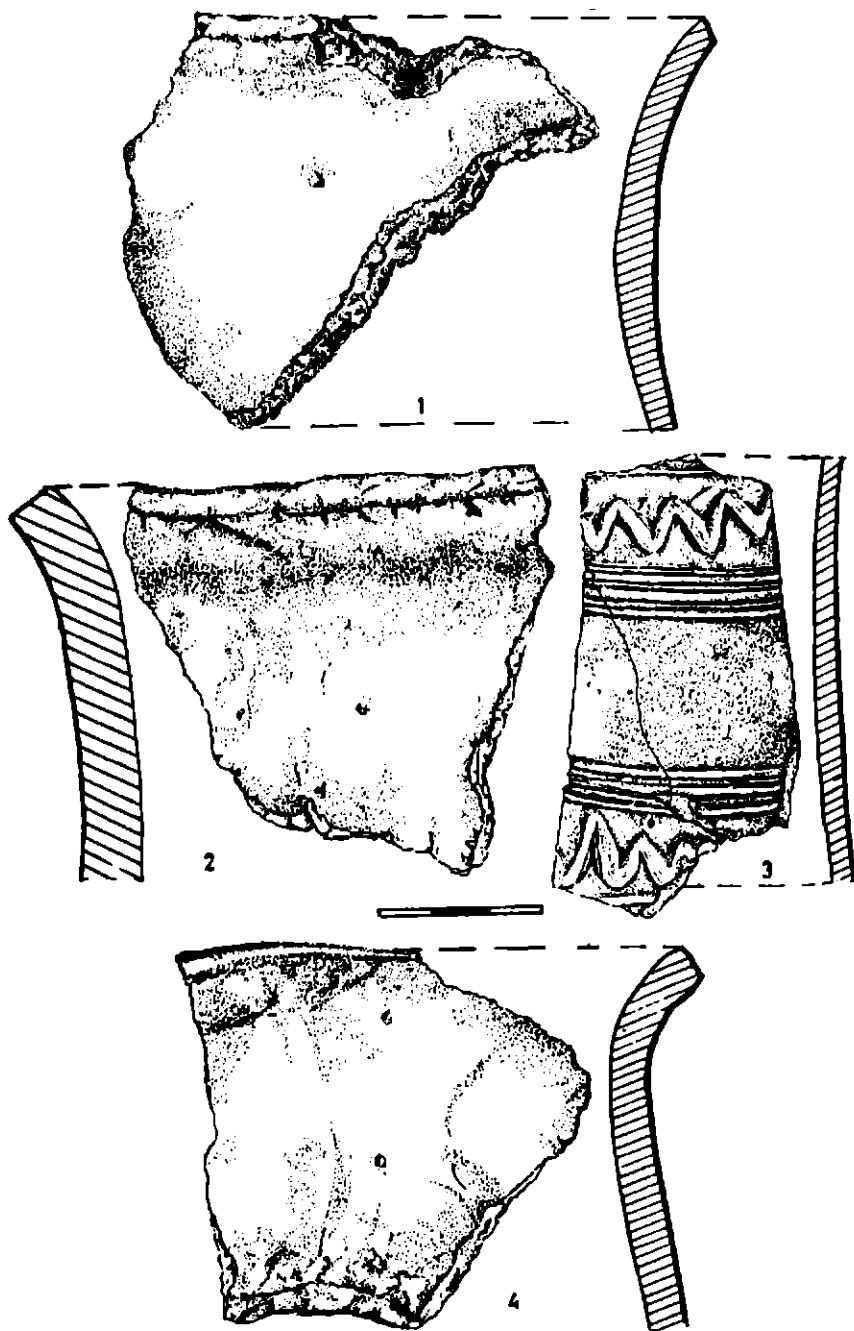

Fig. 5.- Ceramică din cuprinsul cetății geto-dace de la Cetățeni.

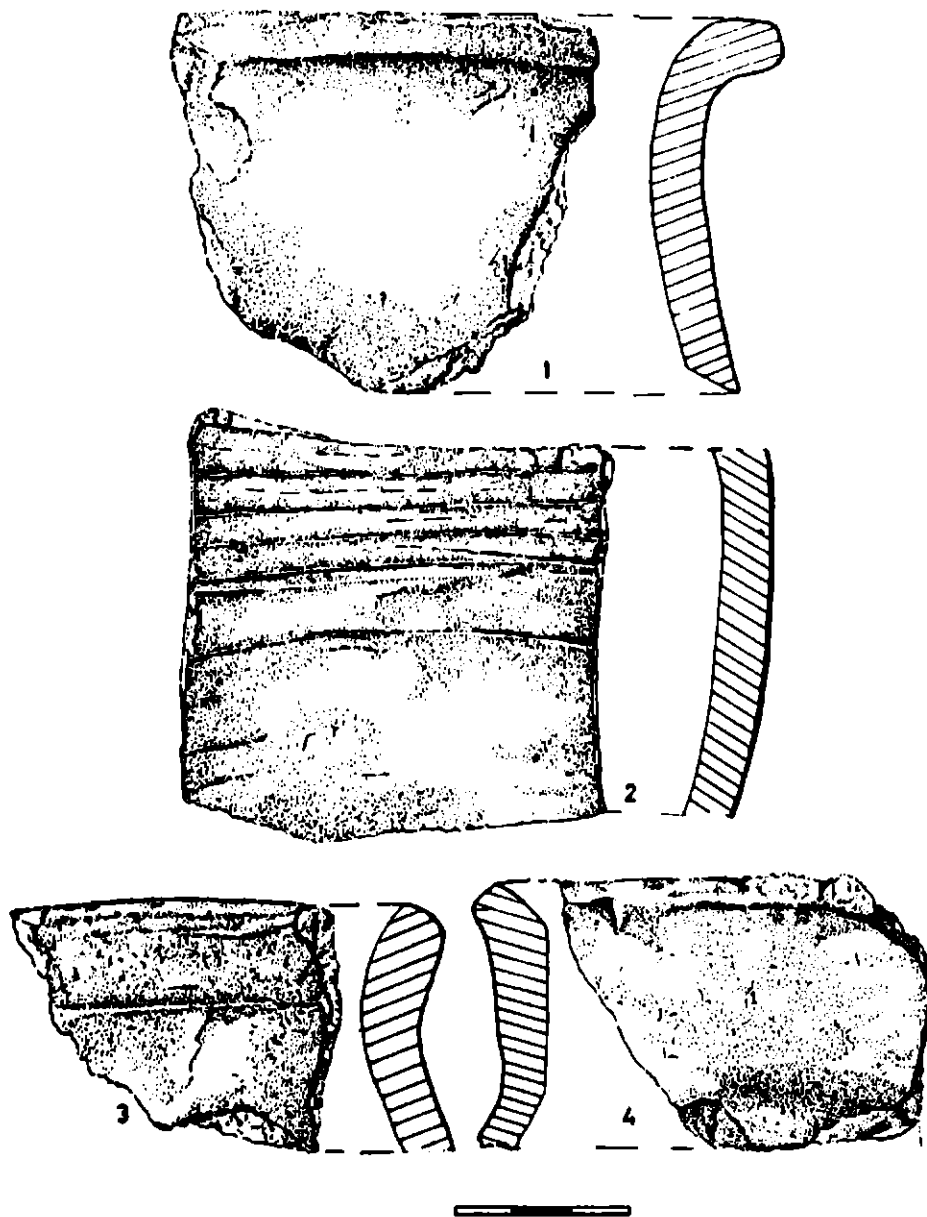

Fig. 6.- Ceramică din cuprinsul cetății geto-dace de la Cetățeni.

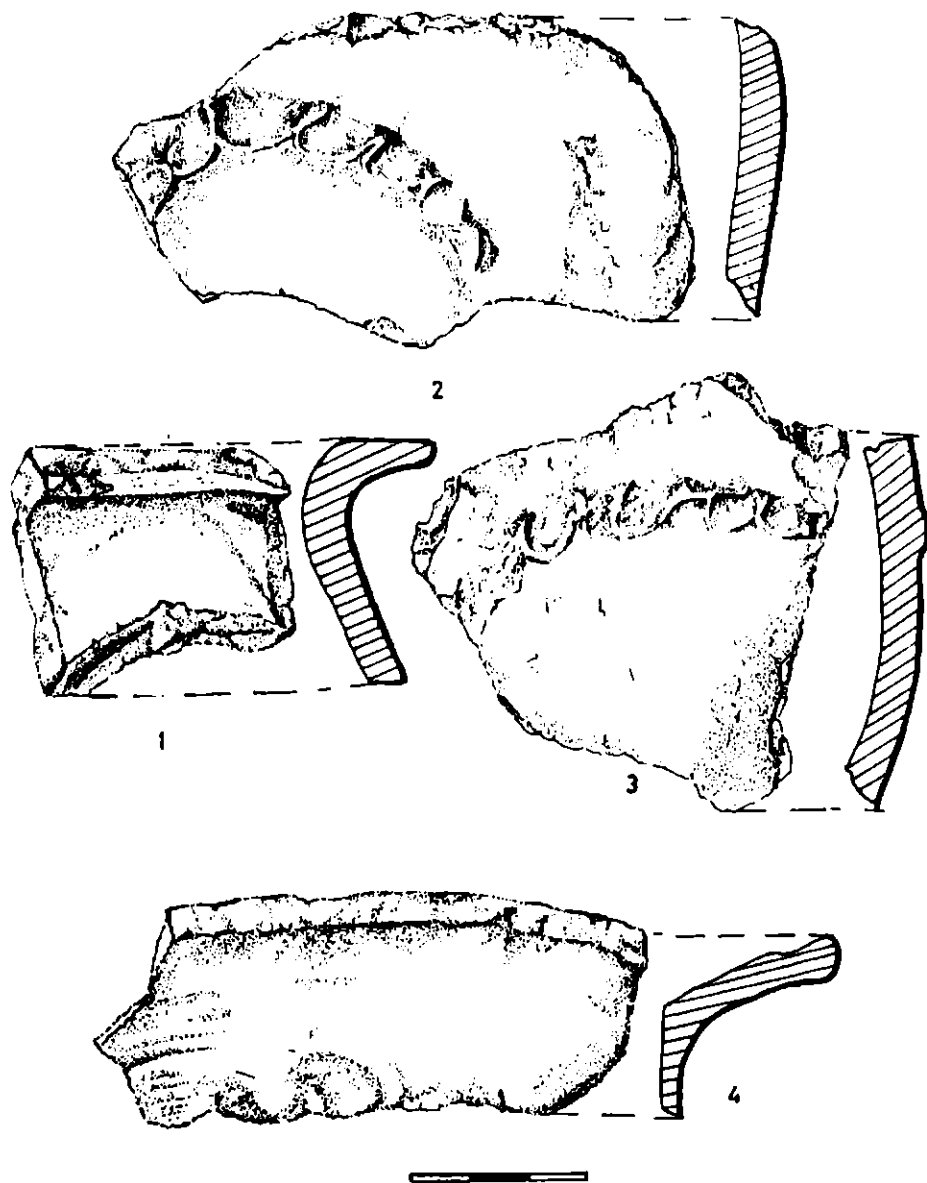

Fig. 7.- Ceramică din cuprinsul cetății geto-dace de la Cetățeni.

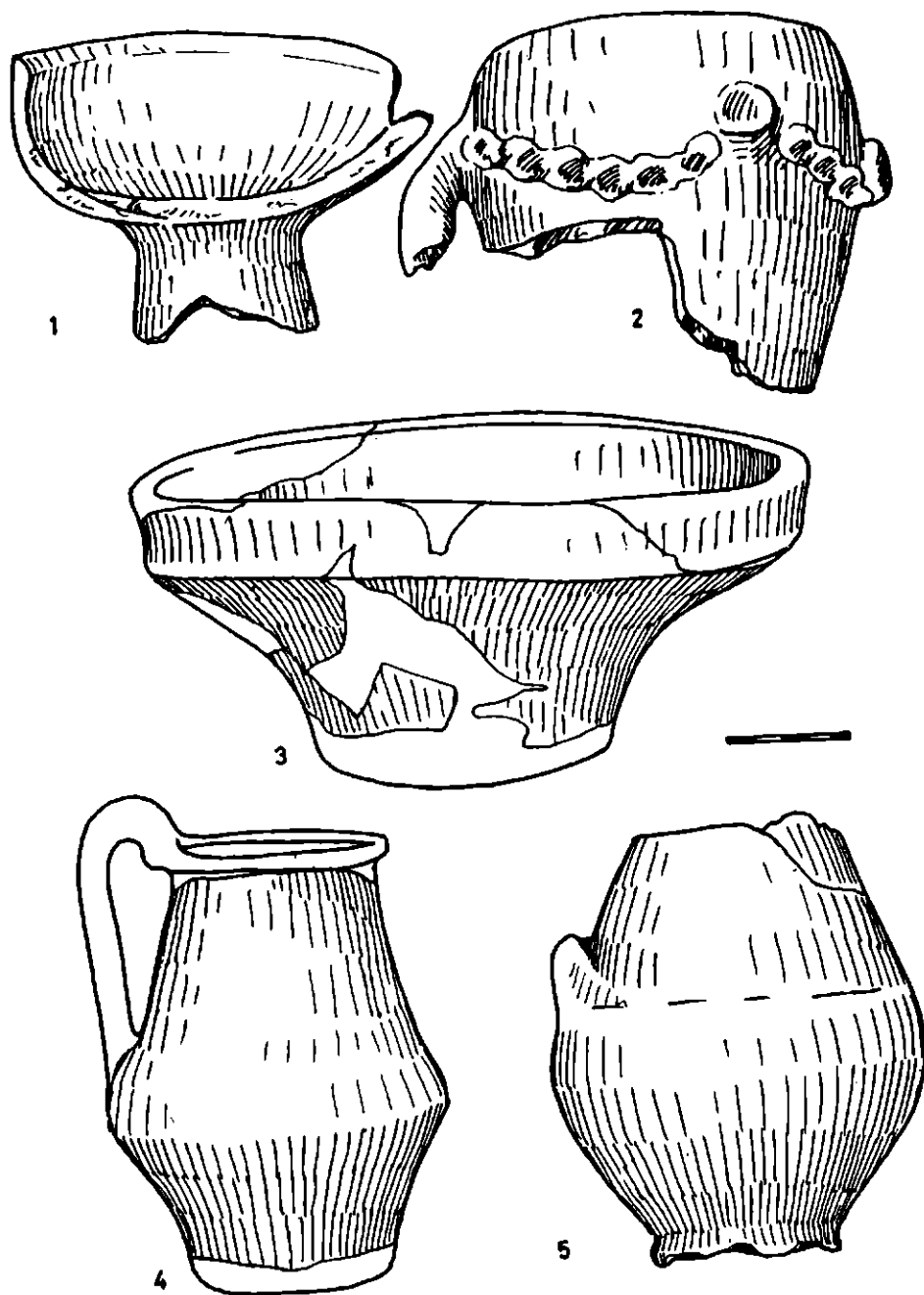

Fig. 8.- Ceramică din cuprinsul așezării geto-dace de la Cetățeni.

fața cercetată de noi există un singur nivel de locuire din perioada la care ne referim. Acesta se prezintă sub forma unei fâșii continue de pământ nisipos de culoare vînăt-cenușie groasă de 10-15 cm care zace direct pe stîncă naturală spre piciorul pantei și pe o masă de nisip spre Dîmbovița. În orice caz cel puțin în sectorul "Poiana Tîrîgului" la Cetățeni nu poate fi vorba de mai multe nivele de locuire geto-dacică²⁶, ci de unul singur suprapus de mai multe depuneri sterile de pământ aluvionar sau de unele scurgeri de pe pantă nu întotdeauna ușor de sesizat.

Cît privește materialul arheologic propriu-zis, destul de redus numeric și foarte fragmentar în zona pe care o avem în vedere, este destul de unitar ca factură, cronologic el nedepășind cu mult limita sec. II-I f.e.n. fiind, din acest punct de vedere, identic cu cel descoperit în cuprinsul fortificației de piatră din vârful menticolului. Și este normal să fie așa, deoarece unele materiale din cuprinsul așezării sînt alunecate de pe înălțime. Materialul ceramic din sectorul "Poiana Tîrîgului" de la Cetățeni se împarte în două categorii importante, aproximativ egale din punct de vedere numeric: ceramică lucrată cu mînă și ceramică lucrată la roată. Din prima categorie fac parte numeroase buze de vase cu profil arcuit și cu marginea dreaptă sau rotunjită, fructiere (fig. 8/1, 3), fragmente de vase decorate cu butoi și brîu alveolar (fig. 8/5), fragmente de cățui ș.a. Din cea de a doua categorie fac parte fragmente ceramice cenușii lucrate la roată (fig. 8/4). Din această categorie fac parte și cîteva fragmente de amfore, între care și o mînă cu ștampilă anepigrafică. Nu s-au descoperit deloc în acest sector materiale de import.

După cum se vede materialele dacice de la limita vestică a așezării de la Cetățeni sînt databile în cursul secolelor II-I f.e.n., elemente care să permită depășirea acestei perioade de timp nefiind sesizate. De altminteri, trebuie amintit că și cele mai importante și sigure materiale dacice descoperite anterior la Cetățeni se datează în aceeași perioadă. Avem în vedere în principal tezaurul monetar descoperit în 1960²⁷, mormîntul unei căpetenii descoperit în 1962²⁸, depozitul de unelte de fier găsit în 1956²⁹ sau fragmentul de rhyton descoperit în 1962³⁰, descoperiri ce se datează tot în sec. II-I f.e.n.³¹. Numai unele materiale de import, în special mînăși de amfore, descoperite anterior par să se dateze și în cursul sec. III f.e.n.³², ceea ce duce la concluzia că așezarea de aici se poate data în linii generale în sec. III-I f.e.n., mai sigur, totuși, în sec. II-I f.e.n. Sfîrșitul așezării nu pare a depăși finele sec. I f.e.n. întrucît nici materialul ceramic și nici cel numismatic nu depășește acest moment. Cu deplin temei s-a afirmat recent că după ultima monedă așezarea de la Cetățeni trebuie să-și fi încetat existența în sec. I f.e.n.³³. Într-adevăr, întrucît ultima monedă din tezaurul de la Cetățeni este din anul 8 f.e.n.³⁴, socotim că ea poate indica în mare sfîrșitul existenței așezării de aici. Și aceasta cu atît mai mult cu cît așezarea similară de la Breaza³⁵ pare a-și încheia existența tot atunci. Asemănările de situații de la Breaza și Cetățeni sînt izbitoare nu numai pentru perioada geto-dacică ci și, cum vom vedea mai

departe, pentru cea feudală. În afara cetăților de piatră dacice, care par a fi contemporane, și așezările corespunzătoare acestora par a sffrși în același timp. Tezaurul monetar descoperit în cuprinsul așezării de la poalele Făgărașului cuprinde, ca și la Cetățeni, piese din sec. II-I f.e.n., ultima fiind emisă tot în anii 8-6 f.e.n.³⁶.

Toate acestea par a ne convinge și mai mult că în prima parte a sec. I f.e.n. au fost distruse prin atacuri violente numai cetățile de piatră ale celor două așezări cu evoluții asemănătoare. Atacul a urmărit doar înlăturarea forței politice din cetățile de la Cetățeni și Breaza, comunitățile și așezările corespunzătoare celor două fortificații menționate continuând să supraviețuiască mai bine de jumătate de secol după încetarea existenței fortificațiilor. Întocmai ca și în cazul cetăților de piatră de la Cetățeni și de la Breaza, care-și încetează existența în același timp și din același motiv, sffrșitul concomitent al așezărilor dacice din aceleași localități în ultimii ani ai sec. I f.e.n., sffrșit marcat și de îngropare de tezaure monetare asemănătoare, pare a indica două așezări aparținând aceleiași comunități de pe ambele versante ale Car-

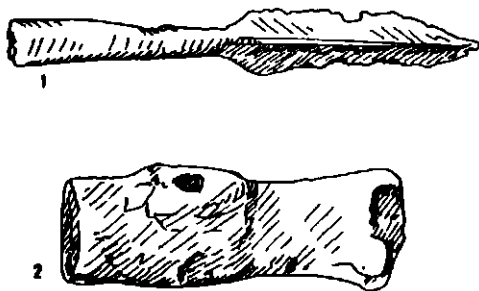

Fig. 9.- Vîrf de sulită și ciocan de fier din așezarea geto-dacă de la Cetățeni.

paților meridionali, care-și încheie existența cu același prilej. Și dacă încetarea violentă a cetăților de la Cetățeni și de la Breaza am pus-o în legătură directă cu acțiunea unificatoare a triburilor geto-dace de către Burebista, sffrșitul așezărilor respective credem că poate fi pus, cu toată prudența, pe seama aceleiași acțiuni și anume expediția în Dacia a lui Sextus Aelius Catus³⁷. Acesta în primul rînd. În al doilea rînd cercetările mai noi au oferit o mai bună posibilitate de înțelegere a așezării geto-dace de la Cetățeni în sensul că aceasta se dovedește a fi nu numai un emporiu³⁸ de schimb al produselor de la sud de Carpați cu cele din nordul transilvănean, ci în primul rînd un centru politic cu sediul într-o fortificație de piatră și cu o așezare înfloritoare la piciorul și sub protecția fortificației. Că forța politică și fortificația militară asigurau desfășurarea unui schimb intens prin intermediul și în cadrul

ășezării pe care o protejau este un fapt de la sine înțeles. Dar prosperitatea ășezării de aici, elementele de import, podoaabele din mor-minte și din cuprinsul ei³⁹, tezaurele monetare⁴⁰ credem că se explică în primul rând prin aceea că ea era centrul economic al unui trib (sau al unei uniuni de triburi) din perioada imediat anterioară creării puternicei și întinsei formațiuni conduse de Burebista. Fiindcă, în afara cetății de piatră din vârful monticolului, ășezarea de la Cetățeni beneficia de o poziție strategică avantajoasă din punctul de vedere al apărării împotriva oricărui atacator, fiind plasată într-un defileu foarte îngust și accidentat prin care trecea obligatoriu drumul comercial și strategic dinspre sud spre nordul transilvănean.

3. Fortificația feudală. Chiar dacă prezența unei fortificații medievale în vârful monticolului "Cetățuia lui Negru Vodă" de la Cetățeni este probată în teren numai de zidul de piatră ce străjuiește micul platou spre Valea lui Coman (fig.2), existența ei, în acest loc, este indubitabilă. Pentru aceasta avem în vedere atât posibilitatea, deja semnalată, ca vechile ziduri dacice să fi fost reamenajate și folosite, dar și prezența destul de consistentă a pieselor de armament și echipament găsite în cuprinsul nivelului de locuire feudală de aici atât în timpul cercetărilor noastre cât și mai înainte⁴¹. La acestea se adaugă descrierile unor călători ce menționează resturi de ziduri în vârful monticolului și chiar tradiția după care aceste urme aparțin unei cetăți a lui Negru Vodă. Astfel, în 1585 francezul Iacob Bongars este primul care menționează cetatea lui Negru Vodă⁴², pentru ca în 1595 Baltazar Walter să vadă "ruinele cetății Negru Vodă, numită în latinește Apa Neagră, cetate care odinioară era întărită și de mult timp dărmată de turci"⁴³. În 1781 Fr.Sulzer este cel dintâi care localizează exact cetatea atunci când arată că "pe o stîncă se află urmele unei vechi întărituri în care se găsește o bisericuță și locuințe potrivite pentru câțiva călugări... Acest loc se numește Cetatea Neagră sau Cetatea Negrului Vodă"⁴⁴. La rândul său, Virgil Drăghiceanu observa, înainte de 1912, atât zidurile din vârful monticolului cât și resturile zidului din albia Dîmboviței care bara întreaga vale a râului și care a fost distrus prin 1890⁴⁵. Toate acestea ne fac să bănuim o dată mai mult că vechile ziduri dacice au fost parțial refăcute și refolosite în epoca feudală, acestea fiind ruinele se-zizate de călători în vîrf. Oricum, zidul feudal din partea de nord a platoului din vîrf, gros de 1,60 m și construit din bucăți de piatră cioplită neregulată, prinse cu mortar și urmînd sinuozitățile terenului⁴⁶, nu poate fi contestat de nimeni, iar nivelul de locuire feudală din același vîrf, fragmentele ceramice și îndeosebi piesele de armament probează o dată mai mult existența unei fortificații feudale anume în acest loc⁴⁷. Pentru că precizăm, împreună cu Virgil Drăghiceanu, "în privința cetății, afară de zidurile de care am vorbit mai sus⁴⁸, nu se află nici o urmă de vreo cetate"⁴⁹.

În privința perioadei de funcționare a cetății de la Cetățeni, avînd în vedere în primul rând materialul ceramic (fig.15/14,17-24)⁵⁰, piesele de armament găsite împreună cu ceramica exclusiv în nivelul feudal din vârful monticolului (fig.13/14,17-23) și deopotrivă materialele

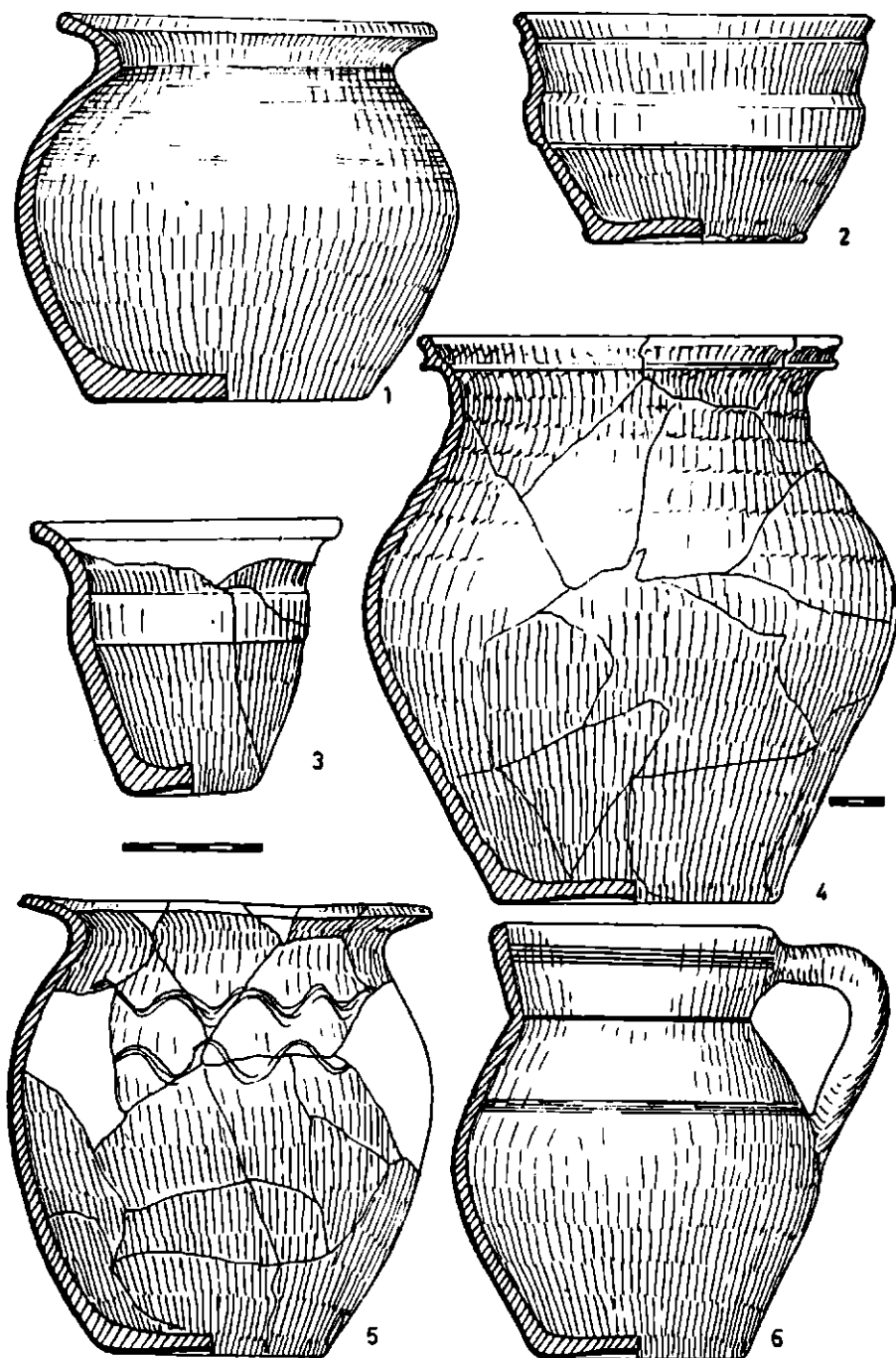

Fig.10.- Vase din sec. al XIII-lea (1, 3, 5) și din sec. al XIV-lea (2, 4, 6) de la Cetățeni.

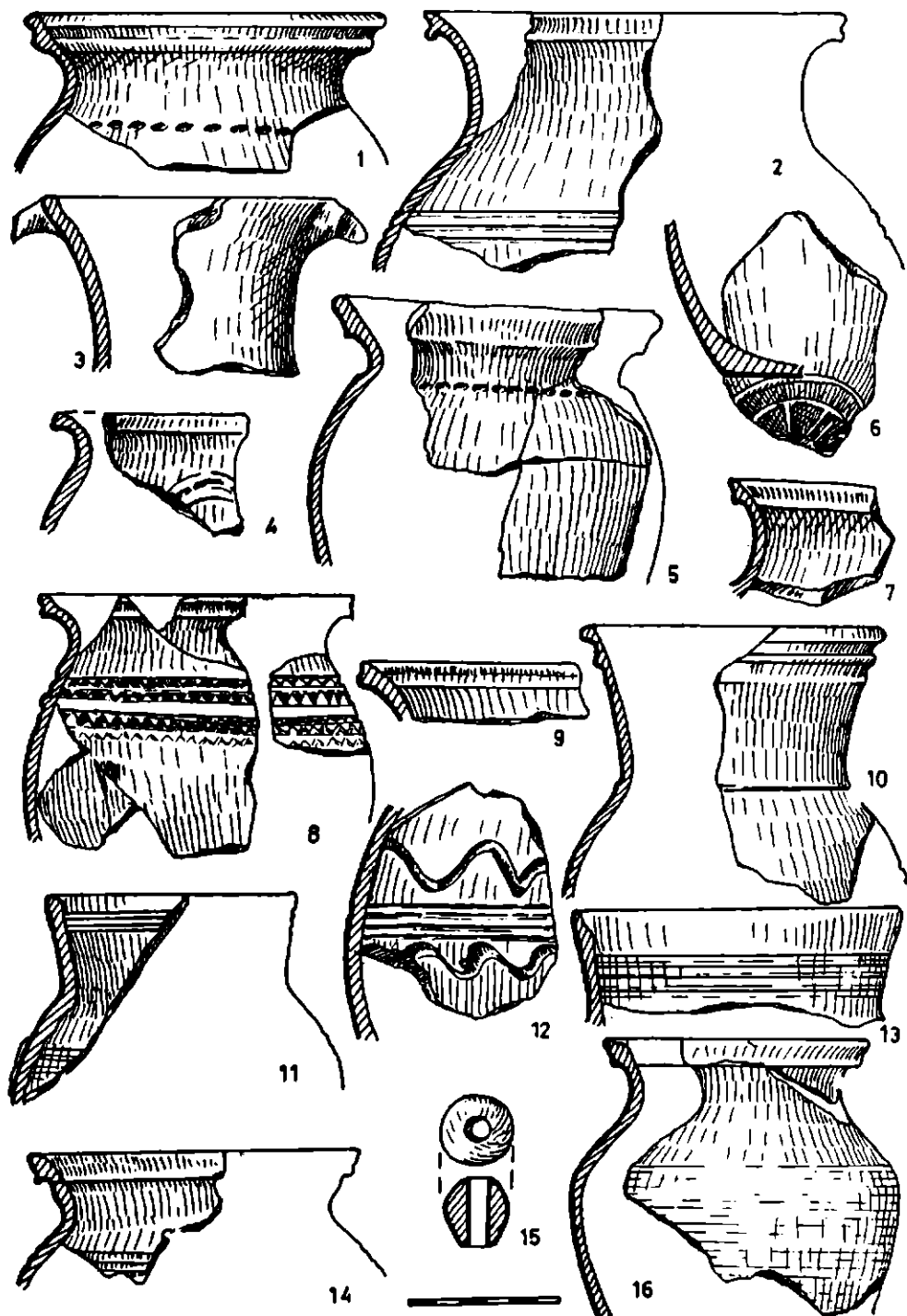

Fig.11.- Fragmente ceramice din sec.XIII-XIV de la Cetățeni.

din așezarea și necropola contemporane de la piciorul monticolului, socotim că se poate înscrie în cuprinsul sec. XIII-XIV⁵¹, cel mult și în prima parte a secolului următor. Datarea cetății în veacul al XIII-lea se bazează și pe identitatea materialului ceramic cu cel descoperit în cetatea de la Breaza⁵², complex datat, de asemenea în sec. XIII-XIV. Constatăm astfel pentru a treia oară situații identice la Cetățeni și la Breaza, identități probate nu numai pe similitudinea fortificațiilor și materialelor ceramice dar și în privința tradiției istorice, care nu trebuie neglijată. Ambele fortificații datează din sec. XIII-XIV, cetatea de pe versantul nordic al Munților Făgărașului fiind, deocamdată, singura din Transilvania cu materiale ceramice similare celor descoperite la Cetățeni și la Curtea de Argeș⁵³, cu asemănări din punct de vedere constructiv cu arhitectura militară din Țara Românească⁵⁴ și atribuită prin tradiție tot lui Negru Vodă⁵⁵. Și dacă, pe baza acestor similitudini, cetatea de la Breaza - ca și cea de la Sibiel⁵⁶ - au fost considerate, pe bună dreptate, ca fortificații voievodale românești din Transilvania și nu cetăți de graniță transilvănene⁵⁷, socotim că cetatea de la Cetățeni, cu atâtea similitudini pe versantul nordic al Carpaților, cu atât mai mult este o fortificație voievodală românească anterioară creării statului feudal independent, după cum anterioară acestui important moment istoric este și comunitatea românească de pe ambele versante carpatine, atestată deocamdată de cetățile cu material similar de la Breaza și Cetățeni, de așezarea de la Argeș și de așezarea și necropola de la Cetățeni la care ne vom referi în continuare.

4. Așezarea feudală. Cercetările din sectorul "Poiana Tîrgului" au constatat că spre deosebire de așezarea dacică, a cărei limită apuseană este în această zonă, cea feudală este și aici la fel de intensă ca și în zona de răsărit unde se află monumentele religioase anterior cercetate⁵⁸. Afirmația se bazează în principal pe nivelul de locuire medievală, destul de uniform și de consistent în acest sector, pe existența unei necropole contemporane așezării și mai puțin pe numărul de locuințe feudale cercetate. Datorită în parte și numărului mare de gospodării actuale care au limitat serios posibilitățile de cercetare, în acest sector au fost identificate și studiate cinci locuințe medievale, toate făcând parte din categoria semibordeielor. Acestea sînt rectangulare fără excepție, cu laturile de 3,50 m pînă la 4,20 m, adîncite cu circa 0,50 m față de nivelul de săpare, cu podeaua reprezentată de solul viu nisipoș, delimitată de gropi de stîlpi păstrate cel mai adesea la colțuri ca mărturie a faptului că suprastructura complexelor era făcută din lemn. Într-un singur caz marginile gropii bordeiului au fost consolidate cu bolovani. Din păcate solul nisipos nu a permis buna păstrare a resturilor locuințelor, delimitarea lor făcîndu-se destul de greu datorită și lipsei oricărei urme de incendiu. În schimb, atît în interiorul locuințelor cît și în nivelul corespunzător de locuire medievală, gros de 15-20 cm și prezent pe aproape întreaga suprafață cercetată, a fost recoltat un bogat și variat material arheologic care explică în bună măsură complexitatea acestei așezări. Unele materiale ca relativ bogatele resturi de zgură de fier găsite în strat și în unele locuințe, precum

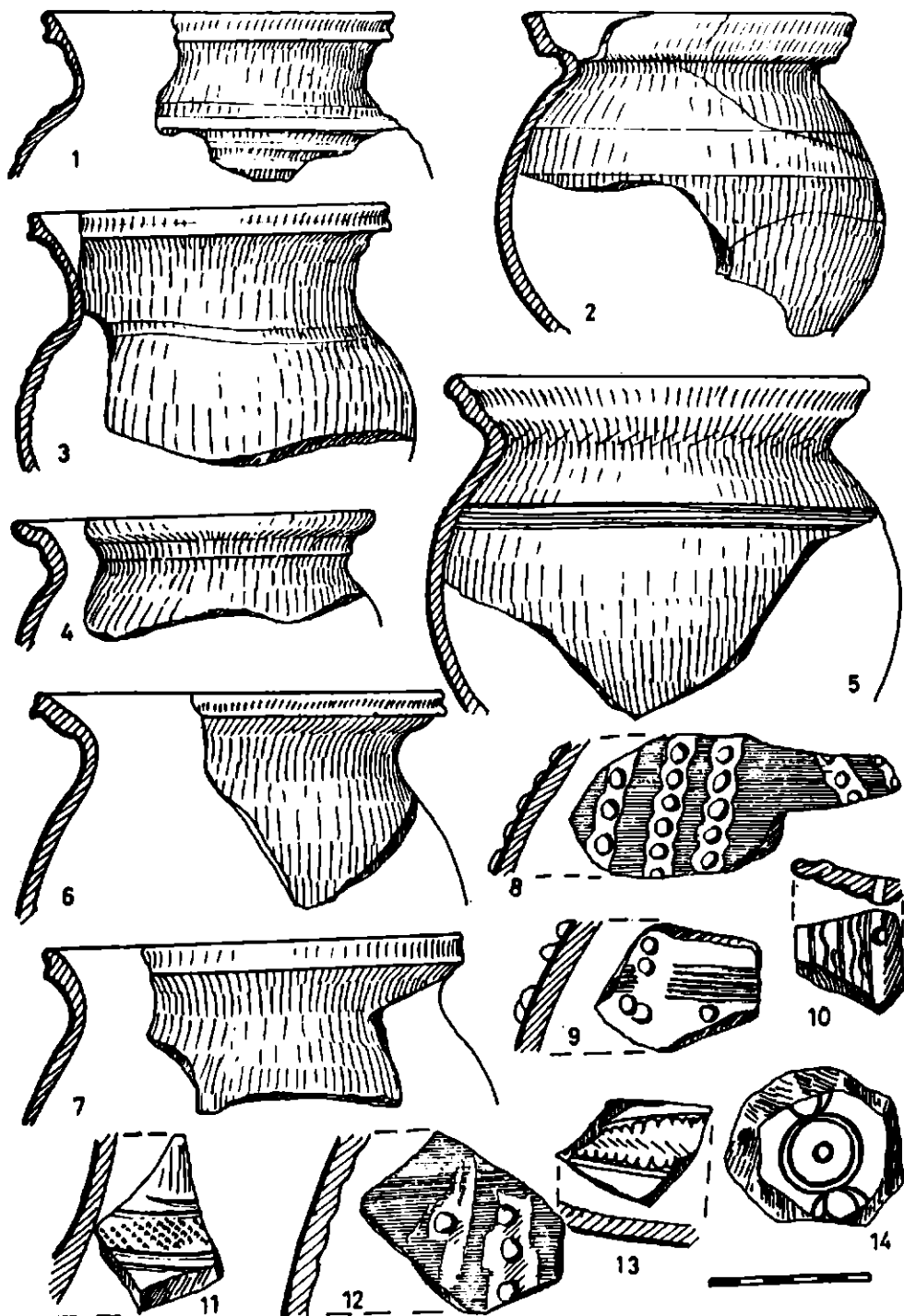

Fig.12.- Fragmente ceramice din sec.XIII-XIV de la Cetățeni.

și dispunerea acestora din urmă în imediata apropiere a rîului par a indica unele preocupări meșteșugărești obișnuite, după cum alte materiale între care un mic cuțitaș de fier cu mîner de os înkrustat și placat cu bronz, o dăltiță de asemenea prevăzută cu cerceulețe de bronz sau un sfredel de numai 14 cm de execuție deosebită (fig.15/2) par a sugera prezența unor meșteșugari specializați. Firește, nu lipsesc obiectele de largă folosință cum sînt cuțitele de uz comun, plăselele de os pentru cuțit (fig. 15/3), împungătoarele din os (fig.15/1) și nici străvechiul instrument muzical drîmba (fig.15/7) sau paietele de împodobit îmbrăcămintea.

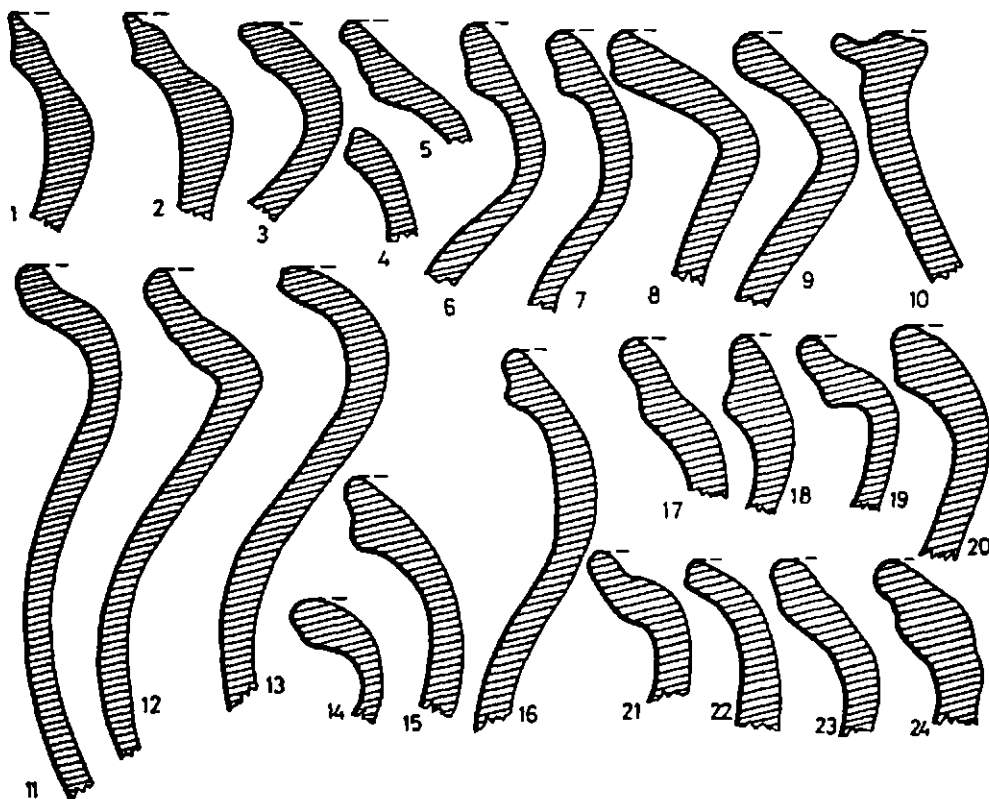

Fig.13.- Profile de buze ceramice din sec.XIII-XIV de la Cetățeni.
1-13, 15-16, materiale din cuprînsul așezării; 14, 17-24,
- materiale din cetate.

Fără îndoială însă că din categoria pieselor medievale lucrate din metal ponderea cea mai însemnată sub raport numeric și ca diversitate o ocupă piesele de armament și echipament militar. Se poate spune că în cadrul acestui sector al așezării medievale de la Cetățeni au fost descoperite practic toate categoriile de piese de armament și echipa-

ment. S-au descoperit vîrfuri de săgeți de forme diferite cu peduncul (fig.14/1,3,4), cu tub de înmănușare și aripioare (fig.14/10), sau fără aripioare (fig.14/11-12); bolți de arbaletă cu peduncul (fig.14/5) sau cu tub de înmănușare (fig.14/8-9); piteni de fină execuție cu brațele ușor curbate și tija lungă și despăcată pentru rozetă (fig.14/18,19) sau exemplare mai obișnuite cu brațele puternic curbate și cu tija mai scurtă (fig.14/20,21); rozetă de piten cu opt spini (fig.14/17), scări de sa de o formă aparte (fig.14/22); buterolă de sabie (fig.15/4), fără a mai vorbi de catarama diferite (fig. 15/5-6).

Totuși, materialul care domină în general prin număr și varietate rămîne, în mod firesc, ceramica. Din fericire, din fragmentele ceramice găsite în cuprinsul așezării s-au putut întregi cîteva vase care, alături de alte fragmente semnificative, contribuie în mod hotărîtor la datarea și interpretarea comunității umane de la Cetățeni. Prin analogie imediată cu vasul descoperit în necropola de alături și datat, cum vom vedea⁵⁹, cu monedă cel tîrziu la mijlocul secolului al XIII-lea (fig. 10/1) au fost datate în aceeași vreme și unele vase și fragmente ceramice din cuprinsul așezării. Este vorba mai întîi de un vas-borcan înalt de 25 cm, cu pereții subțiri, lucrat la roată din pastă roșie-cărămizie fină cu mult nisip și cu mica în compoziție. Vasul are marginea arcuită în afară, iar pe muchia buzei prezintă o sănțuire circulară; pe umărul vasului se află linia în val, superficial și stîngaci executată (fig.10/5). Din aceeași categorie fac parte alte fragmente ceramice (fig. 13/13,22) din cuprinsul așezării sau de pe cetate, precum și un fund de vas decorat în relief cu roata înscrisă într-un cerc (fig.11/6)⁶⁰, sau fragmentele cu multă mica în pastă și decorate cu șiruri de triunghiuri imprimate pe umăr (fig.11/8)⁶¹. Sigur tot din sec. al XIII-lea datează și paharul (fig.10/3) din pastă roșie ale cărui fragmente lucrate la roată au fost găsite între crăpăturile stîncii care a pus capăt existenței celei mai vechi biserici de la Cetățeni, complex datat de mai multă vreme la mijlocul veacului al XIII-lea⁶². S-ar putea ca de la cumpăna veacurilor XIII-XIV să dateze și alte fragmente ceramice de la Cetățeni între care cele acoperite cu smalț verde⁶³ și decorate cu incizii și proeminente (fig.12/9,10) sau cu smalț verde și șiruri de proeminente unite cu dungi de culoare albă (fig.12/8,12). Celelalte vase și fragmente ceramice din cuprinsul așezării de la Cetățeni datează din sec. al XIV-lea.

Datarea celor mai vechi materiale de la Cetățeni în cursul sec. al XIII-lea este asigurată nu numai de analogiile cu vasul datat cu monedă din cuprinsul necropolei de alături, ci și de asemănările foarte mari ale acestor materiale cu fragmente ceramice din complexe date tot în sec. al XIII-lea de la Argeș⁶⁴ și de la Breaza⁶⁵. La rîndul lor materialele ceramice din sec. al XIII-lea de la Cetățeni, Argeș și Breaza reprezintă o fază ușor evoluată a materialelor asemănătoare descoperite recent în Țara Bîrsei în cetățile de pămînt, în special în cea de la daalul Lempeș și în așezarea corespunzătoare ei de la Hărman, materiale (și complexe) datate în sec. al XII-lea și la începutul celui următor și atribuite cu certitudine populației românești⁶⁶. Con-

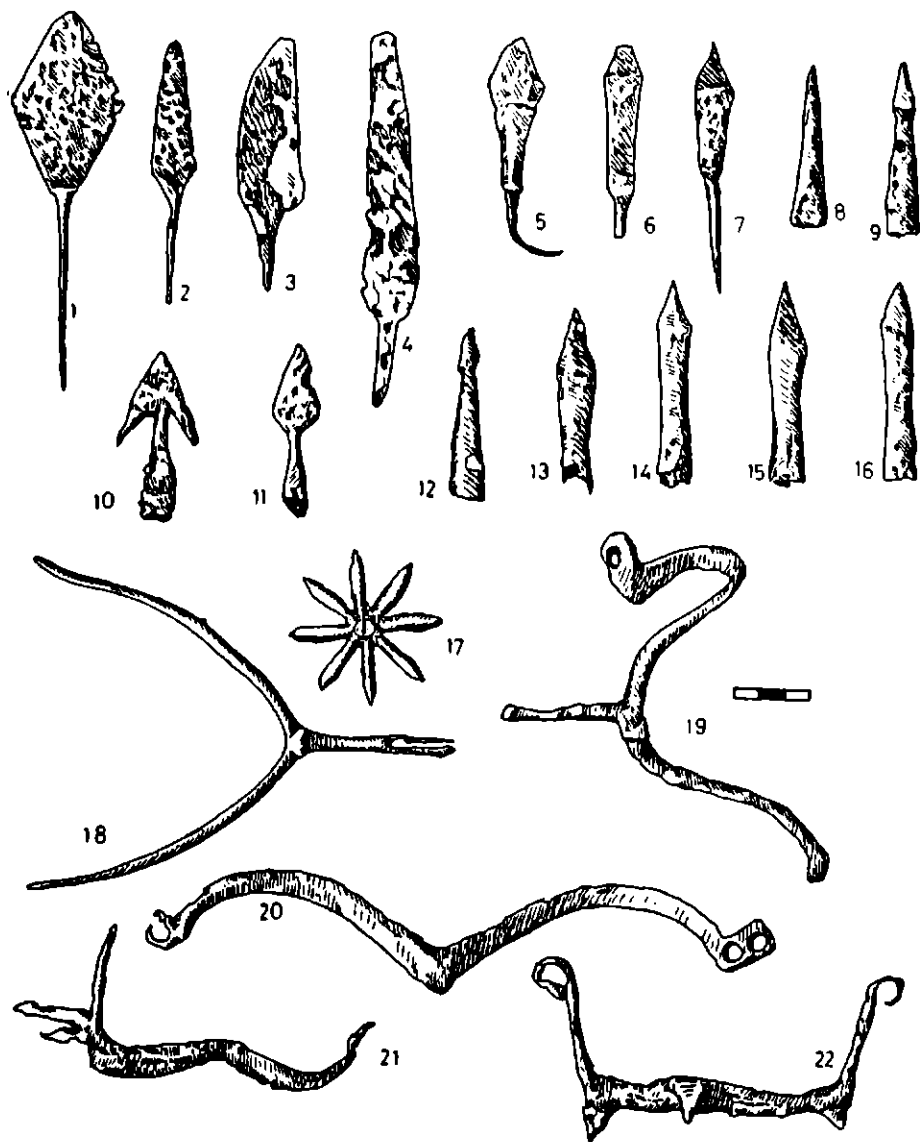

Fig.14.- Piese de armament și echipament din cetatea și așezarea feudală de la Cetățeni.

statarea are o importanță excepțională întrucât se demonstrează astfel pentru prima dată pe bază arheologică concretă locuirea neîntreruptă a populației românești anume în zona Carpaților din sec.VIII-X⁶⁷ până în sec. al XIV-lea inclusiv, pe baza aceluiași descoperiri făcându-se, de asemenea pentru prima dată, dovada părăsirii de către populația românească din zona carpatină a așezărilor din locurile deschise, retragerea ei spre locuri mai ferite și începutul ridicării celor-dintși fortificații⁶⁸, ca urmare a unor pericole până atunci necunoscute.

5. Cimitirul feudal. La limita vestică a platoului "Poiana Tîrgului" săpăturile din 1969 și 1972 au prilejuit identificarea și cercetarea parțială, din cauza locuințelor actuale, a cimitirului așezării medievale de alături. Au fost identificate 35 morminte, din care 21 au fost cercetate în întregime. Din păcate scheletele s-au păstrat extrem de rău din cauza solului umed, iar inventarul este destul de sărac. Scheletele au toate orientarea est-vest, sînt întinse pe spate cu privirea spre răsărit și au mîinile îndoite pe piept sau pe pînțe. Chiar dacă solul foarte frămîntat și terenul în pantă nu au permis surprinderea unor situații stratigrafice clare, s-au întîlnit destule cazuri de morminte suprapuse sau întretăiate. Penuria de inventar nu a permis datarea exactă a majorității mormintelor, cu excepția celor notate cu numerele 32, 35 și 9.

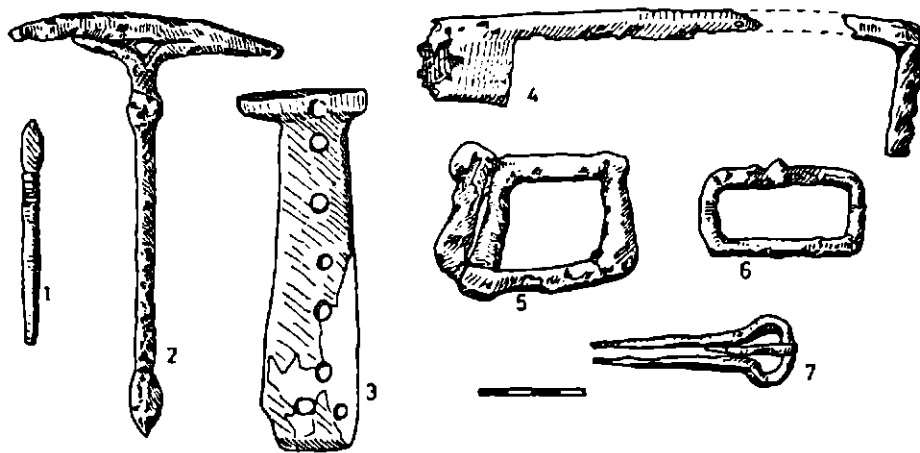

Fig.15.- Piese din metal și os din așezarea medievală de la Cetățeni.

La urechea și mîna stîngă a scheletului cu nr.32 au fost descoperite un cerceș și un inel. Cerceșul (fig.16/3) este din argint aurit, cu veriga din sîrmă de argint obișnuită ce trece printr-un pandantiv globular format din 2 emisfere. Pe verigă, de o parte și alta a pandantivului a fost înfășurată o spirală de trei sîrme de argint răsucite. Pandantivul este decorat, pe linia împreunării părților componente, cu

două benzi din sîrme răsucite între care sînt fixate orizontal patru cilindri mici de sîrmă spiralată. Inelul din cupru argintat (fig.16/2) este făcut din trei sîrme de cupru răsucite pe care este fixată în caboșon o piatră semiprețioasă ovală, cu suprafața convexă și de culoare verde. De jur împrejur caboșonul este decorat cu opt grupuri de cîte trei boabe de cupru.

În cuprinsul mormîntului cu nr.35 au fost găsiți doi cercei și un inel la mîna stîngă. Cerceii (fig.16/4,5) sînt din argint, cu veriga din sîrmă torsionată și trei pendanți, dintre care cel central este lucrat în filigran, iar cele laterale sînt sferice executate din cîte două semi-

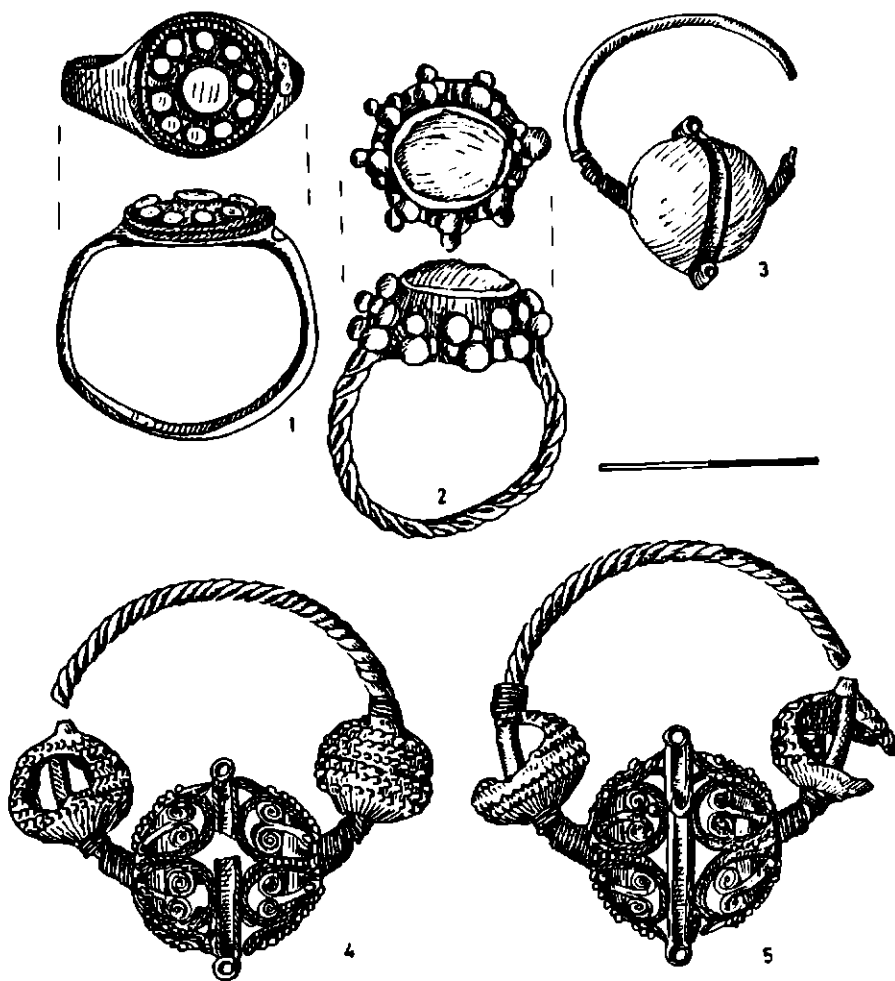

Fig.16.- Inele și cercei din cimitirul medieval de la Cetățeni, sec. XIII-XIV.

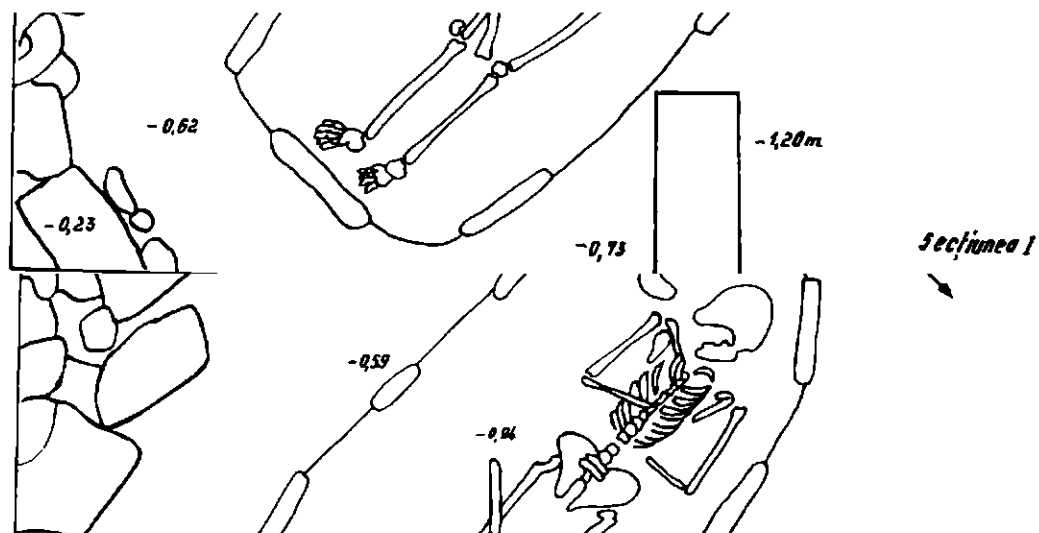

Fig.17.- Mormântul cu lespezi de piatră din sec. al XIII-lea de la Cetățeni.

sfere. Inelul (fig.16/1) este lucrat din argint și are garnitura circulară decorată cu două cercuri concentrice între care sunt plasate tot circular 10 bobite rotunde, tot ornamentul fiind executat în relief. Pieșele, îndesobi cerceii, fac parte din categoria podoabelor răspândite pe un larg teritoriu în cursul sec.X-XIV⁶⁹. Acestor materiale li se adaugă o cană cu toartă de tip Zimnicea (fig.10/6) găsită de asemenea în cuprinsul necropolei.

Mormântul cu lespezi de piatră. Fără îndoială însă că din toate mormintele cercetate în cuprinsul necropolei feudale de la Cetățeni cea mai mare importanță o prezintă mormântul nr.9 cu lespezi de piatră și movilă de pietre deasupra. La adâncimea de numai 10 cm sub nivelul actual a apărut o movilă de pietre mari de rfu înaltă de circa 30 cm, în formă oarecum circulară, cu diametrul de aproape 4 m. După cum s-a constatat, datorită terenului în pantă movila a alunecat spre sud astfel că mormântul pe care-l acoperea a fost găsit la marginea de nord a ei. Defunctul era acoperit cu două lespezi de gresie nisipoasă locală de formă dreptunghiulară cu dimensiunile de circa 70 x 50 x 5 cm. Sub ele au apărut altele mai mici și neuniforme, dispuse vertical din loc în loc și mărginind astfel groapa mormântului (fig.17). În interiorul mormântului, la adâncimea de 0,70 m, deasupra pieptului defunctului s-a găsit o oală-borcan (fig.10/1) în care se păstrau oasele unei păsări depusă ca ofrandă. Vasul este lucrat la roată din pastă nisipoasă de culoare cărămiziu-gălbui, are buza lată și evazată în afară, muchia cu șanț circular și umărul decorat cu striuri orizontale puțin accentuate. Scheletul zăcea întins pe spate, cu brațele împreunate pe piept și cu orientarea obișnuită est-vest. La capătul bazinului s-a găsit o monedă bizantină, tăiată din vechime, din sec.al XIII-lea⁷⁰. De reținut este faptul că în afara scheletului principal și peste el s-au găsit alte oase umane între care un craniu și un femur. Constatarea pare a indica o dată mai mult faptul că în necropolă se găsesc morminte mai vechi deranjate de altele mai noi, situație în care oasele recuperate la săparea gropii sunt depuse alături de cel nou îngropat.

Datarea acestui mormânt la mijlocul sec. al XIII-lea este asigurată de moneda bizantină, chiar dacă aceasta va fi fost emisă nu de primul ci de al doilea împărat bizantin care a tăiat monede, respectiv Ioan Vatatzes⁷¹. Datarea certă a mormântului cu lespezi⁷², împreună cu materialele din cuprinsul așezării și cu cele două monumente religioase ce se succed în cursul secolului al XIII-lea⁷³ în partea de răsărit a așezării asigură datarea comunității umane de aici cel puțin începând cu mijlocul sec. al XIII-lea. Fiindcă, după cum am văzut în cuprinsul necropolei, unele morminte par a fi mai timpurii de această dată, iar moneda din mormântul cu lespezi poate data la fel de bine și de la începutul secolului al XIII-lea.

*

Asemănarea materialului ceramic din complexe de la Breaza, Cetățeni și Curtea de Argeș, datarea lui certă în sec. al XIII-lea, apartenența cetății din Făgăraș la tipul fortificațiilor muntene, tradiția

comună păstrată la Breaza și Cetățeni, precum și celelalte similitudini sesizate în cadrul acestor așezări ne face să le considerăm drept stațiuni (centre) în cadrul unei comunități românești unitare. Factura unitară a materialelor din aceste stațiuni demonstrează o viață românească intensă și unitară pe ambele laturi ale Munților Făgăraș cu mult înainte de crearea statului feudal independent, într-o vreme în care Transilvania era cucerită de feudalitatea maghiară, iar Ținutul sudcarpatic era dominată de mongoli, după cum fortificațiile de piatră de la Breaza și Cetățeni sau monumentele religioase de la Cetățeni și Curtea de Argeș, toate din sec. al XIII-lea, prebează plenar stadiul înaintat de organizare a acestei comunități. Este vorba, credem, de formațiunea politică prestatală în fruntea căreia se afla în 1247 Seneslau⁷⁴ și care se întindea pe ambele versante carpatine din stînga Oltului, tot așa cum voievodatul contemporan condus de Litovoi cuprindea, după cum se știe, și țara Hațegului. În cadrul acestei formațiuni s-au putut dezvolta anumite stațiuni mai importante între care și cele menționate, centrul politic putînd fi înțeles, în funcție de necesități politico-militare, în una sau alta din aceste stațiuni, ca și la Cîmpulung, pînă în momentul creării statului și chiar după aceea.

Constatăm astfel că locurile ascunse ale ambelor versante carpatine, ușor de apărut și greu accesibile străinilor, au oferit condiții prielnice populației românești să-și păstreze ființa națională și cultura materială cu străvechi tradiții, ambele alimentate de alte detașamente venite din zonele de cîmpie dominate de străini în perioada prestatală.

N O T E

- 1 Săpăturile au fost efectuate de următorul colectiv: D.V.Rosetti, L. Chițescu și V.Leahu în 1969; D.V.Rosetti, L.Chițescu, Larisa Nemoianu și Al.Nemoianu în 1971; D.V.Rosetti, L.Chițescu și Anca Păunescu în 1972; L.Chițescu și Anca Păunescu în 1973.
- 2 Materiale, VIII, 1962, p.73-86.
- 3 Vezi și DINU V.ROSETTI și LUCIAN CHIȚESCU, în BMI, 4, 1973, p.55-58.
- 4 Materiale, VIII, p.77.
- 5 Partea de nord a construcției nu s-a mai păstrat, astfel că forma și dimensiunile ei exacte nu mai pot fi cunoscute.
- 6 Situație oarecum asemănătoare cu cea de la Bîlca Doamnei din Moldova (N.GOSTAR, Cetăți dacice din Moldova, București, 1969, p. 13), fără a putea ști cu exactitate dacă depunerea de pămînt este special făcută pentru construcție sau este o depunere arheologică, deoarece și într-un caz și în altul materialele arheologice sînt explicabile. Pentru cetățile dacice din Moldova vezi și N. GOSTAR, în "Apulum", V, 1961, p.137-147.
- 7 Denar roman republican emis de magistratul monetar Q. Titius în anul 88 f.e.n. (Sydenham, Roma, 691) ↓ 3,85 gr; 19 mm. Identificare făcută de Maria Chițescu.
- 8 Și cetățuia, se pare mai tîrzie, de la Costești din Munții Orăștiei

- avea zid de piatră numai spre partea cea mai expusă. C.DAICOVICIU, Așezările dacice din Munții Orăștiei, București, 1951, p.14.
- 9 Dio Casius, în Izvoare privind istoria României, I, București, 1964, p.689.
  - 10 Vezi numai în această chestiune PAVEL CHIHAI, în "Glesul Bisericii", 1-2, XVIII, 1969, p.118, 130.
  - 11 Care nu poate fi în nici un caz reprezentarea lui Mihai Viteazul, cum interpretează în text și imagine deformată Al.Vasilescu în BCMI, XXXVIII, fasc. 123-126, 1945, p.49 și fig.11.
  - 12 Materiale, VIII, p.73-74, fig.1-2.
  - 13 Ibidem, p.74-75, fig.1/2.
  - 14 Demn de reținut este faptul că înainte de 1912 Virgil Drăghiceanu amintește de ziduri distruse ce înscruu un patruleter neregulat în vârful monticolului. Precizarea pe care o face Drăghiceanu că "zidurile acestui patruleter (lungi de circa 70 m) spre valea Dîmbivitei erau duble" (Cetatea și schitul Negru Vodă, în BCMI, V, 1912, p.90) ne determină să credem că și el găsisse resturile zidului sudic al cetății dacice și că prin ziduri duble trebuie înțelese paramentele zidului dacic.
  - 15 V.VOLCOV și ZL.GOCEVA, în "Arheologia", Sofia, 4, 1971, p.62.
  - 16 Ibidem.
  - 17 Ibidem.
  - 18 Unde, ca și la Cetățeni, "aceste pietre fasonate sînt în general mult mai mici decît cele din multiplele construcții dacice cunoscute", THOMAS NÄGLER, în Studii-Sibiu, 14, 1969, p.100; vezi și p.89-92.
  - 19 FL. MARINESCU, în "Crisia", Oradea, 2, 1972, p. 79 și urm.
  - 20 M. VALEA și L. MARGHITAN, în "Sargetia", IV, 1966, p.65 și urm.
  - 21 Ceramica din cuprinsul cetății dacice de la Breaza (THOMAS NÄGLER, op.cit., pl.II) este identică cu cea de la Cetățeni, pentru care vezi fig.5, 6 și mai ales 7 din prezentul material.
  - 22 În ultimul nivel de existență al fortificației de la Polovragi au fost descoperite trei monede "din deceniul al IX-lea al sec. I f.e.n.", FL.MARINESCU, loc.cit., p.86.
  - 23 Complexele de la Cîmpuri-Surduc sînt databile pe baza materialului numismatic găsit în săpături - drahme de tip Dyrrhachium și Appolonia (M.VALEA și L.MARGHITAN, loc.cit., p.70-72), în primele decenii ale sec.I f.e.n.
  - 24 MARIA CHIȚESCU, Inceputurile formațiunii conduse de Burebista în lumina datelor numismatice, comunicare prezentată la Sesiunea Muzeului de arheologie din Constanța din octombrie 1972. Din motive independente de voința autoarei, materialul n-a apărut în numărul din revista Muzeului din Constanța consacrat acestei sesiuni de comunicări și, de aceea, a apărut, fortuit întîrziat, în "Dacia", N.S., XIX, 1975, p.249-254.

- 25 M.MACREA, în SCIV, 1-2, VII, 1956, p.119.
- 26 S-a afirmat că la Cetățeni au fost sesizate 4 (patru) nivele de locuire dacică. FLAMINIU MÎRȚU, în SAI, V, 1963, p.15, 21.
- 27 BUCUR MITREA și DINU V.ROSETTI, în Studii - Pitești 1972, p. 221-228; aceeași, în SCIV, 25, 1, 1974, p.19-32; D.POPESCU, în SCIV, XII, 1, 1961, p.142; B.MITREA, în SCIV, XII, 1, 1961, p. 149.
- 28 H.DAICOVICIU, Dacii, București, 1965, p.84.
- 29 DINU V.ROSETTI, Un depozit de unelte, cîteva ștampile anepigrafice și o monedă din a doua epocă a fierului, în SCIV, XI, 2, 1960, p.391-400; H.DAICOVICIU, op.cit., p.80-81; FLAMINIU MÎRȚU, op.cit., p.20.
- 30 FLAMINIU MÎRȚU, în SCIV, 15, 4, 1964, p.529 și urm.
- 31 Pentru alte materiale geto-dacice din sec.II-I f.e.n.de la Cetățeni vezi DINU V.ROSETTI, în SCIV, XI, 1960, p. 395; D.POPESCU, în SCIV, XII, 1, 1961, p.142; DINU V.ROSETTI, în Materiale, VIII, 1962, p.86; D.POPESCU, în SCIV, 16, 1965, p. 594 și în SCIV, 19, 1968, p.693.
- 32 IOAN GLODARIU, Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană, Cluj, 1974, tab.1.
- 33 Ibidem, p.96.
- 34 BUCUR MITREA și DINU V.ROSETTI, op.cit., p.224-225.
- 35 THOMAS NÄGLER, op.cit., p.91-92; NICOLAE LUPU, în Studii - Sibiu, 14, 1969, p.362-366.
- 36 GH.POENARU BORDEA și CONSTANT ȘTIRBU, în SCIV, V, 1971, p.226.
- 37 Pe seama căreia pune cu aceeași prudență și colegul Gh.Poenaru Bordea îngroparea tezaurului monetar de la Breaza.GH.POENARU BORDEA și CONSTANTA ȘTIRBU, op.cit., p.280.
- 38 Pînă acum așezarea dacică de la Cetățeni a fost considerată fără excepție un emporiu, așezare comercială prin excelență.
- 39 D.POPESCU, în SCIV, 19, 4, 1968, p.693.
- 40 În afara tezaurului monetar descoperit în 1960 (vezi mai sus nota 27) la Cetățeni se pare că a mai fost găsit în secolul trecut un alt tezaur de denari romani republicani. FLAMINIU MÎRȚU, Contribuții.. p.17.
- 41 DINU V.ROSETTI, în Materiale, VIII, 1962, p.76 și fig.4 de la p. 77.
- 42 HURMUZAKI, Documente..., XI, p.191.
- 43 A.PAPIU ILARIAN, Tezauru de monumente istorice, București, 1862, p.31; AL.VASILESCU, op.cit., p.48.
- 44 Citat de PAVEL CHIHAIA, op.cit., p.129.
- 45 VIRGIL DRAGHICEANU, op.cit., p.91. În 1958 se pare că au fost identificate urmele acestui zid de piatră cu o grosime de 6 m. DINU V.ROSETTI, în Materiale, VIII, p.84. În 1969 aceste urme dispăruseră cu totul.
- 46 DINU V.ROSETTI, op.cit., p.74.

- 47 Și nu în valea Dîmboviței, lîngă malul rîului, cum încearcă să stabilească PAVEL CHIHAIĂ, op.cit., p.112, 126, unde nu există nici o urmă de cetate în adevăratul sens al cuvîntului. Zidul de care a fost vorba mai sus și care închidea valea putea fi, ca și la Bran de pildă, un obstacol în plus în calea adversarilor ce ar fi putut înainta dinspre sud pe valea Dîmboviței. După cum am văzut, din păcate, urmele acestui zid au dispărut complet astfel că orice posibilitate de datare a lui este definitiv pierdută.
- 48 Cele din vârful monticolului.
- 49 VIRGIL DRAGHICEANU, op.cit., p.92.
- 50 Vezi și materialul ceramic descoperit în cetate, în 1958, la DINU V. ROSETTI, în Materiale, VIII, p.76, fig.3.
- 51 Cele mai vechi materiale ceramice feudale descoperite în 1958 pe cetățuie datează din a doua jumătate a secolului al XIII-lea și începutul sec. al XIV-lea. DINU V.ROSETTI, în Materiale, VIII, p.75.
- 52 Similitudinea materialului ceramic de la Breaza și Cetățeni a fost sesizată pentru prima dată de Thomas Năgler, op.cit., p.111. Vezi și p.110, pl.III, cu profile de buze feudale de la Breaza asemănătoare cu cele de la Cetățeni.
- 53 Ibidem. Pentru materiale ceramice similare de la Argeș, vezi N. CONSTANTINESCU, în Studii - Pitești, 1968, p.131, și mai ales p.137, fig.8.
- 54 V.VĂTĂȘIANU, Istoria artei feudale în țările române, I, București, 1959, p.11, 132.
- 55 THOMAS NÄGLER, op.cit., p.114, cf. și N.IORGA, Istoria românilor, III, București, 1937, p.156.
- 56 THOMAS NÄGLER, op.cit., p.115.
- 57 Ibidem.
- 58 În legătură cu care vezi DINU V.ROSETTI, în Materiale, VIII, p.78 și urm.; idem, Raport preliminar asupra cercetărilor întreprinse la complexul de monumente feudale de la Cetățeni-Argeș în anul 1965, în Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare, București, 1969, p.94 și urm.
- 59 Vezi în continuare prezentarea necropolei medievale de la Cetățeni și în special mormîntul nr.9 cu lespezi de piatră.
- 60 La Breaza pe un fund de vas apare nu roata, ci o cruce în relief înscrisă într-un cerc. THOMAS NÄGLER, op.cit., p.111. Funduri de vase ștampilate cu motive diferite în relief s-au găsit și în cuprinsul cetății din sec.XII-XIII de pe dealul Lempeș dintre comunele Hărman și Sîmpetru, jud.Brașov, v. A.D.ALEXANDRESCU și I.POP, în Materiale, X, 1973, p.237, pl.VI.
- 61 Un fragment oarecum similar a fost găsit și pe cetatea de pe Lempeș. A.D.ALEXANDRESCU și I.POP, op.cit., p.232 și 236, pl.V/14.
- 62 DINU V.ROSETTI, Raport preliminar..., p.96.
- 63 Smațul de culoarea oului de rață cu pete galben-brune este caracteristic ceramicii bizantine din sec.XII-XIV. DINU V.ROSETTI, în Materiale, VIII, p.84.

- 64 N.CONSTANTINESCU, loc.cit., p.137, fig.8.
- 65 THOMAS NÄGLER, op.cit., în mod deosebit profilele de buze ceramice de la pl.III.
- 66 A.D.ALEXANDRESCU și I.POP, op.cit., p.231 și urm.; A.D.ALEXANDRESCU, în "Cumidava", VII, 1973, p.47-52. Mulțumim în mod deosebit cercetătoarei A.D.Alexandrescu pentru informațiile și materialul încă inedit puse la dispoziția noastră.
- 67 Pentru locuirea autohtonă în Țara Bîrsei în sec.XI-XIII vezi A.A.ALEXANDRESCU și I.POP, op.cit., p.232. Argumentarea este reluată de A.D.ALEXANDRESCU, în "Cumidava", VII, 1973, p.47-52, cu menționarea descoperirilor din sec.VIII-X pînă la începutul sec. al XIII-lea.
- 68 Despre toate acestea vezi A.D.ALEXANDRESCU, în "Cumidava", VII.
- 69 Pentru astfel de tipuri de piese vezi EUGENIA NEAMȚU, în Arh-Mold, I, p.289; DAN GH.TEODOR, în ArhMold, II-III, p.355; MARIN POPESCU, Podoabe medievale în țările române, București, 1970, p.42, 44; N.CONSTANTINESCU, Coconi. Un Sat din Cîmpia română în epoca lui Mircea cel Bătrîn, București, 1972; DINU V.ROSETTI, în BMIA, 4, 1972, p.9.
- 70 Moneda este de la Alexios III Anghelos Comnen (1195-1203) sau de la Ioan Vatatzes (1222-1254), singurii împărați bizantini, identificați, care au tăiat monede în timpul domniei lor. Identificarea a fost făcută de Octavian Iliescu, căruia îi exprimăm și aici viile noastre mulțumiri.
- 71 Posibilitate sugerată și de faptul că la Cetățeni a fost găsită mai înainte o altă monedă de la Ioan Vatatzes cu ajutorul căreia a fost datat nivelul de călcare din exterior al bisericii de piatră nr.3 (cea mai veche) din această așezare medievală (DINU V.ROSETTI, Raport preliminar..., p.97). Am avea astfel o paralelă cronologică perfectă între cea mai veche biserică și cel mai vechi mormînt datat de la Cetățeni.
- 72 Încadrarea mormintelor cu lespezi sau pietre așezate pe muchie este considerată ca o rămășiță a unui obicei foarte vechi. Asemenea morminte au fost găsite și la Soslănești. DINU V.ROSETTI, în BML, XLI, 2, 1972, p.31. "Morminte cu bucăți de piatră nelucrată așezată vertical în jurul mortului (...) pot fi situate, ca timp, în sec. al XIII-lea". SIME BATOVIC, în "Starohrvaska prosvjeta", Zagreb, 7, 1960, p.228-229.
- 73 Cea de a doua biserică de piatră de la Cetățeni, zidită în imediata apropiere după distrugerea celei dintîi, a fost datată în a doua jumătate a sec. al XIII-lea. DINU V.ROSETTI, Raport preliminar..., p.96.
- 74 Problemă dezbătută de noi în Revista de istorie, tom.28, 1975, nr. 7, p.1057-1067.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À CETĂŢENI, DEP. D'ARGEŞ

- Résumé -

Les fouilles archéologiques effectuées en 1969 et 1971-1973 à Cetăţeni, dans le dép. d'Arges, eurent pour résultat la découverte et l'exploration de plusieurs complexes d'une importance toute particulière pour l'histoire antique et médiévale du pays roumain. Au sommet d'un monticule rocheux aux parois presque verticales, appelé par les gens de l'endroit "Cetăţuia lui Negru Vodă" (la Citadelle du voïvode Noir), on a localisé sur un petit plateau une citadelle dace en pierre, datée des IIe-Ier siècles av.n.è. Elle compte parmi les premières fortesses en pierre des Daces. Sa fin violente - démantèlement et incendie - est datée par une monnaie romaine républicaine de l'an 88 av. n.è.; elle a été attribuée à la première oeuvre d'unification des tribus gëto-daces aboutissant à la première unité étatique formée au nord du Danube sous Burëbista, vers les années 70 av.n.è. Au pied du monticule de la citadelle, les fouilles ont exploré aussi une grande agglomération gëto-dace des IIe-Ier siècles av.n.è. Superposant les ruines de la citadelle dace, les fouilles ont mis au jour les vestiges d'une citadelle médiévale, également en pierre; de même pour ce qui est de l'agglomération gëto-dace: les restes d'une grande et prospère agglomération médiévale des XIIIe-XVe siècles la superposent. Cette dernière agglomération révèle un niveau d'habitat intense, avec des habitations de type hutte à demi enfouie dans la terre et deux églises, l'une près de l'autre, se succédant dans le strate du XIIIe siècle; une nécropole des XIIIe-XVe siècles complète l'ensemble. Ces complexes l'époque médiévale (la citadelle de pierre, l'agglomération avec ses deux églises de pierre elles aussi et la nécropole) ont été considérés comme représentant les vestiges de l'un des centres de la formation étatique roumaine gouvernée en 1247 par le voïvode Seneslav. Il s'agit d'une formation étatique chevauchant le massif Făgăraş (dans les Carpates méridionales) et comptant d'autres centres importants, au nord comme au sud des Carpates, à Ereaza (dép. de Braşov) et à Argeş.

LEGENDE DES FIGURES

- Fig. 1.- Le plan des citadelles et des agglomérations, daces et médiévales de Cetăţeni.
- Fig. 2.- Le plan schématique des citadelles dace et médiévale de Cetăţeni.
- Fig. 3.- Profile des fouilles du monticule "cetăţuia lui Negru Vodă".
- Fig. 4.- Fragment de profil, parois occidentale, IIIe trachée du secteur "Poiana tîrgului", intérieur de l'agglomération de Cetăţeni.

- Fig. 5, 6, 7.- Céramique de la citadelle géto-dace de Cetățeni.
- Fig. 8.- Céramique de l'agglomération géto-dace de Cetățeni.
- Fig. 9.- Pointe de lance et marteau de fer trouvés dans l'agglomération géto-dace de Cetățeni.
- Fig.10.- Vases des XIIIe (1, 3, 5) et XIVe (2, 4, 6) siècles de Cetățeni.
- Fig.11-12.- Fragments céramiques des XIIIe-XIVe de Cetățeni.
- Fig.13.- Profils de rebords de poterie des XIIIe-XIVe de Cetățeni.
- Fig.14.- Pièces d'armement et d'équipement trouvées dans la citadelle et dans l'agglomération médiévales de Cetățeni.
- Fig.15.- Pièces métalliques et en os de l'agglomération médiévale de Cetățeni.
- Fig.16.- Baques et boucles d'oreille de la nécropole de Cetățeni.
- Fig.17.- Tombe avec des dalles de pierre du XIIIe siècle de Cetățeni.

STUDII

UNELE OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA FAZELE FINALE
ALE CULTURII MONTEORU ÎN LUMINA CERCETĂRIILOR
DE LA CÎRLOMĂNEȘTI, JUDEȚUL BUZĂU

de ALEXANDRU OANCEA

Stațiunea arheologică Cîrlomănești este situată pe o înălțime - un ultim martor de eroziune al dealului Istrița - în apropierea satului Cîrlomănești, la confluența râurilor Buzău și Nișcov. Poziției dealului, cu pante abrupte neaccesibile, prezentînd o diferență de nivel de 30 m, i se datorează numele dat de către localnici: "Cetățuia" sau "Cetatea". Fortificația naturală a "Cetățuii", cu o largă perspectivă asupra văii Buzăului și Nișcovului, condițiile prielnice de apărare și locuire pe care le oferea au permis stabilirea pe platoul ei, din vechi timpuri istorice, a unor așezări omenești. De formă oval-alungită pe direcția nord-sud, platoul "Cetățuii" - avînd dimensiunile maxime de 140 x 80 m și delimitînd o suprafață de aproximativ 6.700 m² - este accesibil doar pe o porțiune îngustă din sud-vestul lui.

Pînă în prezent (în anii 1967, 1972-1975) din suprafața totală a platoului "Cetățuii" de la Cîrlomănești au fost cercetați prin săpături arheologice peste 700 m² (fig.1); adîncimea complexelor arheologice varînd între 1-2, 10 m; doar în mod excepțional unele complexe au depășit 3-3,50 m¹.

Pe baza observării pereților șanțurilor, ai profilelor longitudinale și transversale care separă arealele și prin secționarea complexelor arheologice a fost constatată următoarea succesiune stratigrafică în stațiunea de la Cîrlomănești (fig.2):

1. Peste un orizont uniform colorat brun deschis, slab gălbui în stare umedă, brun gălbui în stare uscată, lutos, fără urme arheologice, se suprapune o depunere galben deschis, lutoasă, la baza căreia, aproape pe toată întinderea sa, a fost sesizată o dungă de arsură. Depunerea care are la bază arsura reprezintă primul nivel de locuire, conținînd complexe in situ din faza Monteoru Ic4.

2. O depunere de culoare cenușie, lutoasă, reprezintă o a doua etapă de locuire din epoca bronzului la Cîrlomănești, aparținînd fazei Ic3 a culturii Monteoru. În acest strat au fost observate și cîteva complexe Monteoru Ic2, fără însă să putem identifica, în toată suprafața cercetată, un nivel de locuire din faza Ic2.

3. Un orizont de culoare cenușie, granulos, cu multă cenușă și cărbune, aparținînd fazei Monteoru II, reprezintă a treia locuire din epoca bronzului pe "Cetățuia" de la Cîrlomănești. În suprafața cercetată prin săpături au fost găsite cîteva fragmente ceramice și un singur complex (groapă), aparținînd orizontului hallstattian timpuriu canelat (Ha B) de tip Mediaș, fără să se poată identifica un nivel de locuire din această vreme.

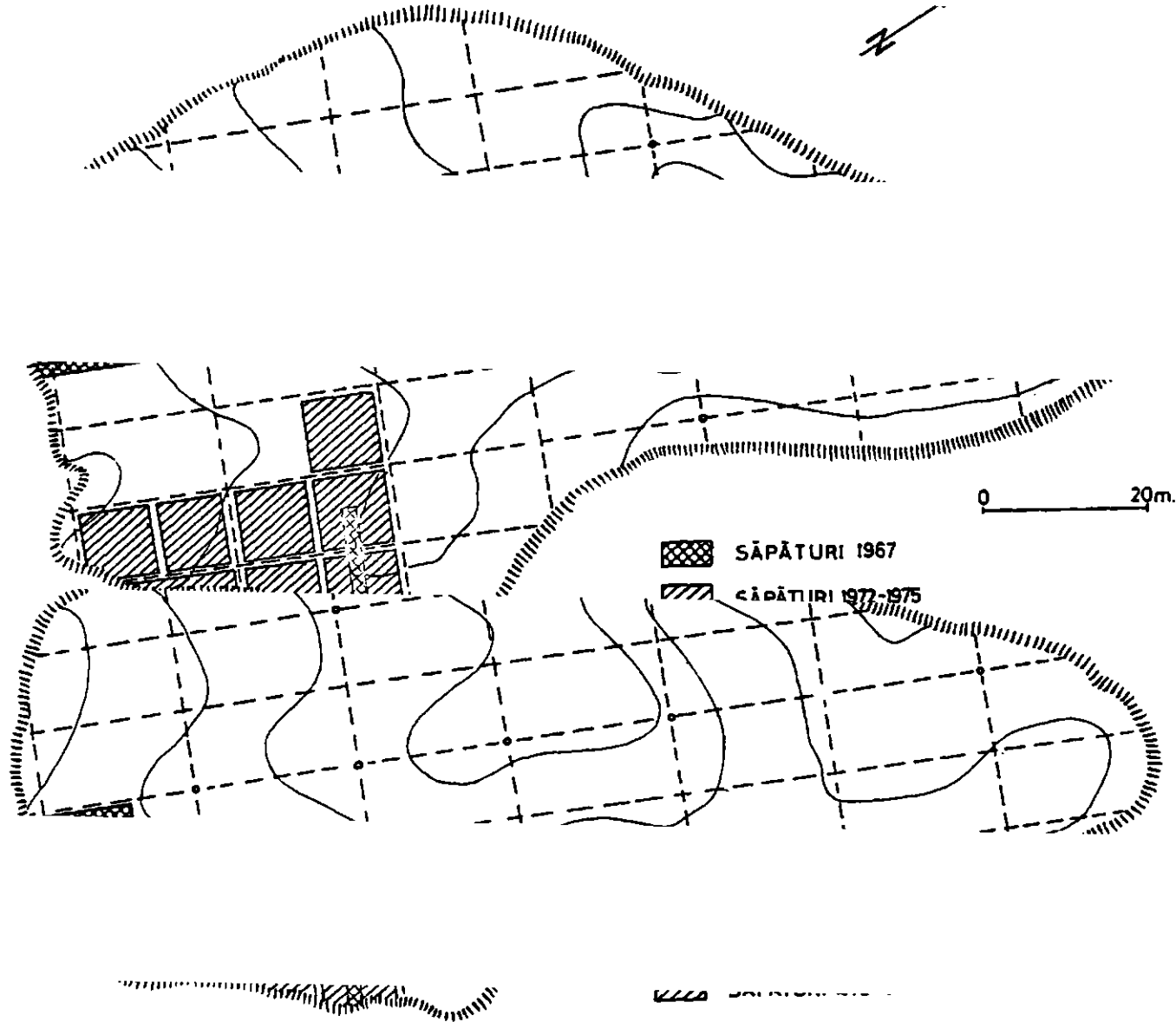

Fig.1. - Planul general al săpăturilor efectuate la Cîrlomănești.

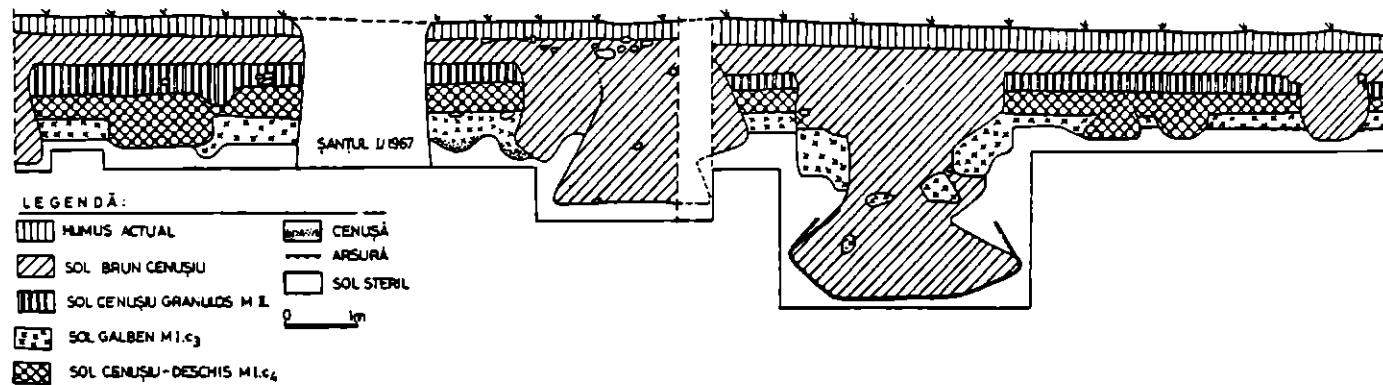

Fig.2. - Profil estic al arealului E2cS și E1cN.

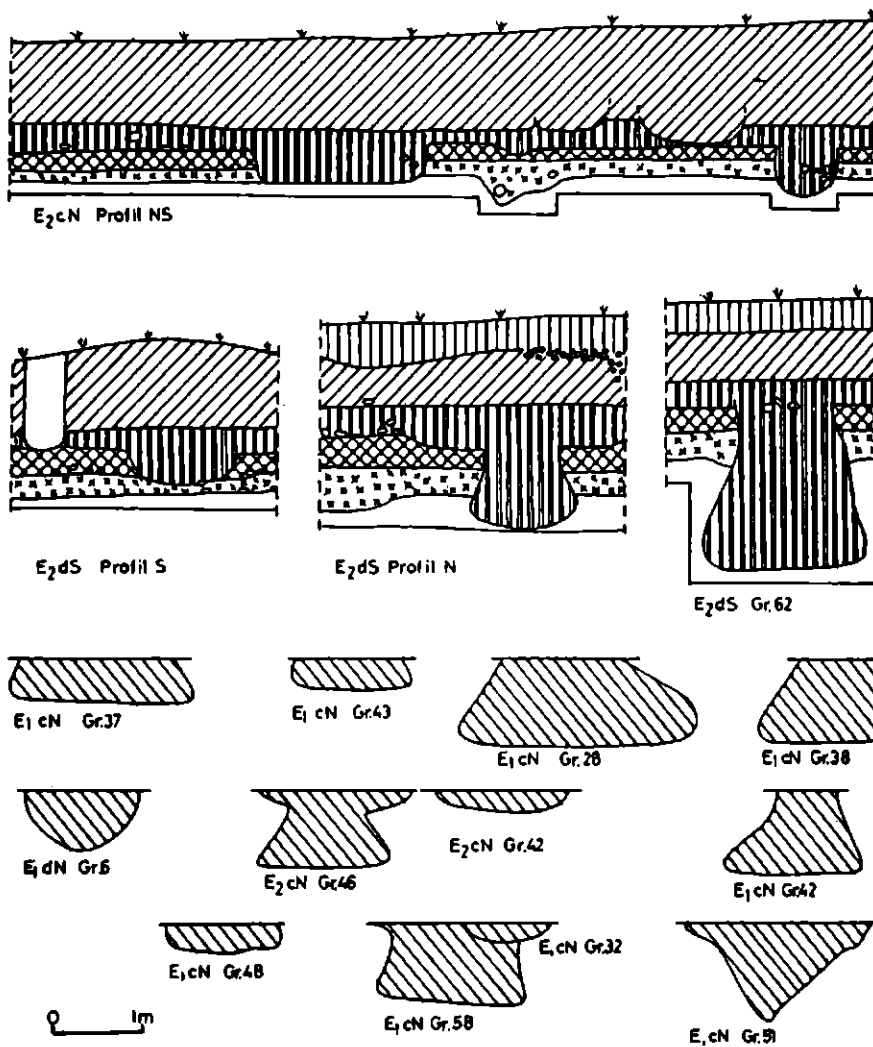

Fig.3. - Cîrlomănești. Profile de gropi.

4. O depunere Latène groasă, de culoare castanie, suprapusă de un nivel reprezentând sfârșitul așezării geto-dacice de la Cîrlomănești².

Nivelul de distrugere al așezării geto-dacice de la Cîrlomănești este suprapus de stratul vegetal actual.

*
* *

Locuirea din etapa Monteoru II de la Cîrlomănești se limitează - în suprafața cercetată de noi - doar la zona periferică a așezării. Spre interiorul platoului depunerea Monteoru II se subțiază și dispăre.

Săpăturile nu au evidențiat fortificarea artificială a așezării Monteoru II, deși este posibil ca în colțul sud-vestic al platoului, unde există singurul loc de acces spre interior cu o pantă domoală, să fi existat un șanț de apărare.

Cu toate că nu cunoaștem nici o locuință din această vreme, numeroasele gropi (numai în arealul ElcN, cu o suprafață de 10/10 m, au fost identificate 9 asemenea complexe de dimensiuni mari și mijlocii) ne-au oferit condițiile unor observații sigure asupra inventarului etapei a doua a locuirii Monteoru de la Cîrlomănești (fig. 3). Ținând seama de caracteristicile și tipurile lor (formă, dimensiuni, adâncime etc.) putem încadra gropile în trei grupe distincte:

1. Cele mai numeroase complexe de acest fel sînt reprezentate de gropile cu profil în formă de clopot, cu marginile fundului ușor rotunjite și gura circulară. Dimensiunile lor sînt apropiate - la gură diametrul variază între 0,70-1,05 m, avînd cea mai largă deschidere (1,60-2,50 m) la adîncimea de 0,90-0,95 m. Din aceeași categorie, cu dimensiuni în general apropiate, fac parte gropile în formă de clopot cu o treaptă sub gură sau cele ai căror pereți pornesc de la gură vertical, ca apoi să se lărgească spre fund.

2. Gropi cu gura circulară sau ovală (diametrul de 0,70-1,50 m), albiate și puțin adînci (0,20-0,65 m).

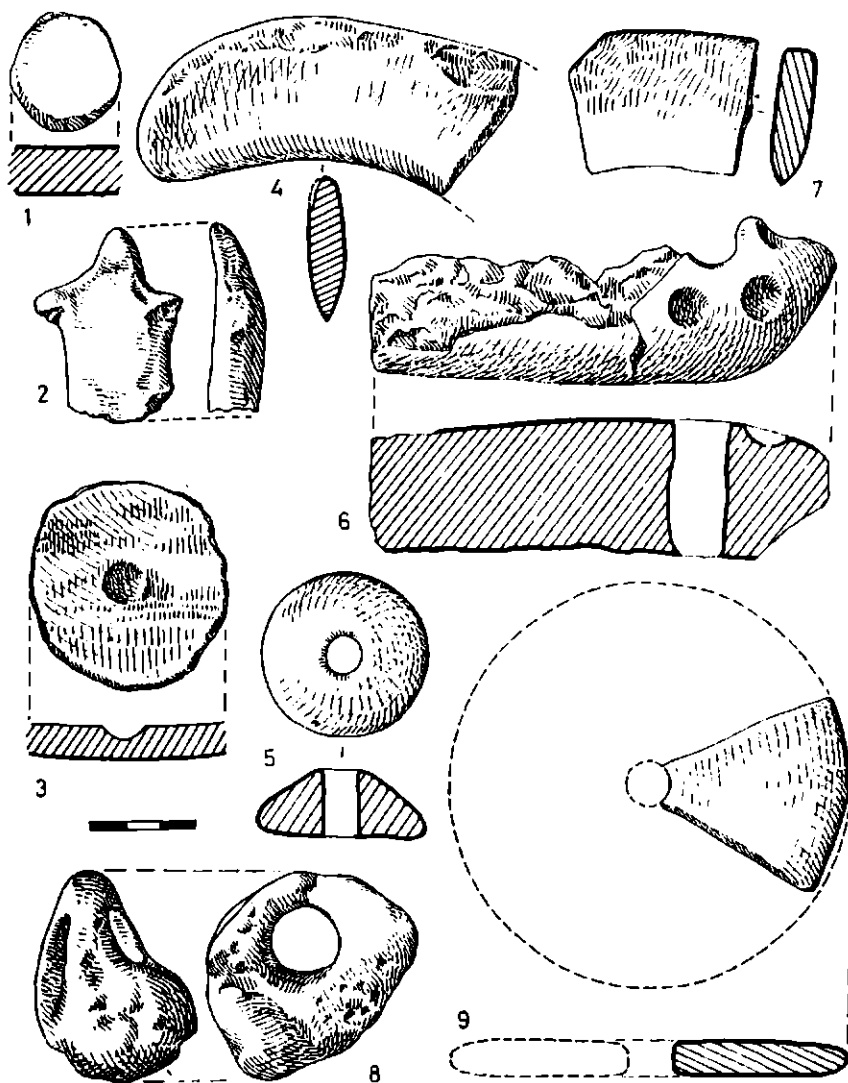
3. Gropi cu deschidere mare, circulară (peste 2 m), cu treaptă, avînd în profil forma literei "V", cu o adîncime care depășește 1 m.

O groapă de cult - nr. 44 - a fost identificată în arealul E2dN. De formă circulară, cu pereții drepecți, conține un gît de vas tronconic cu o înălțime de 0,243 m, care delimitează profilul gropii. În pămîntul cenușos din interiorul gropii au fost găsite numeroase boabe de cereale carbonizate și cărbune.

Inventarul arheologic aparținînd așezării Monteoru II de la Cîrlomănești este, în general, bine reprezentat pentru toate categoriile de materiale.

Uneltele de piatră sînt cunoscute într-un număr restrîns. Remarcăm cuțitele curbe (Krummesser), cel mai adesea lucrate din gresie, cu secțiunea lenticulară, tăișul curb și spinarea, uneori teșită, avînd o formă cînvexă (fig. 4/4, 7; un fragment de disc ou perforație circulară centrală, folosit probabil drept fusaiolă (fig. 4/9); o greutate de plasă cu perforație circulară (fig. 4/8). Alături de acestea cele cîteva frag-

Fig.4. - Obiecte din lut ars Ńi piatră descoperite Ńn locuirea Monteoru tŃrzie de la CŃrlomăneŃti.

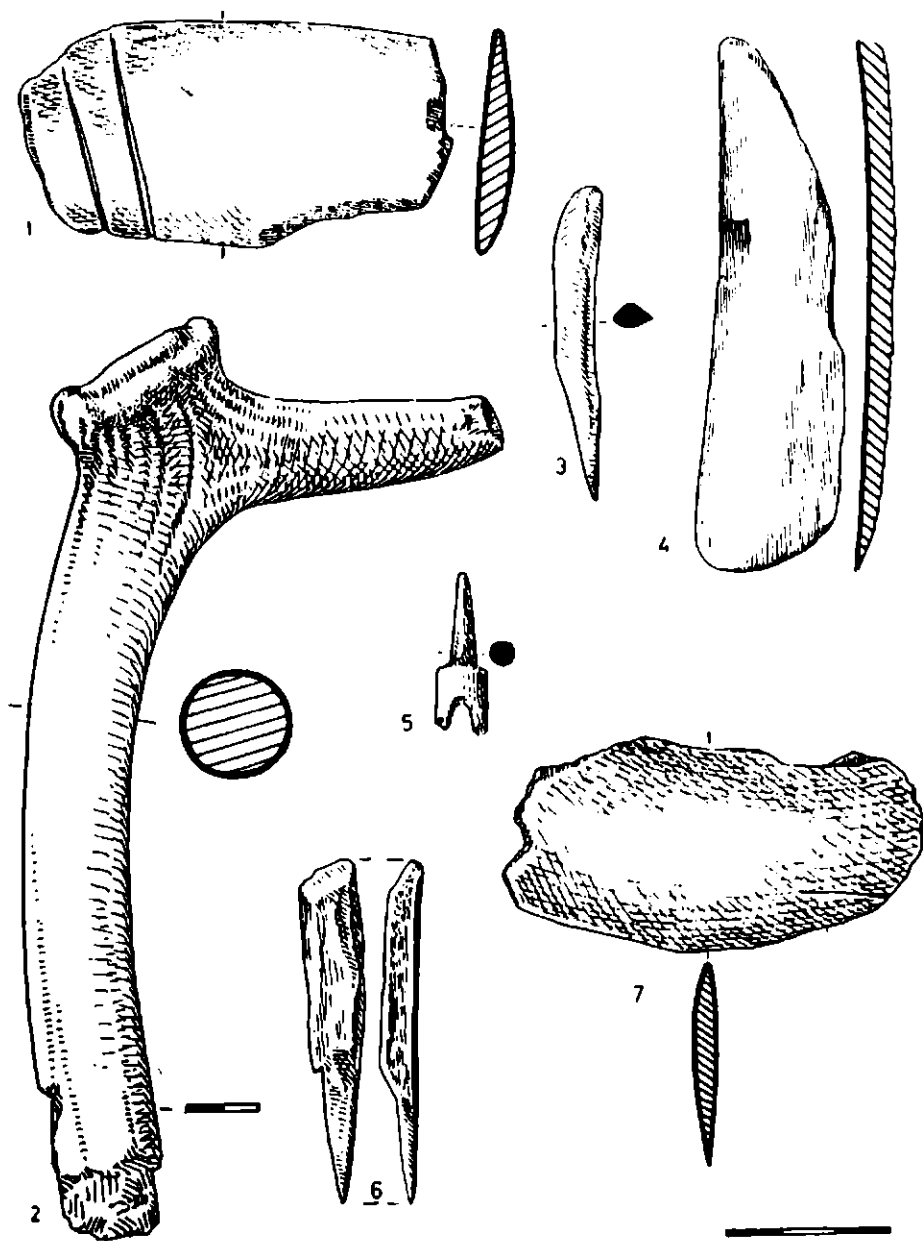

Fig.5. - Obiecte din oase și coarne de animale. Cîrlomănești, jud. Buzău.

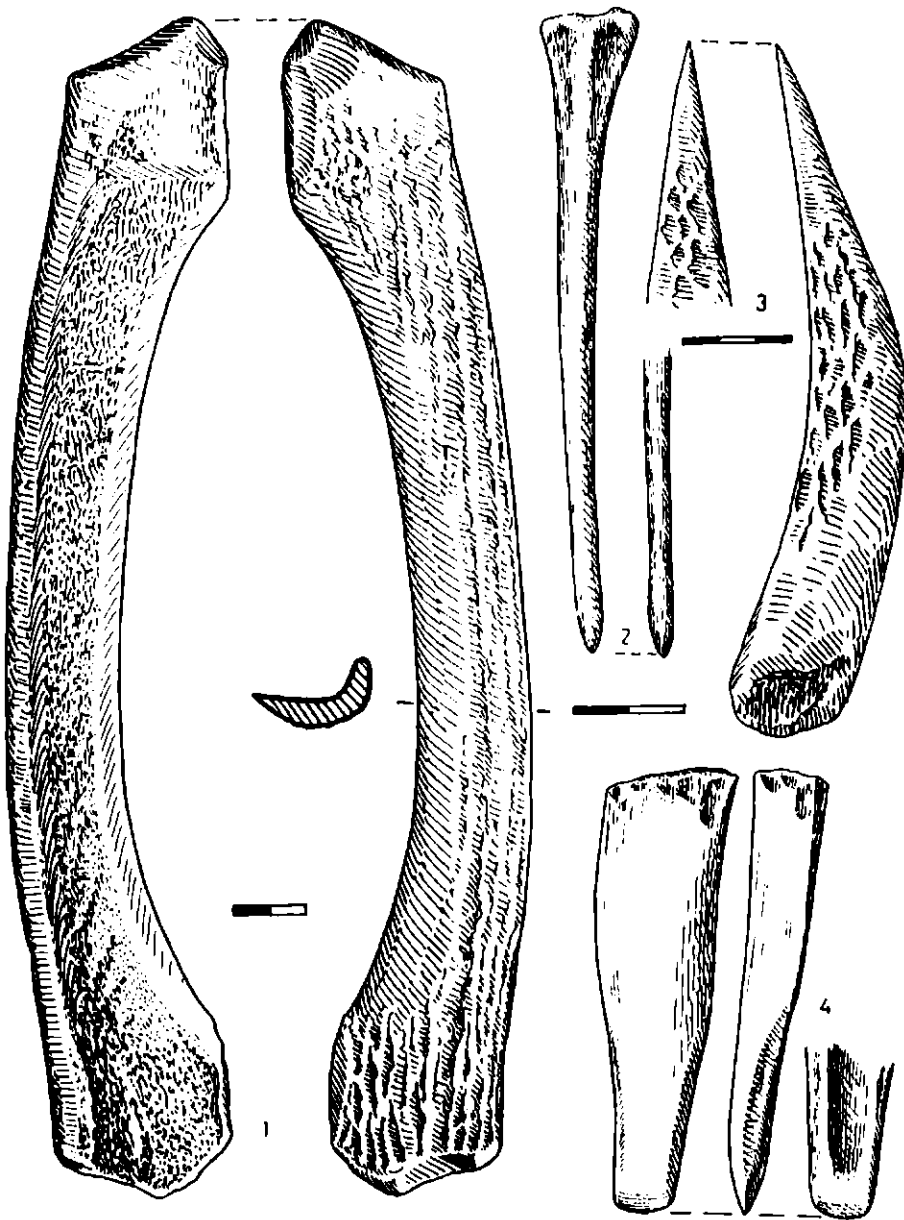

Fig.6. - Cîrlomănești. Obiecte din oase și coarne de animale.

mente de lame, aşchii de silix şi resturile unor rîşniţe reprezintă totalitatea materialului aparţinînd inventarului litic descoperit pînă în prezent în aşezarea monteoreană din etapa a doua de la Cîrlomăneşti.

Uneltele de os şi corn. În contrast cu numărul mic de unelte de piatră, cele care au fost executate din oase şi coarne de animale sînt în general bine reprezentate. Au fost descoperite cuţite lucrate din coaste de bovidu, cu lama subţiată spre tăiş (fig.5/1,4,7); străpungătoare îngrijit finisate (fig.5/3,6; 6/2-3); dălţiţe cu tăişul drept (fig. 6/4); patine executate din oase lungi de bovidu sau ecvidu, cu cîte două găuri pentru prindere. Dintr-un corn de cerb a fost lucrată o săpăligă, care utilizează ramificaţia naturală a cornului: un braţ mai gros folosit drept mîner, celălalt, ascuţit, servind ca unealtă propriu-zisă. Piesa prezintă pe toată suprafaţa ei urme de uzură şi lustruire (fig.5/2). De un tip deosebit este şi o seceră confecţionată dintr-un corn de cerb secţionat pe jumătate, în lungul lui (fig.6/1). Partea interioară, spongioasă, a cornului şi o latură au fost decupate, obţinîndu-se astfel o unealtă cu tăiş ascuţit, uşor concav spre muchia proeminentă. Partea interioară a unelei şi tăişul prezintă urme de lustruire. Din os a fost executată şi o mică săgeată avînd corpul conic, cu secţiunea rotundă, iar în partea inferioară o bază proeminentă, scobită şi terminată cu două aripioare (fig.5/5).

Uneltele de lut reprezintă o categorie puţin diversificată în aşezarea Monteoru II de la Cîrlomăneşti. Remarcăm fusairole tronconice, bitronconice şi plate (fig.4/5); pereţi de vase tăiaţi circular, perforaţi sau în curs de perforare, utilizaţi ca fusairole sau greutăţi (fig.4/1,3); greutăţi cu corpul tronconic; strecurători.

Uneltele de metal sînt cunoscute prin două piese de bronz - un străpungător mic (fig.7/8) şi un cuţit fragmentar din care se mai păstrează doar o parte din lamă cu limba la mîner ruptă pe jumătate (fig. 7/3). Muchia lamei este dreaptă, proeminentă şi teşită.

Podoabele din aşezarea Monteoru II de la Cîrlomăneşti sînt reprezentate prin mai multe ace de bronz, păstrate în stare fragmentară (fig.7/2, 4-5). Două dintre ele, lucrate din sîrmă cu secţiunea rotundă, au capul uşor lăţit şi răsucit, caracteristică ce ne permite să le atribuim tipului Rollennadel.

Alături de elementele de inventar sus-menţionate mai remarcăm o psalie fragmentară (fig.7/1), executată din corn de cerb, cu corpul în formă de disc, aparţinînd tipului Cîrlomăneşti³; partea superioară a unei figurine antropomorfe cu corpul schematizat, avînd capul şi braţele întinse lateral, redată prin proeminente troneconice (fig.4/2); un obiect fragmentar din lut, probabil în formă de potcoavă, perforat de o gaură circulară, avînd pe partea superioară uşor teşită un şir de alveole puţin adînci (fig.4/6).

Categoria cea mai bine reprezentată în inventarul arheologic al aşezării Monteoru II de la Cîrlomăneşti este ceramica. Din punct de vedere tehnic sînt sesizate două grupe distincte. O primă categorie a fost lucrată din lut fin, fără impurităţi, folosindu-se un degresant realizat din cioburi mărunte foarte bine pisate. În acest caz suprafaţa vaselor

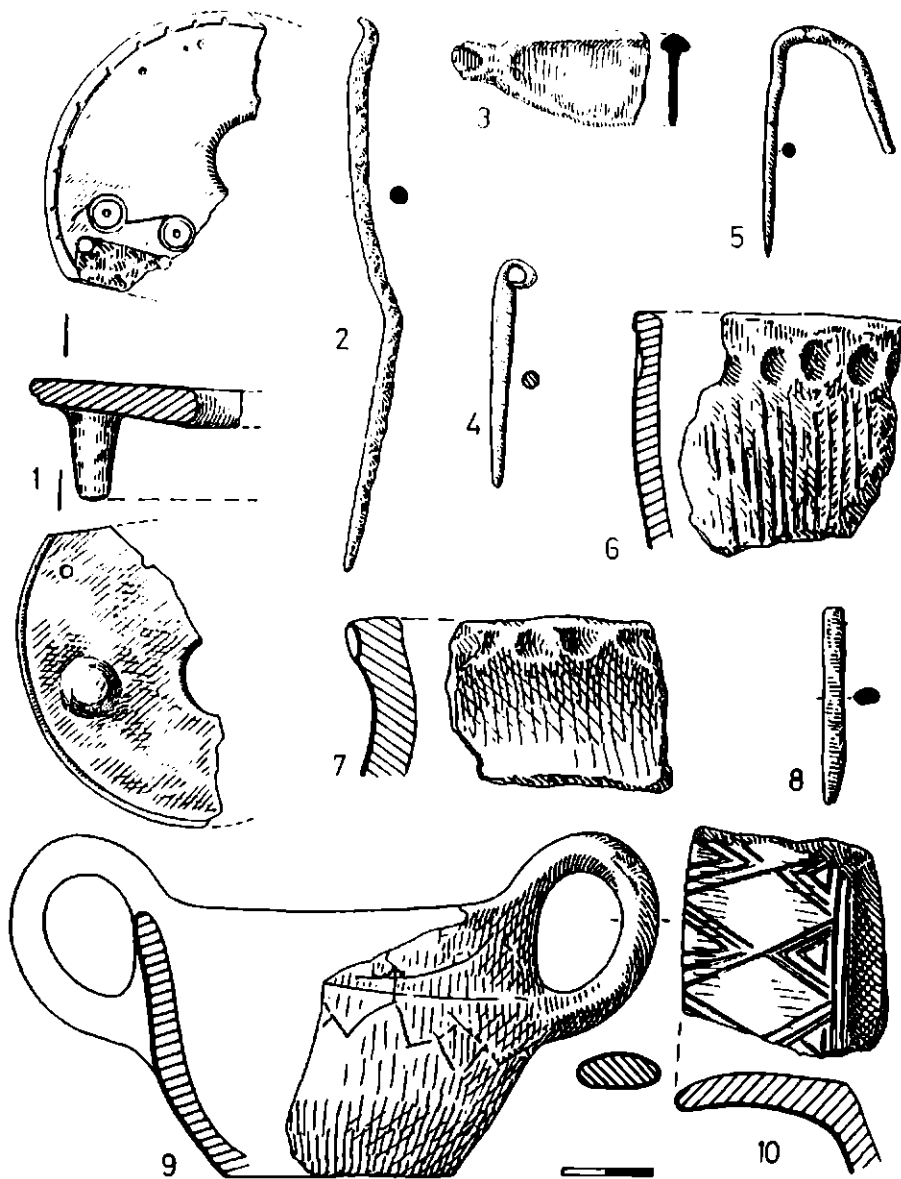

Fig.7. - Obiecte de os (1), bronz (2-5, 8) și ceramică (7, 9, 10) descoperite la Cîrlomănești.

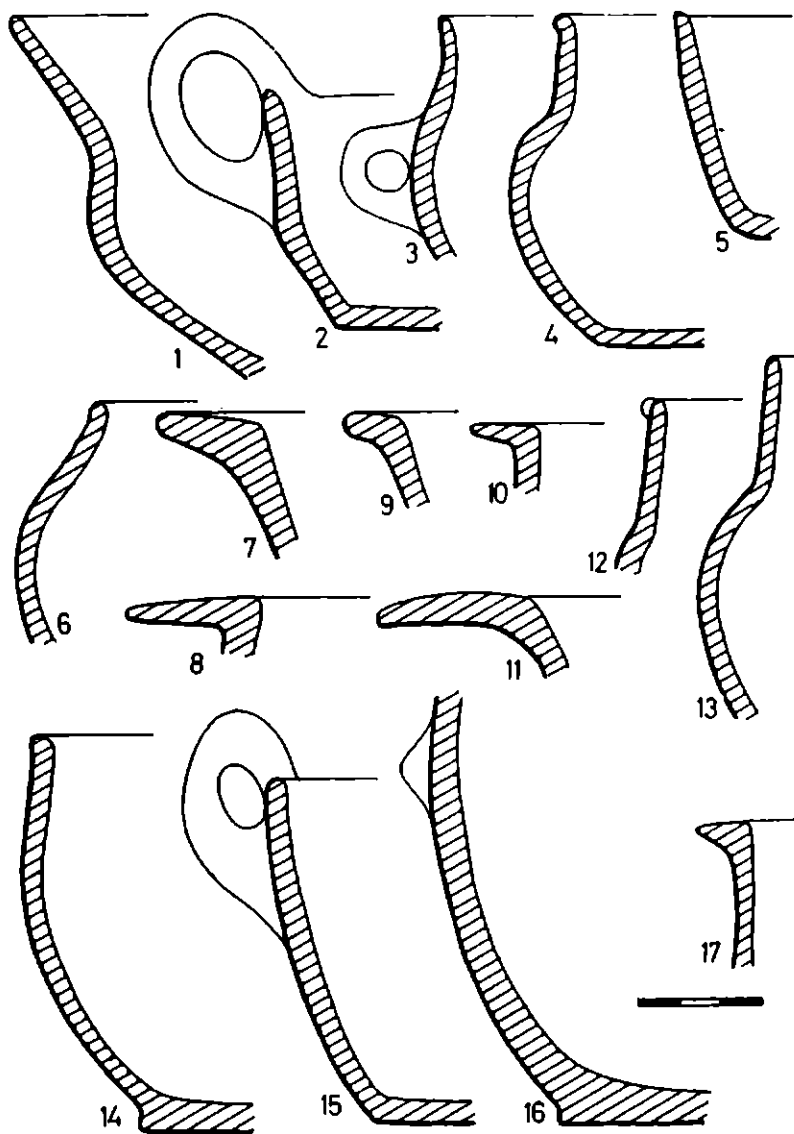

Fig.8. - Cîrlomănești. Profile de vase.

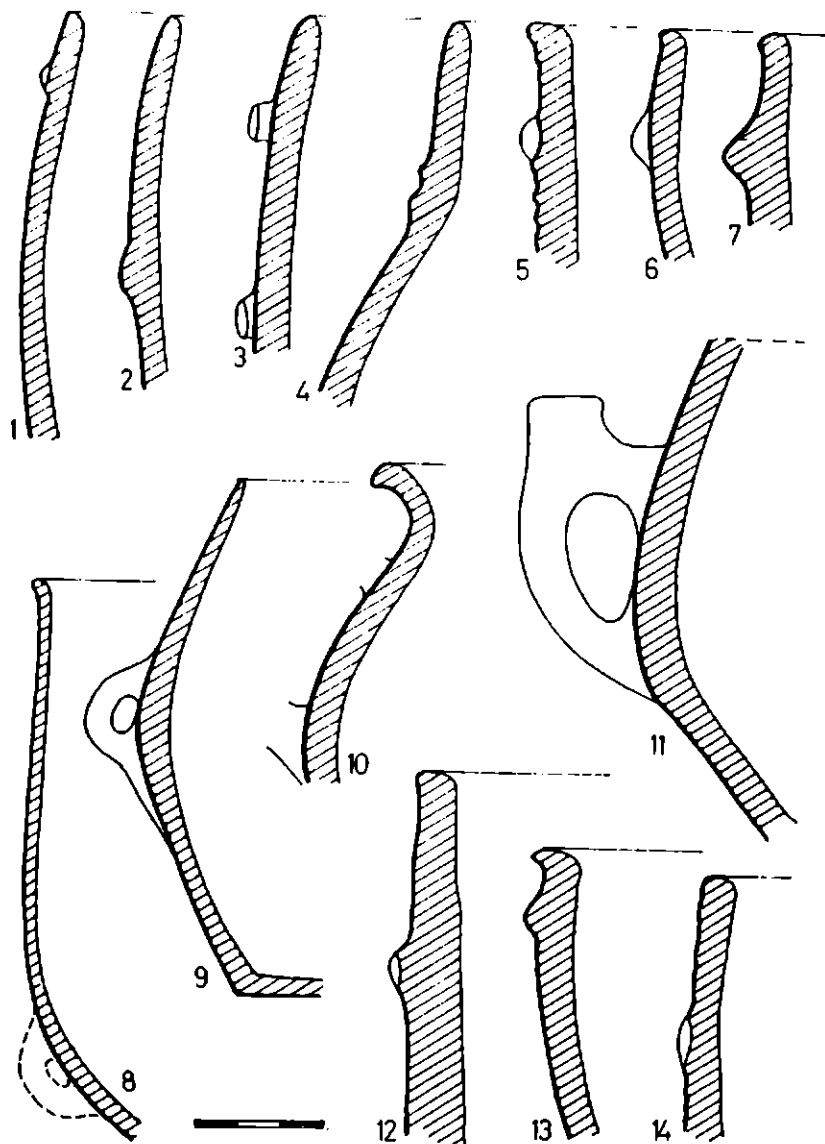

Fig.9. - Cărlomănești. Profile de vase.

este netedă, lustruită uneori pe ambele fețe, cu luciu metalic, de culori variind între brun și negru. Din aceeași pastă, dar conținând ca degresant, alături de cioburi, pietricele mărunț sfărâmate, s-au realizat vase cu suprafața ușor zgrunțoasă, având exteriorul netezit sau lustruit până la obținerea luciului metalic.

O a doua categorie ceramică, grosieră, a fost realizată dintr-o pastă în general bine frământată și arsă, folosind ca degresant cioburi și pietricele mărunte sau sfărâmate. Spre deosebire de prima categorie, suprafața vaselor nu mai este lustruită, culorile variind între cărămiziu și brun.

Din prima grupă au fost lucrate străchini cu gura largă, corp scund ușor arcuit, buza trasă în afară și evazată (fig.8/1;10/5,8); castroane sounde cu gura largă, buza răsfrântă spre exterior, corpul arcuit, având două torți pe diametrul maxim (fig.8/3; 15/7); cești cu o singură toartă bandată, care se înalță peste marginea vasului, cu gât drept, scund, buza ușor răsfrântă în afară, corpul rotunjit (fig.8/4,12,13; 13/1,2; 14/1); cești mici cu două torți supraînălțate ușor, trase din buza vasului și sprijinindu-se pe arcuirea umărului (fig.7/9; 8/2; 16/1); la unele toarte de cești apar doi colțșori laterali, singurul element al tipului de toartă cu șea și prag păstrat până la această dată (fig.19/2); alături de acestea mai sînt cunoscute torți cu marginile dezvoltate și transformate în două cupe asemănătoare căștilor de radio (fig.19/3-4); pahare, de mici dimensiuni, cu profil tronconic și fund drept (fig.8/5; 13/3); vase bitronconice, de dimensiuni mijlocii, cu profil arcuit, cu cîte două torți - rotunde, cu butoni circulari sau cu o arcuire neuniformă, avînd tendința de a forma un unghi la partea superioară (fig.18/5; 19/5-6) - dispuse pe diametrul maxim (fig.9/9,11; 13/6; 15/1); o formă aparte este reprezentată de un vas de dimensiuni mijlocii avînd buza teșită, cu pereții aproape drepte, arcuindu-se brusc în regiunea inferioară, unde sînt plasate și două torți (fig.9/8; 15/4); mai multe buze late, ornamentate, trase în afară și îndoite, par să documenteze existența în repertoriul ceramicii din prima grupă a străchinilor cu corp tronconic și gura largă sau a amforei cu gât înalt și marginea în pînă (fig.7/10; 8/7-11; 10/10).

Din a doua categorie de pastă au fost lucrate în general borcane cu profilul arcuit sau drept, fund profilat, cu buze drepte sau teșite (fig.8/14,16; 9/1-3,5-7,12-14; 10/4,7,9; 15/2,6;16/4-9;12-13;17/1-8); căni cu corpul tronconic, pereții ușor arcuiți, avînd toarta ridicată deasupra marginii (fig.8/15; 15/3).

Decorul ceramicii din prima categorie este aproape în totalitate realizat prin incizie, motivele ornamentale folosite cu predilecție fiind:

1. Linia dreaptă, dispusă fie între gâtul și umărul vasului, fie pe pansă, de cele mai multe ori în combinație cu celelalte tipuri de decor (fig. 11/1, 13/1; 16/3; 18/1-2; 19/2);
2. Linii scurte, întrerupte, așezate sub buză sau pe corp (fig.11/2; 13/1; 14/2; 18/1-2);
3. Ghirlande, într-o varietate de realizări (fig.11/3; 13/1; 14/1-2);
4. Triunghiuri cu cîmpul hașurat prin linii oblice (fig.7/10; 11/4; 13/4);
5. Romburi cu cîmpul hașurat (fig.11/5);
6. Linii în val întretăiate formînd spații e-

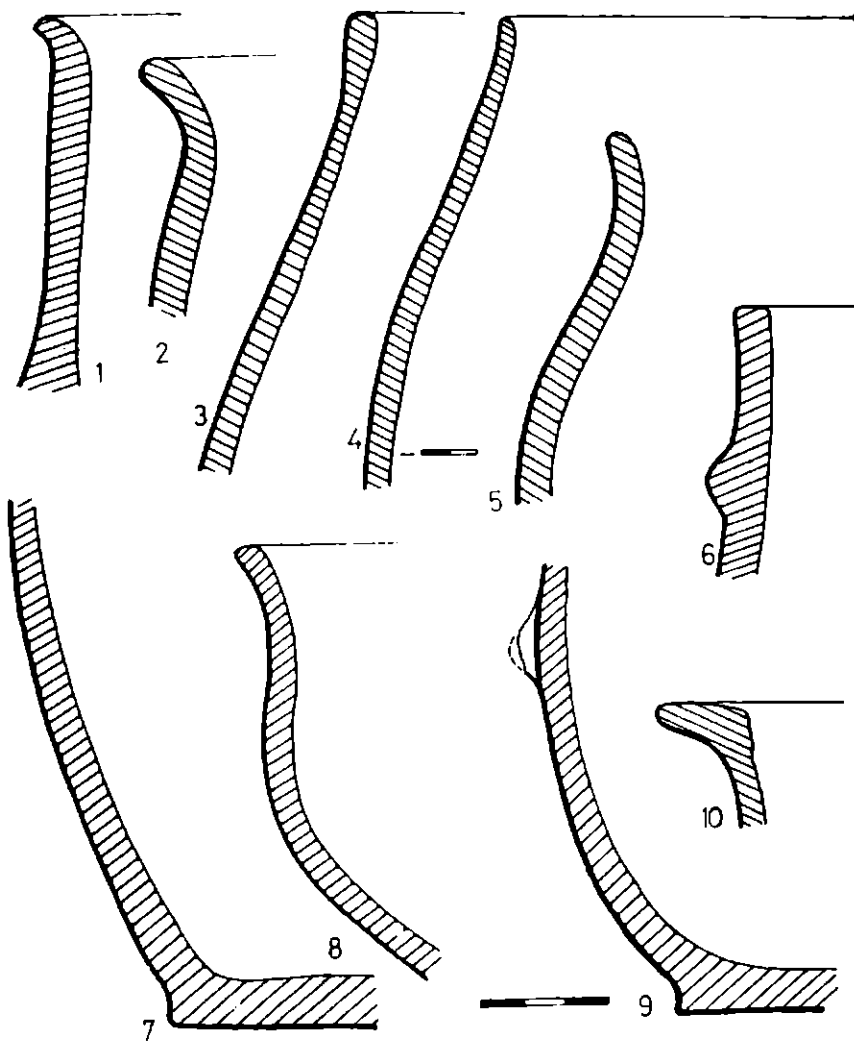

Fig.10. - Cîrlomănești. Profile de vase.

lipsoidele hașurate (fig.11/6); 7. Unghiuri simple, duble sau triple în combinație cu ghirlande, linii drepte, continui și creștături (fig.11/4; 12/7; 14/1-2); 8. Zig-zagul, plasat de obicei pe diametrul maxim al ceștilor (fig.12/8; 7/9); 9. Motivul în "S" culcat (fig.12/9); 10. Caneluri fine orizontale, verticale sau oblice, dispuse pe gâtul și corpul ceștilor, simple sau delimitând între ele zone acoperite cu creștături sau linii scurte, întrerupte (fig.12/10; 13/5); 11. Creștături (fig. 12/11; 13/4; 14/1; 16/3); 12. Butoni semisferici în partea opusă torții (fig.8/12); 13. Brături paralele acoperite cu creștături (fig.16/2, 11).

A doua categorie ceramică de la Cîrlomănești prezintă un decor simplificat, realizat cu ajutorul butonilor (fig. 15/2,4; 16/8; 18/4); brăturilor simple (fig.15/6; 16/4-5,10) sau alveolare (fig.16/12-13; 17/3-8), dispuse sub buză, alveole (fig.7/6; 15/5; 16/6); un ornament frecvent la această categorie ceramică este cel obținut cu ajutorul măturicii (Besenstich) (fig.7/6; 15/3; 17/1-3,8).

În campania de săpături din 1973 în suprafața E2cN a fost dezvelit un mormânt de înhumatie aparținând etapei Monteoru II⁴. Inhumatul are ca inventar o ceașcă cu o toartă, pusă lângă osul sacral și șapte falange de boviden, așezate în palma mîinii drepte.

*
* *

În vederea stabilirii încadrării cronologice și a analizei inventarului ceramic din așezarea monteoreană de la Cîrlomănești este necesar să prezentăm succint principalele descoperiri cunoscute, aparținând etapelor finale ale culturii Monteoru.

1. Sărata Monteoru, jud. Buzău. Săpăturile arheologice executate pe dealul "Cetățuia" și în împrejurimi au identificat mai multe niveluri de locuire, dintre care două - IIa și IIb⁵ - alături de cimitirele nr.4, 6 (IIa) și 1, 3 (IIb)⁶, aparțin ultimelor etape de dezvoltare a culturii Monteoru. Locuirea Monteoru din faza IIa reia viața pe platoul "Cetățuia" de la Sărata Monteoru după o distrugere intervenită la sfârșitul fazei Ia. Urmările distrugerii pot fi sesizate prin restrîngerea locuirii Monteoru IIa la marginea nord-vestică a platoului și fortificarea așezării. După o nouă distrugere intervenită la sfârșitul fazei IIa, întreg platoul "Cetățuia" este ocupat de locuirea din faza IIb⁷. Ceramica fazei Monteoru IIa continuă formele și elementele de decor din faza Ia. Acum apare ceașca cu o toartă din bandă simplă așezată sub buză și ceramica neagră lustruită, care devine preponderantă în faza IIb⁸. Ceștile cu două torți sînt rare. Din toarta cu șea și prag, caracteristică etapelor anterioare, se mai păstrează doar doi colțișori laterali. Decorul este bazat pe romburi și triunghiuri hașurate, arcuri, caneluri, proeminente. În nivelul IIb, alături de formele și elementele decorative care au o circulație largă și în faza IIa sînt frecvente ceștile cu gura strînsă, cu o toartă sub buză, formele bitronconice, toarta cu creastă și buton, vasele cu marginea întărită, decorate prin incizie și canelură⁹.

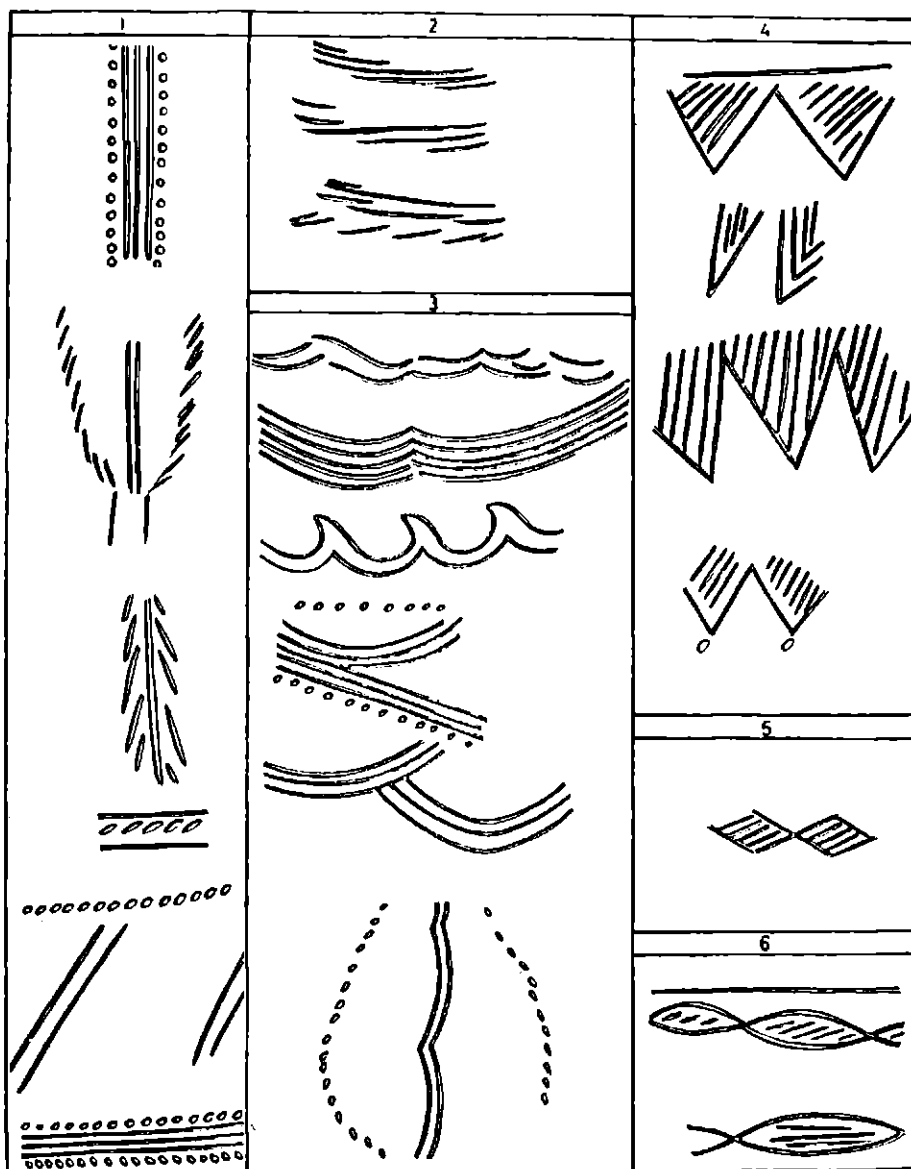

Fig.11. - Principalele motive decorative de pe ceramică
Monteoru tîrzie de la Cîrlomănești.

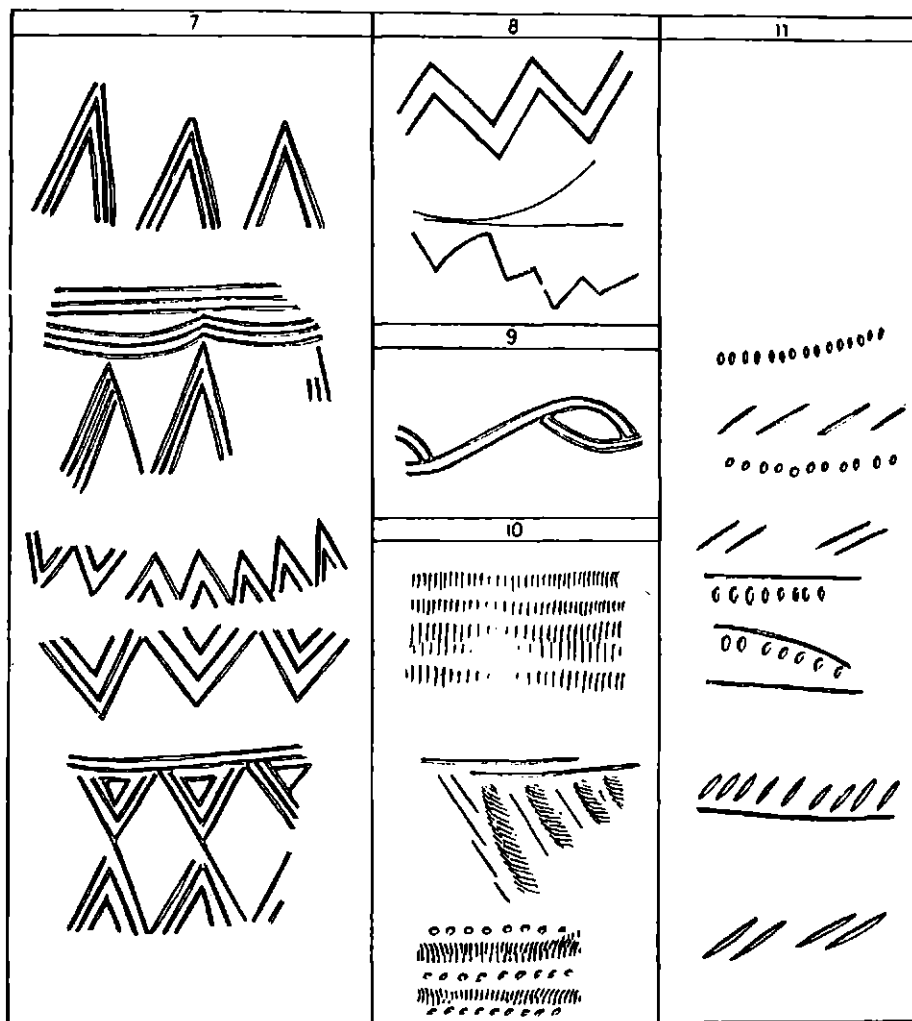
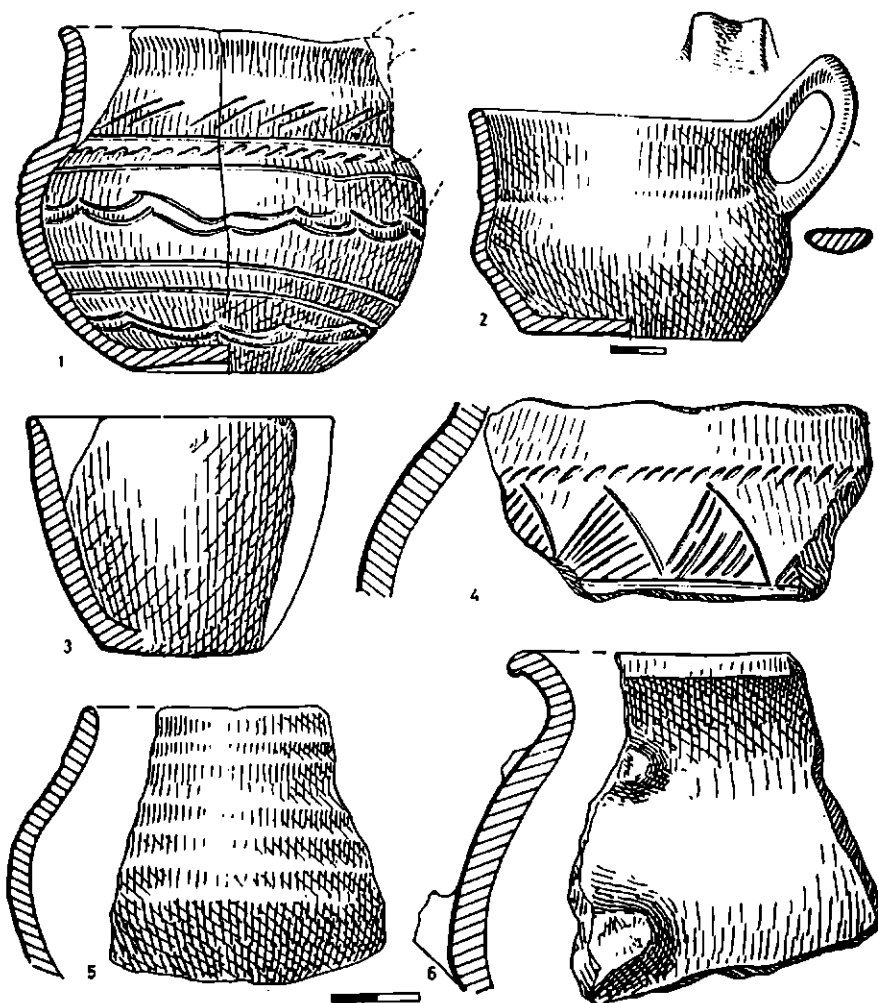

Fig.12. - Principalele motive decorative de pe ceramica Monteoru tîrzie de la Cîrlomănești.

Fig.13. - Vase și fragmente ceramice descoperite în așezarea Monteoru târzie de la Cîrlomănești, jud. Buzău.

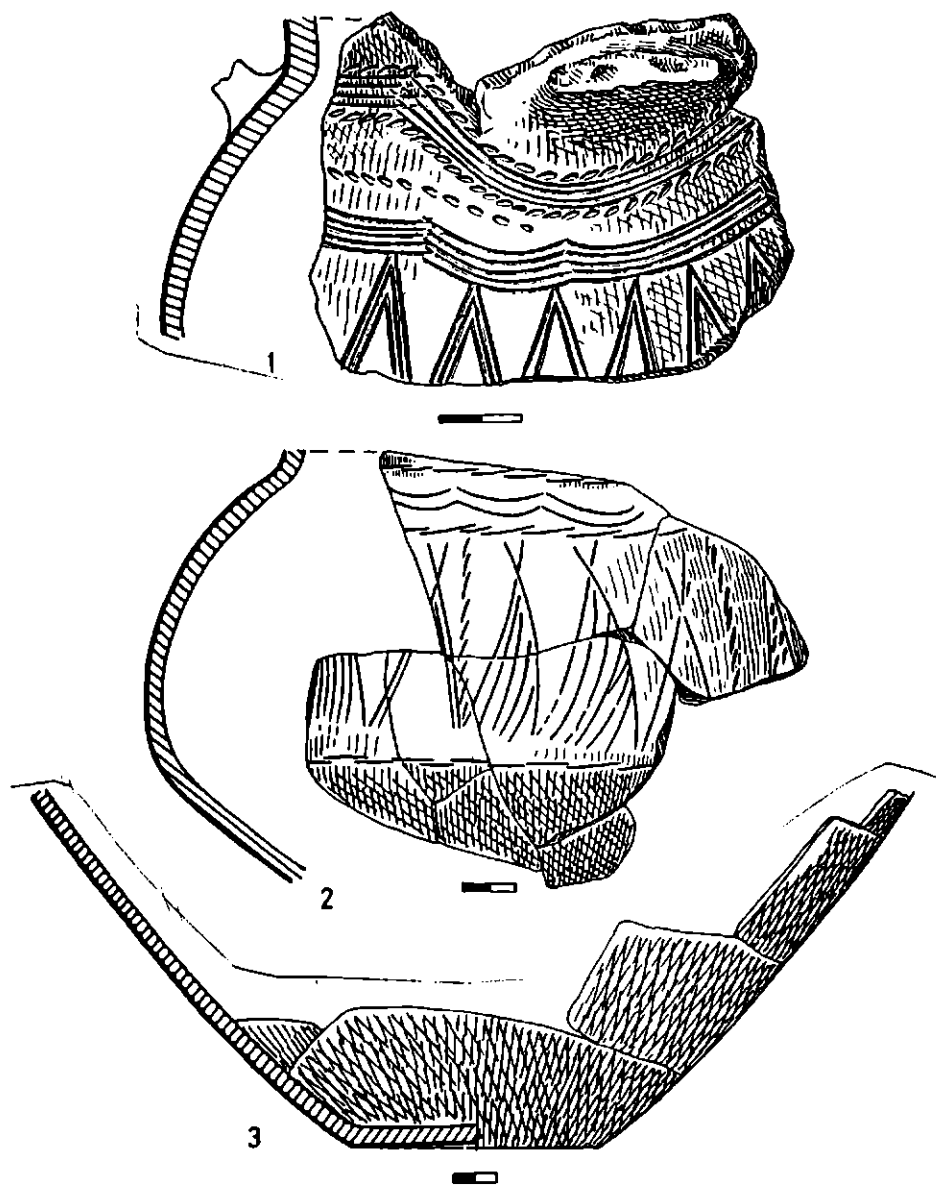

Fig.14. - Fragmente de vase Monteoru de la Cîrlomănești.

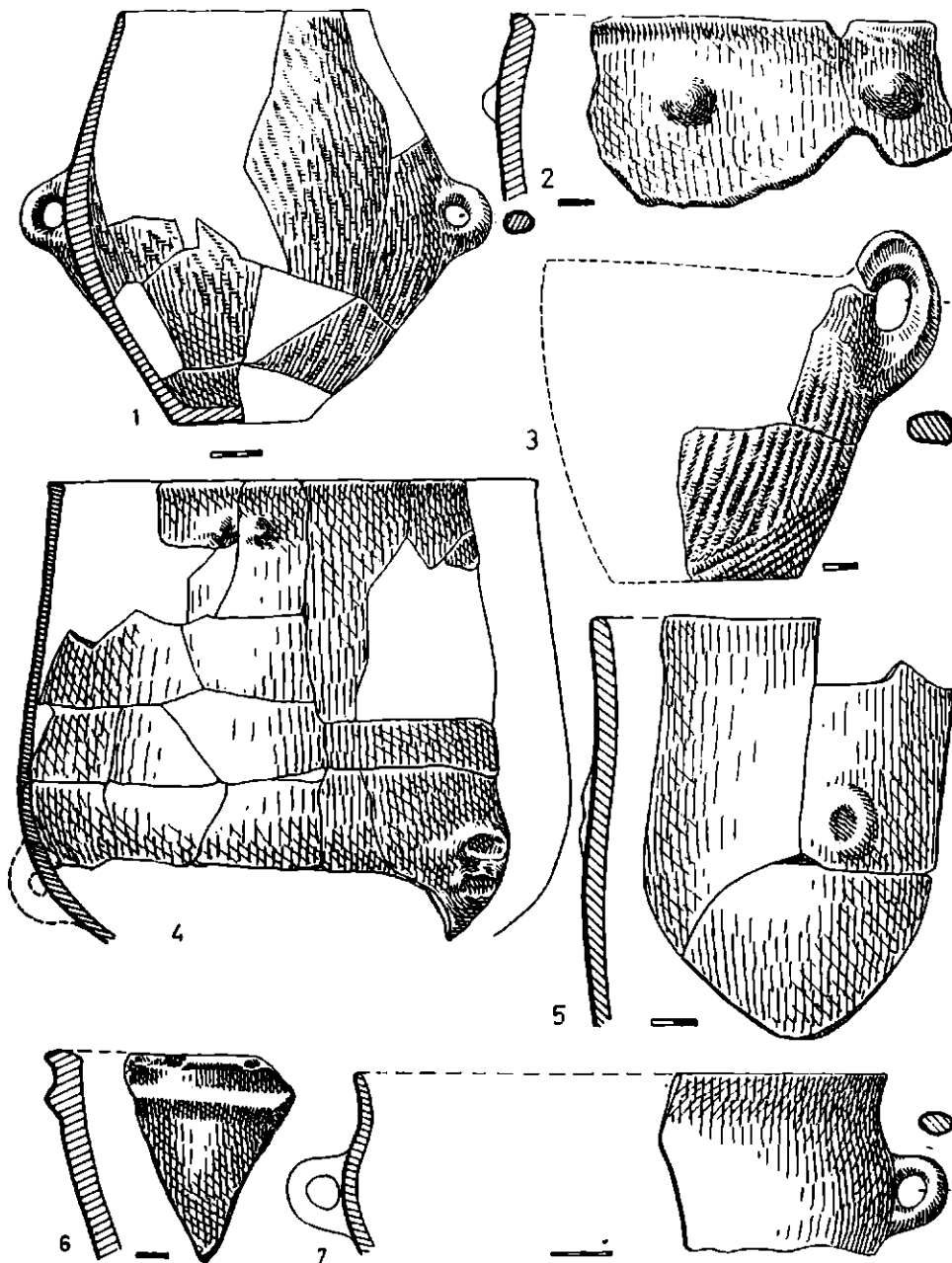

Fig.15. - Fragmente ceramice.

2. Tinosul, jud. Prahova. În așezarea geto-dacică a fost descoperit un mormânt de incinerare a cărui ceramică aparține probabil etapei Monteoru II. Ceramica fragmentară este decorată prin incizie (linii scurte, întrerupte, ghirlande duble) și caneluri cu marginile despărțitoare crestate¹⁰.

3. Băiești-Aldeni, jud. Buzău. Din așezarea Monteoru II, care încheie locuirea monteoreană de pe dealurile "Balaurul" și "Muchea Vulturului", sînt cunoscute mai multe exemplare de cești scunde cu o toartă, străchini cu corpul tronconic și buza dreaptă, ornamentate, prin incizii (linii drepte și scurte, întrerupte, creștături, triunghiuri și unghiuri hașurate, linii în val întretăiate formînd spații elipsoidale hașurate, caneluri cu marginile despărțitoare crestate, ghirlande), torți-telefon etc.¹¹.

4. Terchești, jud. Vrancea. În cercetările de la Terchești au fost identificate două niveluri de locuire aparținînd etapei Monteoru II. Ceramica este în general asemănătoare. Din nivelul IIa se cunosc cești cu o toartă ușor supraînălțată sau plasată sub buză; străchini cu profil arcuit și buza dreaptă. Decorul incizat nu diferă de cel din așezarea eponimă a culturii Monteoru aparținînd nivelului IIa. În nivelul IIb de la Terchești sînt semnalate ca elemente noi ce apar la această dată cești cu buza albiată, torți din bandă plasate sub buză, caneluri concentrice în jurul unor proeminente împinse dinăuntru¹².

5. Pufești, jud. Vrancea. Inventarul ceramic din cele două niveluri de la Pufești cuprinde cești cu două torți, pornind din buză și sprijinite pe arcuirea corpului, boluri sferoidale, capace și borcane cu corpul drept sau rotunjit, decorate prin motive incizate (festoane, arcuri, triunghiuri), combinate cu caneluri¹³.

6. Poiana, jud. Vrancea. Din așezarea Monteoru II de pe dealul "Cetățuia" și din necropola aparținînd aceleași faze de la Poiana re-marcăm cești cu două torți avînd pe ele doi colțșori laterali, cești cu o toartă, vase scunde cu o toartă rotundă sub buză, borcane, decorate prin incizie, canelură, brîuri simple, proeminente și butoniplasați sub buza ceștilor în partea opusă torții¹⁴.

7. Pătrășcani, jud. Bacău. Cercetările întreprinse la Pătrășcani au identificat o așezare din etapa Monteoru II. Puținele forme ceramice care se întregesc aparțin ceștilor cu o toartă, borcanelor cu profil arcuit, vaselor cu două torți, corp tronconic, gît circular scund și buza răsfrîntă. Decorul este realizat prin incizie (creștături, triunghiuri hașurate, linii scurte, întrerupte, ghirlande), caneluri simple sau cu marginile despărțitoare crestate, brîuri și ornamente realizate cu ajutorul măturicii¹⁵.

8. Borzești (oraș Gheorghe Gheorghiu-Dej), jud. Bacău. Între Borzești și orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej este semnalată o stațiune aparținînd culturii Monteoru, de unde provin mai multe vase întregi¹⁶. Singurul dintre ele care se mai păstrează azi - intrat în patrimoniul Muzeului de Istorie al R.S. România - este o ceașcă cu două torți bombate, avînd marginile ușor ridicate și lățite în porțiunea centrală, formînd doi colțșori laterali. Decorul constă în linii paralele incizate pla-

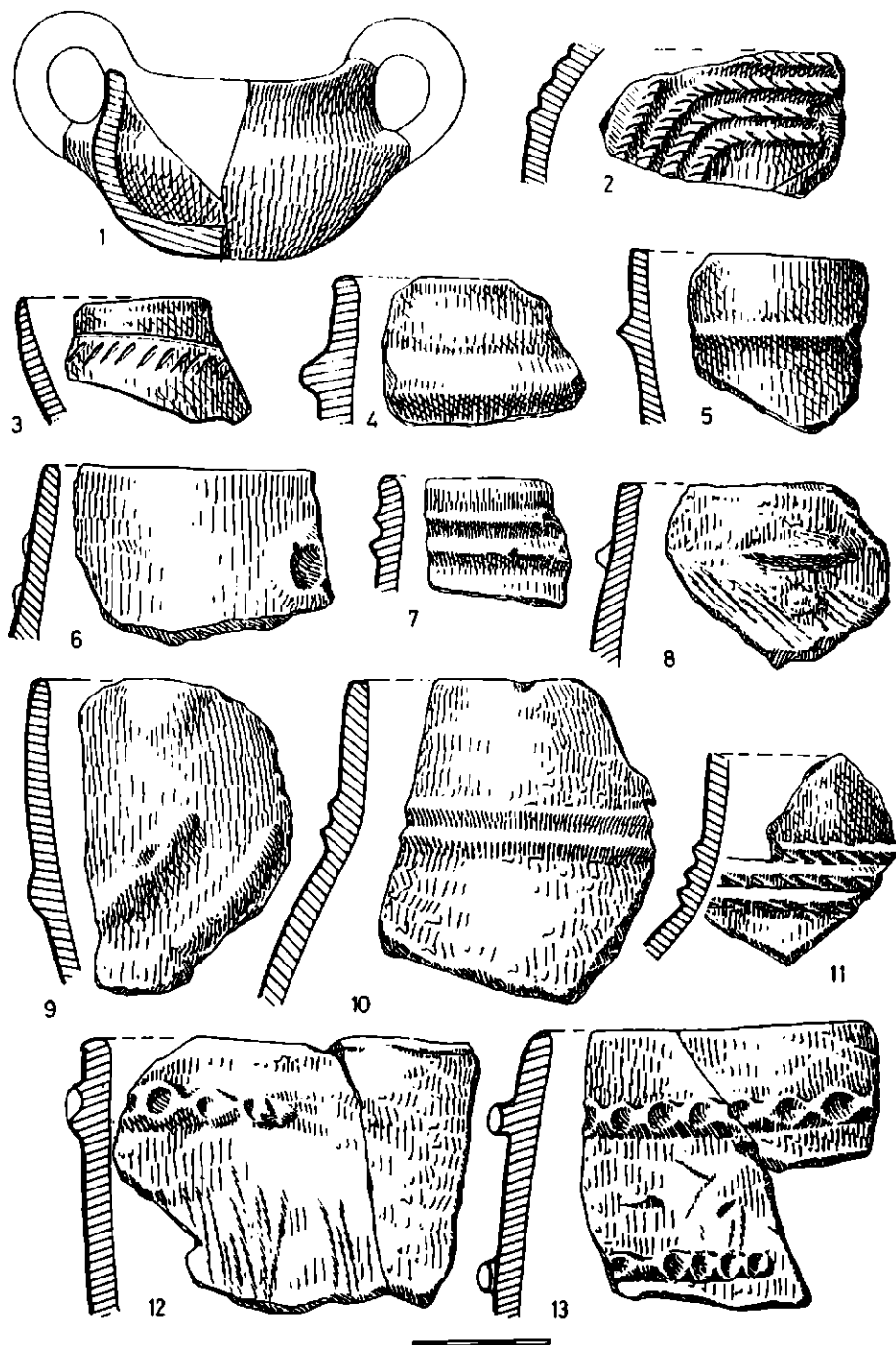

Fig.16. - Fragmente ceramic.

sate sub buză și în porțiunea dintre gît și corp, șiruri de puncte, ghirlande duble și două registre paralele formate din linii scurte, întrerupte. Toarta, de la cei doi colțșori laterali în jos, este ornamentată cu cîte două romburi continui, hașurate.

Deși autorul descoperirii nu menționează cărei faze a culturii Monteoru aparțin fragmentele culese din zona stațiunii, ceașca aflată în Muzeul de Istorie al R.S.România, descoperită la Borzești, datează locuirea respectivă la nivelul fazei Monteoru II.

9. Tîrgu Secuiesc, jud.Covasna. În apropiere de Tîrgu Secuiesc a fost identificată o așezare și o necropolă încadrate în faza Monteoru IIa. Sînt cunoscute ca provenind de aici două cești - una cu două torți din bandă, cu marginile ușor ridicate, gura albiată, decorată cu linii incizate drepte și scurte, întrerupte și a doua cu corpul rotunjit și gura înălțată în partea opusă torții¹⁷.

10. Brașov, cartierul Bartolomeu. Din cartierul Bartolomeu provin două cești întregi, de dimensiuni mijlocii, cu corpul rotund, gura dreaptă sau ușor înălțată în regiunea opusă torții, avînd cîte o singură toartă din bandă. Motivele decorative care ornamează ceștile constau în ghirlande duble, linii drepte și scurte incizate, creștături și caneluri. Vasele aparțin etapei Monteoru II. Condițiile de descoperire a ceștilor monteorene nu pot fi precizate, în cartierul Bartolomeu fiind cunoscută o singură așezare din epoca bronzului aparținînd culturii Tei și datînd din faza a treia - Tei-Stejar¹⁸.

11. Pruteni, R.S.S.Moldovenească. Din cîteva morminte distruse aparținînd etapei Monteoru II provin două brățări din bronz cu mai multe spire, o psalie de os cu două perforații și mai multe vase: cești cu o toartă plasată sub buză sau ușor înălțată, cești scunde cu două torți, un castron cu corp tronconic și buza trasă spre interior, un vas cu două torți apropiat de un exemplar găsit la Pătrășcani și altul cu corpul bitronconic. Decorul constă în șiruri de puncte, linii incizate, caneluri cu marginile despărțitoare crestate, butoni¹⁹.

12. Balintestii, jud.Galați. Din necropola descoperită la Balintestii, aparținînd ultimei perioade de existență a culturii Monteoru, sînt cunoscute cești cu două torți din bandă cu marginile ușor ridicate, avînd doi colțșori laterali; torți cu brațul gros și secțiune triunghiulară, cu creastă și butoni cilindrici, vase sac cu pereții arcuiți. Decorul constă în ornamente realizate prin incizie (creștături, puncte, linii în zig-zag), caneluri simple; brățuri așezate sub buză²⁰.

13. Cîrlomănești-La Arman, jud.Buzău. Într-un sondaj efectuat în apropierea "Cetățuiei" de la Cîrlomănești, a fost identificată o așezare din ultima perioadă a culturii Monteoru. Ceramica aparține unor cești și vase borcan, ornate prin incizie (creștături, linii scurte, ghirlande), caneluri simple sau cu marginile despărțitoare crestate, proeminente și decor realizat cu ajutorul măturicii.

14. Căbești, jud.Bacău. În necropola de aici datînd din ultima fază de existență a culturii Monteoru sînt cunoscute cești cu două torți, căni cu o toartă, o pyxidă, borcane cu corp arcuit și vase mari de provizii. Sînt semnalate torțile groase cu buton cilindric și cu arcuire ne-

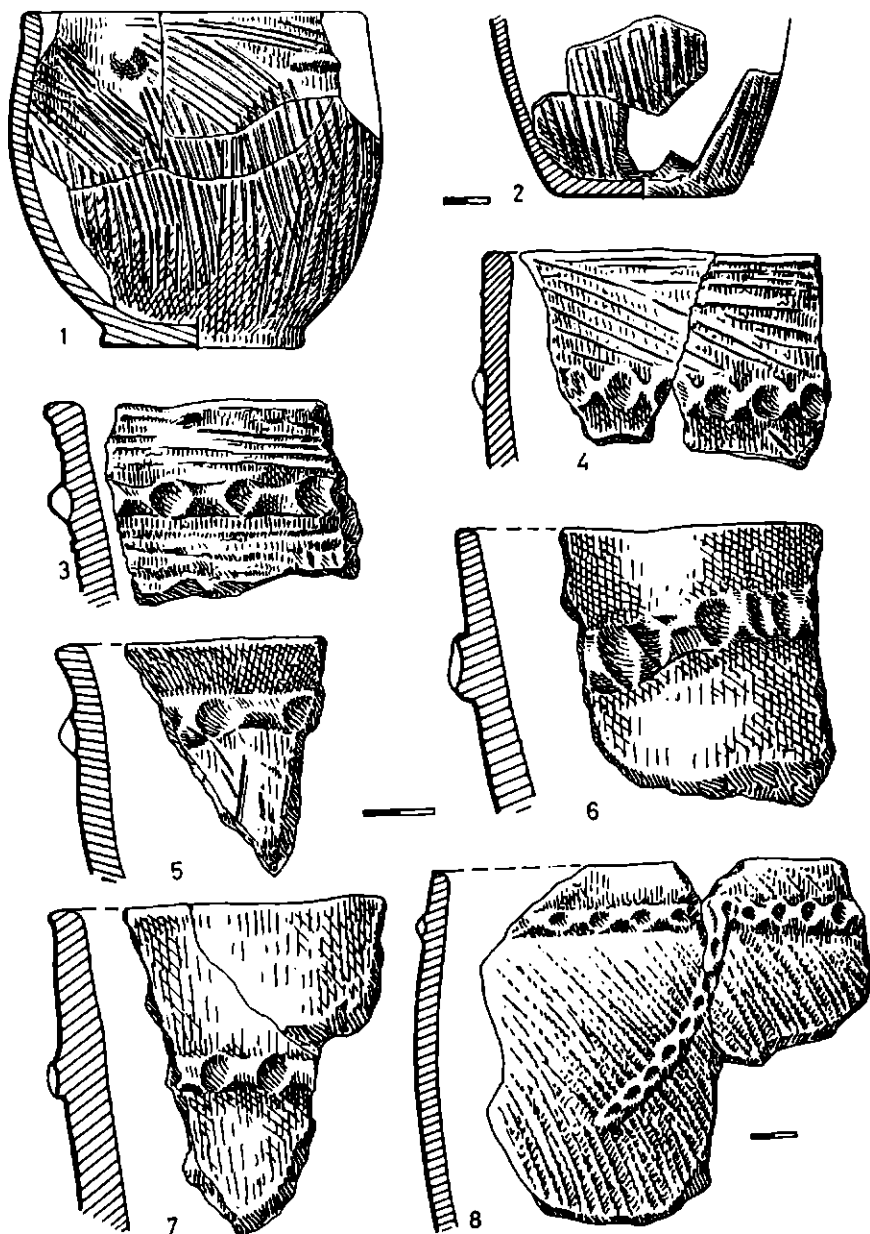

Fig.17. - Cîrlomănești. Fragmente ceramice.

uniformă, avînd tendința de a forma un unghi în partea superioară. Decorul este realizat prin incizie (ghirlande, creștături, șiruri de puncte), caneluri simple sau cu marginile despărțitoare crestate²¹.

15. Milești, jud. Bacău. În aceeași zonă în care a fost identificată necropola de la Căbești s-au descoperit urmele unei așezări din epoca bronzului, a cărei ceramică ne permite să o încadrăm în ultima etapă de existență a culturii Monteoru. Alături de fragmente ceramice asemănătoare celor de la Căbești se remarcă ceștile cu două torți, care au suprafața ușor lătită în partea superioară²². La doi kilometri distanță de așezarea din la Milești, în punctul "Ruseni" au fost recoltate fragmente ceramice decorate cu caneluri și împunsături de tradiție Monteoru tîrzie²³.

16. Gîrbovăț, jud. Galați. În nivelul inferior al cenușarului de la Gîrbovăț au fost descoperite, alături de unele elemente mai evoluat, cești cu două torți avînd doi colțisori laterali, cești cu o toartă cu butoni, străchini, vase sac decorate cu brfuri simple sau alveolate. Sînt întîlnite ornamente realizate prin incizie (ghirlande, triunghiuri hașurate) și caneluri²⁴.

17. Cavadinești, jud. Galați. În așezarea cenușar de la Cavadinești, alături de materiale din diferite perioade istorice sînt cunoscute unele descoperiri ceramice care pot fi încadrate în ultima fază a culturii Monteoru. Inventarul ceramic al acestei așezări se compune din cești cu două torți, vase bitronconice, vase sac cu buza îngroșată, torți masive cu creastă. Decorul constă în împunsături, linii incizate, ghirlande, brfuri²⁵.

18. Tîrgșor, jud. Prahova. În stațiunea de la Tîrgșor a fost identificat un nivel aparținînd culturii Monteoru. Autorul cercetării încadrează descoperirea în faza Monteoru IIb. Ceramica e reprezentată de cești cu o toartă, askos, vase mari de provizii, ornamentate prin incizie - linii drepte și scurte întrerupte, spirale, cercuri concentrice -, caneluri cu marginile despărțitoare crestate, decor realizat cu măturica, brfuri simple și alveolare, proeminente²⁶. Ceramica Monteoru de la Tîrgșor nu este unitară. Alături de elemente frecvente în etapele finale Monteoru sînt menționate tipuri de vase și ornamente caracteristice unor faze anterioare aceleia menționate de descoperitor (askos, spirala, dar mai ales cercurile concentrice). Formele și decorul ceramicii de la Tîrgșor impun încadrarea așezării Monteoru de aici în ultima fază de existență a culturii Monteoru III (Balintești-Gîrbovăț).

Grupînd datele sus-menționate putem stabili, în linii mari, tipurile caracteristice de forme și decor ale inventarului ceramic din fazele tîrzii de evoluție ale culturii Monteoru.

Ceramica Monteoru IIa continuă formele și ornamentica generală din faza Ia. Sînt întîlnite cești cu o toartă, ușor supraînălțată, din bandă simplă, cu marginile puțin ridicate, avînd buza dreaptă sau înălțată în regiunea opusă torții²⁷; cești lucrate din pastă neagră, cu gura ușor strînsă, toarta din bandă, rotundă, aplicată sub buză²⁸; cești cu două torți trase din buză și sprijinite pe umăr, avînd în partea superioară marginile lățite și terminate cu doi colțisori laterali, ultimul ele-

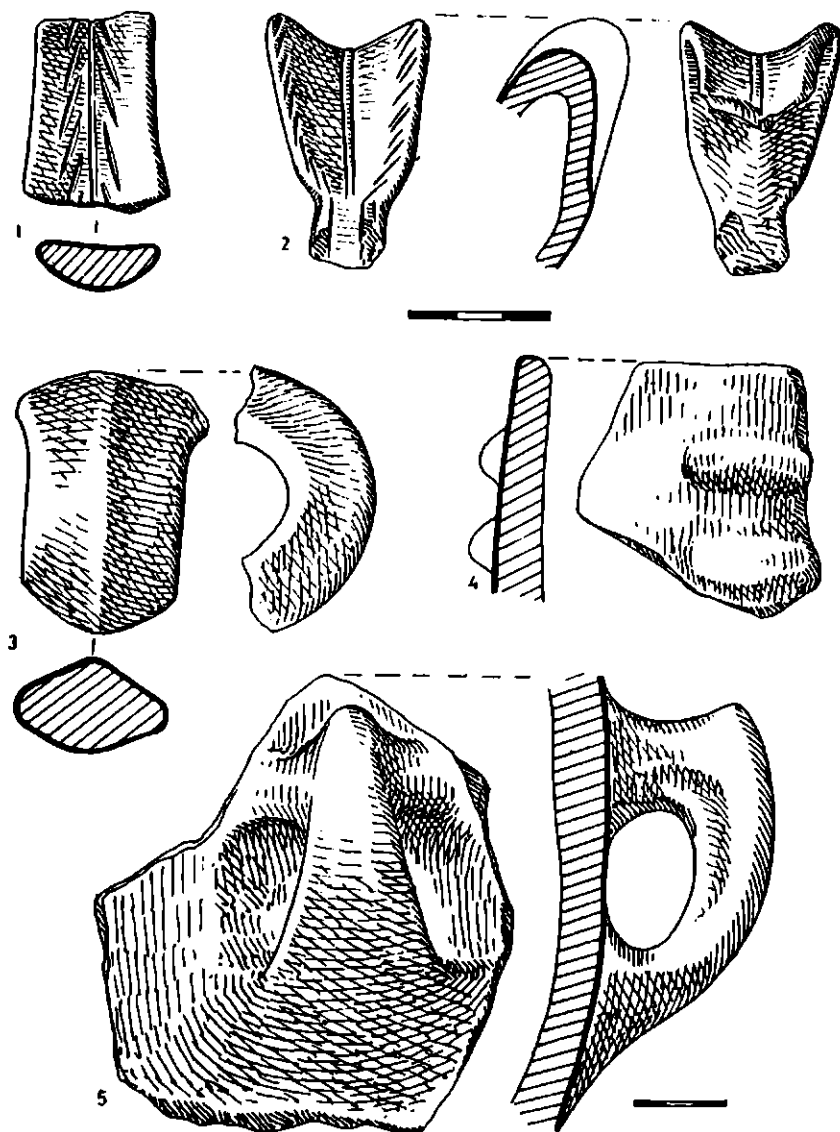

Fig.18. - Torți fragmentare și fragmente ceramice descoperite la Cîrlomănești.

ment rămas de la toarta cu șea și prag²⁹; castroane cu gura dreaptă sau adusă spre interior, corpul arcuit, având o toartă mică, circulară sub buză³⁰; vase borcan cu corpul drept sau arcuit; amfora cu gât înalt și marginea în pînă³¹; torți cu marginile dezvoltate și transformate în două cupe sau discuri, asemănătoare căștilor de radio³², tipologic dezvoltate din torțile fazei Ia decorate în partea superioară cu capete de berbec având coarnele răsucite³³. Primele cinci forme amintite mai sus reprezintă tipurile principale ceramice care circulă, cu unele mici deosebiri, pînă în ultima fază a culturii Monteoru.

La sfîrșitul perioadei Monteoru II, pe lîngă formele menționate deja, se dezvoltă și circulă vasele bitronconice, toarta cu creastă și buton, vasele și ceștile cu marginea întărită³⁴ și cu "tiv" obținut prin îndoirea marginii și marcarea ei printr-o linie incizată³⁵.

În privința decorului, analizînd motivele și combinațiile ornamentale de la începutul etapei Monteoru II constatăm cum, pe parcursul evoluției acestei culturi, pînă în ultima ei perioadă de existență, are loc un proces de degradare treptată și de sărăcire a ornamenticii. Caracteristice întregii perioade finale a culturii Monteoru sînt ghirlandele, unghiurile și triunghiurile cu cîmpul hașurat; canelurile simple sau avînd marginile despărțitoare acoperite cu mici creștături sau linii scurte, întrerupte; șirurile de împunsături; linia în zig-zag; creștături; brîuri simple sau alveolate dispuse sub buza vasului. Un element decorativ utilizat doar la începutul etapei a doua a culturii Monteoru, de tradiție Ia și pe care nu-l mai găsim în fazele finale, este linia incizată în val, formînd spații elipsoidale hașurate. Comune etapei Monteoru II sînt motivele în "S" culcat, liniile scurte, întrerupte, romburile cu cîmpul hașurat, mici proeminențe împinse dinăuntru, butoni semisferici plasați sub buza ceștilor în regiunea opusă torții. Ca elemente noi apărute la sfîrșitul etapei a doua a culturii Monteoru sînt menționate canelurile concentrice în jurul proeminențelor împinse dinăuntru³⁶ și benzile reliefate în formă de potcoavă³⁷.

*

*   *

Revenind la formele și ornamentica ceramicii descoperite în ultimul nivel al epocii bronzului de la Cîrlomănești constatăm existența acelor elemente care determină atribuirea așezării în discuție etapei Monteoru II. Exemplificatoare în acest sens este lipsa torților cu brațul gros și secțiune triunghiulară, a vaselor cu "tiv" realizat prin îngroșarea marginii, a benzilor reliefate în formă de potcoavă, a canelurilor concentrice în jurul proeminențelor și în general numărul redus de vase decorate cu ajutorul canelurii comparativ cu restul ceramicii, etc., elemente definitorii după Eugenia Zaharia și Marilena Florescu etapei Monteoru IIB și Balintești-Gîrbovăț³⁸. Încadrarea propusă pentru așezarea de la Cîrlomănești este întărită și de existența unor elemente de tradiție anterioară (Monteoru Ia) - torțile decorate cu cupe, decorul de linii incizate în val, întretăiate, formînd spații elipsoidale hașurate - care se continuă la începutul perioadei a doua a culturii Monteoru.

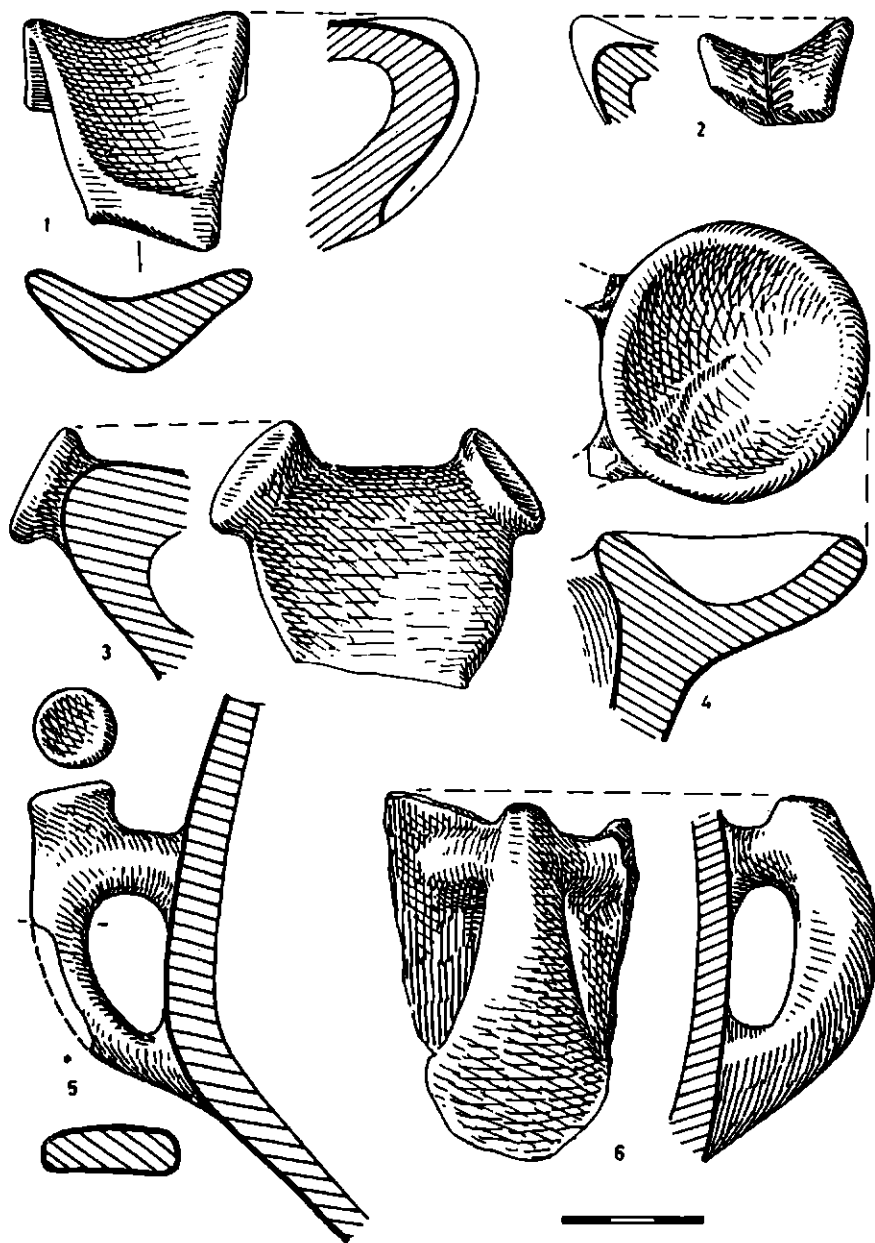

Fig.19. - Torți fragmentare descoperite la Cîrlomănești.

Greu de explicat în stadiul actual al cunoștințelor noastre asupra culturii Monteoru este originea decorului realizat cu ajutorul măturicii. Cunoscut din mai multe așezări monteorene, elementul decorativ menționat apare în fazele timpurii – în special Ic3 – sau în ultimele etape de existență ale culturii Monteoru. Din faza Ic3 acest decor este întâlnit la Cîndești³⁹ și la Cîrlomănești, dar într-o proporție redusă comparativ cu întregul inventar ceramic și într-o altă manieră de realizare. Din ultimele faze ale culturii Monteoru decorul amintit este cunoscut în proporție mai mare în așezările de la Cîrlomănești, Tîrșor, Săpoca și Pătrășcani. La Sărata Monteoru nu fost descoperite doar câteva fragmente acoperite cu Besenstrich, asemănătoare în privința pastei, culorii și modului de dispunere a striurilor cu ceramica de la Cîrlomănești din fazele timpurii ale culturii Monteoru. Fragmentele ceramice de la Sărata Monteoru sînt atribuite de Eugenia Zaharia unui grup de factură Wietenberg, străin de mediul monteorean⁴⁰. Acest procedeu de decorare a ceramicii a fost folosit de purtătorii culturii Wietenberg, cu precădere la începutul culturii⁴¹. Pentru fazele tîrzii ale culturii Monteoru, în privința folosirii decorului realizat cu măturica, nu există elemente necesare stabilirii unor relații cu cultura Wietenberg.

Decorul realizat cu măturica reprezintă un procedeu frecvent folosit pentru acoperirea suprafeței vaselor de dimensiuni mari și mijlocii – castroane și străchini – din primele patru faze ale culturii Tei⁴², doar în ultima fază Tei V (Tei-Fundenii Doamnei) renunțându-se la acest mod de ornamentare. Spre deosebire de aria culturii Tei, la Cîrlomănești numai vasele de dimensiuni mici și mijlocii – în special căni cu o toartă și borcane – sînt decorate prin Besenstrich. Modul de dispunere a decorului realizat cu măturica este de asemenea deosebit: la Cîrlomănești el acoperă întreaga suprafață a vaselor, în cultura Tei fiind prezent pe porțiunea de la bîrfurile alveolare sau butoni în jos. Faptul că la Cîrlomănești nu a fost descoperit nici un fragment aparținînd unei categorii fine a ceramicii Tei (întotdeauna fiind semnalate în așezările acestei culturi în proporție egală toate categoriile ceramice⁴³) nu ne permite să atribuim ceramica ornamentată prin Besenstrich culturii Tei.

Vase cu un mod de ornamentare asemănător aceloră de la Cîrlomănești au fost descoperite și în regiunea nord-pontică în cadrul culturilor catacombelor⁴⁴, Srubnaia și Sabatinovka⁴⁵, dar într-o proporție relativ redusă.

*
*   *

Din inventarul ultimelor faze ale culturii Monteoru provin o serie de piese care pot constitui repere cronologice certe. Enumerarea și analiza lor tipologică și cronologică ne permite o încadrare mai precisă a fazelor finale ale culturii Monteoru și de asemenea corelarea acestor faze cu culturile și grupurile culturale învecinate.

Tipul de cuțit de bronz cu limba la mâner și muchia lamei mult testată este cunoscut prin câteva exemplare identice descoperite la Cîrlomănești, în mediul Monteoru II, Sultana, într-o așezare locuită din prima fază a culturii Coslogeni⁴⁶, Voloșok⁴⁷, Novogrigorievka, datînd din prima etapă a culturii Sabatinovka⁴⁸.

Alături de cuțitele de bronz, încă din etapa Monteoru II sînt folosite cuțite lucrate din coaste de animale. Cîteva exemplare provenite de la Cîrlomănești și Pufești⁴⁹ (Monteoru II) și Gîrbovăț⁵⁰ (Monteoru III) sînt analoage cuțitelor descoperite la Grădiștea și Lupșanu, datînd din prima fază a culturii Coslogeni⁵¹.

Degăturile existente la un moment dat între culturile Monteoru și Coslogeni cu regiunile învecinate sînt evidențiate prin circulația psaliilor cu corpul în formă de disc⁵². Analiza formei, aria de circulație și încadrarea cronologică au permis gruparea psaliilor cu corpul în formă de disc în două tipuri distincte: tipul principal I și II, fiecare cuprinzînd mai multe variante regionale. Piese din cadrul primului tip principal, de origine sudică, au fost descoperite în medii culturale diverse: heladic, Monteoru, Coslogeni, Catacombe, Srubnaia, Sabatinovka, Abașevo. Datarea lor este apropiată, psaliile din cadrul primului tip principal circulînd în perioada sec.XV-XIV î.e.n. Analiza tipologică și cronologică a acestui tip de psalii permite constatarea realizării unor contacte între purtătorii culturii Monteoru din etapa a doua cu cei din perioada timpurie a culturilor Srubnaia, Sabatinovka și Coslogeni. Piese din cadrul celui de al doilea tip principal, prin caracteristicile lor și datare, sînt posterioare circulației psaliilor din primul tip principal, fiind contemporane în general culturii Noua - sec. al XIII-lea î.e.n.

Printre bronzurile descoperite în așezările din etapele finale ale culturii Monteoru și în cultura Coslogeni se numără și străpungătoare cu secțiunea rectangulară, uneori cu marginile rotunjite. Cele câteva piese aparținînd acestui tip au fost descoperite la Cîrlomănești, Milești și Gîrbovăț⁵³, în mediul Monteoru II sau III, și la Lupșanu, așezare datînd din prima perioadă de evoluție a culturii Coslogeni⁵⁴.

Din fazele Monteoru Ia-II și de la începutul evoluției culturilor Coslogeni și Sabatinovka datează câteva sceptre de piatră descoperite la Băiești-Aldeni, Dorobanțu, Coțofanca, Vlădiceasca⁵⁵, Fitionești, Voinești⁵⁶, Galați⁵⁷ și Cikalovka⁵⁸.

Descoperiri mai noi din spațiul carpato-dunărean pun în evidență, prin intermediul unui tip de pumnal de bronz cu limba la mâner prelungă, avînd lama scurtă, triunghiulară, umerii rotunjiți și căzuți, legăturile existente la un moment dat între fazele finale ale culturii Monteoru și începutul evoluției grupului Coslogeni cu unele culturi din regiunea nord-pontică și nord-caucaziană. Exemplare asemănătoare au fost descoperite la Băneasa, într-un bordei aparținînd fazei a doua a culturii Tei⁵⁹, la Sărata Monteoru, în nivelul IIb⁶⁰, Gîrbovăț⁶¹, Grădiștea-Coslogeni⁶² și de asemenea în așezările din ultima etapă a culturii catacombelor și începutul culturilor Srubnaia și Sabatinovka⁶³.

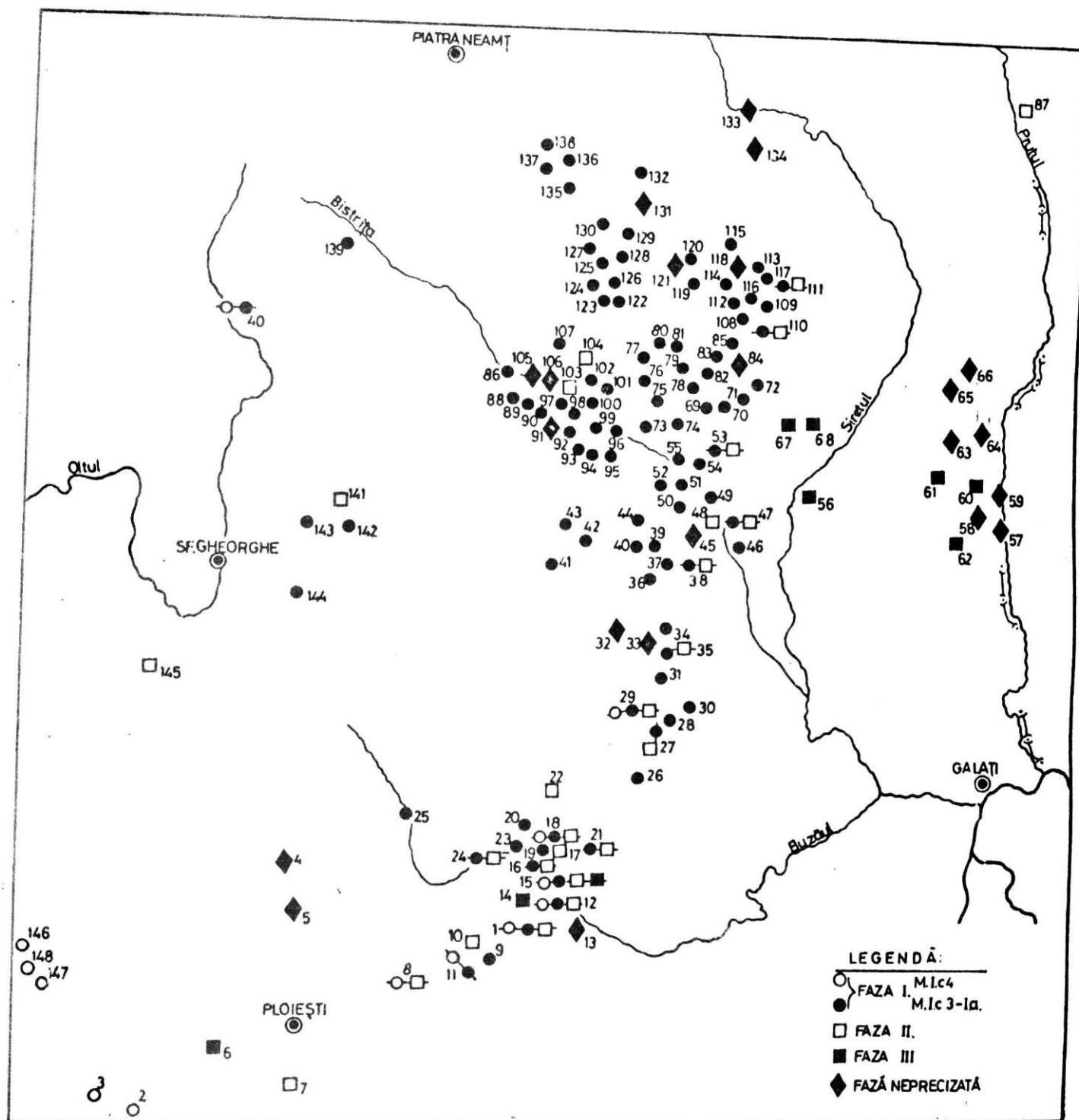

Fig.20. - Aria de difuziune a triburilor purtătoare ale culturii Monteoru.

În medii culturale asemănătoare au circulat și acele cu placă rombică ornamentate "au repoussé". O analiză asupra datării și circulației lor fiind deja realizată⁶⁴, ne rezumăm în a menționa exemplarele care dispun de o încadrare cronologică sigură și ca atare ne dau posibilitatea înțelegerii momentului vehiculării lor. Descoperirile de la Cîfnăști și Gîrbovăț, din faza a doua și a treia a culturii Monteoru, de la Ulmu, din prima fază a culturii Coslogeni și de la Komárov reprezintă un moment cronologic anterior culturii Noua.

O piesă pe baza căreia se poate stabili o relație cronologică între etape a doua a culturii Monteoru și începutul culturii Srubnaia este tipul de seceră lucrată din corn de cerb cu muchia proeminentă și înălțată perpendicular pe lama concavă. Un exemplar asemănător piesei de la Cîrlomănești este cunoscut la Kapitanovo, datat în sec.XV-XIV î.e.n. și atribuit culturii Srubnaia⁶⁵.

Sintetizînd cele arătate mai sus constatăm că unele dintre piesele care au circulat în etapa a doua a epocii bronzului – sec. XV-XIV î.e.n. – în regiunea est și sud-carpatică sînt comune mai multor medii culturale. Pe baza circulației lor se poate stabili o paralelizare cronologică între sfîrșitul fazei Monteoru II, începutul culturii Coslogeni (cuțitele de bronz cu muchia teșită, cuțitele de os, psaliiile disculare, străpungătoarele de bronz, sceptre de piatră, pumnale cu limba la mîner), cu primele etape ale culturii Srubnaia (psalii disculare, seceri din corn), cu faza întia a culturii Sabatinovka (cuțitele de bronz cu muchia teșită, psalii disculare, pumnale cu limba la mîner, sceptre de piatră) și cu prima fază a culturii Komárov (ace cu placă).

Pentru clarificarea problemei sincronismelor culturale și înțelegerii modului și momentului în care s-au realizat legăturile și contactele dintre culturile carpato-dunărene menționate și cele nord-pontice, trebuie să ne referim la cîteva descoperiri alogene din Cîmpia munteană.

Mai multe morminte descoperite la Baldovinești, Ploiești-Triaș și Hamangia au fost atribuite prin elementele de inventar și ritual unor grupuri culturale originare din regiunea nord-pontică. Mormîntul nr. 5 de la Baldovinești, avînd ca inventar cîteva fragmente ceramice de factură Tei II, a fost socotit inițial ca aparținînd acestei culturi⁶⁶. O nouă ipoteză formulată de Petre Roman⁶⁷, și care își găsește justificare în situația reală din nord-estul Munteniei din a doua etapă a bronzului mijlociu, socoate că elementele fazei a doua a culturii Tei descoperite în mormîntul nr. 5 de la Baldovinești nu ar reprezenta decît importuri în mediu alogen. O situație asemănătoare a fost sesizată la Ploiești-Triaș, unde importurile, de data asta, erau reprezentate de cești aparținînd fazei Monteoru Ia⁶⁸. Aceleași etape cronologice îi aparțin mormintele de la Sudiți și Hamangia⁶⁹. Din aceeași perioadă datează și un depozit de bronzuri descoperit la Odăile-Podari, încadrat în perioada sec. XV-XIII î.e.n. și atribuit culturii Coslogeni⁷⁰. Secera de tip Srubnîi din depozit, aria de circulație și datarea ei restrîng încadrarea cronologică a depozitului la perioada sec. XV-XIV î.e.n. Pare probabilă ipoteza îngropării pieselor de la Odăile-Podari într-un moment anterior formării culturii Coslogeni în sud-estul Munteniei, depozitul

aparținând cronologic perioadei înmormântărilor sus-amintite. În acest sens semnificativă este descoperirea întâmplătoare în aceeași zonă geografică, la Grădiștea-Coslogeni a unui pumnal de tip Srubni⁷¹, care, la fel ca și aecera de la Odăile-Podari, este probabil să fi fost vehiculat într-un moment anterior constituirii culturii Coslogeni⁷²; de asemenea, un alt pumnal având capătul limbii de înmănușare mai dezvoltat⁷³, caracteristic încă din etapele finale ale culturii catacombe-lor⁷⁴.

Mormintele de la Baldovinești (nr.5 și 15), Ploiești-Triaș, Sudiți, Hamangia, bronzurile descoperite la Odăile-Podari și Grădiștea-Coslogeni reprezintă argumente suplimentare în sprijinul ipotezei formulate de Sebastian Morintz⁷⁵ referitoare la apariția în regiunea estică a ariei ocupate de culturile Monteoru și Tei, în a doua etapă a bronzului carpato-dunărean, a unui grup de populații nord-pontice, care printr-un contact direct au putut să influențeze într-o oarecare măsură dezvoltarea culturilor amintite. Importurile de la Baldovinești și Ploiești-Triaș, alături de descoperirile menționate deja, fixează acest moment la nivelul fazelor Monteoru Ia-Tei II.

Cartarea așezărilor și necropolelor culturii Monteoru reflectă eleocvent această situație (fig.20). Dacă în prima fază de existență a culturii - Mlc4 - descoperirile se concentrează în zona nord-estică a Munteniei(11), sudul Moldovei (1-?)⁷⁶ și sud-estul Transilvaniei (1), în fazele următoare - Mlc3-Ic2 - cultura Monteoru capătă forme deplin constituite, înaintând și ocupând regiunea centrală și vestică a Moldovei. Din cele 145 de descoperiri aparținând fazelor Mlc3-Ic2 repartitia geografică consemnează 4 în Transilvania⁷⁷, 24 în Muntenia, 34 în Vrancea și 83 în Moldova centrală. La sfârșitul fazei Mlc2 numărul așezărilor monteorene se reduce considerabil (în faza Mlc1 - 14 descoperiri, dintre care 5 în Muntenia, 6 în Vrancea, 3 în Moldova de centru; în faza Mlb - 9 descoperiri, una în Muntenia, 5 în Vrancea și 3 în centrul Moldovei), sugerându-ne o restrângere a ariei ocupate de cultura Monteoru și chiar părăsirea unor zone din Podișul central moldovenesc. Continuarea acestei situații este reflectată de cartarea așezărilor și necropolelor încadrate în fazele Mla-II. De la 9 descoperiri date Mlb, în fazele Mla-II se ajunge la 48 repartizate astfel: 19 în Muntenia, 15 în Vrancea, 10 în Moldova centrală, 3 în Transilvania și una în R.S.S. Moldovenească. Așezările și necropolele monteorene se grupează în general în zona Buzău și Vrancea, unde ating o mare densitate (34 de descoperiri), celelalte 14 puncte fiind dispersate în întreaga arie de locuire a culturii Monteoru.

O cotitură în evoluția culturii Monteoru se constată în cea de a treia fază de existență (Balintești-Gârbovăț). Numărul descoperirilor scade acum considerabil (8 așezări și 2 necropole), majoritatea lor fiind grupate în afara ariei locuite până atunci în mod tradițional de purtătorii culturii Monteoru.

Situația constatată în cartarea descoperirilor din ultimele faze ale culturii Monteoru poate fi corelată cu ceea ce cunoaștem în prezent despre populațiile aflate la periferia teritoriului ocupat de triburile

monteorene. Scăderea numărului așezărilor Monteoru din Moldova centrală de la 83 în fazele Mlc3-Ic2 la 6 în fazele Mlc1-Ib constituie dovada unor presiuni asupra purtătorilor culturii Monteoru, determinați să părăsească anumite zone din Podișul eentral moldovenesc. Urmarea directă a acestei situații este concentrarea în etapele Mla-II a descoperirilor (așezări și necropole) Monteoru în zona Buzău-Vrancea. În acest sens elecvent este faptul că la Sărata Monteoru sînt menționate din aceste etape 6 necropole⁷⁸, care vorbesc despre densitatea, neobișnuită pînă acum, atinsă într-o anumită zonă de locuitorii unei așezări. La aceasta se poate adăuga faptul că la sfîrșitul fazei Mla se constată o distrugere a așezărilor de la Sărata Monteoru⁷⁹ și de la Terchești⁸⁰. Viața reluată la Sărata Monteoru (nivelul Ila) suferă modificări legate de restrîngerea suprafeței locuite, fortificarea așezării printr-un șanț de apărare și sărăcirea evidentă a inventarului funerar a cimitirului nr.4, care, la această dată, este plasat în mod neobișnuit chiar în agropierea locuințelor. La sfîrșitul etapei MIIa are loc o nouă distrugere⁸¹.

În urma presiunilor exercitate asupra culturii Monteoru, la sfîrșitul etapei a doua, cu mici excepții, existența culturii încetează în cea mai mare parte a ariei de locuire tradițională (Moldova centrală), majoritatea grupurilor monteorene, care vor crea faza a treia, fiind, fie grupate în nord-estul Munteniei, fie dislocate și antrenate în zona Bîrlad-Prut. Este posibil ca una din cauzele care au contribuit la distrugerile suferite de așezările Monteoru II și trecerea la ultima fază culturală să se fi datorat populațiilor care vor forma în sud-estul Munteniei cultura Coslogeni.

*

*   *

Una din caracteristicile generale ale fazei a doua a culturii Monteoru este procesul de uniformizare culturală realizat în întreaga arie de locuire.

Inventarul arheologic al celor două niveluri de la Pufești este unitar, Marilena Florescu remarcînd că "în linii generale, pasta, formele de vase și motivele decorative ale ceramicii sînt identice, cu excepția unor mici detalii..."⁸². O situație asemănătoare este sesizată și în ceea ce privește nivelurile fazei Monteoru II de la Terchești: "în inventarul de obiecte (al nivelului Monteoru IIb - n.n., A.O.) nu s-au remarcat elemente noi față de acelea cunoscute în fazele anterioare și nici diferențieri din punct de vedere tipologic. În ceea ce privește ceramica se continuă formele și motivele întîlnite în faza Monteoru II cu unele mici deosebiri"⁸³. Pe de altă parte, deși Marilena Florescu afirmă că separarea în două faze, a și b, a materialului din etapa a doua a culturii Monteoru de la Terchești "se bazează totuși pe criteriile generale, cu ajutorul cărora s-au conturat trăsăturile esențiale ale ceramicii din fazele respective din așezarea eponimă, Sărata Monteoru"⁸⁴, elementele noi apărute în nivelul IIb de la Sărata Monteoru (formele biconconice, torți cu creastă și buton, vasele și ceștile cu marginea înțărîtă prin "tiv", benzile reliefate în formă de potcoavă) nu se regăsesc

la Pufești și Terchești. Deosebirile constatate între Monteoru IIa și IIb la Terchești se rezumă în privința formelor de vase la faptul că în nivelul IIb: "buza ceștilor devine albiată, torțile din bandă simplă sînt mici și de foarte multe ori plasate imediat sub buză"⁸⁵. Gura aîbiată este cunoscută la ceștile monteorene încă din faza M Ia, fiind prezente în cimitirul nr. 2 de la Sărata Monteoru⁸⁶, în necropola de la Poiana⁸⁷ etc. În privința torților din bandă simplă plasate sub buză, I. Nestor reamarcă privitor la ceramica nivelului IIa de la Sărata Monteoru că acum "apare ceașca cu toarta din bandă simplă așezată sub buză..."⁸⁸.

Unitatea inventarului ceramic din cele două niveluri de la Pufești și Terchești, lipsa de aici a elementelor care au determinat pe I. Nestor și Eugenia Zaharia să caracterizeze etapa Monteoru IIb din așezarea eponimă reprezintă indicii ale existenței unei faze unitare Monteoru II în așezările amintite. Proporția elementelor noi din nivelurile IIb de la Pufești și Terchești este neglijabilă, nepermițîndu-ne să sesizăm schimbări esențiale de ordin social-economic în structura culturii Monteoru din această etapă, care să justifice existența a două faze distincte. Micile situații deosebitoare din cadrul fazei Monteoru II credem că reprezintă particularități legate de situația locală a fiecărei așezări monteorene ce evoluează în această vreme.

Spre deosebire de descoperirile Monteoru II de la Poiana, Băiești-Aldeni, Pufești și Terchești, inventarul nivelului Monteoru IIb de la Sărata Monteoru are numeroase elemente comune cu acelea existente în ultima fază a culturii. Deși în articolul care analizează cimitirul de la Balintestii Eugenia Zaharia este categorică afirmînd că "toarta cu secțiunea triunghiulară pe arcuirea superioară este un element fundamental pentru cronologia relativă a complexului de la Balintestii" și că el este "singurul (element - n.n., A.O.) care se detașează net de Monteoru IIb"⁸⁹, în lucrări mai noi cercetătoarea revine, arătînd că în a doua perioadă a culturii Monteoru "les grosses anses, à facettes ou à bouton, apparaissent maintenant"⁹⁰ și tot acum "apare în schimb toarta cu brațul gros, cu secțiunea triunghiulară, fațetată sau cu buton"⁹¹. În cazul includerii acestui element în inventarul ceramic al etapei a doua a culturii Monteoru, deosebirile dintre ultimul nivel de la Sărata Monteoru și ultima fază de existență a culturii sînt minime. Ținînd seama de elementele comune ale nivelului Monteoru IIb de la Sărata Monteoru și faza a treia a culturii (Balintestii-Gîrbovăt), de asemenea de deosebirile existente între acestea și celelalte așezări monteorene ale etapei a doua, considerăm posibilă la această dată un raport de contemporaneitate între Monteoru IIb din așezarea eponimă și faza a treia a culturii Monteoru.

*

*   *

Pe baza celor menționate pînă acum vom încerca să paralelizăm ultimele etape ale culturii Monteoru (II și III) cu culturile învecinate.

Descoperirea unor fragmente ceramice Monteoru II la Cățelu Nou și Căldăraru-Cernica⁹² alături de materiale datînd din faza a treia a

culturii Tei și, de asemenea, menționarea unor materiale Tei III în stratul Monteoru II din așezarea eponimă⁹³ constituie dovada unor contacte între culturile Monteoru și Tei la nivelul fazelor Monteoru II-Tei III. La același orizont cronologic Monteoru II-Tei III sînt sesizate, prin circulația unui grup de piese, deja analizate în lucrarea noastră, contacte între purtătorii culturii Monteoru din faza a doua și cei ai culturii Coslogeni de la începutul primei faze de evoluție. Următoarea etapă cronologică Monteoru III poate fi paralelizată cu faza Tei IV și cu Coslogeni I pe baza unor importuri Tei IV în așezarea monteoreană de la Gîrbovăț⁹⁴ și în cea a culturii Coslogeni de la Lupșanu⁹⁵. Orizontul cronologic reprezentat de faza Monteoru III-Tei IV-Coslogeni I este anterior fazei evoluată a culturii Noua. Argumentele în acest sens se bazează pe un grup numeros de piese care au circulat în medii Monteoru, Coslogeni și Tei, de la orizontul Monteoru II-Tei III-începutul fazei Coslogeni I și sfîrșind cu orizontul cronologic reprezentat de fazele Monteoru III-Tei IV-Coslogeni I. Psaliile cu corpul în formă de disc aparținînd primului tip principal, sceptrele de piatră, acele cu placă rombică, pumnalele cu limba la mîner și umerii căzuți nu sînt cunoscute inventarului culturii Noua, situînd faza evoluată a acesteia într-un orizont cronologic posterior aceluia reprezentat de fazele Monteoru III-Tei IV-Coslogeni I. Semnificativă este descoperirea unor piese caracteristice culturii Noua - omoplații crestați - la Otopeni⁹⁶, Fundenii Doamnei⁹⁷, într-un nivel reprezentat de ultima fază a culturii Tei. Omoplații crestați descoperiți în așezări Tei V ne permit să paralelizăm faza Fundenii Doamnei cu cultura Noua. Lipsa unor descoperiri de omoplați crestați în faza Tei IV⁹⁸ și Coslogeni I⁹⁹ le situează pe acestea, și implicit faza Monteoru III, într-o perioadă anterioară culturii Noua.

*

*   *

După încetarea existenței culturii Monteoru este dificil de stabilit situația din zona ocupată anterior în mod tradițional de triburile acestei culturi. Atribuirea culturii Noua a unui mic depozit de bronzuri descoperit la Izvorul Duloe, jud. Buzău¹⁰⁰, se dovedește valabilă doar în privința perioadei de circulație a pieselor și nu a celor care le-au vehiculat, deoarece în această regiune nu se cunoaște pînă în prezent nici o descoperire de tip Noua.

Pe de altă parte, anumite elemente din decorul ceramicii de tip Sihleanu¹⁰¹, de certă tradiție Monteoru, lasă să se întrevadă posibilitatea unor persistențe Monteoru și în această regiune. Descoperirile de la Sihleanu - ceramică decorată cu ajutorul motivelor incizate de tip Monteoru - îndreptătesc presupunerea existenței în sudul Moldovei și nord-estul Munteniei în perioada finală a epocii bronzului și pînă în pragul hallstattizării a unor grupuri care folosesc o ceramică cu elemente de tradiție Monteoru. Numai în acest fel putem să explicăm apariția în cadrul etapei timpurii a culturii Babadag a unor elemente decorative (ghirlande, linii incizate, creștături etc.)¹⁰², avîndu-și originea în

repertoriul ornamental al culturii Monteoru și transmise culturii Babadag foarte probabil prin intermediul unor grupuri de tip Sihleanu.

CATALOGUL AȘEZĂRILOR ȘI NECROPOLELOR APARTINÂND CULTURII MONTEORU¹⁰³

1. SĂRATA MONTEORU, jud. Buzău - Mlc4-II; I. Nestor, BerRGK, 1933, p. 94-100; idem, Istoria României, I, p. 100-105; idem, Raport asupra activității științifice a M.N.A. în anii 1942-1943, București, 1944, p. 20-29; I. Nestor și colab., SCIV, I, 1950, p. 53-56; SCIV, IV, 1-2, 1953, p. 69-90; SCIV, VI, 3-4, 1955, p. 497-515; Eugenia Zaharia și Alexandrina Alexandrescu, SCIV, II, 1951, p. 159-169; Eugenia Zaharia, Actes, 1971, p. 52-59; idem, Studii-Buzău, 1973, p. 17-29; 2. NUCET, jud. Dîmbovița - Mlc4: Materiale aflate în Muzeul județean Dîmbovița; 3. PERȘINARI, jud. Dîmbovița - Mlc4: Alexandru Vulpe, SCIV, 2, 1959, p. 273; 4. HOMORICIU, jud. Prahova: I. Nestor și Gh. Petrescu Sava, "Revista de preistorie și antichități naționale", II-III, 1940, p. 85; 5. GURA VITIOAREI, jud. Prahova: I. Nestor și Gh. Petrescu Sava, op. cit., p. 85; 6. TÎRGȘOR, jud. Prahova - Mlc V.I. Teodorescu, Materiale, VII, p. 636-637; 7. TINOSUL, jud. Prahova - M II: Radu și Ecaterina Vulpe, "Dacia", I, 1924, p. 168 și urm; 8. BUDUREASCA, jud. Prahova - M II: informație V.I. Teodorescu; 9. PIETROASELE, jud. Buzău - Mlc3-Ic2: informație Vasile Dupoi; 10. PIETROASELE-COASTA RUSULUI - M II: informație Vasile Drâmbocianu; 11. NĂIENI, jud. Buzău - Mlc4-Ic3: informație Vasile Drâmbocianu; 12. CÎRLOMĂNEȘTI, jud. Buzău - Mlc4-Ic2, M II; 13. BUZĂU: informație Vasile Drâmbocianu; 14. CÎRLOMĂNEȘTI-ARMAN - M III; 15. SĂPOCA, jud. Buzău - Mlc4-Ic2, M II-III: informație Vasile Drâmbocianu; 16. CERNĂTEȘTI-VALEA MALULUI, jud. Buzău - Mlc3-Ic1, M II: Muzeul școlar Cernătești; 17. CERNĂTEȘTI-VALEA NERII, jud. Buzău - M II: Muzeul școlar Cernătești; 18. BĂIEȘTI-ALDENI - DEALUL BALAURU, jud. Buzău - Mlc4-Ic1, M Ia-II: Gh. Ștefan, "Dacia", V-VI, 1935-1936, p. 138-149; Muzeul școlar Băiești-Aldeni; 19. BĂIEȘTI-ALDENI - PODUL TABACULUI, jud. Buzău - Mlc3-Ic2: Muzeul școlar Băiești-Aldeni; 20. BĂIEȘTI-ALDENI - MUCHEA VULTURULUI, jud. Buzău - Mlc2-Ic1, M Ia-II: Muzeul școlar Băiești-Aldeni; 21. BĂIEȘTI-ALDENI - LUNCA BĂIEȘTILOR, jud. Buzău - Mlc3: Muzeul școlar Băiești-Aldeni; 22. VINTILĂ VODA, jud. Buzău - M II: informație Vasile Drâmbocianu; 23. BERCA, jud. Buzău - Mlc3: informație Vasile Drâmbocianu; 24. PÎRSCOV, jud. Buzău - Mlc3-Ic2, M II: informație Vasile Drâmbocianu; 25. MLĂJET, jud. Buzău - Mlc3: cercetări Alexandru Oancea; 26. COȚATCU, jud. Buzău - Mlc3-Ic2: informație Vasile Drâmbocianu; 27. CÎNDEȘTI, jud. Vrancea - Mlc3-II: Marilena Florescu, "Danubius", IV, 1970, p. 94, nota 1; 28. PALANCA,

jud.Vrancea - Mic3: Marilena Florescu, ArhMold, IV, 1966, p.39-111; 29. TERCHEȘTI, jud.Vrancea - Mic4 (?) -Ic2, M Ia-II: Marilena Florescu și Gh.Constantinescu, SCIV, 2, 1967, p.285-307; 30. BÎRZEȘTI, jud.Vrancea - Mic3: Marilena Florescu, op.cit., p.40 și urm.; 31. BONTEȘTI, jud.Vrancea - Mic3-Ic1, M Ia: Gh.Bichir, Materiale, V, 1959, p.257-263; 32. MERA, jud.Vrancea: N.Zaharia, M.Petrescu-Dîmbovița și Em.Zaharia, Așezări din Moldova, București, 1970, p. 365; 33. VÎRTEȘCOI, jud.Vrancea: Marilena Florescu, "Danubius", IV, p.94-95; 34. ODOBEȘTI, jud.Vrancea - M Ia: Marilena Florescu, op.cit., fig.4/3; 35. BECIU, jud.Vrancea - Mic3-II: Marilena Florescu, op.cit., p.94; 36. CLIPICEȘTI, jud.Vrancea - Mic3-Ia: Marilena Florescu, ArhMold, p.39-111; 37. PANCIU-SATU NOU, jud.Vrancea: Marilena Florescu, op.cit., p.40 și urm.; 38. VALEA BRAZILOR, jud.Vrancea - Mic3-II: Marilena Florescu, "Danubius", IV, p. 94-95; 39. STRĂOANI, jud.Vrancea - Mic3-Ic2: Mihai Brudiu, Materiale, IX, 1970, p.520; 40. REPEDEA, jud.Vrancea - Mic3-Ic2: Mihai Brudiu, op.cit., p.521; 41. BÎRSEȘTI, jud.Vrancea - Mic2: Sebastian Morintz, Materiale, VII, p.201-209; 42. GĂURI, jud.Vrancea - Mic3: Marilena Florescu, ArhMold, IV, p.40 și urm.; 43. VIZANTEA, jud.Vrancea - Mic2, M Ib: Marilena Florescu, "Danubius", IV, p. 94; 44. FITIONEȘTI, jud.Vrancea - Mic3-Ic2, M Ib-Ia: Marilena Florescu și Gh.Constantinescu, "Danubius", I, 1967, p.61-73; "Danubius", IV, p.97, fig.3/4-6, 4/6 și 5/1; 45. DOMNEȘTI, jud.Vrancea: Radu Vulpe și colab., SCIV, III, 1952, p. 214; 46. HULEȘTI, jud.Vrancea - Mic3: Radu Vulpe și colab., op.cit., p.210; 47. POIANA, jud.Vrancea - Mic3-Ic2, M Ia-II: Radu și Ecaterina Vulpe, "Dacia", III-IV, 1927-1932, p.253-351; Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, "Dacia", V-VI, 1935-1936, p.151-167; Radu Vulpe și colab., SCIV, I, 1951, p.200 și urm.; SCIV, II, 1, 1951, p.181-185; SCIV, III, 1952, p.196-198; 48. PUFEȘTI, jud.Vrancea - M II: Marilena Florescu, M.Nicu și G. Rădulescu, MA, III, 1971, p.157-181; 49. CIORANI, jud.Vrancea - Mic3-Ic2: Radu Vulpe și colab., SCIV, III, 1952, p.211; 50. CALIMANEȘTI-PĂDURENI, jud.Vrancea - Mic3: Radu Vulpe și colab., SCIV, II, 1951, p.210; 51. RUGINEȘTI, jud.Vrancea - Mic2-Ic1: Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, "Dacia", VII-VIII, p. 103-118; 52. ANGHELEȘTI, jud.Vrancea - Mic3: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, ArhMold, VI, 1969, p.251; 53. ADJUDUL VECHI - LA ISLAZ, jud.Vrancea - M Ia-II: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p.244-247; 54. ADJUDUL VECHI - LUTĂRIE, jud.Vrancea - Mic3: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p.244-247; 55. ȘIȘCANI, jud.Vrancea - Mic3-Ic2: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p.247; 56. GÎRBOVAȚ, jud.Galați - M III: Adrian C.Florescu, S.Rugină și D. Vicoveanu, "Danubius", I, 1967, p.75-87; 57. ROGOJENI, jud.Galați: N.Zaharia, M.Petrescu-Dîmbovița și Em.Zaharia, op.cit., p.353; 58. TUDOR VLADIMIRESCU, jud.Galați: M.Petrescu-Dîmbovița, "Orizonturi", Galați, III, 1940, 5-9, p.16; 59. VĂDENI, jud.Galați: M.Petrescu-Dîmbovița, op.cit., p.19; 60. CAVADINEȘTI, jud.Galați - M III: I.T. Dragomir, Materiale, VI, 1960, p.454 și urm.; Materiale, VII, 1961,

p.151 și urm.; 61. BALINTEȘTI, jud.Galați - M III: Eugenia Zaharia, "Dacia", N.S., VH, 1963, p.164 și urm.; 62. BĂNEASA, jud.Galați - M III: N.Zaharia, M.Petrescu-Dîmbovița și Em.Zaharia, op.cit., p. 311; 63. MĂNĂSTIREA, jud.Vaslui: N.Zaharia, M.Petrescu-Dîmbovița și Em.Zaharia, op.cit., p.350; 64. LĂȚEȘTI, jud.Vaslui, N.Zaharia, M.Petrescu-Dîmbovița și Em.Zaharia, op.cit., p.348; 65. ȘULETEA, jud.Vaslui: Radu Vulpe și colab., SCIV, I, 1951, p. 177 și urm.; 66. GIURCANI, jud.Vaslui: Radu Vulpe și colab., op.cit., p. 177 și urm.; 67. CĂBEȘTI-MILEȘTI, jud.Bacău - M III: C.Buzdugan, "Carpica", I, 1968, p.63-67; 68. CĂBEȘTI - LA RUSENI, jud.Bacău - M III: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p.270; 69. CORNI, jud.Bacău - Mic3: Constantin Solomon, BCMI, XX, 52, 1927, p.98 și urm.; 70. HURUIEȘTI, jud.Bacău - Mic3: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p.244; 71. PERCHIU, jud.Bacău - Mic3-Ic2: Radu și Ecaterina Vulpe, "Dacia", III-IV, 1927-1932, p.157-166; 72. GHIONOIA, jud.Bacău - Mic3-Ic2: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p.264; 73. CUCOVA, jud.Bacău - Mic3: Marilena Florescu, ArhMold, IV, p.39 și urm.; 74. SASCUȚ, jud. Bacău - Mic3: Marilena Florescu, op.cit., p.39 și urm.; 75. MÎNDRIȘCA, jud. Bacău - Mic3-Ic2: Radu Vulpe și colab., SCIV, III, 1952, p.211; Alexandru Vulpe, ArhMold, I, 1961, p.65-80; Gh.Bichir și Eugen Dogan, Materiale, VIII, p.291-301; Gh.Bichir, Materiale, IX, 1970, p. 113-125; 76. ORBENI, jud.Bacău - Mic3: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p.237; 77. RĂCĂCIUNI, jud.Bacău - Mic3-Ic2, Mla : Alexandru Vulpe, op.cit., p.65 și urm.; 78. ROGOAZA, jud.Bacău - Mic3-Ic2: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p.241; 79. POGLEȚ, jud.Bacău - Mic3-Ic2: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p.241; 80. SCĂRIȘOARA, jud.Bacău - Mic3-Ic2: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p.241; 81. GLODURI, jud. Bacău - Mic2: Marilena Florescu, ArhMold, IV, p.39 și urm.; 82. RĂCĂȚĂU, jud. Bacău - Mic3-Ic2: Viorel Căpitanu și Vasile Ursachi, "Carpica", II, 1969, p.95; 83. GĂICEANA - UNGURI, jud.Bacău - Mic3: Marilena Florescu, op.cit.; 84. TĂVĂDĂREȘTI, jud.Bacău: Marilena Florescu, "Danubius", IV, p.109; 85. DĂDEȘTI, jud.Bacău - Mic3: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, "Carpica", IV, 1971, p.119-128; 86. TG.OCNA - PODEI, jud.Bacău - Mic3: C.Matasă, ArhMold, II-III, 1965, p.5 și urm.; 87. PRUTENI, R.S.S.Moldovenească - M II: V. Dergacev, Descoperiri din epoca bronzului, Kișinău, 1973, p. 57-58; 88. MALU-ONEȘTI, jud.Bacău - Mic3: I.Șandru, ASUI, II, tom. VII, fasc.I, 1961, p.224, pl.I/1; C.Buzdugan, "Carpica", I, 1968, p.103; 89. BOGDĂNEȘTI, jud.Bacău - Mic3-Ic2: Marilena Florescu și C.Buzdugan, Materiale, VIII, 1962, p.301-308; idem, ArhMold, VII, 1972, p.103 și urm.; 90. VARNIȚA, jud.Bacău - Mic3: Marilena Florescu, ArhMold, IV, p.40 și urm.; 91. GHEORGHE GHEORGHIU DEJ, jud. Bacău: I.Șandru, op.cit., p.224; 92. LIVADA, jud.Bacău - Mic3: I. Șandru, op.cit., p.224; 93. POIANA MIRĂUȚI, jud.Bacău - Mic3-Ic2: Marilena Florescu, op.cit., p.40 și urm.; 94. JEVRENI, jud.Bacău - Mic3-Ic2: Marilena Florescu, op.cit., p.40 și urm.; 95. MĂNĂSTIREA

HORGA, jud. Bacău - Mic3: Marilena Florescu, op.cit., p. 40 și urm.; 96. FLOREȘTI, jud. Bacău - Mic3-Ic2: N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, op.cit., p. 363; 97. RÎPIL, jud. Bacău - Mic3: Marilena Florescu, op.cit., p. 40 și urm.; 98. RĂCĂUȚI, jud. Bacău - Mic3-Ic2: I. Șandru, op.cit., p. 224; 99. CORBU, jud. Bacău - Mic3: C. Buzdugan, "Carpica", I, 1968, p. 105; 100. RUPTURI, jud. Bacău - Mic3: informație C. Buzdugan; 101. DUMBRAVA, jud. Bacău - Mic2: informație C. Buzdugan; 102. GURA VĂII, jud. Bacău - Mic2, Mla: C. Buzdugan, op.cit., p. 107; C. Buzdugan și C. Eminovici, "Carpica", IV, 1971, p. 116; 103. BORZEȘTI, jud. Bacău - M II: C. Buzdugan, op.cit., p. 107; 104. PĂTRĂȘCANI, jud. Bacău - M II: cercetări C. Eminovici; 105. SLOBOZIA, jud. Bacău: C. Buzdugan, op.cit., p. 103; 106. VIIȘOARA, jud. Bacău: N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, op.cit., p. 370; 107. BRĂȚILA DE SUS - COASTA FĂGETULUI, jud. Bacău - Mic3: informație C. Buzdugan; 108. BENEȘTI, jud. Bacău - Mic2: Marilena Florescu, op.cit., p. 40 și urm.; 109. DEALUL PERJULUI, jud. Bacău - Mic3: Marilena Florescu, op. cit., p. 40 și urm.; 110. BALOTEȘTI, jud. Bacău - Mic3-II: Marilena Florescu, "Danubius", IV, 1970, p. 94; 111. VOINEȘTI, jud. Vaslui - Mic3-Ic2, M II: I. Mitrea, Studii și cercetări științifice, Bacău, 1972, p. 135, fig. 9; 112. BĂRBOASA - DEALUL BĂRBOASA, jud. Bacău - Mic2: Viorel Căpitanu și Marilena Florescu, "Carpica", II, 1969, p. 23-35; 113. SLOBOZIA-BUDA, jud. Bacău - Mic3-Ia: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p. 248; 114. LOZINCA, jud. Bacău - Mic2: Marilena Florescu, op.cit., p. 40; 115. IZVORUL BERHECIULUI, jud. Bacău - Mic2: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p. 252; 116. BĂRBOASA-PODUL MORII, jud. Bacău - Mic2: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p. 253-254; 117. BĂRBOASA - DEALUL PERJULUI, jud. Bacău - Mic2: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p. 254; 118. ONCEȘTI, jud. Bacău: Marilena Florescu, "Danubius", IV, p. 109; 119. NĂSTĂȘENI, jud. Bacău - Mic3: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p. 232; 120. UNGURENI, jud. Bacău - Mic2: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p. 232; 121. NĂNEȘTI, jud. Bacău: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p. 233-234; 122. CLEJA, jud. Bacău - Mic3-Ic2: informație Viorel Căpitanu; 123. VALEA SEACĂ, jud. Bacău - Mic3-Ic2: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p. 227-228; 124. SĂRATA, jud. Bacău - Mic2: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p. 227; 125. LUIZI CĂLUGĂRA - PICHIUL, jud. Bacău - Mic3-Ic2, Mlb: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p. 225, 227; 126. LUIZI CĂLUGĂRA - PEPINIERA, jud. Bacău - Mic3-Ic2: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p. 227; 127. CĂLUGĂRA, jud. Bacău - Mic3: informație Emil Moscalu; 128. OSĂBIȚI, jud. Bacău - Mic3-Ia: Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, op.cit., p. 227; 129. BACĂU - Mic2: informație Viorel Căpitanu; 130. MĂRGINENI, jud. Bacău - Mic3: informație Emil Moscalu; 131. PRĂJEȘTI, jud. Bacău: C. Buzdugan, "Carpica", II, 1969, p. 81-86; 132. BRĂDU, jud. Bacău - Mic2-Ia (?): V. Ursachi, "Carpica", I, 1968, p. 171¹⁰⁴; 133. GÎRCENI, jud. Vaslui:

Adrian Florescu și Marilena Florescu, *Materiale*, VI, 1959, p. 221-229; 134. DUMESȚI, jud. Vaslui: Ecaterina Vulpe, Raport asupra activității științifice a M.N.A. pe anii 1942-1943, p. 81; 135. BĂLANEȘTI, jud. Bacău - Mic3: Marilena Florescu, *ArhMold*, IV, p. 40 și urm.; 136. BODEȘTI, jud. Bacău - Mic3: Marilena Florescu, op.cit., p. 40 și urm.; 137. BUHUȘI, jud. Bacău - Mic3: Marilena Florescu, op.cit., p. 40 și urm.; 138. COSTIȘA, jud. Neamț - Mic3-Ic2: Alexandru Vulpe, "Dacia", V, 1961, p. 112 și urm.; 139. PALANCA, jud. Bacău - Mic2: Marilena Florescu, op.cit., fig. 30/12; 140. PĂULENI, jud. Covasna - Mic4-Ic3: Székely Zoltan, *SCIV*, 3, 1971, p. 387-400; 141. TÎRGU SECUIESC, jud. Covasna - M II: Székely Zoltan, op.cit., p. 387-400; 142. CĂTĂLINA, jud. Covasna - Mic3: Székely Zoltan, op.cit., p. 387-400; 143. CERNATU, jud. Covasna - Mic3: Székely Zoltan, op.cit., p. 387-400; 144. LEȚ, jud. Covasna - Mic3: Székely Zoltan, op.cit., p. 387-400; 145. BRAȘOV-BARTOLOMEU - M II: materiale aflate în Muzeul județean Brașov; 146. GEMENEA, jud. Dâmbovița - Mic4: informație Gabriel Mihăescu; 147. IZVOARELE, jud. Dâmbovița - Mic4: informație Gabriel Mihăescu; 148. VOINEȘTI, jud. Dâmbovița - Mic4: materiale aflate în Muzeul județean Dâmbovița.

NOTE

- 1 La lucrările desfășurate pe șantierul arheologic Cîrlomănești a participat un colectiv format din Mircea Babeș (Institutul de Arheologie București), M. Șt. Udrescu (Institutul de Antropologie București), Vasile Drâmbocianu și Marius Constantinescu (Muzeul județean Buzău) și Alexandru Oancea (Muzeul de Istorie al R.S. România).
- 2 MIRCEA BABEȘ, "Dacia", N.S., XIX, 1975, p. 125-139.
- 3 ALEXANDRU OANCEA, *Thraco-Dacica*, 1976, p. 59-75.
- 4 O analiză detaliată, antropologică și arheologică, asupra mormîntului de la Cîrlomănești, vezi ALEXANDRU OANCEA, M. ȘT. UDRESCU și DARDU NICOLĂESCU-PLOPȘOR, *SCA*, 13, 1976, sub tipar.
- 5 I.NESTOR și colab., *SCIV*, 1-2, 1953, p. 73-76; idem, *SCIV*, 3-4, 1955, p. 504-506.
- 6 E. ZAHARIA, *Studii - Buzău*, 1973, p. 23; idem, în *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976, p. 527.
- 7 I.NESTOR și colab., *SCIV*, I, 1950, p. 53-56; *SCIV*, 1-2, 1953, p. 76.
- 8 Idem, *SCIV*, 3-4, 1955, p. 505.
- 9 E. ZAHARIA, *Studii - Buzău*, p. 23; idem, "Dacia", N.S., VII, 1963, p. 166.
- 10 RADU și ECATERINA VULPE, în "Dacia", I, 1924, p. 190-193.
- 11 G. ȘTEFAN, în "Dacia", V-VI, 1935-1936, p. 139-149.

- 12 MARILENA FLORESCU și GH.CONSTANTINESCU, în SCIV, 2, 1967, p.298-299.
- 13 MARILENA FLORESCU, MIRCEA NICU și GH. RĂDULESCU, în MA, III, 1971, p.144-157.
- 14 ECATERINA DUNĂREANU-VULPE, în "Dacia", V-VI, 1935-1936, p.151-167.
- 15 Informații C.BUZDUGAN și C.EMINOVICI.
- 16 C.BUZDUGAN, în "Carpica", I, 1968, p.106-107.
- 17 SZÉKELY ZOLTÁN, în SCIV, 3, 1971, p.392, fig.1/1-2.
- 18 ALFRED PROX, Mitteilungen des Burzeland Sachsischen Museums, IV, 1940, p.94-96.
- 19 V.A.DERGACEV, Despecoperiri din epoca bronzului, Chișinău, 1973, p.57-58, fig.15.
- 20 EUGENIA ZAHARIA, în "Dacia", N.S., VII, 1963, p.139-176.
- 21 C.Buzdugan, op.cit., p.63-67.
- 22 Informație C.EMINOVICI.
- 23 MARILENA FLORESCU și VIOREL CĂPITANU, în ArhMold, VI, 1969, p.213-277.
- 24 ADRIAN C.FLORESCU, S.RUGINĂ și D.VICOVEANU, "Danubius", I, 1967, p.61-75.
- 25 I.T.DRAGOMIR, în Materiale, VI, 1959, p.453; idem, Materiale, VII, 1960, p.151-161.
- 26 VICTOR TEODORESCU, în Materiale, VII, 1960, p.636-637, fig.3.
- 27 I.NESTOR și colab., în SCIV, 1-2, 1953, p.78, fig.8/a; ECATERINA DUNĂREANU-VULPE, op.cit., fig.4/2; 5/1-2, 5.
- 28 I.NESTOR și colab., în SCIV, 3-4, 1955, p.505.
- 29 ECATERINA DUNĂREANU-VULPE, op.cit., fig.6 și 7; I. NESTOR, Istoria României, I, fig.24/1; MARILENA FLORESCU, op.cit., fig.10/2.
- 30 VLADIMIR DUMITRESCU, Arta preistorică în România, București, 1975, fig.308.
- 31 I.NESTOR, op.cit., fig.24/2.
- 32 G.ȘTEFAN, op.cit., fig.11/13.
- 33 I.NESTOR, op.cit., fig.24/3; EUGENIA ZAHARIA, Actes, 1971, p.52-59, fig.2/4.
- 34 EUGENIA ZAHARIA, în "Dacia", N.S., VII, 1963, p.166.
- 35 SEBASTIAN MORINTZ și NIȚĂ ANGHELESCU, în SCIV, 3, 1970, p.406.
- 36 MARILENA FLORESCU și GH.CONSTANTINESCU, op.cit., p.299.
- 37 SEBASTIAN MORINTZ și NIȚĂ ANGHELESCU, op.cit., p.406.
- 38 EUGENIA ZAHARIA, op.cit., p.166; MARILENA FLORESCU și GH.CONSTANTINESCU, op.cit., p.299.
- 39 Informație MARILENA FLORESCU.
- 40 Informație EUGENIA ZAHARIA.
- 41 KURT HORED T, Studii - Sibiu, 13, 1967, p.139.
- 42 VALERIU LEAHU, în CAB, 1963, p.229.
- 43 Informație VALERIU LEAHU.

- 44 T.B.POPOVA, *Cultura catacombelor*, Moscova, 1955, p.20 și urm.
- 45 O.A.KRIVŢOVA-GRAKOVA, în *MIA*, 46, 1955, p.122-132; I.N. SARAFUTDINOVA, în *SA*, 3, 1968, p.16-34, fig.2/12.
- 46 Informație SEBASTIAN MORINTZ.
- 47 I.N.SARAFUTDINOVA, op.cit., fig.1/24.
- 48 A.M.TALLGREN, în *ESA*, II, 1926, fig.94.
- 49 MARILENA FLORESCU, MIRCEA NICU și GH.RĂDULESCU, op. cit., p.170.
- 50 ADRIAN C.FLORESCU, S.RUGINĂ și D.VICOVEANU, op.cit., fig.4/2, 7.
- 51 Informație SEBASTIAN MORINTZ.
- 52 ALEXANDRU OANCEA, op.cit.
- 53 ADRIAN C.FLORESCU, S.RUGINĂ și D.VICOVEANU, op. cit., fig.7/3-4, 9.
- 54 Informație SEBASTIAN MORINTZ.
- 55 Ibidem.
- 56 IOAN MITREA, în *MA*, I, 1969, p.311 și urm. Ceramica publicată ca descoperită la Voinești (I.MITREA, *Studii - Bacău*, 1972, fig. 9/1-4) este reprezentată prin câteva fragmente decorate cu brfuri simple, dispuse sub buză, comune atât ceramicii Monteoru încă din faza a doua, cât și Noua. Pe de altă parte, descoperirea până în prezent a unor astfel de sceptre în medii culturale străine grupului Noua evoluat, cu o datare anterioară acestui moment, ne determină să atribuim piesele de la Voinești culturii Monteoru.
- 57 I.T.DRAGOMIR, în "*Danubius*", I, 1967, p.181, fig.2/1.
- 58 I.N.SARAFUTDINOVA, *ArhKiev*, XVII, 1964, p.153-169.
- 59 VALERIU LEAHU, *Cultura Tei*, p.80-81, pl.III/3.
- 60 I.NESTOR și colab., în *SCIV*, 3-4, 1955, fig.6/2.
- 61 ADRIAN C.FLORESCU, S.RUGINA și D.VICOVEANU, op. cit., fig.7/15.
- 62 V.CULICĂ, în *SCIVA*, 4, 1975, p.521, fig.2/1.
- 63 A.A.IESEN, în *SA*, XII, 1950, p.172, pl.1/3; O.A.KRIVŢOVA-GRAKOVA, op.cit., p.54, 140, fig.34/1-2; M.GIMBUTAS, în *The Prehistory of Eastern Europe*, I, 1956, fig.30/20, 37/f, etc.
- 64 SEBASTIAN MORINTZ și NIȚĂ ANGHELESCU, op.cit., p.411-412.
- 65 D.I.TELEGHIN, *Arheologia Ucrainei Sovietice*, Kiev, I, 1971, p. 413, fig.115/32.
- 66 N.HARTUCHE și F.ANASTASIU, "*Revista Muzeelor*", 4, II, 1965, p.365-367; N.HARTUCHE, în *SCIV*, 1, 1973, p.16.
- 67 PETRE ROMAN, în *ActaArchCarp*, XV, 1975, p.157.
- 68 I.NESTOR, în *Raport asupra activității științifice a M.N.A. în anii 1942-1943*, București, 1944, p.29-31; DINU V.ROSETTI, în *Materiala*, VI, 1959, p.809-810; VLAD ZIRRA, *MIA-Kișinău*, 1960, p.103.
- 69 SEBASTIAN MORINTZ, în "*Pontica*", V, 1972, p.53-58.
- 70 DONE ȘERBANESCU și GEORGE TROHANI, în *SCIVA*, 4, 1975, p. 529-538.
- 71 V.CULICĂ, op.cit., fig.3/1.

- 72 PAUL RAU, în Hockergräber der Wolgasteppe, 1928, p.13, pl. VII/23; A.A.IESSEN, în SA, XII, 1950, p.172, fig.1/4; idem, MIA, 23, 1951, p.87-88, fig.14; O.A.KRIVTOVA-GRAKOVA, op.cit., p. 54, 140, fig.4/5, 12/6-8, 11, 34/1-4; I.V.SINIȚÎN, în MIA, 60, 1959, p.188-190, fig.24.
- 73 V.CULICĂ, op.cit., fig.2/3.
- 74 M.GIMBUTAS, op.cit., fig.17/7.
- 75 SEBASTIAN MORINTZ și NIȚĂ ANGHELESCU, op.cit., p.410 și urm.
- 76 Cele câteva fragmente ceramice prezentate de Marilena Florescu ca aparținând fazei Ic4 a culturii Monteoru de la Tg.Ocna-Podei, Fiti-onești, Mănăstirea Horga sau Poiana Mirăuți - fragmentele din ultima așezare aflate în Muzeul din Gheorghe Gheorghiu-Dej se pot încadra cu certitudine în faza Monteoru Ic3 - nu sînt concludente și ca atare așezările respective nu au fost incluse în cartarea fazei Monteoru Ic4.
- 77 Toate datează din faza Monteoru Ic3.
- 78 I.NESTOR și colab., în SCIV, 3-4, 1955, p.504-506; EUGENIA ZAHARIA, în Actes, p.58.
- 79 I.NESTOR și colab., în SCIV, 3-4, 1955, p.504-506.
- 80 MARILENA FLORESCU și GH.CONSTANTINESCU, op.cit., p.297.
- 81 I.NESTOR și colab., op.cit., p.504-506.
- 82 MARILENA FLORESCU, MIRCEA NICU și GH.RĂDULESCU, op.cit., p.171.-
- 83 MARILENA FLORESCU și GH.CONSTANTINESCU, op.cit., p.299.
- 84 MARILENA FLORESCU, MIRCEA NICU și GH. RĂDULESCU, op.cit., p.176.
- 85 MARILENA FLORESCU și GH.CONSTANTINESCU, op.cit., p.299.
- 86 DUMITRU BERCUI, Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre, București, 1966, pl.XV/2; EUGENIA ZAHARIA, în Actes, fig. 2/1.
- 87 ECATERINA DUNĂREANU-VULPE, op.cit., fig.4/2, 5/2, 6, 8/6.
- 88 I.NESTOR și colab., op.cit., p.505.
- 89 EUGENIA ZAHARIA, în "Dacia", VII, 1963, p.170.
- 90 Idem, în Actes, p.57.
- 91 Idem, în Studii - Buzău, p.23.
- 92 VALERIU LEAHU, în SCIV, 1, 1966, p.12-13, fig.5/2.
- 93 I.NESTOR, în Raport, p.27.
- 94 VALERIU LEAHU, Cultura Tei, p.166.
- 95 Informație SEBASTIAN MORINTZ.
- 96 VALERIU LEAHU, în CAB, VI, 1968, fig.5/4.
- 97 Ibidem, I, p.340.
- 98 Informație VALERIU LEAHU.
- 99 Informație SEBASTIAN MORINTZ.
- 100 ALEXANDRU OANCEA și VASILE DRĂMBOCIANU, în SCIV, 3, 1975, p.395-399.
- 101 N.HARTUCHE, op.cit., fig.6; idem, "Pontica", V, 1972, p.59-77.
- 102 Informație SEBASTIAN MORINTZ.
- 103 Numărul localităților din catalog corespunde cu acela din fig.20.

104 Existența la Bradu a mai multor faze aparținând culturii Monteoru (Mlc3-Ic2-Ic1-Ib-Ia) este contrazisă chiar de Vasile Ursachi (p. 176): "Cele două nivele care aparțin epocii bronzului și primei epoci a fierului, nu se pot deosebi din punct de vedere stratigrafic, ci numai tipologic". Pe de altă parte, Alexandru Vulpe m-a informat că la Bradu sînt cunoscute doar fazele Mlc3-Ic2.

OBSERVATIONS CONCERNANT LES PHASES FINALES DE LA CIVILISATION MONTEORU À BASE DES RECHERCHES DE CÎRLOMĂNEȘTI, DÉP. DE BUZĂU

- Résumé -

Sur la colline "Cetățuia" de Cîrlomănești ont été effectuées depuis 1967 des fouilles archéologiques qui ont identifié plusieurs niveaux d'habitation appartenant à l'époque du bronze (la civilisation Monteoru - les phases Ic4, Ic3, Ic2, II) et à la civilisation géto-dace.

L'article présente quelques observations relatives à l'établissement de la phase Monteoru II, totalisant les recherches des années 1967-1975.

Pour analyser les dernières étapes de l'évolution de la civilisation Monteoru - les phases II et III (Balintești-Gîrbovăț) - sont présentées les principales découvertes connues et les types céramiques. On constate que la céramique Monteoru II continue les formes et l'ornementation générale de la phase Ia. On rencontre des tasses à une anse, un peu surélevée, d'une bande simple, ayant le bord droit ou élevé dans la région opposée à l'anse (note 27); des tasses faites d'une pâte noire, l'embouchure légèrement serrée, l'anse ronde, appliquée sous le bord (note 28); des tasses à deux anses tirées du bord et appuyées sur l'époule ayant à la partie supérieure les bords élargis et terminés avec deux petits coins latéraux (note 29); des chaudrons avec le bord droit ou retiré vers l'intérieur, le corps courbé, ayant une petite anse, circulaire, sous le bord (note 30); des vases-bocaux; des amphores avec un haut cou et le bord en forme d'entonnoir (note 31); des anses avec les bords développés et transformés en deux coupes ou disques, développés des anses de la phase Ia, décorés à la partie supérieure avec des têtes de béliers, ayant les cornes tordues (note 33).

Les premières cinq formes mentionnées représentent les principaux types céramiques qui circulent, avec des petites différences, jusqu'à la dernière phase (III) de la civilisation Monteoru.

A la fin de la phase Monteoru II sont connus les vases bitronconiques, l'anse à crête et bouton, les vases à "ourlet" obtenus par le pliage du bord et son marquage par une ligne incisée.

En ce qui concerne le décor, caractéristiques autant pour la phase Monteoru II que III (Balintești-Gîrbovăț) sont les guirlandes; les angles et les triangles hachurés; les canélures simples ou ayant les

bords de séparation entaillés; enfilades de piqûres ou entailles; bandes simples ou alvéolées.

De l'inventaire des dernières phases de la civilisation Monteoru proviennent des pièces qui peuvent constituer des repères chronologiques certains. Leur analyse a permis un encadrement plus précis des phases finales de la civilisation Monteoru et en même temps leur corrélation avec les civilisations et les groupes culturels voisins.

Le couteau en bronze à languette et le dos de la lame très biseauté (fig.7/3) a été découvert dans les milieux culturels Monteoru II - Coslogeni I - la première étape Sabatinovka (notes 46-47).

Les couteaux de côtes d'animaux (fig.5/1, 4, 7) sont connus des établissements Monteoru II-III et Coslogeni I.

Les mors avec le corps en forme de disque appartenant au premier type principal (note 3 et 52) ont été découverts dans des divers milieux culturels: helladique, Monteoru, Coslogeni, Catacombe, Srubnaia, Sabatinovka, Abasevo. Leur datation est toute proche, ils circulent pendant les XVe-XIVe siècle av.n.è.

Les sceptres en pierre ont été découverts dans le cadre des civilisations Monteoru - les phases Ia et II - Coslogeni I et la première étape Sabatinovka (notes 55-58).

Les poignards en bronze à languette et lame triangulaire, avec les épaules tombantes, ont été trouvés dans des établissements Monteoru II et III, Coslogeni I, dans la dernière étape de la civilisation des catacombes et au commencement des civilisations Srubnaia et Sabatinovka (notes 60-63).

Dans des milieux culturels semblables circulent des épingles avec une plaque rhomboïdale décorée "au repoussé" (note 64) et des faucilles en corne avec le bord proéminent (fig.6/1) (note 65).

La modalité suivant laquelle les pièces mentionnées ont pénétré dans la civilisation Monteoru est représentée par quelques découvertes de la Plaine Roumaine.

À Baldovinești on a découvert une sépulture (no.5) ayant comme inventaire des fragments céramiques appartenant à la civilisation Tei, la deuxième phase. Les fragments céramiques Tei II sont considérés comme des importations dans un milieu culturel allogène (notes 66-67). La même situation se trouve à Ploiești-Triaș, où les objets d'importations sont représentés par des tasses appartenant à la phase: Monteoru Ia (note 68).

À la même étape chronologique (Monteoru Ia - Tei II) appartiennent probablement les sépultures de Sudiți et Hamangia (note 68).

À Odăile-Podari et Grădiștea-Coslogeni on a découvertes des pièces en bronze (notes 70-71) du type Srubnaia, considérées par l'auteur du présent article comme antérieures à la formation dans la zone respective de la civilisation Coslogeni.

Ce qui vient d'être dit plus haut constitue des arguments en faveur de l'hypothèse concernant l'apparition dans la région de l'est de la surface occupée par les civilisations Monteoru et Tei, au niveau des phases Monteoru Ia - Tei II, d'un groupe de populations nord-pontiques,

lesquelles par un contact direct ont pu influencer le développement et l'évolution finale des civilisations mentionnées. La mise sur la carte des découvertes Monteoru montre avec éloquence ce fait. Des phases Monteoru Ic3-Ic2 sont connues 145 découvertes (établissements et nécropoles), desquelles 83 en Moldavie centrale. À la fin de la phase Monteoru Ic2 le nombre des établissements Monteoru se réduit considérablement – pour les phases Monteoru Ic1 et Ib on connaît seulement 23 découvertes dans toute la surface habitée par les tribus Monteoru, desquelles seulement 6 en Moldavie centrale. Des phases Monteoru Ia-II on a découvert 48 établissements et nécropoles, desquels 34 groupés dans la zone de la courbure des Carpathes (Buzău-Vrancea), les autres étant très dispersés. Dans la phase Monteoru III le nombre des découvertes se réduit à 10, la majorité étant repandue au delà de la surface habitée comme de coutume jusqu'alors par les porteurs de la civilisation Monteoru.

La réduction de la surface habitée par les tribus Monteoru des phases Ia-II, les dégâts subis par quelquesuns des établissements, les troubles de la vie à cette date peuvent être mis en liaison avec l'apparition dans la région de l'est de la surface habitée par les tribus Monteoru, des populations qui vont créer à la moitié du XIVe siècle av.n.è. la civilisation du type Coslogeni.

S'appuyant sur les faits mentionnés plus haut et sur des découvertes plus récentes on a essayé de situer parallèlement les dernières étapes de la civilisation Monteoru (II et III) avec les civilisations voisines (notes 92-99). La phase Monteoru Ia a une évolution parallèle avec la phase Tei II et avec les dernières étapes de la civilisation des catacombes; Monteoru II (tous les établissements de cette étape à l'exception du niveau Iib de Sărata Monteoru qui doit être attribué, selon l'opinion de l'auteur, à la phase Monteoru III – notes 82-91) se développe parallèlement avec la phase Tei III et vers sa fin avec les premières étapes des civilisations Srubnaia, Sabatinovka et le commencement de la phase Coslogeni I. L'étape qui suit chronologiquement, Monteoru III, est contemporaine avec la phase Tei IV, Coslogeni I et antérieure à la civilisation Noua – l'étape évoluée – (notes 92-99).

À la fin de l'article l'auteur analyse la situation de la zone du nord-est de la Valachie après la fin de l'existence de la phase Monteoru III. Le fait que les porteurs de la civilisation Noua n'ont pas pénétré dans cette région ainsi que l'existence, dans cet endroit, de découvertes qui datent de la dernière période de l'époque du bronze (notes 100-101), paraît documenter la persistance de quelques groupes de tradition finale Monteoru. L'apparition dans la céramique de la civilisation du Hallstatt ancien – Babadag – d'éléments décoratifs de tradition Monteoru (note 102), constitue également un argument en faveur de l'existence dans le sud de la Moldavie et du nord-est de la Valachie dans la période finale de l'époque du bronze et jusqu'au seuil du passage au Hallstatt de quelques groupes qui continuent d'utiliser une céramique de tradition Monteoru.

LEGENDE DES FIGURES

- Fig. 1.- Le plan général des fouilles.
- Fig. 2.- Le profil est des aréales E2cS et ElcN.
- Fig. 3.- Profils des fosses.
- Fig. 4.- Pièces en terre cuite et pierre.
- Fig. 5.- Outils en os et corne.
- Fig. 6.- Outils en os et corne.
- Fig. 7.- Pièces en os (1), bronze (2-5,8) et céramique (7,9,10).
- Fig. 8.- Profils de vases.
- Fig. 9.- Profils de vases.
- Fig.10.- Profils de vases.
- Fig.11.- Les principaux types de décoration.
- Fig.12.- Les principaux types de décoration.
- Fig.13.- Céramique
- Fig.14.- Fragments de céramique.
- Fig.15.- Fragments de céramique.
- Fig.16.- Fragments de céramique.
- Fig.17.- Fragments de céramique.
- Fig.18.- Fragments de céramique.
- Fig.19.- Fragments de céramique.
- Fig.20.- L'aire de diffusion de la civilisation Montecoru.

PUMNALE HALLSTATTIENE TÎRZII PE TERITORIUL ROMÂNIEI

de C.BUZDUGAN

Problema pumnalelor hallstattiene tîrzii de pe teritoriul României nu a constituit pînă în prezent obiectul unui studiu special, cu tot interesul manifestat pentru asemenea antichități. Unele observații prilejuite de semnalarea de pumnaie cuprindeau un cadru limitat, determinat de însuși caracterul descoperirilor.

Între timp, numărul acestor piese a crescut considerabil, asigurînd o bază documentară vastă și complexă. Fie prin reconsiderarea unor descoperiri mai vechi, fie mai ales datorită cercetărilor sistematice, există în prezent peste 50 de puncte geografice diferite în care s-au găsit pumnaie răzlețe sau în grup. Astfel, în lumina documentației existente, acum abundente și variate, alcătuirea unei lucrări de ansamblu despre pumnaie, de analiză și sinteză în același timp, este astăzi nu numai posibilă dar și necesară.

I. Repertoriu

Pentru a asigura lucrării un caracter unitar, de ansamblu, în acest capitol vor fi incluse toate descoperirile de pumnaie hallstattiene tîrzii de pe teritoriul României, atît cele inedite cît și cele intrate deja în literatura de specialitate.

1. Agapia (com. Agapia, jud. Neamț). Cu ocazia unor lucrări de construcție, în anul 1970, a fost descoperit în vatra satului Agapia un pumnaie de fier cu două tășuri, garda cordiformă și mînerul terminat într-o bară transversală. Datat în a doua jumătate a sec. al VI-lea î.e.n., pumnaieul are vîrfu rupt din vechime, iar garda lipsește în întregime¹ (fig. 2/7 și 10/18).

2. Aiud (jud. Alba). Descoperirile mai vechi de pe teritoriul Aiudului pun în evidență și patru pumnaie de fier: 1) de pe terasa Hellos provine un pumnaie cu mîneru îngustîndu-se spre capătul superior, în care era fixată, probabil, o bară transversală, garda cordiformă și lama cu vîrfu rupt din vechime² (fig. 8/5 și 10/38); 2) din punctul "Cinege" provine un exemplar cu bară transversală, mîneru dreptunghiular în secțiune, cu marginile reliefate, garda cordiformă și lama, cu două tășuri aproape paralele, ruptă spre vîrf³ (fig. 6/7 și 10/30); 3) pumnaie cu capătul mînerului îngroșat în formă de măciuc, garda cordiformă alungită la partea superioară și lama cu vîrfu rupt⁴ (fig. 6/6 și 10/2); 4) pumnaie avînd mîneru prevăzut cu nervuri longitudinale paralele și terminat cu o bară orizontală cu brațele scurte. Garda are forma de inimă turtită cu cei doi lobi bine profilați. Lama lipsește aproape în întregime⁵ (fig. 6/8 și 10/29).

3. Arad (jud. Arad). În Muzeul de istorie din Arad se află un pumnal de fier descoperit, după toate probabilitățile, la Pecica⁶. Pumnalul are mînerul de formă dreptunghiulară, cu marginile înălțate, care se termină la partea superioară într-o bară transversală dreaptă cu brațele egale. La capătul opus este fixată o gardă cordiformă cu doi lobi simetrici. De o lungime apreciabilă, lama are două tăişuri și o nervură pe mijloc (fig. 4/5 și 10/11).

4. Archita (com. Vînători, jud. Mureș). Pe teritoriul satului Archita, au fost descoperite, întîmplător, două pumnale de fier. Unul dintre ele are mînerul mai lat la capătul superior, îngustîndu-se spre bază, unde se află garda cordiformă cu cei doi lobi egali, cu umerii rotunjiți și lăsați în jos. Lama, care se îngustează spre vîrf, are două tăişuri și o nervură mediană⁷ (fig. 5/3 și 10/23).

5. Batoș (com. Batoș, jud. Mureș). Din inventarul unui mormînt de inhumatie descoperit în punctul "Lotul Dumbrava", situat la circa 4 km vest de satul Batoș, face parte și un pumnal de fier cu terminația mînerului într-o bară îndoită în formă de antene, garda cordiformă masivă, bine reliefată și lama cu două tăişuri aproape paralele și carenă pe mijloc. Pumnalul, cu vîrfurile lamei rupte din vechime, se datează în sec. al VI-lea f.e.n.⁸ (fig. 8/2 și 10/46).

6. Bălăbănești (com. Bălăbănești, jud. Galați). În vatra satului Bălăbănești a fost descoperit, în anul 1970, un pumnal de fier cu bara mînerului transversală, garda cordiformă și lama cu două tăişuri și o nervură mediană⁹.

7. Benic (com. Galda de Jos, jud. Alba). De pe teritoriul satului Benic provine un pumnal de fier, descoperit întîmplător în anul 1897. Pumnalul are mînerul simplu, terminat cu o măciucă, garda cordiformă cu doi lobi și lama cu un singur tăiș¹⁰ (fig. 8/4 și 10/4).

8. Bîcu (com. Ipatele, jud. Iași). Pe cotul de deal dintre Valea Humăriei și Valea Babei a fost descoperit întîmplător, în anul 1953, un pumnal de fier cu terminația mînerului într-o bară transversală, garda în formă de inimă cu cei doi lobi oblici și partea superioară în unghi ascuțit. Lama pumnalului, care se îngustează spre vîrf, are două tăişuri și o carenă pe mijloc¹¹ (fig. 5/2 și 10/39).

9. Bîrsești (com. Bîrsești, jud. Vrancea). Săpăturile arheologice efectuate între 1955-1958 în necropola tumulară de la Bîrsești din perioada hallstattiană tîrzie au scos la iveală patru pumnale de fier, care făceau parte din inventarul mormintelor: 1) în tumulul I s-a descoperit un pumnal cu mînerul terminat într-o bară transversală¹² (fig. 8/11 și 10/24); 2) al doilea exemplar, descoperit în tumulul VI, are mînerul terminat, după cît se pare, cu antene, garda cordiformă mult turtită și lama ușor arcuită¹³ (fig. 6/9 și 10/40); 3) al treilea pumnal, descoperit în tumulul XIII, are mînerul scurt, terminat într-o bară orizontală cu brațele scurte, garda probabil cordiformă cu părțile laterale aproape drepte și lama cu două tăişuri¹⁴ (fig. 7/4 și 10/36); 4) ultimul exemplar prezintă mînerul cu terminația în antene, garda în formă de inimă ușor turtită și lama cu două tăişuri oblice¹⁵ (fig. 7/1 și 10/47). Într-o stare proastă de conservare, pumnalele datează din sec. VI-V f.e.n.

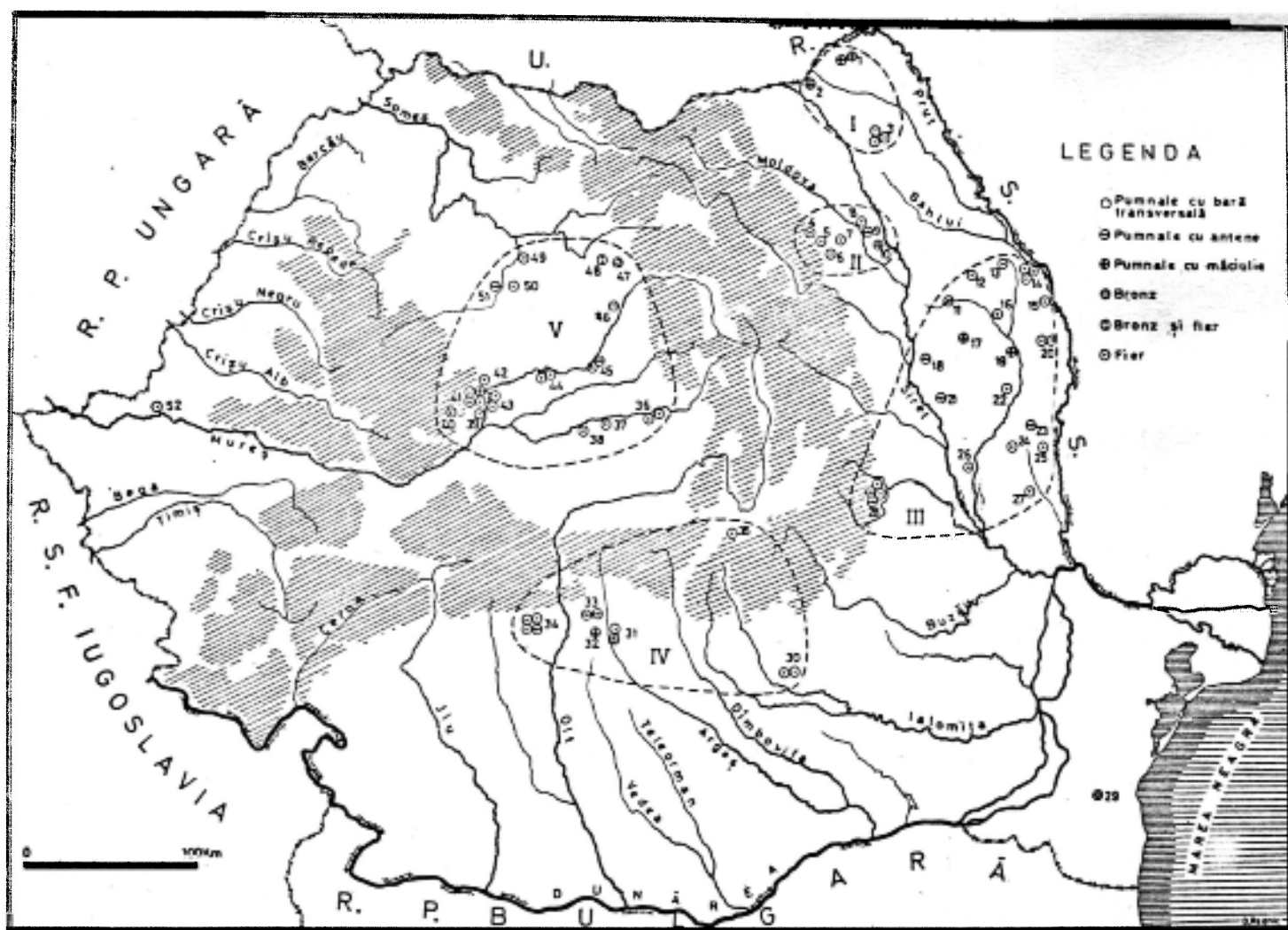

Fig.1. - Răspândirea pumnalelor hallstattiene târzii pe teritoriul României.

- I. Zona Câmpiei Jijiei Superioare: 1, Cristinești; 2, Hilișeu; 3, Zăicești.
- II. Depresiunea Neamțului: 4, Văratec; 5, Agapia; 6, Ghindăoani; 7, Petricani; 8, Boureni; 9, Miroslăvești; 10, Muncelu de Sus.
- III. Zona Podișului Central Moldovenesc: 11, Dumești; 12, Bîcu; 13, Comarna; 14, Cozia; 15, Ghermănești; 16, Dănești; 17, Rădeni; 18, Nănești; 19, Vaslui; 20, Huși; 21, Găiceana; 22, Suseni; 23, Mînzătești; 24, Bălăbănești; 25, Gănești; 26, Buciumeni; 27, Măcișeni; 28, Bîrsești. 29, Medgidia.
- IV. Zona subcarpatică a Munteniei și Olteniei: 30, Ploiești-Triaș; 31, Curtea de Argeș; 32, Tigveni; 33, Cepari; 34, Ferigile; 35, Brașov.
- V. Zona Mureșului Superior: 36, Archita; 37, Șaroș; 38, Bratei; 39, Teiuș; 40, Benic; 41, Aiud; 42, Mirăslău; 43, Ciumbrud; 44, Cipău; 45, Cristești; 46, Batoș; 47, Posmuș; 48, Mărișelu; 49, Năsal; 50, Gădălin; 51, Frata; 52, Arad.

10. Boureni (com.Moțca, jud.Iași). Pe colinele care separă Valea Moldovei de cea a Siretului, lângă satul Boureni a fost descoperit, ocazional, un pumnal de fier, cu mînerul care se îngustează spre gardă, terminat într-o bară orizontală. Placa sau garda mînerului are forma de inimă cu cei doi lobi cu umerii rotunjiți. Lama, sub formă de triunghi alungit, are două tăişuri și o nervură mediană¹⁶ (fig. 7/8 și 10/19).

11. Brașov (jud.Brașov). În Brașov, probabil în cartierul Barolomeu, s-a găsit un pumnal de fier cu mînerul străbătut de la un capăt la celălalt de linii incizate, terminat într-o bară transversală dreaptă. Placa mînerului are forma de inimă mult turtită, cu partea superioară în unghi ascuțit și cei doi lobi cu umerii rotunjiți. Lama cu două tăişuri este prevăzută cu o carenă pe mijloc¹⁷ (fig.7/3 și 10/34).

12. Bratei (com.Bratei, jud.Sibiu). Pe teritoriul satului Bratei a fost descoperit, în anul 1958, un mormânt din inventarul căruia face parte și un pumnal de fier cu terminația mînerului într-o bară orizontală, garda cordiformă și lama cu două tăişuri¹⁸ (fig.6/4 și 10/28).

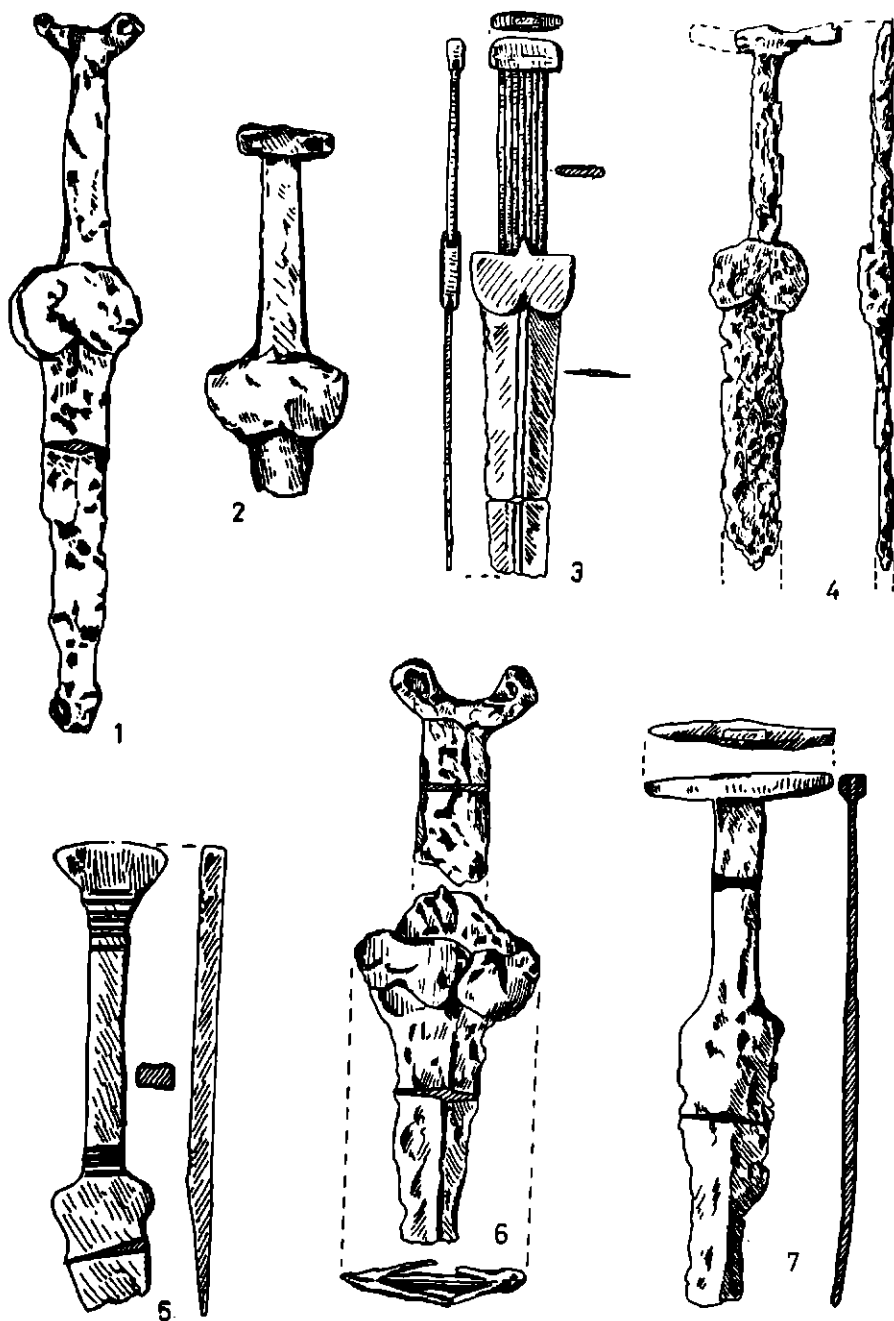
13. Buciumeni (com.Buciumeni, jud.Galați). Pe teritoriul satului Buciumeni s-a descoperit, ocazional, un pumnal de fier cu două tăişuri, garda cordiformă și mînerul terminat cu o bară transversală¹⁹.

14. Cepari (com.Cepari, jud.Argeș). Cu ocazia cercetărilor arheologice efectuate în 1975 în necropola tumulară de incinerare de la Cepari s-au descoperit și două pumnale de fier, ambele în tumul nr.5: 1) pumnal cu antene cu terminațiile stilizate în formă de cap de vultur, garda cordiformă și lama cu două tăişuri, prevăzută cu o nervură pe mijloc; 2) pumnal cu un singur tăiș, garda cordiformă și mînerul terminat cu antene cu capetele conice. Cele două pumnale sînt încadrate în faza Ferigile III²⁰.

15. Cipău (com.Iernut, jud.Mureș). Din necropola tumulară de lângă gara Cipău provin și două pumnale de fier: 1) primul exemplar, rezultat al unei descoperiri mai vechi, are mînerul lung terminat cu antene. Mînerul se dimensionează ușor spre capătul inferior, unde se află garda în formă de inimă cu doi lobi. Lama, destul de scurtă în raport cu mînerul, este prevăzută cu două tăişuri și o carenă pe mijloc²¹ (fig. 9/1 și 10/42); 2) celălalt exemplar descoperit în 1955 are mînerul terminat într-o bară orizontală, garda în formă de inimă cu doi lobi și lama cu vârful ușor curbat²² (fig.8/1 și 10/35). Pumnalul este datat la sfîrșitul sec. al V-lea sau începutul celui următor.

16. Ciumbrud (Aiud, jud.Alba). În necropola hallstattiană tîrzie din punctul "Podireu" au fost găsite și două pumnale de fier, dintre care unul cu bara din capătul mînerului transversală, ușor arcuită în sus, garda cordiformă și lama cu un singur tăiș. Puternic mîncat de rugină, pumnalului îi lipsește vârful lamei și parțial brațul drept al barei de la capătul mînerului²³ (fig.2/4 și 10/12).

17. Comarna (com.Comarna, jud.Iași). În vatra satului Comarna s-a descoperit, întîmplător, în anul 1948, un pumnal de fier cu mînerul într-o bară transversală, ușor arcuită în sus, garda cordiformă și lama, de formă triunghiulară, cu două tăişuri și o nervură mediană²⁴ (fig. 6/5 și 10/26).

Fig.2 - Pumnale hallstattiene târzii din România: 1,2- Cristești; 3- Posmuș; 4- Ciumbrud; 5- Rădeni; 6- Teiuș; 7- Agapia. 3-bronz; 1-2, 4-7- fier .

18. Cozia (com.Costuleni, jud.Iași). În așezarea hallstattiană de la Cozia au fost descoperite și câteva morminte în inventarul cărora s-au găsit și două pumnale de fier²⁵. Un al treilea exemplar, descoperit întâmplător în anul 1974, reprezintă un pumnal cu terminația mânerului în antene arcuite spre interior, garda cordiformă rotunjită și lama cu două tăişuri paralele, prevăzută cu nervură mediană. Părțile laterale ale mânerului sînt ornamentate cu grupe de cîte patru și cinci liniuțe transversale paralele²⁶ (fig.3/1 și 10/41). Pumnalul este datat în sec.VI-V f.e.n.

19. Cristești (com.Cristești, jud.Mureș). În mormîntul nr.9 din necropola hallstattiană de la Cristești au fost descoperite printre altele și două pumnale de fier datate la sfîrșitul sec. al VI-lea și mijlocul sec. al V-lea f.e.n.: 1) pumnal fragmentar, cu mânerul scurt, îngustîndu-se spre capătul în care se găsește fixată o bară transversală dreaptă. Garda este cordiformă, iar lama, probabil cu două tăişuri, se mai păstrează doar în parte (fig.2/2 și 10/32); 2) pumnal cu mânerul terminat cu antene perforate la capete, garda în formă de inimă cu doi lobi și lama, care se subțiază spre vîrf, cu două tăişuri și o nervură mediană, abia vizibilă²⁷ (fig.2/1 și 10/44).

20. Cristinești (com.Cristinești, jud.Botoșani). În vatra satului Cristinești au fost descoperite,întîmplător în anul 1966, două pumnale de fier: 1) pumnal cu mânerul scurt terminat cu o măciulie, garda cordiformă cu marginea superioară în unghi, lama cu două tăişuri și nervură pe mijloc (fig.8/9 și 10/7); 2) pumnal asemănător cu cel prezentat anterior. Îi lipsește doar terminația mânerului, care era, probabil, analoagă cu aceea a celui alt exemplar²⁸ (fig.8/10 și 10/6).

21. Curtea de Argeș (jud.Dîmbovița). În mormintele tumulare de la Curtea de Argeș au fost descoperite două pumnale din perioada Hallstatt-ului tîrziu: 1) pumnal cu mânerul de bronz terminat cu antene, garda cordiformă rotunjită și lama ușor arcuită cu un singur tăiș. Atît mânerul cît și terminația acestuia au suprafețele bogat ornamentate (fig.4/2 și 10/43); 2) celălalt exemplar are mânerul terminat cu o bară orizontală, străbătut de la un capăt la altul de trei caneluri adînci, garda cordiformă cu umerii lobilor ascuțiți, lama cu două tăişuri și o nervură pe mijloc²⁹ (fig.4/1 și 10/15). Ambele pumnale se datează în cea de a doua jumătate a sec. al VI-lea f.e.n.

22. Dănești (com.Dănești, jud.Vaslui). În colecția lui C.Buraga din Dănești se află un pumnal de fier cu două tăişuri, garda cordiformă și mânerul simplu, terminat într-o bară orizontală, de formă dreptunghiulară³⁰.

23. Dumești (com.Dumești, jud.Vaslui). Pe teritoriul satului Dumești a fost descoperit ocazional un pumnal cu două tăişuri, garda cordiformă și mânerul terminat într-o bară transversală dreaptă³¹.

24. Ferigile (localitate înglobată la satul Costești, com. Costești, jud.Vîlcea). În cursul săpăturilor arheologice din necropola tumulară de incinerare de la Ferigile au apărut patru pumnale de fier datate în a doua jumătate a sec. al VI-lea f.e.n.: 1) pumnal cu mânerul străbătut de la un capăt la altul de patru nervuri paralele și terminat

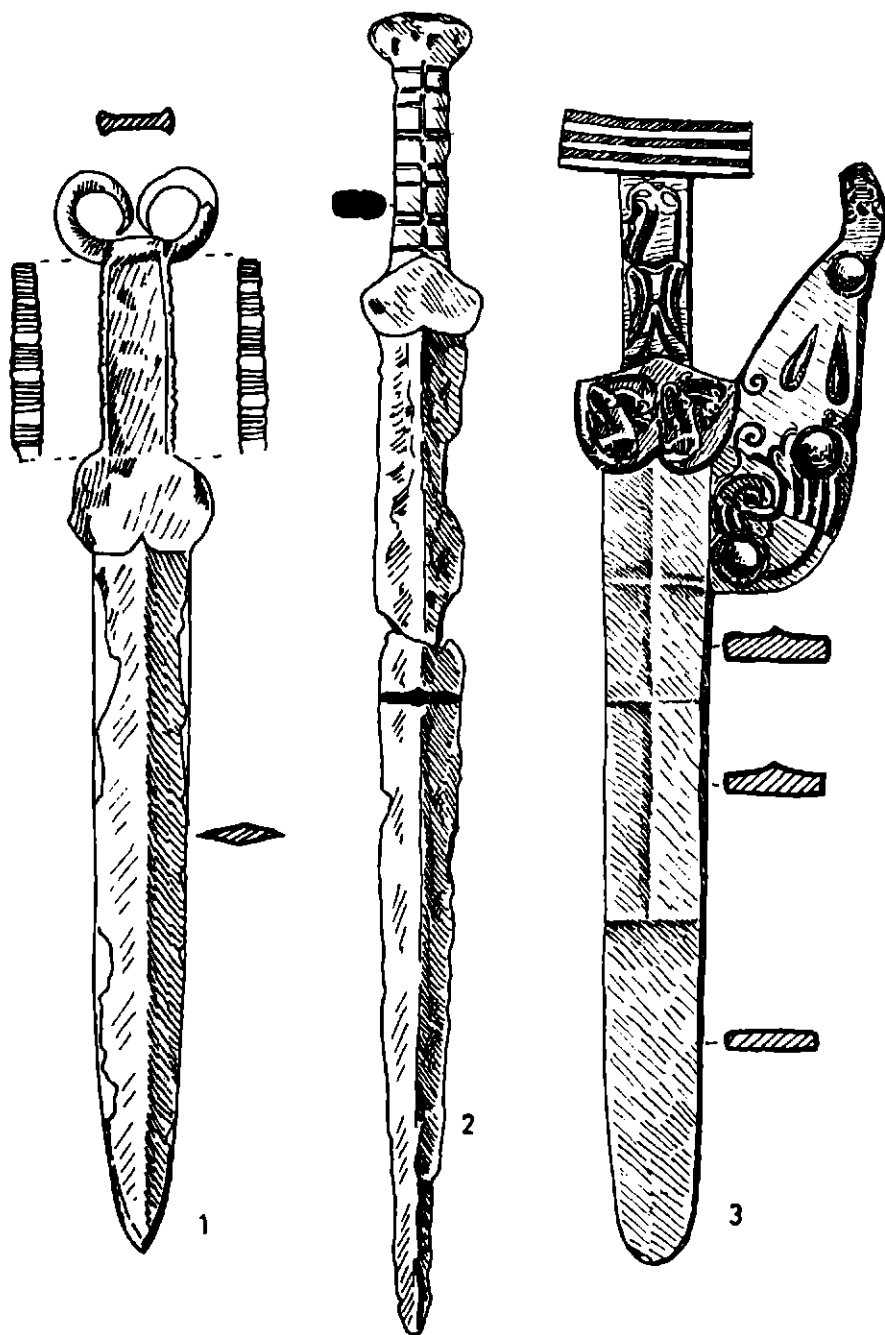

Fig.3 - Pumnale hallstattiene tîrzii din România: 1- Cozia; 2- Tigveni; 3- Medgidia; 3- bronz; 1-2- fier .

Într-o bară orizontală cu garda cordiformă dreaptă la partea superioară și lama, care se îngustează spre vîrf, cu două tăişuri și o nervură mediană (fig.4/4 și 10/16); 2) al doilea exemplar, descoperit în tumulul 41, are mînerul scurt, prevăzut cu șanțuri longitudinale paralele, terminat într-o bară transversală dreaptă, garda cordiformă cu partea superioară în unghi și lama, ruptă la vîrf, cu două tăişuri și nervură pe mijloc. Pe bara din capătul mînerului, pe gardă și de-a lungul nervurii mediane a lamei se observă un decor realizat din șiruri de puncte (fig.4/3 și 10/10); 3) descoperit în tumulul 44, al treilea pumnal are mînerul terminat într-o bară îndoită sub formă de antene, garda cordiformă, ușor rotunjită și lama cu două tăişuri și nervură mediană. Mînerul este ornamentat cu linii transversale paralele întrerupte pe mijloc de o linie longitudinală (fig.6/1 și 10/51); 4) ultimul exemplar este reprezentat de un pumnal cu mînerul terminat într-o bară orizontală cu brațele subțiate spre capete, garda cordiformă dreaptă la partea superioară și lama, ruptă la vîrf, cu două tăişuri aproape paralele și o nervură pe mijloc³² (fig.7/10 și 10/33).

25. Frata (com.Frata, jud.Cluj). Din inventarul unui mormînt descoperit întîmplător, în 1944, pe teritoriul satului Frata provine un pumnal de fier cu terminația mînerului într-o bară îndoită sub formă de antene, garda cordiformă și lama cu două tăişuri³³ (fig.7/5 și 10/50), datat în sec. al V-lea f.e.n.

26. Gădălin (com.Jucu, jud.Cluj). În punctul "Dealul Crucii" s-au descoperit ocazional, în anul 1968, cîteva obiecte reprezentînd inventarul unui mormînt datat în sec.VI-V f.e.n. Din inventarul mormîntului face parte și un pumnal de fier cu bara transversală puțin înclinată, garda în formă de inimă cu cei doi lobi asimetrici și lama cu două tăişuri și nervură mediană³⁴ (fig.5/4 și 10/17).

27. Găiceana (com.Găiceana, jud.Bacău). Pe teritoriul comunei Găiceana a fost descoperit, întîmplător, un pumnal de fier cu două tăişuri, garda cordiformă cu umerii lobilor ascuțiți și mînerul terminat într-o bară îndoită, cu capetele modelate în formă de cap de șarpe³⁵ (fig.5/1 și 10/48).

28. Gănești (com.Cavadinești, jud.Galați). În marginea de est a satului Gănești a fost descoperit, ocazional, un pumnal cu două tăişuri, garda cordiformă și mînerul terminat într-o bară transversală³⁶.

29. Ghermănești (com.Drînceni, jud. Vaslui). Pe teritoriul satului Ghermănești s-a descoperit, întîmplător, un pumnal de fier³⁷.

30. Ghindăoani (com.Băltățești, jud.Neamț). Pe panta sudică a dealului Dumbrăvioara, situat la sud-est de Ghindăoani, a fost descoperit, ocazional, un pumnal de fier cu mînerul ale cărui margini sînt ușor înălțate, terminat într-o bară transversală dreaptă, garda în formă de inimă cu umerii celor doi lobi rotunjiți și lama cu două tăişuri și nervură mediană³⁸ (fig.7/9 și 10/9).

31. Hilișeu (com.Hilișeu-Horia, jud.Botoșani). În curtea Școlii generale din Hilișeu s-au descoperit întîmplător, în anul 1960, mai multe obiecte, printre care și un pumnal de fier cu un singur tăiș și mînerul terminat cu o măciulie³⁹ (fig.8/6 și 10/3).

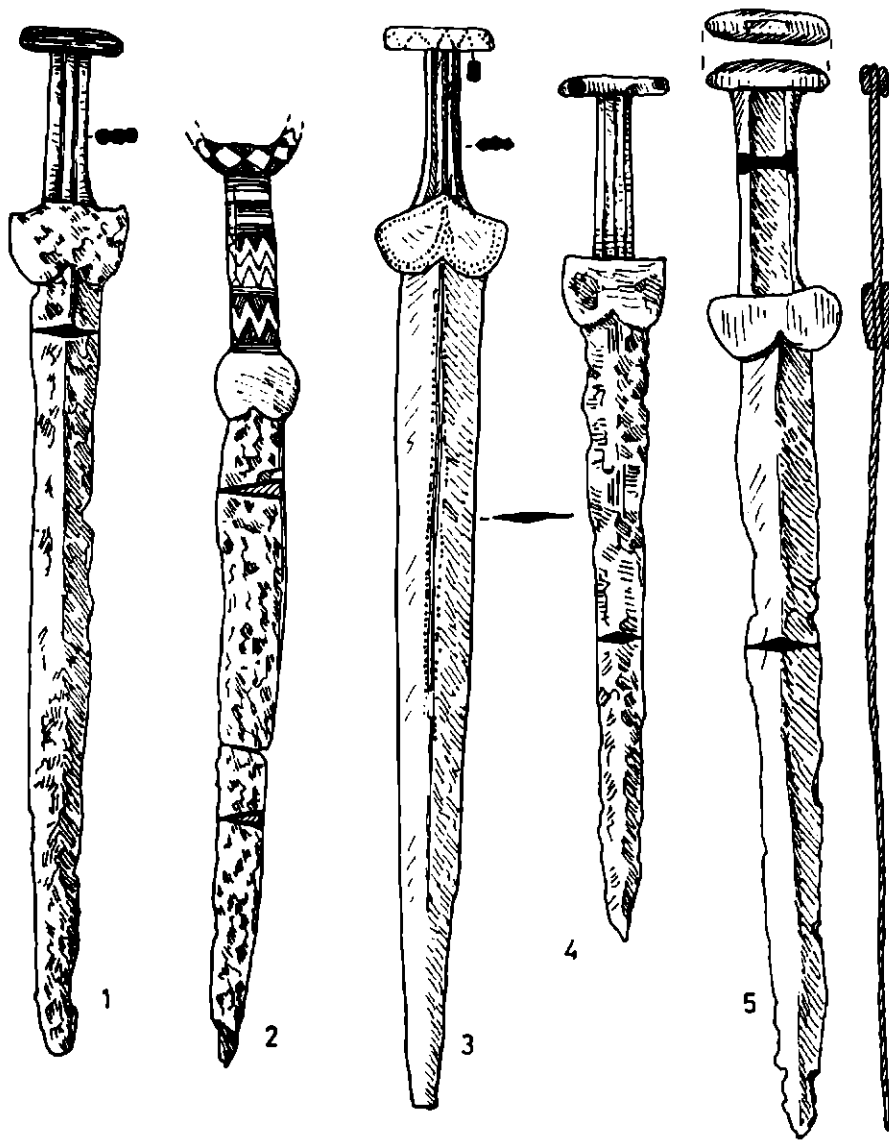

Fig.4 - Pumnale hallstattiene tîrzii din Romînia: 1-2- Curtea de Argeş; 3-4- Ferigile; 5- Arad; 2-bronz şi fier; 1,3-5- fier .

32. Huși (jud. Vaslui). Cu ocazia unor lucrări de interes public, efectuate în 1973 în centrul orașului Huși, a fost descoperit și un mormânt de înhumatie din inventarul căruia provine un pumnal de fier complet ruginit și altul fragmentar, fără vîrf și mîner⁴⁰.

33. Măcișeni (com. Corni, jud. Galați). La circa 2 km nord-vest de satul Măcișeni, pe partea dreaptă a văii Gerului, s-a descoperit ocazional un pumnal de fier cu mînerul avînd marginile înălțate, terminat într-o bară orizontală, garda în formă de inimă cu doi lobi simetrici și lama cu două tășuri și nervură pe mijloc, de forma unui triunghi ascuțit⁴¹ (fig. 8/3 și 10/27). Pumnalul este datat în sec. al V-lea f.e.n.

34. Mărișelu (com. Mărișelu, jud. Bistrița-Năsăud). Cercetările arheologice efectuate în necropola hallstattiană tîrzie de la Mărișelu au prilejuit descoperirea unui pumnal cu mînerul de bronz terminat cu bară transversală⁴².

35. Medgidia (jud. Constanța). În 1955 s-a descoperit în apropierea orașului Medgidia o piesă de bronz în formă de pumnal, care datează din prima jumătate a sec. al V-lea f.e.n. Mînerul, pe suprafața căruia este gravat un vultur, se termină printr-o bară transversală cu brațele egale, ornamentată cu trei benzi paralele umplute cu liniuțe oblice. Baza mînerului sau garda nu este reprodusă, deoarece aceasta reprezintă pumnalul în teacă. În schimb, în partea superioară a tecii, se află o placă în formă de inimă cu doi lobi egali, pe cîmpul căreia se află reprezentări animaliere. Restul tecii se împarte în patru părți inegale. Placa-ataș, prinsă de partea superioară a tecii, este în întregime ornamentată cu motive animaliere stilizate⁴³ (fig. 3/3 și 10/8).

36. Mirăslău (com. Mirăslău, jud. Alba). În punctul "Dealul mormintelor" de pe teritoriul satului Mirăslău a fost descoperit un pumnal de fier cu partea superioară a mînerului prevăzută cu linii transversale incizate și terminată cu o bară transversală puțin concavă și garda cordiformă cu doi lobi asimetrice⁴⁴ (fig. 9/4 și 10/14).

37. Miroslăvești (com. Miroslăvești, jud. Iași). Pe teritoriul satului Miroslăvești s-a descoperit, ocazional, un pumnal de fier cu două tășuri, aproape paralele, garda cordiformă și mînerul terminat cu antene⁴⁵.

38. Mînzătești (com. Mălușteni, jud. Vaslui). În punctul "Sîmpetru" de pe teritoriul satului Mînzătești a fost descoperit, întîmplător, un mormânt de înhumatie, din inventarul căruia face parte și un pumnal de fier cu mînerul terminat cu antene, ornamentat cu linii transversale întrerupte pe mijloc de o linie longitudinală incizată⁴⁶ (fig. 9/2 și 10/22). Pumnalul este datat în sec. VI-V f.e.n.

39. Muncelu (com. Mogoșești-Siret, jud. Iași). Pe teritoriul satului Muncelu a fost descoperit, ocazional, un pumnal de fier cu un singur tăș, garda cordiformă și mînerul cu terminație în formă de măciuc⁴⁷.

40. Nănești (com. Parincea, jud. Bacău). Pe teritoriul satului Nănești a fost descoperit, întîmplător, un pumnal de fier cu mînerul terminat cu antene, garda în formă de inimă cu doi lobi și lama cu două tășuri⁴⁸ (fig. 7/2 și 10/49).

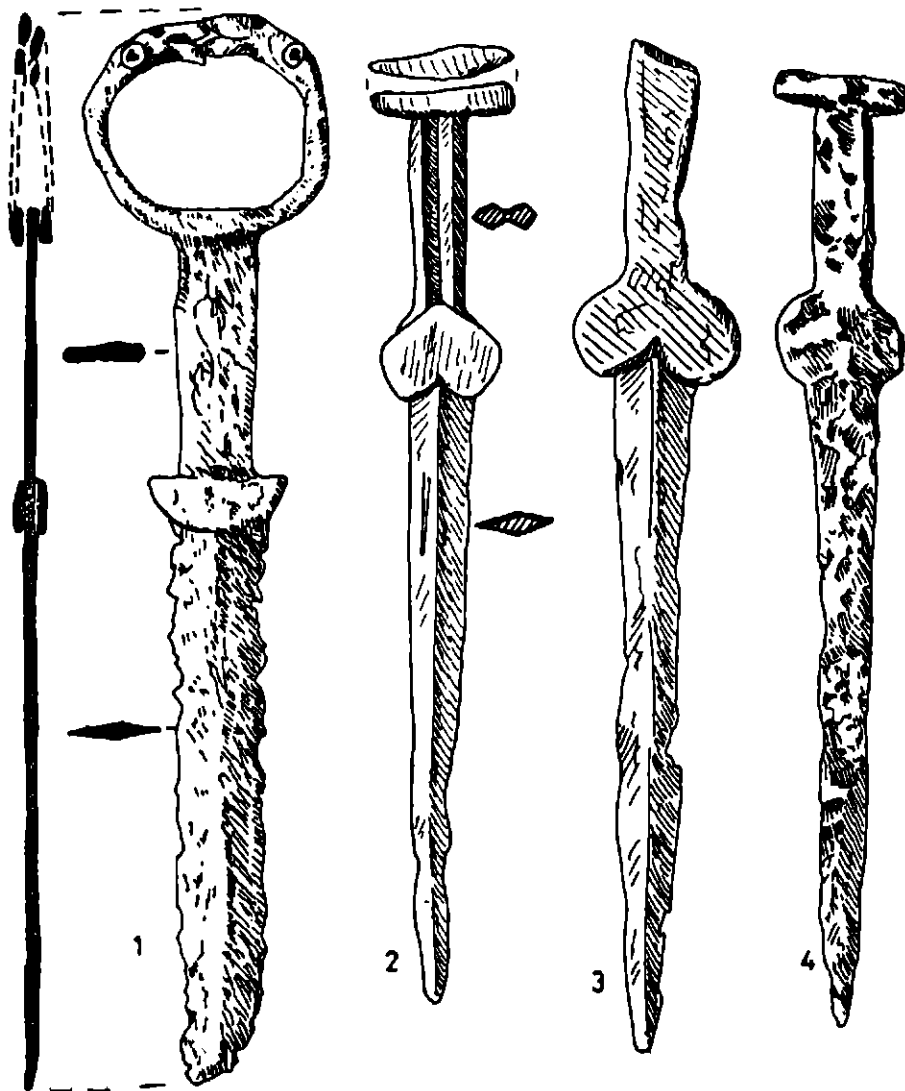

Fig.5 - Pumnale hallstattiene tîrzii din Romînia: 1- Găiceana;
2- Bîcu; 3- Archita; 4- Gădălin. 1-4- fier .

41. Năsal (com. Țaga, jud. Cluj). Pe teritoriul satului Năsal a fost descoperit un pumnal de fier cu terminația mînerului ruptă din vechime, garda cordiformă, mult turtită și lama îngustă cu nervură pe mijloc⁴⁹ (fig. 7/6).

42. Petricani (com. Petricani, jud. Neamț). În vatra satului Petricani a fost descoperit, ocazional, un pumnal de fier cu mînerul terminat într-o bară transversală ornamentată cu motive animaliere pe una din suprafețe, garda cordiformă și lama cu două tășuri aproape paralele, prevăzută cu nervură mediană⁵⁰ (fig. 9/3 și 10/22).

43. Ploiești-Triaj (jud. Prahova). În inventarul unor morminte hallstattiene tîrzii descoperite la Ploiești-Triaj s-au găsit și două pumnale de fier, dintre care unul cu două tășuri, garda cordiformă și mînerul terminat într-o bară transversală⁵¹.

44. Posmuș (com. Șieu, jud. Bistrița-Năsăud). Pe "Dealul Martilei", situat la circa 500 m față de satul Posmuș, s-a descoperit fortuit un pumnal cu mînerul terminat cu o bară transversală, garda în formă de inimă, cu partea superioară răsfrîntă, în unghi ascuțit, lama cu două tășuri și nervură mediană. De o parte și de alta a nervurii mediane se află două șanțuri longitudinale paralele. La rîndul său, corpul mînerului este prevăzut cu șase linii longitudinale și paralele. Bara transversală este și ea prevăzută cu două linii paralele⁵² (fig. 2/3 și 10/20). Pumnalul se datează în sec. VI-V î.e.n.

45. Rădeni (com. Dragomirești, jud. Vaslui). Pe Dealul Morii, situat la nord-est de satul Rădeni, a fost descoperit un mormînt de înhumatie, în inventarul căruia se află și un pumnal de fier cu mînerul prevăzut cu linii orizontale spre capete și terminat cu măciulie. Lama, cu un singur tăș și ușor curbată, lipsește în cea mai mare parte, ca și garda pumnalului⁵³ (fig. 2/5 și 10/5). Pumnalul este datat în sec. V-IV î.e.n.

46. Suseni (com. Băcani, jud. Vaslui). În partea de sud a satului Suseni, pe locul numit "Saca", a fost descoperit, ocazional, un pumnal de fier cu mînerul avînd marginile înălțate și lărgindu-se spre capătul superior, care se termină cu o bară transversală. Garda pumnalului, în formă de inimă cu doi lobi, are partea superioară frîntă în unghi obtuz, iar lama, cu două tășuri, prezintă o nervură pe mijloc⁵⁴ (fig. 7/7 și 10/25). Cronologic, pumnalul este datat în sec. VI-IV î.e.n.

47. Saraș (orașul Dumbrăveni, jud. Sibiu). Pe dealul care se ridică la sud-est de sat a fost descoperit un mormînt de înhumatie, din inventarul căruia face parte și un pumnal de fier cu mînerul străbătut de linii longitudinale adîncite, terminat cu o bară orizontală, garda cordiformă cu partea superioară concavă și lama, îngustîndu-se spre vîrf, cu două tășuri și nervură mediană⁵⁵ (fig. 6/2 și 10/21). Pumnalul este datat în sec. V-IV î.e.n.

48. Teiuș (jud. Alba). Pe latura estică a platoului "Cetățuia", situat în partea de sud a orașului Teiuș, au fost descoperite cîteva morminte, printre care unele din perioada hallstattiană tîrzie. Din inventarul mormîntului nr. 2 face parte și un pumnal fragmentar din fier cu antene la mîner, garda cordiformă bine reliefată și lama cu două tășuri

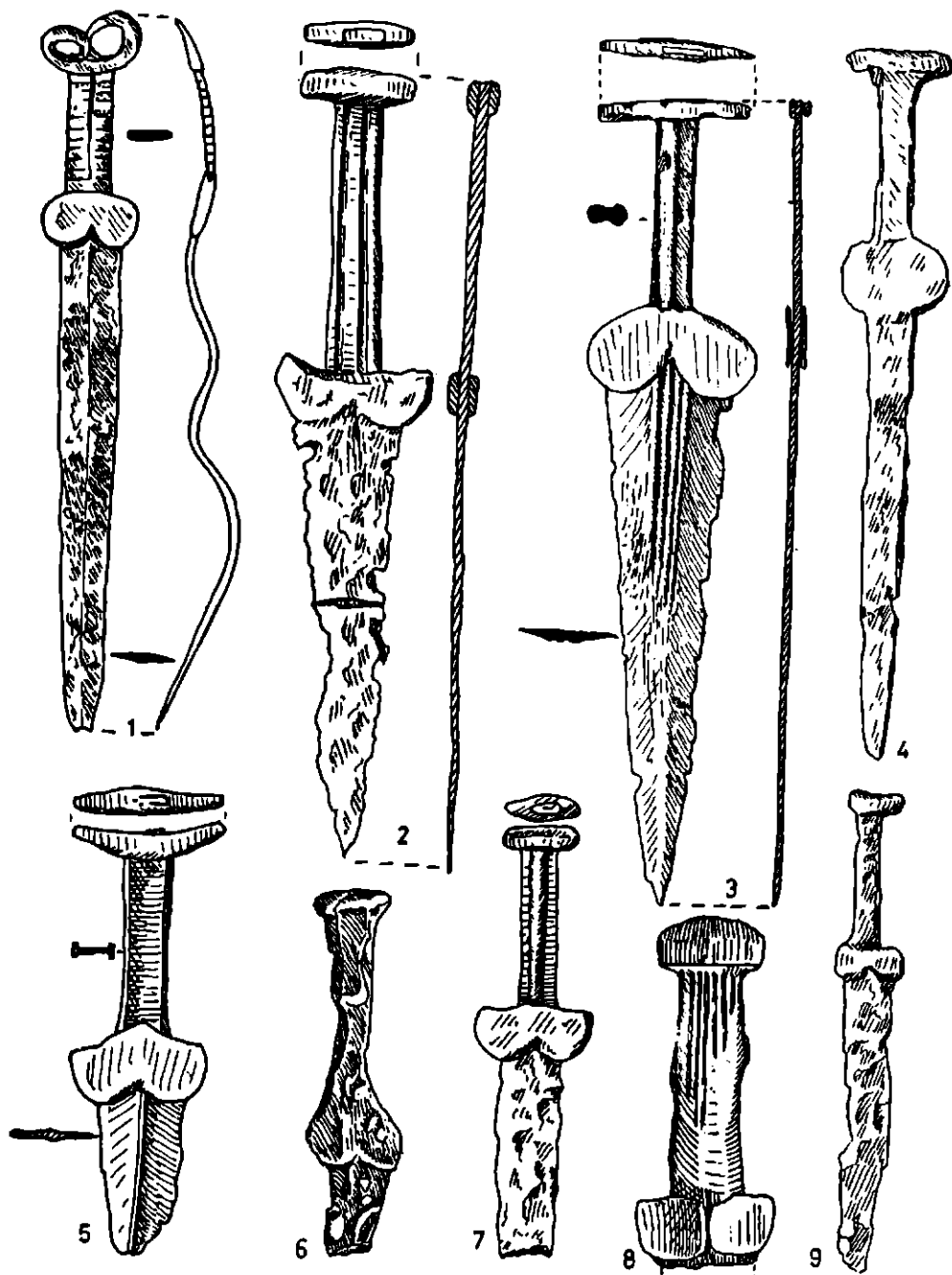

Fig.6 - Pumnale hallstattiene tîrzii din România: 1-Ferigile; 2-Saros; 3-Văratec; 4-Bratei; 5-Comarna; 6-8-Aiud; 9-Bîrseşti; 1-9-fier

și nervură mediană⁵⁶ (fig.2/6 și 10/45). Pumnalul, puternic corodat, este datat la mijlocul sec. al VI-lea f.e.n.

49. Tigveni (com.Tigveni, jud.Argeș). În tumulul 9 din necropola hallstattiană tîrzie de la Tigveni s-a descoperit un pumnal de fier cu mînerul scurt, terminat cu o măciulie. Pe mîner se găsesc linii transversale paralele, întrerupte pe mijloc de o linie longitudinală. Garda este în formă de inimă cu partea superioară înălțată iar lama, foarte lungă, cu două tăişuri și nervură mediană⁵⁷ (fig.3/2 și 10/1).

50. Vaslui (jud.Vaslui). În punctul "Capul Rediului", situat în partea de sud-vest a orașului Vaslui, pe șoseaua spre Bacău, a fost descoperit, întîmplător, în 1973, un pumnal de fier cu mînerul terminat cu măciulie. Garda pumnalului lipsește⁵⁸.

51. Văratec (com.Agapia, jud.Neamț). Pe Dealul Ciorii, situat între satele Văratec și Filioara, a fost descoperit, ocazional, un pumnal de fier avînd mînerul cu marginile înălțate, terminat într-o bară transversală, garda în formă de inimă cu cei doi lobi ușor lăsați în jos și lama, sub forma unui triunghi alungit, cu două tăişuri și nervură mediană, flancată de cîte două mici canale⁵⁹ (fig.6/3 și 10/37). Pumnalul este datat cu probabilitate în a doua jumătate a sec. al VI-lea f.e.n.

52. Zăicești (com.Bălușeni, jud. Botoșani). În satul Zăicești, pe panta sudică a dealului "Porcari", au fost descoperite, întîmplător, două pumnale de fier: 1) pumnal cu terminația mînerului într-o bară transversală ușor rotunjită la capete, garda cordiformă, cu partea superioară puțin înălțată, lama cu două tăişuri (fig.8/7 și 10/13); 2) celălalt exemplar, cu terminația mînerului ruptă din vechime, are garda cordiformă și lama îngroșată la mijloc, cu două tăişuri⁶⁰ (fig.8/8 și 10/31). Un al treilea exemplar descoperit în 1962, cu ocazia unor lucrări de construcție, este un pumnal cu două tăişuri, garda cordiformă și mînerul terminat într-o bară transversală⁶¹. Pumnalele sînt databile în sec. VI-V f.e.n.

II. Răspîndire și specific

Examinarea atentă a hîrții cu descoperirile de pumnale hallstattiene tîrzii (fig.1) permite constatarea că aceste arme sînt răspîndite pe întreg teritoriul României, cuprinzînd mal ales Moldova, într-o mică măsură Dobrogea⁶², zona subcarpatică a Munteniei și Olteniei și o parte din Transilvania.

Difuziunea acestora cuprinde, în linii generale, aproape întreg teritoriul Moldovei. Partea septentrională a zonei dintre Prut și Siret, în special Cîmpia Jijiei Superioare, se remarcă prin descoperirile de la Cristinești, Hilișeu și Zăicești, care par să formeze un grup tipologic deosebit. Mai spre sud-vest, în depresiunea Neamțului, între rîurile Moldova și Bistrița, se conturează un grup bine individualizat datorită descoperirilor de la Agapia, Vînători, Petricani etc. Frecvența lor capătă un accent deosebit în zona Podișului Central Moldovenesc, îndeosebi în bazinul Bîrladului, extinzîndu-se pînă în regiunea de curbura a Carpaților Orientali, necropola de la Bîrsești din depresiunea Vrancei marcînd limita sud-vestică a acestei extensiuni.

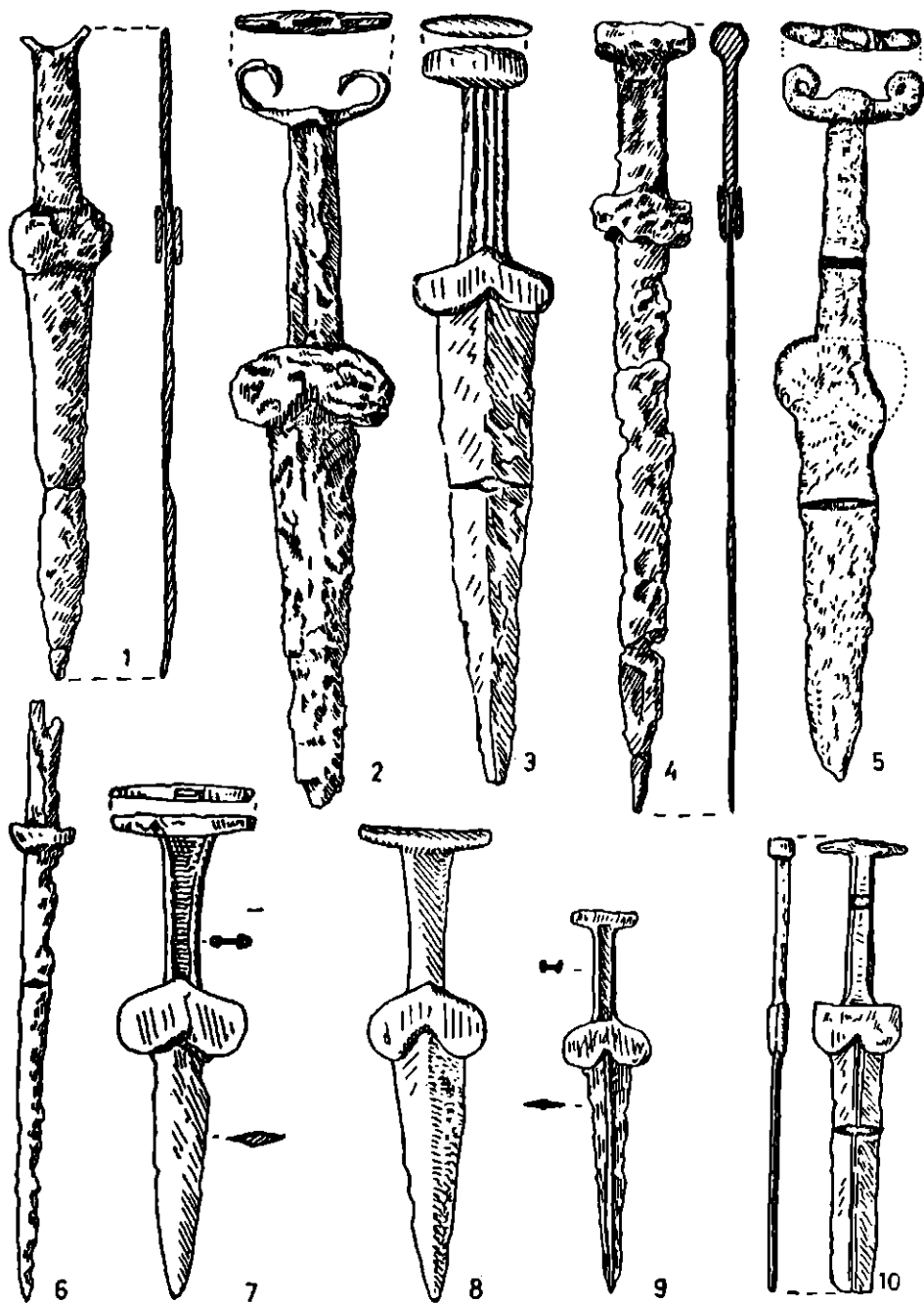

Fig.7. - Pumnale hallstattiene tîrzii din România: 1 - Bîrseşti; 2 - Năneşti; 3 - Braşov; 4 - Bîrseşti; 5 - Frata; 6 - Năsal; 7 - Suseni; 8 - Boureni; 9 - Ghindăoani; 10 - Ferigele. 1-10 - fier.

În partea de sud-est a țării, în regiunea Dunării de jos, consemnăm doar descoperirea de la Medgidia pentru perioada care ne interesează⁶³.

În schimb, în regiunea subcarpatică a Munteniei și Olteniei, de o parte și de alta a cursului mijlociu al Oltului poate fi precizat, mai ales în urma cercetărilor sistematice de la Ferigile, Tigveni, Cepari (vezi notele 32, 57 și 20), un grup compact de descoperiri cu ecouri mult mai îndepărtate.

Peste Carpații Meridionali, în podișul și Cîmpia Transilvaniei s-a definitivat un grup reprezentativ, cuprinzînd un mare număr de descoperiri. Concentrate în special pe cursurile superioare ale râurilor Tîrnava Mare și Mureș, descoperirile acestui grup se extind pînă în depresiunea Bistriței.

Așadar, în momentul de față se conturează cîteva zone de o densitate mai mare a descoperirilor de acest fel și anume: zona Cîmpiei Jii superioare (fig.1/I), a depresiunii Neamțului (fig.1/II), a Podișului Central Moldovenesc (fig.1/III), zona subcarpatică a Munteniei și Olteniei (fig.1/IV) și aceea a bazinului superior al Mureșului (fig.1/V).

Descoperiri similare în stepele nord-pontice (Suvorovo, Bereзки, Gherbino⁶⁴, Podolia (Ruskie-Folwarki)⁶⁵, Slovacia (Pilin, Nové Zámky)⁶⁶, Cîmpia Tisei (Berczel, Bereg)⁶⁷, Serbia (Vîrșet)⁶⁸, nord-estul Bulgariei (Razgrad, Vrața)⁶⁹ lărgesc aria de răspîndire a acestor piese dincolo de teritoriul patriei noastre.

După cum se constată din prezentările de la capitolul precedent, pumnalele hallstattiene tîrzii de pe teritoriul României, fie că este vorba de descoperiri ocazionale sau de cele datorate cercetărilor sistematice, provin în exclusivitate din morminte izolate, grupuri de morminte sau necropole.

Cele din Transilvania stau în legătură, dacă nu în totalitate, cel puțin în majoritatea cazurilor, cu inventarul mormintelor plane de inhumatie. Într-o situație similară sînt și cele din Moldova, cu excepția celor de la Bîrsești, descoperite în morminte tumulare de incineratie. În schimb, toate pumnalele din regiunea subcarpatică a Munteniei și Olteniei au fost descoperite în morminte tumulare de incineratie.

În sfîrșit, trebuie să subliniem numărul covîrșitor al pumnalelor de fier în raport cu cele confecționate din bronz sau, în unele cazuri, din combinația între cele două metale. Astfel, din totalul de 73 de piese (fig.1) ⁶⁹ sînt de fier, ceea ce, exprimat în procente, reprezintă 94,52%. Cele de bronz, în număr de două exemplare, reprezintă doar 2,73%. Situația este identică pentru pumnalele lucrate din fier și bronz.

III. Tipologie

Tipologia pumnalelor a intrat și în trecut în preocupările diversilor cercetători⁷⁰. Aceste preocupări se manifestau, însă, sub forma unor observații parțiale, mai mult cu caracter ocazional. Ele se sprijineau pe un material incomplet și disparat, cuprinzînd de obicei grupuri de obiecte din arii geografice de mică întindere.

Sporirea numerică și odată cu aceasta îmbogățirea repertoriului

pumnalelor cu forme noi, datorită descoperirilor recente, problema tipologiei se prezintă astăzi mult mai complexă și diversificată.

Stabilirea unei scheme tipologice a pumnalelor trebuie să pornească de la caracteristicile principalelor părți constitutive și, în primul rând, ale terminației mânerului, care are rolul determinant, celelalte elemente prezentând fluctuații de la un caz la altul. În funcție de aceste caracteristici, pumnalele pot fi împărțite în câteva grupe tipologice distincte.

A. Pumnale cu mânerul dreptunghiular, terminat cu o măciulie, garda cordiformă și lama cu unul sau două tășuri. În funcție de mâner și terminația lui, de anumite caracteristici ale gârzii și ale lamei deosebim mai multe variante:

A₁ - cu mânerul dreptunghiular, uneori ușor dimensionat spre partea superioară, terminat cu măciulie, garda cordiformă și lama, sensibil curbată, cu un singur tăș (fig.6/6; 8/4 și 10/2,4);

A₂ - asemănătoare, însă prezintă grupuri de linii transversale paralele spre capetele mânerului (fig.2/5 și 10/5);

A₃ - cu caracteristicile variantei A₁, dar cu lama dreaptă (fig. 8/6 și 10/3);

A₄ - cu aceeași terminație a mânerului, dar ornamentat cu linii transversale paralele, întrerupte pe mijloc de o linie longitudinală, garda cordiformă, având partea superioară înălțată și lama lungă cu două tășuri și nervură mediană (fig.3/2 și 10/1);

A₅ - cu aceleași caracteristici, dar cu mânerul simplu, fără decor (fig.8/9-10 și 10/7,6).

Numericește reduse (șapte exemplare), pumnalele de tip A reprezintă doar 13,46% din totalul de 52 de exemplare⁷¹ cuprinse în schema tipologică (fig.10). Prin forma măciuliei ele amintesc parcă de săbiile hallstattiene sau de cele din epoca bronzului⁷². Decorația exemplarelor din această grupă, care se desfășoară în exclusivitate pe mâner, se distinge prin motive geometrice de o rară simplitate.

B. Această grupă, caracterizată mai ales prin terminația mânerului într-o bară transversală, poate fi împărțită în următoarele variante:

B₁ - cu mânerul dreptunghiular, terminat într-o bară transversală, garda sugerând forma de inimă cu doi lobi rotunjiți la umeri și lama cu două tășuri (fig.5/4, 6/4, 9/4 și fig.10/17,28,14); acestei variante îi aparțin, după toate probabilitățile, încă trei exemplare (fig. 7/4, 8/5,11 și fig.10/36,38,24);

B₂ - cu mânerul la fel, dar străbătut de la un capăt la altul de linii paralele, garda cordiformă, cu cei doi lobi bine conturați, reliefată la partea superioară și lama cu două tășuri prevăzută cu nervură mediană (fig.4/1,3;5/2; 7/3 și fig.10/15,10,39,34). Unul din exemplare este ornamentat pe bara din capătul mânerului, pe gardă și de-a lungul nervurii mediane a lamei cu șiruri de puncte (fig.4/3 și fig.10/10);

B₃ - cu aceleași caracteristici, dar cu partea superioară a gârzii dreaptă și umerii lobilor ascuțiți (fig.4/4; 8/1 și fig.10/16,35);

B₄ - la fel, însă cu partea superioară a gârzii alveolată (fig.6/2

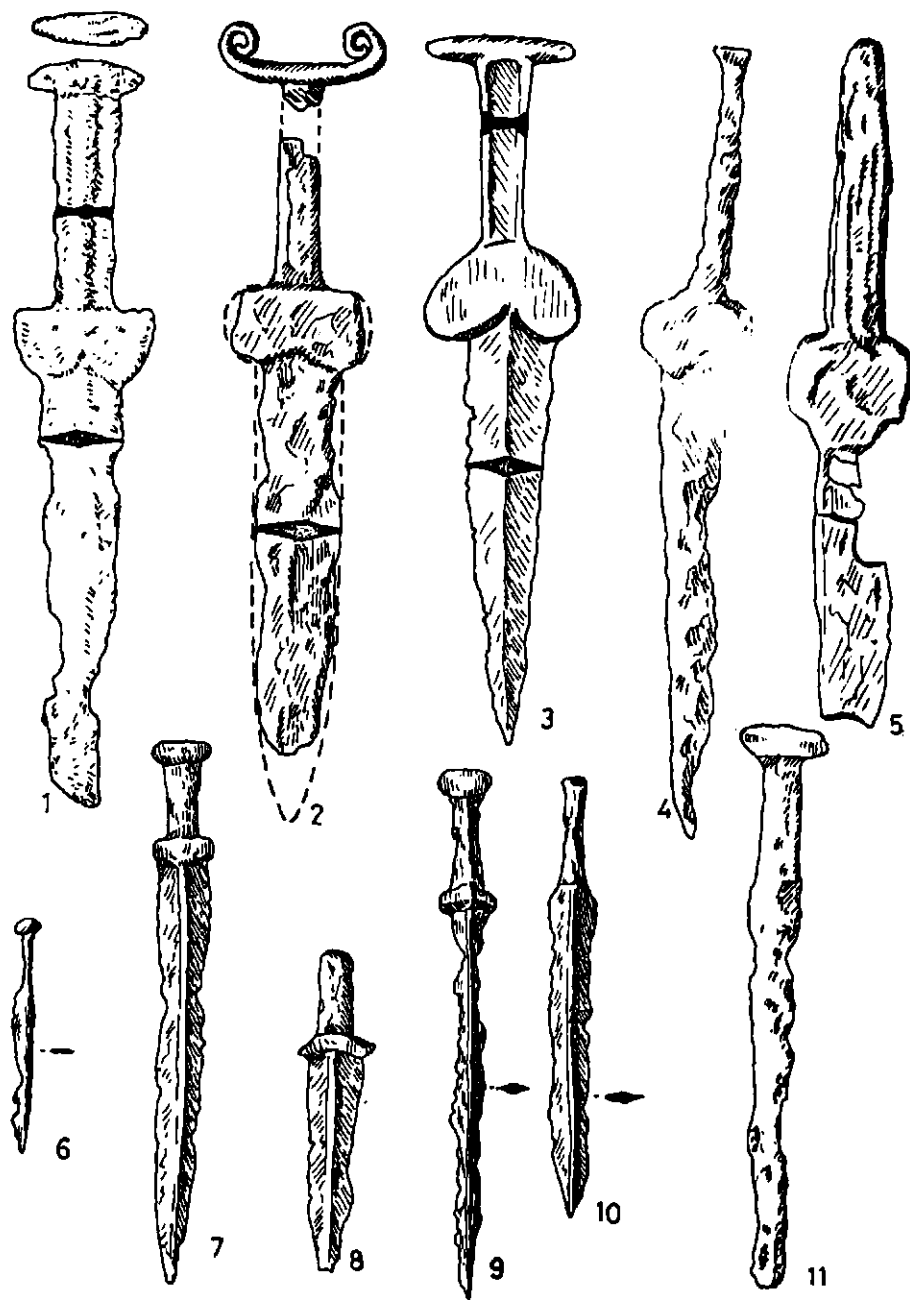

Fig.8 - Pumnale hallstattiene tîrzii din România: 1- Cipău; 2- Batoș; 3- Măcișeni; 4- Benic; 5- Aiud; 6- Hilișeu; 7-8- Zăicești; 9-10- Cristinești; 11 - Bîrsești; 1-11 - fier.

și fig.10/21). Acestei variante i-ar putea fi atribuit și un exemplar de la Aiud (fig.6/7 și 10/29);

B₅ - cu trăsături specifice variantei B₃, dar cu partea superioară a gârzii frântă în unghi ascuțit cu vârful spre mîner. Singurul exemplar aparținînd acestei variante este lucrat din bronz (fig. 2/3 și 10/20);

B₆ - cu mînerul terminat într-o bară transversală cu brațele egale, lărgindu-se ușor spre capete, garda cordiformă mult turtită cu cei doi lobi asimetrici și lama cu două tășuri aproape paralele. Pumnalul de la Petricani, singurul exemplar din această variantă, este prevăzut pe suprafața superioară a barei mînerului cu ornamente animalliere foarte stilizate (fig.9/3 și fig.10/22);

B₇ - cu caracteristici asemănătoare variantei B₃, dar cu marginile mînerului înălțate (fig.4/5; 7/10 și fig.10/11, 33);

B₈ - cu mînerul identic, însă cu partea superioară a gârzii înălțată, cu umerii lobilor rotunjiți și lăsați în jos și lama sub forma unui triunghi alungit; cuprinde cele mai multe exemplare (fig.6/3,5; 7/7-9; 8/3 și fig.10/37,26,25,19,9,27). Aici se încadrează și exemplarul de la Archita (fig.5/3 și 10/23);

B₉ - pumnal turnat odată cu teaca. Are mînerul perfect dreptunghiular terminat într-o bară asemănătoare, garda cordiformă cu partea superioară, frîntă în unghi obtuz, lama cu tășuri paralele și vârful rotunjit. De o parte a gârzii este atașată o placă stilizată zoomorf (fig. 3/3 și fig.10/8). Exemplarul din bronz de la Medgidia, singurul de altfel, reprezintă, prin tehnica de lucru și particularitățile de ornamentație, un tip special, unic în toate descoperirile din țara noastră.

Atingînd cifra de 32 de exemplare, ceea ce exprimat în procente înseamnă 61,53%, pumnalele din această grupă sînt cele mai răspîndite în întreg spațiul carpato-dunărean. Prototipul lor apare spre sfîrșitul bronzului și începutul Hallstattului, cum o dovedește exemplarul descoperit la Bătarci⁷³. În cadrul acestei grupe există exemplare ornamentate cu motive geometrice, dar și animalliere.

C. Pumnalele incluse în această grupă au ca element definitoriu principal terminația mînerului sub formă de antene, în funcție de care pot fi stabilite mai multe variante:

C₁ - cu mînerul dreptunghiular terminat cu o bară îndoită în formă de antene perforate la capete, garda cordiformă masivă și lama cu două tășuri și nervură mediană (fig.2/1,6 și fig.10/44,45). În general, sînt masive și grosolan lucrate, prezentînd un aspect arhaic;

C₂ - cu antene puternic îndoite spre interior și umerii gârzii rotunjiți (fig.7/1-2,5; 8/2 și fig.10/47,49,50,46);

C₃ - asemănătoare, însă cu mînerul lung prevăzut cu linii longitudinale paralele, garda dreaptă la partea superioară și lama de forma unui triunghi alungit (fig.9/1 și 10/42);

C₄ - cu antene a căror arcuire descrie un cerc destul de larg, cu partea superioară a gârzii dreaptă și lama cu două tășuri aproape paralele. Exemplarul de la Găiceana, singurul din această variantă, are terminațiile antenelor modelate în formă de cap de șarpe (fig.5/1 și fig.10/48);

C₅ - cu trăsături comune variantei C₂, dar cu garda mult rotunjită și mînerul ornamentat cu linii transversale paralele întrerupte de o linie longitudinală (fig.6/1; 9/2 și fig.10/51-52), sau numai cu linii paralele dispuse pe părțile laterale (fig.3/1 și fig.10/41);

C₆ - aceleași caracteristici ca și varianta precedentă, însă cu mînerul și garda de bronz și lama cu un singur tăiș ușor curbat (fig.4/2 și 10/43).

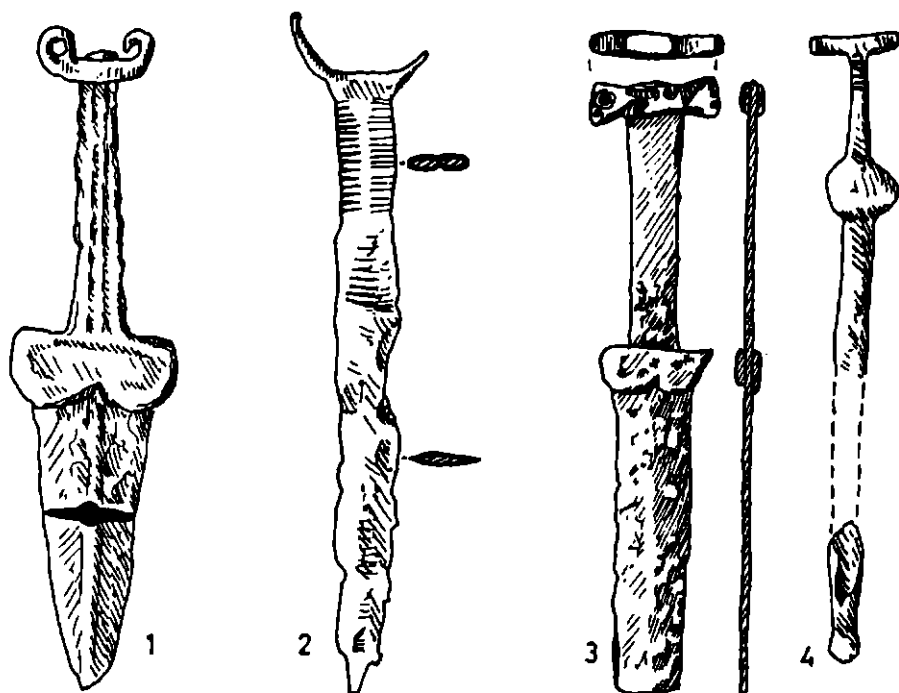

Fig. 9 - Pumnale hallstattiene tîrzii din România: 1- Cipău; 2- Mînzătești; 3- Petricani; 4- Mirăslău. 1-4- fier.

Nu prea bogată, dar îndeajuns de bine reprezentată, această ultimă grupă cuprinde 13 exemplare, adică 25% din procentajul total. Unele exemplare desfășoară o ornamentație geometrică sau stilizații animaliere. Cu antenele de la mîner asemănătoare cu acelea de pe unele săbii din perioadele mijlocie și tîrzie hallstattiene și chiar de la sfîrșitul epocii bronzului⁷⁴, acest tip de pumnal răspîndit pe teritoriul României se întîlnește în întreg sud-vestul european. Aplicarea antenelor la mînerul pumnalelor este, după unii cercetători, o inovație a populației din spațiul carpato-dunărean, sub influența mediului central-european⁷⁵.

Urmărind descoperirile din cele cinci zone teritoriale (fig.1/I-V), vom observa că tipologic ele nu pot fi separate. Dimpotrivă, analogiile

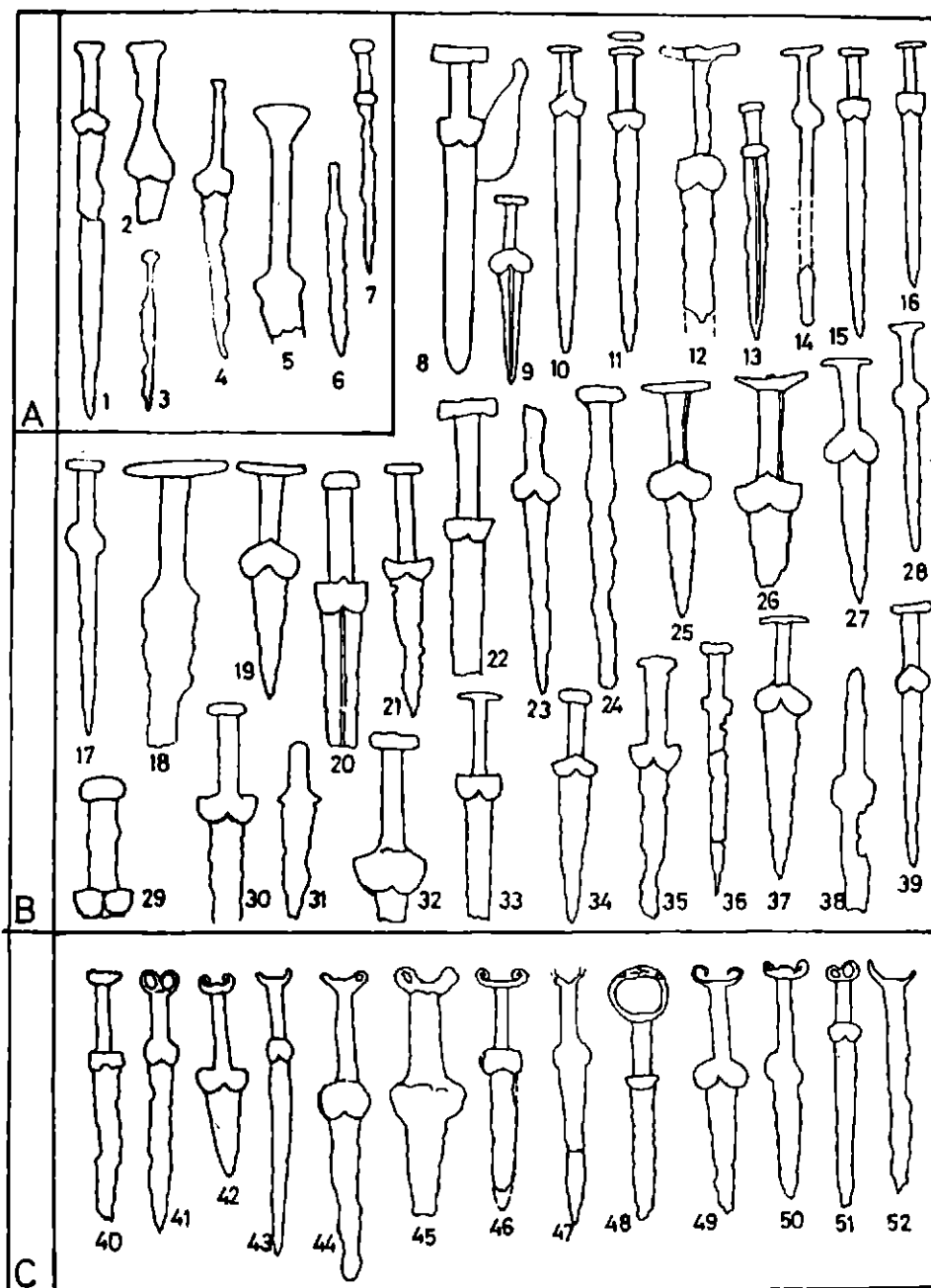

Fig.10 - Schema tipologică a pumnalelor hallstattiene tîrzii de pe teritoriul României: A. Pumnale cu măciulie în capătul mînerului; B. Pumnale cu mînerul terminat într-o bară transversală; C. Pumnale cu mînerul terminat în antene.

între pumnalele de la o zonă la alta tind spre aducerea lor într-un tot unitar. Aşa, de exemplu, pumnalele de la Agapia, Ghindăoani, Bfcu, Boureni, Suseni, Măcişeni, Comarna, Văratec, Bîrseşti (fig.10/36) nu constituie o grupă specifică pentru Moldova, ci ele îşi au corespondente în exemplarele de la Ferigile (fig.10/16,33), ca şi în rîndul celor de la Gădălin, Bratei, Cristeşti (fig.10/32), Ciumbrud, Cipău (fig.10/35) etc. Paralelisme există între pumnalele terminate cu antene de la Frata, Batoş, Cipău (fig.10/42) şi cele de la Bîrseşti (fig.7/47), Ferigile (fig.10/51), Mînzăteşti, Comarna, Năneşti.

De asemenea, cele trei grupe tipologice nu reprezintă unităţi complet ermetice. În cadrul fiecărei unităţi există elemente structurale ale pumnalelor, care gravitează spre o grupă sau alta. Astfel, pumnalele de la Aiud (fig.10/2), Rădeni, Benic din primul tip (A) şi cele de la Curtea de Argeş (fig.10/43), Mînzăteşti, Bîrseşti (fig.10/40) de tipul C au ca trăsătură comună lama uşor curbată şi cu un singur tăiş. Lama cu două tăişuri caracterizează majoritatea exemplarelor pumnalelor din toate cele trei grupe. La fel lama cu tăişurile aproape paralele se în-
tîlneşte la exemplarele de la Cristineşti (fig.10/6) din prima grupă tipologică A, la cele de Ferigile (fig.10/33), Petricani (tipul B) şi la cele de la Batoş Găiceana (tipul C). În schimb, lama în formă de triunghi alungit, după cum o dovedesc exemplarele de la Măcişeni, Boureni, Bfcu, Şaroş, Braşov etc. constituie o caracteristică mai ales a pumnalelor de tip B, grupa următoare (C) avînd doar exemplarul de la Cipău.

În ceea ce priveşte garda cordiformă, făcînd abstracţie de amănunte, ea este un element comun tuturor celor trei grupe tipologice.

Mînerele prezintă, de la un tip la altul, deosebiri neesenţiale. Se poate remarca însă că pumnalele avînd mînerul cu marginile înălţate sau îngroşate, ca cele de la Ferigile (fig.7/10), Arad, Văratec, Comarna, Boureni, Suseni, Bfcu, Măcişeni sînt specifice tipului B (varianta B₂).

După cum menţionam mai sus, singurul element care individualizează pregnant fiecare dintre cele trei grupe tipologice, fără a fixa însă întotdeauna limite rigide între ele, îl constituie terminaţia mînerului. Uneori, în cadrul unui grup, remarcăm terminaţii de mîner care tind spre forme asemănătoare aflate în grupa precedentă sau imediat următoare. De pildă, forma terminaţiei mînerelor pumnalelor de la Cristineşti, Hilişeu (tipul A) şi aceea a exemplarelor de la Zăiceşti (fig.10/13), Aiud (fig.10/29) este întrucîtva asemănătoare. Tot aşa, între terminaţia mînerului de la pumnalele cu bara transversală uşor arcuită în sus de la Comarna şi Ciumbrud (tipul B) şi aceea a exemplarelor cu antene scurte, realizate dintr-o bandă lată, de la Cristeşti şi Teiuş (tipul C) se pot face unele apropieri.

Toate aceste elemente, care leagă între ele cele trei grupe tipologice diferite, devin expresia unităţii cultural-cronologice a pumnalelor de pe teritoriul României.

Decor. Sub acest titlu vor fi cuprinse şi tratate ornamentele propriu-zise, nu şi acele elemente incerte, susceptibile de a intra în componenţa părţilor constitutive ale pumnalelor sau auxiliare acestora.

Luat în ansamblu, decorul care împodobește în special mînerul pumnalelor și terminația acestuia se manifestă prin cele două motive principale: a) geometrice; b) animaliere.

a. Motive decorative geometrice dintre cele mai simple sînt exprimate de obicei cu ajutorul liniilor paralele simple, care străbat de la un capăt la altul mînerul pumnalului (fig.10/20,29). Uneori, pe mînere sînt trasate incizii orizontale paralele, întrerupte pe mijloc de o linie longitudinală (fig.10/1,52) sau benzi de asemenea linii care se desfășoară suprafața mînerului (fig.10/5,41). Cîte o dată printre spațiile din liniile orizontale se află șiruri de puncte împunse (fig. 10/51). Pe unul dintre exemplarele de la Ferigile decorul constă din puncte împunse, care desenează un zigzag pe bara transversală a mînerului și înconjoară marginile gârzii cordiforme, coborînd pe lamă pe ambele părți ale carenei mediane (fig.10/). Dar cel mai bogat ornamentat este unul dintre cele două exemplare de la Curtea de Argeș. Una din suprafețele mînerului este împărțită în zone orizontale, unele formate din triunghiuri hașurate și zigzaguri și altele din grupe de linii paralele, iar cealaltă suprafață desfășoară un șir de triunghiuri la bază și zigzaguri în rest. Terminația mînerului este prevăzută pe o parte cu două șiruri orizontale de triunghiuri hașurate, care lasă între ele o succesiune de romburi, iar pe cealaltă parte cu serii de linii frînte în unghi, întrerupte de un X (fig.10/43).

b. Motivele decorative animaliere sînt documentate pe cîteva pumnale descoperite relativ recent. Pe unele exemplare, cum este cel de la Găiceana, ale cărui antene stilizează capete de șarpe (fig.10) sau cel de la Cepari, care are antenele terminate în formă de cap de vultur, sînt de o simplitate evidentă. Există printre ele, însă, și piese cu o bogată ornamentație, ca de exemplu aceea de la Petricani. Ea are pe suprafața superioară a barei din capătul mînerului două figuri adosate, puternic stilizate: brațul stîng al barei reproduce capul și ghearele unei păsări de pradă (vultur) cu ochiul exprimat printr-un punct înconjurat de două cercuri concentrice simple, ciocul foarte ascuțit și ușor încovoiat și gheara redată printr-un pîten încovoiat spre interior. Cealalt braț al barei reprezintă o figură fantastică, probabil un grifon, cu capul spre dreapta, cu gura larg deschisă, care lasă să se vadă limba de formă triunghiulară, cu vârful ascuțit în interior. Falca inferioară, pe care se află o nară aproape rotundă, este redată printr-o simplă linie incizată, în timp ce cealaltă este reprezentată printr-o bandă triunghiulară cu vârful puternic întors în jos, delimitată prin linii superficiale gravate. În interior, banda este hașurată cu liniuțe perpendiculare și oarecum paralele, puțin adîncite. Ochiul este circular, prevăzut cu un semicerc în față. Pe direcția ochiului este prinsă aripa animalului, redată prin intermediul unei benzi ușor ascuțite, hașurată în interior cu liniuțe oblice, de un paralelism imperfect (fig. 10/22). Cu o ornamentație mai bogată și mai complexă, totodată, este așa-numita sabie-emblemă de la Medgidia. Cum ea a fost tratată în diferite ocazii, nu ne rămîne decît să subliniem analogiile stilistice dintre ornamentele de pe aceste două piese, care atestă existența unei

IV. Cronologie

Cu tot numărul mare de descoperiri survenite în ultima vreme datarea pumnalelor hallstattiene tîrzii continuă să rămînă una dintre cele mai dificile probleme. Descoperite adesea fortuit, deci în condiții arheologice nesigure, majoritatea lor nu pot fi încadrate cronologic decît pe criterii pur tipologice. Chiar cele provenite din cercetări sistematice sînt, de cele mai multe ori, în contexte stratigrafice databile într-o perioadă largă de timp. Rareori, apar asociate cu obiecte care indică o cronologie mai strînsă, mai precisă.

Oricum, se poate face sublinierea că, cel puțin, în lumina documentației actuale, o deosebire cronologică între cele trei grupe tipologice este greu de demonstrat.

Judecate după aspectul lor formal și în primul rînd după terminația mînerului, întrucîtva asemănătoare cu aceea a săbiilor hallstattiene și chiar a celor din epoca bronzului (vezi nota 72), ar fi de presupus o vechime mai mare a pumnalelor încadrate tipologic în prima grupă - A. Acestei tentative i se apun, însă, mai ales cele două pumnaie, primul de la Rădeni apărut într-un mormînt de înmormîntare, în inventarul căruia s-au găsit fragmente ceramice lucrate cu mîna și săgeți din bronz de formă canioă, ambele categorii de obiecte databile în sec. V-IV î.e.n.⁷⁷ și cel descoperit în tumulul 9 din necropola de incinerare de la Tigveni, încadrat cam în aceeași perioadă (faza Ferigile II = 500-450 î.e.n.)⁷⁸. În sudul U.R.S.S., forme asemănătoare cum este, de pildă, piesa de la Suhino și mai ales aceea de la Dubenski, datează din sec. VI-III⁷⁹. Avînd în vedere aceste coordonate cronologice, o încadrare a pumnalelor de tipul A în sec. V î.e.n., dacă nu chiar mai devreme, poate fi acceptată.

Cît privește pumnalele din grupa următoare, cu bara transversală la mîner și gardă cordiformă, W.Ginters, bazat pe analogiile din sudul U.R.S.S., admitea pentru aceste piese o cronologie largă, cuprinsă între sec. VI-III î.e.n.⁸⁰.

Pe baza unui material mult mai numeros decît acela pe care l-a avut Ginters, A.S.Meliukova datează acest tip de pumnaie în sec. al VI-lea î.e.n., în special în a doua jumătate a lui, considerînd această datare valabilă și pentru descoperirile similare din spațiul carpato-dunărean⁸¹. Această datare se sprijină, printre altele, pe descoperirea a cinci pumnaie cu terminația mînerului într-o bară orizontală și gardă cordiformă în necropola arhaică de la Olbia, necropolă ce aparține cronologic celei de a doua jumătăți a sec. al VI-lea î.e.n.

Multe variante ale tipului B se regăsesc pe unele exemplare de la Ferigile, uneori în aceeași fază evolutivă, ceea ce l-a determinat pe Al.Vulpe să presupună că majoritatea pumnalelor din spațiul carpato-dunărean se încadrează în același orizont cronologic, adică între 550-450 î.e.n., cu precădere în prima jumătate a intervalului⁸². Între aceste limite cronologice sînt cuprinse pumnalele de la Ferigile, Bîrsești, Curtea de Argeș, Agapia, Boureni, Suseni, Cristești, Gădălin,

Nr. crt.	Locul descoperirii	Metalul		Terminatia minerului		Dimensiuni în cm.			Caracterist lamei		Nr. planșe/figura	Date					
		bronz	br. și fe.	fier	măciule	bara transvers	antene	lung. totală	lung. minerului	lung. lancei		un tăiș	două tăișuri	VI	M-V	V	WV
	1	2				3		4		5	6		7				
1	AGAPIA			•		•		20,9	9,1	11,8		2/7	•				
2	AIUD			•		?		20,7		9,2		8/5					
	"			•		•		21				6/7					
	"			•								6/6					
	"			•		•						6/8					
3	ARAD			•		•		47,5				4/5					
4	ARCHITA			•								5/7		•			
5	BATOȘ			•			•	20,4		11,1		8/2	•	•			
6	BĂLABANEȘTI			•		•											
7	BENIC			•	•							8/4					
8	BÎCU			•		•		37,4				5/2					
9	BÎRSEȘTI			•		•		31				8/11		•			
	"			•			?	29,7	11,9	17,8		6/9		•			
	"			•		•		39				7/4		•			
	"			•		•		31,7				7/1		•			
10	BOURENI			•		•		24,8				7/8		•			
11	BRAȘOV			•		•		36,5	7,9	25,1		7/3					
12	BRATEI			•		•		36,8				6/4					
13	BUCIUMENI			•		•											
14	CEPARI			•			•										•
	"			•			•										•
15	CIPĂU			•		•						9/1					•
	"			•		•						8/1					
16	CIUMBRUD			•		•						2/4					
	"																
17	COMARNA			•		•		19,5	7,8			6/5					
18	COZIA																
	"																
	"			•		•		41,2	8,5	26,6		3/1		•			
19	CRISTEȘTI			•		•		16,5	7,5	5,1		2/2		•			
	"			•		•		25,1	7,5	13		2/1					
20	CRISTINEȘTI			•	•							8/9					
	"			•	•							8/10					
21	CURTEA DE ARGES	•				•						4/2		•			
	"			•		•						4/1		•			
22	DĂNEȘTI			•		•											
23	DUMEȘTI			•		•											

Fig.11 - Caracteristicile principale ale pumnalelor hallstattiene târzii de pe teritoriul României.

Nr. crt.	Locul descoperirii	Metalul			Terminajul minerului	Dimensiuni în cm.			Caracterist. lamei		Nr. planșe / figura	Datare				
		bronz	br si fe	fier		mădule bară transvers	antene	lung. totală	lung. minerului	lung. lancei		un tăiș	două tăișuri	VI	MV	V
	1		2		3		4			5	6		7			
24	FERIGILE			•	•		47,2					4/4	•			
	"			•	•		58,4					4/3	•			
	"			•	•		44,8					6/1	•			
	"			•	•							7/10	•			
25	FRATA			•	•							7/5			•	
26	GĂDĂLIN			•	•		38,5	12,5	26			5/4		•		
27	GĂICEANA			•	•							5/1				
28	GĂNEȘTI			•	•											
29	GHERMĂNEȘTI			•	•											
30	GHINDĂOANI			•	•		34	9,5	24,5			7/9	•			
31	HILIȘEU			•	•							8/6				
32	HUȘI			•	•											
	"			•	•											
33	MĂCIȘENI			•	•				15,7			8/3			•	
34	MĂRIȘELU		•	•	•								?			
35	MEDGIDIA	•		•	•		46,7					3/3			•	
36	MIRĂSLAU			•	•							9/4				
37	MIROSLĂVEȘTI			•	•											
38	MINZĂTEȘTI			•	•		35,2		25,7			9/2		•		
39	MUNCELU			•	•											
40	NĂNEȘTI			•	•		25,2		13			7/2		•		
41	NĂSĂL			•	?							7/6				
42	PETRICANI			•	•		26,3	7,7	13			9/3				•
43	PLOIEȘTI-TRIAJ			•	•											
	"			•	•											
44	POSMUȘ	•		•	•		27	9,5	16			2/3		•		
45	RĂDENI			•	•		9,6	6	36			2/5				•
46	SUSENI			•	•		25,4	8,4	17			7/7		•		
47	ȘAROȘ			•	•		19,6	6,6	11,2			6/2				•
48	ȚETUȘ			•	•		15,9					2/6	•			
49	ȚIGVENI			•	•		44,5					3/2	?			
50	VASLUI			•	•											
51	VĂRATEC			•	•		33,5	8,7	25			6/3		•		
52	ZĂICEȘTI			•	•		5,1					8/7		•		
	"			•	•		28					8/8		•		
	"			•	•											

Fig.12 – Caracteristicile principale ale pumnalelor hallstattiene de pe teritoriul României.

Posmuș, Văratec, Zoicești. Exemplarele de la Comarna, Măcișeni, Medgidia aparțin sec. al V-lea f.e.n., iar cele de la Petricani și Saroș sec. V-IV f.e.n. (vezi fig.11).

În privința pumnalelor cu antene, Ginters susținea, pe bază de criterii tipologice, posterioritatea acestora față de cele cu terminația mânerului într-o bară transversală, considerând că ele apar cel mai devreme în sec. al V-lea f.e.n.⁸³. După părerea altor cercetători între aceste două tipuri de pumnale nu există o deosebire cronologică. Fettich căuta chiar stabilirea unei legături între exemplarul cu antene de la Cipău și pumnalele cu mânerul terminat într-o bară orizontală⁸⁴.

Datele furnizate de noile descoperiri arheologice sînt de natură să contribuie în mod esențial la clarificarea raportului cronologic între cele două tipuri de pumnale. Evidențiam mai sus apropierea formale între terminațiile mânerelor pumnalelor cu antene de la Cristești și Teiuș și cele cu bară transversală ușor arcuită în sus de la Comarna și Ciumbrud. Adăugăm, aici, faptul că în necropolele de la Bîrsești, Curtea de Argeș și Ferigile cele două tipuri diferite de pumnale (cu antene și cu bară transversală la mâner) apar în același orizont cronologic, datat în sec. VI-V f.e.n. Mai mult decît atît, la Cristești, în inventarul aceluiași mormînt (M.9) s-au găsit două pumnale, unul cu antene și celălalt cu bară transversală dreaptă (vezi nota 27). Toate acestea dovedesc nejustificată folosirea deosebirilor tipologice drept criterii de datare și afirmă contemporaneitatea celor două tipuri de pumnale.

Potrivit părerii exprimate de unii cercetători, pumnalele cu două tășuri aproape paralele, garda cordiformă, bine reliefată, ar fi cele mai vechi⁸⁵. Subliniind că acestea sînt caracteristicile care deosebesc pumnalele timpurii de cele mai tîrzii, A.S. Meliukova consideră că acest tip de pumnal exista deja de la sfîrșitul sec. al VII-lea f.e.n., epoca lui de maximă răspîndire fiind sec. al VI-lea f.e.n.⁸⁶.

Exemplarele grosolane, de aspect arhaic de la Cristești, Teiuș și mai ales cel de la Batoș, datate din sec. al VI-lea f.e.n., se caracterizează tocmai prin asemenea trăsături. Dacă ele nu se datoresc unor neglijențe în execuție sau stîngăciei meșterilor și stau în legătură directă cu tehnica de lucru a unei perioade, atunci datarea acestor pumnale către mijlocul sec. al VI-lea f.e.n. poate fi acceptată⁸⁷. Acestea ar fi cele mai vechi exemplare din cadrul ultimei grupe (C). Lor le urmează pumnalele de la Bîrsești, Ferigile, Cristești, Curtea de Argeș, Mînzătești și Nănești, încadrate între sec. VI-V f.e.n. În sec. al V-lea f.e.n. se plasează doar exemplarul de la Cozia.

Din cele prezentate pînă aici rezultă că stabilirea unei succesiuni cronologice între cele trei tipuri diferite de pumnale nu este posibilă nici chiar în stadiul documentației actuale. În schimb, este foarte limpede că, luate în ansamblu, indiferent de grupa tipologică căreia îi aparțin, pumnalele din spațiul carpato-dunărean se eșalonează cronologic pe o perioadă de aproximativ două sute de ani, cuprinsă în sec. VI-V f.e.n.

Expunerea de mai sus relevă contribuția atât a descoperirilor vechi, cât mai ales a celor de dată relativ recentă la cunoașterea multiplelor aspecte arheologice pe care le îmbracă una dintre categoriile importante de obiecte din perioada hallstattului târziu. Cele 73 de pumnale descoperite, fie izolat, fie în grup, în 52 de puncte geografice deosebite dovedesc folosirea lor intensă și, totodată, răspândirea acestora pe un spațiu vast. Filiația cu epoca bronzului și etapele hallstattiene anterioare, urmărită pe cale tipologică, la care s-ar putea adăuga și una stilistică⁸⁸, ilustrează originea îndepărtată și o evoluție îndelungată a acestor arme. Atingând apogeul în Hallstattul târziu, ele devin o raritate spre sfârșitul acestei perioade, pentru ca în Latène să dispară complet. În perioada lor de maximă dezvoltare, pumnalele hallstattiene se răspândesc, cu unele mici excepții, pe întreg teritoriul României, extinzându-se, totodată, pe vaste spații din Europa centrală și de sud-est. Difuziunii pumnalelor pe spații largi îi corespunde, după cum s-a putut constata, o mare diversitate de forme. Această diversitate, care se manifestă uneori chiar în cadrul aceleiași unități tipologice, lasă să se întrevadă existența mai multor ateliere și, implicit, a unui mare număr de meșteri. De aici se poate deduce că, măcar în bună parte, pumnalele descoperite erau lucrate de meșteri locali.

În legătură cu această problemă s-au purtat discuții numeroase și nu vom reveni asupra lor. Totuși, este necesar a ilustra unele concluzii la care s-a ajuns în privința apartenenței etnice a unor descoperiri considerate altădată scitice, în care se încadrează și cele ce ne preocupă aici. Astfel, pe baza analizei critice a cercetărilor mai vechi și a descoperirilor noi, A.I. Meliukova ajunge la concluzia că în această zonă aspectele civilizației locale sînt foarte pregnante și că nu se poate vorbi decît de o influență culturală scitică⁸⁹. Sprijinindu-se pe lipsa tumulilor, pe sărăcia inventarelor funerare ale mormintelor și pe unele particularități ale obiectelor de metal, cercetătoarea ajunge la concluzia că așa-zisele monumente scitice din teritoriile Europei centrale reprezintă dovezi ale dezvoltării interne⁹⁰. Aceeași constatare o face Dorin Popescu, afirmînd că toată perioada scitică din regiunea noastră trebuie considerată ca o dezvoltare a civilizației hallstattiene, care precede civilizației în care se resimte influența culturală scitică⁹¹.

În ceea ce privește descoperirile care fac obiectul prezentării noastre, Al. Vulpe, comparînd pumnalele cu lama ascuțită și cu un singur tăiș cu cuțitele curbe din Hallstattul mijlociu și târziu, ajunge la concluzia că aceste pumnale reprezintă o adaptare a spadei scurte cu două tăișuri, de origine scito-iraniană, la modul de luptă specific popoarelor tracice.

Totodată, el consideră pumnalele cu antene drept o inovație a populației din spațiul carpato-dunărean⁹². Mai sus scoteam în evidență faptul că foarte multe pumnale provin din morminte plane de înhumăție. Altele, însă, cum sînt cele din depresiunea Vrancei (Bîrsești) și cele

din zona subcarpatică a Munteniei și Olteniei apar în morminte tumulare de incinerare, rit funerar specific populației autohtone. De asemenea, reliefam existența unor ornamente geometrice pe unele pumnale care au analogii în motivele de pe ceramica din hallstattul mijlociu. Pe de altă parte, pumnalele descoperite la Cepari, Găiceana și sabia-emblemă de la Medgidia sînt ornamentate într-un stil animalier care devine propriu artei traco-getice⁹³. Toate aceste caracteristici asigură, după părerea noastră, atribuirea, dacă nu în întregime, măcar a unei mari majorități a pumnalelor hallstattiene tîrzii de pe teritoriul României populației autohtone, respectiv getice.

NOTE

- 1 VIRGIL MIHĂILESCU-BÎRLIBA și ILIE UNTARU, în MA, III, 1971, p.443 și 445, fig.1 și 2/a,b,c.
- 2 M.ROSKA, în DolgTrav, V, Cluj, 1913, p.13, fig.1.
- 3 Idem, Közlemények, II, 1942, p.223-224, fig.1.
- 4 Idem, în AE, 1897, p.64, fig.3/1; idem, Repertorium, 1942, p.188, fig.224/1; V.PÂRVAN, Getica, București, 1926, p.465, fig.245/1; AL.VULPE, Necropola hallstattiană de la Ferigile, București, 1967, p.59, rota 114, 1.
- 5 M.ROSKA, în AE, 1898, p.269, fig.B/2; idem, ESA, XI, 1937, fig.23/2; idem, Repertorium, p.188, fig.225; V.PÂRVAN, op.cit., p.467, fig.247/1 a; AL.VULPE, loc.cit.
- 6 Încă inedit, pumnalul a fost doar menționat în unele publicații de specialitate. Vezi AL.VULPE, loc.cit., 2 și I.H. CRIȘAN, Omagiu lui Constantin Daicoviciu, 1960, p.119.
- 7 M.ROSKA, în ESA, XI, 1937, p.169-170, fig.12/1; idem, Repertorium, p.55-56 și p.77, fig.91/1; AL.VULPE, loc.cit., 3; I.H. CRIȘAN, în Memoriam C.Daicoviciu, 1974.
- 8 V.VASILIEV, în AMN, III, 1966, p.412, fig.2/1 și p.413, fig.3/1.
- 9 Piesa se află în colecțiile Muzeului din Vaslui.
- 10 M.ROSKA, în ESA, XI, 1937, fig.7/4; idem, Repertorium, p.149, fig.173; I.H.CRIȘAN, op.cit., p.107, 7.
- 11 A.NIȚU, Materiale, I, 1953, p.6, fig.2; AL.VULPE, loc.cit., 7.
- 12 Menționat doar în publicații de specialitate fără descrierea principalelor caracteristici (S.MORINTZ, Materiale, III, 1957, p.222; AL.VULPE, loc.cit., 8), presupunem că este vorba de exemplarul prezentat aici, aflat astăzi în colecțiile Muzeului de Istorie al R.S.România.
- 13 S.MORINTZ, Materiale, V, 1959, p.359, fig.6; AL.VULPE, loc.cit.
- 14 S.MORINTZ, Materiale, VI, 1959, p.233, fig.3.
- 15 S.MORINTZ, Materiale, VII, 1961, p.203, fig.2; AL.VULPE, loc.cit.

- 16 G.I.BRĂȚIANU, în "Dacia", II, 1925, p.418, fig.1; M.EBERT, în Reallexikon der Vorgeschichte, XI, Berlin, 1928, pl.37/e.
- 17 I.H.CRISAN, Omagiu..., p.118, fig.1; cf. și AL.VULPE, loc.cit.
- 18 I.NESTOR și EUG.ZAHARIA, în Materiale, VII, 1961, p.171-178; AL.VULPE, loc.cit., 11; I.H.CRISAN, Omagiu..., p.119.
- 19 Pumnalul încă inedit se află în colecțiile Muzeului de Istorie a Moldovei din Iași; cf. și C.ICONOMU, Cercetări istorice, Iași, 1975, p.56, nota 4, 17.
- 20 AL.VULPE și EUG.POPESCU, Cercetările arheologice de la Căpâri. Comunicare susținută la Sesiunea de rapoarte științifice a Institutului de arheologie, București, 17-19 febr. 1976.
- 21 V.PARVAN, op.cit., p.353; M.ROSKA, în ESA, XI, 1937, fig.21/1; idem, Repertorium, p.159, fig.186/1; N.VLASSA, în Apulum, IV, 1961, p.23, fig.4/7.
- 22 N.VLASSA, op.cit., p.29, fig.8/1.
- 23 I.FERENCZI, în Materiale, VII, 1961, p.194; ST.FERENCZI, în AMN, II, 1965, p.88, fig.7; I.H.CRISAN, în Memoriam..., p.108, 14.
- 24 A.NIȚU, op.cit., p.8, fig.3.
- 25 Cercetări A.LASZLO. Material inedit.
- 26 C.ICONOMU, op.cit., p.58, fig.1-3, și p.59, fig.4-6.
- 27 A.ZRINYI, în Studii și Materiale, I, Tg.Mureș, 1965, pl.VII/c, VII/b, XI; vezi și I.H.CRISAN, Omagiu..., p.119.
- 28 VIORICA PERIAN, Revista Muzeelor, 6, 1, 1969, p.83, fig.1 și 2.
- 29 AL.VULPE, op.cit., p.58, fig.19 și pl.XVI/1-2; VLADIMIR DUMITRESCU, Arta preistorică în România, București, 1974, p.462, fig.473/2-4.
- 30 Pumnalul, descoperit probabil pe teritoriul comunei Dănești, este inedit.
- 31 Inedit în colecția Școlii generale din Dumești.
- 32 AL.VULPE, op.cit., pl.XV/1-4; VL.DUMITRESCU, op.cit., p.462, fig.473/1, 5.
- 33 N.VLASSA, Omagiu lui Constantin Daicoviciu, 1960, p.551 și 552, fig.1/9.
- 34 VOLKER WOLLMAN, în SCIV, 21, 2, 1970, p.246, fig.1/a-b.
- 35 V.MIHĂILESCU-BÎRLIBA, Thraco-Dacica, 1976, p.109-116.
- 36 Inedit în colecțiile Muzeului din Vaslui.
- 37 Se află în colecția Școlii generale din Ghermănești.
- 38 I.MITREA, în SCIV, 20, 3, 1969, p.453-456, fig.2/a-b.
- 39 VIORICA PERIAN, loc.cit., fig.3.
- 40 Cf.GH.MELINTE, Descoperiri arheologice recente în orașul Huși. Comunicare susținută la Sesiunea științifică a Muzeului de Istorie al R.S.România, București, 17-19 dec., 1973.
- 41 V.PALADE, în ArhMold, II-III, 1964, p.487, fig.1 și 2.
- 42 Cercetări G.MARINESCU. Material inedit în Muzeul de Istorie din Bistrița.
- 43 D.BERCIOU, în "Dacia", N.S., II, 1958, p.96, pl.2; idem, în SCIV, X, 1, 1959, p.11, pl.II; idem, Zorile istoriei în Carpați și la Du-

- năre, 1966, p.280 și urm., pl.XXV și XXXIII; idem, Romania before Burebista, Londra, 1967, p.142 și urm., pl.59; idem, Arta traco-getică, București, 1969, p.20, fig.2/a-b și urm.; idem, Contribution à l'étude de l'art thraco-gète, București, 1974, p.23, fig. 1 și urm.; VLADIMIR DUMITRESCU, op.cit., p.465-467, fig. 475-477.
- 44 WALDEMAR GINTERS, Das Schwert der Skythen und Sarmaten in Südrussland, Berlin, 1928, pl.14/d; M.ROSKA, în ESA, XI, 1937, fig.7/7; idem, Repertorium, p.183, fig.221.
- 45 Se află în colecția învățătorului Gh.C.Irinei; informație Gh. Coman căruia îi exprimăm mulțumiri și pe această cale.
- 46 VASILE PALADE și NICOLETA CIUCA, în SCIV, 23, 2, 1972, p. 288, fig.2/4 și 3/1.
- 47 Inedit în colecțiile Muzeului de istorie din Bacău; informație I. Mitrea.
- 48 I.MITREA, în SCIV, 22, 3, 1971, fig.2 și 3.
- 49 M.ROSKA, op.cit., fig.7/5; idem, Repertorium, fig.245.
- 50 AL.VULPE, în MA, II, 1970, p.159, nota 160; V. MIHAILESCU-BIRLIBA, în MA, III, 1971, p.448; C.BUZDUGAN, în SCIV, 26, 1, 1975, p.71, fig.2/a-b și 3/a,b,c.
- 51 I.NESTOR, Anuarul comisiei monumentelor istorice pe anul 1942, București, 1943, p.160; idem, Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de Antichități în anii 1942 și 1943, București, 1944, p.29; AL.VULPE, Necropola hallstattiană..., p.59, nota 114, 26.
- 52 ȘT. DANILA, Din activitatea muzeelor, II, Cluj, 1965, p.81-85, fig.1.
- 53 IOAN MITREA, Studii - Bacău, 1970, p.213, fig.1/a-b).
- 54 VASILE PALADE și NICOLETA CIUCA, loc.cit., fig.2/5 și 3/2.
- 55 I.H.CRIȘAN, Din activitatea Muzeului raional Mediaș, 3, 1955-1956, pl.1/24; idem, Omagiu..., p.122, fig.2.
- 56 VALENTIN VASILIEV, Sargeția, 10, 1973, p.41, fig.7/5.
- 57 ALEXANDRU VULPE și EUGENIA POPESCU, în "Dacia", N.S., XVI, 1972, p.86 și 110, fig.13/2.
- 58 Inedit, în Muzeul din Vaslui.
- 59 VIRGIL MIHĂILESCU-BÎRLIBA, în SCIV, 20, 2, 1969, p.331, fig. 1/a-c.
- 60 SIMION RĂȚĂ, în SCIV, 16, 3, 1965, fig.1/1, 2 și 2/1, 2.
- 61 AL.PĂUNESCU, V.CHIRICĂ și P.SADURSCHI, Repertoriul arheologic al județului Botoșani (în curs de apariție).
- 62 În afară de descoperirea de la Medgidia, pentru Dobrogea pot fi menționate și statuetele de piatră de la Sibioara și Stupina, pe care sînt gravate pumnale asemănătoare ca formă cu cele care ne preocupă aici (V.CANARACHE, în SCIV, IV, 3-4, 1953, pl.II; ALEXANDRINA ALEXANDRESCU, în SCIV, IX, 2, 1958, p.292, fig. 1 și 2).
- 63 Un pumnal de fier a fost descoperit în necropola getică de la Murighiol, datat însă în sec.IV-III î.e.n. (EXSPECTATUS BUJOR, în SCIV, VI, 3-4, 1955, pl.II; "Dacia", N.S., II, 1958, p.137, fig.

- 8/1, iar altul la Brăila (N.HARTUCHE și F.ANASTASIU, Brăilița, Brăila, 1968, p.65 și 70).
- 64 V.I.KOZENKOVA, Skifskii mir, Kiev, 1957, fig.2.
  - 65 T.SULMIRSKI, Scytowie na Zachodniem Podolu, Lwów, 1936, pl. IX/1.
  - 66 BOTTYÁN ARPÁD, Bestand der skytischen Altertümer Ungarns, pl.XXXIV/9-10; M.DUŠEK, ArhMold, II-III, 1964, pl.VI/7.
  - 67 BOTTYÁN ARPÁD, op.cit., pl.V/4; W.GINTERS, op.cit., pl.15/b.
  - 68 Ibidem, pl.15/d; V.PÂRVAN, op.cit., p.469, fig.249.
  - 69 D.BERCIU, în PZ, XLI, 1963, p.195, fig.2; Musée archéologique de Vratza, Sofia, fig.41.
  - 70 Astfel, AL.VULPE face o clasificare tipologică a pumnalelor de la Ferigile (AL.VULPE, op.cit., p.59, 60). I.H.Crișan, a abordat problema tipologiei pumnalelor din Transilvania (I.H.CRIȘAN, Omagiu..., p.117-129), în timp ce V.Mihăilescu-Bîrliba a realizat același lucru pentru o parte din pumnalele descoperite pe teritoriul Moldovei (V.MIHAILESCU-BIRLIBA și ILIE UNTARU, loc.cit., p.448-451).
  - 71 În cifra de 52 de exemplare nu este cuprins și exemplarul de la Năsal, deoarece lipsindu-i terminația mânerului este greu de precizat cărei grupe tipologice îi aparține.
  - 72 Vezi VLADIMIR DUMITRESCU, op.cit., fig.417, 419, 420.
  - 73 M.RUSU, în ArhMold, II-III, 1964, p.243, nota 20; M.MACREA și C.KACSO, Studii - Satu Mare, 1972, pl.XXI/14.
  - 74 VLADIMIR DUMITRESCU, op.cit., fig.420, mai ales exemplarul de la Șimleul Silvaniei.
  - 75 AL.VULPE, op.cit., p.61.
  - 76 D.BERCIU, Arta traco-getică..., p.24 și urm.; C.BUZDUGAN, op. cit., p.73 și urm.
  - 77 V.Vasiliev afirmă că săgețile de acest tip apar în a doua jumătate a sec.al VI-lea f.e.n. și se răspîndesc rapid, înlocuind pînă la sfîrșitul acestui secol pe cele de formă ovală (VALENTIN VASILIEV, în AMN, III, 1966, p.415).
  - 78 AL.VULPE și EUG.POPESCU, art.cit., p.87.
  - 79 A.MELIUKOVA, Arheologhiia SSSR, fasc.D1-4, Moscova, 1964, p. 51, pl.16/2 și 18/2.
  - 80 W.GINTERS, op.cit., p.33.
  - 81 A.I.MELIUKOVA, op.cit., p.47-49.
  - 82 AL.VULPE, op.cit., p.61.
  - 83 W.GINTERS, op.cit., p.40-45.
  - 84 N.FETTICH, Jubileul Muzeului din Sf.Gheorghe, 1929, p.355.
  - 85 A.I.MELIUKOVA, op.cit., p.49 și urm. Acestei păreri i se raliază și V.VASILIEV, op.cit., p.415 și urm.
  - 86 A.I.MELIUKOVA, p.51, 60.
  - 87 Pe baza analogiilor perfecte dintre pumnalul de la Batoș și cel de la Frata, V.Vasiliev propune datarea celui din urmă tot în sec. al VI-lea f.e.n. (V.VASILIEV, op.cit., p.415).

- 88 Această legătură stilistică se sprijină mai cu seamă pe analogiile dintre ornamentele geometrice de pe pumnalul cu antene de la Curtea de Argeș și ornamentația ceramicii din cultura Basarabi (vezi VLADIMIR DUMITRESCU, în "Dacia", N.S., XII, 1968, fig. 26/1, 3 și 28/1).
- 89 A.I.MELIUKOVA, SA, XXII, 1955, p.246 și urm.
- 90 Ibidem, p.249.
- 91 DORIN POPESCU, în SCIV, IX, 1, 1958, p.30; "Dacia", N.S., VI, 1962, p.444 și urm.
- 92 AL.VULPE, op.cit., p.60-61.
- 93 D.BERCIU, Arta traco-getică..., p.10-24; C.BUZDUGAN, op.cit., p.70-74.

POIGNARDS HALLSTATTIENS RÉCENTS DANS LE TERRITOIRE DE LA ROUMANIE

- Résumé -

À la suite de découvertes fortuites, mais surtout de recherches systématiques, qui ont assuré une vaste et complexe documentation, l'élaboration d'une oeuvre d'ensemble concernant les poignards hallstattiens récents découverts en Roumanie, est devenue aujourd'hui possible et nécessaire.

Faisant le répertoire de tous les poignards, autant ceux connus de la littérature de spécialité ainsi que les inédits, on a établi qu'il existe aujourd'hui 52 différents points géographiques dans les quels on a découvert, isolés ou en groupe, 73 poignards.

L'examen des découvertes de poignards permet la constatation que ces armes sont répandues sur tout le territoire de la Roumanie, comprenant la Moldavie, la zone souscarpatique de la Valachie et de l'Olténie, une partie de la Transylvanie et dans une mesure plus petite la Dobroudja. Pourtant, pour le moment on peut tracer quelques zones d'une densité plus grande en découvertes de ce type: la zone de la Plaine de la Jijia Supérieure, la Dépression de Neamț, la Plateau Central de la Moldavie, la zone souscarpatique de la Valachie de l'Olténie et celle du bassin supérieur du Mureș.

Des découvertes similaires dans les plaines nord-pontiques Podolie, Slovaquie, la Plaine de la Tisa, Serbie, nord-est de la Bulgarie élargissent l'aire de diffusion de ces pièces au delà du territoire de la Roumanie.

Les poignards hallstattiens récents de Roumanie proviennent en exclusivité de tombes isolées, de groupes de tombes et de nécropoles. Ceux découverts en Transylvanie sont en liaison, dans la majorité des découvertes avec l'inventaire des sépultures planes d'inhumation. Dans une situation semblable sont aussi ceux de Moldavie, exception font ceux de Bîrsești découverts dans des sépultures tumulaires d'incinération. En échange les poignards de la région souscarpatique de la

Valachie et de l'Olténie ont été découverts rien que dans des sépultures tumulaires d'incinération.

On constate que le nombre des poignards en fer surpasse ceux faits en bronze ou en bronze et fer.

Pour établir le schéma typologique l'auteur est parti des caractéristiques principales des parties constitutives des poignards et, en premier lieu, de la terminaison du poignée qui le rôle déterminant, les autres éléments présentant des fluctuations d'un cas à l'autre. En fonction de ces caractéristiques, les poignards sont divisés en trois groupes typologiques: A, B, C. Chaque groupe typologique a, à son tour, plusieurs variantes, en fonction de la poignée, et de sa terminaison, de certaines caractéristiques de la garde et de la lame. En faisant la comparaison des poignards découverts dans les cinq différentes zones on constate que ces pièces ne peuvent pas être séparées. Par contre, leurs analogies les rapprochent en les constituant dans un tout unitaire. En même temps on observe que les trois groupes typologiques ne sont pas fermés hermétiquement, dans le cadre de chaque unité se trouvent des poignards avec des éléments structuraux qui gravitent vers un ou l'autre groupe. Tous ces éléments qui lient entre eux les découvertes des différentes zones et des différents groupes typologiques constituent l'expression de l'unité culturel-chronologique des poignards découverts en Roumanie.

Quelques poignards portent, surtout sur les poignées et sur leur terminaison, des ornements géométriques ou animaliers. Les motifs ornementaux géométriques les plus simples sont exprimés, d'habitude, à l'aide de lignes transversales ou parallèles combinées avec des rangées de points ou bandes de pareilles lignes. Mais il existe aussi des exemplaires avec une riche ornementation, qui consiste de bandes de lignes parallèles ou brisées en angle, combinées avec des triangles nattés en joncs et de rhombes successifs. Les ornements animaliers, parfois d'une évidence simplicité, autre fois d'une grande complexité reproduisent, schématiquement ou d'une façon naturaliste, des figures de serpents, des oiseaux de proie, des animaux sauvages ou des parties de ceux-ci.

C'est intéressant de souligner le fait que les poignards appartenant à différents groupes ont été découverts dans le même contexte archéologique. Partant de ces constatations on apprécie qu'une différence chronologique entre les trois groupes typologiques ne peut pas être démontrée. En échange, on observe que, pris en ensemble, indifféremment du type auquel ils appartiennent les poignards hallstattiens récents découverts en Roumanie s'échelonnent chronologiquement sur une période de temps d'à peu près deux cents ans comprise entre les VIe-Ve siècles av.n.è.

La filiation avec l'âge du bronze et les étapes hallstattiennes antérieures, poursuivie à voie typologique et stylistique démontre l'origine lointaine et la longue évolution de ces armes. Atteignant l'apogée au Hallstatt récent, ils deviennent très rares vers la fin de cette période pour qu'à l'époque La Tène ils disparaissent. La diffu-

sion des poignards sur un grand espace et la diversité des formes laissent entrevoir l'existence de plusieurs ateliers et, implicitement, un grand nombre d'artisans. D'ici on peut déduire que, tout au moins pour une bonne partie, les poignards découverts en Roumanie ont été travaillés par des artisans locaux.

Du point de vue ethnique à base des ornements et de la provenance d'un grand nombre d'exemplaires des sépultures d'incinération, donc spécifiquement gètes, la majorité des poignards est attribuée à la population locale.

LEGENDE DES FIGURES

- Fig.1.** - La diffusion des poignards hallstattiens récents sur le territoire de la Roumanie: I. La zone de la Steppe de la Jijia Supérieure: 1 - Cristinești; 2 - Hilișeu; 3 - Zăicești. II. La Dépression de Neamț: 4 - Văratec; 5 - Agapia; 6 - Ghindăoani; 7 - Petricani; 8 - Boureni; 9 - Miroslăvești; 10 - Muncelu de Sus. III. La zone de la Plate-forme Centrale de la Moldavie: 11 - Dumești; 12 - Bfcu; 13 - Comarna; 14 - Cozia; 15 - Ghermănești; 16 - Dănești; 17 - Rădeni; 18 - Nănești; 19 - Vaslui; 20 - Huși; 21 - Găiceana; 22 - Suseni; 23 - Mînzătești; 24 - Bălăbănești; 25 - Gănești; 26 - Buciumeni; 27 - Măcișeni; 28 - Bîrsești; 29 - Medgidia. IV. La zone Souscarpatique de la Valachie et de l'Oltéaie: 30 - Ploiești Triaj; 31 - Curtea de Argeș; 32 - Tigveni; 33 - Căpârleni; 34 - Ferigile; 35 - Brașov. V. La zone du Mureș Supérieur: 36 - Arghita; 37 - Șaroș; 38 - Bratei; 39 - Teiuș; 40 - Benic; 41 - Aiud; 42 - Mirăslău; 43 - Ciumbrud; 44 - Cipău; 45 - Cristești; 46 - Batoș; 47 - Posmuș; 48 - Mărișelu; 49 - Năsal; 50 - Gădălin; 51 - Frata; 52 - Arad.
- Fig.2.** - Poignards hallstattiens récents de Roumanie: 1,2 - Cristești; 3 - Posmuș; 4 - Ciumbrud; 5 - Rădeni; 6 - Teiuș; 7 - Agapia. 3 - bronze; 1-2, 4,7 - fer.
- Fig.3.** - Poignards hallstattiens récents de Roumanie: 1 - Cozia; 2 - Tigveni; 3 - Medgidia. 3 - bronze; 1,2 - fer.
- Fig.4.** - Poignards hallstattiens récents de Roumanie: 1-2 - Curtea de Argeș; 3-4 - Ferigile; 5 - Arad. 2 - bronze et fer; 1,3-5 - fer.
- Fig.5.** - Poignards hallstattiens récents de Roumanie: 1 - Găiceana; 2 - Bfcu; 3 - Archita; 4 - Gădălin. 1-4 - fer.
- Fig.6.** - Poignards halstattiens récents de Roumanie: 1 - Ferigile; 2 - Șaroș; 3 - Văratec; 4 - Bratei; 5 - Comarna; 6-8 - Aiud; 9 - Bîrsești. 1-9 - fer.
- Fig.7.** - Poignards hallstattiens récents de Roumanie: 1,4 - Bîrsești; 2 - Nănești; 3 - Brașov; 5 - Frata; 6 - Năsal; 7 - Suseni; 8 - Boureni; 9 - Ghindăoani; 10 - Ferigile. 1-10 - fer.

- Fig.8. - Poignards hallstattiens récents de Roumanie: 1 - Cipău; 2 - Batoș; 3 - Măcișeni; 4 - Benic; 5 - Aiud; 6 - Hilișeu; 7-8 - Zăicești; 9-10 - Cristinești; 11 - Bîrsești. 1-11 - fer.
- Fig.9. - Poignards hallstattiens récents de Roumanie: 1 - Cipău; 2 - Mînzătești; 3 - Petricani; 4 - Mirăslău. 1-4 - fer.
- Fig.10. - Le schéma typologique des pognards hallstattiens récents du territoire de la Roumanie: A. Pognards avec la massue au bout du poignée; B. Poignards avec la poignée terminée par une barre transversale; C. Poignards avec la poignée terminée avec des antennes.
- Fig.11. - Les principales caractéristiques des poignards hallstattiens récents de sur le territoire de la Roumanie.
- Fig.12. - Les principales caractéristiques des poignards hallstattiens récents de sur le territoire de la Roumanie.

de EMIL MOSCALU

În 1973 publicam un articol în care analizam locuirea getică cercetată la Cernica-București¹. Descoperirea este deosebit de interesantă datorită faptului că furnizează prețioase elemente de datare a locuirii prin fragmente de vase grecești cu firnis negru² și că prin săparea întregii necropole neolitice negăsindu-se decât două bordeie și trei gropi getice, indică faptul că a fost locuire sezonieră.

Fragmentul de vas grecesc determinabil a fost atribuit unui lekythos arribalic atic și datat la sfârșitul sec. al IV-lea f.e.n. și începutul sec. al III-lea f.e.n. (fig. 2/8)³.

Reexaminarea fragmentelor grecești a dus la constatarea că fragmentul determinabil aparține unei cănițe și se datează în ultimul sfert al sec. al V-lea f.e.n.⁴, ceea ce implică datarea locuirii getice de la Cernica în jurul datei de ± 400 f.e.n., iar nu cum a fost datată anterior.

Aceasta are implicații importante privind orizontul cronologic la care se situează în raport cu cultura Bîrsești-Ferigile. Analogiile ceramicii de la Cernica rămân valabile, ele încadrându-se în aspectul cultural de tip Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II. Vasul sac (fig. 1/1)⁵ și are originea în Hallstattul timpuriu și exista în necropola de la Ferigile în toate cele trei faze ca și în necropola plană (vase de tip VI D.2)⁶.

Se remarcă faptul că în Hallstattul timpuriu și în cel târziu de tip Ferigile vasul în discuție nu este o formă frecventă a culturii materiale tracice.

În schimb vasul clopot (fig. 1/2 și fig. 3) este destul de frecvent pe parcursul evoluției Hallstattului⁷. Văsuțul bitronconic (fig. 1/3) are analogie într-un vas similar de la Kriva Bara (Vraca)⁸. Nu putem ști dacă strachinile lucrate cu mîna au avut apucători (fig. 2/9-10). Oricum, vase cu acest profil și fără apucători există în sec. V-III f.e.n.⁹ în Transilvania, Moldova și Dobrogea. Tipul lipsește la Ferigile, dar există la Tigveni¹⁰. Strachina lucrată cu mîna (fig. 3/5) este asemănătoare ca profil cu cea din mormîntul II de la Cernavodă¹¹. Datarea așezării de la Cernica în jurul datei ± 400 f.e.n. implică sincronizarea cu faza Ferigile III, care în actuala ei datare este încadrată între circa 450-350 f.e.n.¹².

O altă așezare din această perioadă este aceea de la Alexandria, care a fost datată de la sfârșitul sec. al VI-lea f.e.n. pînă în sec. al V-lea f.e.n.¹³. Așezarea de la Alexandria oricum documentează un aspect cultural diferit de cel al necropolei de la Ferigile. Datarea așezării de la Alexandria la sfârșitul sec. al V-lea f.e.n. și începutul sec.

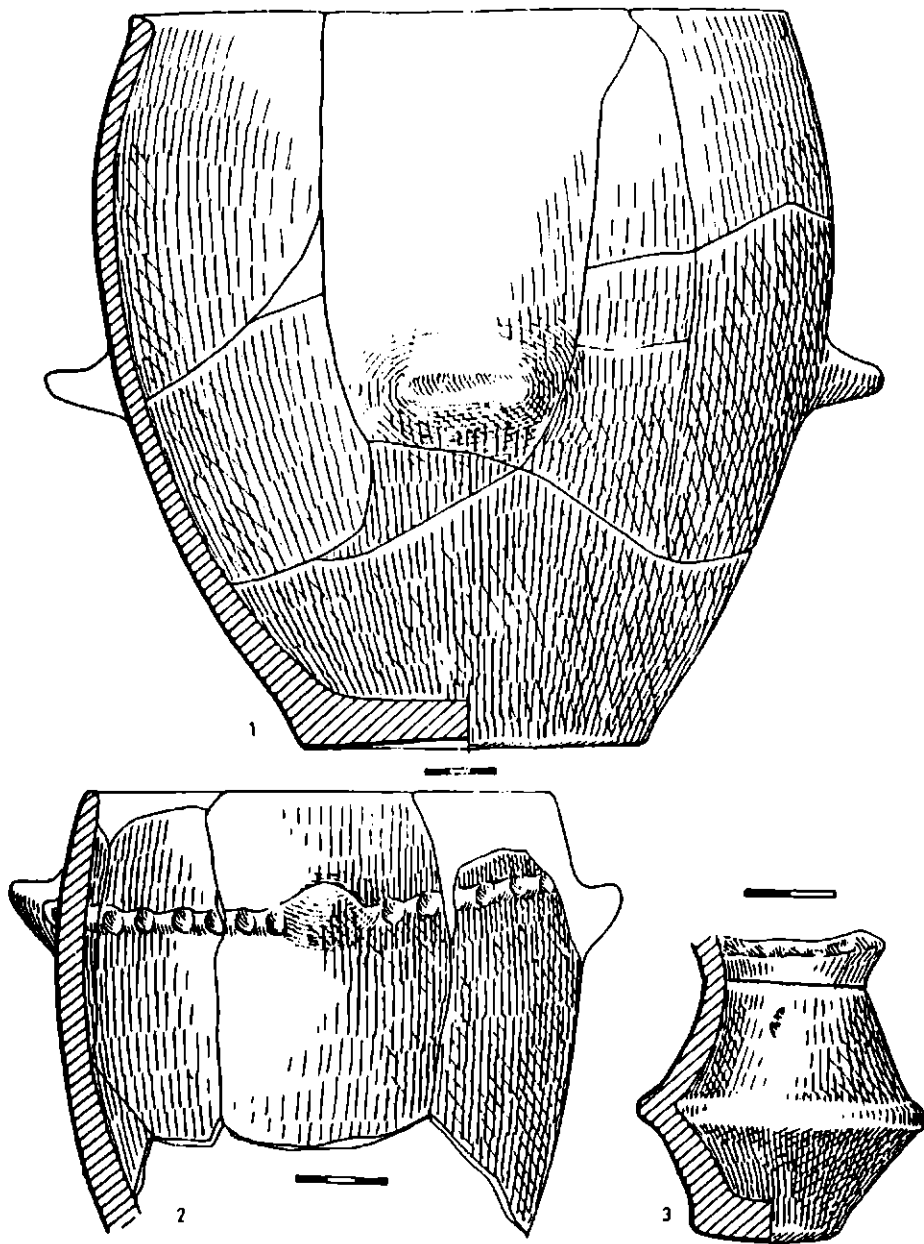

Fig.1.- Cernica: ceramică lucrată cu mîna

al IV-lea f.e.n.¹⁴ implică și sincronizarea cu faza Ferigile III. S-a afirmat însă că așezarea de la Alexandria este ulterioară culturii Ferigile¹⁵, fapt ce constituie o contradicție între ceea ce implică datarea propusă și afirmația menționată.

De altfel problema are și un alt aspect, acela al cronologiei necropolei de la Ferigile corelată cu cronologia altor descoperiri provenind din așezări și cetăți din Muntenia, dar și din Dobrogea, care conțin vase tipice pentru necropola de la Ferigile¹⁶. Ne referim la vase bitronconice cu patru sau două apucători plate și două mânere pe gât, de tip IV A-IV B Ferigile, pe care le găsim în Muntenia până în sec. al III-lea f.e.n. Acest fapt este de natură să indice prelungirea unor elemente de cultură materială de tip Ferigile și în sec. al III-lea f.e.n.

Elementele de tip Ferigile sînt menționate în Muntenia vestică¹⁷.

Oricum, la mijlocul și în a doua jumătate a sec. al IV-lea f.e.n., la Zimnicea avem documentat un aspect cultural diferit de cel de la Ferigile.

Vasul sac cu 4 apucători (fig. 1/1), așa cum am arătat, nu este o formă de bază în repertoriul Hallstattului nord-tracic carpat, dar în sec. al V-lea f.e.n. el devine o formă de bază, deslucind vasul bitronconic cu 4 apucători de tip V de la Ferigile, care însă nu dispăre total, dăinuind în unele zone până în sec. al II-lea f.e.n.¹⁸. Vasul bitronconic lipsește, în faza a doua a necropolei de la Ravna din sec. al V-lea f.e.n.¹⁹ și este reprezentat printr-un singur exemplar publicat de la Enisala, datînd din prima jumătate a sec. al IV-lea f.e.n.²⁰, și un singur exemplar din peste 60 de vase lucrate cu mîna din necropola de la Canlia, dar aici forma gîtului este modificată.

Această observație îndreptățește structurarea unui aspect cultural diferit de cel reprezentat de Ferigile-Bîrsești, care în sec. V-III f.e.n. este generalizat.

Pentru acest aspect cultural propunem denumirea Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II. În acest aspect încadrăm materialele de la Enisala, Canlia, Bugeac, Satu Nou, Drumevo, Ravna II, Kiulevaia, Branicevo, Seuthopolis, Alexandria, Cernica, Zimnicea, Slobozia, Poiana, Vaslui, Cotnari, Henska și descoperirile de tip Fîntînele II din Transilvania.

Materialele din necropolele de la Murighiol²¹ indică un aspect cultural aparte, pentru care propunem denumirea de aspect cultural de tip Murighiol, ale cărui elemente le întîlnim și în necropola de la Enisala.

Aspectul cultural Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II cuprinde și Oltenia în sec. IV-III f.e.n., fiind probabil că el să înceapă încă din a doua jumătate a sec. al V-lea f.e.n.; dar pentru această datare nu avem încă materiale bine determinate.

Așezarea de la Cernica, care poate confirma limita inferioară posibilă a datării celei de la Alexandria, indică faptul că Muntenia era locuită la sfîrșitul sec. al V-lea f.e.n. Astfel nu se verifică ipoteza că această zonă nu a fost locuită²².

S-a afirmat că descoperirile de la Alexandria și Zimnicea prezintă o enclavă sud-tracică la nord de Dunăre²³. Unul dintre tipurile principale ale ceramicii lucrate cu mîna, vasul sac cu patru apucători

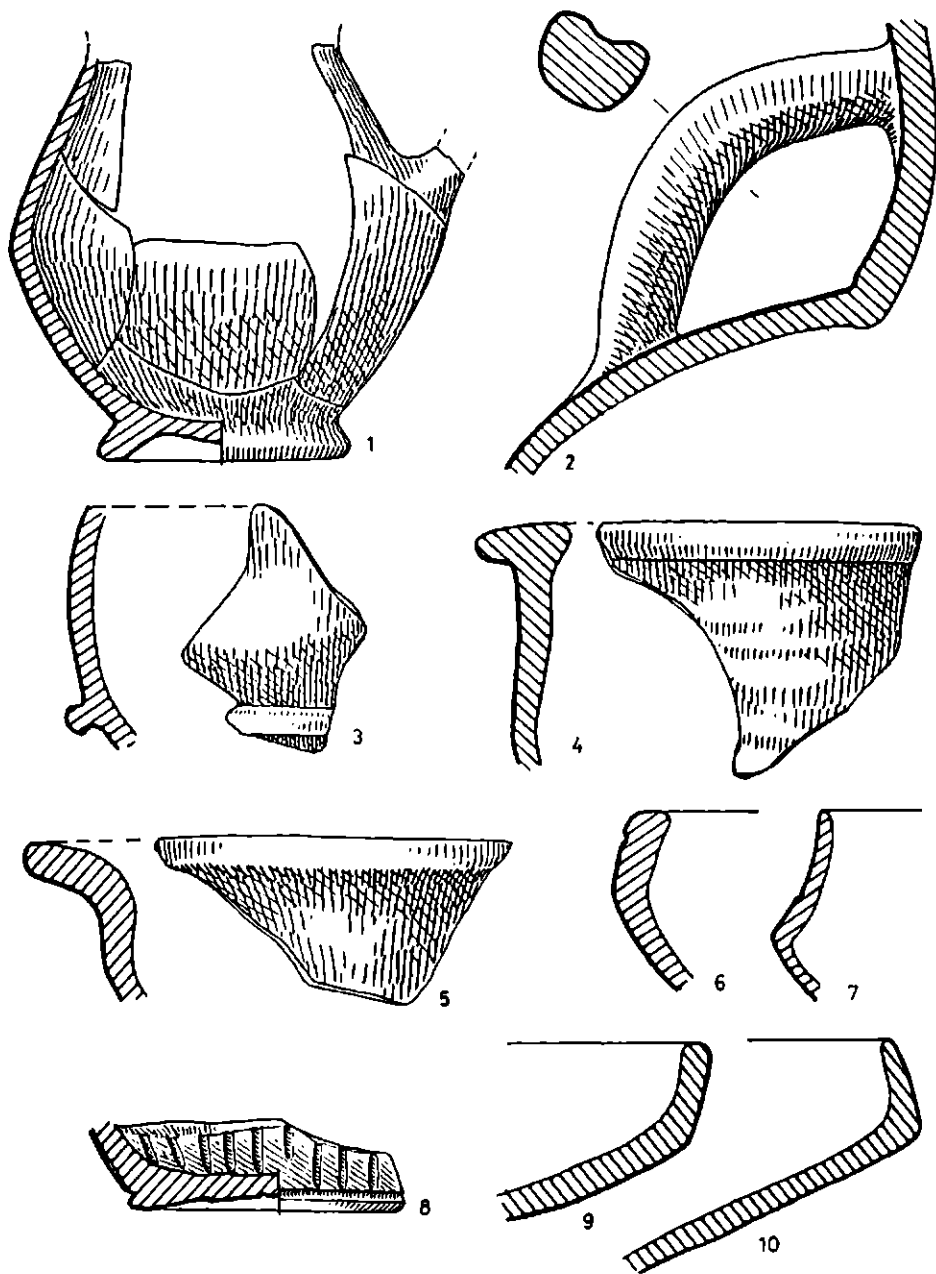

Fig.2.- Cernica: 1-7, cană, amforă și fragmente de străchini lucrate cu roata; 8, fragment de căniță grecească cu firnis negru; 9-10, străchini lucrate cu mîna

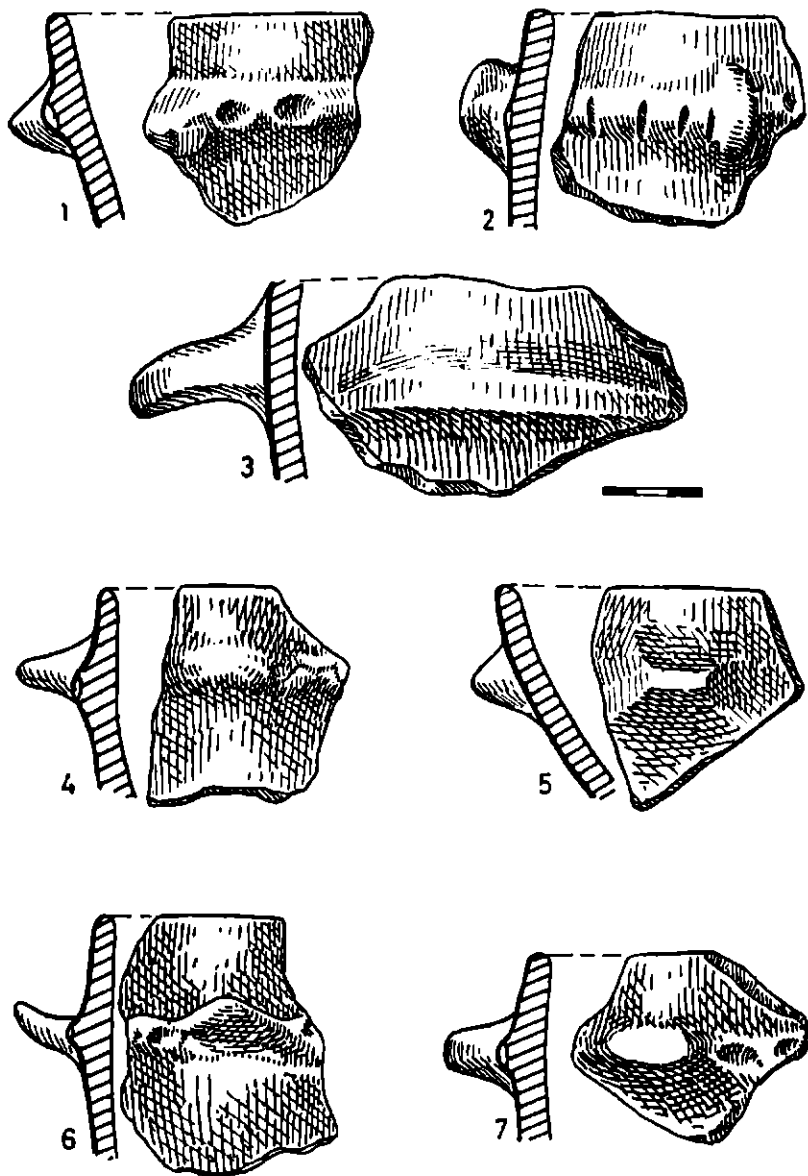

Fig.3.- Cernica: ceramică lucrată cu mîna

(fig.1/1), pentru a nu lua decât un exemplu, are o origină hallstattiană timpurie, așa cum am arătat, și există în Transilvania în sec. V-III î.e.n.²⁴. Pe de altă parte, la Zimnicea²⁵ ca și la Orbeasca de Sus se cunosc vase tipice pentru necropola de la Ferigile.

Aceasta arată că nu este necesar să considerăm necropola și cetatea de la Zimnicea și așezarea de la Alexandria ca enclavă sud-tracică, cîtă vreme formele de bază ale ceramicii lucrate cu mîna au analogii și în aria nord-tracică carpatică. Este foarte probabil ca ele să se formeze pe loc. Este foarte adevărat însă că ceramica lucrată cu mîna din zonele odrido-bessice nu prezintă diferențe notabile față de cea din aria getică de la nord și sud de Dunăre²⁶. La aceasta se adaugă și prezența vaselor cu două mînere de tip Ferigile la Zimnicea.

Datarea locuirii de la Cernica și Alexandria indică faptul că aspectul cultural din care face parte apare în Muntenia la nivelul fazei Ferigile III, fără a pune problema ridicării cronologiei fazei Ferigile III.

Urmează să admitem existența în Muntenia a două aspecte culturale diferite în primul rînd prin ceramica lucrată cu roata, dar și prin aceea lucrată cu mîna, aceasta nu întotdeauna sub aspect tipologic ci din punct de vedere al detaliilor tipologice, amîndouă fiind getice, formate pe aceeași bază general tracică.

Pentru perioada în discuție a fost propusă existența aspectului cultural Zimnicea-Seuthopolis²⁷, dar credem că el nu poate fi privit ca aspect separat, întrucît tipologia ceramicii lucrată cu mîna și roata este unitară, iar aspectul menționat nu poate fi privit decât ca fază cronologică și zonală a aspectului cultural de tip Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II, după cum același lucru se poate spune și despre aspectul cultural Alexandria din cîmpia Munteniei.

S-a propus structurarea unei etape Popești-Sarmizegetusa, care nu se poate explica integral prin etapa anterioară Seuthopolis-Zimnicea²⁸.

Într-adevăr, vasul sac (fig.1/1) dispare spre sfîrșitul sec. al III-lea î.e.n. și poate în unele zone, în prima jumătate a sec. al II-lea, fără ca din el să ia naștere o altă formă; și nu a fost lucrat niciodată la roată²⁹. În Transilvania, în zona cetăților dacice din munții Orăștiei el continuă pînă la cucerirea Daciei³⁰.

Trebuie menționată de asemenea dispariția vasului de tip lekane cu torți verticale lucrat la roată, a străchinii cu marginea răsfrîntă spre interior de tipul celei de la fig.2/5, cu variantele sale, deși se pare că la Zimnicea ea se continuă în sec. al II-lea³¹. În această etapă se continuă folosirea craterului la Popești și Sarmizegetusa³².

Ca formă de bază a fazei Popești-Sarmizegetusa-Bîlța Doamnei este vasul borcan ornamentat cu brîu alveolar sau crestat, întrerupt de butoni, care apare în perioada ± 200 . Ea se mai caracterizează prin apariția cătușii și folosirea frecventă a fructierei³³.

Constatăm că și în ceea ce privește aria getică din Dobrogea și nord-estul Bulgariei, aspectul cultural de tip Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II este foarte probabil că încetează în jurul datei de ± 250 î.e.n., în

orice caz la sfârșitul sec. al III-lea f.e.n.³⁴.

Studiul materialelor permite observația că în jurul datei de ± 200 f.e.n. se produce o schimbare a culturii materiale reprezentată de ceramică, care marchează încetarea aspectului cultural de tip Ravna-II-Hansca-Zimnicea I-II și apariția aspectului cultural de tip Popești-Sarmizegetusa-Bîlca Doamnei. Același lucru se constată și la Zimnicea unde există o continuare a locuirii pe loc timp de mai multe secole³⁵.

Pe baza faptului că acest aspect prezintă trăsături unitare în ce privește ceramica și că el încetează în perioada ± 200 f.e.n. este necesară reviziunea cronologiei Latène-ului geto-dacic și împărțirea sa în două etape principale:

Etapa I: I $\pm 400(350)$ f.e.n. - ± 200 f.e.n.

Aspectele culturale Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II și Fântânele II. Sfârșitul sec. al III-lea f.e.n. și începutul sec. al II-lea f.e.n. reprezintă o perioadă de tranziție între cele două etape, a cărei cronologie și caracteristici vor trebui stabilite în viitor.

Etapa a II-a: II ± 200 f.e.n. - 106 e.n.³⁶.

Aspectul cultural Popești-Sarmizegetusa-Bîlca Doamnei și Poieniști-Lukasovca.

Această periodizare se bazează pe faptul că Latèneul are două faze principale cu o cultură diferită din punct de vedere al ceramicii lucrată cu roata, dar și prin cea lucrată cu mîna, faza I și faza a II-a.

Ceramica lucrată la roată este reprezentată prin patru tipuri: căni (fig.2/1 și 2/7), amforă (fig.2/2), străchini (fig.2/5-6) crater (fig.2/4), ale căror analogii le găsim la Dunărea de Jos și în sudul Balcanilor. Fără a încerca acum să luăm o poziție față de opinia exprimată de I. Nestor, după care Latèneul geto-dacic apare sub influența tracilor de sud³⁷, de C. Preda³⁸ și D. Berciu³⁹, care susțin autotehnismul ceramicii lucrată la roată și cea exprimată de Em. Condurache⁴⁰ și I.H. Crișan⁴¹, care o consideră de import sud-dunărean sau grecesc, remarcăm doar marea cantitate de ceramică lucrată la roată la sfârșitul sec. al V-lea și începutul sec. al IV-lea f.e.n. Așezările de la Cernica și Alexandria, situîndu-se cronologic la nivelul fazei Ferigile III, sînt în opoziție față de aceasta din urmă, unde ceramica lucrată la roată lipsește, existînd numai vase imitate după cele lucrate cu roata. Această situație poate pune problema ridicării cronologiei fazei Ferigile III.

NOTE

1 EM.MOSCALU, SCIV, 24, 1973, 2, p.291-298.

2 Idem, op.cit., fig.4/2-3 și fig.7/8.

3 Ibidem, p.294, nota 29.

- 4 P.ALEXANDRESCU, în *Thraco-Dacia*, 1976, p.117 și urm.
- 5 Z.SZEKELY, *Așezări din prima epocă a fierului în sud-vestul Transilvaniei*, Brașov, 1966, p.9, pl.II/1; III/2, p.33 și pl.VI/5.
- 6 A.VULPE, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*. București, 1967, p.53, pl.XII/19, 21, 27; XXVIII/12, 24.
- 7 D.BERCIU, *Materiale*, IV, 1957, p.290 și urm., fig.5/2; L.H.CRIȘAN, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, p.56 și urm., numește acest tip de vas "vasul în formă de sac" sau cu "profil aproape drept".
- 8 B.NICOLOV, în *"Arheologia"*, Sofia, 3, 1972, p.63, fig.11/a, dar este datat în sec.II-I f.e.n.
- 9 A.VULPE și E.POPESCU, în *"Dacia"*, N.S., XVI, 1972, fig.4/5, 8; 10/4; fig.14/23; I.H.CRIȘAN, op.cit., pl.X/4, 6; XIX/13, 5, 6, 8 și fig.11, pl.CXLII/2, p.52 și urm. Trimiterile la planșa IX pentru străchinile din varianta a 3-a sînt greșite și necorectate în erată, așa că nu putem ști ce fel de străchini a încadrat autorul în această variantă. Cf. și p.78 și urm.; C.BUZDUGAN, în *"Carpica"*, 1, 1968, p.85, fig.3/25 și fig.2/3; CANLIA, *săpături de E.MOSCALU*, 1969-1974. înedită. G.SIMION, GH.CANTACUZINO, în *Materiale*, VIII, 1962, p.378, fig.3/4, 5.
- 10 AL.VULPE și E.POPESCU, op.cit., fig.4/5, 8; 10/4.
- 11 D.BERCIU, în *Materiale*, IV, 1957, p.292, fig.12/2. Ea apare în Hallstatt A₁-A₂; E.MOSCALU, *Thraco-Dacia I*, 1976, p.80, fig.3/5.
- 12 AL.VULPE, *Ferigile...*, p.99, fig.34.
- 13 C.PREDA, în *Materiale*, VI, 1959, p.251-253; idem, în *"Dacia"*, N.S., III, 1959, p.179-194; ibidem, VII, 1961, p.207-209; idem, SCIV, XI, 1969, 1, p.25-38; I.H.CRIȘAN, op.cit., p.42.
- 14 C.PREDA, SCIV, 21, 4, 1970, p.577.
- 15 Ibidem, p.577.
- 16 A.VULPE, în MA, II, 1970, p.133 și urm.; p.190 și urm.
- 17 A.VULPE și E.POPESCU, în *"Dacia"*, N.S., XVI, fig.1.
- 18 A.D.ALEXANDRESCU, *Mormintele din perioada mai tîrzie a necropolei getice de la Zimnicea*, în *"Crisia"*, 1972, p.16, pl.III/5; M.BABEȘ, în *"Dacia"*, N.S., XIX, 1975, p.129, fig.3.
- 19 N.MIRCEV, *"Izvestia"*, Sofia, XXV, 1962, p.124, pl.IX/2, 3; XI/4; XII/2; XIX/4; XV/4; XVII/5; XXI/3, 5; XXII/4; XXIV/5; XXIII/2; XXXI/4.
- 20 G.SIMION, în *"Peuce"*, II, 1971, p.85, fig.16/d.
- 21 E.BUJOR, SCIV, 3-4, 1955, p.577, pl.II; idem, *Materiale*, III, 1957, p.251, pl.I și V, 1959, p.375, pl.I; idem, *"Dacia"*, N.S, II, 1958, p.135, fig.2.
- 22 A.VULPE și E.POPESCU, op.cit., p.91; E.MOSCALU, SCIV, 23, 1973, p.94.
- 23 H.DAICOVICIU, *The Illyrians and Dacians*, catalogul expoziție, Belgrad, 1971, p.67; Non Vali, Cf. I.H.CRIȘAN, *Burebista și epoca sa*, București, 1975, p.24, nota 90; cf. și D.BERCIU, SCIV, XI,

- 2, 1960, p.261 și urm.; "Dacia", N.S., V, 1961, p.163 și urm. și p.170.
- 24 I.H.CRIȘAN, *Ceramica...*, p.70 și urm.; 113 și urm., pl.XVIII/3; XXVIII/8,13; XXX/4; CXXXIII/1. De asemenea, există și în necropola de la Fântânele, jud.Bistrița Năsăud, datată în a doua jumătate a sec. al IV-lea f.e.n. și sec.III f.e.n.; I.H.CRIȘAN, Comunicare la colocviul "Geto-dacii în sec.IV-III f.e.n.", Cluj, 17 noiembrie 1975. I.H.Crișan înțelege prin vasul clopot vasul denumit de prof. D.Berciu vasul sac (D.BERCIU, *Materiale*, IV, 1957, p.290 și urm.).
- 25 I.H.CRIȘAN, *Ceramica...*, fig.59/6.
- 26 M.CICIKOVA, *Seuthopolis*, Sofia, 1970, nr.58-66; idem în "Acta Antiqua Pilipolitana", *Serdica*, 1963, p.35-48.
- 27 P.ALEXANDRESCU, Comunicare la a II-a conferință națională de arheologie, Craiova, decembrie 1969 și "Dacia", N.S., XV, 1971 p.387, nr.155.
- 28 P.ALEXANDRESCU, *Les celtes es les etapes de la civilisation de la Tène dans le sud-est européenne*, în *Le Rayonnements des civilisations Greques et Romaines sur les cultures périphériques*, Paris, 1965, p.107.
- 29 D.BERCIU, în *Materiale*, IV, 1957, p.292, nota 2. Vasul de la Dă-măroaia nu este lucrat la roată, deși are o culoare cenușie; cf. și I.H.CRIȘAN, *Ceramica...*, p.55, care este de acord cu această părere.
- 30 I.H.CRIȘAN, *Ceramica...*, pl.CLXXX/3.
- 31 A.D.ALEXANDRESCU, în "Crisia", 1972, pl.III/2.
- 32 I.H.CRIȘAN, *Ceramica...*, p.153, pl.XCVII/1-2; CLXXIV/2-6; fig.104.
- 33 D.BERCIU, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p.306, care numește acest tip de vas "vasul în formă de sac"; E.MOSCALU, *SCIV*, 19, 4, 1968, p.629-642; I.H.CRIȘAN, *Ceramica...*, p.102-216. Evoluția vasului borcan prezentată la fig.37 și p.162 și urm. nu este veridică. Este un tip de vas care nu se supune canoanelor derivării unui tip de vas din celălalt. Este foarte greu de propus o formă anterioară din sec.V-III f.e.n. din care să fi derivat. Ornamentul, constând din brâu alveolar sau crestat, cu proeminente, este desigur luat de la tipul de vas clopot (fig.1/2), dar nu și profilul. Ca profil poate fi și o creație spontană. Ceramica din bordeiele getice de la Schela Cladovei, jud.Mehedinți, a permis cea mai veche datare a vasului borcan și a cătuilor pe baza amfo-relor rhodiene ștampilate în perioada ± 200 f.e.n. Cf. V.BORONEANT și M.DAVIDESCU, în "Apulum", VII/1, p. 253 și urm. N.COSTĂR, *Cetăți dacice din Moldova*, București, 1968. Pentru vasul borcan cf. și A.BUZILĂ, *Despre ceramica lucrată cu mîna de la Bîtca Doamnei*, MA, II, 1969, p.237-250,
- 34 A.D.ALEXANDRESCU, în "Crisia", 1972, p. 16; E.MOSCALU, *SCIV*, 24, 2, 1973, p.296.

- 35 A.D.ALEXANDRESCU, op.cit., p.17.
- 36 D.BERCIU, *Zorile istoriei...*, p.265, fig.29.
- 37 I.NESTOR, în "Dacia", VII-VIII, 1937-1940, p.182. Cf. și Comunicarea la a doua "Conferință națională de arheologie", Craiova, decembrie 1969. Idem, *Istoria poporului român*, sub red.A.Oțetea, ediția II-a, București, 1972, p.41 și urm.
- 38 Cf. notele 13 și 14.
- 39 D.BERCIU, SCIV, XI, 2, 1960, p.260-283; idem, în "Dacia", N.S., V, 1961, p.163-184.
- 40 E.CONDURACHE, în SCIV, 16, 1, 1965, p.43-50; idem, *Le rayonnements...*, p.331, nota 16.
- 41 I.H.CRIȘAN, *Ceramica...*, p.35-39; idem, *Burebista și epoca sa*, București, 1975, p.24.

UN ÉTABLISSEMENT GÉTIQUE DE LA FIN DU Ve SIÈCLE av.n.è. DE LA PLAINE ROUMAINE

- Résumé -

L'auteur reprend le problème de la datation de l'établissement de Cernica, qui a déjà fait l'objet d'une publication antérieure¹. Ainsi qu'il est connu, on a mis au jour dans cet établissement des fragments céramiques grecs d'importation à vernis noir², qui ont été datés de la fin du IVe siècle et du début du IIIe siècle av.n.è.³. Or, un nouvel examen du fragment de vase grec déterminable a démontré qu'il peut être daté du dernier quart du Ve siècle av.n.è.⁴, ce qui situe l'établissement gétique de Cernica autour de l'an 400 av.n.è.

Les analogies proposées pour la céramique de Cernica demeurent valables, s'encadrant dans l'aspect culturel de type Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II. Le vase sac (fig.1/1) apparaît au Hallstatt A-B⁵ et dans la nécropole hallstattienne tardive de Ferigile⁶. Le vase cloche (fig.1/2) est une forme plus fréquente au cours du Hallstatt⁷. Les écuelles faites à la main (fig.2/9-10) sont attestées du Ve au IIIe siècle av.n.è. en Transylvanie, Moldavie et dans la Dobroudja⁹. Elles manquent à Ferigile, mais sont présentes à Tigveni²⁰.

Daté autour de 400 av.n.è., l'établissement de Cernica est donc synchrone de la phase Ferigile III (450-350 av.n.è.)¹¹.

Un autre établissement de cette période est celui d'Alexandria, qui a été daté de la fin VIe siècle et du début du Ve siècle av.n.è.¹², ou de la fin du Ve siècle et du début du IVe siècle av.n.è.¹³, de sorte qu'il est également synchrone de la phase Ferigile III. L'établissement d'Alexandria illustre un aspect culturel différent de celui de la nécropole de Ferigile.

Cependant, des vases de type Ferigile se trouvent en Valachie jusqu'au IIIe siècle av.n.è., de même que dans la Dobroudja, et les éléments Ferigile ne sont pas rares en Valachie¹⁶.

Le vase sac (fig.1/4) n'est pas une forme de base du Hallstatt nord-thrace carpatique, mais il le devient au Ve siècle en remplaçant le vase de type V-Ferigile. Cette observation justifie l'identification de l'aspect culturel Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II, où s'intègrent les matériaux d'Enisala, Canlia, Bugeac, Satu Nou, Drumevo, Ravna II, Kiulevča, Braničevo, Seuthopolis, Alexandria, Cernica, Zimnicea, Slobozia, Poiana, Vaslui, Coțnari, Hanska, de même que les trouvailles de type Cluj-Mănăstur et Fântânele II de Transylvanie. Cet aspect culturel s'étend sur la Bulgarie, la Valachie, la Transylvanie, la Moldavie, la Dobroudja et L'Olténie. Il date des Ve-IIIe siècles av.n.è.

Les matériaux des nécropoles de Murighiol²² indiquent un aspect culturel gétique à part, qui peut être dénommé l'aspect culturel de type Murighiol. Des éléments caractéristiques pour cet aspect se rencontrent aussi dans la nécropole d'Enisala.

On a soutenu que les établissements et les nécropoles de Zimnicea et d'Alexandria représentent une enclave sud-thrace au nord du Danube²⁴. Or, le vase sac (fig.1/2), ainsi que d'autres types de vases, se trouvent dans le Hallstatt A-B nord-thrace carpatique et même en Transylvanie aux Ve-IIIe siècles av.n.è.²⁵. En outre, on rencontre des vases de type Ferigile à Zimnicea²⁶ et à Orbeasca de Sus.

De tout ce qui précède on peut déduire que cet aspect culturel s'est formé sur place, mais il est vrai que la céramique faite à la main des zones sud balcanique ne présente pas de différences notables par rapport à la céramique du sud et du nord du Danube²⁷.

La datation proposée pour les établissements de Cernica et d'Alexandria signifie que l'aspect culturel dont ils font partie est apparu en Valachie au plus tard durant la période correspondant à la phase Ferigile III.

Il faut donc admettre l'existence en Valachie de deux aspects culturels différentes: l'aspect culturelle Ferigile et Ravna II - Hansca-Zimnicea I-II.

Pour la période envisagée on a proposé l'existence de la phase Zimnicea-Seuthopolis²⁹. Or, l'aspect mentionné peut être considéré comme une simple phase chronologique ou zonale du vaste aspect culturel Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II. Il en est de même pour l'aspect culturel Alexandria de Valachie.

On a essayé également d'identifier une étape Popești - Sarmizegetusa, mais celle-ci ne saurait s'expliquer intégralement par la phase antérieure³⁰.

En fait, le vase sac (1/1) disparaît vers la fin du IIIe siècle, ou bien dans certaines zones dans la première moitié du IIe siècle av.n.è., sans qu'aucune autre forme en dérive. Dans les citadelles daces des monts d'Orăștie il se maintient jusqu'à la conquête romaine³¹.

D'autre part, il convient de mentionner la disparition du vase type lekane à anses vertical, et de l'écuelle au bord recourbé vers l'intérieur (fig.2/5).

Au cours de cette étape, le vase de type cratère continue à être en usage à Popești et à Sarmizegetusa³³. Comme formes déterminables de l'étape Popești-Sarmizegetusa-Bîlca Doamnei, citons les vases bocal à cordon alvéolaire ou à entailles interrompues de boutons, la fruitière façonnée au tour ou à la main et la cassolette³⁴.

En ce qui concerne l'aire gétique de la Dobroudja et du nord-est de la Bulgarie, l'aspect culturel Sarinasuf-Ravna II-Zimnicea disparaît probablement autour de 250 av.n.è. et en tout cas à la fin du IIIe siècle, d'après les données dont nous disposons³⁵.

L'étude des matériaux permet d'affirmer que vers 200 av.n.è. a eu lieu une modification dans la culture matérielle, qui se manifeste par l'apparition de nouvelles formes céramiques marquant la fin des aspects culturels Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II et Fântânele II, ainsi que l'apparition d'un nouvel aspect culturel de type Popești-Sarmizegetusa-Bîlca Doamnei. La même évolution se constate à Zimnicea³⁶.

Compte tenu du fait que l'aspect culturel Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II et l'aspect Fântânele II cessent d'exister autour de l'année 200 av.n.è. et présentent des traits unitaires aux Ve-IIIe siècles av.n.è., la chronologie du Latène géto-dace doit être révisée et restructurée comme suit:

- Ière étape - environ 400-200 av.r.è. - comprenant les aspects culturels Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II et Fântânele II;

- IIe étape - environ 200 av.n.è. - 106 de n.è. - comprenant les aspects culturels Popești-Sarmizegetusa-Bîlca Doamnei et Poieniști-Lucasovca.

Indépendamment de la provenance de la céramique façonnée au tour - d'importation grecque ou sud-thrace, ainsi que le soutiennent plusieurs auteurs, ou autochtone - il faut souligner la grande fréquence de la céramique façonnée au tour dans cet horizon chronologique, contrairement à ce qui a lieu dans la phase Ferigile III.

De même, en Transylvanie, jusqu'à l'arrivée des Celtes après 350 av.n.è., on ne trouve pas de céramique façonnée au tour comme dans les zones extracarpatiques aux VIe-IIIe siècles.

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Cernica: 1-3, vases fait à la main

Fig.2.- Cernica: 1-7, vases gris faconé au tour; 8, fragment de vase grecs à vernis noir; 9-10, fragments d'écuelles foits à la main

Fig.3.- Cernica: fragments ceramique foits à la main

de CONSTANTIN C. PĂTOLESCU

Între monumentele sculpturale votive din provinciile de la Dunărea de jos, relieful ocupă un loc de frunte. Meșterii lopicizi au creat un foarte variat repertoriu, din care aproape că nu lipsește vreuna dintre divinitățile adorate în aceste părți.

De obicei statuetele reproduc, la scară mai mică, tipuri cunoscute încă din epoca clasică și elenistică. Contribuția artei clasice grecești la apariția reliefului este, de asemenea, incontestabilă, ea fiind subliniată de mai multă vreme¹; aici însă imaginația meșterilor lopicizi s-a desfășurat mai din plin, posibilitățile de redare a scenelor de cult fiind mai largi.

Într-o carte de prestigiu, Ernest Will făcea un studiu temeinic al reliefului de cult, insistând asupra câtorva divinități, reprezentate cu predilecție prin reliefuri: cavalerul trac, cavalerii danubieni, Mithra, Iupiter Dolichenus, Sabazius². Dar în provinciile de la Dunărea de jos se întâlnesc numeroase reliefuri redând divinități ale panteonului greco-roman sau de altă origine, care nu intră în preocupările eruditului istoric.

La vremea când E. Will studia tipurile de reliefuri amintite, se publicaseră deja câteva *corpora*³, la care s-au adăugat ulterior altele⁴. Acum, proiectata publicare a CSIR (Corpus Signorum Imperii Romani) este așteptată să umple un mare gol în literatura de specialitate, cu deosebire în domeniul artei provinciale.

RELIEFURI ALE DIVINITĂȚILOR PANTEONULUI ROMAN

Iupiter și Iuno. Cele două divinități apar – separat sau împreună – pe câteva reliefuri din Oltenia.

Singur, Iupiter apare o singură dată, pe o plăcuță descoperită în mithreul de la Slăveni, ținând sceptru în stînga; dreapta (lipsă) era probabil lăsată în jos, cu patera⁵.

Tot într-o scenă de sacrificiu este reprezentată zeița Iunona la Romula⁶ (fig.1/1); acest relief găsește numeroase analogii pe o serie de piese descoperite în Bulgaria⁷. Într-o atitudine asemănătoare apare zeița pe un fragment de relief de la Romula (inedit, în Muzeul din Caracal; fig.2/3) și pe altul de la Sucidava⁸.

Un fragment de relief de la Romula, cu o reprezentare atribuită pînă de curînd cultului mithriac, redă în realitate pe Iupiter și Iunona în quadrigă⁹. Analogiile se găsesc tot la sud de Dunăre¹⁰.

O interesantă piesă a fost descoperită la Sucidava. Este vorba de jumătatea superioară stîngă a unui relief de marmură; din figurație se mai păstrează bustul seminud al unui zeu bărbos, purtînd o fîșie de draperie pe umărul stîng; în stînga are sceptru, iar dreapta o lasă în jos. Sus, pe cadrul arcuit, se vede o parte din dedicație: DOMNO I OVI...]¹¹. Relieful găsește analogii apropiate la un alt exemplar descoperit la Padarino (Bulgaria), reprezentînd pe Iupiter și Junona într-o scenă de sacrificiu¹². Probabil că piesa este produsul unui atelier sudic, dar inscripția, latină, a fost gravată la nord de Dunăre.

Diana apare, se pare, pe două fragmente de reliefuri descoperite la Romula¹³ și Sucidava¹⁴; nu se poate preciza cărui tip aparține.

În schimb, un relief descoperit probabil în Oltenia prezintă pe zeiță pe un cerb în mers, cu arcul în mîna stîngă și cu dreapta ridicată, pregătindu-se să scoată săgeata din tolbă¹⁵ (fig.1/3). Tipul se întîlnește în Thracia și Moesia pe o serie de tăblițe votive¹⁶.

Hecate este cunoscută cu trei reprezentări de la Sucidava (fragment)¹⁷, Cioroiu Nou¹⁸ (fig.2/4) și Drobeta¹⁹ (fig.2/1). Scena este cea cunoscută: zeița triformis în centru, între două altare, în cunoscuta scenă de sacrificiu.

Între reliefurile de la Cioroiu Nou și cel de la Drobeta există și unele deosebiri. Astfel, la Cioroiu Nou, capetele imaginilor laterale nu sînt redată din profil, ci din față, ca la imaginea centrală; acest mod de reprezentare găsește analogii în zonele învecinate sud-dunărene²⁰. La Drobeta, însă, cele două figuri laterale ale zeiței sînt redată din profil.

La Muzeul Național de Antichități se păstrează alte trei reliefuri reprezentînd pe zeița Hecate - dar este greu de spus dacă provin într-adevăr din Oltenia²¹.

Mercurius apare pe un singur fragment de relief de la Drobeta, din care se mai păstrează cadrul superior cu dedicația (Mercurio)²².

Hercules este redat pe cîteva plăcuțe votive. Cel mai interesant este un relief de marmură de la Cioroiu Nou (fig.1/2), cu partea superioară în formă de arc frînt, reprezentînd lupta lui Hercule cu leul din Nemea²³. Deși scena este plină de mișcare, Hercule, reprezentat din față, apare inert, parcă "pozînd"; mai bine redat este leul, din profil spre stînga. Piesa are analogii pe reliefuri din R.P.Bulgaria²⁴. Deși plinta inferioară este destul de lată, aici nu s-a gravat nici o inscripție; se pare că piesa nu a fost executată "la comandă", ci cumpărată, poate de la un meșter pietrar de la sud de Dunăre. De altfel, legăturile așezării de la Cioroiu Nou cu sudul Dunării sînt dovedite și prin descoperirea în acest loc a unui grup statuar dedicat lui Hercule de către un locuitor din Montana (Moesia Inferior)²⁵.

Din castrul Drobeta provine un alt fragment de relief: zeul este reprezentat cu corpul nud, mușchii bine marcați, sprijinindu-se în mîciucă²⁶. El era adorat de soldații din castru ca zeu al forței, simbol al victoriei.

Un alt fragment de basorelief, din piatră calcaroasă, a fost descoperit la Gîrla Mare²⁷. Lîngă un Țarc în care stă un taur, Hercule, cu

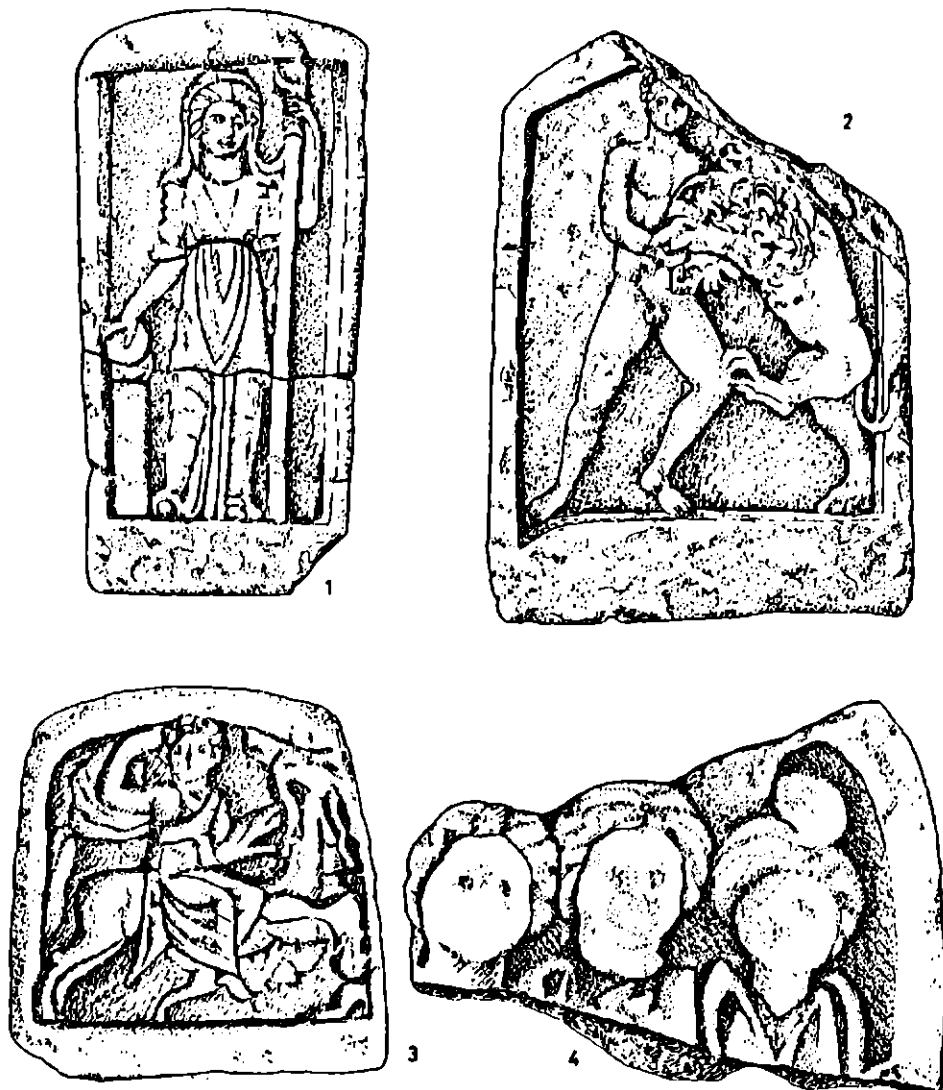

Fig.1. - Relief reprezentând pe zeița Iuſona, descoperit la Romula (1); relief de marmură de la Cioroiu Nou (2); Diana călărind pe cerb, relief descoperit probabil în Oltenia (3); Nimfe, pe un relief de la Cioroiu Nou (4).

pielea leului pe cap, ridică măciuca pentru a lovi pe hoțul Cacus. Scena se remarcă prin stângăcia execuției; avînd în vedere și materialul (calcar), credem că este opera unui pietrar localnic, din părțile Drobetai.

La Drobeta, cultul lui Hercule este legat de așezarea romană de la Băile Herculane, unde este adorat ca zeu al izvoarelor și apelor termale²⁸.

Un alt fragment de relief cu inscripție provine de la Romula²⁹.

Bănuite ca provenind din Oltenia sînt alte două reliefuli păstrate la Muzeul Național de Antichități³⁰.

Reprezentările bacchice. Din Oltenia se cunosc pînă acum cinci reliefuli cu reprezentări bacchice. Ele redau scene obișnuite: Pan călărind pe panteră în felul Eponei (Romula)³¹, scena storsului vinului cu satiri dansînd (Romula³², Drobeta³³), zeul turnînd vin în gura panterei (Drobeta)³⁴. Toate aceste piese sînt în stare extrem de fragmentară. Mai bine păstrat este un relief de la Drobeta: în dreapta se află zeul Liber, cu trupul acoperit parțial de nebridă, ținînd într-o mînă thyrsul, iar cu cealaltă turnînd vin în gura panterei; la stînga zeului se află un personaj feminin cu un cervidu de coarne³⁵, probabil o divinitate sincretistă (Diana-Libera?).

Starea precară de conservare a reliefulor bacchice din Oltenia nu ne permite unele observații mai ample asupra iconografiei acestora. Analogiile cele mai apropiate trebuie căutate pe reliefulurile din Moesia și Dacia Superior³⁶. Unii învățați sînt, de altfel, de părere că în provinciile dunărene cuplul Liber și Libera ascunde niște divinități locale³⁷.

Nimfele, divinități ale pădurilor și izvoarelor, erau pînă acum cunoscute în Oltenia doar dintr-o inscripție pe un altar votiv de la Romula³⁸.

Acum mai bine de un deceniu a ieșit la iveală la Cioroiu Nou un fragment de basorelief reprezentînd trei figuri feminine drapate³⁹ (fig. 1/4). Ele găsesc analogii pe o mulțime de reliefuluri din Bulgaria, reprezentînd nimfele⁴⁰.

Esculap este sculptat pe un fragment de placă de marmură (colțul drept de sus); reprezentarea fusese închisă de un chenar pătrat. Se mai păstrează din ea bustul unui bătrîn, cu dreapta întinsă și avînd pe umărul stîng o haină cutată care i se înfășoară pe corp, trecînd pe sub piept; cea mai mare parte a bustului rămîne nudă. Barba este scurtă și inelată; părul, despărțit în două deasupra frunții, îi cade pe spate⁴¹. În mîna dreaptă lăsată în jos zeul ținea probabil bastonul cu șarpele încolăcit pe el. Analogiile merg tot spre sud, Moesia și Thracia⁴²; la Glava Panega era un Asclepoion vastit⁴³.

RELIEFULURILE ZEILOR CAVALERI

Cavalerul trac. În iconografia cavalerului trac, relieful este predominant ca med de reprezentare⁴⁴. Dimensiunile acestor piese oscilează în general între 10-30 cm, în care se încadrează și cele din Oltenia. Stelele care depășesc 50 cm nu sînt prea numeroase⁴⁵; numai

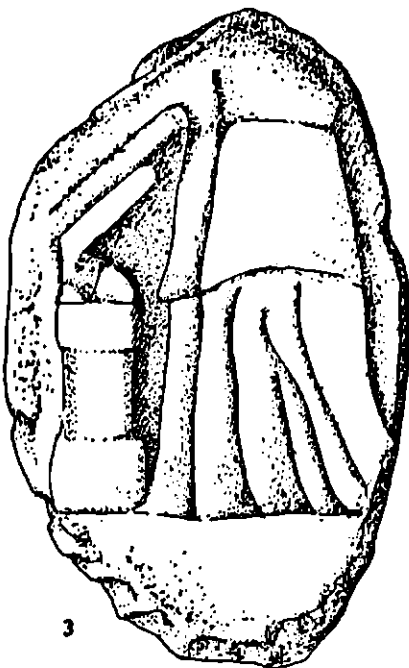

Fig.2. - Reliefuri votive descoperite la Drobeta (1), Romula (3) și Cioroiu Nou (4); relief mitriac din Oltenia (2).

de la Sucidava cunoaștem un fronton de la un relief de marmură de mai mari dimensiuni⁴⁶.

Forma tipică a reliefurilor cavalerului trac este stela cu latura de sus în formă de boltă sau arc frînt; ea scade treptat în lățime spre partea superioară.

După clasificarea propusă de Kazarow⁴⁷, se cunosc trei tipuri de relieuri ale cavalerului trac: tipul A - cavalerul la pas sau în repaus, singur sau însoțit de figuri accesorii; tipul B - cavalerul la vînătoare, pe un cal în galop; tipul C - cavalerul întorcîndu-se de la vînătoare. Alți istorici de artă au încercat să adîncească această sistematizare, creînd subgrupe în cadrul grupelor (tipurilor) deja cunoscute⁴⁸. În realitate, în această varietate de reprezentări se disting două tipuri: tipul de zeu pașnic și tipul de zeu luptător; Will arată că de fapt tipurile B și C formează unul singur⁴⁹.

În ceea ce privește modul de reprezentare, atitudinile sînt foarte diferite; predomină însă reprezentarea din față. Profilul este puțin frecvent și este caracteristic cavalerului la pas⁵⁰.

Probabil că anumite elemente ale sculpturii erau redade prin policromie, cum este cazul unui relief de la Sucidava⁵¹, care mai păstrează resturi de vopsea roșie. Pe o plăcuță de la Romula, imaginea este doar schițată, în maniera "reliefului negativ", fără a se mai sapa spațiul din jurul figurației⁵².

Pînă acum, situația descoperirilor privind cultul cavalerului trac în Dacia se prezintă astfel⁵³: 16 din Transilvania, 15 din Oltenia⁵⁴, 1 din Banat și 1 din vestul Munteniei.

În ceea ce privește repartitia acestor piese pe cuprinsul Daciei, Drobeta și Sucidava au dat pînă acum cîte cinci dedicații; Romula, Ulpia Traiana, Apulum și Potaissa cîte patru; cîte o piesă s-a descoperit: în Oltenia, la Ostrovul Potel; în vestul Munteniei, la Săpata de jos; în Transilvania, la Micia, Șeica Mică, Războieni-Cetate și Gilău; în Banat, la Pojejena.

În nici una dintre localitățile în care s-au aflat dedicații ale eroului cavaler nu se cunosc unități militare recrutate dintre traci⁵⁵. În schimb, în așezările respective și împrejurimile lor, se întîlnește un relativ bogat repertoriu de nume traco-moeso-dacice⁵⁶.

Grupul cel mai numeros de relieuri descoperite în Bulgaria provine din sanctuare⁵⁷. În Oltenia și în general în Dacia, ele provin din descoperiri întîmplătoare; probabil că cele mai multe erau icoane așezate în locuințele fidelilor⁵⁸.

Majoritatea pieselor descoperite în Oltenia sînt anepigrafe; doar cîteva au inscripții. În două cazuri, zeul cavaler este numit Deus Sanctus⁵⁹; într-o altă dedicație, Eronu⁶⁰ (transcriere cu caractere latine a formei grecești Heron); forma greacă a dedicațiilor arată legăturile strînsse cu lumea sud-tracică, unde dedicațiile eroului trac erau puse în această limbă.

O notă aparte fac două relieuri descoperite în Oltenia.

Unul este descoperit la Bistrița (în apropiere de Drobeta). Aici apare cunoscuta scenă de pe monumentele sculpturale renane: cavalerul

Fig.3. - Basorelief de calcar descoperit la Drobeta (1). Reliefuluri votive înfățișând pe Dea Dardanica descoperite la Romula (2-3).

victorios călcând în picioarele calului o figură monstruoasă, cu bust de om și coadă de șarpe (anguiped)⁶¹.

Celălalt este un basorelief descoperit în pretoriul castrului de la Slăveni⁶². Câmpul stîng este ocupat de imaginea Eroului cavaler, înaintînd spre dreapta, unde este reprezentat un personaj într-o scenă de sacrificiu. Este semnificativ faptul că aici a staționat permanent o unitate de cavalerie (ala I Hispanorum pia fidelis)⁶³.

Deși sînt în mod obișnuit incluse între reliefurile cavalerului trac⁶⁴, iconografia acestor două monumente arată că sînt expresii diferite ale cultului Eroului cavaler.

Cavalerii danubieni. În anul 1937 apărea studiul fundamental al lui D. Tudor asupra religiei cavalerilor danubieni⁶⁵. Părerile exprimate de D. Tudor asupra originii și evoluției acestui cult au fost în bună parte împărtășite de către E. Will. Cei doi istorici sînt de părere că punctul de plecare al acestui cult ar fi o credință dacică, cum arată de altfel și repartiția celor mai vechi monumente (tipul A); acest cult a rămas local, neîntinzîndu-se decît în provinciile vecine patriei sale, la Dunărea mijlocie și de jos⁶⁶. Cultul unei divinități locale, deja legată într-un mod sau altul de o triadă, s-ar fi dezvoltat pe un model grec, cel al dioscurilor⁶⁷. Oricum, chiar dacă nu toți învățații sînt de acord cu privire la originea sa dacică, se admite totuși că această religie sincretistă s-a format în Dacia⁶⁸.

Numele acestor zei cavaleri este necunoscut⁶⁹; de altfel, tot anonimi sînt și ceilalți zei cavaleri.

Reliefurile cavalerilor danubieni cuprind trei tipuri: A - plăcuțe cu un singur cavaler și o zeiță; B - plăcuțe cu doi cavaleri și o zeiță; C - plăcuțe cu doi cavaleri și o zeiță redați în bust la scena banchetului⁷⁰. Cele mai vechi piese sînt cele din prima grupă (A); 1/3 dintre ele s-au descoperit în Dacia, de unde a radiat cultul cavalerilor danubieni.

Mai nou, D. Tudor face observația că, lăsînd la o parte Dacia, al cărei teritoriu pare a fi uniform acoperit de aceste plăcuțe, majoritatea celorlalte descoperiri de acest fel se plasează în apropierea cursului Dunării; că, de fapt, în această zonă numai descoperirile de monumente mithriace depășesc ca număr pe cele ale cavalerilor danubieni⁷¹.

După părerea noastră, este vorba despre un cult militar, ca și altele din Dacia, aduse sau însușite de armată; aproape toate monumentele cavalerilor danubieni s-au descoperit în provinciile de pe limesul dunărean (Dacia, Moesia, Pannonia)⁷², unde staționau un număr important de legiuni și numeroase unități auxiliare. Această observație este de acord cu afirmația lui D. Tudor, că acest cult a înflorit mai ales în apropierea castrilor Pannoniei, Moesiei și Daciei⁷³.

Se pare astfel că soldații romani veniți în provincie au adoptat cultul unei divinități locale, care a luat aspect iconografic. Cele mai vechi piese ale cavalerilor danubieni (clasa A) au apărut în Dacia; cultul s-a amplificat treptat, prin dublarea cavalerului (sub influența dioscurilor) și adăugarea a o serie de scene accesorii (clasa B). Către

mijlocul sec. al II-lea e.n., când o parte din trupele staționate în Dacia au revenit în Moesia Superior și Pannonia, ele au dus probabil cultul cavalerilor danubieni și în aceste provincii.

Din Oltenia se cunosc până acum 24 de monumente reprezentând cavalerii danubieni⁷⁴.

Materialul în care sînt reprezentate aceste divinități ecvestre este piatra (marmura, uneori calcarul), dar se folosește și plumbul (lucrat prin ștanțare sau turnare) și ehiar bronzul sau teracota. În ceea ce privește modul de reprezentare, se întîlnesc două situații: când calul este la pas, chipul cavalerului este redat din față; în schimb, reprezentarea din profil este legată de cavalerul în galop⁷⁵.

Lipsa inscripțiilor face din religia cavalerilor danubieni una dintre cele mai enigmatice credințe.

RELIEFUL MITHRIAC

E. Will făcea observația că printre monumentele mithriace, cele în ronde-bosse sînt destul de numeroase⁷⁶; dar cele mai multe exemplare cunoscute provin din Italia (Roma și Ostia). În Dacia se găsesc, de asemenea, cîteva piese, dintre care două în Oltenia⁷⁷. Pe bună dreptate s-a afirmat că în provincii primează, și încă de departe, relieful.

Ca dimensiuni, reliefurile mithriace sînt superioare celor ale zeilor cavaleri, deși se întîlnește o mare varietate de forme. Dimensiunile celor din Oltenia rar trec însă de 40 cm înălțime⁷⁸.

După E. Will, tipul danubian al reliefului mithriac a apărut în Dacia⁷⁹. El cuprinde trei categorii; din păcate, piesele descoperite în Oltenia sînt atît de fragmentare, încît nu se poate face o clasificare completă a tuturor:

- reliefuri cu un registru: redau scena sacrificiului⁸⁰;
- reliefuri cu două registre: în cel central este reprezentată scena tauroctoniei, iar sus, pe arc, imagini din mitul zeului⁸¹. Pe altul⁸², în registrul de jos sînt redat scenele finale ale mitului;
- reliefuri cu trei registre⁸³: cel central redă scena tauroctoniei, celelalte două - scene din mitul lui Mithra.

În scena tauroctoniei, Mithra apare cu fața spre privitor; frontalitatea aproape că nu suferă excepție în relieful mithriac⁸⁴.

Cea mai mare parte a reliefurilor mithriace din Oltenia sînt anepigrafice. Poartă inscripții doar un relief de la Botoșești Paia⁸⁵, unul de la Bumbești⁸⁶, altul de la Romula⁸⁷.

O evaluare mîi atentă e descoperirilor mithriace, eliminînd erorile, arată că în Oltenia s-au aflat până acum 27 monumente votive, dintre care 18 reliefuri⁸⁸. Ele se numără, astfel, printre cele mai numeroase monumente votive de acest gen descoperite în Oltenia.

RELIEFURI ALE ALTOR DIVINITĂȚI

I.O.M. Zbelsurdus. Din săpăturile lui Gr.G. Tocilescu din castrul Drobeta (1893) se cunoaște un fragment de basorelief de calcar⁸⁹;

În 1913, V. Pârvan publică un alt fragment (acum dispărut)⁹⁰, făcând parte din stînga monumentului⁹¹.

Fragmentul din stînga reprezintă un zeu pe tron, cu bustul nud; are părul tăiat pe frunte, căzînd în şuvițe mari pe urechi: V. Pârvan vedea în aceasta o influență locală, dacică. Pe cap poartă o cumună din frunze de stejar. În mîna dreaptă ține un obiect rotund - globul sau patera; în cealaltă se mai vede (pe fragmentul păstrat) partea de sus a unui sceptru în formă de lance (după reconstituirea propusă de D. Tudor (fig. 3/1). În colțul stîng de sus al fragmentului se vede un vultur cu aripile întinse, privind spre stăpînul său. Luna și Sol încadrează capul zeului.

Pe fragmentul de relief din dreapta se vede capul altei divinități, cu fața distrusă. În mîna dreaptă ridicată ține fulgerul⁹². Sus, se mai vede o parte din inscripție.

Așadar, pe relieful de la Drobeta este redată imaginea repetată a lui Iupiter, dar în ipostaze diferite: în stînga, în manieră romană, tronînd; în dreapta, ca zeul fulgerelor al tracilor, Zbelthiurdus (Zbel-surdus)⁹³. Fenomenul dublării divinității - o dată ca divinitate romană, a doua oară ca divinitate barbară, dar prin interpretatio Romana - este cunoscut în arta romană⁹⁴.

Proporțiile mari ale sculpturii (fragmentul păstrat măsoară 0,405 x 0,26 x 0,12 m) arată că este vorba de o imagine de cult (Kultbild) dintr-un sanctuar al divinității, și nu de un simplu ex voto.

Dea Dardanica. Acum cîțiva ani au fost descoperite la Romula două interesante reliefuri⁹⁵. Unul reprezintă o zeiță în costum roman, ținînd un cervideu în brațe; alături, un cocoș pe un altar. Sus pe plintă, se citește inscripția Da RDANIC(a)E, iar jos pe soclu, se află numele dedicanților (unul dintre ei decurion al coloniei) (fig. 3/3). Celălalt relief reprezintă, de asemenea, o zeiță, avînd alături un coș (vas?), plin cu obiecte rotunde (pîni? mere?). Autorul dedicației este un anume Aurelius Dardanus (fig. 3/2).

Ar fi vorba aici de o divinitate de tip sincretist, a naturii și fertilității, eventual chthoniană, adorată de coloniști dardani stabiliți la Romula⁹⁶; ea mai apare numai pe o inscripție latină descoperită la Kursumlija, în Dalmatia⁹⁷.

Triada egipteană este reprezentată pe un singur relief de marmură, fragmentar, descoperit la Sucidava⁹⁸.

Sculptura reprezintă trei divinități; dintre acestea, numai figura din centru, identificat cu Harpocrate, se păstrează întreagă, cu toate atributele sale: cornucopia în mîna stîngă, floare de lotus pe cap, ducînd dreapta la gură în semn de tăcere. În partea dreaptă este reprezentat Sarapis în vestmîntul tradițional - cu chiton și cu mantia pe genunchi; se sprijină pe sceptru cu mîna stîngă. În partea stîngă, foarte mutilată, se află zeița Isis.

Pe acest relief, Sarapis apare în atitudine tronînd; Isis însă, care are de obicei mantia înnodată pe piept, apare pe relieful de la Sucidava cu ea atîrnînd⁹⁹.

Plăcuța de la Sucidava este unica reprezentare a triadei egiptene cunoscută pînă acum în Dacia și provinciile dunărene ale imperiului.

Concluzii. Deși unitar ca metodă de reprezentare, relieful votiv cunoaște, în Oltenia ca și în alte părți, o mare diversitate.

Forma este cea obișnuită: rectangulară sau trapezoidală, cu latura superioară dreaptă sau arcuită, mai rar în formă de arc frânt; medalionul se înfîlnește numai la reprezentările cavalerilor danubieni.

Materialul sculptural principal este marmura, uneori calcarul. Numai câteva iconițe ale cavalerilor danubieni sînt realizate prin ștanțare (plumb) sau turnare (plumb, bronz).

Predilecție pentru relief se manifestă în reprezentarea unor culte cu repertoriu complicat, cu scene multiple, dispuse în unu sau mai multe registre. Dacă în cultul cavalerului trac sau al zeului Mithra reprezentările în ronde-bosse nu lipsesc cu totul, relieful este în schimb unicul mod de reprezentare în cultul cavalerilor danubieni.

De altfel, chiar printre divinitățile romane din Oltenia, relieful deține un loc de seamă. În ansamblu, numărul reliefurilor votive este mai mic față de alte categorii de piese figurate (statuete de piatră, figurine de bronz și lut); o serie de divinități romane, bine cunoscute în Oltenia, nu au apărut pînă acum redată pe relieful (Apolo, Minerva, Venus). Dar chiar între reprezentările unor divinități greco-romane (Hecate, Liber), relieful deține înfîietatea.

Dificultățile legate de redarea în ronde-bosse a unor scene complexe, cu personaje multe, expuse ruperii în timpul lucrului, explică preferința pentru relief. Echilibrul ține la relieful de respectarea proporțiilor, de o anumită armonie a imaginilor. Sugestive sînt reliefurile cu reprezentări bacchice.

Lipsa posibilităților de redare în piatră a perspectivei face ca adeseori scenele să apară statice. Frontalitatea, un fel de canon al artiștilor lapicizi, lasă scena într-un moment de încremenire, ceea ce dăunează armoniei (de exemplu, relieful lui Hercule de la Cioroiu Nou). În schimb, în scenele în care zeii (Iupiter, Iunona etc.) apar îndeplinind un act de sacrificiu (Opfernde Götter), această aparentă inerție subliniază solemnitatea momentului.

Pentru multe din aceste reliefuli, analogiile duc spre lumea romană de la sud de Dunăre. Orașele din apropiere de Dunăre, atît de le sud, cît și de la nord de aceasta, fac parte dintr-o arie artistică comună.

Numai o parte din reliefurile votive din Oltenia au inscripții. O explicație ar fi că cele mai multe erau folosite ca icoane în locuințele fidelilor. De asemenea, trebuie avut în vedere că populației provinciale îi erau mai accesibile reprezentările figurate decît formulele epigrafice abreviate¹⁰⁰.

În ceea ce privește valoarea artistică a acestor monumente, aprecierea suferă uneori de subiectivismul cu care a fost privită arta romană în general, cea provincială în special, în comparație cu arta clasică greacă. Fără îndoială că multe din aceste piese sînt produse de serie ale atelierelor de pietrari, din provincie sau de la sud de Dunăre, care vor fi utilizat și albume de modele. Ei și-au adus însă adeseori contribuția lor originală, ca de exemplu la tratarea chipului lui

Iupiter Zbelsurdus de la Drobeta. Remarcabilă este de asemenea mi-nuțiozitatea cu care sînt realizate detaliile, cu toată stîngăcia în re-darea proporțiilor și lipsa perspectivei artistice.

NOTE

- 1 ERNEST WILL, *Le relief cultuel gréco-romain. Contribution à l'histoire de l'art de l'Empire Romain*, Paris, 1955 (introducere).
- 2 Ibidem.
- 3 G.I.KAZAROW, *Die Denkmäler der thrakische Reitergottes in Bulgarien* ("Dissertationes Pannonicae", II, 2), Budapesta, 1938; D.TUDOR, *I cavaleri danubieni*, ED, VII, 1937, p.189-356; idem, *Nuove rappresentazioni dei cavaleri danubiani*, în ED, VIII, 1938, p.445-449; F.CUMONT, *Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra*, I-II, Bruxelles, 1895-1899; H.A.KAHN, *Jupiter Dolichenus*, Layde, 1943.
- 4 D.TUDOR, CMRED, I, 1969; M.J.VERMASEREN, CIMRM, I-II, 1956-1960; P.MERLAT, *Répertoire des inscriptions et monuments figurés du culte de Jupiter Dolichenus*, Paris, 1951.
- 5 C.C.PETOLESCU, "Dacia", N.S., XX, 1976, pag.263, nr.8; I. BERCUI și C.C.PETOLESCU, *Les cultes orientaux dans la Dacie méridionale*, E.J.Brill, Leiden, 1976, p.17-18.
- 6 CONSTANTIN C.PETOLESCU și ȘTEFAN CHIȚU, *Revista Muze-elor*, 1974, 3, p.61, nr.1.
- 7 G.I.KAZAROW, BIAB, IV, 1926-1927, p.100, nr.24, fig.47. D.P.DIMITROV, BIAB, VII, p.311, fig.87; N.PETKOV, BIAB, VIII, p.449, fig.264; B.FILOV, BSAB, III, 1912, 1, p.43, nr.36, fig.36; ELENA KESEAKOVA, "Godišnik" (Plovdiv), VII, 1971, p.154-155, nr.3, fig.3.
- 8 V.PÂRVAN, *Știri nouă din Dacia Malvensis*, București, 1913, nr. 28, p.25.
- 9 Ibidem, p.21, nr.25; M.J.VERMASEREN, CIMRM, II, p.329, nr. 2176; D.TUDOR, OR³, p.397, fig.107/3. Cf. G.BORDENACHE, SGR, I, p.78-79, nr.153, pl.LXV.
- 10 Cf. B.FILOV, BSAB, III, 1912, 1, p.42-43, nr.35, fig.35; "Ar-heologia" (Sofia), V, 1963, 4, p.29-30, fig.4-5; D. DETSCHEW, BIAB, 19, 1952, p.25 și urm., fig.7-8.
- 11 D.TUDOR, SCIV, 17, 1966, 3, p.600; idem, OR³, p.383 și p.508, nr.197; C.C.PETOLESCU, SCIV, 25, 1974, 4, p.596, nr.3.
- 12 D.TSONTCHEV, *Iconographie et culte de quelques divinités gre-cques en Bulgarie*, RA, 1, 1962, p.183-185, nr.2.
- 13 D.TUDOR, BCMI, XVIII, 1935, 83, p.38-39, nr.32, fig.11 a (= idem, MIR, I, p.10).
- 14 D.TUDOR, "Dacia", V-VI, 1935-1936, p.403, nr.2, fig.10/4.
- 15 Idem, "Dacia", IX-X, 1941-1944, p.419, nr.22; G. BORDENACHE, SGR, I, p.44, nr.69, pl.XXXI.

- 16 G.MIHAILOV, IGB, II, nr.484, pl.I, și nr.709-710, pl.LXXXII; "Arheologia" (Sofia), IX, 1967, 2, p.45, fig.8.
- 17 D.TUDOR, "Dacia", XI-XII, 1945-1947, p.158, nr.6, fig.11/8; G. BORDENACHE, SGR, I, p.58, nr.102, pl.XLVI.
- 18 D.TUDOR, OR³, p.146, 219, 387 și urm.; G.BORDENACHE, SC, VII, 1956, p.315 și urm., fig.1; idem, SGR, I, p.57-58, nr. 99, pl.XLV.
- 19 MARIA GOLESCU, Un relief de marmură reprezentând pe Hekate triformis provenind de la Drobeta (T.Severin), BMMN, III, 5-6, 1940, p.53-55.
- 20 J.MLADENOVA, "Arheologia" (Sofia), V, 1963-1964, 31, fig.8.
- 21 G.BORDENACHE, SGR, I, nr.96, 97, 101.
- 22 Inedit, în Muzeul Porțile de Fier, Drobeta - Turnu Severin.
- 23 D.TUDOR, ILEANA DIACONESCU și GH.POPILIAN, Șantierul arheologic Cioroiul Nou, "Apulum", VI, 1967, p. 601.
- 24 Cf. G.KAZAROW, BSAB, II, 1911, p.184, fig.9; B.NIKOLOV, BIAB, 30, 1967, p.229, 231, nr.31, fig.23 (relieful arcuit sus).
- 25 C.S.NICOLĂESCU-PLOPȘOR, RM, II, 1965, 3, p. 205; cf. C. DAICOVICIU, AMN, II, 1965, p.654 și D.TUDOR, "Latomus", XXV, 1966, 4, p.847 și urm.
- 26 ALEXANDRU BARCĂCILĂ, Monumentele religioase ale Drobetei, AO, XIII, 1934, p.95, nr.14 b, fig.42.
- 27 Ibidem, p.95-98, nr.14 c, fig.43.
- 28 Cf. D.TUDOR, Orașe, târguri și sate în Dacia romană, București, 1969, p.26-27.
- 29 D.TUDOR, "Materiale", II, 1956, p.571, nr.21, fig.30a; G.BORDENACHE, SGR, I, nr.133; lectura inscripției corectată de C.C. Petolescu, SCIVA, 25, 1974, 4, p.597, nr.4 -. Locul de descoperire este necunoscut; se păstrează la MNA (inv.L 1150), cu indicația că provine din colecția Papazoglu. Pe spate piesa poartă eticheta CDRCP 1095. Numărul respectiv îl întâlnim în "Inventarul colecției Papazoglu, luată în primire de comisiunea instituită de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice nr.77132/1908" (mss., la Institutul de Arheologie, București), unde este notat: "Basorelief mic. Partea superioară din corpul gol al unui roman". Prescurtarea CDRCP se completează: Comisiunea de recepție a colecției Papazoglu, așa cum am întâlnit-o pe etichetele unor piese din depozitul MNA (se confirmă astfel părerea noastră că piesa ar proveni de la Celei-Sucidava; SCIV, 25, 1974, 4, p.597, nota 16). În "Monitorul. Jurnal Oficial al Principatelor Române Unite", 21 sept. 1864, supl. la nr.210, este publicat un raport al lui D.Papazoglu; între altele, este menționată ca descoperită la Roma "O bucată de placă pe care se vede sculptat bustul lui Commodus; care placă s-a găsit ruptă". În arta romană, împăratul Commodus a fost adeseori identificat cu Hercule; fragmentul de relief amintit de la MNA este foarte probabil identic cu cel descris în Monitorul Oficial. De altfel, în inventarul colecției, comisia de recepție considera reprezentarea sculpturală drept "partea superioară din corpul gol al unui roman" -

- încercînd desigur a tempera identificarea prea avîntată a pasionatului arheolog amator. Despre o identificare eronată făcută de Papazoglu, am mai atras atenția cu alt prilej (SC, XV, 1973, p. 159-161); în catalogul colecției sale (Muzeul Papazoglu, București, 1865), adeseori Papazoglu identifică diferite reprezentări drept vestală, Cleopatra, Muza Thalia...
- 30 G.BORDENACHE, SGR, I, nr.133, 134.
  - 31 D.TUDOR, BCMI, XXVIII, 1935, 83, p.40, nr.43, fig.22a (=MIR, I, p.12).
  - 32 C.C.PETOLESCU și ST.CHITU, RM, 3, 1974, p.61, nr.2.
  - 33 AL.BĂRCĂCILĂ, AO, 1934, p.93, fig.37, 38.
  - 34 Ibidem, p.93-94, nr.13 c, fig.39.
  - 35 Ibidem, nr.13 d, fig.94.
  - 36 Bibliografia reprezentărilor dionysiace din Dacia, la C.POP, "Apulum", X, 1972, p.173, nota 1.
  - 37 Vezi ADRIAN BRUHL, Liber Pater. Origine et expansion du culte dionysiaque à Rome et dans l'Empire Romain, Paris, 1953, p.166-167.
  - 38 CIL, III, 13798.
  - 39 D.TUDOR, ILEANA DIACONESCU și GH.POPILIAN, "Apulum", VI, p.593, fig.8/1; cf. C.C.PETOLESCU, în Oltenia, 1974, p.61-62, nr.2.
  - 40 B.FILOV, BSAB, III, 1912, 1, p.38-41, nr.33 a-b, fig.33 a-b; G.MIHAILOV, IGB, II, nr.570, și III, 1, nr.968, 1090, 1481-1482, 1543-1544, 1338-1365.
  - 41 D.TUDOR, BCMI, XXVIII, 83, 1935, p.39, nr.34, fig.11 c (=MIR, I, p.11), îl identifică cu Iupiter.
  - 42 G.MIHAILOV, IGB, II, nr.510; cf. încă, II, nr.511-513; III, 1, nr.1173-1176, 1179.
  - 43 I.VENEDIKOV, Le syncrétisme religieux en Thrace à l'époque romaine, "Acta antiqua Philippopolitana. Studia archaeologica", Sofia, 1963, p.154-156; autorul însă, contrar lui Dobrusky, primul care a publicat sanctuarul, crede că este un Heroon.
  - 44 E.WILL, op.cit., p.24.
  - 45 Ibidem, p.24-25.
  - 46 G.BORDENACHE, SGR, I, nr.219.
  - 47 G.KAZAROW, op.cit., p.5 și urm.
  - 48 IVANICKA GEORGIJEVA, Der Wildtragende thrakische Rittergott, "Eirene", IV, Praga, 1965, p.113-115.
  - 49 E.WILL, op.cit., p.70.
  - 50 Ibidem, p.220.
  - 51 D.TUDOR, "Germania", 22, 1938, 4, p.245, nr.1, fig.1/1 (= I.I.RUSSU, AMN, IV, 1967, p.95, nr.3).
  - 52 D.TUDOR, Monumente inedite din Romula, BCMI, XXVIII, 1935, 83, p.39, nr.33, fig.11 b (=I.I.RUSSU, AMN, IV, p.96, nr.8).
  - 53 Succint prezentate de I.I.RUSSU, Tracii în Dacia romană, AMN, IV, 1967, p.94-101; adaugă: N.GUDEA, Un relief al cavalerului trac la Pojejena, SCIV, 22, 1971, 2, p.345-348, și C.C. PETO-LESCU, Un relief al cavalerului trac de la Drobeta, "Drobeta", I, 1974, p.249-252.

- 54 Dintre acestea trebuie exclus monumentul de la Hinova (D.TUDOR, OR², 1958, p.299; idem, OR³, 1968, p.378; I.I.RUSSU, AMN, IV, 1967, p.96, nr.10), rezultat în realitate din confuzia cu relieful eroului cavaler de la Bistrița (pentru acesta, bibliografia mai jos, la nota 63); pentru convingere, a se compara textul din ediția a II-a a OR (când monumentul era încă inedit, citat probabil după informația descoperitorului, cu confuzia posibilă între Hinova și Bistrița - localități vecine) și ediția a III-a a aceleiași cărți (unde se păstrează textul identic din ediția anterioară, apoi se adaugă monumentul de la Bistrița).
- 55 Pentru aceste trupe, I.I.RUSSU, op.cit., p.86-89.
- 56 Ibidem, p.89-94.
- 57 G.KAZAROW, op.cit., p.5, 15; E.WILL, op.cit., p.29.
- 58 E.WILL, op.cit., p.60.
- 59 V.CHRISTESCU, "Dacia", V-VI, 1935-1936, p.446-447, fig.17; C.C.PETOLESCU, art.cit. (nota 53).
- 60 D.TUDOR, "Germania", 1938, p.245-246; AnnÉp, 1939, nr.95.
- 61 GR.FLORESCU, "Hommages à Léon Hermann", Bruxelles, 1960, p.369 și urm.; D.TUDOR, SCIV, 16, 1965, 1, p.179-181, nr.4, fig.3. Vezi SILVIO FERRI, Arte romana sul Reno, p.27-28.
- 62 D.TUDOR, Collegium duplariorum, "Latomus", XXII, 1963, p.240-251.
- 63 Idem, OR³, p.344.
- 64 I.I.RUSSU, în AMN, IV, p.94-101.
- 65 ED, VII, 1937, p.189-356.
- 66 E.WILL, op.cit., p.328.
- 67 Ibidem, p.324.
- 68 Cf.D.TUDOR, Discussioni intorno al culto dei cavalieri danubiani, în "Dacia", N.S., V, 1961, p.317-343.
- 69 E.WILL, op.cit., p.329: "De fait, si nos dieux ont conservé leur anonymat avec tant de rigueur, c'est qu'ils ne s'aventurèrent guère en dehors de leur patrie; c'est aussi sans doute qu'ils auraient été tout normalement appelés Dioscures par les Grecs ou Castores par les Romains".
- 70 D.TUDOR, CMRED, II, Leiden (sub tipar).
- 71 Ibidem (capitolul de concluzii).
- 72 Idem, CMRED, I, p.115-116 (Topographical index).
- 73 Idem, CMRED, II, la concluzii.
- 74 Idem, CMRED, I, nr.31-49; II, nr.205-208; o plăcuță inedită (Romula), identică cu cea publicată în CMRED, I, 34, se află într-o colecție particulară din Reșca (informație L.Petculescu).
- 75 E.WILL, op.cit., p.220-221.
- 76 Ibidem, p.32-33.
- 77 M.J.VERMASEREN, în CIMRM, II, nr.2170; D.TUDOR, SCIV, 17, 1966, 3, p.600, nr.18.
- 78 Cf. D.TUDOR, "Dacia", IX-X, 1941-1944, p.408-409, nr.1 (= M.J.VERMASEREN, CIMRM, II, nr.2168-2169).
- 79 E.WILL, op.cit., p.389, 400-401.

- 80 M.J.VERMASEREN, CIMRM, II, nr.2168.
- 81 Idem, CIMRM, II, nr.2172-2173.
- 82 Idem, CIMRM, II, nr.2182.
- 83 Idem, CIMRM, II, nr.2171.
- 84 E.WILL, op.cit., p.219-220.
- 85 M.J.VERMASEREN, CIMRM, II, nr.2155-2156.
- 86 Ibidem, nr.2163.
- 87 Ibidem, nr.2172-2173.
- 88 I.BERCIU și C.C.PETOLESCU, op.cit., p.44-51, nr.34-51; în această lucrare monumentul de la p.48, nr.43, a apărut fără ilustrație, motiv pentru care am dat aici un desen (fig.2/2).
- 89 O vagă descriere împreună cu inscripția în CIL, III, 14216, 1.
- 90 V.PÂRVAN, op.cit., 1913, p.52, nr.11.
- 91 D.TUDOR, Jupiter Zbelsourdos à Drobeta, RIR, XVII, 1-2, 1947, p.70-79.
- 92 G.BORDENACHE, SGR, I, p.81, nr.161, nu este de acord cu reconstituirea propusă de D.Tudor.
- 93 Bibliografia privitoare la această divinitate, la G.BORDENACHE, SGR, I, nr.161 (p.82).
- 94 Cf. SILVIO FERRI, op.cit., p.37, nota 9.
- 95 D.TUDOR și CRISTIAN VLADESCU, Dardanii la Romula-Malva, în "Apulum", X, 1972, p.183-189.
- 96 Este opinia exprimată de editorii celor două reliefuri. Pe baza existenței în Dalmația antică a unui oraș omonim cu cel din Dacia (municipium Malvesatium; vezi și PROCOPIUS, De aedif., IV, 4: Kapomalva sau Kaitomalva? în Dardania), Fanula Papazoglu crede că toponimul Malva a fost adus în Dacia de coloniști veniți din aceste părți: "Un rapport direct entre cette province et notre municipe n'est pas exclu. Des colonistes du district d'Uzice et Požega venant s'installer, parallèlement aux mineurs pirustes, dans la Dacie, avaient pu transporter dans leur nouvelle patrie le nom de Malva". Avînd dovada epigrafică a prezenței unor coloniști din părțile Dalmației la Romula, ipoteza are multe șanse să se confirme; noi o considerăm încă o probă la dosarul disputatei probleme a identității Romula-Malva.
- 97 AnnÉp, 1952, nr.192.
- 98 C.C.PETOLESCU, Un relief votiv dedicat triadei egiptene, SC, XV, 1973, p.159-161.
- 99 Cf. G.BORDENACHE, SGR, I, nr.171.
- 100 FR.BRAEMER, Les stèles funéraires à personnages de Bordeaux. Contribution à l'histoire de l'art provincial sous l'Empire Romain, Paris, 1959, p.107; vezi LUCIA ȚEPOSU-MARINESCU, Despre originea unor tipuri de monumente funerare din Dacia Superior, SCIV, 23, 1972, 2, p.216.

Bien qu'unitaire comme méthode de représentation, le relief cultuel connaît, en Olténie comme ailleurs, une grande diversité.

La forme est celle accoutumée: rectangulaire ou trapézoïdale, au bord supérieur droit ou arrondi, plus rarement en forme d'arc brisé; il n'existe de médaillons que dans les représentations des Cavaliers danubiens.

Le matériau habituel est le marbre, parfois le calcaire. Seules quelques petites images des Cavaliers danubiens sont réalisées par estampillage (en plomb) ou coulage (en plomb ou bronze).

La prédilection pour le relief se manifeste dans la représentation de cultes à répertoire compliqué, aux scènes multiples disposées sur un ou plusieurs registres. Si dans le culte du Cavalier thrace ou du dieu Mithra les représentations en ronde-bosse ne font pas entièrement défaut, le relief est l'unique mode de représentation dans le culte des Cavaliers danubiens.

Du reste, même dans la représentation des divinités romaines d'Olténie, le relief occupe une place importante. Dans l'ensemble, le nombre des reliefs votifs est inférieur à celui d'autres catégories de pièces figurées (statuettes en pierre, figurines de bronze et d'argile); une série de divinités romaines, fort populaires en Olténie, n'y sont même pas connues jusqu'à ce jour sous forme de reliefs (Apollon, Minerve, Vénus, etc.). En échange, dans les représentations de certaines divinités gréco-romaines (Hécate, Liber), le relief détient la première place.

Etant donné l'impossibilité du relief à suggérer la perspective, les scènes ont le plus souvent un caractère statique. La frontalité, presque un canon chez les lapicides, donne aux scènes une apparence figée, au détriment de l'harmonie. En revanche, là où les dieux sont représentés accomplissant un acte sacrificiel (Opfernde Götter), cette inertie apparente souligne la solennité du moment.

Pour une grande partie des monuments, les analogies mènent au monde romain du sud du Danube; les villes proches du grand fleuve, tant au nord qu'au sud, font partie d'une aire artistique commune.

Une partie seulement des reliefs cultuels d'Olténie ont des inscriptions, ce qui pourrait s'expliquer par le fait que la plupart d'entre eux étaient destinés aux autels domestiques. Il faut tenir compte de même, ici aussi, de l'observation selon laquelle les représentations figurées étaient plus à la portée de la population que les textes épigraphiques.

En ce qui concerne la valeur artistique des monuments, les jugements sont parfois entachés d'une certaine prévention à l'égard de l'art romain en général et de l'art romain provincial en particulier par rapport à la sculpture classique grecque. Certes, un grand nombre de

pièces sont des produits en série des ateliers locaux ou sud-danubiens, qui auront même utilisé des albums de modèles. N'empêche que plus d'une fois leur contribution originale est incontestable. Soulignons que les analogies, loin d'être toujours parfaites, constituent plutôt de simples termes de comparaison.

De toute façon, en dépit du manque de perspective et de la gaucherie de l'exécution en ce qui concerne les proportions, la minutie avec laquelle les détails sont rendus est digne d'admiration. Cet art hautement original offre aux recherches maintes possibilités encore inexplorées.

LEGENDE DES FIGURES

- Fig.1. - Relief représentant la déesse Junon, découvert à Romula (1); relief en marbre provenant de Cioroiu Nou (2); Diane à califourchon sur un cerf, relief découvert probablement en Oltenie (3); Nymphes, sur un relief provenant de Cioroiu Nou (4).
- Fig.2. - Relief votifs découverts à Drobeta (1), Romula (3) et Cioroiu Nou (4); relief mithriaque de Romula (2).
- Fig.3. - Bas-relief en calcaire découvert à Drobeta (1). Reliefs votifs représentant Dea Dardanica découverts à Romula (2-3).

CĂLDĂRI DIN LUT CU TORȚI INTERIOARE DESCOPERITE LA TÎRGȘOR, JUDEȚUL PRAHOVA

de ANCA PĂUNESCU

Săpăturile arheologice efectuate în vara anului 1974 la Tîrgșor au inclus și cercetarea unei locuințe-bordei din sec.X-XI, aparținînd culturii Dridu. În descrierea și prezentarea inventarului ceramic al acesteia am amintit și prezența unor căldări de lut cu torți interioare¹.

Spre deosebire de tipurile de căldări de lut cu torți interioare cunoscute pînă în prezent², exemplarele noastre se deosebesc prin forma lor tronconică, cu fundul drept, pereți drepți, evazați în exterior și cu buza foarte scurtă, rotunjită sau teșită cu ajutorul unei spatule de lemn. Torțile groase, plasate diametral opus la interiorul vasului, la circa 1,5-2 cm mai jos de marginea buzei, aveau o singură gaură verticală, aproape tubulară.

Căldarea în întregime reconstituită (fig.1/1) are marginea buzei teșită orizontal, iar pe suprafața exterioară singurul decor existent este format dintr-un grup de 4-5 striuri largi, slab incizate în pasta moale, la circa 1 cm sub linia marginii vasului. În interiorul vasului, peretele gros de 1 cm sub buză, se îngroașă ușor spre fund. Diametral opus, la 1,5 cm sub linia marginii vasului, se află cele două torți interioare. Torțile, groase, ovale în secțiune, au fost prinse prin presare de perețele vasului, după cum arată urma degetelor în pastă și ușoara bombare în exterior a peretelui vasului. Suprafața lor a fost apoi netezită cu o spatulă de lemn, lată de aproape 1 cm.

Din cauza torților groase, orificiul de prindere cu diametrul de 1 cm (gaura) este aproape tubular, săntuindu-se puțin și în peretele vasului. Pasta îngrijit amestecată, cu nisip fin și pietricele foarte mărunte și destul de rare, a fost luorată la roata înceată și arsă uniform roșcat-cărămizie. Dimensiunile căldării sînt: diametrul gurii = 0,350 m, diametrul fundului = 0,190 m, iar înălțimea peretelui = 0,220 m.

Alte fragmente provin de la o a doua căldare (fig.1/2) care avea probabil aceeași formă și aceleași dimensiuni, fiind lucrată dintr-o pastă asemănătoare cu prima. Singura deosebire este că aceasta avea marginea buzei teșită oblic spre interiorul vasului și foarte puțin rotunjită în exterior. Sub această rotunjire era trasată o singură linie slab incizată în pasta moale.

Al doilea tip de căldare de lut cu torți interioare, parțial reconstituit*,

* S-au păstrat fragmente din panoul peretelui cu locul de prindere al torții interioare și întreg fundul vasului, astfel că se poate întregi numai jumătate din vas.

avea suprafața exterioară decorată în întregime cu striuri în val, incizate (fig.1/3). Ca profil și ca dimensiuni este asemănătoare cu prima căldare de lut. Și aceasta avea fundul drept, pereții drepecți, evazați în exterior, buza dreaptă și rotunjită, subliniată în exterior de o singură linie slab incizată. Immediat sub această linie începe decorul, alcătuit din benzi strânse de 3-4 striuri în val ușor oblic, trasate inegal și neîngrijit, uneori mai largi, iar câteodată atât de apropiate încât se întretaiau. Acest decor coboară până la 4 cm față de linia fundului.

Pasta, asemănătoare cu cea a primei căldări, conține ca degresant mult nisip fin și pietricele ceva mai mari în amestec și este arsă brun-roșcat, purtând și urme de intensă ardere secundară. Dimensiunea fundului și înălțimea vasului este identică cu prima căldare.

Căldările de lut cu torți interioare, cunoscute până în prezent, se împart după forma lor în mai multe tipuri. Cel mai răspândit este tipul tronconic, cu pereții puțin oblici către exterior, cu gura larg deschisă și buza teșită orizontal și răsfrântă brusc în afară sau rotunjită pe ambele părți. Pe două părți în interior, la nivelul buzei, au cîte o urechiușă cu două găuri pentru suspendare³.

Al doilea tip îl constituie căldările cu corpul sferoidal sau uneori bitronconic, cu buza răsfrântă în exterior, rotunjită sau teșită. La acestea, de obicei sub nivelul buzei, în interior, sînt plasate, diametral opuse, cîte o urechiușă perforată de 1-2 găuri, dispuse vertical, pentru ca vasul să poată fi suspendat⁴. În general diametrul gurii căldărilor de lut variază între 0,250 și 0,350 m, iar înălțimea între 0,150 și 0,200 m. Grosimea pereților nu trece niciodată de 0,050 m⁵. La ambele tipuri însă întotdeauna fundul este bombat, rotunjit în afară, uneori chiar cu decor⁶.

O altă particularitate ce deosebește exemplarele prezentate de noi de tipurile de căldări de lut cu torți interioare, cunoscute până în prezent pe teritoriul țării noastre, este legată de forma buzei și a torților cu orificiile de prindere.

Avînd în vedere cantitatea materialului ceramic aparținînd acestor tipuri de vase vom exemplifica diferitele variante ale buzelor și urechiușelor de prindere cu exemplarele descoperite la Dinogetia. Aici întîlnim în grupa I-a a ceramicii locale buzele răsfrînte în exterior și sub ele, în interiorul vasului, cîte o urechiușă perforată de găuri dispuse vertical⁷, sau buza teșită orizontal și răsfrîntă brusc în exterior. La nivelul acestei buze există cîte o urechiușă cu două găuri pentru suspendare, iar între găuri se află o adîncitură⁸. La căldările din grupa a IV-a⁹, partea exterioară a buzei descrie în secțiune de obicei un pătrat sau un dreptunghi, iar urechiușele sînt modelate cîte două, alăturate, fiecare din ele fiind perforate de cîte o gaură. În fine, căldările din grupa a V-a¹⁰ au și urechiușe ascuțite, a căror formă a fost tăiată cu cuțitul. De asemenea, la unele se constată o îngustare din ce în ce mai mare a părții exterioare a buzei. La altele, marginea buzei este destul de mult răsfrîntă în afară, dar pe partea interioară, la nivelul gurii, are o fațetă oblică.

În general toate fragmentele de buze și torți ale vaselor-căldare,

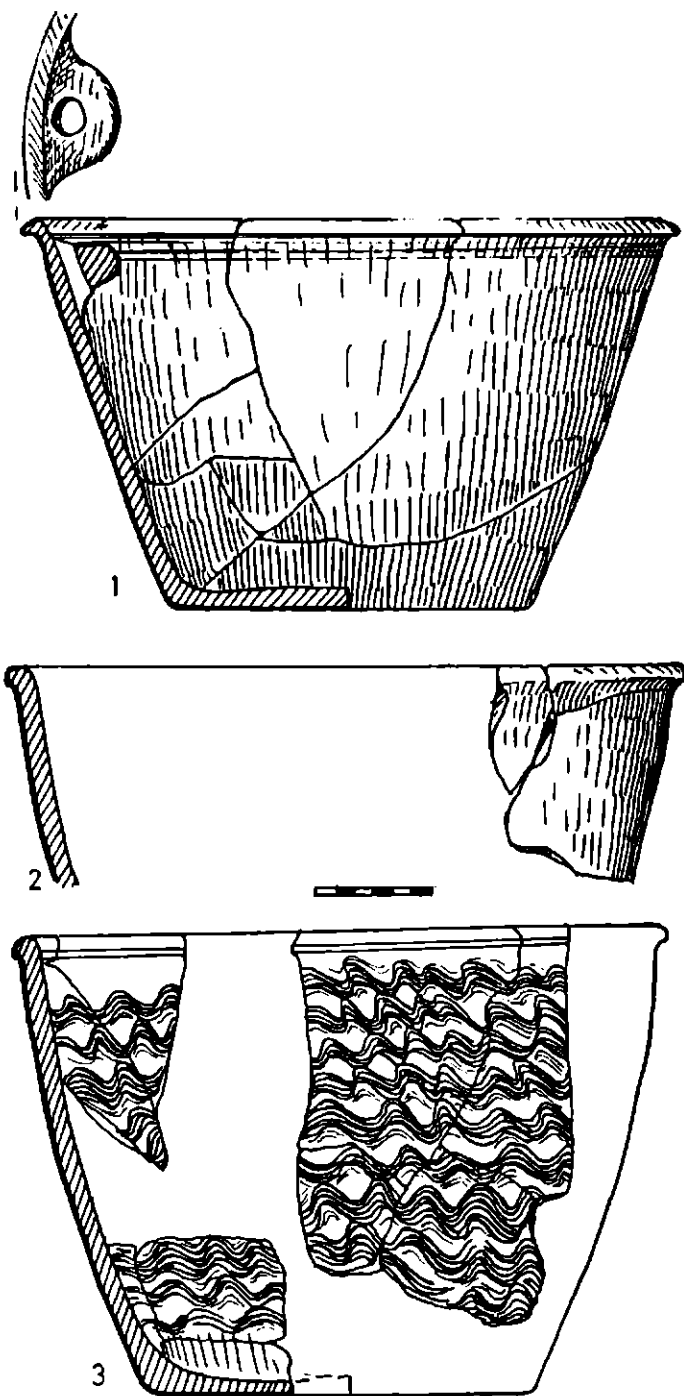

Fig.1. - Căldare din lut cu torți interioare (1); fragment de perete (profil reconstituit), (2); căldare din lut cu torți interioare, decorată cu linii incizate în val (profil reconstituit), (3).

descoperite în țara noastră¹¹, sînt asemănătoare cu exemplarele de la Dinogetia.

În privința decorului caracteristic acestora, de obicei întîlnim cîte o singură linie în val, grupuri de linii orizontale¹² larg incizate sau motive executate cu roțița. În privința decorului P.Diaconu arată că "este de remarcat faptul că există un strîns raport între motivele ornamentale predominante într-o regiune și tehnica împodobirii căldărilor de lut"¹³.

Problema prezenței căldărilor de lut cu torți interioare în așezările feudale timpurii din țara noastră a fost viu discutată de către specialiști și atribuită etnic populațiilor nomade turanice (pecenegi sau cumani) ajunse pe teritoriul țării noastre în cursul sec.X-XIII.

Datorită formei lor, căldările de lut nu puteau să aparțină populației băștinașe întrucît această formă de vas nu este o consecință a dezvoltării vreunei forme asemănătoare în lut sau metal existentă în culturile secolelor anterioare la noi.

În ceea ce privește tipul de căldare cu buza teșită orizontal, întîlnit la Dinogetia, se remarcă asemănarea lor cu căldările de metal din epoca romană, fără să se precizeze cu fermitate originea lor, deoarece "nu avem o verigă de legătură între căldările din epoca romană și cele din epoca feudală timpurie"¹⁴.

Revenind la căldările de lut cu torți interioare descoperite la Tîrgșor se poate observa cu ușurință că profilul și forma buzei le apropie de castroanele tronconice, destul de frecvent întîlnite la Dinogetia¹⁵. Asemănarea este vizibilă și în privința decorului, care, la unele exemplare, este alcătuit din linii în val sau orizontale, incizate și care acoperă întreaga suprafață exterioară a peretelui vasului. Pornind de la aceste analogii și avînd în vedere faptul că între tipurile de vase cu origini deosebite s-au produs contopiri care au dat naștere unor forme noi, iar cu timpul formele de origine străină ajunse prin intermediul unor populații nomade dispar și se mențin doar formele ceramice legate de populația sedentară, socotim că tipurile de căldări de lut cu torți interioare descoperite la Tîrgșor pot fi un exemplu în acest sens.

Calitatea pastei și a arderii, faptul că sînt lucrate la roată și ornamentate cu linii orizontale și în val, forma deosebită a torților interioare, toate constituie argumente pentru atribuirea acestor forme de vas populației locale, autohtone, care a preluat funcționalitatea torților interioare și a adaptat-o la o formă cunoscută, de tradiție romano-bizantină. Această ipoteză pare a fi întărită și de prezența unor fragmente de vase tronconice, dar cu pereții mai scunzi, descoperite la Tîrgșor în inventarul unor locuințe din sec.X-XI, în campanii anterioare¹⁶.

Avîndu-se în vedere forma originală a căldărilor de lut cu torți interioare de la Tîrgșor și faptul că ele au fost descoperite într-un complex închis (locuință), datat pe baza inventarului ceramic în sec.X-XI, sperăm ca descoperirile viitoare să confirme (sau nu) dacă ele pot fi asociate cu ceramica culturii Dridu.

- 1 ANCA PĂUNESCU, în CA, I, 1975, p.233 și fig.5,6.
- 2 P.DIACONU, în SCIV, VII, 3-4, 1956, p.421 și urm.; DAN GH. TEODOR, în SCIV, XIV, 1, 1963, p.197-203; GR.FLORESCU, în RIR, XIV, 4, 1946, p.325-342; GH.ȘTEFAN și colab., în Dinogetia, I, capitolul despre ceramica locală, p.134-196, fig.85,88, 89, 106 și 117/7.
- 3 P.DIACONU, op.cit., p.423, fig.1 și 2; DAN, GH.TEODOR, op.cit., p.199; vezi și M.COMȘA, Ceramică locală, în Dinogetia, I, p.147 și p.146, fig.85/14; fig.88; fig.89.
- 4 A.RĂDULESCU, N.HARTŢUCHI, Cimitirul feudal de la Castelu, 1967, p.15, vas găsit în M.11.; idem, în Dinogetia, I, p.146, fig.85/5.
- 5 P.DIACONU, op.cit., p.421, vezi și nota 2.
- 6 P.DIACONU, op.cit., p.424, fig.3/6; SILVIA BARASCHI, în SCIVA, 3, 26-1974, p.466, fig.6/2; DAN.GH.TEODOR, în "Dacia", N.S., IX, 1965, p.330.
- 7 GH.ȘTEFAN și colab., în Dinogetia, I, p.146, fig.85/5.
- 8 Ibidem, p.146, fig.85/14; fig.88; fig.89.
- 9 Ibidem, p.170.
- 10 Ibidem, p.180, fig.117/5.
- 11 Vezi harta răspândirii la P.DIACONU, op.cit., p.428, fig.3-5.
- 12 GR.FLORESCU, R.FLORESCU, și P.DIACONU, în Capidava, I, p.120.
- 13 PETRE DIACONU, op.cit., p.422.
- 14 M.COMȘA, op.cit., p.225 și urm.
- 15 Ibidem, p.142, fig.84/7,8,11; 86; 87/1,7,8.
- 16 Informație de la GH.DIACONU, responsabilul șantierului arheologic Tîrgșoru Vechi, jud.Prahova.

CHAUDRONS EN ARGILE À PATTES INTÉRIEURES DÉCOUVERTS À TÎRGȘOR, DÉP. DE PRAHOVA

- Résumé -

L'auteur présente un nouveau type de chaudrons en argile à pattes intérieures, découverts à l'occasion des recherches faites dans une hutte demi-enfouie du Xe-XIe siècles de Tîrgșoru Vechi (dép. de Prahova). Ils diffèrent des types connus jusqu'à présent par leur forme tronconique, avec les parois obliques, évasés vers l'extérieur, le fond plat et le bord simple, court, rond où biseauté vers l'intérieur du vase à l'aide d'un instrument en bois. Les pattes intérieures ont un orifice circulaire-tubulaire de 1 cm diamètre.

Le premier chaudron a un décor simple composé de quelques lignes incisées immédiatement sous le bord. Le deuxième chaudron a

le corp tout entier couvert par lignes incisées en vagues drues.

Les dimensions des deux chaudrons sont identiques: le diamètre du fond = 19 cm, le diamètre du bord = 35 cm et l'hauter = 22 cm.

Par leurs formes les chaudrons récemment découverts diffèrent des chaudrons en terre cuite tronconiques où sphéroïdales et avec le fond bombé à l'extérieur, connus jusqu'à présent en Roumanie et attribués du point de vue ethnique aux populations nomades où seminomades qui sont venues en contact avec la population autochtone.

Les seules analogies pour la forme originale des vases sont les chaudrons tronconiques de tradition byzantine découverts à Dinogetia.

Vu la qualité de la pâte et de la combustion, le decor et la forme à part des anses et le fait qu'ils ont été découverts dans un complex à date certaine du Xe-XIe siècles, l'auteur attribue ces chaudrons à la population autochtone qui a repris la fonction des anses intérieures et l'a adaptée à une forme de vase connu par l'intermédiaire de l'influence romano-byzantine.

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Chaudron en argile à pattes intérieures (1); tesson du chaudron en argile (2); chaudron en argile à pattes intérieures, décoré avec lignes incisées en vagues (3).

LISTA ABREVIERILOR

ActaArchCarp	- Acta Archaeologica Carpathica, Cracovia
Actes	- Actes du VIII ^e Congres International des Sciences prehistoriques et protohistoriques, Belgrad, 1971
AÉ	- Archaeologiai Értesitő
AMN	- Acta Musei Napocensis, Cluj
AO	- Arhivele Olteniei, Craiova
AnnÉp	- Année Épigraphique
Apulum	- Apulum, Alba-Iulia
ArhMold	- Arheologia Moldovei
Arheologhia-Sofia	- Arheologhia, Sofia
ArhKiev	- Arheologhia, Kiev
ASUI	- Analele Stiintifice ale Universității "Al.I.Cuza" din Iași
BCMI	- Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
Ber.RGK	- Deutsches Archäologisches Institut. Bericht der Römisch - Germanischen Kommission
BMI	- Buletinul Monumentelor Istorice, București
BMLA	- Buletinul Monumentelor Istorice și de artă, București
BMMN	- Buletinul Muzeului Militar Național
CA	- Cercetări arheologice, Muzeul Național, București
CAB	- Cercetări arheologice în București, Muzeul de istorie al municipiului București

Carpica	- Carpica, Bacău
Cercetări-Iași	- Studii și cercetări istorice, Iași
Chronica Valachica	- Chronica Valachica. Studii și materiale de istorie și istoria culturii, Tîrgoviște
CIL	- Corpus inscriptionum Latinarum
CIMRM	- M.J.Vermaseren, Corpus inscriptionum et Monumentorum religionis Mithriacae, I-II, Haga, 1956-1960
CMRED	- D.Tudor. Corpus Monumentorum Religionis Equitum Dauuvinorum, Leiden, 1969
Crisia	- Crisia, Oradea
Cumidava	- Cumidava, Brașov
Dacia	- Dacia, recherches et découvertes archéologiques
Danubius	- Danubius, Galați
DolgTrav	- Dolgozatok - Travaux de la Section Numismatique et Archéologique du Musée National de Transylvanie, Cluj
ED	- Ephemeris Dacoromana, București-Roma
ESA	- Eurasia Septentrionalis Antiqua
Közlemények	- Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem-és Régi-Ségtárából
GB	- G.Mihailov, Inscriptiones Graecae in Bulgaria, I-II, Sofia
Izvestia-Sofia Materiale	- Izvestia na Arheologiceskija, Institut, Sofia - Materiale și cercetări arheologice, București
MA	- Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
MIA	- Materiali i Issledovania po Arheologhii SSSR
MIR	- D.Tudor. Monumente inedite din Romula, I-II, Vălenii de Munte, 1938-1940
MN	- Muzeul Național, București
OR ³	- D.Tudor, Oltenia romană ³ , București, 1968
Pontica	- Pontica, Constanța
Peuce	- Peuce, Tulcea
PZ	- Prähistorische Zeitschrift
RA	- Revue archéologique, Paris
RIR	- Revista istorică Română, București

Roska Repertorium	- Roska Márton, Erdély Régészeti Repertórium
SA	- Sovetskaia Arheologhia
Sargetia	- Sargetia, Hunedoara
SC	- Studii Clasice, București
SCA	- Studii și Cercetări de Antropologie, București
SCIV	- Studii și cercetări de istorie veche
SCIVA	- Studii și cercetări de istorie veche și arheologie
SGR	- Gabriela Bordenache, Sculpture gréche e romane del Museo Nazionale di Antiquita di Bucarest, I, București, 1969
Studii-Bacău	- Studii și cercetări de istorie, Bacău
Studii-Buzău	- Studii și cercetări de istorie, Buzău
Studii-Pitești	- Studii și cercetări de istorie, Pitești
Studii-Satu Mare	- Studii și cercetări de istorie, Satu Mare
Studii-Sibiu	- Studii și cercetări de istorie, Sibiu
Thraco-Dacica	- Thraco-Dacica, Revue d'études à l'occasion du II ^e Congres International de Thracologie, Bucarest, 1976

SUMAR

	<u>Pag.</u>
Prof.dr. FLORIAN GEORGESCU - Introducere	5

RAPOARTE DE SĂPĂTURI

GEORGE TROHANI și ALEXANDRU OANCEA - Descoperiri arheologice pe teritoriul comunei Vînătorii Mici, județul Ilfov	19
AUGUSTIN ULANICI - Noi cercetări arheologice la Branetș	33
VALERIU LEAHU și GEORGE TROHANI - Sondajul arheologic de la Surlari	73
GEORGE TROHANI - Săpăturile din așezarea geto-dacă de la Vlădiceasca	87
VALERIA EDITH IONESCU - Date noi cu privire la materialul faunistic din așezarea geto-dacă de la Vlădiceasca, ju- dețul Ilfov	135
LUCIAN CHIȚESCU - Cercetări arheologice la Cetățeni, jude- țul Argeș	155

S T U D I I

ALEXANDRU OANCEA - Unele observații cu privire la fazele finale ale culturii Monteoru în lumina cercetărilor de la Cărlomănești, județul Buzău	191
CONSTANTIN BUZDUGAN - Pumnale hallstattiene tîrzii de pe teritoriul României	239
EMIL MOSCALU - O așezare getică de la sfîrșitul sec. al V-lea f.e.n. în Muntenia	275
CONSTANTIN PETOLESCU - Relieful votiv în Oltenia romană .	287
ANCA PAUNESCU - Căldări din lut cu torți interioare descope- rite la Tîrgșor, județul Prahova	305
Lista abrevierilor	311

SOMMAIRE

	<u>Pag.</u>
FLORIAN GEORGESCU - Introduction	5

R A P P O R T S

GEORGE TROHANI et ALEXANDRU OANCEA - Découvertes archéologiques sur le territoire de la Commune Vînătoarii Mici, dép d'Ilfov	19
AUGUSTIN ULANICI - Nouvelles recherches archéologiques à Branș	33
VALERIU LEAHU et GEORGE TROHANI - Le sondage archéologique de Surlari	73
GEORGE TROHANI - Les fouilles de l'établissement géto-dace de Vlădiceasca	87
VALERIA EDITH IONESCU - Dates concernant le matériel faunique de l'établissement géto-dace de Vlădiceasca, dép.d'Ilfov.....	135
LUCIAN CHÎTESCU - Recherches archéologiques à Cetățeni, dép. d'Argeș	155

É T U D E S

ALEXANDRU OANCEA - Observations concernant les phase finales de la civilisation Monteoru à base des recherches de Cîrlomănești, dép. de Buzău.....	191
CONSTANTIN BUZDUGAN - Poignards hallstattiens récents dans le territoire de la Roumanie	239
EMIL MOSCALU - Un établissement gétique de la fin du V ^e siècle av.n.è. dans la Plaine Roumaine	275
CONSTANTIN C.PETOLESCU - Le relief cultuel dans l'Olténie romaine	287
ANCA PAUNESCU - Chaudrons en argile à pattes intérieures découverts à Tîrgșor, dép. de Prahova.....	305
Abreviations	311

CONTENTS

	<u>Page</u>
FLORIAN GEORGESCU - Introduction	5

DIGGING REPORTS

GEORGE TROHANI and ALEXANDRU OANCEA - Archaeological finds on the territory of the Vfnătorii Mici commune, Ilfov country	19
AUGUSTIN ULANICI - New archaeological researches at Branet	33
VALERIU LEAHU and GEORGE TROHANI - Archaeological sounding at Surlari	73
GEORGE TROHANI - Diggings in the Geto-Dacian settlement of Vlădiceasca	87
VALERIA EDITH IONESCU - New data on the faunistic material of the Geto-Dacian settlement of Vlădiceasca, Ilfov country	135
LUCIAN CHITESCU - Archaeological investigations at Cetăţeni, Argeş country	155

S T U D I E S

ALEXANDRU OANCEA - Remarks on the late phases of Monteoru culture in the light of the researches conducted at Cîrlomăneşti, Buzău country	191
CONSTANTIN BUZDUGAN - Late Hallstattian daggers on Romania's territory	239
EMIL MOSCALU - A Getic settlement of the late 5 th c.B.C. in Wallachia	272
CONSTANTIN PETOLESCU - A votive relief in Roman Oltenia	287
ANCA PAUNESCU - Clay buckets with interior handles discovered at Tîrgşor, Prahova country	305
List of abbreviations	311

INHALTSVERZEICHNIS

	<u>Seite</u>
FLORIAN GEORGESCU - Einleitung	5

AUSGRABUNGSBERICHTE

GEORGE TROHANI und ALEXANDRU OANCEA - Archäologische Entdeckungen auf dem Gebiete der Gemeinde Vînătorii Mici, Kreis Ilfov	19
AUGUSTIN ULANICI - Neue archäologische Untersuchungen bei Braneţ	33
VALERIU LEAHU und GEORGE TROHANI - Die archäologische Sondierung von Surlari	73
GEORGE TROHANI - Die Ausgrabungen aus der geto-dakischen Siedlung von Vlădiceasca	87
VALERIA EDITH IONESCU - Neue Angaben über das Faunamaterial aus der geto-dakischen Siedlung von Vlădiceasca, Kreis Ilfov	135
LUCIAN CHITESCU - Archäologische Untersuchungen bei Cetăţeni, Kreis Argeş	155

S T U D I E N

ALEXANDRU OANCEA - Einige Bemerkungen zu den Endphasen der Monteoru-Kultur aus der Sicht der Untersuchungen von Cîrlomăneşti, Kreis Buzău	191
CONSTANTIN BUZDUGAN - Dolche aus der späten Hallstattzeit auf dem Gebiete Rumäniens	239
EMIL MOSCALU - Eine getische Siedlung vom Ende des V. Jhd. v. u. Z. in Muntenien	27
CONSTANTIN PETOLESCU - Das Stifterrelief im römischen Oltenien	287
ANCA PAUNESCU - Eimer aus Lehm mit inneren Henkeln, aufgefunden bei Tîrgşor, Kreis Prahova	305
Verzeichnis der Abkürzungen	311

ОГЛАВЛЕНИЕ

ФЛОРИАН ДЖЕОРДЖЕСКУ - Введение	5
--------------------------------	---

ОТЧЕТЫ О РАСКОПКАХ

ДЖЕОРДЖЕ ТРОХАНИ и АЛЕКСАНДРУ ОАНЧА - Археологические находки на территории села Вынэтори Мич, уезд Илфов	19
АУГУСТИН УЛАНИЧ - Новые археологические исследования в Бранец	33
ВАЛЕРИУ ЛЯХУ и ДЖЕОРДЖЕ ТРОХАНИ - Археологический зондаж в Сурларь	73
ДЖЕОРДЖЕ ТРОХАНИ - Раскопки гето-дакийского поселения во Вледичаска, уезд Илфов	87
ВАЛЕРИЯ ЭДИТ ИОНЕСКУ - Новые данные о фауне гето-дакийского поселения во Вледичаска, уезд Илфов	135
ЛУЧИАН КИЩЕСКУ - Археологические исследования в Четэцень, уезд Арджеш	155

СТАТЬИ

АЛЕКСАНДРУ ОАНЧА - Некоторые замечания к вопросу о конечных фазисах культуры Монтеори в свете исследований, проведенных в Кырломэнешть уезд Бузэу	191
КОНСТАНТИН БУЗДУГАН - Поздне-хальштатские кинжалы на территории Румынии	239
ЭМИЛЬ МОСКАЛУ - Гетское поселение конца V в. до н.э. в Мунтении	272
КОНСТАНТИН ПЕТОЛЕСКУ - Базорельеф в римской Олтении	287
АНКА ПЭУНЕСКУ - Глиняные сосуды с внутренними ручками, найденные в Тырггоре, уезд Прахова	305
Список сокращений.....	311

SUMARIO

FLORIAN GEORGESCU - Introduccion	5
--	---

INFORMES SOBRE LAS EXCAVACIONES

GEORGE TROHANI y ALEXANDRU OANCEA - Descubrimientos arqueológicos sobre el territorio de la población Vfnătorii Mici, dep. de Ilfov	19
AUGUSTIN ULANICI - Nuevas investigaciones arqueológicas en Branet	33
VALERIU LEAHU y GEORGE TROHANI - El sondeo arqueológico de Surlari	73
GEORGE TROHANI - Las excavaciones de la población geto-dacia de Vlădiceasca	87
VALERIA EDITH IONESCU - Nuevos datos sobre el material faúnico de la población geto-dacia de Vlădiceasca, dep. de Ilfov	135
LUCIAN CHITESCU - Investigaciones arqueológicas en Cetăţeni, dep. de Argeş	155

ESTUDIOS

ALEXANDRU OANCEA - Algunas observaciones concernientes a las fases finales de la cultura Monteoru según las investigaciones de Cîrlomăneşti dep. de Prahova	191
CONSTANTIN BUZDUGAN - Punales pertenecientes al Hallstatt tardío en el territorio de Rumania	239
EMIL MOSCALU - Una población geta a finales del siglo V a. de J.C. en Valaquia	272
CONSTANTIN PETOLESCU - El relieve votivo en la provincia Oltenia romana	287
ANCA PAUNESCU - Cubos de barro con astás interiores descubiertos en Tîrgşor, dep. de Prahova	305
La lista de las abreviaturas	311

ERATA

pag.	rîndul	în loc de	se va citi
98	22 de sus	fig.5/10	fig.6/10
103	7 de jos	orizontale,	orizontale (fig.10/7),
105	9 de sus	fig.12/4	fig.12/6
105	14 de jos	etc.	capacul (fig.17/1,2)
115	7 de sus	cenușiu	cenușiu - fig.20/2 -
125	16 de sus	(fig.18/2)	(fig.17/10; 18/2)
128	7 de sus	fig.19/5	fig.19/6
193	Fig.2	 MIC ₃	 MIC ₄
		 MIC ₄	 MIC ₃
247	5 de sus	9/4	9/4
257	7 de sus	sud-vestul european	sud-estul european
86-87	Planșă		Fig.1.- Vlădiceasca. Planul săpăturilor de pe Ghergălăul Mare.